& eruditionem non minus apud Italos inveniri, quam apud Septentrionales eruditos; *imo vero dictiora, & acutiora dici ab Italis, quam quod a frigidiorum orarum incolis expectari queat.* Non igitur ingeniorum inopiæ, aut reformidationi alicui tribuendum, ſi Italorum nemo hucuſque contra Proteſtantes hac de re calamum ſtrinxerit; ſed aliquorum quidem deſidiæ, aliorum vero in amœniores literas propenſioni, multorum demum neglectui, contemptuique Proteſtantium Scriptorum doctrinæ, quo minus attente conſiderarunt, quantum nocumenti ipſi poſſent inferre. Idemque fortaſſe dicendum de aliis Catholicorum regionibus, *Hiſpania* præſertim, & *Gallia*: quanquam probabile etiam eſt, in regiones alias Catholicas nec tantam ejuſmodi librorum multitudinem irrupiſſe, nec eos tanto in honore vulgo ſaltem, haberi. Verum utcunque iſta ſe habeant, illud certum, exploratumque eſt, ex hoc Catholicorum ſilentio, & quorundam plauſu Proteſtantes pleroſque magnos ſumpſiſſe animos; quin & eo audaciæ deveniſſe, ut diſciplinam hanc quaſi peculiarem, & propriam ſibi ipſis vendicarent, ſe unicos in ea magiſtros, & doctores eſſe contenderent, omneſque Catholicos arbitrarentur ad quidpiam de ea recte conſcribendum ineptos. Quare cum P. *Schmierus* Ordinis S. Benedicti Monachus librum, qui huc pertinere videbatur, edidiſſet, illorum quidam (*a*) in has temerarias voces erupit, *Totus literatus Mundus obſtupuit, cum Catholicorum aliquis auſus eſt, jus naturæ, & gentium, ſeu publicum univerſale edere:* quaſi vero jus naturæ, & gentium cum Catholicorum doctrina aperte pugnaret.

Jam vero hæc omnia mihi ſæpenumero cogitanti, & memoria identidem repetenti inflammari animum ſenſi deſiderio conſcribendi aliquid in juvenum utilitatem, & gratiam; *juvenum*, inquam: nam vulgus hæc non intelliget, ſemidocti pro more ſuo contemnent; ſapientes his non indigent. Verum ut hac in re maturius me gererem, eorum ante lectioni me ſerio, & diligenter addixi, qui in hoc genere principes haberentur. Necdum vero multum itineris in eorum lectione confeceram, cum ſubiit, eorum qui hoſce ſcriptores ſuſpiciunt, levitatem admirari. Et iſtine ſunt, (mecum ipſe dicebam) ſummi illi, ac præſtantiſſimi Viri, quos etiam Catholici complures tantopere admirantur, ac laudibus ad ſydera tollunt, quos ut heroes deprædicant, ac velut magiſtros in moralibus venerantur? Ego contra, neque firma principia, neque ſolidum ratiocinium, neque delectum ſententiarum, neque ſublimitatem, novitatemve doctrinæ in illis deprehendo; non ordinem concinnum, non ſtylum perſpicuum, non ornatum dicendi genus: video autem errores quamplures, præjudicia vaniſſima, multum temeritatis, bonæ fidei parum. Hinc magis magiſque incitatum mihi animum ſenſi, ut data opera eorum confutationem aggrederer. Sed alia ex parte me retra-

a 3 hebant

(*a*) Editor *Status Imperii Germanici Bildes'eckii* lingua germanica, apud Deſingum in Jur. Nat. larva detrac. Cap. XV. Th. I. n. 5.

hebant tenuitas ingenii mei mihi ſatis perſpecta, ætas jam ingraveſcens, fractæ adverſa valetudine vires; & illud vero maxime, quod in pleriſque, quæ præſertim adverſus *Thomaſium*, *Wolfium*, & *Schmauſium* dicenda mihi videbantur, neminem quoad mihi conſtabat, præeuntem haberem. Prævaluit tamen veritatis amor, ſtudiumque comprimendæ Proteſtantium audaciæ, ac pernicioſæ falſitatis e juvenum noſtrorum animis depellendæ.

Itaque ut primum mihi per valetudinem licuit, manum operi admovi; e per ea, quæ benigniſſimus Deus mihi impertitus eſt, non quidem optimæ, ſed tamen mediocris valetudinis intervalla, perfeci opus iſtud, in quo præcipuos gravioreſque Proteſtantium errores ad jus naturæ, & gentium generatim acceptum pertinentes impugnare, ac pro viribus profligare mihi propoſui. An vero propoſitam metam reipſa attigerim, aliorum eſto judicium. Mihi ſane ſperare licet ab ea non procul admodum aberraſſe; præſertim cum Viri doctiſſimi, & ab omni aſſentationis ſtudio prorſus alieni, quos ipſe hac de re non ſemel conſului, judicaverint, me ſatis contriviſſe errores, quos in hoc opere impugnandos ſuſcepi. At quemadmodum hanc mihi ſpem fovere licet; ita mihi perſuadere nullatenus poſſum, opus hoc in ſuo genere eſſe perfectum: ſentio enim ipſe, quantum ei perfectionis, & ornamenti accedere poſſet. Sed quia ad illud ulterius exornandum neceſſariis viribus in præſens tempus plane deſtituor, quale illud cunque ſit, in publicum exire permitto, ſperans a benigno lectore pro humanitate ſua, & ob eas rationes, quas ſupra indicavi, excuſatum iri. Quod vero attinet ad rigidos *Ariſtarchos*, ſemidoctos homines, moroſoſque cenſores, eos monitos velim, me eorum judicia, atque dicteria flocciſacturum, niſi oſtenderint, in re mihi propoſita a veritatis tramite me deviaſſe. Si hoc vero præſtiterint, veritati, quam unice quæro, faſces lubenti animo ſubmittam. Ceterum, ſi Deus vitam, ſanitatemque, quæ ſatis ſit, impoſterum dederit, huic operi aliud adjicere in animo mihi eſt, quo tractatio de jure naturæ, ac gentium penitus abſolvatur: quem in finem ita iſtud digeſſi, ut primæ, ac generalis partis locum tenere poſſit, ſequente alio, quod partem alteram, eamque particularem contineat. Verum hac de re ſpem quidem aliquam facere poſſum, fidem obſtringere non poſſum. Non dubito tamen, ſi me vires omnino defecerint, ex amicis meis futurum aliquem, qui poſtremam huic operi manum imponere poſſit, ac velit. Quin in ſpem erigor fore, ut hiſce conatibus meis aliorum etiam Italorum excitentur animi, ut quod ego cœpi, ipſi perficiant.

Pauca jam de fructu hujus operis, ejuſque ſtylo dicenda ſuperſunt. Quoad primum attinet, eum ſaltem mihi polliceor, ut juvenes, atque tyrones, quorum gratia laborem iſtum ſuſcepi, ſi diligenter, & attente, quæ hic dicuntur, perpenderint, probeque intellexerint, poſtmodum poſſint innoxie in Proteſtantium ſcriptorum lectione verſari, eaque utcunque proficere. Quare eos etiam atque

etiam

Digitized by Google

etiam rogo, non quidem ut a Proteſtantium hac de re libris evolvendis penitus abſtineant; ſed ut priuſquam eorum lectioni ſe dedant, iſtius lectionem præmittere ne dedignentur: quo nihil moderatius poſtulari poſſe videtur. De ſtylo, quo uſus ſum, ut breviſſime me expediam, eum fateor nec adeo ornatum, neque adeo expolitum eſſe, quemadmodum hujus Seculi cultus, reique qua de agitur, dignitas poſtularet. Neque vero id ego, ut fieri ſolet, excuſabo trito illo *Manilii* effato: *Ornari res ipſa vetat, contenta doceri*. Novi enim quacumque de re, præſertim philoſophica, eum ornatiſſime eloqui poſſe, qui polleat facultate dicendi. Verum cum ego hac me deſtitutum agnoſcam (ſiquidem cum mihi per ætatem liceret, ſeverioribus addictus ſtudiis, multo minorem, quam par erat, expoliendo ſtylo operam navavi;) idcirco in illud ferme tantum mihi incumbendum cenſui, ut plane, perſpicue, ac dilucide dicerem. Quod ſi aſſecutus fuero, ſatis *præclare* vel ipſo *Tullio* judice (*a*) a me dictum exiſtimabo: aſſecutum autem me ſpero, aut ſaltem in illud maximum non incidiſſe vitium, quod in *Puſendorfio* notat gallus ejus interpres, & inſignis alias laudator *Barbeyracus*, (*b*) dum ait, eum non ſolum *aſpere*, & interdum *barbare*, & ſolum quandoque nimis *conciſe*, quandoque *redundanter* locutum eſſe; ſed etiam nonnunquam *omnino oppoſitum dixiſſe ei, quod in mente haberet*: quo nihil puerilius, nihilque deterius in dicendi genere fingi poteſt. Hic præfari deſino: nam alia, quæ huc revocari poſſent, commodius digeſta reperies libro hujus operis primo, ubi diſcutiam, & oſtendam quanto jure *Proteſtantes Germani* inſtaurationem ſibi arrogent Juris Naturæ. Unum tamen addo, quod mente mihi prorſus exciderat, nempe non ita Heterodoxis confutandis addictum, intentumque me fuiſſe, quin etiam Catholicorum in hoc genere aberrationes pro data occaſione libere non minus, quam modeſte perſtrinxerim; id enim a me veritatis amor, æquitas, reique diſputandæ neceſſitas poſtulare videbatur.

Aſtron. lib. III. v. 19.

EPI-

(*a*) *Omne quod de re bona dilucide dicitur, mihi præclare dici videtur ... Plane, & perſpicue expedire poſſe, docti eſt, & intelligentis Viri*. Cic. de Fin. lib. III. cap. 5.

(*b*) *Son ſtile eſt non ſeulement dur, & quelquefois barbare, mais encore plein de negligence, & tantot trop concis, tantot chargè de ſuperfluitez. Il y a même laiſſer gliſſer quelquefois des inadvertences, qui lui font dire tout le contraire de ce, qu'il penſe*. Præfat. in gallicam verſ. ejus operis de Jure Nat. ac Gent. §. XXXIII.

EPISTOLÆ
AD AUCTOREM.

EPISTOLA I.

P. Bonaventuræ Luchii Min. Conv. S. T. M. ac in Patavino Gymnaſio olim Metaphyſices, nunc Sacræ Scripturæ Pub. Profeſſ.

SI nihil unquam libentius a me lectum fuiſſe dixero, quam id, quod tu Vir Optime, & Sapientiſſime de Principiis Juris Naturæ, & Gentium commentatus es, nil ſane dicam, quod hominem tui & veritatis amicum, cultoremque dedeceat. Quem enim non magna oblectatione afficiat, accurata & dilucida principiorum expoſitio, queis ſua pleraque ſuperſtruxerunt, qui Juris naturæ, ac gentium præmonſtratores & Patres cluerunt hactenus? Quis horum inventa probe noſſe, quantumque roboris ac nervorum habeant, perſpicere non gaudeat? Cui non dulce ſit quam multa peccarint magni iſti Saperdæ, quo reſpexerint, quid in ipſis probandum, quidque cavendum, in comperto habere? Sed præterea hominem Italum, multarum rerum ſtudio, cultuque occupatum & impeditum cenſoria virga caſtigare eſſe auſum, quæ gentes pleræque cœca quadam admiratione ſuſpenſæ ad hoc uſque tempus veneratæ ſunt, eorundemque levitatem, falſitatem, pravitatemque detexiſſe; feciſſe porro, ut experrecta illorum ingenia, qui Juribus addiſcendis, tractandiſque operam dant, alios ſibi adeundos fontes intelligant, ſi puræ, incorruptæque doctrinæ latices haurire amant, ac bene ſibi, ſocietatique conſultum volunt, quis non lætetur, non geſtiat, non ſerio triumphet? Itaque Operis capita quum prima legiſſem avide, cohibere me non potui, quin repetita lectione explerem animum, ac novæ voluptatis acceſſione priorem augerem & cumularem. Etſi autem ita natura comparati ſumus, ut comprehenſas ſemel mente opiniones, & cordi penitus infixas aut nunquam aut ægre dimittamus; confido tamen fore, ut qui ad Opus tuum legendum acceſſerint, ſi modo clauſis oculis repugnare veritati pulchrum minime, beatumque putent, quæ de Viris, & ſcitis iſtiuſmodi inolevit in hominum animis, æſtimationem libenter remittant, honeſtumque neutiquam habeant, æquumve in ipſorum auctoritate conquieſcere. Opus namque perarduum, & invidiæ plenum tanta ſolertia diligentiaque perſecutus es, nihil ut iis, qui vera ſapere avent, reliquiſſe optandum mihi viſus ſis, quam ut inceptum urgeas, perfectumque exhibeas & ſuis numeris abſolutum. Quamobrem non te modo hortor ſed obſecro etiam atque obteſtor, ut in re tota enucleanda explicandaque vires induſtriamque contendas, efficiaſque ut ſpeciem ſuam hominum ſtudiis obiiciat. Nihil quippe ſapientia ac pietate tua dignius moliri potes, nihil ætatis ſtudiis conducibilius, nihil Italiæ glorioſius, quam ut hæc doctrinæ pars humani ingenii vitio deformata ſuam recipiat formam dignitatemque, & hominum moribus ac ſocietatis juribus & officiis temperandis, expoliendis, perficiendiſque lucem operamque ſuam caſte incorrupteque impertiat. Vale.

Patavii Idibus Sextil. CIϽIϽCCLXIV.

EPISTOLA II.

D. Andreæ Benedicti Ganaſſoni Caſinatis, Philoſophiæ Profeſſoris in Monaſterio Sancti Georgii Majoris Venetiarum, Conſultoris S. Officii, Publicique Librorum Cenſoris.

MActe virtute eſto, Finette mi, qui totam cauſſam aggreſſus univerſi Juris & Legum, diutius non patiaris incautos homines præſtigiis magnorum nominum ludificari. In affluenti ſcilicet pompa eruditionis Puffendorfii, atque Seldeni, & rurſus in majori artificio Hobbeſii, Wolfii, Thomaſii equidem qui eorum (ut fere ſolet) ſingula effata perinde ac Pythiæ oracula ex trypode ſic miratur & laudat,

Ut nihil anteferat, nihil illis comparet, errat
. . . . ſi pleraque dure
Dicere credat eos, abſurde multa, fatetur,
Et ſapit, & mecum facit, & Jove judicat æquo.

Haud dubie autem omnium Princeps H. Grotius (quem in plerisque lubentiſſimus laudo) cujus ſpoliis ſecutos omnes Scientiæ hujus Ariſtarchos conſtat factos eſſe locupletiores. Nec aliter judico de Monteſquieu quoad reliquos recentiſſimos, in quorum ego cœtu unum alterum aut Arceſilam, aut Carneadem fortaſſe noverim, Solonem certe, aut Platonem non noverim. Itaque bene habet quod & perpetua ſerie in Opere tuo univerſo de Principiis Juris Naturæ & Gentium, & præſertim data opera libro primo urgeas, & declames, aut non adeo arcanam illorum eſſe doctrinam, ut non eandem noſtrates etiam multo ante tradiderint exploratiſſimam, ut ex iis ipſis Grotius, Leibnitius, aliique confeſſi ſunt; aut ſi quæ ii ſibi nativa habeant & peculiaria, ea in pluribus vacillantiſſima

. . . . incerta ſi tu poſtules
Ratione certa facere nihilo plus agat
Quam ſi des operam ut cum ratione inſanias.

Egregie vero omnis ſecundus Liber inſumitur in multiplicibus definitionibus enucleandis, quarum aut negligenter poſtpoſitarum, aut non acriter perpenſarum ignoratione multo major pars ſuccrevit diſſidiorum in Scientiam Juris. Et inſignius, uberiuſque tertio Libro a Deo O. M. diviniſque attributis neceſſario intellectis exorſus, pergis oſtendere ex intima Philoſophia quid ſit homini natura tributum, quantam vim rerum optimarum Mens humana contineat, cujus muneris colendi, efficiendique cauſſa nati, & in lucem editi ſimus, quæ ſit conjunctio hominum, quæ naturalis ſocietatis inter ipſos. Quæ profecto (ut Atticus apud Tullium exclamat de legibus I.) majora ſunt, quæ aliorum cauſſa differuntur *quam ipſa illa, quorum hec cauſſa præparantur*. In magna autem copia hominum Italorum, qui Principes poſt renatas litteras altius Legum originem eduxerunt quam aut a Pretoris edicto, aut a Lege XII. Tabb. tu fortaſſe primus omni ſua latitudine primigenii Juris Diſciplinam es circumplexus, ſatis intelligens, poſſe eamquidem partibus ſuis aliquibus ſtare, ſed complexione tota corruere, niſi fundamenta præſtituantur, quibus ea æque nitatur undecunque lubeat ſpectari, atque adeo artem eſſe præcellentiſſimam in diſſolutis, divulſiſque membris principiorum apte conglutinandis, ut quælibet objecta in unum veluti deſinant punctum, a quo ad ambitum omnem æquales lineæ ducantur. Perge igitur magno animo ut facis, Finette mi doctiſſime, & animum ipſum ingemina, ſi quis novus alter noſtro ævo reviviſcat

. . . . . Autolycus furtum ingenioſus ad omne,
Qui facere aſſuerat Patriæ non degener artis
Candida de nigris, & de candentibus atra.

Et tuo Operi perpetuo plaudant Scientiæ hujus Studioſi luculentiſſime in eo nacti celebratiora quæque Syſtemata comparata inter ſe omnia, eademque ſingula ad rationem ſummam veluti ad lydium lapidem explorata, & exacta. Tu denique de Catholico nomine maxime meritus in ſolida, abſolutiſſimaque Apologia noſtrorum Patrum, atque Theologorum, in quos nemini ignotum, quot quantaſque plerique ex Proteſtantibus Publiciſtis (ſic enim dici volunt) evomant vanitates, atque inſanias falſas, Vale.

Venetiis Kalendis Septembribus anni 1763.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA III.

P. Petri Mariæ Gazzaniga S. Theologiæ Magiſtri, ac Publici in Academia Vindobonenſi Profeſſoris.

AMICO CARISSIMO.

NElle paſſate vacanze ho letto tutto il primo Tomo della voſtra bell'Opera *de Principiis* ec. ed ho il piacere di confermarvi quanto a bocca ho detto ad altri, cioè, che mi piace aſſaiſſimo, in primo luogo per lo ſtile puro, ſuccinto, e didattico; ſecondo, e molto più, per la materia trattata con grande chiarezza, e ſodezza, ſpezialmente in ciò che riguarda al mettere in viſta alcuni ſpropoſiti ben grandi di quelli Autori Proteſtanti, che ſono in maggior voga. Spero in oltre, che ſenza altro otterrete anche il frutto, che vi ſiete prefiſſo, di eccitare cioè i Letterati della noſtra Italia a trattare e riſchiarire queſta materia sì importante, in modo che non abbiaſi più biſogno d'impararla ſui libri degli Eretici infetti di molti errori. Per queſte ragioni ſpezialmente ho lodato il voſtro Libro, ed ho l'onore di farvene le mie più ſincere congratulazioni. Mi luſingo ancora, che incontrerà la comune approvazione, potendo aſſicurarvi, che altre perſone, che ſono aſſai più a portata di me, di giudicare del merito di queſt'Opera, e che l'anno letta con attenzione, ne hanno meco fatto i ben devuti encomj. Io ho profittato della voſtra erudizione, e mi ſon fatto gloria di citarvi nel ſecondo Tomo delle mie Prelezioni ad uſo de' miei ſcolari ec.

Vienna 24. Novembre 1764.

AMICE PERDILECTE.

P*Ræteritarum tempore vacationum primum egregii tui Operis* de Principiis juris Naturæ & Gentium *volumen legi, perlegique: & nunc gaudeo, me tibi poſſe ſcripto confirmare, quod aliis ore jam affirmavi: opus nimirum hoc tuum mihi vehementer probari; primo quidem ob ſtyli rationem, qui nitidus, brevis, & didacticus mihi videtur: deinde & multo magis, ob materiam magna claritate, ſoliditateque pertractatam, præſertim dum detegit, refellitque abſurdiſſimos nonnullos errores eorum Proteſtantium Auctorum, qui vulgo majori in pretio habentur. Valde autem ſpero futurum, ut eum, quem tibi propoſuiſti, fructum aſſequaris, excitandi nimirum Italos noſtros ad rem hanc graviſſimam accurate verſandam, optimoque in lumine collocandam; ita ut non amplius opus habeatur, ex Heterodoxorum libris, qui erroribus ſcatent, ipſam haurire. Ob has igitur potiſſimum cauſſas Opus tuum commendavi, de quo nunc tibi impenſe, & ſinceriſſime gratulor. Spes quoque mihi eſt, illud communi Sapientum calculo probatum iri. Sane fidem tibi facere poſſum, doctos etiam alios homines, qui de hujus Operis præſtantia multo melius me judicare valent, quique illud attente pervolverunt, debitis ipſum encomiis mecum extuliſſe. Ego jam ex eruditione tua profeci; atque in tomo altero mearum* Prælectionum, *quas in uſum Auditorum meorum edidi, te allegare mihi gloriæ duxi, &c.*

Vindobonæ ſexto Kal. Decembr. MDCCLXIV.

Digitized by Google

E P I S T O L A IV.

P. Raimundi Adami Ord. Serv. B. M. V. in Academia Piſana Publ. Theologiæ Dogm. & Polem. Profeſſoris.

Miraberis Vir præſtantiſſime, ab ignoto homine hanc ad te Epiſtolam ſcribi, & a gravioribus ſtudiorum curis oculos, mentemque tuam avocari. Quæ tamen cauſſæ me ad ſcribendum impulerint, æquo animo audire ne pigeat. In feriis Academiæ noſtræ, quibus Chriſti Reparatoris natalitia dies celebratur, fauſto quodam eventu accidit, ut cum Felice Antonio Matthæio Publico Theologiæ Profeſſore & Literariæ Reipublicæ ſingulari ornamento de pluribus, quæ ad ſtudioſorum Juvenum mentem excolendam pertinent, colloquerer; atque ex uno in alterum argumentum divagati ad Juris naturæ, & gentium præſtantiam, utilitatemque deſcendimus. Hanc ego ipſe provinciam nedum Juriſprudentiæ, verum & Theologiæ Tyronibus luſtrandam ſemper exhibui, ejuſdemque divitiis me ipſum ab adoleſcentia locupletare ſategi: quod cum ſincere Matthæio expoſuiſſem, dolendum vehementer, addidi, noſtra hac ætate deeſſe inter Catholicos eruditum, emunctæque naris hominem, qui Jus naturæ gentiumque tractandum aſſumat, atque errores eradicet, quos in hoc feraciſſimo Campo Hobbeſius, Puffendorfius, Thomaſius, Wolfius, aliique Acatholicorum doctrinis addicti, & effræni quadam libertate perciti diſſeminarunt. Tunc Matthæius feſtive ſubridens exoptatum hominem inquit, a ſe fuiſſe repertum, meque cum illo nocturnas dici ejuſdem vigilias tranſacturum pollicitus eſt. Hæc ego ſive jocoſe dicta, ſive ad antiquiorem quempiam Scholaſticum maximeque ad Angelicum Præceptorem referenda exiſtimans, libentiſſimo animo hunc hoſpitem a me expectatum iri, reſpondi. Vix autem domeſticum limen attigeram, Matthæii nomine affertur primus egregii Operis Tomus, in quo Vir doctiſſime, de principiis Juris naturæ & gentium erudite, ſolide, & diligentiſſime diſputas. Eximia cum voluptate illum legi, ſæpiuſque miratus ſum, qua ſagacitate ad trutinam revocas Hobbeſii deliramenta, aliorumque Scriptorum ſophiſmata, quave copia rationum, & doctrinarum cum ſingulis congrediaris nobilem inde triumphum laturus. Efferre quoque ſatis non poſſum ſingula quæ in libro primo protheoretico recluduntur, rectamque methodum, qua diſciplinam juris naturæ & gentium nobiliſſimam a duplici fonte, a Deo ſcilicet, & ab humana natura derivas; ut veram libertatem, rectam rationem, & ſincerum inde elicias bonum, quod objectum eſt eſſentiale, integrumque naturæ, cujus beneficio evenit, quod ſocialis redditur ſtatus, in quo homines vitam traducunt. Quæcunque tamen in primo eximii Operis Tomo leguntur pauca ſunt, ſi cum argumenti, quod tractandum aſſumpſiſti, amplitudine, & varietate conferantur. Ab eiſdem propterea manum ne retrahas, totiuſque humani generis commoda cures, ad examen accitis recentioribus Libris, præſertim vero Wattelii, Vitriarii, Monteſquii, aliorumque opinionibus, quas inter nonnulla ſapienter, & plura eleganter ſcripta arbitror te reperiſſe, ſed etiam non pauca minus recte, quæ emendatricem manum expectant. Illa demum, quæ ad Metaphyſicam, ſive ad Ethicam ſolitarie ſumptas referuntur, & virulentam Librorum ſegetem, qua noſtra hæc ætas improbo quodam fato luxuriat, prolixius ſi inveſtigaveris, vereor ne aucta voluminum mole faſtidium generent, & ideo parcius examinanda, ſive etiam ſilentio premenda eſſe arbitrarer. Hoc accipias conſilium volo tamquam amicitiæ teſſeram & ſtudii ſingularis quo te ipſum perpetuo complectar: nullumque officii genus Finette doctiſſime, me impoſterum prætermiſſurum polliceor, ut ſapientiæ & humanitati tuæ ſincerum, firmumque pro viribus teſtimonium reddam. Vale.

Piſis XII. Kal. Febr. CIƆIƆCCLXV.

EPI-

EPISTOLA V.

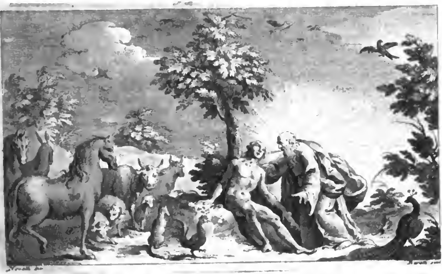
Leopoldi Andreæ Guadagnii Publici in Academia Piſana Juriſprudentiæ Profeſſoris.

QUando id opportune accidit, quod mihi maxime erat optatum, Cl. Vir, ut libros quinque (*a*) a te egregie ſcriptos de principiis Juris naturæ, & gentium ſumma aviditate, voluptateque perlegerem, conſtitui litteras ad te mittere, quibus & gratularer tibi, & quantam lucubrationes illas tuas utilitatem eſſe adlaturas, ex animi ſententia augurarer, aperte ſignificaretur. Quum enim par ſit, maximeque deceat iis gratulari, qui ſtudio veritatis addicti rationum momentis ad trutinam revocatis bene de ingenua facultate aliqua merentur, teque id præſtitiſſe deprehenderem, quod ad Juris naturalis Prudentiam, hoc eſt ad præſtantiſſimam diſciplinam conferre plurimum poteſt; ſperabam equidem fore, ut officium hoc meum pro ſingulari, qua polles, humanitate æqui bonique conſuleres: Ac primo conſilium tuum in perquirendis, perſcrutandiſque principiis, quæ ad recte de Jure ſentiendum, ac mores tum privatos tum publicos ad rationem optime conformandos pertinent, laudatione digniſſimum duxi; oportet enim circa rei cujuſque, præcipue autem Juris, principium ſtatuendum adhibere τὸν πολὺν λόγον, ϗ τὴν πολλὴν σκέψιν, (*b*) ut Socratem loquentem inducit Plato, utrum recte quis decernat, an ſecus; quo quidem ſatis ſuperque expenſo, cetera illud conſequi debent. Plerique ſane de naturalis Juris principiis tractandam ſuſceperunt quæſtionem, quæ & ad agnitionem animi pulcherrima eſt, & ad Juris diſciplinam ab origine ſumma repetendam, ac penitus adeo ex intima Philoſophia, ut bene ac ſapienter Cicero putavit, hauriendam neceſſaria. Verum illi tanta ſunt in varietate ac diſſenſione conſtituti, ut adoleſcentes, qui primo ad hanc facultatem animum adpellunt, quum ſæpe mentis aciem magnorum Nominum ſplendor perſtringat, neque ſubtilibus diſputandi rationibus admodum exercitati ſint, ſubito hæreant, & quo ſeſe vertant, prorſus ignorent. Ab aliis enim ſcriptoribus principia ejuſdem conſtituta fuere, quæ vel ipſi in arduis quibuſdam quæſtionibus deſerere ſunt coacti; ab aliis ingenioſæ quædam, ut videntur excogitatæ ſunt ſententiæ, quæ ſpectaculorum more modoque in præſentia tantum oblectant; emolumentum vero, quod ſempet idem ſit, nullum adferunt, imo improvidos & incautos in errorem ſenſim inducunt. Qui vero tua hæc perluſtraverint φιλόκαλοι, ϗ φιλοδίκαιοι, (*c*) præclare ſecum actum putabunt, quum te noverint latentes detegere inſidias, opinionum portenta convincere; juſti & æqui originem in lucem proferre. Interim & rectam rerum ſetiem, & γνῶσιν, ϗ κρίσιν (*d*) & orationis elegantiam, & quod de Theopompo ſcripſit Halicarnaſſenſis Dionyſius τὸ εὐπαρακολούθητον, ϗ σαφὲς (*e*) non ſine ſumma ſolertis accerrimique ingenii tui laude ſpectabunt. Sed non eſt cur te diutius detineam, ne nimis forte importuna tibi ſit gratulatio mea: ſupereſt exorem te, ut epiſtolam hanc velis non modo ſententiæ, ſed & obſervantiæ erga te meæ indicem exiſtimare. Vale, & me inter eos, qui ingenium, doctrinam, nomenque tuum plurimi faciunt, recenſe.

Piſis III. Kal. Febr. CIↃIↃCCLXV.

(*a*) Nempe priores qui tomo primo hujus operis continentur.
(*b*) *Studium multum, multamque conſiderationem.* (*c*) *Honeſti, juſtique amatores.*
(*d*) *Scientiam, & judicium.* (*e*) *Intellectu facile, & planum.*

DE

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM

ADVERSUS

HOBBESIUM, PUFENDORFIUM, THOMASIUM, WOLFIUM ET ALIOS.

LIBER I.

PROTHEORETICUS.

PRIMUM hunc librum ideo *protheoreticum* voco, quia continet *protheoriam* quandam, ſeu *præviam* quorundam *conſiderationem*, quæ quamvis proxime intimeque ad Jus naturale non ſpectent, nihilominus, ad ea, quæ poſtmodum dicenda ſunt, melius comparatum, diſpoſitumque juris hujus ſtudioſum efficient. Nemo enim fere eſt, qui adiiciat animum hujuſmodi ſtudio, qui præoccupatus aliquo modo non ſit celebritate nominis *Proteſtantium* quorundam Scriptorum, maxime vero *Germanorum*, eorumque merita commendari, & nimium extolli ſæpenumero non audierit. Quocirca non abs re facturum me arbitror, ſi ex ſtudioſorum, præſertim juvenum, animis præjudicium hoc in primis removere ſategero. In hoc igitur libro retundam illorum *Proteſtantium* jactantiam, qui juris naturæ inſtaurationem, ac pene dixerim creationem, ſibi falſo, & per ſummam injuriam arrogant: qua etiam occaſione nonnulla præfabor de auctoribus illis, quorum celebriora ſunt nomina, & ex quibus plerique, ac pene dixerim omnes peculiaria hac de re ſyſtemata procuderunt. Magni ſiquidem intereſt, eos a tyronibus probe cognoſci, ne magnificis eorundem titulis, nomi-

Digitized by Google

nominibuſque ita capiantur, ut ad ea, quæ dicenda in hoc opere ſunt, animum haud ſatis liberum a præjudiciis & affectionibus adferant. Auctores porro, de quibus potiſſimum ſermo erit, ſunt *Grotius*, *Puſendorfius*, *Hobbeſius*, *Seldenus*, *Thomaſius*, ac *Wolfius*: hos nanque ferme ſequuntur, aut ſaltem majori habent in pretio Proteſtantium ſcholæ. Sed in anteceſſum, primoque loco elidendæ ſunt iniquiſſimæ de ſumma juris naturalis, diſciplinæque moralis ignorantia ubique, & perpetuo ante *Grotii* tempora obtinente criminationes.

CAPUT I.

Puſendorfius, Buddeus, Thomaſius, *aliique Proteſtantes Germani Scholaſticos omnes, qui* Grotium *præceſſere, tanquam juris naturalis ignaros, illudque perpetuo cum jure* poſitivo, *ac* revelato *confundentes, ſumma injuria traducunt*.

PRoteſtantes Germani, ut hanc juris naturæ diſciplinam ceu propriam ſibi vindicent, pro viribus perſuadere conantur, ante *Grotii* ætatem ſummam ubique juris hujus ignorantiam obtinuiſſe; vel ſi qua illuxerat ante cognitio, eam ſcholaſtico pulvere ſumme fœdatam, nulloque ordine degeſtam fuiſſe contendunt. Quare *Grotius*, ſi eis habenda ſit fides, primus omnium diſciplinam hanc eduxit e tenebris, inſtauravitque, vel etiam a fundamentis extruxit. Eorum verba hic præſtat referre, in quibus neſcias, an magis inſcitiam, vel arrogantiam admirere. Primus omnium in ſcenam prodeat *Puſendorfius*. Hic rationem aſſignans, *cur a ſuo opere excluſerit ſcriptores illos*, *qui inter ſectæ romanæ* (ita ſectarius ipſe loquitur) *addictos*, *mores ſibi*, *atque conſcientias hominum regendas ſumſere*, hæc habet: *Scilicet*, *iſtis hominibus ſuorum traditorum nullum certum* In præf. Oper. de Jure Nat. & Gen. edit. Lipſ. 1744. *fundamentum*, *aut hypoteſim ſubſternere ſolenne eſt*: *ſed præter illa*, *quæ a juriſconſultis mutuari ſolent*, *frivolas ut plurimum quæſtiones paribus ratiunculis confirmare contenti*, *de cetero integras legiones ſuæ ſectæ ſcriptorum allegaſſe præclarum habent*, *quorum unum ſi noveris*, (*Puſendorfius* nullum agnoviſſe videtur; neque enim alias tam elato ſupercilio omnes deſpiceret) *omnes noveris*: *ita omnes magno conatu magnas nugas agunt*; *ut tamen vix ulla ſit quæſtio*, *in qua iſti in partes non diſcedant* (quaſi vero modica eſſet diſſenſio inter Proteſtantes juriſtas) *Cujus inſtituti* (pergit ille) *hæc eſt arcana ratio* (audias hominem ſolertiſſimum, qui tam magnum penetravit arcanum) *ut poſtquam inter fundamenta ſacræ iſtorum reipublicæ eſt*, *hominum conſcientias non ratione*, *ſed auctoritate ſacerdotum regi*, (mera calumnia) *ubique in promptu ſit auctorum nubes*, *quæ qualemcunque ſententiam ſtabilire idonea ſit*, *prout quemque perſuaderi illorum intereſt*. *Atque inde de bono publico peſſime mereri arbitramur*, *qui in tanta ſolidarum ſcientiarum luce ad iſtas adhuc nugas*, *regni tenebrarum* (*a*) *fœtum juxta*, *ac ſtabilimentum juventutem manuducere laborant*. *Turpiter vero otio ſuo abutitur*, *ac vulpes jungit*, *ac hircos mulget*, *qui iſta in utranque partem diſceptare*, *&* *cum ſana ratione conciliare ſatagit*. Hæc æquiſſimus ſcriptor.

Franciſcus Buddeus in hiſtoria *juris* naturalis ita hanc, de qua loquimur, ignorantiam τραγῳδεῖ ſeu tragice deplorat. „Ecquis ignorat, fuiſſe tempus, quum „ fœda, & triſtis ignorantia orbi univerſo incumberet, & ſuperſtitionis „ regnum magnis undique viribus ſtabiliretur? Deplorent alii cladem puriori cœleſti doctrinæ illatam. Id ego „ nunc non ago. Philoſophiam moralem quoque cum ceteris artibus incultam ſqualore, & rubigine obſitam jacuiſſe, ut proſcriptam veluti, „ profugamque avolaſſe, & mortalium „ de- §. XI.

(*a*) Ita Heterodoxus iſte catholicam appellat Eccleſiam: a quo tamen convicio vir philoſophus ſaltem urbanitatis gratia abſtinere debuiſſet.

Digitized by Google

deſeruiſſe ſedes, cenſere ejus artis homines potuiſſe, neminem fugit. Non quidem deſuerunt, cum ſcholaſticorum, ut vocant, barbaris vocibus litterarum ſedes, & ſapientiæ ſacraria perſonarent, ex ipſis etiam Theologis, qui hanc doctrinæ partem ſub incudem revocarent: aſt adeo infeliciter, ut nullus dubitem, multos in eam ituros ſententiam, ſatius hoſce homines; & ſibi & optimæ arti conſulturos fuiſſe, ſi hæc ſacra non contrectaſſent. Qui vero in horum ſucceſſerunt locum, ejuſdem diſciplinæ alumni aliquanto recentiores induſtriam profecto, & ingenium ad hanc ſcientiam excolendam, quod non diffiteor, attulerunt, & ſubtili, ac ſpinoſo dicendi genere, quæ fere propria illorum hominum laus eſt, multa juris naturalis excuſſerunt capita, ſine ordine tamen cuncta tradunt infirmo, aut lubrico fundamento, quæ docent, ſuperſtruunt, divina, humanaque jura miſcent, rationum momenta aut plane non, aut jejuna quandoque, & ridicula afferunt, ſæpiſſime contra ad patrum auctoritatem, ad conciliorum canones, ad Romanorum præſulum decreta intempeſtive provocant. Sunt tamen aliqua, quæ indefeſſo horum hominum ſtudio, id quod æquus rerum æſtimator non abnuet, atque labori incredibili debentur (*at nos Catholici profiteri merito poſſumus, nihil nos hac in parte Proteſtantium ſtudio debere*) Nec tamen ab erroribus variis iiſque graviſſimis fuerunt immunes ". Silentio hic ego prætereo quæ inibi de *probabiliſmo*, & de *peccato philoſophico* commemorat; nam licet ſub initio majorem Romanæ Eccleſiæ invidiam conflare velle videatur, attamen bona deinde fide fatetur, *cordatiores*, *ſanioreſque ex ipſis Eccleſiæ romanenſis propugnatoribus* ab hujuſcemodi commentis abhorruiſſe ſemper, & abhorrere. Verum ſi res ita ſe habet, cur aliquorum errata hic audet improperare, quaſi in intimo Proteſtantium ſinu minime extarent, qui monſtruoſiſſima commenta in dies procudant?

Buddeo immoderatius loquitur *Thomaſius* in hiſtor. jur. nat. ubi ſeſe totum in calumnias effundit, in eo duntaxat quidpiam æquitatis præſeferens, quod juris hujuſmodi ignorantiam etiam ipſiſmet Proteſtantibus *antegrotianis* communem facit. „ Initio decimi ſeptimi [Cap. 5. §. 11.] ſæculi, inquit, doctrina de virtutibus, & vitiis, ſive de differentiis juſti, & injuſti, boni, & mali, de jure naturæ &c. tam apud pontificios, quam apud evangelicos miſerrimo, & pene incurabili morbo laborabat. Scholaſtici pontificii, qui titulis de juſtitia & jure, vel ſimilibus inſigniebantur, talia dogmata inſinuabant animis diſcentium, quæ ſolum inſerviebant incremento *papatus*, & *clericatus*, & ſupprimebant auctoritatem, & potentiam principium, & ordinum politicorum & laicorum. Præterea diverſiſſimas res inter ſe miſcebant, jura naturæ, gentium, moſaica, judaica, græca, romana, imperialia, pontificia, colligendo videlicet ex iſtis quidquid inde poterant ad ſcopum modo memoratum. " Hæc ille. Ecquis vero non miretur egregium plane hiſtoricum, qui nedum quid ſcripſerint, egerintque ſcholaſtici, omnia novit; ſed finem etiam illorum, eorumque ſcopum miro penetravit acumine, popularibuſque ſuis diſerte ob oculos poſuit?

Eodem ferme modo alii loquuntur Proteſtantes juriſconſulti: quorum etiam nonnulli eouſque *antegrotianam* juris naturalis ignorantiam exaggerant, ut eos affirmare non pudeat, *vel ipſum juris naturæ nomen quondam inter arcana latuiſſe*, ut inter cæteros *Io: Juſtinus Schierſchmidius*. [Præfat. in Elementa Juris naturalis.] Sunt etiam, qui diſciplinæ juris naturalis *neglectum*, *contemptumque*, *qui per multa ſæcula*, ſi eis fidem habemus, *perduravit*, ſuperſtitioſis temporibus tribuant, in quibus *majores* noſtri, ut ipſi putant, vitam tranſegerunt: ita *Io: Laurentius Fleiſcherus* in Præfatione *Inſtitut. juris naturæ & gentium.*

Ex his vero liquet, duas potiſſimum, quoad præſens attinet, criminationes in

catholicos doctores a Proteſtantibus inſtrui, & altera quidem *juris naturalis* ignorationem, altera vero ejuſdem cum jure *ſupernaturali*, ſeu *rationis* cum *revelatione* commixtionem, & confuſionem, velut crimen maximum iiſdem improperari (*a*). Verum non erit difficile accuſationes iſtas diſpellere.

Ac primo quidem, iniquo *Puſendorſii* in *ſcholaſticos*, atque *catholicos* iudicio æquius oppono judicium primi juris naturalis, ſi Diis placet, *inſtauratoris*, ac vindicis *Grotii*, qui hac de re ita loquitur: „ Scholaſtici quantum ingenio valeant, ſæpe oſtendunt. Sed „ in infelicia, & artium bonarum ignara ſæcula inciderunt: quominus „ mirum, ſi inter multa laudanda, aliqua & condonanda ſunt. Tamen „ ubi in re morum conſentiunt, VIX „ eſt, ut errent: quippe perſpicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi poſſunt, in quo „ ipſo tamen diverſa tuendi ſtudio laudabile præbent modeſtiæ exemplum, „ rationibus inter ſe certantes, non, „ qui mos nuper adeo litteras inquinare cœpit, conviciis (*quod præſertim* „ *Puſendorſius præſtat in ſuos adverſarios*) turpi fœtu impotentis animi. “ (De jure belli, & pacis Prolegomen. num. 9.) Non adeo itaque vel hac in re deſpiciendi ſunt doctores catholici, ut eos deſpicit *Puſendorfius*. Et ſi Scholaſtici erant *admodum perſpicaces*, ut ſentit *Grotius*, & ſi *induſtriam*, & *ingenium*, fatente *Buddeo*, ad hanc diſciplinam excolendam attulerunt, qui fieri poteſt, ut multa, eaque præclara non detexerint? Et ſi *quando conſentiunt* (conſentiunt autem in plurimis, iiſque præcipuis) *vix eſt, ut errent*; quomodo illi *infirmo tantum* (ut ait Puſendorfius) *& lubrico fundamento quæ docent, ſuperſtruunt; & rationum fundamenta vel plane non, vel jejuna quandoque & ridicula afferunt?* Apage injuſtum accuſatorem, qui profecto dum hæc aſſerit, juſto ſapientum virorum contemtui famam ſuam imprudenter exponit. Satius & conſultius egiſſet, ſi juxta *Grotii* monitum, datum a ſcholaſticis modeſtiæ exemplum ſectatus eſſet. Sic enim non adeo inurbanis ſane *conviciis* cum ſuis adverſariis æque inurbanis decertaſſet (*b*) quæ res perpetuo dedecori ipſi erit apud prudentes æſtimatores.

At vero ne una tantum *Grotii*, quæ tamen hac in re magni utique ponderis eſſe deberet, auctoritate niti videamur, ajo ſecundo: ſi tanta fuit, ut ipſi contendunt, apud catholicos præſertim ante tempora *Grotii* juris naturalis ignorantia, undenam eſt, quod ille, vir & acerrimo ingenio, & criterio ſolidiſſimo, dum celebrem ſuum de *jure belli & pacis* librum conſcriberet, ſcholaſticos doctores præcipuos *Franciſcum Victoriam*, *Dominicum Soto*, *Molinam*, *Suarezium*, & id generis alios evolverit, & tam multa ex his in uſum ſuum transtulerit, ut indicant frequentes eorundem allegationes, quas in margine videre eſt? (*c*) Dicent fortaſſis *Puſendorfiani*, *hoc ipſum ſcholaſticorum ſtudium* ut-

(*a*) Thomaſius in ſua *paulo pleniore hiſtoria juris* adeo hujus confuſionis detrimentum exaggerat, ut dicere non vereatur cap. 1. num. 4. *potiſſimam humanæ miſeriæ cauſſam eſſe confuſionem luminis naturæ, & gratiæ*; & num. 5. *ſummum genuinæ ſapientiæ apicem in eo conſiſtere, ut cognoſcatur debito modo differentia rectæ rationis, naturæ & gratiæ*. Quam rectius dixiſſet, ſummam hominum ſapientiam in eo ſitam eſſe, ut ſubjiciant rationem revelationi, & naturam gratiæ, & potiſſimam humanæ miſeriæ cauſſam, quod non ſatis ſubmittamus animum revelationi, & voluntatem gratiæ.

(*b*) Specimen inurbanæ, ac plane honeſto viro, nedum philoſopho, indignæ, concertationis inferius dabimus.

(*c*) Præter *Grotium*, etiam a *Wolfio* haud modico in pretio habitos fuiſſe ſcholaſticos, conſtat ex eo, quod *Formeyus* in brevi ejus vita, quam præfixit compendio ejuſdem *juris naturalis*, quod gallice edidit *Amſtelodami* an. 1758. teſtatur, unum ex *primariis fontibus* unde ille doctrinam ſuam hauſit, fuiſſe philoſophiam ſcholaſticam, & cum ea convenire in pluribus ſuorum operum locis. Et reipſa ec-

Digitized by Google

utpote nimium, eſſe id, quod eſt in *Grotio* vituperandum? Verum quod lubet, dicant illi; at certum eſt, eos quidquid fere boni rectique habent, a *Grotio* decerpſiſſe, quemadmodum a ſcholaſticis ille: hinc dum hoſce omnimodæ inſcitiæ arguunt, fontes ipſos, unde eorum rivuli promanarunt, occulere æque invidioſe, ac inutiliter ſatagunt, fortaſſe ut ſi quid boni laticis habeant, id e proprio fonte elicuiſſe videantur (*a*). Ea eſt enim ipſorum vanitas, ut ipſi ſoli ſapere, ſi fieri poſſit, videri velint.

Quod ſi vero res non ita ſe habet, proferant ipſi veritates illas, quas pridem ignotas e tenebris eruerunt. Haſce enim nec protulerunt unquam, neque proferre poſſunt. Immo ſi eorum ſcripta cum ſcholaſticorum lucubrationibus conferantur, manifeſtum exploratumque fiet, eos nihil, quod momenti ſit, novi docuiſſe. Et quidem ſi *Grotius*, cui inſtaurati juris naturalis honos defertur, nihil edidit, niſi quæ ex ſcholaſticis, aliiſque, qui eum præceſſere, defloravit, ut ex Capite tertio patebit; quid de iis dicendum, qui ſequentibus temporibus floruere, quique cum *Grotio* nec ingenii acumine, nec eruditionis copia comparari poſſunt? Sibi itaque blandiantur illi, quantumcunque eis libet, ſeſe jus naturæ inſtauraſſe, expoliviſſe, expurgaſſe, perfeciſſe; profecto nemo, qui ſapit; fidem eis adhibebit; cum id eadem poſſit facilitate negari, qua ab ipſis affirmatur. Quin contrarium etiam, ſi quod propoſui ut perficiam Deus dederit, clariſſime demonſtrabo: animus enim mihi eſt, aliquando data opera oſtendere quamlibet alicujus frugis ab ipſis excitatam quæſtionem, a ſcholaſticis quoque fuiſſe agitatam, & melius plerunque definitam: ut demum Proteſtantes gloriari deſinant de inſtaurato abs ſe, purgatoque naturali jure; nec amplius audeant ſcholaſticis, ſeu aliis catholicis *antegrotianis* doctoribus ejuſdem ignorantiam exprobrare. Sunt tamen, fatebor, ne ex omni parte falſa ſit Proteſtantium juriſtarum jactantia, quæ catholici illi doctores in jure naturæ ignoraverunt, nempe multi perniciosique errores, quos ipſi Proteſtantes in naturæ jus intulerunt: quam ſane ob cauſſam tam vere eos juris naturalis *corruptores* quis dixerit, quam falſo ſeſe *inſtauratores*, & vindices eſſe gloriantur. Aſt ita prorſus gloriari oportebat eos, qui ea tantum de cauſſa ad ſcribendum (*Grotium* tamen ſemper & fortaſſe paucos alios exceptos volo) animum applicuiſſe videntur, ut ſibi plauſum apud populum ineruditum, inſipientemque captarent. Oportebat ergo ignorationis juris naturæ ceteros omnes incuſare, ut ipſi unice ſapientes, & intelligentes videri, & credi poſſent. Quare poſtquam velut agmine facto in catholicos *antegrotianos* inſurrexerunt, in ſuos quoque cœperunt deſævire; ſcilicet, poſterior quiſque, qui ingenio tantillum valeret, ignorantiæ, perverſæque methodi præceſſores ſuos arguere non dubitavit, ut ceteris ejectis, juris cathedram ſolus teneret. Ita plane *Puſendorſius* erga *Grotium*, *Thomaſius* erga *Puſendorſium*, erga omnes iſtos *Wolfius*, erga *Wolfium* ceteroſque omnes noviſſime *Schmauſius*; ut hoc ipſo in capite patebit, quum judicium in eorum ſingulos pronunciabimus. Id ſolum addimus in præſentia, pravum hunc morem dejiciendi e gradu ſuo (quatenus per ipſos fieri poteſt) eos

---

celeberrimus hic auctor multas ſcholaſticorum opiniones, quas præcedentes Proteſtantes non ſolum exploſerant, ſed & deriſerant, propugnavit, ſuoque modo demonſtravit.

(*a*) Plerique juriſtæ Proteſtantes de ſcholaſticorum doctrina judicant ex uno vel altero vulgari, ac plebejo ſcholaſtico, quem præ manibus habeant. Sic *Thomaſius* fuſe citat *Patrem ſuum* haud certe valde præſtantem ſcholaſticum, in eoque hæret. Hinc multa ille tribuit generatim ſcholaſticis, quæ unus tantum aut alter, & quidem inferioris ſubſellii ſcholaſticus docuit: multa etiam ipſis affingit, quæ nemo, eo ſaltem, quo putat, ſenſu opinatus eſt.

eos qui præceſſerunt, omnes, apud proteſtantes juris naturæ ſcriptores adeo invaluiſſe, ut neque *Jo: Gottlieb. Heineccius* vir alioqui ceteris moderatior libellum ſuum de Elementis J. N. evulgandum crediderit, niſi reliquis omnibus æſtimatione detracta. Eapropter in
Pag XIV. edit. Ven. 1740. Præfatione hæc loquitur, *Quicunque* (neminem excipit ſive *Catholicum*, ſive *Proteſtantem*) *adhuc in pulcherrima juris naturalis diſciplina verſati ſunt, doctrinas ſuas, vel nullo certo, ac indubio principio ſuperſtruxerunt, veritates varias, eaſque utiliſſimas velut uno faſce collegiſſe contenti; vel principia parum idonea admiſerunt, vel ea denique tam longe ex ſubtiliſſimis, quas Metaphyſica ſuppeditat, notionibus petierunt, ut data veluti opera tenebris omnia involvere voluiſſe videantur. At ego &c.* Enquemadmodum de præclariſſimis illis juris Naturæ inſtauratoribus, ac vindicibus *Grotio*, *Puſendorſio*, aliiſque, qui eum in hac provincia tempore præceſſere loquitur auctor iſte recentior. Hoc nempe modo vicem reddit iis, qui tanta cum præfidentia Catholicis doctoribus *Antegrotianis* ſimilia exprobrarunt. At melius nihil, nihilque felicius de ſuo opere expectet *Heineccius* ab illis, qui poſt eum venturi ſunt; neque enim pati poterunt, ut honoris, dignitatiſque gradu, quem dejectis aliis, ſibi vindicavit, pacifice perfruatur: & *Schmauſius* quidem ſcriptor recentiſſimus novum ſyſtema juris Naturæ ſibi procudendum putavit, illudque reipſa nuperrime evulgavit, contendens, omnes juriſtas, adeoque & ipſummet *Heineccium*, quin & *Wolfium* a ſcopo plurimum aberraſſe. Hinc vero colligere quiſque poterit, quo demum habenda ſint loco Proteſtantium juriſtarum judicia, quantique eorundem in Scholaſticos, ſive Catholicos doctores criminationes faciendæ ſint: quanta vero vituperatione digni ſint e ſemidoctis noſtris hominibus nonnulli, qui magnum quidpiam præſtare ſe putant, ſi ex hujuſcemodi auctoribus ac præſertim ex *Puſendorſio* aliquid proferre noverint. Sed quanta ſit eorum inſcitia, clarius patebit in cenſura, quam in enumeratos Proteſtantes ſingulos hoc ipſo capite proferemus.

Sed jam criminatio altera in Catholicos doctores a Proteſtantibus prolata, quam ſanctis quoque Patribus *Buddeus* communem facit, de confuſione videlicet in jus naturæ invecta, breviter diſpellenda eſt. Mirum vero eſt, Proteſtantes quoſdam, homines certe neque ingenio, nec eruditione multum præſtantes, tam alte ſentire de ſe, ut in ceteros cujuſque generis omnes, ne ipſis quidem præſtantiſſimis æque, ac vetuſtiſſimis Eccleſiæ Patribus exceptis, cenſoriam virgam audeant adhibere. *Confuſe*, ajunt, *Patres, atque ex illis ſcholaſtici quique ea, quæ Juris Naturalis ſunt, tradidere*. Cur vero *confuſe?* Quia videlicet naturalia a revelatis ſeparatim non docuere; quia naturalia præcepta ſacræ Scripturæ teſtimoniis comprobarunt; quia demum de Jure Naturæ peculiarem, ſeparatamque diſciplinam non confecerunt. At hoc vero eſt confuſe, quæ Juris naturalis ſunt, tradere? Falluntur ſane egregii hi cenſores: erroremque ſuum facile detegent, ſi ſerio cogitare velint, poſſe quempiam in qualibet materia diverſimode verſari juxta varium diverſumque, quem ſibi propoſuerit, ſcopum. Vel enim perfectam, completamque ipſius notitiam quærit, vel imminutam duntaxat habere contentus eſt, ejuſmodi tamen, quæ ad præſtitutum ſibi ſcopum utcunque ſufficiat. Si primo modo res agatur, ex quocunque fonte ſive naturali, ſive ſupernaturali hauriri aqua debet, atque ex principiis non tantum naturali lumine, ſed etiam revelatione divina cognitis rationes, & argumenta depromenda ſunt: hæc enim omnia eidem rei penitius, certius, meliuſque cognoſcendæ inſerviunt. Altero vero ſi res quæratur, contentus quiſque eſſe poterit, ſi unica duntaxat præeunte face, quæ ſcopo ſuo reſpondeat, rem expendat. Primum ergo illud præſtiterunt poſt SS. Patres ſcholaſtici doctores, qui leges naturales atque divinas utriuſque luminis beneficio, ſibi aliiſque perſpicuas facere ſategerunt: &

eo

eo vel magis, quod eas recte intelligere, & explicare aggreſſi ſunt, non quatenus præciſe ad hujus vitæ commoda, felicitatemque procuranda ſunt idoneæ (ut Proteſtantes Juriſtæ); ſed quatenus earum obſervantia ad perfectam alterius vitæ beatitudinem neceſſaria eſt. Hinc eas & naturali lumine evincere, & ſuperna revelatione comprobare, & officia hominis una cum officiis Chriſtiani tradere abs re minime judicarunt; immo & neceſſarium eſſe duxerunt. Quid in hoc reprehenſione dignum? Dicant enim nobis, quæſo, quis hanc tulerit legem, vel ferre potuerit, qua caveatur, ne quis poſteaquam ratione quidpiam probaverit, illud idem divina quoque auctoritate confirmare non valeat, aut officia hominis una cum officiis Chriſtiani docendo conjungere, quando ea in praxi ſeparari non queant? Quis eum merito condemnaverit, qui ad Dei notitiam perfectiorem (quatenus fieri poteſt) anhelans tum ratione, tum etiam ex revelatione divina ejus attributa perſcrutari velit? id eſt vero, rationem cum revelatione confundere? (*a*) Hoc, ſi libet, auditoribus ſuis *intenta ora* in ſcholis *tenentibus* deprædicent illi, nec dubitent ſeſe apud illos inventuros fidem. At ea litteris mandare non auſint, ne apud juſtos rerum æſtimatores ſe præbeant deridendos. *Jus* ipſi *Naturæ* ab omni revelatione ſejunctum tradere, adeoque variis erroribus inſpergere, pergant, ſi placet; atque nil aliud, niſi miſerrimæ hujus vitæ commoda, & lucrum fortaſſe aliquod, aut gloriolam exinde expetant: at deſinant Catholicis, multoque magis ſanctis Patribus inſultare, qui de æterna diſcipulorum ſalute, ut maxime decet, unice ſunt ſolliciti: neque aut *Turcis*, aut *Japonenſibus*, ſed Chriſtianis juris præcepta tradere, & explicare aggreſſi ſunt: quum contra illi vana ſpe oblectentur futurum, ut ex ipſorum lucubrationibus negotia cum *Turcis*, & *Sinenſibus*, & *Japonenſibus* definiantur. *Quid vero*, ait, *Heineccius*, *ſi Gens quædam cum Turcis*, *Sinenſibus*, *Japonibus de violatis fœderum legibus expoſtulet?* Quaſi vero priuſquam Proteſtantes Juriſtæ in lucem prodirent, nihil negotii cum gentibus a Chriſtiana fide alienis peractum eſſet; aut horum ratiunculis nuper inventis opus foret, ut infideles de non violandis fœderibus perſuaderentur: aut quaſi naturales, quas Catholici afferunt, rationes vim amit- Loco cit. p. XL.

(*a*) (1) Tradere veritates naturales ſimul cum ſupernaturalibus ad idem ſubjectum ſpectantibus non eſt *confuſio*, ſed uberior ſubjectæ rei conſideratio. (2) Veritatem naturalem tum ratione, tum revelatione probare, non eſt *confuſio*; ſed perfectior veritatis confirmatio. (3) Quæſtionem, quæ ad praxim pertinet, conſulto tum lumine naturali, tum lumine revelato definire, non eſt *confuſio*, ſed (de Chriſtianis ſermo eſt) neceſſitas. Ut enim Chriſtianus actionem aliquam exercere valeat, ſatis non eſt, ut eam jure naturali non eſſe prohibitam noſcat; ſed inſuper eam neque poſitivo divino jure vetitam eſſe, exploratum habere debet. Hæc tria præſtant Theologi Catholici. (4) Veritatem naturalem velut ſupernaturalem, & viciſſim ſupernaturalem pro naturali, ac argumentum ex revelatione, ac ſi eſſet ex ratione, proponere, & e converſo, hoc eſt omnino lumen naturale cum revelato confundere. Sed a re hae longiſſime abſunt Catholici Doctores, qui rationis, & revelationis diſcrimen & multo ante, & longe melius, quam Proteſtantes, noverunt. (5) Tradere veritates morales conſulta tantummodo ratione, eſt eas (reſpectu Chriſtianorum) tradere *inadæquate* & imperfecte; ac etiam inutiliter quoad praxim. Hoc modo Proteſtantes ſe gerunt. (6) Officia hominis ab officiis Chriſtiani diſtinguere utile eſt; & hoc præſtant Catholici doctores. Separare officia hominis ab officiis Chriſtiani (quod Proteſtantes faciunt) inutile eſt (quum hæc in praxi ſeparari non poſſint) atque etiam quodammodo pernicioſum. Periculum enim eſt, ne juvenes, quibus ſola officia hominis, vel etiam civis inculcantur, abſque ulla conſideratione ad Chriſtiani officia operari aſſueſcant: & cum Jure naturæ quidpiam licitum eſſe non dubitant, eo ipſo an jure revelato idem ſit prohibitum, inquirere negligant.

Digitized by Google

amitterent perſuadendi ex eo [illegible] xat, quod eas revelatarum etiam veritatum robore confirmarint. *His ſcilicet, Turcis, Sinenſibus, Japonibus, facile ne*, ſubdit Heineccius, *perſuadebitur, juſta eſſe omnia, quæ non dicam juriſconſulti, aut Pontifices Romani, vel Thomas Aquinas, ſed ipſi Apoſtoli, & Prophetæ ſcripſerunt?* At facile ne ſibi perſuadebit Heineccius, adeo dementes eſſe Catholicos, ut horum auctoritate cum Gentilibus diſceptare præſumant? aut facile putabit, *S. Thomam Aquinatem* naturales veritates abſque ulla naturali ratione propoſuiſſe? Somniat ipſe, ſi id ſibi perſuadet: inſcitiam prodit ſuam, ſi hoc affirmat: & injuſtus rerum æſtimator eſt, ſi validiores a conſodalibus ſuis cenſet excogitatas eſſe rationes ad revincendos Gentiles, quam a Catholicis doctoribus, & præſertim ab *Angelico doctore Aquinate*. Quoniam vero *Heineccius* exempli adferendi cauſſa de violatione fœderum mentionem facit, qua quæſo ratione ſervandorum fœderum neceſſitatem Gentilibus perſuadebit ille? An *Hobbeſianis* utetur principiis de *ſecuritate* ſibi *conſciſcenda per præoccupationem; de nullitate pactorum, metu in alterutra parte inſurgente; de conſervatione ſui quibuslibet mediis procuranda?* At reponent illi, his ipſis principiis ad fœdus violandum incitatos ſe eſſe, inque cœpta violatione ſic confirmari. An *Grotiano*, & *Pufendorfiano* Socialitatis principio eos aggredietur? At ridebunt illi, quod diverſæ, diſparatæque ſocietati ea proponantur. An vero confugiet vel ad *Thomaſianum* principium de procuranda *vita quam maxime diuturna*, & *feliciſſima*, vel ad *Wolfianum de perficiendo ſe, ſuoque ſtatu?* ſed regerent illi, ſeſe tum majoris felicitatis, tum perfectioris, ſeu melioris ſtatus ſui deſiderio, ac ſpe ad ea, quæ incommoda ſibi ſint, fœdera infringenda compelli. An demum eo utetur argumento, quod violatio pactorum opponatur debitæ fidelitati, illique principio, *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris?* Hiſce quidem duabus rationibus probat ille, pacta eſſe [illegible]: at hæ rationes non tantum cr[illegible]ies, millieſque a doctoribus Catholicis adhibentur; ſed nemo ferme apud nos adeo rudis, & hebes eſt, qui eas apprime non calleat, & ore non terat. Jam vero colligas velim vel ex hoc breviſſimo ſpecimine, quanta iſti homines injuria Juris Naturalis ignorantiam ejuſque cum ſupernaturali confuſionem Catholicis doctoribus imputare audeant, & quam vana jactantia arrogent ſibi perfectam completamque ejus notitiam. Verum hac de re hoc ipſo in capite iterum.

Opere cit. Lib. I. §. 384. & 388.

CAPUT II.

Barbeyracus, qui, plaudente Thomaſio, vel ipſis Eccleſiæ Patribus antiquiſſimis, præſtantiſſimiſque juris naturalis inſcitiam affingit, breviter refellitur.

SI Proteſtantes ſcholaſticis ſolum, aliiſque Catholicis doctoribus ab illorum jactatæ Reformationis exordio haud valde remotis ignorantiam juris naturalis adſcribere pertentaſſent, utcunque ferenda illorum criminatio foret. Verum quod eorum plerique auſi fuerint & vetuſtiſſimis, præſtantiſſimiſque Eccleſiæ Patribus eandem ignorantiæ notam affingere, major mihi audacia videtur, quam ut tolerari pacato animo poſſit. Nemo tamen ferocius in eoſdem invehitur *Joanne Barbeyraco* in præfatione, quam verſioni gallicæ Operis Pufendorfiani a ſe adornatæ præmiſit. In ea ſiquidem Patribus æſtimationem omnem adimere geſtiens ſummam in primis incuriam, atque neglectum moralis doctrinæ eiſdem appingit: *cujus rei*, inquit, *evidens argumentum ſunt craſſiſſimi in ea materia errores, in quos fere omnes prolapſi ſunt*. Atque ut id oſtendat, celebriorum opera Patrum percurrere aggreditur, eorumque errata detegere; atque in iis deprimendis ita ſe gerit, ut ne *judicium quidem mediocriter ſanum* iis tribuendum exiſtimet. Ait enim: *contendo vel hominem ſani mediocriter judicii nunquam prolapſurum in tot, tantoſque errores, in quot, & quan-*

§. VIII.

§. X.

& quantos fere omnes Patres prolapſi ſunt. Nihil hic dicam de alia Barbeyraci in eoſdem Patres criminatione, qua & veram illis pietatem non veretur adimere, contendens, eoſdem, dum aliquid ſcriberent, agerentve, plerunque pravis affectibus indulſiſſe: acriterque in ſuos Proteſtantes invehitur, eo quod aliqui *obſtinate pergant* defendere Patres, & *hoc Papiſmi reſiduum* retinere. Qua in re omnimode condemnandus non videtur: quandoquidem *boni Proteſtantis* eſt, ut ipſemet ſcribit, *ita judicium ferre de vetuſtiſſimis Patribus, ut de aliquo, qui ſæculo elapſo obierit & cujus exiſtimationis nihil noſtra intereſt*. Si ita eſt, profecto *Barbeyracus Proteſtans* cenſendus eſt perfectiſſimus, & numeris omnibus abſolutus, quinedum celebriores omnium priorum ſex Eccleſiæ ſeculorum Patres *pravos morum magiſtros infidoſque* in moralidiſciplina *duces* eſſe contendit; verum etiam Reformatores ſuos *Calvinum*, & *Bezam haud ſemper Chriſtianiſmi*, & *Reformatoris ſpiritum retinuiſſe*, *quod dogma de intolerantia ſeu perſecutione Religionis cauſſa peculiaribus tractatibus ab utroque ſit propugnatum: & inſuper Calvinus illud ad praxim erga Servetum redegerit*. Sed hoc mirandum, quod quum in illis ſpiritum *tyrannicum* agnoverit (putat enim, ut ait paullo poſt, *quamcunque ſive directam, ſive indirectam Religionis cauſſa vexationem, eſſe veram tyrannidem*) ; nihilo tamen minus eos ad reformandam Chriſti Eccleſiam divina providentia deſtinatos fuiſſe, ſibi perſuadet.

Ibidem. (beside "reſt . Si ita eſt")

§. XI. (beside "iam Reformatores ſuos")

Barbeyraco feſtive *Thomaſius* applaudit *in paullo pleniore Hiſtoria juris Naturalis*. „ Cui tempus & occaſio deficiunt, ait, præfatos (*Sculmetum*, *Dupinium*, & *Baylium*) & alios auctores conſulendi, ei valde commendanda eſt eruditiſſima præfatio Barbeyracii, quam verſioni Gallicæ operis *Puſendorfiani* de jure Naturæ, & Gentium præmiſit, utpote qui laudabili, ac a Politicis, & Juriſconſultis grata mente agnoſcenda induſtria, quicquid in hac materia apud Auctores ſibi lectos invenit, collegit, & clariſſime monſtravit, quod *Athenagoras*, *Clemens Alexandrinus*, *Tertullianus*, *Origenes*, *Ciprianus*, *Lactantius*, *Baſilius*, *Gregorius Nazianzenus*, *Ambroſius*, *Chryſoſtomus*, *Hieronymus*, *Auguſtinus*, *Leo*, *Gregorius Magnus* (en catenam præcipuorum Eccleſiæ Patrum, qui maxima ex parte, ut ſancti coluntur) non ſolum in doctrina morali PARUM, aut NIHIL ſciverint; ſed & in explicatione Sacræ Scripturæ, aut alias, occaſione ita ferente, varia noxia, & erronea ac non ſolum luci Evangelii, ſed & Juri Naturæ adverſaria dogmata (ut ipſe loquitur) in animis auditorum ſuorum diſſeminaverint. " Itaque, ſi *Thomaſio* fidem adhibemus, quatuordecim Patres modo enumerati *parum, aut nihil de doctrina morali ſciverunt*: quæ profecto vix dici merito, & decenter poſſent de tyrone, qui in hujuſmodi ſtudium recensincumbere cœpiſſet. At undenam vero tanta cum in Patribus, tum in ceteris Eccleſiæ doctoribus, qui poſt Patrum tempora floruerunt, ignoratio doctrinæ adeo obviæ, ac neceſſariæ? *Ex ſuppreſſione*, reſpondet ille, *& abjectione rationis*. Sed unde vero hæc *ſuppreſſio*, *& abjectio rectæ rationis? Hæc* ait *ſuppreſſio*, *& abjectio rectæ rationis ad maxime arcana Papatus Politici pertinet*. Optime quidem: *ſed* dudum ne hæc *arcana Papatus Politici* detecta ſunt, & in lucem prodierunt? Non dudum, reſpondet: nam *primi Reformatores Eccleſiæ Proteſtantium ſtatim detegere non poterant, utpote qui potiſſimum controverſias Theologicas examinabant: neque Politici etiam advertebant, cum in univerſitatibus nequaquam manaducerentur ad veram, & rationabilem Politicam, & in Papatu ſaltem errores Theologicos, non vero aſtutias Pſeudopoliticorum arcanorum obſervarent. Et hæ tenebræ per aliquot ſecula regnarunt in orbe eruditorum. Jam vero* (oh nimis ſero!) *per Dei ſingularem gratiam lux meridiana tenebras iſtas diſcuſſit, & artificia omnia aſtuta & violenta inſufficientia ſunt*,

Cap. III. Num. XXII. (beside "turalis")

Ib. Num. XX. (beside "ſuppreſſio")

ſunt, ut non poſſint amplius luminis ubique perrumpentis veritati officere. Nonne ſatis feſtivus eſt homo iſte, quum præſertim paullo poſt arcanorum Papatus politici notitiam a detectione repetat per *Scultetum* facta, qua etiam *Politici*, qui *alias tempus lectione* Patrum *perdere non poſſunt, quaſi in ſpeculo miſeram conditionem illorum temporum*, quibus Patres floruerunt, *cognoſcere poſſint?*
Num. XXIII. & ſeq. Sed magis adhuc feſtivus eſt, dum, ut *arcana politica Papatus & magis intelligantur, & Proteſtantes eo cautius eadem vitare, & ſimul eo diſtinctius comprehendere poſſint, qua occaſione lumen naturale, in primis vero doctrina morum*, & Politica, *item jus naturæ magis, magiſque obſcurata, & corrupta fuerint, & ad profundiorem* quoque *notitiam Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ*, dividit *Patres Eccleſiæ omnium ſeculorum in duas, eaſque ſibi adverſas, & repugnantes claſſes*, quarum alteram *Orthodoxorum*, alteram *Myſticorum* appellat, earumque differentias ob oculos ponere aggreditur. Ne Lector meus pretioſam hanc arcanæ hiſtoriæ particulam omnino ignoret, eam hic in nota (*a*) ſubjicio; ſimul-

(*a*) Profundior hæc *Eccleſiaſticæ hiſtoriæ pars* ita ſe habet: Patres omnes, inquit, *in duas eaſque ſibi adverſas, & repugnantes claſſes dividi commodiſſime poſſunt*. Quo hoc afferat fundamento, ne quæſieris: nullum enim affert, nec afferre poteſt. Somnium eſt ſcilicet: tamen proferre non dubitat, confidens hanc profundioris Eccleſiaſticæ hiſtoriæ particulam a ſodalibus ſuis non ſine plauſu excipiendam. *Harum una*, inquit, *quæſivit viam ad æternam felicitatem perveniendi in vero & ſubtili conceptu myſterii eſſentiæ Dei, & ſuppoſita doctrina de emendatione voluntatis ſua ſponte ſequente emendationem intellectus: de cetero, de Chriſtiana, & Deo placente vita parum fuit ſollicita; ſed hanc ſoli divinæ reliquit providentiæ.* Libenter diſcerem ab hoc egregio juriſprudentiæ naturalis hiſtoriographo, quoſnam Eccleſiæ Patres, eoſque & *ſcriptis & factis ſuis clariſſimos* claſſe iſta concludat. Nunquid enim eos, qui in profligandis de Deo, & Chriſto erroribus potiſſimum laborarunt, cujuſmodi fuere *Athanaſius, Epiphanius, Chryſoſtomus, Auguſtinus, Hieronymus &c.* Sed qua quæſo fronte audet aſſerere, hujuſcemodi Patres, *æternam felicitatem* duntaxat in *vero, & ſubtili conceptu myſterii eſſentiæ Dei quæſiviſſe, ac de cetero de Chriſtiana, ac Deo placente vita parum fuiſſe ſollicitos; ſed hanc ſoli divinæ reliquiſſe providentiæ?* Si id aſſerat de hiſce Patribus, quid de *Thomaſio* dicendum ſit, qui ſapiunt, judicent. Alios vero Patres non video, quos potiore jure in hanc claſſem conferre poſſit. Itaque ſomnium tantummodo ac putidum figmentum eſt claſſis iſtæc: quemamodum mera calumnia eſt, quod de eadem addit, nimirum, *hoc modo* ab hujuſce claſſis Patribus *inculcatum fuiſſe auditoribus, Deum eſſe Patrem indulgentiſſimum, qui non adeo rigoroſe examinaret actiones liberorum ſuorum cariſſimorum, qui ſe Chriſtianos dicerent, ſed patientiſſime ferret opera carnis tanquam imbecillitates humanas, ac propterea Chriſtum in hunc mundum miſerit, ut liberos hos liberaret a jugo legis Moſaicæ; intuitu autem opinionum de divina eſſentia, ac æternis emanationibus, ac operationibus, item de opere ſalvationis per Chriſtum, eſſe Deum Zelotem, & ſeverum* &c. Poteſt ne quis impudentius calumniari? Ubi enim, rogo, in *Patribus Eccleſiæ, & ſcriptis, & factis ſuis clariſſimis* vel umbra aut veſtigium doctrinæ adeo pravæ, quum ad unum omnes cum fidei integritate plenam divinorum mandatorum cuſtodiam ad ſalutem neceſſariam eſſe apertiſſime doceant? Ecquis vero pacate audire poteſt, quæ Patribus *Thomaſius* audet affingere, eos videlicet docuiſſe, *Chriſtum ſuſtuliſſe decem Decalogi* præcepta? Nam alteram declarans Patrum Eccleſiæ claſſim, *ea*, ait, *præcedenti plane oppoſita, oppoſitas etiam ſovit doctrinas, nempe Chriſtum non ſuſtuliſſe decem præcepta, ſed præceptum Charitatis, in quo tanquam in centro fundatus eſſet totus Decalogus, diſcipulis ſuis ſtrenue inculcaſſe &c.* Ergo ex lege oppoſitorum una Thomaſiana claſſis docuit, Chriſtum *ſuſtuliſſe decem Decalogi præcepta, & Charitatem diſcipulis ſuis non inculcaſſe*. Vis ne plura, aut pejora? Pergit porro ille alterius claſſis oppoſitas doctrinas declarare. At ne longior ſim, hæc pauca exſcri-

Digitized by Google

ſimulque veniam peto, ſi hiſce referendis lectoris patientia abuti videar: ſed abs re non fuerit, illuſtrem hunc Juris Naturalis inſtauratorem, & hiſtoriographum paullo penitius cognoſcere.

Jam vero comprimendæ Barbeyraci, Thomaſiique audaciæ ſatis primo loco eſſe deberet inſigniorum inter Proteſtantes ipſos teſtimonium, qui adeo non putabant priorum Eccleſiæ ſæculorum Patres, *parum vel nihil de doctrina morali ſciviſſe*, ut immo quammaxime illorum facerent auctoritatem. Unum vel alterum in re compertiſſima pro-
Oper. cit. §. 11. ferre ſatis fuerit. *Grotius* in *Prolegom. Secunda*, inquit, *poſt hos* (nempe Canones, & veterum Chriſtianorum mores) *auctoritas eſt eorum, qui ſuis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Chriſtianos floruerunt, neque gravis cujuſquam erroris notati ſunt: nam & hi, quæ dicunt magna cum aſſeveratione, & quaſi comperta, momentum non exiguum habere debent ad interpretanda, quæ obſcura videntur in Sacris Litteris, eoque majus, quo plurium apparet conſenſus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora*. Sane per ea tempora *Eccleſiæ doctores* (ſubdit Grotii Paraphraſtes Zyglerus) *tum doctrinæ puritate, tum morum integritate floruerunt, ut in utroque genere nunc merito ab eis conſilia petantur*. Buddeus in Hiſtor. Jur. Natur. ita hac de re diſſe- §. IX.

ſcribo, nimirum, *Chriſtum Dominum in extremo judicio non examinaturum, quid quilibet circa myſterium eſſentiæ divinæ crediderit, ſed ... de præcepti Charitatis officiis in illa die examen inſtituturum atque eos, qui eadem præſtiterint, ab aliis, ut oves ab hædis, ſeparaturum eſſe, etſi hi non ſolum ad veras de divina eſſentia opiniones, ſed ad prophetias, & miracula ſine provocaturi. Ergo non adeo opus eſſe, ut quis de emendatione intellectus ſit ſollicitus*; (adeoque ſi *Sabellianus*, aut *Arianus* eſt, minime neceſſe erit, ut ſuos abjiciat errores) *ſed potius ut incumbat emendationi voluntatis &c.* Hic lectorem meum rogo, quem hominem exſtimet *Thomaſium*, qui litteris mandare non veretur, *Patres Eccleſiæ omnium ſæculorum* in duas modo deſignatas claſſes dividi comodiſſime poſſe? Siccine ergo *Patres Eccleſiæ omnium ſæculorum* hiſce pernicioſiſſimis, atque abſurdiſſimis erroribus irretiti fuere, quamvis eſſent *& ſcriptis & factis ſuis clariſſimi*? Atque hæc proferre in vulgus audet homo nomine, & profeſſione *chriſtianus*? Niſi legiſſem hæc oculis meis, vix credidiſſem. Mitto vero cetera, quæ de utraque ea claſſe abſque teſtibus, & tabulis, velut ex tripode pronuntiat præclarus iſte juris naturalis hiſtoriographus: quibus haud ſcio, indignationis ne plus, aut riſus creare valeat prudenti lectori. Inter quæ illud putidiſſimum ac perridiculum commentum eſt, quo ait, utramque eam claſſim *privaſſe auditores ſuos uſu ſanæ rationis, dum videlicet orthodoxi eos alligarent formulis Fidei a ſe inventis; contra, myſtici motibus internis, ſeu enthuſiaſmis: & ſic duo præjudicia capitalia intellectus humani in toto orbe chriſtiano propagarent, ac fulcirent, orthodoxi quidem præjudicium auctoritatis humanæ; Myſtici vero præjudicium præcipitantiæ*. At non tantum uſu *rectæ rationis* ab utriuſque claſſis, ſeu *ſectæ*, ut poſtmodum loquitur, Patribus privatos aſſerit auditores ſuos, ſed etiam a clero laicos omnes ipſo ſenſu communi orbatos fuiſſe; ut jam non *liceret laicis* etiam *ſenſu communi ſine indulgentia, & approbatione cleri uti* (riſum teneatis amici). *Alias*, inquit, *quomodo fieri potuiſſet, ut laicis ſuperſtitio, & idololatria futiliſſima fuiſſet perſuaſa, ut videlicet hoſtias, quas omnium oculi vident, manus palpant, nares olfaciunt, linguæ guſtant, non eſſe panem, ſed hoſtias: ſeu panem poſt conſecrationem in corpus* Chriſti *eſſe tranſubſtantiatum*. Quaſi vero recta ratio dictaret, majorem fallacibus ſenſibus fidem eſſe præſtandam, quam verbo divino. At quoniam hucuſque nos deduxit ineptiſſimus Thomaſii excurſus, vel hoc ipſo exemplo animadvertere præſtat, quo demum tendant plerunque Proteſtantium lucubrationes de *Jure Naturæ*, ut nimirum arrepta qualicunque occaſione, Catholicæ Fidei dogmata impetant, & quum jam eam Sacræ Scripturæ adverſam probari poſſe deſperent, rectæ ſaltem rationi, jurique naturæ eſſe contrariam perſuadere nitantur. Sed hoſce etiam conatus pro data occaſione, Deo bene favente, retundemus.

rit. „ Sæpiùs antiquiſſimis Eccleſiæ do-
„ ctoribus de juris naturalis capitibus
„ haud perfunctorie ſermo inſtituitur.
„ *Baſilium Magnum*, *Gregorium Nazian-*
„ *zenum*, ipſumque *Chryſoſtomum* non
„ tantum græcæ, ſed univerſæ, qua-
„ cunque patet, Eccleſiæ ſummum de-
„ cus evolvat, legat, ſcrutetur, cui
„ dubium forte ambiguumque id quod
„ a me aſſeritur, videtur. Hos ingenio
„ acri, judicio ſingulari juris hujus quæ-
„ ſtiones, quoties eas attingerent, attige-
„ runt autem ſæpius, expediviſſe con-
„ ſtat, & ipſe *Ugo Grotius* reſtaurator hu-
„ jus Philoſophiæ feliciſſimus tum de-
„ mum & pondus, & robur, & lucem in-
„ ſignem ſe aſſertis ſuis conciliare poſſe, ſi
„ præſulum horum auctoritate ſenten-
„ tiam ſuam muniret, fuerit opinatus.
„ *Ambroſius*, qui plane ad *Tullii* exem-
„ plum tres de Officiis libros compo-
„ ſuit, quanta ſolertia in hac doctrinæ
„ parte fuerit verſatus, nemo, puto, i-
„ gnorat, aut ſi ignorat, *Joannem Hen-*
„ *ricum Boeclerum* adeat, velim, qui
„ in præfatione ad hoſce *Ambroſii* li-
„ bros, quanti iſtius viri labor ſit fa-
„ ciendus, omnes edocuit. “ Si ita res ſe habet (& plane ita ſe habere demonſtrat *Michael Foertſchius* in diſſertatione de Philoſophia morali, & Juriſprudentia naturali chriſtiana veterum Eccleſiæ doctorum, adnexa *Ambroſio de Officiis* ab ſeſe edito ubi juriſprudentiam naturalem *Clementis Alexandrini*, *Gregorii Niſſeni*, *Lactantii*, *&* *Auguſtini* exhibet) enormiter profecto à veritate aberrant *Barbeyracus*, & *Thomaſius*, dum effutiunt, SS. Patres *parum aut nihil de doctrina morali sciviſſe*. Verum hæc homines iſtos cujuslibet auctoritatis contemptores minime permovebunt.

At ſaltem aliquid plus æquitatis hac in re Barbeyracus præſetuliſſet: ſed quænam, rogo, æquitas eſt, aliquot in vetuſtis Eccleſiæ Patribus, qui certe plurima ſaniſſima doctrina, omnique ſapientia referta conſcripſere volumina, ex quibuſdam aut malignis, aut ſaltem plus æquo rigidis cenſoribus, *Baylio* nimirum, *Clerico*, *Dupinio*, nævos colligere nonnullos, ſtatimque eos eſſe *pravos doctrinæ moralis magiſtros & infidos duces*, velut ex tripode pronunciare? Sed hic non ſiſtit ille; verum (quod multo iniquius & pejus eſt) plura Patrum illorum dicta plane innoxie ab ipſis prolata, ex unius alteriuſve voculæ ambiguitate in pravum detorquet ſenſum, quum commode omnino, ſi quam voluiſſet meritiſſimorum Patrum rationem habere, in optimum ſenſum flectere potuiſſet, quin & plane debuiſſet, quum æquitas ipſa requirat, ut nedum Patres de Eccleſia optime meriti, ſed nemo damnetur, niſi de iis erroribus, a quibus expurgari, & excuſari nullatenus valet. Æquitatem hanc naturalem minime profecto conſuluit *Barbeyracus*, quum amarulentam illam in Patres cenſuram conſcripſit; ſed magnam ubique prodit eos carpendi pruriginem. Utinam vero ita ſeſe erga Patres geſſiſſet, ut erga eos nos gerere ſolemus, *quorum fama nil noſtra intereſt* (ita enim ipſe de Patribus judicandum cenſuit): nam mitius profecto de iis locutus fuiſſet. At ita in Patres inſurrexit ille, ut in eos inſurgere quis poſſet, quorum infamia ſummopere cordi ei ſit. Et ſane ſi pravo hoc in Patres ſpiritu animatus non fuiſſet ille, nunquid aſſeruiſſet, *Athenagoram* ſecundas damnaſſe nuptias, propterea quod ait: δεύτερος (γάμος) εὐπρεπής ἐστι μοιχεία, *Secundæ nuptiæ ſunt decorum adulterium?* In Apologia. quum hoc ipſo, quod *decorum*, ſeu *honeſtum* dicat, jam ab adulterii crimine abſolvat; adeoque intelligendus ſit, ſecundas nuptias ſolum veluti minus convenientes, & a communi illius temporis Chriſtianorum uſu abhorrentes, hyperboli iſta voluiſſe notare. Et niſi flagraſſet Patres carpendi cupidine nunquid verba illa *Clementis Alexandrini*: *Dedit Deus illis* (Gentilibus) *aſtra εἰς* Strom. VI. *θρησκείαν* in *religionem*, ita interpretatus eſſet: *dedit Deus aſtra Gentilibus*, (*a*) *ut ea adorarent* (quaſi vero Clemens poſtquam tot in locis quamlibet idolo-

la-

(*a*) *Afin qu'ils adoraſſent*.

latriam inſectatus eſſet, eo inſaniæ dilapſus fuiſſet, ut Deum idololatrici aſtrorum cultus auctorem faceret), cum adeo obvia eſſet hæc illorum verborum explicatio, nempe Deum permiſiſſe, ut Gentiles Deum ignorantes, interim aſtra colerent, ne omnis in eis religionis ſenſus periret; ſed inde poſtea ad Deum ipſum cognoſcendum, atque adorandum aſſurgerent. Multo vero minus eundem patrem ſugillaſſet, ac ſi IV.Strom. ex *Stoicorum* opinione docuiſſet, dolorem non eſſe *malum*, eo quod dixerit, Deum non juſſiſſe Apoſtolis, ut fugerent ingruente perſecutione, *quaſi pati perſecutionem* (nempe propter fidem) *malum eſſet*. Quis enim non videat, Clementem dum hoc aſſereret, ad maximum bonum, quod perſecutionibus perferendis conſequi poſſumus, reſpexiſſe? Qua quidem ratione tritum eſt apud nos effatum, *bonas* eſſe afflictiones, quod nos plerumque a peccatis avocant, & ad Deum reducunt. Quid hac in re cum *Stoicorum* ſententia commune? At Philoſophia hæc vere chriſtiana, & quam ore proprio Servator Luc. VI. 22. nos docuit, quum ait, *Beati eritis, quum vos oderint homines, & ejecerint* &c. fortaſſe parum arridebat *Barbeyraco*; ut fere mirandum ſit, ipſum Chriſtum Dominum *Stoiciſmi* non incuſaſſe. At eum quoque incuſaſſet omnino, ſi eodem animo quo Patrum dicta, verba ejus expendere aggreſſus eſſet. Ait quidem ille, Chriſtum & Apoſtolos *omnia ſecundum rectam rationem docuiſſe*. Rectiſſime hoc ſane; ſed animadvertere etiam, ac meminiſſe debebat, quam longe diverſo animi affectu legerit codices ſacros, & ſcripta Patrum. Quapropter non ſemel eadem in patribus damnavit, quæ in *Evangeliis*, vel *Pauli epiſtolis* veneratus eſt, ac benigne, licet non ſemper recte, explicavit. Quod licet exemplo paullo ante allato planum ſit, lubet tamen uno adhuc, aut altero comprobare. Is itaque id probat in Chriſto Domino, quod eos, *qui ſeipſos caſtraverunt propter Regnum Cælorum* commendat: damnat vero Patres, qui laudibus efferunt virginitatem, vel cælibatum. Sic etiam illud Chriſti Domini probat, *mutuum date, nihil inde ſperantes*; Patres vero reprehendit, qui uſuram damnant. Sic denique probat in Chriſto quod *paupertatem, lacrymas, Crucis bajulationem, abnegationem ſui* deprædicet; at cum Patres paria ſuadent, nimiæ eos ſeveritatis, & *Stoiciſmi* incuſat. Verum hæc tanquam parerga ſint dicta: neque aliud eſt hic addendum. Ceterum, quæ in patribus velut errores Barbeyracus carpit, vel res ſunt leviſſimi momenti; in quibus etſi erraſſent, nonniſi ſumma injuria velut *pravi doctrinæ moralis magiſtri* traduci poſſent: vel certe hujuſmodi ſunt, quæ ab æquo Lectore in bonam partem excipi, & flecti valeant. Pauca ſunt graviora, quæ videntur præſeferre plus aliquid difficultatis. Sed in his quoque fere omnibus purgari ſatis poſſunt; quod nos alias, Deo favente, monſtrabimus.

CAPUT III.

Vana eſt Proteſtantium Juriſtarum jactatio de inſtaurata, illuſtrataque, & ad perfectionem perducta a ſe Juris naturalis doctrina.

Si pleroſque Proteſtantes de jure naturali ſcribentes audias, præcipue *Thomaſium*, ejuſque aſſeclam *Fleiſcherum*, doctrina moralis ab orbe condito ad initium uſque decimi ſeptimi æræ chriſtianæ ſeculi inculta, & ſordida jacuit, ac tenebris miſerabiliter obruta. Nam ante Chriſtum natum Ethnicis veræ religionis lumine deſtitutis plane incognita fuit. Poſt Ethnicos vero, & ante ſcholaſticorum initia interceſſerant tempora, *quibus fœda, & triſtis ignorantia orbi univerſo incubuit*, ut ſcribit Hiſt. Juris natur. §. XI. Buddeus: deinde ſcholaſtici nugis, quiſquiliis, inutilibuſque quæſtionibus prorſus addicti nihil aliud præſtitere, quam novas offundere tenebras, eamque ſcholaſtico pulvere commaculare. Quid plura? Fleiſch. in Præf. Vel ipſi Proteſtantes religioni chriſtianæ a pravis dogmatibus expurgandæ (ſi Diis placet) ſtudium omne, ope-

peramque navantes, ac præſertim fatali inter eos orto diſſidio diſtracti, rectificandæ rationi, moralique doctrinæ, ut par erat, depurgandæ incumbere nequiverunt. At tandem aliquando illuxere fauſtiſſimi dies, quibus illa in primævam reſtituta eſt puritatem, tanto operi manum admoventibus primum *Grotio*, deinde *Puſendorfio*, ac tandem *Thomaſio*. Ita fere loquuntur illi.

Sed ſi ita res eſt, cur, Divina Providentia (tantiſper te alloqui, & tecum conqueri liceat) cur, quæſo, tot annos, & ſæcula paſſa es in rei tam neceſſariæ ignorantia, tenebriſque jacere? Cur hæc aſtra tam fulgida oriri tam ſero tuliſti? Ergone ad hæc poſtrema impeditiſſima tempora cultum rectæ rationis, veramque morum doctrinam reſervaſti? Sed quid de divina providentia conqueror? Ridenda potius, ſpernendaque illorum jactantia eſt, qui demum poſt plurima ſecula ſe morum magiſtros veluti e cælo delapſos eſſe glorientur, aliiſque perſuadere pro viribus adnituntur.

Sed in medium proferant iſti præclariſſimi viri eas naturæ leges, quas eduxerunt e tenebris, aut luculentius explicarunt, aut confirmarunt validius, aut ſolidius demonſtrarunt. Quæ nova fundamenta, aut principia juris excogitarunt? Quem fructum, quamve morum correctionem ſyſtematibus ſuis in mundum invexerunt? Ad me quod attinet, legi quidem, perlegique eorum volumina; ſed præter multos errores, vix, ac ne vix quidem quidpiam frugis alicujus inveni, quod ex auctoribus noſtris non antea didiciſſem.

Dicant vero etiam, quos progreſſus in morali doctrina feciſſe cenſeri poterunt qui nondum primum principium, ſeu primam, unde ceteræ derivandæ ſunt leges, adinvenere? Annon conſtat, tot ferme in rem hanc eorum eſſe ſententias, quot capita? *Socialitatem* a *Grotio* propoſitam pro primo principio ſtatuit *Puſendorfius*: hanc primo defendit, deinde impugnat *Thomaſius*: *Thomaſii* principio rejecto, aliud proponit *Wolfius*; atque alii alia excogitarunt: Poſtremo *Schmauſius* & *Puſendorfii*, & *Thomaſii* & *Wolfii* ceterorumque omnium, qui eum præceſſere, principia impugnat, novumque cudit *ſyſtema*, novamque juris naturalis ſedem adſtruit, non ſcilicet *intellectum*, ſed *voluntatem*, non rectam rationem, ſed naturalem inſtinctum. Quid itaque præſumendum eſt de eorum doctrina, qui nondum de primo ipſo principio convenire potuerunt?

Quid? Quod ſi vel Proteſtantes ipſos de ſuis, qui antea floruerunt, judicium, ferentes audiamus, nondum jus naturale ſatis ab illis illuſtratum intelligemus. Prodiit ille, quemadmodum ab eis inſignitur, incomparabilis *Grotius*, lucemque affudit naturali juri: ſed illius opus *imperfectum*, *biulcum*, *mancum*, quin & *inemendabile* judicatur a Puſendorfianis. *Puſendorfius* igitur (ſi ipſi credimus) primus ad perfectæ diſciplinæ formam illud reduxit. At *Thomaſius* non tantum primum *Puſendorfii* principium evertit, ſed etiam negat, eum multum in morali diſciplina valere potuiſſe, quum ignoraverit veram *honeſti*, *juſti*, ac *decori* diſtinctionem, quam a ſe primo e tenebris erutam jactat. Num igitur juris naturalis diſciplina per *Thomaſium* perfectionis ſuæ attigit faſtigium? Ita ſane viſum eſt *Fleiſchero*, qui, a Thomaſio *ultimas* tanto operi *appoſitas* eſſe *manus*, affirmat. Nihiloſecius, ſi Wolfio fides, *actionum humanarum theoria in profundo* adhuc anno 1736. *latebat*, quum is *magnum omnino opus & arduum conatus eſt, theoriam iſtam in apricum proferre*. Anno vero præcedente *Heineccius Halæ Magdeburg.* ſcribebat, omnes, qui ante ipſum in hac diſciplina *verſati ſunt*, vel *principia parum idonea admiſiſſe*, *vel omnia veluti data opera tenebris involviſſe*. Jam vero quis ſibi perſuadeat, vel Heineccium parvulo libello ſuo diſciplinam hanc ad perfectionem evexiſſe; vel hoc præſtitiſſe *Wolfium*, qui, ſi *Jacobum Langium* audimus, moralem doctrinam a fundamentis evertit, quum ipſam *atheiſmo*, *naturaliſmo*, & *fato fatuo* ſuperſtruxerit, ut nihil nunc dicam de ejus primo juris naturalis principio, cujus

Inſtit. J. N. & G. in præf.

In Epiſt. dedic. præmiſſa Philoſoph. practicæ l. I. Jur. Nat. & Gen

In præfatione.

Cauſa Dei adverſus Atheiſ.

nam de Pſeudophiloſophiam. Sectio II. Memb. VI.

cujus falſitatem, quin etiam abſurditatem nos ſuo loco demonſtraturi ſumus. En quo demum recidunt Proteſtantium de jure naturæ ſcribentium labores. Ii ſæculo & amplius, ex quo in rem hanc inſudant, innumeris pene, quos edidere, libris, nondum, judice *Schmauſio* noviſſimo ſcriptore, primam juris naturalis legem detexerunt: nondum, judice *Heineccio*, ſolidis principiis, perſpicuaque & facili methodo diſciplinam hanc tradidere. Ut quid ergo tam alte de inſtaurato, illuſtratoque abs ſe jure naturali gloriantur? Cur tam elate ejuſdem juris ignorationem catholicis doctoribus, quin & ipſis Patribus vetuſtiſſimis & præſtantiſſimis improperant?

Utinam vero tot poſt labores jus naturæ tantummodo non perfeciſſent. Ferendum utcunque id eſſet. At, quod pejus eſt, maximeque dolendum, & quod perpetuo illis dedecori apud cordatos viros futurum eſt, illud non ſubtili duntaxat *pulvere* (quod a ſcholaſticis effectum ajunt illi) ſed luto, cœnoque commacularunt, conſpurcarunt, fœdarunt. Nanque ipſorum ſaltem aliqui primo illud humi repere coegerunt, finem illius ad hujus vitæ commoda coarctantes, neque ſurſum ad Deum aſſurgere, nec intra ipſum hominem perſpicere (ſubtracto illi utroque officiorum genere) permittentes: deinde vero ad quamlibet impudicitiam frena laxarunt, nullam eidem repugnare aſſerentes. Illud præterea contrariis veræ religioni præceptis immorigerum, ſolutoque omni revelationis repagulo, elatum, arrogans, petulanſque reddiderunt: ut nihil modo proferam de ſingularibus erroribus, quibus velut ingentibus, putidiſque maculis deformarunt. Hæc ex iis quidem, quæ jam ſupra attigimus, manifeſta ſunt; at ex dicendis explorata plane fient; ſemperque magis conſtabit, vanam eſſe Proteſtantium Germanorum (a) de Morali doctrina a ſeipſis inſtaurata, illuſtrataque jactantiam.

CAPUT IV.

Ratio a Proteſtantibus inita tradendi jus naturale ut peculiarem, ſeparatamque diſciplinam non omnino inutilis, aut illaudabilis eſt. Verum quod omnem auctoritatem, præſertim vero divinam, ab ea removendam plerique illorum cenſeant, id vero probari non poteſt.

TAmetſi Proteſtantium plerique de Jure naturæ, & gentium agentes doctoribus catholicis minus æquos ſe præbeant, eoſque modo traducant ut ju-

(a) Ajo, *Proteſtantium germanorum* eo quod hi hac in re quemadmodum celebriores ſunt, ita & eſſe ſoleant elatiores; quum ex aliis regionibus moderatiores plerique ſint: & aliquorum etiam libri ſatis ſunt innoxii, ut *Richardi Cumberland*, *Jo: Jacobi Burlamaquii* &c., licet nec omnes *Proteſtantes Germani* moderationis fines æque tranſiliunt. Ceteris tamen immoderatior videtur *Thomaſius*: quare ſi in eum, aliumve parum abſimilem durius mihi verbum aliquod exciderit, ſpero, me excuſatum iri a benigno lectore. Ceterum, non rationibus, ſed conviciis in re præſertim philoſophica pugnare ab honeſto viro alienum ſemper exiſtimavi; a quo ipſa indoles ingeniumque meum prorſus abhorret. Verumtamen inſoleſcentes ſcriptores, dum vel arrogantius ſpernunt alios, vel apertius calumniantur, vel audacius Catholicæ inſultant Eccleſiæ, verbulo aliquo interdum compeſcere neceſſarium duxi, ut quod eorum dicta ingerere ſcandalum ſolent, a juvenum catholicorum animis propulſarem. Etenim juvenes quum leni, pacataque diſputatione rem totam peragi vident, vix animadvertunt, quam abſurda, & pernicioſa ſint ea, quæ adeo placido, ſedatoque animo refelluntur. At vero nemo putet, ob aliquorum errata vel toti Proteſtantium cœtui, (inter quos multos & doctiſſimos, & honeſtiſſimis moribus præditos eſſe novi) multoque minus inclytæ nationi Germanicæ, quam nil minus quam ceteras omnes ſuſpicio, magnique facio, notam aliquam, vel maculam ullam inurere me voluiſſe.

Digitized by Google

juris naturalis prorſus ignaros, modo naturalia cum revelatis confundentes, modo nugas, quiſquiliaſque duntaxat in ſuis operibus ventilantes, aliquando demum de ſuppreſſo, obrutoque rationis lumine condemnantes, adeout nihil ferme aliud ſupereſſe videatur, niſi ut eoſdem inter bruta animantia recenſeant; nobis tamen ita veritas, æquitaſque cordi eſt, ut ſiquid laude dignum occurrit in eorum operibus, & probare, & efferre laudibus parati ſimus. Quamvis itaque nobis conſultius, utiliuſque videatur, in quavis materia ſimul conjungere officia hominis, & officia Chriſtiani, ut ea, quæ ſeparari in praxi non poſſunt, eadem doctrinæ ſerie a chriſtianis ſcriptoribus proponantur; nihilominus non omnino improbamus eorum inſtitutum, qui juris naturalis præcepta inſtar peculiaris ſeparatæque doctrinæ continuo veluti filo tradere, ac illuſtrare aggreſſi ſunt: imo cum id ſuas habeat utilitates & commoda, probandum reipſa cenſemus. Nam veritatum nexus continua ſerie ex uno veluti fonte deductarum ſic melius perſpicitur; & ea, quorum uſus frequenter in vita eſt, ſtudioſæ juventuti facilius, & citius proponuntur; inde etiam ad jus civile, & poſitivum lumen hauritur; ac demum jus naturale, quo veluti fundamento tota nititur humana felicitas, penitius inſpicitur, clarius illuſtratur, confirmatur ſolidius, & opportunius ab impiorum inſultibus vindicatur.

Hucuſque igitur non vituperandi, ſed commendandi ſunt *Proteſtantes* Germani. At hic non hæſerunt illi, ſed eorum plerique, quantum ex ſcribendi ratione conjectari valemus, ſolo, ac ſincero, ut decebat, veritatis amore ad hoc ſtudium ſeſe minime contulerunt: ſed alii vanitate quadam, nimioque gloriæ appetitu: hinc aliorum, qui præceſſere, depreſſio, & receptis ſententiis contradicendi libido. Plures vero Proteſtantiſmi confirmandi ſtudio: hinc vel apertæ in Romanam Eccleſiam calumniæ, vel ipſius dogmatum oppugnatio. Alii ut moralem doctrinam ad proprium genium attemperarent: hinc abſurdæ monſtroque ſimiles opiniones enatæ; hinc effrenis quæcunque docendi, ſcribendique licentia.

Hujuſce præſertim libertatis amore ortum eſſe arbitror, ut, vel omnem ab hac diſciplina auctoritatem, aut divinam ſaltem removendam eſſe decernerent: quam ſane rem in illis magnopere improbandam ſentio. Porro eos inter, qui omnem penitus ab hac diſciplina rejiciendam auctoritatem propugnavere, eminet *Thomaſius*, cujus illud fuit decretum, nihil magis *impedire conſecutionem veritatis, quam auctoritatis præjudicium*. Inter eos vero, qui revelationem a naturali jure ſegregandam eſſe contendunt, numeratur recens Auctor *Schmauſius*: *Natura*, inquit, *certò modo opponitur divinæ revelationi, quam ſacra exhibet Scriptura: ex quo conſequitur, in jure naturali abſtrahendum prorſus ab eo eſſe, quod in revelata divina lege, quippe quæ divina, ac poſitiva eſt, continetur*: exempli cauſſa, *a ſtatu integritatis & lapſu Adami, a Decalogo &c. Quare jus naturale juxta principia Chriſtianæ Religionis valde abſurdum commentum eſt. Conſideranda eſt tantummodo natura hominis, neque decipi ſe ſinere oportet, tametſi in revelatione quidpiam diverſum proponi videatur. Quæſtio eſt tum de eo, quod homini innatum eſt: quidquid in homine, eique indita natura non reperitur, tanquam extraneum, & alienum exiſtimandum*. (Nov. ſyſt. Jur. Nat. Cap. I. §. VII.) Simili, atque etiam fortaſſis majore energia hac de re loquitur nuperus Auctor *Speciminis hiſtoriæ Juris naturalis*: *Opiniones*, inquit, *& verba SS. Auguſtini, Hilarii, Moyſis, Ciceronis, Plutarchi, & S. Pauli valde adiaphora eſſe debent ei, qui inquirere aggreditur de Jure humani generis... Juriſconſultus naturalis eſſe non debet nec Romanus, nec Judæus, nec paganus, nec Mubamedanus, nec Chriſtianus, nec ſubditus, nec Princeps; nullius ille Religionis revelatæ, nulliuſque civilis poteſtatis rationem habere debet, niſi ut ſit homo quiſpiam; ac totum mundum velut patriam ſuam reſpiciat, oportet*. (Eſſai ſur l'hiſtoire du Droit Naturel. Part. II. §. 2.)

Con-

Contra vero nos aſſerimus, in indagandis Juris naturæ principiis atque præceptis Scripturam, Patres, & antiquos etiam ſapientes in ſubſidium eſſe advocandos; a revelatione ſaltem præſcindi omnino non poſſe: quod ita demonſtro.

Quoties aliqua diſciplina multas variaſque complectitur veritates, quarum plures difficiles, obſcuræ, & implexæ ſunt, ipſa prudentia dictat, eos, qui in id ſtudium incumbunt, iis uti debere omnibus, quæ ad veritatem facilius ac certius detegendam conferre valent. At vero ex una parte naturalis juris veritates aliquæ valde implexæ ſunt, & captu difficiles, vel quia ſunt a principiis ſuis remotiores, vel quia in iisdefiniendis varii ſeſe immiſcent affectus, qui neceſſariam attentionem impediunt; ut conſtat ex variis Doctorum opinationibus, plurimiſque erroribus a ſapientibus circa eaſdem admiſſis: ex altera vero, S. Scriptura lumen præbet indefectibile atque clariſſimum; SS. etiam Patres ſpeciali deſuper lumine colluſtrati lucem haud modicam fœnerari poſſunt: denique ſapientes, quod acutiſſimo pollerent ingenio, ratiocinii vim in pluribus adminiſtrant. Hi ergo omnes indagandis juris naturalis præceptis in ſubſidium advocandi ſunt. Deinde cum experientia innoteſcat nativa humanæ mentis imbecillitas, aliundeque conſtet, ſummum eidem per Originis peccatum ignorantiæ vulnus inflictum eſſe, nimium de ſe præſumit quicumque omnes juris naturalis veritates proprio acumine deprehendere contendit; imprudenterque, immo & ingrate ſe gerit, qui oblatum Scripturæ, Patrum, atque Sapientum lumen acceptare, eoque uti contemnit.

Præterea, non tantum veteri philoſophi gentiles, qui ejuſmodi ſubſidiis pro temporum locorumque illorum conditione carebant; ſed etiam recentiores Proteſtantes, qui iis ſponte ſemotis, juris naturæ arcana ſcrutari fidenter aggreſſi ſunt, præſertim ceteris fidentiores *Puſendorſius*, & *Thomaſius*, in varios craſſoſque errores ſeipſa impegere, quos nos ſuo loco refellemus: propria igitur experientia edocti ii prædictorum hac in re ſubſidiorum neceſſitatem fateantur, neceſſe eſt.

Hoc unum hic cavendum exiſtimo, ne hujuſcemodi auctoritas contra eos in argumentum aſſumatur, qui ipſam minime agnoſcant: hi namque vel primum de illius extantia & veritate perſuadendi ſunt, vel ſola ratione convincendi, vel ſi quam aliam auctoritatem admittunt, ea in illos intorquenda eſt. At, quum qui hodie de jure naturæ libros conſcribunt, Chriſtiani ſint, itemque Chriſtiani, qui eos legunt, & qui documentis in ipſis contentis uti ac proficere poſſunt; equidem non video, cur ſejungenda omnino ſit divina auctoritas, quæ ab omnibus hiſce agnoſcitur & recipitur. Quando autem hujuſcemodi volumina in *Sinenſem*, vel *Japonenſem* linguam transferri contigerit, ut ii quoque, qui iis utuntur linguis, jus naturale ab *Europæis* addiſcant, tunc prudens interpres verba Scripturæ omittere poterit; vel tractatum aliquem præmittere, quo Gentiles de ejus primum divina revelatione & auctoritate inſtruantur, & convincantur.

Objicit vero Auctor *Speciminis Hiſtoriæ juris naturalis*, auctoritatem omnem ineptam eſſe ad conſtituendam *legislationem univerſalem*, ſeu quod totum genus humanum; cujuſmodi eſt jus naturale. At reſpondemus, non idcirco nos affirmare, hac in diſciplina conſulendam quoque auctoritatem eſſe, quod ea legem univerſalem conſtituat, ſed quia, ſi gravis fuerit, magnique ponderis, & multo magis ſi divina, ad univerſales leges indicandas idonea eſt. Quid vero refert, divinam auctoritatem non ab omnibus agnoſci hominibus? Anne propterea qui eam agnoſcunt, merito ipſam negligere poſſunt; &, quod majus eſt, contraria eidem moralia dogmata conſtituere? Loco cit.

Quanquam vero rationes iſtæ ſatis oſtendunt, in jure naturæ tradendo prædicta ſubſidia negligenda non eſſe; nihilo tamen minus, ſi quis naturales leges ſola ratione deducere velit, ſerri ſa-

facile poteſt; modo nihil de eiſdem ſtatuat, quin diſquiſierit prius, an cum lumine revelato conſentiant, necne. A Chriſtiana nanque pietate alienum arbitror, quæcunque ad mores pertinent, inſuper plane habita revelatione, definire. Id præſertim adverſus *Schmauſium* monendum exiſtimavi, qui, ut conſtat ex ejus verbis modo recitatis, a revelatione ita præſcindendum docet, ut neque temperandum ſit ab iis ſtatuendis propoſitionibus, quæ eidem adverſari videantur: quod ſane magnopere abſurdum eſt. Hinc ab iis, qui ita ſentiunt quæro, an propoſitiones, quas enunciant, theſes eſſe velint, vel hypotheſes; hoc eſt an abſolute & reapſe veras, vel tantummodo, ſi rationis duntaxat lumen attendatur? Si poſtremum aſſerant, conſequens eſt, eos doctrinam tradere *hypotheticam*, qua nulli Chriſtiano ad praxim uti liceat. Si primum dicant, impii ſunt: id enim, quod revelationi divinæ contrarium eſt, verum dici non poteſt, niſi revelatio ipſa falſitatis coarguatur. Impium eſt igitur, hoc pacto a Scripturis abſtrahere. Et reipſa quidam ſiniſtram de ſe ſuſpicionem ingerunt qui ab revelatione abſtrahendum in jure naturali tradendo indiſcriminatim affirmant, tantoque calore inculcant: neque enim veritatis amore præſtare id poſſunt, quum quo is major eſt, eo potior ſollicitudo ſit oporteat, ut ad certiſſimum, cujuſmodi certe eſt revelatio, principium, id, quod proponitur, exigatur. (*a*) Reliquum eſt ergo, ut ea tantummodo ratione revelationem omnem a juris naturæ doctrina ſemotam velint, ne ipſis obſtaculi loco ſit, quominus ea omnia quæ lubent, proferant: quo profecto nihil eſt ad quoslibet procudendos errores accommodatius, ut funeſta nimis experientia conſtat. Hoc itaque modo pius & ſapiens Doctor hac in re ſeſe gerere debet, ut primo quidem ratione ex naturali principio deducta, quas ſtatuit, propoſitiones confirmet: tum vero cum revelatione conferat, oſtendatque eas revelationi ipſi conſonas eſſe, vel ſaltem minime repugnare. Methodum hanc nobis perpetuo retinendam adhibendamque proponimus. Eam etiam cordatiores Proteſtantes nonnulli quadantenus ſervaverunt. *Heineccius* enim Præf. ad Elem. Jur. Nat.
hac de re ita fatur: *Pleriſque paragraphis Scholia ſubjunxi, in quibus ... conſenſum veterum, & recentiorum, ipſarumque Sacrarum Literarum oſtendi;*

non

(*a*) Cum hoc ajo, nemo putet, me illis ſuffragari velle; qui humanam rationem plus æquo extenuant, deprimuntque; quaſi aut foret naturaliter falſa, aut ejus lumen adeo tenue, ut quæ ad morum directionem pertinent, aut nullo modo, aut non ſatis certo patefacere poſſet. Procul ego abſum ab hac ſententia, ſeu potius errore, quem ipſi etiam revelationi injurium arbitror: ſi enim ratio noſtra aut naturaliter falſa, aut neceſſario incerta ſit, quomodo ipſius revelationis extantiam certam, compertamque nobis facere valeat? Hinc ego contra Hobbeſium, alioſque infra demonſtrandum aſſumo, extare in nobis rationem *rectam*, certa item eſſe ejus cognoſcendæ κριτήρια; & leges naturales non ſola ſcriptura, & traditione, ſed & ratione poſſe a nobis certo cognoſci, quin & demonſtrari. At aliud eſt, quod præſtare illa abſolute poteſt; aliud quod reipſa, & communiter præſtat: exploratum enim experientia eſt, eam ſin nativi defectu luminis, certe frequentiſſimo abutentium vitio, & debitæ attentionis defectu, ſæpiſſime errare. Cur igitur in jure naturali tradendo, divina etiam auctoritas conſulenda, & in auxilium vocanda non eſt, non quidem ad omnimodam rationis impotentiam ſupplendam, ſed ad eum, qui facillime obrepit, ejuſdem abuſum præcavendum? Hinc ipſe probare nullatenus poſſum, quod multi, cum ſcripturæ eis opponitur auctoritas, reſpondent, ſe non tanquam theologos loqui, ſed ut philoſophos: quibus reponendum arbitror, eos, quotieſcunque illis adverſatur ſcriptura, neque philoſophi partes explere: cum enim tunc certiſſime errent (neque enim verum vero contrarium eſſe poteſt) neceſſe eſt, eos tunc non uti ratione, ſed abuti; quod philoſophi non eſt.

Digitized by Google

non quod, turpi tranſitu in alíud genus, juris Naturæ & Gentium præcepta ex aliis, quam ex ſuis & domeſticis principiis derivare voluerim; ſed quod ea & oblectare lectorem & convincere poſſint, talia eſſe hujus diſciplinæ præcepta, ut ea & veteres ſolo rationis ductu perſpexerint, & ipſi ſacri ſcriptores divino afflatu humano generi inculcarint. Nimirum falſiſſimum eſt, ea omnia, quæ in Scripturis præcipiuntur, ad *poſitivam* legem ſpectare, ut innuit *Schmauſius*: multa enim ad legem etiam pertinent naturalem: quod is ſolum ignorare poteſt, qui in divinis Literis plane ſit hoſpes.

CAPUT V.

Varia de** Hugone Grotio **Proteſtantium judicia: alii nimis illum extollunt; nimis deprimunt alii. Juris naturæ conditor, vel inſtaurator dici jure non poteſt: non tamen omni laude fraudandus.** Grotianum **opus de Jure** belli, **& pacis haud immerito inter libros prohibitos relatus eſt. Caſtigatur in hanc rem** Puſendorfii **dicterium.

ANtequam celeberrimi hujus Auctoris, Operiſque ab eodem inſcripti, *de Jure belli & pacis*, varia Proteſtantium judicia profero, meumque ſubjicio; rem lectori haud injucundam facturum me arbitror, ſi de conditione, patria, obitiſque ab ipſo muneribus prius aliquid dixero: quod etiam de aliis clarioribus juris naturæ ſcriptoribus præſtare ſuo loco conſtitui, in eorum gratiam, qui hujuſmodi auctorum ſola fere nomina norunt.

Itaque *Hugo Grotius* anno 1583. natus eſt *Delfis* Bataviæ opido, ex nobilibus parentibus, ſed Calviniana hæreſi infectis. Puerili adhuc ætate ſe non indignum oſtendit ſui generis nomine, quod belgica lingua ſignificat *magnum*. Nam vel novennis jam excellebat arte poetica; quindennis vero Philoſophiæ, juriſque laurea inſignitus fuit. Deinde poſt biennium cum acceſſiſſet ad cauſſas in foro dicendas, primarii Sindici dignitate haud multo poſt Roterodami eſt auctus. Paucis vero poſt annis, toto Belgio in *Gomariſtarum*, & *Arminianorum* factiones diſciſſo, cum iſtis paullo impenſius faveret, a factione prevalente conjectus in carcerem eſt, & parum abfuit, quin capitali afficeretur ſupplicio. Veruntamen fidiſſimæ uxoris *Mariæ Reigerſpergicæ* induſtria e manibus inimicorum elapſus, contendit in Galliam; ubi diu *Svecica* legatione ſibi concredita emicuit. Tandem *Roſtochii* diem clauſit extremum anno 1645. Plurima atque eruditiſſima, quæ lucubraverat, opera, immortalem ubique famam ipſi compararunt. Hic unum commemoro, quod ad præſens attinet inſtitutum, videlicet opus inſcriptum *de Jure belli & pacis*, Pariſiis hortatu præſertim *Peireſcii* confectum. *Multis gravibuſque* cauſſis ſe impulſum ad ejuſmodi ſcriptionem fuiſſe, aſſerit in ejuſdem prolegomenis, quas ſequentibus verbis recenſet, & explicat: „ Videbam per Num. 28. 29. 30.
„ Chriſtianum orbem, vel barbaris gen-
„ tibus pudendam bellandi licentiam:
„ levibus aut nullis de cauſſis ad arma
„ procurri, quibus ſemel ſumtis, nul-
„ la jam divini, nulla humani juris re-
„ verentiam, quaſi plane uno edicto ad
„ omnia ſcelera emiſſo furore. Cujus
„ immanitatis conſpectu multi homines
„ minime mali eo venerunt, ut Chri-
„ ſtiano, cujus diſciplina in omnibus
„ hominibus diligendis præcipue conſi-
„ ſtit, omnia arma interdicerent . . .
„ Medicina ergo utriſque adhibenda fuit,
„ tum ne nihil, tum ne omnia crede-
„ rent licere. Simul & Juriſprudentiam,
„ quam antehac in muneribus publicis
„ quanta potui, integritate exercui,
„ nunc quod mihi e patria tot meis
„ laboribus ornata ejecto reſtabat, pri-
„ vatæ diligentiæ ſtudio adjuvare vo-
„ lui. Artis formam ei imponere mul-
„ ti antehac deſtinarunt, perfecit nemo:
„ neque vero fieri poteſt, niſi, quod
„ non ſatis curatum eſt haſtenus, ut
„ ea quæ ex conſtituto veniunt, a na-
„ turalibus recte ſeparentur. Nam na-
„ turalia quum ſemper eadem ſint,
„ facile poſſunt in artem colligi: illa

„ autem, quæ ex conſtituto veniunt ,
„ quum & mutentur , & alibi alia
„ ſint; extra artem poſita ſunt , ut a-
„ liæ rerum naturalium perceptiones...
„ Eo autem magis viſum eſt pretium
„ operæ, quod, ut dixi, totum argu-
„ mentum (De Jure Belli & Pacis)
„ tractavit nemo, & qui tractarunt par-
„ tes, ita tractaverunt, ut multa reli-
Num. 36. 37. „ querint alienæ induſtriæ . „ . . . Hi
„ quidem, qui Summas fecerunt ca-
„ ſuum, quos vocant, conſcientiæ, ut
„ de aliis rebus, ita & de bello, de
„ promiſſis, de juramento, de repreſ-
„ ſaliis capita fecerunt. Vidi & ſpecia-
„ les libros de belli jure partim a Theo-
„ logis ſcriptos... partim a Doctoribus
„ juris; ... ſed hi omnes de uberrimo
„ argumento pauciſſima dixerunt, &
„ ita plerique, ut ſine ordine quæ na-
„ turalis ſunt juris, quæ divini, quæ
„ gentium, quæ civilis, quæ ex cano-
„ nibus veniunt, permiſcerent, atque
„ confunderent. " Hactenus ille.

Hoc opere, quod primo prodiit Pariſiis Anno MDCXXV. *Reſtauratoris juris naturalis* nomen apud Proteſtantes conſecutus eſt *Grotius*, ob eamque cauſſam ſummis laudibus ad Cælum uſque ab ipſis extolli promeruit. Audiantur in primis hac de re duo juris naturalis hiſtoriographi *Buddeus & Thomaſius*.

Hiſtor. Jur. Nat. §. XXII. XXIII. „ Fata tandem dedere, inquit ille, *Ugonem Grotium*, illum juris naturæ
„ *reſtauratorem* feliciſſimum, qui reſtitu-
„ tæ ſuo nitori hujus Philoſophiæ mo-
„ ralis partam gloriam apud litteratum
„ quacunque patet, orbem jampridem
„ retulit... Hic ſignum aliquod ad be-
„ ne de jure naturali ſperandum ſuſtu-
„ lit, viamque primam ingreſſus eſt,
„ quam clariſſimi deinceps ſolertiſſimi-
„ que viri ſuis ſignarunt veſtigiis . . .
„ Grotio demum ingenium, & tanta
„ inter eruditos obtigerat auctoritas, ut
„ vel hoc nomine, ſi quiſquam alius,
„ ille ſane par eſſe tam arduo operi
„ merito crederetur. " Audiamus quoque eadem de re loquentem *Thomaſium*, qui conſueto lepore ſuo parumper nos
In paullo pleniore Hiſtor. recreabit. „ Igitur, quum ſumma in-
„ quit, ignorantia, & confuſio, ac ſup-
„ preſſio luminis naturalis per aliquot Jur. Nat. Cap. XIV.
„ ſecolorum decades inter gentes ethni-
„ cas, & Chriſtianas „ & noviſſime in-
„ ter Proteſtantes (*hoc mirandum*), æ-
„ que ac Catholicos tantas radices egiſ-
„ ſet, quis quæſo prævidere, vel omi-
„ nari potuiſſet, iſtam corruptionem,
„ & confuſionem emendari, ac in or-
„ dinem redigi unquam poſſe; tantum
„ abeſt ut ſperare potuiſſet, eam emen-
„ dationem proxime expectandam eſſe.
„ Sed divinæ providentiæ nihil eſt im-
„ poſſibile. Omnia agit ſuo, ideſt de-
„ bito tempore (*tempus ſcilicet debitum*
„ *erat ſæculum a Chriſto nato decimum*
„ *ſeptimum*). Et ubi error ſummum
„ attigit faſtigium, adventus veritatis
„ appropinquat. Confuſio vero & falſi-
„ tas per Doctores in Cathedras Eccle-
„ ſiaſticas, & academicas introducta e-
„ rat: tres facultates academicæ, theo-
„ logica, juridica, philoſophica nugis
„ ſcholaſticis erant addictæ. Suſcitabat
„ igitur divina Sapientia virum, qui
„ neque Doctor Eccleſiaſticus „ (*Divi-*
„ *næ Sapientiæ profunditatem attende*)
„ neque accademicus eſſet, qui neque
„ Pilosophiam tanquam profeſſor pu-
„ blicus doceret, ſimul tamen & egre-
„ gius Theologus, & excellens juriſ-
„ conſultus, & Philoſophus eximius
„ eſſet. Propagatum erat malum per
„ orthodoxiam ſcholaſticam, & Theo-
„ logiam myſticam, ut is, qui illud
„ eradicare deberet, nec Scholaſticus eſ-
„ ſet, nec myſticus (*nec ulli inter Chri-*
„ *ſtianos ſectæ*, addit Pufendorfius, *ſal-*
„ *tem rigide addictus*); interim tamen
„ Scholaſticorum doctrinam intelligeret
„ (*quam quum non intellexerint Pufen-*
„ *dorfius, & Thomaſius, hinc tanto eam*
„ *deſpectui habuere*); nam myſticos ne-
„ mo intelligere poteſt . . . atque ejus
„ inſufficientiam probe cognoſceret .
„ (*Sed id minime ſatis fuit.*) Opus erat
„ Doctore qui jam expertus erat perſe-
„ cutionem Scholaſticorum (attamen
„ *Proteſtantium*) & qui ab aliis erudi-
„ tis non Scholaſticis (*Catholicis tamen*)
„ ad id opus difficile ſuſcipiendum im-
„ pelleretur. Scilicet ut ex una parte
„ caute verſaretur cum Philoſophia mo-
„ rali

Digitized by Google

„ rali Scholaſticorum , ne hujus bilem
„ adverſus prudentiam naturalem , &
„ rationalem ex latebris productam ni-
„ mis irritaret , ex altera vero parte
„ non magnopere metuendum haberet
„ odium ſcholaſticorum , ſed in prote-
„ ctione potentiarum “ (*cujus videlicet
indigebat multum, ut proferre tuto poſ-
ſet doctrinas magna ex parte a Scholaſti-
cis depromptas*) „ aliquo modo fiduciam
„ poneret. Talis erat vir incomparabi-
„ lis, & nunquam ſatis laudandus “
(*ſatis tamen inepte a Thomaſio laudatus*)
„ Ugo Grotius. “ Ne quis tamen ex
hactenus ab ipſo dictis in eam ſenten-
tiam deduceretur, *Grotium* ita juris na-
turæ reſtauratorem extitiſſe, ut illud ad
debitam abſolutamque perfectionem om-
nino perduxerit, adeoque nec ſibi, nec
Puſendorfio in eo perficiendo laudis lo-
cus ullus relictus eſſet; paullo poſt, e-
juſdem elogium ita ipſi placuit tempe-
Num.XV. rare: „ Paucis, Grotius erat inſtrumen-
„ tum, quo Divina Sapientia utebatur,
„ ut initium faceret tollendæ confuſio-
„ nis adeo diuturnæ hominis naturalis,
„ & ſupernaturalis. Dico *initium*, que-
„ madmodum enim divinum Numen
„ pedetentim ex die noctem, & ex no-
„ cte diem facit, & inter primas diei
„ horas, & meridianam lucem magna
„ pariter differentia eſt “ (*ex aliis Tho-
maſii ſcriptis patet, in juriſprudentia na-
turali auroram conceſſiſſe Grotio, Puſen-
dorfio primas diei horas, meridianam ſi-
bi lucem reſervaſſe*) „ manet tamen
„ *Grotio* inventionis primæ laus, &
„ quod aliis ad minimum oſtenderit
„ viam veras doctrinas ab erroneis, ac
„ falſis ſeparandi. “

Thomaſius hac in re *Puſendorfii* exem-
plum ſecutus eſt, nam & hic primo
loco *Grotium* mire, impenſeque com-
mendat; mox vero, ut operis ſui *de
Jure Naturæ & Gentium* neceſſitatem,
ac pretium oſtendat, ipſum, ejuſque
opus deprimit, & quidem non modice:
Præf. o-per. major. *Quantumcunque, ait, ejus viri fama no-
bis cordi ſit; fatendum tamen eſt, non
pauca ab ipſo eſſe præterita, quædam
levi duntaxat brachio tractata, quædam
denique admiſſa, quæ, & ipſum homi-
nem fuiſſe arguerent. In primis tamen
non exiguam nobiliſſimo operi labem aſ-
pergunt, queis paſſim a receptis Eccleſiæ
orthodoxæ ſententiis diverſus abit.* Ali-
bi vero aſſerit, eum, *neque in juſtæ for-* Specim. controv. cap. IV. §. 22.
mam artis (jus naturale) *diſpoſuiſſe, &
præter multa admixta hetherodoxa mate-
riam de bello fuſius tractaſſe, quam in
generali diſciplina requirebatur*. Alios
alii in *Grotiano* opere errores, defectuſ-
que inveniunt, & carpunt. At nemo
iniquius de eo judicium tulit, quam
Claudius Salmaſius in Epiſtola, quam
publici juris fecit *Thomas Crenius*: “ In Tom. I. Animadv. Phil. & Hiſtor. p. 22.
„ philoſophicis, inquit, ſi diſputandi ſo-
„ lertia ſpectetur, vix mediocribus par
„ eſt: nec unquam vidi, qui minori
„ cum vi ratiocinetur: id quod teſtan-
„ tur ſcripta ejus, quibus Rivetus, &
„ Mareſius reſcripſerunt: in ſtudio lit-
„ terarum multos habet pares, & plu-
„ rimos ſuperiores. In jure quantum
„ excelluerit, oſtendit ſparſio florum
„ ad Jus Juſtinianeum. Librum ejusde
„ jure belli, ac pacis refutandum ſuſce-
„ pit quidam Profeſſor almæ Juliæ (*Fel-
„ denus*) qui amicis aliquot, quos vi-
„ di, affirmavit, ſe oſtenſurum eſſe,
„ nullam paginam vacare inſignibus er-
„ ratis. “ Judicium hoc *Salmaſii* quam
longiſſime diſtat a ſententia *Gerardi
Voſſii*, qui *Grotium litterarii orbis mira-* Lib. III. de hiſtor. lat.
*culum, alterumque terræ Batavæ, cum
magno Eraſmo lumen*, appellat, *quo ni-
hil nunc undique eruditius, vel ſol vi-
deat, vel ſolum ſuſtineat*. Hinc merito,
ut ego quidem cenſeo, *Buddeus* quo-
rundam parum recta in *Grotium* judicia
invidiæ tribuit in citata hiſtoria. Nan- §.XXVII.
que *Grotium* fuiſſe virum præcellenti
ingenio præditum, ac reipſa doctiſſi-
mum, & eruditiſſimum, haud dubito:
librumque ejus eſſe præclarum opus,
demptis erroribus contra fidem, luben-
tiſſime fateor. Attamen non idcirco Ju-
ris naturalis *reſtauratorem*, multoque
minus *conditorem* dici poſſe, contendo.

Primo enim non reſtauratur, niſi quod
antea perierat, vel deſtructum, corru-
ptumque eſt: at vero jus naturale tum
apud vetuſtos Eccleſiæ Patres, tum a-
pud ſequentium ſæculorum catholicos
Do-

Doctores indeſinenter viguit, quemadmodum ſuperius demonſtratum eſt. Saltem illud aliquando deſiiſſe, aut fuiſſe corruptum, aut generatim ignoratum, nondum Proteſtantes probavere, nec unquam, licet omnes exerant vires, probabunt.

Inſuper, quomodo naturalis Juris *Reſtaurator* dicendus eſt *Grotius*, aut *Reformator*, qui nequidem jus naturale data opera unquam tradere aggreſſus eſt? Nam quod *Boeclerus* ait, eum juris naturalis ſyſtema integrum conſcribere ſibi propoſuiſſe, licet ſub modeſtiore titulo de *Jure belli ac pacis*, refellitur
Loco cit. ex ipſomet *Grotio*: diſertis enim verbis in prolegomenis declarat, ſibi in animo fuiſſe, *jus illud conſcribere, quod inter populos plures, aut populorum rectores intercedit*; (quod vocatur jus Gentium) *eo quod illud attigerint pauci, certo autem ordine tractavit hactenus nemo, quum tamen id fieri interſit humani generis*. Igitur duntaxat juris prudentiæ univerſalis partem, quæ verſatur circa bellum, & pacem (ut titulus ipſe præfefert), ſibi tractandam aſſumit Auctor iſte: quod & clariſſime liquet ex ſe-
Num. 11. 12. quentibus ejus verbis: *Quod ſi qui veræ juſtitiæ ſacerdotes naturalis, & perpetuæ juriſprudentiæ partes tractandas ſuſciperent.... alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio &c. poſſet deinde ex omnibus partibus collectis corpus juris* (univerſalis) *confici. Nos certe quam viam ineundam cenſeremus, re ipſa potius, quam verbis oſtendimus in hoc opere, quod PARTEM Juriſprudentiæ longe nobiliſſimam continet*. Quod vero partem hanc adeo fuſe, ac pingui minerva tractaverit, ut modum quibuſdam exceſſiſſe videatur, id efficere potuit, ut aliqui minus attento animo opus illud evolventes, integrum complecti juris naturalis ſyſtema, ſibi perſuaderent.

Tertio, quæ de jure naturali pro data ſibi opportunitate operi ſuo inſeruit *Grotius*, ea ex *Scholaſticis* Doctoribus deſumſit omnia: quod nemo, niſi qui aut ipſius, aut Scholaſticorum doctrinam ignoraverit, poteſt, inficias ire. Id ex parte ſaltem viderunt nonnulli ex Proteſtantibus juriſconſulti, ex quo nimium illi ſtudium Scholaſticorum frequenter exprobrant, atque etiam *Puſendorfius* animadvertit, eum *ſectæ Romanæ* Do- In Præf.
ctores *magno agmine advocare gaudere*. Interim tamen ille nimio hoc Scholaſticorum ſtudio eam ſibi gloriam comparavit, quam ei poſtmodum invidere multi, conſecutus eſt nemo. At vero invidia plenum *Reſtauratoris* titulum homini aliena colligenti quis jure meritoque conceſſerit? Honorem porro hunc in eum minime quadrare & ſincere agnovit, & eadem, qua nos, ratione probavit *Joannes Jacobus Schmauſius* Gottingæ ordinarius Juris *Profeſſor* in *hiſtoria juris naturæ*, quam exhibet lib. 1. *Novi ſyſtematis* ſui ejuſdem *Juris*, quod germanice conſcripſit, ediditque
An. MDCCLIV. *Alterum de Ugone Gro-* §. XXI.
tio præjudicium (verba ejus germanica latine reddo) *in eo ſitum eſt, quod is Jus naturæ novum tradiderit, atque a Scholaſticorum gryllis purgaverit, adeoque ut hujus diſciplinæ reformator, & reſtaurator habendus ſit: quum potius quidquid de jure naturæ profert nihil aliud ſit, quam vetus Scholaſticorum doctrina*. Allatis deinde præcipuis hac de re *Grotianæ* doctrinæ capitibus, ſubdit: *hæc omnia in fuſioribus excerptis, quæ ex veteribus recentioribuſque Scholaſticis ſupra tradidimus, reperiri poſſunt*.

An ne vero nihil omnino novi in celeberrimo ſuo opere habet Grotius? Juvat huic quæſito ex *Salmaſio* haud ſuſpecto judice reſpondere. „ Quod in „ *Grotiano* opere, ait ille, velut novum „ haberi poteſt in eo conſiſtit, 1. quod „ jura belli ad certa principia, nor- „ mamque revocare ſatageret, quum a- „ lias apud pluriмos tum veteres, tum „ recentes (*non ſane catholicos*) perver- „ ſa opinio invaluiſſet, inter bella ju- „ ri locum nullum eſſe, & inter arma „ leges ſilere debere. . . . 2. Quod præ- „ ter jus divinum poſitivum univerſa- „ le, de quo tamen Scholaſtici jampri- „ dem diſſeruerant, pro fundamento in „ decidendis liberarum gentium contro- „ verſiis uſurpaverit, illudque accura-

„ tius,

„ tius, quam ante factum fuiſſet, diſcuſſerit. 3. Quod ipſe primus jus gentium ad certa principia, nempe „ ad conſenſum tacitum, & pacta tacita moratiorum gentium redegerit, „ cujus rei nemo ante ſollicitus fuit. „ 4. Quod *jus publicum univerſale* fuſius, quam huc uſque ab Ariſtotele „ ejuſque Commentatoribus factum, ad „ decidendas controverſias de jure belli „ & pacis applicaverit. Ex his patet, „ Grotium juxta quadruplex jus, nempe *divinum naturale*, *divinum poſitivum univerſale*, *jus Gentium*, & *jus publicum univerſale* materiam de jure belli & pacis pertractaſſe: quæ „ omnia jura diverſa inter ſe ſunt, „ eademque ut diverſa conſideravit ". Hæc quemadmodum non levem *Grotio* ejuſque operi æxiſtimationem conciliant, ita ſatis certe non ſunt, ut *Reſtauratoris juris naturalis* laudem eidem vindicare poſſint. Opus igitur illud, ſi quo ad præcipuum ſcopum ſuum ſpectetur, præclarum, ut diximus, eſt. Nihilo tamen ſecius a Romana *S. Officii* Congregatione ob errores, quos continet contra Fidem, relatus eſt inter libros prohibitos die IV. Februarii. Anno MDCXXXVII. *Quam ſeveritatem forte non expectaſſet Grotius*, inquit Buddeus, *qui multa Romanæ Eccleſiæ placita etiam hoc ipſo in opere, non ſine aliorum indignatione, comprobavit*. At vero ſi id minime expectavit *Grotius*, erravit ſane; multoque magis erravit *Buddeus*, qui hoc Eccleſiæ judicium *ſeveritatem* vocat: nam veram Eccleſiam non decet ullos diſſimulare errores, propterea quod aliqui fortaſſe in ejus gratiam rejecti ſint, & emendati: quanquam puram, putamque fabulam puto, quod ait *Buddeus*, aliique, *Grotium* in gratiam Pontificis, & Romanæ Eccleſiæ plura ſilentio præteriiſſe, aut aliter ac ſentiret, locutum eſſe.

Hiſt. Jur. Natur. §. XXIV.

At longe iniquius de *Romana* Grotiani operis prohibitione, ſive condemnatione loquitur Pufendorfius. *A Pontificiis*, inquit, *eſt inter libros prohibitos relatum, non tam ob ea, quæ ipſorum placitis circa Religionem diſſona continet, quam quia in univerſum ſolidior Philoſophia moralis rationibus Regni tenebrarum adverſatur*. Sic iſte plane inurbanus Auctor, ne acerbius quid dicam. At quænam, rogo, ſolidior *moralis doctrina* in *Grotiano* opere continetur, quæ Eccleſiæ Romanæ *rationibus adverſetur*, quum ferme quæ in illud contulit, omnia ex Catholicis, Scholaſticiſque (quos vel ipſo *Puſendorfio*, teſte *pleno advocat agmine*) Doctoribus hauſerit! An ne fortaſſis laudabilis *Grotii* ſcopus frænum aliquod injiciendi bellantium furori Eccleſiæ Romanæ potuit diſplicere? Quaſi vero illa nimiam effrænemque in bello gerendo licentiam ſummopere non improbaret, damnaretque. Nulli itaque dubium eſſe debet, quidquid crocitet inurbanus hic Scriptor, opus illud ob errores circa fidem unice fuiſſe proſcriptum.

De Jur. Nat. ac Gent. in præfat.

Sed facile fuiſſet, ait ipſe, *medicinam facere reſectis materiis Theologicis*, *ſicuti a noſtratibus factum eſt, qui contenti errores notaſſe, veris debitam æſtimationem ideo non detraxerunt*. At quis eſt iſte, qui Eccleſiæ officia, & modum præſcribere audet? Ad ipſam ſpectat monere fideles, ut caveant a veneno in libris latente (quod facere ſolet librorum prohibitione): munus eſt vero illorum, qui iis uti quomodocunque innoxie voluerint, (neque enim legendi facultas idoneis & ſapientibus denegatur) bona a malis, vera a falſis ſecernere, unamque ab alia materiam pro opportunitate ſeparare. Sed hæc ad retundendam hujus Auctoris hac in re petulantiam ſatis.

CAPUT VI.

Joannes Seldenus *haud inutili labore juri naturæ ex Hebræorum traditione explicando ſe addixit: hac tamen ratione illud in tuto non poſuit: immo in* Noachidarum *præceptis enumerandis, explicandiſque aliquantulum a veritate deflexit.*

JOannes Seldenus natione Anglus prodiit in lucem *Salvingtni* in *Suthſexia* an-

anno 1584. Die 16. Decembris. Vir fuit omni eruditione clarus, præcipue vero ita in jure ſuæ nationis excelluit, ut vulgo diceretur *magnus doctrinæ Anglicanæ dictator*. Migravit e vita anno 1654., poſtquam eximia Patriæ ſuæ munera ſummo omnium plauſu obiiſſet. Plurima diverſi generis opera lucubravit, quæ ſimul collecta prodierunt in lucem anno 1726. tribus tomis in folio, editionem procurante *Davide Wilkinſio*. Opus, quod ad rem noſtram ſpectat, inſcribitur: *De jure naturali & Gentium juxta diſciplinam Hebræorum:* quo in opere jus naturæ ex Hebræorum traditione explicare contendit. Hoc eruditiſſimum opus in compendium redegit *Franciſcus Buddeus*. In eo *Seldenus* fundamenti loco ſtatuit cum Hebræis naturalia præcepta, ſaltem præcipua, primum *Adamo*, deinde *Noacho* tradita ab ipſo Deo fuiſſe. *Noachum* vero eadem docuiſſe Filios, quemadmodum & filios ſuos ante docuerat *Adamus:* quo effectum eſt, ut perenni traditione tranſmiſſa indeſinenter fuerint a parentibus in filios, atque nepotes, adeoque in totum manaverint orbem, cum omnes *Noachides* eſſent, hoc eſt a Noacho, tanquam ab unico fonte, poſt *Adamum* deſcenderent. At Hebræi nomine *Noachidarum* non omnes homines, ſed Gentiles duntaxat, ſeu ceteras gentes a ſe diverſas intelligunt. Cum enim Hebræi nomen ſibi proprium adſciviſſent, quod commune omnibus erat, ceteris reliquerunt. Hinc præcepta illa, quæ omnes omnino obligant, & quæ propterea juris naturæ & gentium dicuntur, *Noachidarum præcepta* ab eiſdem vocantur. Hæc vero Seldenus ex doctrina Hebræorum ad numerum ſeptenarium redigit; quæ omnia negativa ſunt: I. nempe de *cultu extraneo*; quo idololatria, omneque ſuperſtitionis genus prohibetur. II. de *maledictione Nominis ſanctiſſimi*; quo omnis blaſphemia, ſeu divini Nominis profanatio vetatur. III. de *effuſione ſanguinis*, quo homicidium interdicitur, & quælibet mutilatio. IV. de *revelatione turpitudinis*; quo prohibetur adulterium, fornicatio, omniſque impudicitia. V. de *furto & rapina*. VI. de *Judiciis*, ſeu regimine forenſi, & obedientia civili. VII. de *membro animalis viventis*, *& ſanguine non comedendo*. Jam vero *Seldenum* hac in re non inutiliter laboraſſe, facile demonſtratur.

Hebræorum enim gens dubio procul in eo Gentilibus præſtat, quod ad plura ſecula fuerit populus Dei electus, magiſtroſque habuerit Patriarchas, atque Prophetas. Quum itaque maxime utile a ſapientibus omnibus cenſeatur ad juris naturæ confirmanda præcepta, quarumcunque præſertim politiorum Gentium traditionem colligere, inutilis reputari *Seldeni* labor non pôteſt, qui præſtantiſſimæ nationis traditionem, atque doctrinam quo ad ea, quæ de jure naturæ ac gentium cenſentur, colligere, & in apertum producere aggreſſus eſt.

Hac tamen ratione jus naturæ ac gentium in tuto ipſe non poſuit. Neque enim I. demonſtrare unquam poteſt, quanta fuerit apud Hebræos vetuſtas hujuſmodi traditionis: nam qui eam primum litteris conſignarunt, aliquot poſt Chriſtum natum ſeculis floruerunt. II. Traditio unius Nationis, licet præſtantiſſimæ, haud ſatis eſſe videtur ad veritatem aliquam ponendam extra omnem dubitationis aleam, modo non ſupponatur divinitus inſpirata. III. Quum Hebræorum Rabbini veris traditionibus plures etiam fabulas ſoleant immiſcere, hinc parum firma eſt hac etiam in re eorum auctoritas: neque enim potuit Seldenus certiſſime ſcire, an quidpiam illi proprio marte addiderint traditionibus vetuſtis. Et reipſa quidem unum ex iis capitibus non recte ſe habere, mox dicemus. IV. Diſciplina hujuſmodi imperfecta eſt; tum quod nullum exhibet principium certum, ac evidens, quo peculiaria præcepta deduci queant; tum quia præcepta ferme proponit tantummodo *negantia:* ut, *non exercebis cultum extraneum, ſeu non coles Deos alienos: non effundes ſanguinem: non revelabis turpitudinem* &c. At vero præcipuum naturale præceptum, nimirum de amore, & cultu Dei, eſt

affir-

affirmans: & generatim prima juris naturalis præcepta *affirmantia* cenſenda ſunt, & *præcipientia*, quum omnis negatio in affirmatione fundetur. V. Seldenus Rabbinorum auctoritate contentus eſſe non debebat; ſed illorum præceptorum convenientia cum naturali ratione demonſtranda erat. Si vero auctoritate ſola niti mallebat, ſatius illi fuiſſet, ea præcepta ex *Jobi* libro (ubi excepto ultimo, clare ſatis apparent) quam ex *Rabbinorum* traditione deducere.

Erravit demum cum *Rabbinis* Seldenus dum ſtatuit ultimum præceptum, quo eſus ſanguinis prohibetur; quaſi illud ad *Noachidas*, ſeu ad gentes omnes pertineret, adeoque foret quoque de jure naturæ. Nam iſtud ad Hebræos tantummodo pertinuiſſe, ſatis aperte
Cap. XIV. colligitur ex *Deuteronomio*, ubi Deus
v. 21. præcipit Iſraelitis: (*a*) *Quidquid morticinum*, ſeu abſque ſanguinis effuſione mortuum eſt, *ne veſcamini ex eo. Peregrino, qui intra portas tuas eſt, da ut comedat, aut vende ei, quia tu populus ſanctus Dei tui es*. An vero ita Deus præcepiſſet, ſi ſanguinis, qui in morticino remanet, eſus vetitus fuiſſet etiam Gentilibus; & non potius omne morticinum, quod a nemine innoxie comedi poſſet, abjiciendum, edixiſſet, ut aut tempore putreſceret, aut beſtiæ agri illud devorarent?

Cap. IX. Contra hoc tamen objicere quis poſ-
v. 4. ſet illud Geneſeos; ubi Dominus *benedicens Noe, & Filius ejus*, quum illis *in cibum* conceſſiſſet *omne, quod movetur, & vivit*, ſive animalia omnia, ſubdit: (*b*) *excepto quod carnem cum ſanguine non comedetis*. Quod quidem præceptum direxit Deus ad omnes Filios *Noe*, adeoque ad omnes omnino homines; quum omnes a filiis *Noe* prognati ſint.

Verum hæc objectio, utut ſpecioſa ſit, movere tamen neminem debet. Etenim I. certum eſt, hocce præceptum juris naturæ non eſſe, alioqui nunquam abrogari potuiſſet: abrogatum eſt autem, fatente *Seldeno* ipſo, quidquid Hebræi contra ſentiant. II. Hoc præceptum, ſi tamen verum præceptum dicendum eſt (nam hac de re ambigunt multi) ex Dei intentione vel univerſale non fuit; vel non certe perpetuum, ſed ad tempus, donec videlicet populum ſibi peculiarem elegiſſet, eique peculiarem legem imponeret. Cujus quidem rei ratio eſt, quod quum hujuſcemodi præceptum juris naturæ non eſſet, eo ſupernaturale aliquid ſpectabatur, venturi nempe *Meſſiæ* Myſterium. Rem ita ſe habere vel ex eo ſatis evincitur, quod Deus *Moſaicam* legem *Iſraelitico* populo imponens, ei quidem de hujuſcemodi abſtinentia innovavit præceptum: at ceteras Gentes ab eo liberas aſſeruit, ut patet ex allato *Deuteronomii* textu; in quo præſertim ea verba notanda ſunt, quibus rationem videtur adferre, cur populo *Iſraelitico* eſum ſanguinis interdiceret, quem ceteris populis permittebat; nempe quia *tu Populus ſanctus Dei es*. Perperam itaque enumeravit Seldenus *Noachidarum* præcepta: ut alia hic parerga ſilentio præteream.

CAPUT VII.

Joannes Georgius Wagnerus, *aliique Proteſtantes* Thomam Hobbeſium *inter* inſtauratores *juris naturæ perperam, & injuria recenſent. Plus æquo etiam ille a* Puſendorfio *laudatur*.

THomas Hobbius, vel *Hobbeſius* Malmensburii in Anglia natus eſt anno 1589. Ejus Mater, audito Hiſpanorum adventu, perterrita eundem ante conſuetum tempus peperiſſe dicitur. Cum primum illi per ætatem licuit, addiſcendis præſertim orientalibus linguis operam dedit maximo ſane profectu: tum Philoſophiam, & Mathema-

ti-

(*a*) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליהוה אלהי:

(*b*) אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו:

ticas diſciplinas excoluit; quibus omnibus ſtudiis maximam præſetulit perſpicacitatem ingenii. Erudiendis nobilibus adoleſcentulis omnem fere vitam tranſegit, nulla dignitate inſignitus. Ut vero patriæ ſuæ tumultus, turbaſque declinaret, profectus in Galliam diuturna *Gaſſendi*, *Merſenii*, aliorumque doctiſſimorum virorum familiaritate uſus eſt. Deinde reverſus in Angliam *Carolo II.* Regi acceptiſſimus fuit: aliosque quamplures ſua morum ſuavitate, exteriorique probitate amicitia ſibi devinxit, ſed plures etiam offendit, multorumque in ſe odium concitavit ob nimiam opinandi licentiam. Obiit anno 1679. ætate valde provecta. De re noſtra duplex conſcripſit opus, alterum *de Cive*: alterum *Leviathan*, ſeu *de materia, forma, & poteſtate Civitatis Eccleſiaſticæ & civilis* inſcriptum. Primum lucem aſpexit anno 1646. alterum 1651, utrumque vero ſimul editum *Amſtelodami* anno 1668., qua ego editione utor. In hoc duplici opere ejuſmodi tradit jus naturæ, quod *expreſſus humanæ malitiæ* ſuccus dici poſſe videatur. Pro fundamento enim ſui juris ſtatuit *malitiam univerſalem*. Ex quo vel ſolo conjicere licet, quam immerito juris naturæ reſtauratoribus accenſeatur.

ΑΘ a- gnero aliiſque.

Sed inſuper, quis eum de jure naturali benemeritum putet, qui funditus jus idem evertit? Porro talis haberi debet Hobbeſius, utpote qui Dei exiſtentiam (quæ primum eſt juris naturalis fundamentum) tametſi verbis videatur admittere, re tamen ipſa de medio tollit. En enim abſolutiſſimi Athei ſyllogiſmum: *quidquid nec corpus, neque accidens corporis eſt, id nequaquam exiſtit: Deus non eſt neque corpus, neque corporis modus: igitur non exiſtit*. Profecto ille pluribus in locis duas primas hujus ſyllogiſmi propoſitiones nititur demonſtrare: execrandam tamen concluſionem negat, pernegatque (qua fide, qui ſapiunt, judicent); contenditque, eos, qui Deum negant, peccatum maximum perpetrare; quod tamen, ſi ipſum audimus *referri debet ad peccata imprudentiæ*: unde Deum negare ex *Hobbe-* De Cive c. XIV. §. 19.

ſii nihil aliud eſt, quam *imprudentia*, quantumvis maxima. At ipſe eſt ſane *imprudentiſſimus*, dum ab *Atheorum* numero eximendum ſe putat, licet ea principia ſtatuat, quæ ſi vera eſſe ſupponantur, Deum plane non exiſtere conficiunt; cujuſmodi ſunt præmiſſæ allati ſyllogiſmi propoſitiones. At vero priorem ex illis propoſitionibus diſerte tradit in Leviathan ubi ait: *corpus & ſubſtantia idem ſignificant, ut proinde vox compoſita ſubſtantia incorporea eſt ſignificans æque, ac ſi quis diceret corpus incorporeum &c.* Antea vero in exemplum terminorum, *quorum ſignificationes inconſiſtentes ſunt*, aſſumſerat *corpus incorporeum*, *vel quod idem eſt*, *ſubſtantia incorporea*. In Tractatu autem de Corpore hæc habet: *Nam quod quis quidquam . . . . a ſubſtantia incorporea . . . . moveri, aut produci dixerit; nequicquam dictum erit*. Minorem vero propoſitionem, nimirum *Deum non eſſe corpus* diſerte videtur docere Hobbeſius in libro *de Cive*, ubi negat, Deo tribui poſſe, quæ corporis propria ſunt, videlicet *figuram*, *motum*, *ſitum* &c. Nihilo tamen minus in Appendice *ad Leviathan* diſerte affirmat, Deum eſſe corpus, idque Tertulliani auctoritate confirmat. Verum alibi dixerat, *Philoſophos, qui ipſum Mundum, vel Mundi animam* (ideſt partem) *dixerunt eſſe Deum, indigne de Deo locutos eſſe; nec enim* (ſubdit) *ei eſſe attribuunt, ſed omnino eſſe negant: nam per nomen illud Deus intelligitur Mundi cauſſa; dicentes autem Mundum eſſe Deum, dicunt, nullam eſſe ejus cauſſam, hoc eſt Deum non eſſe*. Si igitur Hobbeſius Deum eſſe corpus alicubi docet, nonne vel eo ipſo aſſerit, Deum eſſe vel *Mundi partem*, vel *Mundum ipſum*, præſertim cum alibi doceat, *non dici proprie corpus, quod non ſit totius univerſi aliqua pars, vel partium aggregatum?* Ex his omnibus facile revinci poteſt Hobbeſius de pernegata ab ipſo ſin verbis tenus, neceſſaria ſaltem conſecutione doctrinæ, ſupremi Numinis extantia. Præclarus ſane Juris Naturæ Reſtaurator!

Cap. XXXIV. Cap. IV. Part. IV. Cap. ult. Cap. XV. §. 14. Cap. III. De Cive Cap. XV. §. 14. Lev. loc. citat. in Not.

Quum

Quum tamen ille, ſuis licet reluctantibus principiis, multoties Dei extantiam diſerte fateatur, atque prætерea ipſius vitæ Scriptor eum ab *Atheiſmi* nota (quæ nonnunquam nimis facile viris paullo liberius ſentientibus, aut loquentibus affingitur) liberare nitatur, nos hac in re ulterius inſiſtendum non eſſe, putamus! Verum enim vero peſſime de jure Naturæ eum ſcripſiſſe, demonſtrant alia graviſſima errata, quæ inferius referenda, & refellenda occurrent. Commemorare hic ſufficiat nonnulla ex pernicioſiſſimis, & impiis, quæ ſtatuit ipſe, principiis. Nimirum I. Statum hominis naturalem eſſe *ſtatum belli ob jus omnium in omnia*. II. Summorum imperantium ſtatum eſſe *naturalem*, hoc eſt *hoſtilem*. III. *Jus naturale tantundem* ſeſe protendere, quantum ſe vires extendunt. IV. Juſtitiam nil aliud eſſe, quam *pactorum cuſtodiam*. V. In *Ratiocinatione falſa, ſeu in ſtultitia hominum non videntium, quæ neceſſaria ſunt ad conſervationem propriam*, omnem conſiſtere legum naturalium violationem. VI. Non eſſe medium aliquod melius ſeſe conſervandi, quam alios præoccupare, ac de medio tollere. VII. Voluntatem Imperantis regulam eſſe *boni & mali, juſti & injuſti*. VIII. Imperantis poteſtatem eſſe indefinitam, ſeu nullis terminis circumſcriptam. IX. A ſubditis deberi imperantibus obedientiam abſolutam, ſeu nulla ratione limitatam. X. Eccleſiam non eſſe diſtinctam a ſtatu politico &c. Ex quibus quam abſurda conſequantur conſectaria, nemo non videt. Et quidem ſi *Hobbeſianis* hiſce principiis hæreamus, nec erit amplius ulla Religio, neque cuiquam aut ſecuritas, aut certa juſtitia; atque ut uno omnia verbo complectar; Mundus ipſe perpetuis, & indeſinentibus conflagrabit bellis, donec humanum genus integre deſtruatur. Atque hoc eſt vero jus naturæ reſtaurare, & illuſtrare, & non potius funditus evertere?

Ceterum ipſi etiam Proteſtantes cordatiores Auctoris hujus improbitatem & agnoverunt, & execrati ſunt; quanquam alii ita craſſiores ejus errores improbant, ut eum & laudibus ſimul efferant, & ſummam, præſertim quod attinet ad *penitiorem Politicen*, exiſtimationem concilient: ex quo demum illud conſequitur, ut ab iis politicis viris, quorum non multum de pietate ac religione intereſt, avidiſſime legatur: quod quidem inter cetera huius ſeculi infortunia connumerandum eſt: quanta enim inde proficiſcantur mala, experientia ipſa, heu nimis! docet. Sunt vero, qui etſi ingenii multum in *Hobbeſio* agnoſcant; (neque hanc ei laudem quiſpiam jure inviderit) illum tamen aliis pluribus, qui eodem, quo ille, in genere ſcripſerunt, inferiorem fateantur. *Leibnitius* enim ingeniorum profecto idoneus æſtimator, quemadmodum *Carteſium Baccono*, ita *Hobbeſium Thoma Campanella* Patria Neapolitano e *Prædicatorum* Familia ſumme inferiorem pronunciare non dubitavit. *Quid Carteſio*, ait, *in Phyſicis, Hobbio in Moralibus acutius? At ſi ille Baccono, hic Campanellæ comparetur, apparet, illos humi repere, hos magnitudine cogitationum, conſiliorum, immo deſtinationum aſſurgere in nubes, ac pene humanæ potentiæ paria moliri*. Quod itaque nonnulli eum omnibus præferant, & tanquam ingeniorum phœnicem deprædicent, non niſi ipſius doctrinæ impietas id efficere potuit, qua ſeſe perverſis Politicis, qui omnia metiuntur ſola utilitate, quam maxime commendavit.

In otio Hanover. p. 162.

Inter eos porro, qui plus æquo extulerunt *Hobbeſium*, eumque majore, quam par erat, in pretio habuerunt, *Puſendorfius* numeratur, *Thomas Hobbes*, inquit, *in operibus ſuis ad civilem ſcientiam ſpectantibus* (adeoque præſertim in libro *de Cive*, & *Leviathane*) *plurima habet quantivis pretii, & nemo cui rerum ejuſmodi eſt intellectus, negaverit, tam profunde ipſum ſocietatis humanæ, & civilis compagem rimatum fuiſſe, ut pauci priorum cum ipſo comparari queant*. An in *Hobbeſium*, qui jus naturæ principiis ſuis perverſiſſimis funditus evertit, laus hæc quadrare poſ-

Præf. ad Lect.

ſit, judicent qui ſunt ab omni partium ſtudio alieni. Fatetur tamen *Puſendorfius*, illud interdum *aberraſſe a vero*: at exinde quoque occaſionem arripit ipſum commendandi. Nam *qua*, inquit, *a vero aberrat, occaſionem ad talia meditanda ſuggerit, quæ fortaſſe alias nemini in mentem veniſſent*. Fatetur etiam, *ipſum peculiaria ſibi, & horrida dogmata finxiſſe in Religione*; quaſi non idem in *jure* quoque *Naturali* præſtitiſſet. An non enim *horrida* ſunt, quæ cudit, *dogmata de jure omnium in omnia, & bello omnium in omnes in ſtatu naturali; de ſtatu hoſtili civitatum omnium; de juſto & æquo pendente a voluntate Principum*; & alia hujuſmodi, quæ & jus naturale penitus proſcindunt, & extremam humanæ Reipublicæ perniciem ingerunt, aut ſaltem ingerere aptiſſima ſunt? At hæc tamen *Puſendorfio* affectu nimio erga Hobbeſium occupato fortaſſe viſa ſunt levia. Hinc, cum diſſimulare nequiret, eum *apud multos non citra rationem ſui averſationem excitaſſe*; ſubdit tamen, *non raro contingere, ut ab illis maximo cum ſupercilio condemnetur, a quibus minime lectus fuit, aut intellectus*; quaſi vero quo magis legitur, ac penitius intelligitur, non eo majore execratione digniſſimus reperiatur. Verum de nimio Puſendorfii in Hobbeſium ſtudio hic ne plura; nam alia Capite ſequente dicenda ſunt.

At hic præterire non poſſum, etiam *Gaſſendum* Virum ceteroqui Catholicum, *Hobbeſii* librum plus æquo commendaſſe. Etenim in Epiſtola ad *Samuelem Sorberium* librum illum vocat *non vulgarem, dignumque, qui omnium, qui altiora ſapiunt, manibus teratur*. Sed (ut rectiſſime obſervat vir clariſſimus *Antonius Genuenſis*) „ accuratius de eo „ populares ſui judicarunt, quibus ſcilicet Auctoris ſcopus notior erat. *Samuel Parkerus* Diſp. 1. de Deo, & „ Providentia contendit, *Hobbeſium* nil „ nobis aliud attuliſſe niſi quæ apud „ veteres in *Epicuro* reprehenſa invenimus. *Ricardus* vero *Cumberlandus* „ ex inſtituto illum, & docte confutavit in opere celebratiſſimo *de legibus naturæ*. Becherus velut imperitum „ earum rerum, quas de moribus „ ſcripſit, accuſat, ejuſque nefaria dogmata paucis exprimit: *Juſtum*, inquit, *& injuſtum perperam æſtimat*: „ *Legem male definit: Principem impie* „ *ſolvit lege: Civitatem, quam adornat,* „ *aut deformat, aut evertit. Tactorum* „ *Religione non multum tangitur*. “ *Quid peſtilentius* (merito concludit vir Doctiſſimus) *in hominum ſocietatem invehi poteſt*?

Elem. Met. Tom. IV. de Princ. Leg. Nat. cap. V. §. 1.

CAPUT VIII.

Quanquam Puſendorfii *Opus de* jure Naturæ & Gentium *omnino contemnendum non ſit, neque omni ſit laude fraudandum; haud magnopere tamen de illius præſtantia præſumendum; neque Auctor ipſe admodum benemeritus de jure naturæ cenſendus eſt.*

SAmuel *Puſendorfius* Flochæ, quæ pagus eſt *Miſniæ* haud procul ab oppido *Kemnitio* natus ex *Elia Puſendorfio* verbi Dei, ut vocant, miniſtro, ejuſque cura ac ſtudio literis, boniſque artibus imbutus eſt. Occaſione belli inter *Danos*, & *Svecos* detentus in carcere compoſuit, ſeu potius in compendium redegit ex *Hugone Grotio*, & *Thoma Hobbeſio*, nonnullis a ſe additis, vel demptis, *elementa jurisprudentiæ univerſalis*. Hoc compendium *Hagæ comitum*, quo ipſe commigraverat, editum eſt, & *Carolo Ludovico* Electori Palatino dicatum. Deinde a Rege *Carolo* in *Sveciam* accitus jus publice docuit *Lundini* Scanorum, ubi celebre opus de *jure naturæ & gentium* lucubravit, & edidit anno 1672. quod poſtea breviter contraxit, inſcripſitque: *de officio hominis & civis*. Sub idem tempus inter Puſendorfium, ejuſque collegas *acre bellum litterarium exarſit* (utor Maſcovii verbis) *quod per XIV. annos pari utrinque acerbitate geſtum eſt*.

Digitized by Google

In præf. ad ejus ed.t. anno 1744

eſt. (*a*) Inde vocatus *Holmiam* Conſiliarii, atque Hiſtorici regii aliquandiu munere functus eſt. *Berolinum* poſtea accerſitus conſcripſit hiſtoriam *Friderici Wilhelmi* M. Electoris Brandeburgici: atque hoc etiam in genere haud mediocrem ſibi famam comparavit. Poſtremo a Sveciæ Rege ad *Dynaſtæ*, ſeu *Liberi Baronis*, ut vocant, dignitatem evectus, paullo poſt obiit *Berolini* anno 1694.

Hiſt. Jur. Natur. §. XXXIII.

Proteſtantes Germani ſummis auctorem hunc, ejuſque opera paſſim laudibus efferunt. *Buddeus* eum *virum perſpicaciſſimum*, vocat, aitque, *ita magnorum virorum veſtigia feliciter preſſiſſe, ut parum abfuerit, quin ſuperaret ipſum Grotium: exemplum ſaltem clarius, una cum Hobbeſio præiiſſe ceteris, quæ vera ratio eſſet perficiendi, perpoliendique Juris naturalis*. Thomaſius vero aſſerit, ipſum *jus naturæ & gentium in juſtam formam artis primum redegiſſe, quod ante eum, ſubdit, tentaverat quidem Grotius, ſed non perfecerat*. Hartwigus opus ejus *abſolutiſſimum, & opere Grotii incomparabiliter excellentius*, deprædicat. Gottfridus Maſcovius affirmare non dubitat, eum *principatum fere inter Scriptores de Jure naturæ adeptum eſſe*. Joannes Lockius in tractatu de *educatione puerorum* Pufendorfii opus præfert tum libro *Ciceronis* de *officiis*, tum operi *Grotii de Jure Belli & Pacis*. Similiter *Joannes Clericus* in libro cui *Parrhaſiana* titulum fecit, parvum Pufendorfii opus de *Officio hominis, & civis* commendat velut *admirabile ob principia generalia; in eoque*, ait, *magna cum claritate, & ordine tradi fundamenta Moralis, Politices, & Juriſprudentiæ*. Barbeyracus in Præfatione Gallicæ verſionis ſuæ quemadmodum *Grotianum* opus *Pufendorfiano* ſtyli elegantia, & eruditione præferendum, ita quoad cetera eodem inferius eſſe decernit.

Hiſt Jur. Natur Cap. VI. n. 14.

Loc. cit.

§. CXCI.

§. XXXI.

Hæc magnifica *Pufendorfii* ejuſque operis encomia non omni ex parte falſa eſſe, ultro fatemur. Et ſane, nemo illi, ut puto, gloriam merito inviderit, quod ſyſtema methodicum integri juris naturalis dederit primus (quum *Grotius* partem tantummodo ſibi illuſtrandam aſſumſerit), & quod in opus ſuum haud pauca non ſolum vera, ſed & utilia congeſſerit. Contendo tamen, non multum de illius perfectione operis præſumendum: quod ita planum facio.

De illius operis præſtantia, & perfectione non magnopere præſumendum, cujus Auctor minus veritatis ſtudioſus, parumque fidus amicus fuiſſe convincitur. Hujuſmodi vero eſt *Pufendorfius*, quippe quem præjudiciis, & affectionibus, quo nihil detegendæ veritati infeſtius eſſe poteſt, nimium fuiſſe addictum fatetur, teſtaturque vel ipſius laudator *Maſcovius*. Hic enim in eo notat, primo

In cit. præfat.

(*a*) Quam *dirum* fuerit hoc *bellum*, quantaque *acerbitate*, & quidem pari *utrinque*, pugnatum ſit, colligere licet vel ex inſcriptione unius ſcripti, quo *Beckmannus* hoc bellum Pufendorfio indixit. Eum refert *Maſcovius* ipſe, ac ita ſe habet: *Nicolai Beckmanni legitima defenſio contra Magiſtri Samuelis Pufendorfii execrabiles fictitias calumnias, quibus illum contra omnem veritatem & juſtitiam, ut carnatus diabolus & ſingularis mendaciorum artifex per fictitia ſua entia moralia (diabolica puto) toti honeſto, & erudito orbi malitioſe, & ignominioſe exponere voluit. Naturalis ſive brutalis & gentilis Pufendorfii ſpiritus uſque adeo enormiter ſe exſerit, & perverſa operatur, ut nec diabolum nec infernum, nec vitam æternam dari impio credat, & dum omnem actionem humanam ſtatuat eſſe indifferentem, boni ac mali nec præmium, nec pœnam futuram: hoc tamen pro ſatyrico ſuo ingenio firmiter credit, ſi viris honeſtis & proximo ſuo audaciter & malitioſe calumnietur. quod ſemper aliquid fecis, ſive mendacii in animis legentium hæreat. Impreſſum Anno* 1617. Si *par* fuit utrinque *acerbitas*, quomodo reſponderit *Pufendorfius*, facile eſt conjectari: qui vero id plenius perſpectum habere deſiderat, adeat, & evolvat ejus *Eriden Scandicam*; quo nomine complexus eſt varia opuſcula, quæ contra adverſarios ſuos conſcripſit.

Digitized by Google

nio pag. XI. nimium *Hobbeſii*, perverſiſſimi ſcilicet Auctoris, amorem (cujus etiam lectione *depravatum judicium* Pag XVI. ipſius aſſerit). Secundo, *nimium ſtudium receptis ſententiis contradicendi* . (quam male hoc cum veritatis amore conſentiant, nemo non videt) (*a*) Tertio, cupidinem *ſemel dicta præfracte tuendi* (*b*): quæ quidem cupido eorum duntaxat animo inſidere ſolet, qui ſunt de gloria ſua magis. quam de veritate ſolliciti. Eſſai ſur l'hiſtoire du Droit Natur. ſec. part. §. II. *Martinus Hubnerus* improperari, ait, *merito poſſe Pufendorfio pruritum Grotii (cui tamen multum debebat, quod ei viam aperuerit ad laudem, quamſine ipſo conſecutus nunquam fuiſſet) dicta carpendi*; nam & *circulum vitioſum* in definitione legis ei affingit; quanquam ipſius verba circulum omnem clariſſime excludant: & doctrinam de jure naturæ perfecte remanſuro, ſublato Deo, eidem tribuit; licet *Grotius* nonniſi *imperfectum* illud fore, aperte doceat. Quam ob cauſſam laudatus *Hubnerus* de invidiæ vitio, & de pruritu gloriam ſibi ex alienæ gloriæ depreſſione comparandi *Pufendorfium* accuſat. Sed & alterum æque indignum, *adulationis* nempe, vitium, & quidem cum diſpendio veritatis, in eo detegit *Hubnerus*, eo quod eorum, ſub quibus ſcribebat, Principum genio, nimium indulſerit, eorundemque regiminis formæ dogmata ſua accommod:verit. Eo ſcilicet veritatis amore ducebatur Philoſophus iſte. Vitium idem in *Pufendorfio* agnoverunt alii ante *Hubnerum*. Sane *Leibnitius*, *relatum eſt mihi*, inquit, *quum* In Otio Hannov. p. III. *primum Pufendorfius Elementa ſuæ juriſprudentiæ conſcriberet Hagæ Comitum An. 1660., hoc ipſo captaſſe ſibi favorem Electoris Palatini Caroli Ludovici, quod Hobbeſium in præfatione commendaret, ex eoque quædam aſſumenda putaverit ſibi, quum nimium conſtaverit ipſi, ſummum Hobbeſii admiratorem eſſe Electorem, cui & opus iſtud dedicavit; hacque ratione meruiſſe, ut Profeſſio Heidelbergenſis eidem demandaretur*. En preclarum doctrinæ Moralis *Reſtauratorem*: en amatorem veritatis eximium. Sed utinam, & vitiis aliis minime laboraſſet. Legat, cui lubet hoc ſcire, ejuſdem *Eriden Scandicam*, comperietque hominem ambitione, ira, aliorumque pravorum affectuum æſtu agitatum. Quis vero dixerit, hujuſcemodi hominem juri naturali, quod nonniſi in placida ejuſdem naturæ, ejuſque Conditoris conſideratione perſpici poteſt, enucle-

(*a*) Joannes Lochius Lib. IV. cap. III. §. 2. *Minime*, ait, *ſperandum magnum profectum aliquem in morali ſcientia, quounſque homines æſtimatione divitiarum, aut potentiæ cupidine movebantur ad amplectendas ſententias præſentis temporis conſuetudine receptas, & ad conquirendas rationes, quibus earum tegant deformitatem*. Bene quidem: ſed addere debuiſſet, multo minorem ſperandum eſſe profectum, quum homines æſtimationis, divitiarum, aut potentiæ cupidine movebuntur ad *contradicendum receptis ſententiis*, & ad conquirendas rationes, quibus earum veritatem obtegant (neque enim ambigi poteſt ex receptis ſententiis plures eſſe veras) & ut *ſemel prolata præfracte tueantur*.

(*b*) Dum hoc in *Pufendorfio* notat *Maſcovius*, videtur fidem non habuiſſe verbis ejus, quibus in præfatione ita de ſe profitetur: *neque vero ea eſt mihi ſuperbia, nec eam adhuc cani pertinaciam addunt, ut monitu Sapientiorum aliquid didiciſſe, vel emendaſſe erubeſcendum mihi ducturus ſim. Quin, & refellere ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia paratus ero Quomodo enim cuique cordato erubeſcendum ſit adplicare ſibi illud Marci Antonini* Lib. VI. §. 21. *Si quis convincere me poterit, palamque mihi facere, quod in re ulla minus recte ſentiam, vel me geram, læto animo, lubentique mutabo*. Similia etiam tenaciſſimi quique ſuarum opinionum homines jactare ſolent. Sed interim *ſapientiorem* ſe neminem agnoſcunt, cujus monitu *diſcere* quidquam valeant, vel de errore *convinci*. An huic cenſui adnumerandus ſit *Pufendorfius*, videat *Maſcovius*, qui in eo *cupidinem ſemel dicta præfracte tuendi* notat. Illud ex *eride Scandica* conſtare arbitror, eum, quidquid verbis profiteatur, *paratum* minime *fuiſſe*, aut *refellere ſine pertinacia*, *aut refelli ſine iracundia*.

cleando parem fuiſſe, idoneumque? Cui rei ſi addas, ipſum, laudato *Leibnitio* judice non ſane inepto, juſti, rectique *materiam haud valde profunde penetraſſe* (*a*) facile intelliges, nonniſi imperfectum opus prodire ab eo potuiſſe: ac ſi quid bonæ frugis contineat, id non ingenio peperiſſe ſuo; ſed ex aliis Auctoribus, ac etiam *Scholaſticis*, quos ceteroqui tantopere deſpicit, in opus ſuum tranſtuliſſe.

Quod ad peculiares attinet ejus operis imperfectiones, ut nihil modo dicam de craſſis, quos continet, erroribus, lubet nonnulla hic latine verba transferre, quæ habet in ſua præfatio-
§ XXXIII. ne ejus interpres *Barbeyracus*, cujus ſane judicium nequit eſſe ſuſpectum, ac ſi ex animo minus erga ipſum æquo profectum foret. „ Stylus ejus, inquit,
„ non ſolum durus eſt, & interdum
„ barbarus. Nonnunquam etiam adeo
„ negligenter loquitur, ut contrarium
„ ejus proferat, quod habebat in men-
„ te. Textus græcos ſæpe, & interdum
„ latinos prave interpretatur, & appli-
„ cat; vel quod non ſatis ſermonis ſe-
„ riem perpenderit, vel quod non le-
„ gerit in fonte. Auctorum opiniones
„ non ſemper accurate, & exacte re-
„ fert, &, quod majus eſt, cogitata ſua
„ eiſdem abſque diſtinctionis nota im-
„ miſcet. Evacuandi ea, quæ ex lectis
„ auctoribus collegerat, nimis avidum
„ ſeſe oſtendit... Animadverſiones mul-
„ tas habet ſæpe inutiles, aut ad ſco-
„ pum ſuum nonniſi remote ſpectan-
„ tes, quæque fere orationis filum ci-
„ tra neceſſitatem abrumpunt. Confu-
„ ſio etiam interdum in cogitatis re-
„ peritur: & quum ſecundæ editioni
„ ſuæ aliquid addendum putaret, tan-
„ ta id negligentia præſtitit, ut primo,
„ qui illi occurrit, ejus capitis ſimilem
„ materiam complectentis loco, nulla
„ habita eorum, quæ præcedunt, vel
„ quæ ſequuntur, ratione, ea inſe-
„ ruiſſe videatur.“ Hæc & alia, quæ cauſſa brevitatis prætereo, talia viſa ſunt *Barbeyraco*, ut niſi ea emendaſſet, perſuaſum haberet, verſionem ſuam brevi a *Bibliopolis ad Pharmacopolas migraturam*.

Ex his porro omnibus jam habes Lector, quantum *Puſendorſius* fuerit & profundus in meditando, & ſincerus in docendo, & in ſcribendo accuratus. Anne igitur de ejuſdem operis præſtantia multum præſumendum, aut ipſe de jure naturali valde benemeritus cenſendus eſt? Negamus nos, negabuntque nobiſcum, qui recte ſapiunt, omnes. Quid vero ſi plura præterea opus ejus complectatur, quæ ipſum immo peſſime de naturali jure commeruiſſe, conficiant? Et quidem de jure naturali peſſime meritus cenſendus eſt ille, qui & præcipua ipſius officia, quæ Deum nempe reſpiciunt, temere abſcindit (quanquam enim ea operi ſuo minori aliorum monitu utcunque inſeruerit, tamen profitetur, ea ſe non ut ad ipſum jus pertinentia, ſed ut e Theologia deſumpta addidiſſe) & finem ipſius hujuſce vitæ commodis ignobiliter concludit, objectumque ad actiones externas injuſte coarctat, ac demum, ut alia prætercam, robur ipſius, & vim obligandi, humanæ animæ immortalitatem, adeoque & futuræ vitæ retributionem ab ejus conſideratione removendo, extenuat. Hoc loco iſta raptim indicaſſe ſufficiat: nam quantam his omnibus juri, quo de loquimur, intulerit injuriam, quantumque exiſtimationi ejus officere hæc debeant, pro data opportunitate demonſtrabimus: quemadmodum etiam plures alios errores, quibus opus ſuum com-

(*a*) *Eſſai ſur la bontè de Dieu* pag. mihi 349. Gallica ejus verba hæc ſunt: *il n'etoit pas entré aſſez avant dans ce ſorte de matère*. Hinc vero profectum videtur, quod ſæpe non exerte, & definite; ſed hæſitanter loquitur, variaſque incertas addit limitationes, ut qui ſibi, ſi impetatur, paret effugium. Hinc frequentes in eo occurrunt illæ particulæ *præcipue*, *plerunque*, *quo ad magnam partem* &c. quum res eſſet abſolute affirmanda, vel neganda. Hoc ſane argumento manifeſto eſt, eum minus firmiter, & clare id tenuiſſe, de quo ſcribebat.

Digitized by Google

commaculavit, ſuo loco refellemus.

Quæ hactenus attigimus tum operis tum auctoris vitia diſplicere quoque debent *Proteſtantibus* ipſis, diſplicentque reipſa multis. Sed & alia peccavit *Pufendorfius*, quæ quemadmodum majorem ei apud Proteſtantes gratiam conciliant, ita Catholicis haud leviter exoſum reddere ipſum debent. Sic enim ſeſe paſſim gerit, ut tradendi juris naturalis obtentu Religionem Catholicam ſuffodere in animo habuiſſe videatur. Quo enim ſpectant illiberalia illa in Romanam eccleſiam convitia, in quibus non tantum æquitatem, ſed & decentiam fruſtra requiras? Quo illæ fallaciæ, quibus Religionem Catholicam (quanquam ſuppreſſo nomine) juri naturæ repugnare ſubdole inſinuat? Quæ quidem licet non expectanda ab homine ſcriptore *de Juſto*, *& æquo*, haud mirum tamen prolata eſſe a Pufendorfio, cui ſummis in votis erat, tum Principum, quibus inſerviebat, gratiam, tum *Proteſtantium* ſuorum plauſum, quacunque arte poſſet, aucupari. Verum mirandum id potius, eſſe ex Catholicis aliquos, multoſque fortaſſis, qui illum admiratione dignum judicent, ac in pretio, in honore, & deliciis habeant; ſibique plaudant, ſi vel aliquam ex eo ſententiam, ejus prolato nomine, proferre norint: quanquam hi ferme juvenum numero ſunt, qui magnificis titulis, ſonoriſque nominibus facile capiuntur; aut certe ex iis, qui ſupra juvenilem ætatem ſapere nondum didicere; quibus propterea, quod in aliorum Auctorum lectione minus ſunt verſati, novum videtur, præclarumque, quidquid in eo invenerint, tametſi illud idem in ignobilioribus etiam auctoribus noſtris obvium ſit, atque protritum.

Vide præſertim quæ habet ille lib. II. Jur. Natur. ac Gent. c. IV. §. 4. & in Apol. §. 6.

Illud etiam cuique prudenti movere ſtomachum debet, quod tam elato ſupercilio Catholicos omnes Scriptores deſpiciat, ut quum Gentilium Auctorum textus ad nauſeam uſque congerat, omnes tamen Catholicos ab opere ſuo excludendos putarit, eo quod ii, *frigidas* (ſic ait) *ut plurimum quæſtiones paribus ratiunculis confirmare ſunt contenti*. Atque ita *Pufendorfius* arrogantia intolerabili omnes *ſectæ* (*ſectam* vocat Eccleſiam Dei) *Romanæ addictos* (e quibus adeo ſe profeciſſe fatetur *Grotius*) uno faſce collectos rejicit, & projicit. Sed ſint, ſi ita placet, frivolis Catholici quæſtionibus, & ratiunculis *ut plurimum*, contenti; non igitur contenti ſunt ſemper. Saltem ergo aliquando, & ſolidas excitant quæſtiones, & ſolidis eas rationibus definiunt: cur igitur illorum omnino nullam habendam ſibi rationem ducit hic Auctor? cur eos omnes a ſuo opere penitus excludendos decernit? Quę æquitas? Verum ſi ſolidiora duntaxat, vel ſolida omnia adferret ipſe, ferendus eſſet utcunque: at contra, præter multas inutiles quæſtiones (quo in loco haberi poteſt quidquid fuſe differit de *ente morali directivo actionum voluntatis*, quæ ſane utiliora non ſunt, quam quæ diſputant Peripateticorum nonnulli de *Ente rationis* operationum intellectus directivo) ſæpiſſime frivoliſſimis ratiunculis, immo & putidis paralogiſmis contentus eſt, ut paſſim legum argumentationis valde imperitum ſe prodat. Speciminis loco ſint rationes, quibus probat, juris naturæ objectum magnam partem actionibus externis, finem vero ambitu hujus vitæ concludi, & circumſcribi. Hoc ita conficit: *Perſuaſio de* hujuſmodi futura vita, in qua *animus hominis plane, & firmiter aquieſcere poteſt, ex ſolo Dei verbo hauritur*; igitur finis diſciplinæ *juris naturalis tantum* ambitu hujus vitæ includitur. Non videt vero ille, futuram vitam firmiſſimis quoque momentis comprobari a ratione petitis. At ſi tantummodo de illa vel probabilis haberetur notitia, aut ſolum ſuſpicio; quin, ſi vel *poſſibilis tantum eſſet animæ immortalitas*, ut ait ejus laudator *Maſcovius*, *ratio ejus habenda foret in jure naturæ*. Illud vero ſic probat Pufendorfius. *Forum humanum circa externas tantum hominis actiones occupatur: igitur jus naturale MAGNAM PARTEM circa fundandas hominis exteriores actiones verſatur*. At non animadvertit ille, primo ſibi evincen-

De Jur. Natur. & Gent. in Præfat.

In præf. Oper. minu.

Loc. cit.

cen-

Digitized by Google

cendum fuiſſe jus naturale non latius , quam forum humanum patere , ſeu huic tantummodo inſervire ; atque ſi hoc probaſſet , tunc ſibi inferendum fuiſſe , non *magnam partem* , ſed *duntaxat* circa exteriores hominis actiones verſari . Sed de his plura ſuis locis: nam in hujus decurſu operis ſatis frequenter ejus paralogiſmos detegemus , & refutabimus; ut planum fiat , quam immerito ille Catholicis omnibus *frivolas ratiunculas* ſit auſus exprobrare.

CAPUT IX.

Puſendorfii errata non minuit , ſed auxit Chriſtianus Thomaſius . *Ejus ſyſtema aut epicureum eſt , aut proxime ad epicureiſmum accedit .*

INter juris naturalis illuſtratores recenſeri etiam ſolet *Chriſtianus Thomaſius* , natus ex *Jacobo Thomaſio* , viro philoſophicis lucubrationibus ſatis claro ; natus , inquam , eſt Lipſiæ anno 1655. Philoſophiæ , Juriſque ſtudiis ſedulam navavit operam , Doctoriſque laurea decoratus eſt anno 1679. Primo cauſis Lipſiæ dicendis aliquandiu incubuit: ſed cum multorum in ſe odium concitaſſet , Berolinum contendit , tum Halam Magdeburgicam , ubi ad obitum uſque (ſi breve temporis intervallum , quo in Patria ſubſtitit , excipias) jus publice profeſſus eſt. Obiit anno 1728. Plura ſcripſit , eaque fere omnia non indocte quidem , ſed ſtilo plane rudi , & inculto. Duplex in re , qua de agimus , edidit opus: prioris titulus eſt , *Inſtitutionum juriſprudentiæ Divinæ libri tres , in quibus fundamenta juris naturalis ſecundum hypotheſes illuſtris Puſendorfii perſpicue demonſtrantur* . Alterum , in quo plura mutat , quæ ante docuerat , præfert hunc titulum: *Fundamenta juris naturæ & gentium ex ſenſu communi deducta , in quibus ubique ſecernuntur principia honeſti , juſti , & decori* . Utrunque pluries excuſum eſt . Ego prioris utor editione ſeptima ; poſterioris editione quarta ; illa anni 1730. iſta 1718.

Si fides habenda Buddeo Thomaſius fuit *vir ingenii acutiſſimi , ipſique Puſendorfio comparandus* . Laurentius Fleiſcherus in hoc diſciplinæ genere palmam Thomaſio tribuit: *quis* (inquit) *non agnoſcat mente grata , & hilari animo accipiat , quod illuſtris Dn. Thomaſius ultimas huic quoque diſciplinæ manus voluerit admovere? Tantum enim in ea ſe præſtitit , ut unuſquiſque invidia & odio haud obcæcatus fateri omnino debeat , palmam ab illo aliis fuiſſe præreptam* . Alibi vero ait , neminem *Thomaſio purius jus naturæ tradidiſſe* .

Hiſt. Jur. Natur. §. XLI.

Inſtit. Jur. Natur. & Gent. præfat.

Sed quæcunque demum ſint hæc , atque alia Fleiſcheri , quæ afferri poſſent , elogia (quæ etiam vocari in ſuſpicionem poſſent , velut in collegam viventem profuſa) ut tamen illius , quod primo loco propoſui , veritatem oſtendam , non alia re mihi opus eſſe videtur , quam ipſius Thomaſii verba in medium proferre. Hæc igitur ſunt verba ab illo prolata in *programmate* germanico coram accademicis Halenſibus recitato anno 1691., quod editioni ſeptimæ Juriſprudentiæ divinæ præpoſitum eſt „ Nonniſi felicitati hujus ævi acce-
„ ptum refero (verba ejus germanica
„ latine reddo) quod ſentiendi docen-
„ dique libertas, qua in Inſtitutionibus
„ *Juriſprudentiæ* divinæ uſus ſum , ha-
„ ctenus publice impetita non fuerit,
„ tametſi in illis non ſolum id , quod
„ alii de jure naturæ docuere , iterato
„ dixerim ; ſed etiam longius , quam
„ *Puſendorfius* , ipſe progreſſus ſim , &
„ abſque jactantia aſſerere poſſim , me
„ primum eſſe, qui revelatam legem
„ a jure naturæ ſejunxerim , ad eam-
„ que retulerim multas hominis actio-
„ nes , præſertim quæ ad conjuges ,
„ membraque generationi dicata perti-
„ neant , quæque etiam *Grotius* cum
„ vulgo Doctorum juri naturæ adſcri-
„ pſit . Nam illud pro certo habeo , ſi
„ eo , quo *Puſendorfius* , tempore inſti-
„ tutiones meas edidiſſem , eaſque ,
„ quæ in tertio tertii libri capite mo-
„ do extant , doctrinas propugnaſſem ,
„ futurum fuiſſe , ut ego peſſimus au-
„ direm hæreticus: adeo ſcilicet erudi-

Digitized by Google

„ tus orbis veterum præjudiciis doctri-
„ narum abſorptus erat. Si enim con-
„ tra *Puſendorſium* adeo ad arma con-
„ clamatum eſt, quum is de poliga-
„ mia muliebri in utranque partem diſ-
„ ſereret, quanquam eo maxime pro-
„ penderit, eam non eſſe naturæ con-
„ formem; quid facturi fuiſſent, ſi ip-
„ ſe aperte, ut ego, ſuſtinuiſſet, ne-
„ que poligamiam muliebrem, neque
„ poligamiam virilem, quin neque in-
„ ceſtum in recta linea poſſe ex jure
„ naturæ, ſed tantum ex ſacra Scriptu-
„ ra illicita demonſtrari? Et nihiloſe-
„ cius hujus temporis felicitas eam mi-
„ hi quietem præſtitit, ut hac de cauſ-
„ ſa publico ſcripto impeterer a nemi-
„ ne &c. " Habemus hic confitentem reum, ſeu potius ſeſe de audacia ſua jactantem in augendis *Puſendorfii* erroribus, in iiſque proferendis, ob quæ paucis ante annis *peſſimus hæreticus audiviſſet*. Ex quo etiam colligitur, quantum *Germania Proteſtans*, ex quo jus naturæ a lumine revelato ſejunctum cœptum eſt tradi, profecerit in ſentiendi, docendique licentia: quod quidem ævi ſui felicitati adſcribit ille; ſed quod alte deplorare debent quicunque noverunt, quam facile humana mens fræno ſoluta in præceps ruat.

At non tantum auxit *Thomaſius Puſendorfii* errores, verum etiam pluribus majoribuſque vitiis laboravit. Nihil tamen de ejus in *Papatum*, *Clerumque Romanum*, *Monacos*, *Catholicos*, *Scholaſticoſque Doctores* petulantia hic proferemus, qua non ſolum extra æqui juſtique, ſed etiam extra decori metas ſæpe numero abripitur. Pauca tantummodo dicam de ejus vanitate, qua inter Juris naturalis illuſtratores nomen & famam ſibi comparare omni conatu ſtuduit. Nam & ſe primo detexiſſe gloriatur vera *juſti*, *honeſtique* & *decori* principia, ſine quibus nullus vel certe exiguus fieri poſſit in juris naturalis cognitione progreſſus; & opiniones aut novas, aut etiam paradoxas amavit; & quum nihil novi, quod proferret, haberet, diverſa ſaltem a ceterorum phraſi loqui maluit, ut novitatis vultum rebus vetuſtis tritiſque indueret. Ex plurimis pauca innuo. Carteſianam de brutis ſenſu carentibus ſententiam ut demonſtratam amplectitur. Aſſerit, homines *ſpecie differre omnes*; adeoque hominem non eſſe *ſpeciem infimam*: tres quoque homini voluntates ineſſe dicit: hominem præditum eſſe ratione, ſed *ſtulta*; hominis *eſſentiam in voluntate* conſiſtere: libertatem voluntatis ſitam eſſe in eo, quod intellectus imperio non ſubſit; dari *exhalationes morales* ex omnibus corporibus effluentes &c.

Verum etſi iſta ferri utcunque poſſent, illud tamen prorſus intolerandum videtur, quod peſſimum perniciosiſſimumque Juris naturalis ſyſtema procuderit; quippe quod vel plane *Epicureum* eſt, vel ad *Epicureorum* inſaniam quamproxime accedit. Pro *norma* enim *univerſali & fundamentali propoſitione*, ſeu *Lege* Juris naturalis ſtatuit, *Facienda eſſe, quæ vitam hominum reddunt & maxime diuturnam & feliciſſimam*. (Fundam. Jur. Nat. & Gent. Lib. I. Cap VI. §. XXI.) Feliciſſimam vero vitam definit eam, *quæ ſimul maximam laudem meretur, & ſuaviſſime tranſigitur, & omnium rerum ſufficientia prædita eſt*: quorum primum, & tertium nemo non videt, huc non alia de cauſſa advocari, niſi ut mera ſubſidia ad *vitam ſuaviſſime* tranſigendam. Quæſo autem, quantum hocce principium a ſententia differat *Epicuri*, qui ſummum bonum in *voluptate* conſtituit? Tantum ſcilicet *Thomaſianum* ab *Epicureo* ſyſtemate diſtare dicendum eſt, quantum differt *ſuavitas* a *voluptate*, hoc eſt nihil, aut, quod nihilo proximum eſt, modiciſſime. Nam & *Epicurus voluptatis* nomine non ſolas voluptates corporeas, ſed generatim *jucundam* (ſuavem diceret *Thomaſius*) vitam intellexit: & ad ejuſmodi vitam laudem, animique quietem, quæ ſola honeſtate, & virtutum cultu obtineri poſſe agnoſcebat ipſe, requirebat. Sed præſtat, paullo accuratiorem *Thomaſiani* & *Epicurei* ſyſtematis comparationem inſtituere. Quod ut efficiam, dogmata *Epicuri* non ex vulgari aliquo auctore, ſed ex *Torquato* Romano Equite, quem *Tullius* lib. I. *de Finibus* lo-

quen-

quentem & pro *Epicuro* perorantem inducit, exhibebo. (*a*) Sed in anteceſſum illud ego de *Thomaſio* proferam, quod *de Epicuro* ipſe *Tullius* ibidem dixit: *Vellem equidem, aut ipſe doctrinis fuiſſet inſtructior; eſt enim* (*ut mihi quidem aliiſque videtur*) *non ſatis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur* (addam ego de *Thomaſio*, neque iis moribus, quos qui habent, *urbani* dicuntur) *aut ne deterruiſſet alios a ſtudiis*; ut deterrere videtur *Thomaſius*, dum ſuſtinet, omnes habitus *theoreticos*, qui pro fine tantum habent ſpeculationem, etiamſi multas veritates oſtendant, *ad ſtultitiam pertinere*. Sed ad ſyſtema ipſum accedamus.

Quam parum differat, immo proxime conveniat *Thomaſianum* principium cum *ſummo bono* Epicuri in voluptate
Lib. I. Cap. VI. poſito, jam innuimus. Nunc cetera.
§. XXIX. Aſſerit *Thomaſius*, vitam, feliciſſimam, ut ipſe appellat (quæ nempe *ſimul & maximam laudem meretur*, *& ſuaviſſime tranſigitur*, *& omnium rerum ſufficientia prædita eſt*) *eſſe ad palatum omnium hominum*, *ambitioſorum ob laudem*, *luxurioſorum ob ſuavitatem*, *avarorum ob ſufficientiam*; quaſi avari animus ſufficientia ulla contentus ſit. *Epicurus* in argumentum ſui ſyſtematis ait, *Omne animal* (nedum omnes homines) *voluptatem appetere*, *eaque gaudere ut ſummo bono... & naturalem atque inſitam in animis noſtris ineſſe notionem*, *volu-*
§. XXXII. *ptatem eſſe appetendam*. Thomaſius in ſuo principio virtutum officia ex eo probat, quod nec *quiete vivere quis poſſit*, *nec laudabiliter*, *nec ſuaviter*, *nec ſufficienter*, *niſi quis vivat honeſte*, *decore & juſte*. Sed *clamat etiam Epicurus*, ait *Torquatus*, *non poſſe jucunde vivi*, *niſi ſapienter*, *honeſte juſteque vivatur*. Rationem reddit *Thomaſius*, cur ad *quiete*, *laudabiliter*, *ſuaviterque vivendum* neceſſe ſit vivere *honeſte*, *decore & juſte*; quia *hæc tria* (laus, ſuavitas, & §. XXXI.
ſufficientia) *nonniſi in vita quieta conjuncta ſunt*; *& quia inquies ſtultorum omnis generis privat eos vera jucunditate*, *laude*, *& ſufficientia*. Simili modo probat *Epicurus*, non poſſe *jucunde vivi*, niſi *honeſte*, *juſteque vivatur*, eo quod, ſi neque *civitas in ſeditione beata eſſe poteſt*, *neque in diſcordia Dominorum domus*; *quanto minus animus a ſeipſo diſſidens ipſe*, *ſecumque diſcordans* (en *inquietem* Thomaſii) *guſtare partem ullam liquidæ voluptatis & liberæ poteſt? Atque pugnantibus*, *& contrariis ſtudiis conſiliiſque ſemper utens nihil quieti videre*, *nihil tranquilli poteſt*. *Quod ſi corporis gravioribus morbis vitæ jucunditas impeditur*, *quanto magis animi morbis impediri neceſſe eſt? Animi autem morbi ſunt cupiditates immenſæ*, *& inanes divitiarum*, *gloriæ*, *dominationis*, *libidinoſarum etiam voluptatum* &c. Epicurus negabat, virtutem per ſe expetendam eſſe, ſed tantummodo ob aliquam voluptatem, vel utilitatem, quæ exinde profluat. Hinc ajebat præ- Lib. cit.
dictus *Torquatus* apud *Ciceronem*: *Iſtæ enim veſtræ eximiæ*, *pulcræque virtutes*, *niſi voluptatem efficerent*, *quis eas aut laudabiles*, *aut expetendas arbitraretur?* Paullo vero antea negaverat, majores ſuos egregii quicquam ita feciſſe, *nibil ut de utilitatibus*, *nibil ut de commodis ſuis cogitarent*. Et paucis interjectis, *interea hoc tenebo*, inqnit, *ſi ob aliquam cauſſam iſta* (a Tullio com-

E 2 me-

(*a*) Dum *Thomaſio*, & poſtmodum *Wolfio* objicio, exprobroque *epicureiſmum*, a trita de genuina *Epicuri* morali doctrina, ejuſque moribus quæſtione penitus abſtraho. Novi enim, eruditos plures extitiſſe viros, qui ipſum ab ea infamia, qua jamdudum aſperſus erat, purgare aggreſſi ſunt; licet mihi perſuaſum ſit, (ut de privatis ejus moribus nihil modo dicam) ejus doctrinam moralem fuiſſe corruptiſſimam. Verum ut ut hæc ſeſe res habeat, ego *Thomaſio*, aliiſque *Epicureiſmum* oppono, qualem, qui dicebantur *Epicurei*, quin & ejus ſectæ præſtantiſſimi, palam profiteri non dubitabant: quorum nihilominus dogmata, quippe quæ nullum genuinæ virtuti locum relinquerent, rejiciebant, & execrabantur aliarum ſectarum Philoſophi.

Digitized by Google

memorata), *quæ ſine dubio præclara ſunt, fecerint, virtutem his per ſe cauſſam non fuiſſe*. Deinde poſt alia docet, ſigillatim & *ſapientiam propter voluptatem expetendam eſſe, eo quod omnes doceat vias, quæ ad quietem & tranquillitatem ferant: eademque ratione ne temperantiam quidem per ſe expetendam eſſe; ſed quia pacem animis adferat, & eos quaſi concordia quadam placet ac leniat. Eandem eſſe rationem Fortitudinis* pluribus probat; id enim præſtat illa, *ut ſine cura metuque vivamus*, quæ ſane utilitas maxima eſt. *Juſtitia reſtat*, ſubdit Torquatus, *ut de omni virtute ſit dictum. Sed ſimilia fere dici poſſunt: ut enim ſapientiam, temperantiam, fortitudinem copulatas eſſe docui* (dicta ratione) *cum voluptate, ut ab ea nullo modo nec avelli, nec diſtrahi poſſint; ſic de juſtitia judicandum eſt, quæ non modo nunquam nocet cuiquam; ſed contra ſemper alit aliquid tum vi ſua, atque natura, quod tranquillet animos; tum ſpe nihil earum rerum defuturum, quas natura depravata deſideret &c.*

Hæc omnia rata habere *Thomaſium*, negaverit ſane nemo, qui qua de cauſſa nitendum eſſe ad virtutem, ipſe doceat, perſpectum habuerit; nempe, ut vita *feliciſſima*, hoc eſt *laude* non carens, *ſuavis* & *ſufficiens* obtineatur. Hinc Sapienti, qui aliquem velit ad *juſtum*, *honeſtum*, ac *decorum* amplectendum incitare, id injungit officii, ut (præter ea, quæ antea ex eodem deſcripta ſunt, & huc quoque ſpectant) doceat, *nullam eſſe veram ſuavitatem, & jucunditatem vitæ, niſi honeſtam; nullam vitam laudem mereri, niſi decoram, nullam ſufficientia vera frui, niſi juſtam.* Subdit vero: *quum omnes tres affectus vitioſi*, nempe libido, ambitio & avaritia *& pacem internam, & tranquillitatem animi impediant*, & *ſi in actiones externas erumpant, pacem cum aliis hominibus externam turbent .... etiam his defectibus medetur vita honeſta, decora, & juſta. Honeſta quidem, ut proſpiciatur paci internæ* (hac eadem ratione temperantiam expetendam eſſe docet *Epicurus*), *decora, ut alii alliciantur ad auxilia nobis præſtanda* (en utilitatis impulſum) *& promovendam pacem externam: juſta*, ut alii *non incitentur ad turbandam nobiſcum pacem externam*. En *utilitatem* in evitanda pacis turbatione repoſitam. Sed clarius adhuc quæ incitamenta virtutis agnoſcat *Thomaſius*, colligitur ex §. §. 37. & 38. ubi probat, hæc tria *honeſtum, juſtum, & decorum* ſimul conjungenda eſſe. *Quid juvaret*, inquit §. ex citatis altero, *vita honeſta ſopire ebullientes animi affectus, ſi non vita decora alii moveantur, ut ſubveniant quotidianæ indigentiæ* (quam præclarus, eximiuſque eſt finis iſte vitæ decoræ!) *ſi non vita juſta impediantur, ne pacem tuam turbent?* (remoto hoc periculo annon licebit eſſe injuſtum?) *Quid juvaret, actionibus decoris aliorum adjumenta provocare, ſi frena laxando cupiditatibus te indignum redderes aliorum auxilio?* (Ecquid vero ſi effrenem meam cupiditatem non noverint illi?) *ſi actionibus injuſtis eos ſimul provoces ad nocendum?* (Ne ipſi noceant, injuſtitiam meam celabo.) *Denique quid juvaret actionibus juſtis neminem irritare ad inimicitiam, ſi non actionibus decoris eorum excitares animum benevolum, ſi actionibus inhoneſtis perpetuo hoſtem intra te ſentires?* Anne putas, ullum ex Epicureorum grege hominem hiſce vel ſimilibus de cauſſis virtutem excolendam eſſe negaturum? Alia, quæ huc ſpectarent, miſſa nunc facio; nanque iterum hac de re nobis habendus ſermo erit. Hoc unum addo, *Thomaſium* nequidem in modo loquendi ab *Epicuro* recedere voluiſſe. Etenim quemadmodum *Epicurus* homines vitiis addictos non *improbos*, vel *iniquos*, ſed *ſtultos* appellitare ſolebat; *ſapientes* vero qui virtutem colebant: ita & *Thomaſius* ipſe hac utitur perpetuo phraſi, rejectaque hominum diviſione in *malos*, & *bonos*, agnoſcit ſolum *ſtultos*, atque *ſapientes*: & quidem non perperam ad conſtitutum a ſe ipſo principium. Quum enim eo duntaxat juxta Thomaſium *improbi* differant a *bonis*, ſeu qui Juris naturalis præcepta violant, ab iis, qui ſervant, quod hi quidem hujus vitæ feli-

lici-

licitatem mediis congruis ſibi ſtudeant comparare; illi vero licet non minore ejuſdem felicitatis cupidine teneantur, ea tamen agant, quæ illos a ſcopo ſuo abducant, atque in miſeriarum ærumnarumque barathrum pertrahant: jure meritoque hos quidem *ſtultos*, illos autem *ſapientes* appellari poſſe, non diffitendum. Neque dubitandum, hanc eandem *Epicuro* fuiſſe rationem alios quidem *ſtultos*, *ſapientes* alios appellandi: atque ex hoc etiam liquet, quam ſint hæc duo (ſi duo tamen vocari poſſunt) ſyſtemata *Thomaſianum*, & *Epicureum* affinia, cognata, & amica. O eximium ergo præclarumque juris naturalis *Reformatorem* Thomaſium! At in eo erravit ille, quod opus ſuum, in quo adeo eximia continetur doctrina, inſcripſerit: *Fundamenta juris Naturæ & Gentium*, quum potius inſcribere debuiſſet: *Epicureiſmus redivivus*. Sed hic adnotare non pigebit, poſt *Epicurum* etiam *Hobbeſium* habuiſſe magiſtrum in eo, quod nefariam omnem improbitatem nihil aliud præter *ſtultitiam eſſe definierit*. Nam & ille hæc habet: *in ratiocinatione falſa, ſive in ſtultitia hominum officia ſua erga ceteros homines ad conſervationem propriam* (diceret *Thomaſius*, *ad vitam diuturnam & feliciſſimam*) *neceſſaria non videntium omnis conſiſtit legum naturalium violatio*.

De Cive Cap. II. §. 1. in Not.

Plura in hanc rem hic addi poſſent, quæ brevitatis cauſſa miſſa facio. Ut tamen inſtituta comparatio utcunque abſolvatur, unum adhuc animadvertere placet, nempe *Thomaſium* peſſimam *Epicuri* induſtriam in plena animi tranquillitate ac ſecuritate ſuis aſſeclis procuranda proxime fuiſſe ſectatum. Quum enim *Epicurus* animadverteret, ejuſmodi tranquillitatem in iis, qui dant operam voluptati, ſupremi alicuius judicis notione, & expectandæ in altera vita factorum retributionis timore potiſſimum interturbari; Dei O. M. providentiam, adeoque juſtitiam, & animi noſtri immortalitatem (ſine qua nulla eſſe valet poſt mortem retributio) impie, inſaneque inficiatus eſt. *Thomaſius*, quum hæc duo, ſalva Religione chriſtiana, negare non poſſet, ut tamen aſſeclis ſuis tranquillam, ſeu nullo terrore turbatam, adeoque jucundam, ſuavemque vitam ducere liceret, eo ſe recepit, ut & naturales pœnas eſſe ſupremi judicis pœnas negaret; & in jure naturali ab immortalitate animæ præſcindendum, atque abſtrahendum, doceret. Quare jus naturale *Thomaſii* cum jure naturali *Epicuri* ſatis etiam ex hac parte conſentit: nam quoad effectum, parum aut nihil differt abſtractio a negatione. Sed de *Epicureiſmo* hujus Philoſophi ſatis.

CAPUT X.

Tametſi Cl. Wolfius *in mathematicis diſciplinis immortalem ſibi gloriam merito comparavit; nihilominus in tradendo jure naturæ minus recte feliciterque verſatus eſſe videtur. Syſtema Wolfianum humanæ Reipublicæ magis obeſſe, quam prodeſſe arbitramur; quippequod magnam cum Epicureiſmo cognationem habet. Quod etiam Atheis, & ſceleſtis hominibus patrocinium ille præſtiterit, haud prorſus injuria accuſatur.*

CHriſtianus *Wolfius*, vir celeberrimus *Uratislaviæ* in *Sileſia* natus eſt Anno MDCLXIX. Quum obiit (nempe Anno MDCCLIV.) hiſce decorabatur titulis, ut legitur in Epigraphe ejus memoriæ conſecrata: *Regis Pruſſiæ a Conſiliis ſanctioribus, Academiæ Fridericianæ Cancellarius, Juris Naturalis ac Gentium Profeſſor Ordinarius, Profeſſor Petropolitanus honorarius, ſocietatum ſcientiarum Londinenſis, Pariſienſis, Berolinenſis, & Bononienſis Sodalis, Dinaſta in Klein Doeltzig*.

Quam celebre ejus nomen evaſerit, & quot quantiſque laudibus extollatur cum ab aliis, tum præſertim a Proteſtantibus, neminem latet. Inſtar omnium ſit illud, quod ſcribit *Jo. Jacobus Schmauſius*. *Eodem*, inquit, *anno* (1740.) *in lucem prodiit ſyſtema noſtri novi Herme-*

Hiſt. Jur. Natur. §. XXXVI.

metis Triſmegiſti, & totius humani generis Doctoris D. Bar. de Wolff ſub hoc titulo: Jus naturæ methodo ſcientifica pertractatum. Quanquam autem ego huic viro *ter maximo* nihil de laude, quam in diſciplinis præſertim mathematicis, ſibi merito comparavit, detractum velim; in jure tamen naturæ explicando minus recte, minuſque feliciter verſatum eſſe, fidenter affirmo; tametſi ille aliter ſenſerit de opere abs ſe lucu-
Pag. 338. brato. Quandoquidem in epiſtola nuncupatoria *Philoſophiæ practicæ*, quam vulgavit, *ſumma jactantia contendit* (verba ſunt Schmauſii paulo ante citati, cujus cenſura poſt elogium illud ampliſſimum, nemini debet eſſe ſuſpecta) *neminem hucuſque de actionibus humanis, earumque imputatione, culpa, conſcientia, adeoque & de lege naturali, ejuſque connexione cum Jure civili humano funditus vel tractaſſe vel intellexiſſe; propterea ſe primum hæc omnia ex imo fundo detecturum*. Sed nos hæc minime terrent, quominus propoſitionem ſupra a nobis poſitam veram eſſe credamus: quam & propugnamus hoc modo.

Is merito cenſeri debet in tradendo jure naturæ minus recte minuſque feliciter verſatus eſſe, qui (1) uſus eſt methodo ſatis incongrua. (2) multa inutilia, & inepta, ac puerilia permiſcuit. (3) quod operis initio ſpopondit, id nequaquam præſtitit: (4) qui demum in errores varios prolapſus eſt, adeo ut accuſari non immerito poſſit, quod jus naturale vel everterit, vel corruperit. Porro *novum* hunc *Triſmegiſtum* in ea omnia, quæ commemoravimus, impegiſſe, ſtatim demonſtro. Quoad primum attinet, *Wolphiana methodus* his præſertim vitiis laborat. 1°. Quod ut plurimum ſit longe prolixior, quam par eſſet, & identidem omnino redundans. 2°. Quod ſummo incommodo, & moleſtiæ ſtudioſis ſit. 3°. Quod nimis obſcura ſit & perdificilis.

Porro primum *Wolfianæ* methodi vitium ex eo patet, quod ad unam, nec quandoque arduam, demonſtrandam propoſitionem ſæpenumero quinquaginta & amplius paragraphos, ſeu propoſitiones cum ſuis demonſtrationibus, adjectiſque ſcholiis impendit; ita ut ad decem tantummodo ex iis intelligendas, calculo accurate ducto, trecenti, ni amplius, paragraphi ſint percurrendi, menteque retinendi. Rem ita ſe habere, norunt omnes, qui in hujus Auctoris lectione aliquantiſper verſati ſunt. Tanta vero prolixitas & verboſitas quantum incommodi moleſtiæque parere debeat, reputare quiſque per ſeſe poteſt. Sed & aliud, illudque fortaſſe moleſtius graviuſque *Wolfius* addit incommodum. Ut enim quæ in Jure naturæ tradit intelligantur, traditæque percipiantur demonſtrationes, ſatis non eſt, opus ipſum attente diligenterque verſare; verum neceſſe eſt etiam, omnia ejus philoſophica volumina, quæ nec pauca numero ſunt, neque exigua mole; nempe, quæ *Ontologiam*, *Pſychologiam Empiricam*, *Pſychologiam Rationalem*, *Theologiam naturalem*, *Philoſophiam practicam*, *Philophiam naturalem* continent, præſto ſemper habere & evolvere; ſiquidem in quacunque ferme propoſitione, quam demonſtrare aggreditur, continenti atque perpetuo fere circuitu Lectores mittit, remittitque modo ad *Ontologiam*, modo ad *Philoſophiam practicam*, ſubinde ad alias, & iterum, iterumque modo ad hanc, modo ad illam. Qua quidem re quid quæſo gravius, quidve moleſtius? Præſertim vero quum tantam Lector moleſtiam abſque ulla neceſſitate, immo nec utilitate quidem, ſubire cogatur. Non infrequenter enim tanta ille paragraphorum multitudine ad eas demonſtrandas propoſitiones abutitur, quæ vel ſunt evidentes per ſe, vel ſunt ab aliis jam demonſtratæ, vel paucis ſaltem verbis, ac una vel altera propoſitione demonſtrari poſſent. Illud etiam non raro contingit, ut propoſitiones alias certæ, claræque methodi *Wolfianæ* opera incertæ obſcuræque reddantur. Mens nanque lectoris tanta paragraphorum farragine nedum uberiore non affunditur luce, ſed obſcuratur, confunditur & hebetatur; ut jam ſic obruta non ſatis videat, quæ antea clariſſime intelligebat. Veriſſimum namque

Lib. III. de Nat. Deor.

que eſt quod ait *Cotta* ille apud Tullium, *perſpicuitatem argumentatione quanque elevari*; præſertim vero ſi hæc nimia fuerit, *ac prolixitate moleſta*. Eapropter *Wolfiana* methodus veritati inveſtigandæ inveniendæque citius officit, quam proſit. Præcipue vero, quum ſatis non ſit, citatas propoſitiones variis in voluminibus quærendo laſſari; ſed plane opus eſt, ut, antequam quis ad opus evolvendum accedat, ſi aliquem velit ex eo fructum percipere, cetera ejus, quæ enumeravi, philoſophica volumina & mente perceperit, & memoria teneat: ad quod tum maxima ingenii acies ac robur neceſſarium eſt, tum plurimus ac diuturnus inſumendus eſt labor (*a*). At Methodi ſuæ arduitatem agnovit *Wolfius*

(*a*) Qui primus, quem ego ſciam, in *VVolfianam* methodum inſurrexerit, eamque damnarit, fuit doctiſſimus, & piiſſimus P. *Daniel Concina* Ord. Prædicator. in ſua *Theologia Chriſtiana* edita an. MDCCL, Tomo VI. Quæ ille inibi contra *VVolfium* diſſerit, clariſſimo viro P. *Anſelmo Deſingo* Ord. S. Benedicti, Epiſcopi, & Principis *Paſſavienſis* Conſiliario, anſam ſuppeditaſſe videntur conſcribendi *Diatriben circa Methodum VVolfianam in philoſophia practica univerſali, hoc eſt in principiis juris naturæ ſtatuendis, quam non eſſe methodum, nec eſſe ſcientificam oſtenditur*. (hæc eſt nempe libri ejus inſcriptio) *Monachii* Anno MDCCLIII. Quæ laudatus *Schmauſius* ex ea *Diatribe*, atque ex *Daniele Concina* exſcribere operæ pretium duxit, (Hiſtor. Jur. Natur. §. XXXIX.) illa me afferre non pigebit, ut conſtet, eſſe etiam ex Proteſtantium cœtu homines, qui nobiſcum de *VVolfianæ* methodi pravitate conſentiant. „ *In* „ *ea*, inquit, (Germanica Schmauſii „ verba latine reddo) „ D. *VVolfio præ-* „ *ſertim* verboſitas *exprobratur*, *&* *inter* „ *alios ab Italo quodam ſcriptore* Daniele „ Concina *Dominicano*, *qui non ita pridem* „ Theologiam Chriſtianam *edidit*, *notatur* „ *VVolfius*, *in tertio tomo* ſui juris natura- „ lis *Capite* 2. *in materia* de Veriloquio „ & Falſiloquio 161. *paragraphos eoſque ſin-* „ *gulos fuſis commentariis ampliatos impen-* „ *diſſe*, *ut demonſtraret*, mendacium eſſe „ licitum ob publicam neceſſitatem. „ Sunt autem, *inquit auctor pag.* 47. in- „ ter illas propoſitiones etiam ſequen- „ tes: nam (§. 148.) *Qui ab aliis vult* „ *intelligi*, *vocabulis uti debet prout fert* „ *uſus loquendi*. Ad quam propoſitionem „ ipſis etiam pueris notam demonſtran- „ dam remittit ad ſeptem omnino para- „ graphos diverſarum ſcientiarum, *Lo-* „ *gicæ* nimirum, *Pſychologiæ Empiricæ*, „ *Philoſophiæ practicæ*, & *Juris Naturæ*. „ Tum ſubdit ſtatim (§. 149.) *Quoniam* „ *qui ab aliis vult intelligi*, *vocabulis uti* „ *debet*, *prout fert uſus loquendi*. *Quam* „ *propoſitionem a priore nihil differentem a-* „ *lio rurſus commentario confarcit*. Atque ita porro progreditur, manifeſto verboſitatis & tautologiæ exemplo. *Hoc multis etiam aliis exemplis a Domino illo Conſiliario demonſtratur, quin poſſet, ſi operæ pretium foret, fere ſingulis VVolfianorum præſertim latinorum voluminum paginis demonſtrari. Extant præterea in VVolfiana methodo multæ remiſſiones ad cetera ſua prolixa Volumina*. „ Methodus VVolfiana, *in-* „ *quit laudatus Concina*, per ambages & „ circuitus veritatem ad hominum men- „ tes defert. In quinquaginta propoſitio- „ nes dividit methodus hæc doctrinam, „ quæ unica, & ad ſummum duabus pro- „ poſitionibus pleniſſime exhauriri pote- „ rat. Sed quod methodum illam a phi- „ loſophia morali exterminare debet, eſt „ quod illa lectores ſuos ut rotas in gy- „ rum perpetuum circumagit. Ut pro- „ bet propoſitionem trigeſimam, modo „ te remittit ad decimam, modo ad „ quinquageſimam. Illuc pergis, & con- „ tinuo aliam citationem offendis, quæ „ te mittit ad philoſophiam moralem. „ Arripis iter, & illuc quum pervene- „ ris, quaſi lætus de invento demonſtra- „ tionis promiſſæ arcano, en tibi obviam „ alia citatio, quæ te remittit ad Lo- „ gicam: & hæc te iterum mittit ad „ Ontologiam, & hæc quoque iterum „ te in gyrum agit ad Pſychologiam: „ & hæc te denuo ad jus naturæ aman- „ dat, ut continenter per hunc te rotes „ circulum. Factum tam evidens & ob- „ vium narro, quam obvia & manifeſta „ ſunt VVolfii volumina. Vellem, ut „ aliquis eorum, quæ narravi periculum „ faceret. Et ſane, ut tu ex opere VVol-

ſius ipſe; eam tamen, (quod plane mirandum) ſibi ducit honori. Ita enim eam deprædicat: *magnum omnino opus & arduum conor, Theoriam actionum humanarum in apricum prolaturus . . . Neque hæc vulgo imperito ſcribuntur, nec iis, qui in moralibus haud altius vulgo ſapiunt; ſed his, quorum authoritate & vulgus, & qui eodem non altius ſapiunt, ſtare tenentur*. Verum ſi res ita ſe habet, procul a *VVolfianorum* voluminum lectione juvenes quique in jure naturali tyrones; procul qui ſingulari mentis acie minime pollent; procul qui in ſcientiis philoſophicis perfecte, & quidem juxta *VVolfianam* methodum, exculti non ſunt: procul demum omnes, qui *ſupra vulgus non ſapiunt*, quique non ſunt adeo docti, ut eorum *authoritate & vulgus, & qui eodem altius non ſapiunt, ſtare teneantur*. Scilicet ſoli viri *doctiſſimi* honore tanto perfrui poterunt, ut ad *VVolfii* ſcholam tanquam diſcipuli haud inepti admittantur. (*a*). Quis vero merito putet, eum de morali doctrina multum bene meritum

Epiſtol. Nuncup. Phil. prac.

„ VVolfiano de jure naturæ profectum „ percipere valeas, opus eſt, ut omnia „ fere volumina, quæ edidit, in promtu habeas, eaque in cubiculo non valde anguſto bene diſpoſita, & modo ad „ unum accurrere, modo inſpicere aliud, „ nunc progredi, nunc regredi, nunc „ pergere ad ultimum, nunc redire ad „ primum, a primo ad quartum, a quarto ad ſecundum volumen. Et en in „ hoc vitioſo, ac perridiculo citationum „ circuitu percurrendo occupatos lectores, temporiſque jacturam graviſſimam „ factam". *Hoc totum vocat Deſingus doctas nugas*, ſubditque: „ Annon vero „ nugæ ſint hæc, ſi vel trina tantum, „ ut numero præcedente dixi, remiſſio „ ad loca, eaque tantum bina, fiat? Nugæ iterum dico ſunt, ſi ad unam pueris notam propoſitionem demonſtrandam trecentis aliis propoſitionibus velut quodam pelago circumjacteris. „ Quod ſi deinde idem tibi contingat, „ cum omnibus aut ſane multis in jure „ naturæ paragraphis, labor in immenſum excreſcens fit penitus inſuperabilis. Ponamus enim in tot voluminibus „ juris naturæ VVolfianis tantum mille „ occurrere, ad quorum intelligentiam „ neceſſe ſit, non trecentas, ut modo „ dixi, alias propoſitiones adire, & inveſtigare, ſed ſolas centum; conſequitur ad intelligendum jus naturæ *VVolfianum* remiſſum te iri ſaltem ad centum millia propoſitionum: quas omnes „ ſi incredibili cum liberæ animæ tormento enavigaveris, nihilo plus, quam „ quum e portu ſolviſti, intelligis, ideo „ quia prima propoſitio plerunque clarior ceteris fuit. Quin in tot propoſitionum millibus tantam invenies per „ ſingulas addubitandi cauſſam, & materiam, ut ad extremum, tui quoque „ ipſius oblitus nullam evadendi viam „ deprehendas aliam, niſi hanc, ut remiſſionibus omnibus mittas nuncium. „ His autem neglectis, rurſus ad omnem, quem promoveris, paſſum offendes, & hæſitabis. Ex his denique alterum conſequatur, oportet; aut ut „ *VVolfium* totum plane abjicias tantorum „ malorum cauſſam unicam, id quod tibi fuerit oppido ſalutare; aut vero, „ ut eum obiter legens videare tibi tamen intelligere, & methodo tam neceſſaria inſtructum ceteros omnes, qui „ ea non utuntur, præ te deſpicere poſſe; id quod pro ea, qua nunc tibi vehementer places, vanitate maximo te „ tandem aliquando pudore ſuffundet." *Prætereo alias multas, eaſque ſcitas, convincenteſque libelli hujus obſervationes, quæ ad inſtitutum noſtrum proprie non pertinent*. Hactenus *Schmauſius*. Qui hac de re plura deſiderat, adeat ipſum *Deſingi* librum.

(*a*) Ut opera VVolfii cum fructu legi poſſint, quinque leges ſtatuit. *Formeyus* in brevi ejus vita, quam præmiſit operi ſuo Gallico, quod inſcripſit: *Principes du Droit de la Nature, & des Gens, extrait du Grande Ouvrage latin de Mr. de VVolf*. Ex his regulis prima eſt: *Quum quis lectionem operum hujus Philoſophi aggreditur, oportet ut abs ſe removeat omnia, quæ ad illud uſque tempus legit, didicit, ac meditatus eſt; adeoque ad hanc Philoſophiam adferat ſpiritum, ut ita dicam, omnino novum, liberumque ab omni alia idea. Abſque hac conditione conformitas terminorum, quæ in aliis ſyſtematibus adhibentur, & qui-*

Digitized by Google

tum eſſe, qui rem, quæ omnibus pervia eſſe debet, tot tantiſque difficultatibus circumſepſit. Hoccine eſt *Theoriam* ſuam *in apricum proferre*, & non potius in profundum obſcuritatis demergere, nebuliſve involvere, quas perſpicaciſſimæ duntaxat mentes penetrare valeant, atque pervadere? An laudabilis ſit methodus iſta, qui ſapiunt, judicent.

Verum enimvero ferenda utcunque eſſet arduitas tanta, patienterque jugum ſubeundum, quod *ter maximo* huic *humani generis Doctori* nobis imponere placuit, ſi, quæ ille proponit, aut nova eſſent & rara, aut ſaltem utilia; & ad referandum juris naturalis aditum, tametſi per ambages longoſque circuitus, tandem conducerent. Sed pleraque in eo ſunt omnino obvia in aliis quoque ſcholaſticis Auctoribus; alia vero plane inutilia & inepta, atque (quod in celeberrimo viro vix credibile eſt) etiam *puerilia*. Et quidem hujus generis bene multa agnovit in *Wolfio* notavitque poſt alios ille ipſe *Schmauſius*, qui paullo ante adeo enormiter ipſum laudaverat. Quum enim multa nullius pretii retuliſſet ex eo, ſermonem abrumpit his verbis, quæ germanice primum referre placet: *Eine menge anderer dergleichen Kinderezen zu geſchvveigen*, ideſt, *ut plurimas alias id generis puerilitates ſilentio prætercam* (*a*). Pleraque vero inu- V. Not.

& *quibus VVolfius in ſuo utitur, ſed in alio plane ſenſu, qui ſcilicet proprius eſt, confuſionem pareret inexplicabilem*. Si ita res ſe habet, optime dixit ille Gallus: *opus eſt ſumma patientia ad legendum id, quod ſumma crudelitate ſcripſit VVolfius*. Quid enim crudelius, quam exigere in ſuis lectoribus modo dictam præciſionem, ſeu ut omnium, quæ didicere, obliviſcantur ad hoc, ut ejus diſcipuli evadant? præſertim quum hujus rei nulla juſta cauſa excogitari poſſit?

(*a*) Ut ſapiens lector judicet, num *Schmauſius* de *VVolfio* merito hæc pronuntiet, juverit, ea omnia, licet paullo prolixiora, hic adferre, quibus elogium iſtud appingit lib. cit. §. XXXVI. *In reliquis*, inquit, *ſui operis partibus agit* VVolfius *de ſpecialibus obligationibus*, ſeu de officiis cum prolixitate plane incommoda, *ſupervacaneiſque demonſtrationibus*. *Ex. gr. in capite* de officiis hominis erga ſeipſum, *hæc inter alia inutilia prolixis ſtipata demonſtrationibus proponit*. §. 411. ex duobus cibis vel potubus ſalubribus ob ſaporem gratum unum alteri præferre licet, ubi temperans fueris. §. 412. Solius voluptatis percipiendæ gratia cibum ac potum appetere licitum non eſt. §. 413. Si quis in morbum incidat, operam dare tenetur, ut ſanitati reſtituatur. *Poſtquam vero ille* §. 414. *definiiſſet, quid ſit medicamentum, ſubdit* §. 415. Si abſque uſu medicamentorum ſanitas reſtitui non poſſit, homo iiſdem uti tenetur. §. 427. *ait*. Actiones miniſtræ ſunt, quæ ad officium aliquod explendum neceſſariæ ſunt, ſeu requiruntur; in ſe ſpectatæ autem actus obligatorii non ſunt: *cujus hoc præbet exemplum*, ſi edere volueris, *inquit*, cibus apprehendendus, & ori ingerendus, maſticandus & deglutiendus. Cibi adeo apprehenſio, & ingreſſio in os, maſticatio & deglutitio ſunt actiones miniſtræ, quum ſine iiſdem non detur cibi ac potus uſus, quem exigit conſervatio corporis. §. 428. Actio, quæ ad finem ab agente intentum, vel intendendum nil facit, ſuperflua dicitur. Ex. gr. ſi cibum ori ingerere vis, nullo opus eſt motu labiorum, dum os aperitur. Quod ſi ergo quocunque modo eadem moveas, actio iſta ſuperflua eſt, §. 431. Operam dare debemus, ut actiones miniſtræ ſint tales, quales exigit finis intentus, vel intendendus. Ita nemo negaverit, dandam eſſe operam, ut apertura oris cibi ingerendi gratia facta, talis ſit, qualem cibus ingerendus requirit, & ut ipſe actus ingerendi cibum talis ſit, qualis eſſe debet, ut idem commode ori ingeratur. §. 432. Si actiones miniſtræ tales ſunt, quales exigit finis intentus vel intendendus, rectæ ſunt. §. 430. Sed actiones rectæ hominem decent. §. 199. Par. 1. Phil. pract. univ. Ergo actiones miniſtræ, ſi tales ſunt, quales exigit finis intentus vel intendendus, hominem decent. Ex. gr. ſi apertura oris cibi ingerendi gratia fit, non aliud in ea requiritur, quam ut quantitati cibi ingerendi proportionata ſit, nec major, nec minor, quam ut per eam

inutilia, inepta, nulliuſque plane frugis in ſingulis philoſophicis *Wolfii* libris (ne id ex mea duntaxat ſententia affirmare videar) ſæpius mihi aſſeruit dum viveret, Vir acerrimo ingenio, profundaque meditatione *Nicolaus Concina* Ordinis Prædicatorum, qui quum eſſet in Patavina Academia publicus *Metaphyſices* Profeſſor, *Wolfiana* opera diu multumque verſarat, ac diligentiſſime

---

eam cibus ingeri poſſit. Talis oris apertio fit ſola depreſſione mandibulæ inferioris, neque ad eam requiritur præterea ullus labiorum motus. Dico, decere hominem, ut, ſi cibi ingerendi gratia os aperit, ſola mandibulæ inferioris depreſſione oris efficiat cibo ingerendo proportionalem aperturam, nullo labiorum motu facto, quo eorum ſitus reſpectu aliarum partium vicinarum mutatur. *Ut vero ille plura alia de hominis in capiendo cibo obligatione diſſeruit, de veſtium ratione loqui aggreditur, rurſuſque prolixas de his exhibet demonſtrationes*. §. 445. Homo corpus veſtimentis adverſus injurias tempeſtatum munire debet. *Et poſtquam* §. 447. *definitionem tradidiſſet* de partibus corporis obſcœnis, *ſubdit* §. 448. partes corporis obſcœnæ veſtibus velandæ ſunt: *cumque hoc fuſe demonſtraſſet, repetit* §. 449. Quoniam partes corporis obſcœnæ veſtibus velandæ ſunt §. 448. Id vero, propter quod agimus, finis eſt. (932. Ontol.) veſtium quoque finis eſt, partes corporis obſcœnas velare, *&* §. 450. *iterum:* veſtes aptæ eſſe debent ad corpus contra injurias aeris tuendum, & ad partes obſcœnas velandas. Etenim quum finis veſtium ſit tueri corpus adverſus injurias aeris (446) & velare partes obſcœnas (§. 449.) veſtium uſus ſpectandus eſt tamquam medium, quo utrumque finem conſequimur (§. 937. Ontol.) Quamobrem ſi earum uſu finem utrumque conſequi volueris, veſtes aptæ eſſe debent ad corpus contra injurias aeris tuendum, & ad partes obſcœnas velandas. §. 452. Veſtes commodæ eſſe debent agenti, quod iis indutum agere oportet. §. 455. Homo in inceſſu ſe providum probare debet, ut ſit ab omni lapſus periculo immunis *prolixa cum demonſtratione*. §. 460. Homines obligantur ad ædes extruendas. §. 463. Decent hominum ædes eſſentiæ ac naturæ animæ convenientes. §. 466. Homo obligatur ad vitam commode tranſigendam. §. 467. Homo ad ſingula, quæ ad vitæ commoditatem ſpectant, cognoſcenda obligatur. §. 469. Ædes commodæ ſunt extruendæ. Obligamur enim ad vitam commode tranſigendam (§. 466.) & ad ædes extruendas (§. 460.) Quamobrem quum in Architectura civili oſtendatur, ædes commodas extrui poſſe; ædes commodæ ſunt extruendæ. Sumitur hoc in Architectura civili inſtar axiomatis, & jam olim ſumſit Vitruvius, quemadmodum nemo ignorat, qui eandem vel primis labiis deguſtavit. Quod vero recte ſumatur, ex præſenti demonſtratione patet. §. 471. Homo obligatur ad vitam jucunde tranſigendam. §. 473. Homini jus eſt extruendi ædes pulchras. Ædes enim pulchræ aptæ ſunt ad voluptatem in nobis producendam (§. 545. Pſych. Empir.) adeoque earum extructio facit ad vitam jucunde tranſigendam. §. 470. Quoniam itaque homini jus eſt ad ea omnia, quæ ad vitæ jucunditatem faciunt, & ad omnes actus huc requiſitos (§. 472.) jus etiam ipſi eſt ædes pulchras extruendi. Sumitur, Vitruvio præeunte, inſtar axiomatis in Architectura civili ædes pulchras eſſe, atque adeo in iis extruendis habendam quoque eſſe rationem pulchritudinis. Hic vero oſtendimus, hominem hoc facere ſuo jure, ut pateat, recte idipſum ſumi. Pulchritudinem ædium facere ad vitæ jucunditatem notionibus communibus conforme eſt. Hic vero diſcimus, notionem communem non abhorrere a veritate. Conſtat ex Architectura civili, dari pulchritudinis ædium gradus, & eſſe quamdam pulchritudinem eſſentialem, quæ locum habet in omni ædificiorum genere. Unde vero definiantur gradus unicuique obſervandi, ex ſtatu hominis externo intelligitur, quem nunc pendere a dominiis & imperiis introductis, nemo eſt, qui nonniſi culpa ſua ignoret. Unde & officia hominis quoad ſtatum externum perſpicere non datur, antequam de dominio & imperio ſummo civili fuerit actum. *Ut multas alias his ſimiles puerilitates prætercam*. Hæc *Schmauſius* de ſuo *novo Triſmegiſto, & Doctore humani generis*.

ſime expenderat, ut vix quiſquam eo melius de *Wolfianorum* voluminum pretio judicium ferre poſſet. Is itaque, cum de rebus eruditis amice colloqueremur, injecta Wolfii mentione, rogatus a me, quid de eo ſentiret, inter cetera reſpondit: *Si Leibnitius ſcripſit, in ſcholaſtico ſtercore multum auri latere; multo potiore jure affirmari poteſt, in multo VVolfiano furfure parum farinæ reperiri*. Si quis tanto viro fidem adhibere detrectet, periculum ipſe faciat, producta aliquandiu ejus operum lectione, comperietque, id eſſe veriſſimum, ſimulque de jactura temporis dolebit. Addebat eximius ille vir: *Jactat quidem VVolfius, ſeſe omnia demonſtrare, quæ proponit; reipſa tamen demonſtrat prope nihil*. Quod effatum veriſſimum eſſe, pluries comperiſſe mihi videor. Nam cum plures ejus demonſtrationes expenderem, ſæpe viſæ ſunt mihi *ſophiſticæ* magis, quam *ſolidæ*; *irretire* potius, quam *convincere*; ac demum in *paralogiſmos* quandoque degenerare. Hujus rei ſpecimen, ſi quod deſideres, comperies infra Lib. VII. Cap. V. Neque vero in hoc ſolum promiſſa ſua non implevit *VVolfius*; ſed ab eo receſſit etiam, quod initio ſibi præſtandum propoſuit. Pollicetur ille, ſeſe omnia ex ipſa natura & eſſentia hominis demonſtraturum. *Legem naturæ*, ait in præfat. *cum jure & obligatione naturali ex ipſa hominis rerumque eſſentia derivamus*. At dum de obligatione naturali Lib. I. Cap. I. diſſerit, eam quidem in varia tribuit genera, aitque, *priorem eſſe jure, hoc eſt, anteponendam eſſe aliquam obligationem, quam jus aliquod concipi poſſit; adeoque jus oriri ex obligatione paſſiva*. „ At in his omnibus

Loc. cit. „ obliviſcitur inquit *Schmauſius*, demon„ ſtrare ex ipſa eſſentia & natura ho„ minis, quod tam exerte promiſerat. „ Et ſane (pergit *Schmauſius*) ut recte „ procederet, demonſtrare debuiſſet, „ cur jus ex *obligatione* potius, quam „ obligatio ex jure naſcatur: & præ„ ſertim qua ratione fons omnis obli„ gationis in hominis natura exiſtat, „ eaque illi innata ſit. Quod *VVolfius* „ nullatenus præſtitit; quanquam hæc „ una ex præcipuis ſit, magiſque ar„ duis Juris Naturæ quæſtionibus ". Alia etiam plura, quæ in Opere de *Jure Naturæ* proponit & docet, nequaquam derivat ille ex ipſa eſſentia hominis: adeo ſcilicet magis fuit in promittendo liberalis, quam fuerit in adimplendo fidelis: niſi quis potius velit eum imprudentiæ damnare, quod ea ſpoponderit, quæ præſtare non poterat, immo quæ a nemine præſtari valeant. Nam inter cetera pollicetur, jus etiam *privatum*, ſeu jus *Civile* & *Feudale*, quod quinque poſterioribus operis ſui de Jure Naturæ partibus complectitur, ex ipſa natura hominis deducturum ſe, & demonſtraturum: quæ quidem promiſſio *cuique ſanæ mentis homini ridicula* eſt, judice jam ſæpe laudato *Schmauſio*.

Verum enimvero hæc omnia doctiſſimo viro condonari fortaſſe poſſent, ſi in varios præterea errores, eoſque apprime pernicioſos, minime incidiſſet. Ægre, puto dictum hoc ferret ille, ſi adhuc eſſet in vivis, quippe qui adeo fidenter in omnibus veritatem ſe aſſecutum profeſſus eſt, ut ferme omnimodam, *ἀναμαρτησίαν*, ſeu *inerrantiam* ſibi adſcripſiſſe videatur. Ita enim de ſe ipſo loquitur in *Morali* opere germanice conſcripto: „ qui abſque præ„ judicio (verſione utor P. *Deſingi*, qui Larva detracta. „ hæc recitat ejus verba), " & cum Cap. „ capacitate in ſcripta mea incidet, in- XVIII. „ veniet veritatem eſſe quicquid hic „ ſcripſi. Diu eſt (quæ Dei ſit laus) „ quod a deceptione mei ipſius in e„ juſmodi judiciis ſim immunis, eo „ quod rem ex ſuis principiis dijudi„ cem, nihilque mihi ſit rei cum ex„ ternis. Qui præſertim Logicam meam „ latinam legerit, atque intellexerit, „ is videbit callere me, quid facto o„ pus ſit, ut verum ex fundamento „ comprehendatur, & quantum opus „ ſit perpendere rem, donec ſecurus eſ„ ſe poſſis, ejus te eſſe adeptum certi„ tudinem, nec ne ". Optandum plane foret, ut celeberrimus iſte Philoſophus, qui in *abditos animorum receſſus*

penetrare aggreſſus eſt, humanæ mentis imbecillitatem paullo magis perſpectam habuiſſet, aut ejus non ita facile oblitus eſſet. At ex ejus aſſeclis fortaſſe non deerunt, qui eandem de illo, ac ipſe de ſe, ſententiam ferentes, nimiæ audaciæ atque temeritatis me condemnent, quod auſim tanto viro errores adſcribere. Ab his tamen ego *humanitati jure poſtulo, ut ſi legant, perlegant* (utor Lactantii verbis) *& ſententiam differant in extremum:* & ſi ego plures *VVolſii* errores in hujus operis progreſſu non demonſtravero (quod in præſentia abſque magna ordinis perturbatione fieri non poſſet) tunc me, qua libuerit, cenſura condemnabunt.

Lib. I. Divin. Inſtit. Cap. I.

Quod hic duntaxat innuo de erroribus a *VVolſio* in ſuo jure naturæ admiſſis, incredibile minime videbitur iis, qui noverunt, de hujuſcemodi etiam erroribus a doctis aliis hominibus eum accuſari, quorum ſi revinceretur, non juris ſane naturalis *illuſtrator*, & *demonſtrator*, quam ſibi laudem arrogat ille, ſed peſſimus, & iniquiſſimus ejuſdem everſor habendus eſſet; ſiquidem & *Atheiſmi*, ſeu *Spinoſiſmi*, & *Fataliſmi*, ſeu de ſublata humanorum actuum libertate, non quidem diſertis verbis, ſed ex pravorum principiorum conſecutione, accuſatur præſertim a *Joachimo Langio, in Cauſa Dei adverſus Atheiſmum*. Accuſationem hanc, eo præſertim elata voce reclamante, mihi perſequi & urgere non libet. Novi, iſtud criminationis genus in viros doctos, qui a communi loquendi uſu recedunt, nimis quandoque facile intorqueri; & ipſe quidem lubentius *Atheorum* numerum minuerim, quam auxerim, ne videlicet vel ipſe fautorum numerus debitum erga atheiſmum horrorem imminuat, aut ipſi aliquod patrocinium impendat. At illud vitio procul dubio *VVolſio* vertent cordati omnes, quod ſingulari ſentiendi, aut loquendi modo tantæ ſuſpicionem impietatis viris doctis ingeſſerit (*a*); qua quidem re nihil ingenuo proboque philoſopho magis indecorum videri poſſit.

Eſt tamen aliud, quod nondum quidem ab aliquo notatum comperio, ſed quod mihi potiore jure ac fundamento, huic philoſopho objici poſſe videtur; nempe ipſum ſe *Epicureiſmi* fautorem quadantenus præſtitiſſe, immo longius quam *Epicurus*, circa *voluptatem*, *commoditatem*, *jucunditatemque* progreſſum eſſe. Nam quum *Epicurus* iſta tantummodo per ſe *expetenda eſſe* aſſeruerit; *VVolſius* præterea docet, nos naturali lege ad ea perſequenda adſtrictos eſſe. Ut quam juſta ſit mea hæc in *VVolſium* accuſatio, judicare per ſe Lector valeat, proferam hic propoſitiones aliquot, quas habet ille in *Jure Naturæ*, ubi officia hominis erga ſemetipſum recenſet, explanatque. Parte I. Cap. II. Adnotanda imprimis eſt hæc propoſitio Paragraphi 280. *Homo obligatur ad felicitatem conſequendam, & infelicitatem fugiendam: ſeu operam dare tenetur, ut ſit felix, ſibi autem cavere debet, ut ſit infelix*, in hac nempe vita, cujus tantummodo in hoc Opere rationem habet (*b*). Hujuſce propoſitionis

nis

(*a*) Narrat Formeyus in brevi ipſius vita, Theologos Halenſes Oratione, quam habuit VVolfius An. 1721. (quum Prorrectoratus gradum dimitteret (de *Scientia Morali Sinenſium*, in qua illorum Philoſophiam valde extollebat, ejuſque cum ſuis principiis conformitatem oſtendere nitebatur, adeo offenſos fuiſſe, ut ſequenti mane ex omnibus Cathedris ipſi anathema dictum fuerit. Duobus vero poſt annis Regis Boruſſici decreto fuiſſe eum ob doctrinam ſuam eo gradu, quem obtinebat, privatum, & ex Halenſi Urbe ejectum: quo non rediit niſi Anno 1741, quum interim in *Marburgenſi* Academia Mathematicam & Philoſophiam docuiſſet. Addit *Formeyus*, *VVolfium* non ſolum dum viveret, ſe egregie ab impactis accuſationibus vindicaſſe; ſed etiam quum morti eſſet proximus clariſſima Religionis & pietatis in Deum ſigna & argumenta edidiſſe. Hinc ego quoad hoc, ejus famam intactam relinquo.

(*b*) Non ſolum *VVolſius*, ſed etiam *Thomaſius* aliique generatim omnes *Germani* Juriſtæ non de alia quam de hujus

vi-

Digitized by Google

nis momentum & pondus explicat ille in nota adjecta; quia (1) *etſi homines per naturam appetant felicitatem, & averſentur infelicitatem, pauciſſimi tamen ſunt, qui obligationem conſequendæ felicitatis, & ſibi cavendæ infelicitatis agnoſcant*, & alias (2) *generalis determinatio*, ſeu inclinatio & impetus *ad felicitatem, non ſufficit ad eam conſequendam*; quaſi vero ſi *naturalis obligatio* eam procurandi ſuperaddatur, id *ad eam conſequendam ſufficiat*. Interim gratiſſimum erit felicitatis hujus vitæ amatoribus intelligere, ſeſe, *VVolfio* auctore, naturali lege ad eam ſibi procurandam adſtringi. Sed grata etiam erit *Epicureis* ratio, qua hujuſcemodi legem evincere conatur, quia nempe *obligamur ad conſequendum ea, quæ nos felices neceſſario reddunt, nempe virtutes, & fugiendum ea, quæ nos neceſſario infelices reddunt*, nempe *vitia:* hac nanque ratione ſatis indicat *VVolfius*, virtutes eo tantum fine excolendas eſſe, ut earum ſubſidio feliciter in hac vita vivamus; ſicque virtutes, *quas ratio rerum omnium dominas judicat*, terrenæ ipſe felicitatis *ſatellites* & *miniſtras* facit, ut Epicurei voluptatis *miniſtras* eſ-
Lib. II de Fin. ſe volebant, teſte Cicerone. Nec dubitari poteſt, quin *VVolfius* ea in ſententia fuerit, virtutes non propter ſe, ſed velut humanæ felicitatis medium, eſſe expetendas, quum in nota inſequenti propoſitioni ſubjecta ratum habeat, in *Philoſophia morali præcepta moralia ex felicitate tanquam ex fine deducere licere, & a vero non aberrare, qui Ethicam habet pro ea Philoſophiæ parte, quæ modum conſequendi felicitatem docet: immo ex notione felicitatis totum quoque jus naturæ deduci poſſe*. Clarius adhuc ſententiam hanc ſuam aperit in nota ad §. 466. ubi hæc habet. *Lex naturæ eſt medium felicitatem conſequendi* (§. 857. Ontol.) *conſequenter per virtutes felicitas noſtra* (hujus vitæ) *tanquam finis intenditur: neque ad illam ſervandam obligamur, niſi quia ejus cuſtodia felicitatem conſequimur, nec ſine eadem eandem conſequi datur*. Quantum hoc ad *Epicureiſmum* accedat, per ſeſe liquet. Neque quis dicat, eo maxime diſcrepare *VVolfium* ab *Epicuro*, quod hic virtutes faceret miniſtras *voluptatis*, ille *felicitatis*. Etenim honeſtius eſt quidem *felicitatis* nomen, quam *voluptatis*; at certum eſt, Epicureos *voluptatis* vocabulo quidquid ad hujus vitæ felicitatem ſpectat, fuiſſe complexos, nimirum præter tranſeuntes corporis voluptates, etiam & præcipue animi jucunditatem, quietem, & omnis doloris, tædii, moleſtiæque vacuitatem. (*a*) Hæc vero omnia (& quidem ipſa etiam voluptate corporis incluſa) felicitatis partes *VVolfium* facere, clarum, exploratumque evadit ex ſequentibus ejus propoſitionibus. Quoad *voluptatem* ita mentem aperit ſuam §. 281. *Quoniam homo obligatur ad felicitatem conſequendam, ſeu operam dare tenetur, ut ſit felix, felicitas vero ſtatus eſt, quo voluptas vera perdurat; homo utique operam dare tenetur, ut eum conſequatur ſtatum, quo vera voluptas perdurat*. Anne plus hac in parte dixerat *Epicurus*? Neque vero putes *VVolfium* in eo recedere ab *Epicuro*, quod voluptatem tantummodo *veram* procurandam nobis edicat; nam & *Epicurus* de vera ſine dubio voluptate locutus eſt, ſeu de ea, *quæ ex vero bono percipitur*, & quæ *in ſe innocua eſt*, ſcilicet *quæ nec in tædium*

dium

vitæ felicitate loquuntur, ut ex eorum ſcopo, & dictis compertum eſt. Quare ego etiam, dum non aliam exprimo, eandem intelligo.

(*a*) *Non enim hanc ſolum ſequimur*, inquit Torquatus loc. cit., *quæ ſuavitate aliqua naturam ipſam movet, & cum jucunditate quadam percipitur ſenſibus: ſed maximam illam voluptatem habemus, quæ percipitur, omni dolore detracto: nam quoniam quum privamur dolore, ipſa liberatione & vacuitate omnis moleſtiæ gaudemus; omne autem, quo gaudemus, voluptas eſt; omne quo offendimur, dolor; doloris omnis privatio recte nominata eſt voluptas.*

dum degenerat, nec tædium ſive moleſtiam parit (quibus duabus conditionibus *veram* voluptatem eodem paragrapho definit *VVolfius*) hinc etiam ſapientiam ipſam ad felicitatem requirebat, negabatque, quempiam beatum eſſe poſſe, niſi eſſet ſapiens; adeoque voluptatem duntaxat *innocuam*, & ex *vero* bono, non *apparente*, perciperet. Ceterum *VVolfium* ipſum non minore in pretio habuiſſe ſenſuum voluptatem, quam *Epicurus* habebat, luculenter patet ex
§. 286. ſequente ejus propoſitione: *Voluptas tranſitoria* (cujuſmodi eſt voluptas ſenſuum) *æquipollet veræ, ſi fuerit innocua*. Ratio, quam ſubdit, mentem ejus clariſſime manifeſtat. *Quum enim*, inquit, *voluptas vera ſit innocua* (hoc ut demonſtratum ſumit ex §. 388. part. 1. Philoſoph. pract. univer.), *ubi etiam tranſitoria fuerit innocua, non alia inter eam, & voluptatem veram differentia intercedit, niſi quod illa nonniſi exiguo temporis ſpatio duret, nunquam reditura, hæc autem utpote ex vero bono percepta, conſtans ſit. Quoniam itaque hæc differentia non attenditur, ubi de ſtatu ſermo eſt, in quo voluptas tædia ſive moleſtias excludit, perinde omnino eſt, ſive vera fruaris voluptate, ſive tranſitoria innocua; eo ſcilicet momento, quo eadem frui tibi datur. Atque adeo voluptas tranſitoria, ſi fuerit innocua, veræ æquipollet* (a). De voluptate ſenſuum loqui *VVolfium* hoc loco extra dubitationis aleam conſtituit ſequens, quam ſubjicit, uberior poſitæ propoſitionis explanatio & confirmatio: „ Ex. gr. ſuavitas guſtus, qui „ ex cibo & potu ſalubri percipitur, „ voluptas innocua eſt, quum metuen„ dum non ſit, ne tibi ideo pervoran„ da ſint tædia, quia eadem frui tibi „ datum. Perinde igitur eſt, ac ſi volu„ ptate vera tibi eo momento frui da„ tum fuiſſet. Illa igitur voluptas in „ locum veræ ſubſtitui poteſt, nulla „ facta quoad ſtatum animi mutatione: „ æquipollet adeo in hoc caſu volupta„ ti veræ, utut eo ſaltem momento „ percipitur, quo cibum comedis vel „ potum hauris. Nimirum ſi illo mo„ mento veram percepiſſes voluptatem, „ voluptate innocua tibi frui datum „ fuiſſet, nec metuendum fuiſſet, ut „ propterea tædiis affectus eſſet animus. „ Sed idem obtines, ubi ſuavitate gu„ ſtus, qui ex cibo, ac potu percipitur, „ delectaris. Tranſitoria igitur hæc vo„ luptas, quia innocua, veræ æquipol„ let“: Id unum ſupereſſe videtur, ut *VVolfius* cum *Epicureis* quoad *voluptatem* perfecte conſentiat, ut & felicitatem *voluptate* definiat, & *tranſitoria*, ſeu ſenſuum, voluptate augeri felicitatem affirmet. Utrunque præſtat ille in ſequenti propoſitione §. 286. quæ ita ſe habet: *Quoniam felicitas ſtatus eſt in quo voluptas perdurat* (quod ut exploratum ſumit ex definitione, quam tradit, §. 636. Pſychol. empir.) *voluptas*

(a). Diſtinctionem voluptatis *innocuæ* & *nocuæ* ante *VVolfium* agnoverunt etiam *Epicurei*, & idem ac *VVolfius* de utraque ſenſere. *Quis*, ait *Torquatus* Epicureus apud Ciceronem lib. 1. de fin. *eum jure reprehenderit, qui in ea voluptate velit eſſe, quam nihil moleſtiæ conſequatur ... Eos accuſamus, & juſto odio digniſſimos ducimus qui blanditiis præſentium voluptatum deliniti, atque corrupti, quos dolores, quas moleſtias excepturi ſunt, occæcati cupiditate non provident*. Quin ulterius progrediuntur, & fortaſſe magis caute, quam *VVolfius* rem hanc definiunt. Unde *ſimili ſunt in culpa* (pergit Torquatus) *qui officia deſerunt malitia animi, ideſt laborum, & dolorum fuga. Et harum quidem rerum facilis eſt, & expedita diſtinctio. Nam libero tempore quum ſoluta nobis eſt eligendi optio, quumque nihil impedit, quominus id, quod maxime placeat, facere poſſimus; omnis voluptas aſſumenda eſt, omnis dolor repellendus. Temporibus autem quibuſdam aut officiis debitis, aut rerum neceſſitatibus ſæpe eveniet, ut & voluptates repudiandæ ſint, & moleſtiæ non recuſandæ. Itaque harum rerum hic tenetur a ſapiente delectus, aut ut rejiciendis voluptatibus majores alias conſequatur, aut perferendis doloribus aſperiores repellat*.

ptas (*a*) *vero tranſitoria*, *ſi innocua fuerit*, *veræ æquipollet*; *voluptas tranſitoria*, *ſi fuerit innocua*, *felicitatem auget*. Nonne ſi *Epicurus* ipſe reviviſceret, Philoſophum hunc ſuſpiceret velut genuinum diſcipulum ſuum, immo fautorem, ſingularemque patronum? Quinam vero pudor eſt, Chriſtianum Philoſophum ea ratione philoſophari, quam dedecori ſibi ducerent vel ipſi cordatiores Gentiles? Pergamus tamen; & propoſitiones, quas *VVolfius* ex ſua felicitatis idea ad *Epicureorum* plane guſtum deducit, in medium proferamus.

Operam dare tenemur (ait. §. 451.), *ut omnem moleſtiam*, *quantumlibet exiguam evitemus*. Demonſtrationem addit: *Operam homo dare tenetur*, *ut eum conſequatur ſtatum in quo voluptas vera perdurat: conſequenter quum tædium ſive moleſtia voluptati contrarietur* (qua de re, ſi quis dubitet; eſt enim aliunde ſatis captu difficilis, eum remittit ad §. 511. 518. Pſyc. empir.) *oportet ut liberum poſſideat ab omni moleſtia animum*. *Neceſſe igitur eſt*, *operam det*, *ut omnem moleſtiam quantumvis exiguam*, *evitet*. Audiſtis delicatæ mulieres? Jam non amplius vobis vitio vertetur, ſi omne impoſterum vel leviſſimum incommodum fugere ſatagatis. At ne indignemini quoque, ſi & viri veſtri ita ſe gerant; quandoquidem novus iſte *humani generis Doctor* id tanquam naturæ legem præſcribit: ac ægre ſane ferre non debetis, ſi & ipſi felices eſſe velint. At vero *felicitas* (monet vos *VVolfius*, ſi id ignoratis) *omnem excludit moleſtiam* (hoc demonſtrat ille §. 636. Pſyc. Empir.) *& quicquid homini tædium aliquod*, *ſive moleſtiæ quidpiam creat*, *id ad infelicitatem ejus quidpiam confert*. Si hoc vobis arduum videtur, conſulite §. 639. Pſyc. Empir., quo vos amandat *VVolfius* ipſe. Ceterum grata quoque vobis erit ſequens ejus propoſitio §. 466. *Homo obligatur ad vitam commode tranſigendam*; quæ propoſitio ſponte fluit ex præcedente: quemadmodum & iſtæc, quam habet §. 469. *Ædes commodæ ſunt extruendæ*. Sequens vero placebit omnibus, præſertim Juvenibus: *Homo obligatur ad vitam jucunde tranſigendam*. Vis ne plura? Timet ſolertiſſimus iſte Philoſophus, ne contra obligationem *commode*, *jucundeque* vivendi *agamus* (in nota ad §. 474.) tunc etiam, *cum eidem ſatisfacere intendimus*: eapropter neceſſarium ducit duas propoſitiones *addere*, *ut pateat quouſque ſe extendat obligatio vitam commode* (jucundeque) *tranſigendi*. Ait itaque §. 474. *Vitæ commoditas in poteſtate noſtra non eſt*, *niſi quatenus facultatem virium ac rerum noſtrarum uſu*, *aliorumque ope ac auxilio efficere poſſumus*, *ut quod nobis agendum*, *abſque moleſtia peragatur*. Addit vero, *in eo caſu*, quo commoditas & jucunditas vitæ *non eſt in noſtra poteſtate*, *nullam eſſe obligationem* commode jucundeque vivendi. *Quoniam enim nemo obligatur ad id*, *quod impoſſibile eſt* (juxta §. 209. Philoſ. pract. univerſ.) *veſanum eſſet*, *obligationem eo uſque extendere*. Neceſſaria plane admonitio, admonitioniſque magis adhuc neceſſaria demonſtratio! Quid vero eo in caſu agendum eſt, ne contra naturæ legem aliquid peccemus? Præſto eſt *VVolfii* conſilium. *Curandum eſt*, ſubdit, *ne moleſta nobis accidant ea*, *quæ talia recte haberentur*, *ſi quidem ea unde oritur moleſtia*, *evitare in poteſtate noſtra poſitum fuiſſet*. Videas, ſtudioſe Lector, quam

(*a*) Ita idem *Torquatus* Epicureus loc. cit. *Conſtituamus*, inquit, *aliquem magnis multis*, *perpetuis fruentem & animo & corpore voluptatibus*, *quem tandem hoc ſtatu aut præſtabiliorem*, *aut magis expetendum*, *ſeu magis felicem poſſumus hoc dicere*? Huc faciunt verba, quæ paullo poſt habet: *perſpicuum eſt*, *omnes rectas res atque laudabiles* (hoc eſt omnes virtutes) *eo ferri*, *ut cum voluptate* (ſeu feliciter) *vivatur*. *Quoniam autem id eſt vel ſummum bonum*, *vel ultimum*, *vel extremum*, *quod græci* τέλος *nominant*) *quod ipſum nullam ad aliam*, *ad id autem res referuntur omnes*; *fatendum eſt*, *ſummum eſſe bonum jucunde vivere*.

Digitized by Google

quam accurate Philoſophus iſte ſive præceptis, ſive conſiliis hominum felicitati proſpiciat. Miraberis & juſte quidem miraberis tantam in eo homine diligentiam atque ſolertiam. At ego citius ſtupore & admiratione capior, dum quid novo huic *Mercurio Triſmegiſto* in mentem venerit, conſidero, ut hominibus in terrenam hanc felicitatem proniſſimis, & ad vitæ hujus commoditatem, jucunditatemque, & ad corporis voluptates ſua ſponte currentibus, quin & ruentibus impetu depravatæ naturæ, adderet ſtimulos & calcaria. Stupori tamen & admirationi dolor & longe quidem major accedit, dum video, proponi hæc, commendarique juvenibus, qui ad notitiam juris adſpirant, de quibus periculum maximum eſt, ut ſi antiqui Romani juriſconſulti plerique omnes *Stoici* erant, iſti non juriſconſulti evadant, ſed *Epicurei*. Vix alius e *VVolfiano* juris naturæ opere expectari fructus poteſt: & ſi quis alius, minime certe, qui valeat cum tanta pernicie juvenum comparari. Quam ob cauſſam quicumque recte & vere ſapiunt, ſolertiſſime curabunt, ut hujuſmodi opus pernicioſiſſimum e manibus ſtudioſorum præſertim juvenum, excutiant. Qui enim fieri poteſt, ut ſi *VVolfianis* hiſce naturæ legibus, atque principiis imbuantur, ad Evangelium, quod *Crucem*, *mortificationem*, *lacrymas*, *ſui abnegationem*, & id generis alia indeſinenter deprædicat, inculcatque, bono animo audiendum diſpoſiti ſint, atque parati? Sed multo magis ad Evangelicæ legis dogmata amplectenda forent imparati Gentiles, ſi forte mala in *VVolfianum Juris naturæ* opus inciderent. Qua enim, quæſo, ratione perſuaderi unquam poterunt, veram eſſe eam legem, quæ cum lege naturæ a *VVolfio* excogitata, qua ad jucunditatem, commoditatem, voluptatemque adſtringimur, recta fronte pugnare videatur? Optandum igitur foret, ne *Jus iſtud naturæ VVolfianum* lucem unquam aſpexiſſet: eo vel maxime, quod præter errores, ac pernicioſa principia, nihil novi adferat & peregrini: totum enim impenditur vel in iis, quæ notiſſima ſunt, proponendis; vel in iis, quæ ſunt certiſſima ac ſuapte natura clariſſima, prolixa moleſtiſſimaque ſua methodo demonſtrandis, ſi quid tamen reipſa demonſtrat: qua dere nos alibi plus quam ſemel. Perperam igitur & inutiliter in eo pervolvendo tempus inſumeret quiſpiam, quum ex tanto labore nec doctior fieret, nec de rebus antea notis evaderet certior.

At hic inſurget fortaſſe ex hujus Philoſophi admiratoribus aliquis, meque velut reum calumniæ condemnabit, propterea quod eam ipſi ſententiam adſcripſerim, nempe virtutes nonniſi *ancillas* eſſe, atque *miniſtras voluptatis*, vel *utilitatis*. Quomodo enim id ſenſerit *VVolfius*, inquiet, qui (1) ſummum hominis bonum in ipſius perfectione, ſeu *non impedito progreſſu ad majores continuo perfectiones poſuit*: qui (2) virtutes *ob earumdem bonitatem intrinſecam* exercendas docuit. Qui (3) *ſolius voluptatis gratia cibum, ac potum appetere licitum eſſe*, negavit: qui demum *virtutem ipſam ſibimet ipſi præmium eſſe*, definivit?

§. 374. par 2. Ph. pract. univ.
§. 316. ibid.
§. 432. p. 1. J. N.
§. 153. p. 2. Phil. Pr. univ.

Verum ſi quis hiſce momentis Philoſophum hunc a ſententia, quam illi adſcribere non dubitavi, alienum eſſe, putet ſe poſſe evincere, fallitur egregie. Etenim primo nihil ei tribuo, quod ſuis ipſe verbis non expreſſerit. Deinde perfectionem hominis in complexione bonorum *animi*, *corporis*, & *fortunæ* reponit ipſe; adeoque etſi ſui *perfectionem* Juris Naturalis, virtutumque unicum finem faciat, propriam ſemper utilitatem ſeu felicitatem finem conſtituit; immo & voluptatem ipſam ex perfectionis propriæ notitia exurgentem unicum ſtatuit ſeipſum perficiendi obligationis fontem: quod quum ex pluribus locis pateat, tum ex ſequentibus ejus verbis clariſſimum eſt. *Perpendendum eſt imprimis, quod abſque voluptate prævisa, quam perfectio propria parit, nulla concipi poſſit obligatio naturalis, quæ ſcilicet ex ipſa natura humana fluit*. Omnia itaque quæ juris naturæ ſunt,

§. 381. p. 2. J. N.

Ib § 373. In Not.

ſunt, ad voluptatem tandem dirigit *VVolfius* non minus, ac *Epicurus*: neque aliter res eſſe poteſt, quum, quemadmodum *Epicurus* ſummum bonum in voluptate conſtituebat, ita & *VVolfius* in *voluptate*, ſeu in *ſtatu, quo voluptas perdurat*, felicitatem, ut ſupra vidimus, ponat: perinde eſt enim quod attinet ad rei ſubſtantiam, ſive *ſummum bonum*, ſive *felicitatem ſummam* in voluptate ſtatueris. Et quidem *beatitudinem* a *felicitate* diſtinguere *VVolfiana* ſubtilitas eſt, quæ ab aliis jure negligitur. Illud certum eſt *VVolfio*, perfectionem quantumvis magnam, ſeu qualemcunque bonorum animi, corporis, & fortunæ copiam non poſſe quempiam, niſi voluptate parta, felicem conſtituere. Quod ſi *Epicureum* non eſt, quid aliud *Epicureum* eſſe poſſit, ignoro. (*a*) Recta igitur in *VVolfium* ſunt argumenta omnia, quæ adhibentur contra *Epicureos*, ſive alios quoſcunque, qui finem juris naturalis, ac *Ethices*, adeoque virtutum omnium, conſtituunt vel *felicitatem*, vel *utilitatem*, vel *voluptatem*: nam hæc unum idemque ſunt, vel ſaltem in idem recidunt. Et quidem ex *VVolfii* mente virtutes expetendæ ſunt, quia perfectionem inducunt, ſive eorum, quas ſæpe diximus, bonorum copiam: perfectio expetenda eſt, quia conſtituit hominis felicitatem, quatenus parit voluptatem: ſupereſt ergo, ut ſola voluptas propter ſe ſit expetenda: quod ſine dubio *Epicureum* eſt.

Quæ in objectione ſubduntur, reliqua iis tantum fucum facere poſſunt, qui Wolfii mentem ſententiamque illis ſubjectam propoſitionibus perſpectam non habeant. Virtutes quidem ſeu actiones *legi naturali conformes ob intrinſecam earum bonitatem* exercendas ſtatuit. Sed quænam eſt hæc intrinſeca bonitas? Anne decus ipſum virtutis? Minime gentium. Sola enim utilitas eſt, quam homini actiones ex ſe, ſuaque intrinſeca ratione, ſeu quatenus actiones phyſicæ ſunt, conferunt, ad conſequendam ſui perfectionem, hoc eſt ad aſſequenda bona *animi*, *corporis* & *fortunæ*. Hæc *VVolfii* mens liquet ex ſequente ejus propoſitione: *Si actiones ad perfectionem noſtram ſtatuſque noſtri per ſe tendant*, ſeu, *nos ſtatumque noſtrum perficiant* (hoc eſt ex ſe adferant nobis bonum aliquod vel *animi*, vel *corporis*, vel *fortunæ*) *bonitatem intrinſecam habent*: hujuſmodi vero *actiones*, *quæ* deſcriptam *bonitatem intrinſecam* habent paullo ante affirmaverat, *per ſe appetibiles eſſe*. At manifeſtum eſt, *bonitatem* hanc *intrinſecam* non eſſe niſi intrinſecam aptitudinem ad producendum aliquod bonum, adeoque non eſſe niſi intrinſecam utilitatem, & inſitam rationem medii ad aliquod commodum: cujuſmodi intrinſeca bonitas eſt etiam in medicina ab bonum ſanitatis relata; quæ tamen nonniſi utilitatis cauſſa adhibetur, ſumiturque. Et ſane qua, quæſo, de cauſſa ſobrietatem *VVolfius* naturæ lege præſcriptam docet? Ob bonitatem ipſius intrinſecam, reſpondebis. At in quo ſita eſt hæc bonitas intrinſeca ſobrietatis? In eo nimirum quod ex ſe & ſuapte natura conferat ad ſanitatem comparandam, conſervandamque: eadem ſcilicet ratione, qua etiam peritus quiſque medicus clienti ſuo ſobrietatem præſcribit præfatæ utilitatis gratia. Quænam pariter eſt juxta *VVolfium* intrinſeca ebrietatis malitia? in eo ſcilicet ſita eſt, quod ex ſe, & vi ſua mentis corporiſque ſalutem lædat: qua quidem ratione vel ruſticus quiſque novit, temperandum ſibi eſſe ab immodica potatione. At ſi non alius in his proponitur finis, jam patet, eum non eſſe virtutis proprium, ſed communem utilitatis, ut inferius data opera demonſtrabitur. Fucum igitur facit *VVolfius*, dum virtutes, ſeu actiones legi naturæ conformes ob bonitatem intrinſecam exercendas affirmat. Sed quid opus eſt multis? Proferre enim hic poſſu-

§. 101. P. I. Phyſ. Pract. Univer.

§. 99.

(*a*) Effugium quod hic parari poſſet ex diſtinctione felicitatis *objectivæ*, & *formalis*, infra a nobis præcluſum invenies.

ſumus rationem ipſam, qua in jure naturæ demonſtrare aggreditur, *hominem obligari ad virtutem omnem colendam, & vitia omnia fugienda*. Ratio illius hæc eſt: *Acquirere enim tenetur habitus facultate appetendi & averſandi utendi.* Sed hoc qua de cauſſa? Quia *homo voluntatem & noluntatem, appetitum etiam ſenſitivum, & averſationem ſenſitivam perficere debet; facultates autem animæ perficiuntur acquirendo habitus iis utendi*. At cur facultates animæ perficiuntur hoc pacto? Quia *ubi anima acquirit habitum facultatibus utendi, promte eliciuntur actiones, quæ per eſſentiam & naturam ejus poſſibiles ſunt*. Hactenus nihil ſane vides, niſi perfectionem earundem facultatum, adeoque ſolam utilitatem ex virtutum exercitio promanantem. Perge vero, & quære a *VVolfio*, cur homo facultates animæ perficere teneatur? Reſpondet ille, quia *voluntas, ſi fuerit perfecta, nunquam appetit niſi bonum verum, & noluntas, ſi perfecta fuerit, non averſatur unquam niſi malum verum*. At quid, inquies, intereſt, voluntatem nonniſi bonum verum appetere? Plurimum juxta *VVolfium*: neque hac de re dubitabis, ſi ex ejus Pſychol. Empir. didiceris, bonum *verum eſſe quod nos, ſtatumque noſtrum revera perficit: perficit autem nos quidam bonis animi & corporis; bonis* vero *fortunæ ſtatum noſtrum*: quid vero utilius, quam virtutum moralium exercitio comparaſſe habitum hæc omnia vera bona appetendi? Inde enim fiet, ut omni ſtudio ea nobis comparare ſatagamus, ſicque nos, ſtatumque noſtrum indeſinenter perficiamus. *In non impedito* autem *progreſſu ad majores continuo perfectiones ſitum eſt ſummum bonum noſtrum*: *ſummum* autem *hominis bonum cum vera voluptate conſtanter conjungitur; qui* enim *perfectionis ſuæ ſibi conſcius eſt, voluptate* neceſſario *perfunditur*. Cumque felicitas non aliud ſit, quam ſtatus, in quo *voluptas vera* (hoc eſt quæ ex vero bono animi, corporis & fortunæ percipitur) *perdurat; jam perſpicuum eſt, nos virtutum exercitio ad felicitatem noſtram pertingere*. Quid igitur virtutibus utilius? At, inquies, utilitatem, voluptatemque ex hujuſmodi actionibus manantem video: virtutis tamen decus in ipſis non agnoſco. Optime quidem; nam ſi id velis, alibi, & ex alio, quam in Jure naturæ *VVolfiano*, & ex *VVolfio* quærere debes: interim vero perſuaſus ſis oportet, nihil ex intrinſeca actionum bonitate *VVolfiana* extundi poſſe, quod illi ab *Epicureiſmi* labe eximendo purgandoque poſſit inſervire.

§. 272. Par. I.
§. 271.
§. 270.
§. 273.
§. 557.
§. 556. ib.
§. 374. Phil prac. univ. par. 1.
§. 303. ib.
§. 536. Phyl. Emp.

Gravioris in ſpeciem ponderis eſt tertia objectionis pars: nam ſi voluptatis ſolius cauſſa cibum, potumque appetere licere, negat (ut ipſum negare manifeſtum eſt ex indicato paragrapho) profecto a ſententia *Epicureorum*, qui voluptatem propter ſe expetendam cenſebant, ſatis longe recedere videtur. At illud hac in re animadvertendum primo eſt, eum non dicere, *voluptatis gratia cibum appetere* non licere; ſed ſolius voluptatis: adeoque non negat, ipſam etiam voluptatem, in cibo eſſe per ſe appetibilem, ſed non vult illius tantummodo habendam eſſe rationem: cui rei *Epicureorum* nemo refragatur; nam & ipſi ſanitatis rationem habendam eſſe, agnoſcunt. *VVolfius* præterea nullibi voluptatem per ſe appetendam inficiatur; ſed eam tantummodo, quæ nocua ſit: qua in re omnino conſentientes habet *Epicureos*. Immo certum eſt tertio, *VVolfium* voluptatem per ſe expetendam cenſuiſſe, quum felicitatem, quam omnes neceſſario & per ſe expetunt, in voluptatis permanentia conſtituerit, ut conſtat ex definitione felicitatis ab ipſo propoſita. Quarto, non negat, *ſolius* voluptatis cauſſa cibum appetere licere *aliquando*, ſed *ſemper*; vel ſi hoc negat, ratio, quam exhibet, id non evincit. Id ſcilicet minime licere aſſerit, eoquod *nonniſi ſanitatis conſervandæ gratia cibum ac potum appetere quis debet: ac nimia cibi, ac potus etiam ſalubris quantitas ſanitati inimica eſt*. At *VVolfio* probandum remanet, cibi quantitatem ad ſalutem conſervandam neceſſariam ita determinatæ eſſe menſuræ, ut quilibet vel exceſ- Part. 1. I. N. §. 407.

Digitized by Google

ſus, vel defectus nocumenti quidpiam ſit allaturus. Contrarium experientia ſuadere videtur: ſaltem determinata & certa cibi menſura comperta omnino eſſe non poteſt. Frequentiſſime igitur in cibi quantitate capienda, ſervata etiam temperantia a *VVolfio* præſcripta, voluptati poſſumus indulgere; quin & debemus, ſi ad ipſius leges attendamus. Nam ſi curandum nobis eſt, ut voluptas *noſtra vera perduret*, & voluptas tranſitoria ex cibo potuque (adde, ſi placet, ex venere) percepta, modo nullum ſit aliquando tædium paritura, aut moleſtiam, pro eo tempore *æquipollet veræ*; jam profecto curemus oportet, ut tamdiu comeſſationi vacemus, quamdiu abſque nocumenti diſcrimine id facere poſſe, nobis videtur: quin & debemus, exquiſitiſſimos conquirere cibos, & concotionis facillimæ, non tantum ne noceant ſanitati, ſed & ut frequentius comedere liceat: ac exaturato ventre, aliæ voluptates capiendæ: & demum quo promptius fieri poteſt, ex una ad aliam migrandum; ut videlicet voluptas noſtra vera, ſeu *veræ æquipollens* quam diutiſſime duret, noſtraque felicitas augeatur. Quiſnam poteſt inficias ire, ad vitam hujuſcemodi *Epicuream* nos recta ducere *VVolfiana* principia? An non juxta *VVolfianarum* legum præſcripta vivebat vo-

Lib. II. de Fin. luptuoſus ille *C. Thorius Balbus*, quem Tullius contra Epicureos diſſerens deſcribit? „ Is ita vivebat, ut nulla tam exquiſita poſſet inveniri voluptas, qua non abundaret: erat, & cupidus voluptatum, & cujuſvis generis ejus intelligens & copioſus … cupiditates non Epicuri diviſione finiebat, ſed ſua ſatietate. Habebat tamen rationem valetudinis: utebatur his exercitationibus, ut ad cænam & eſuriens & ſitiens veniret: eo cibo utens, qui & ſuaviſſimus eſſet, & idem facillimus ad concoquendum: vinum & ad voluptatem, & ne noceret: cetera adhibebat, quibus demtis negat ſe *Epicurus* intelligere, quid ſit bonum. Aberat omnis dolor, qui ſi adeſſet, nec molliter ferret, & tamen medicis pluſquam philoſophis uteretur. Color egregius, integra valetudo, ſumma gratia: vita denique conferta voluptatum omnium (utique *VVolfiano* ſenſu, *innocuarum*, adeoque veris *æquipollentium*) varietate “. Hunc vero ſin omnino, magna ſaltem ex parte, felicem ſuis inhærens principiis *VVolfius*, plaudentibus quidem *Epicureis*, ceteris vero Philoſophis indignantibus, pronunciabit; quod ad ejus condemnationem (*a*) ſatis eſt.

Quarta objectionis pars nihil wolfii cauſſam juvat. Quo enim ille ſenſu virtutem *ſibimet* ipſi *præmium* eſſe intelligat, ex iis, quæ ad ſecundam objectionis partem diximus, ſatis liquet. Nimirum, id ille non alio ſenſu intelligit, quam quo apud nos eſt vulgi ſermone tritum, *ſobrietatem eſſe ſimul virtutem & præmium; ebrietatem eſſe culpam ſimul, & pœnam*; ob effectus videlicet, quos naturaliter producunt: nam ſobrietas ſanitatem vel ejus conſervationem parit; ebrietas morbos, mentiſque alienationem. At vero in hoc non decus ipſum virtutis, ſed utilitatem ſpectari, perſpicuum eſt. Hunc,

(*a*) Tullius lib. cit. II. de *Finibus*, illud ut maxime abſurdum objicit *Epicureis*, *quod ſi eſſet in voluptate ſummum bonum, optabile eſſet, in voluptate maxima*: (cujuſmodi eſt venerea) *nullo intervallo interjecto, dies, noctesque verſari*.) Wolfiana principia non ſolum hanc conſecutionem admittunt; ſed conficiunt etiam extare hujus rei, modo poſſibilis foret, naturalem obligationem; quandoquidem juxta illam ex naturæ *Lege curandum nobis eſt, ut voluptas noſtra vera quam diutiſſime duret*, & alias, *voluptas tranſitoria*, ſi ſit innoxia, veræ æquipollet. Quare cum Tullius ibidem ſubdat: *Quis eſt autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum velit eſſe in iſto genere voluptatis*? VVolfius, ut ſuis inhæreat principiis, aſſerere debet, hunc dignum vel maxime eſſe hominem, quippe qui naturæ legi exactius obtemperaret.

& non alium eſſe *VVolfii* ſenſum, ratio, quam adfert, dubitare non ſinit. Ait enim, idcirco virtutem eſſe ſibimet ipſi præmium, quia efficit, ut eas edamus actiones, quæ *ad noſtri, ſtatuſque noſtri perfectionem tendunt*, hoc eſt bonum aliquod vel animi, vel corporis, vel fortunæ nobis conferunt: adeoque virtus *præmia* quædam *naturalia*, quæ ſcilicet ex actionibus ipſis naturaliter fluunt, *in nos confert*: quæ eſt utilitas manifeſta. Hac ratione, ſubdit ipſe in nota, intelligendum quod cecinit Poeta: *ipſa quidem virtus ſibimet pulcherrima merces*. Mihi tamen videtur longe probabilius, Poetam, dum ait, *pulcherrima merces*, non utilitatem aliquam ex virtutis actionibus profluentem, ſed ipſam virtutis pulchritudinem atque decorem pro inſita propriaque virtutis mercede habuiſſe: quæ ſemper ſaniorum ſententia Philoſophorum fuit. Sed hac de re alibi. Mihi modo ſatis fuerit, *VVolfio* non aliud eſſe virtutis præmium præter *intraneam*, ſi ita loqui fas eſt, utilitatem ipſius: adeoque quæcunque objecta ſunt, ſatis non eſſe ad ipſum ab ea quam diximus, accuſatione purgandum: ex quo, ſi verum ſit, plane conſequitur ipſius ſyſtema non tantum falſum eſſe, ſed etiam pernicioſum. Vide in rem hanc alia lib. VII. hujus operis, ubi *primum* ejus juris naturalis *principium* expendimus, nec non lib. VIII. ubi ejuſdem de *Fine* Juris naturalis ſententiam profligamus, planumque facimus, intrinſecam virtutibus bonitatem ineſſe diſtinctam a quocunque effectu ex earundem actionibus profluente; propriam item pulchritudinem habere virtutes, ob quam ſint ipſæ propter ſe expetendæ.

Alia hic, ne longior ſim, *VVolfiani* ſyſtematis vitia prætereo, quæ aliis fortaſſe in locis & detegentur opportunius, & commodius redarguentur. Unum tamen, alterumve adhuc hoc loco commemorare non inutile fuerit, ut rectum ſtatuatur *VVolfiano ſyſtemati* pretium. Occurrit in primis ea, quam exhibet ipſe, *obligationis naturalis activæ* idea; qua vel ſola jus naturale everti, nos demonſtrabimus Lib. X. cap. I. ubi examen ejus inſtituemus. Vitium *VVolfii* alterum illud cenſeo, quod is etſi impiæ *Atheorum* dementiæ immunis fuerit, ut puto; adeo tamen in illos clementem ſeſe, benignumque exhibuit, ut patrocinium aliquod illis impendere quodammodo videatur. Nam non tantum docet, *Atheos* poſſe naturæ legem propriis viribus implere; verum etiam ut omnibus *philoſophicis* virtutibus ornatos eorum plures reipſa fuiſſe, aut eſſe potuiſſe, conficeret, *philoſophicas virtutes* a *pietate philoſophica* ſecernit; ac ſi *pietas* ipſa inter virtutes philoſophicas recenſenda non foret; vel poſſet quiſpiam & impius eſſe, & virtutibus ornatus philoſophus; (*a*) quum qui Deum ignorat aut negat, non ſolum philoſophi nomine ſit plane indignus, ſed, mea quidem ſententia, neque homo appellari mereatur. At *VVolfius* in oratione de *veterum Sinarum ſapientia* eos, tametſi *atheos* fuiſſe, non dubitaret, *ſapientiſſimos*, *virtutibuſque* ac moribus *honeſtiſſimis*, & quidem *gradu ſummo* ornatos prædicat, ac velut qui *naturæ viribus omni religione puris feliciſſime*

(*a*) *Pietatem philoſophicam* definit in Philoſ. Pract. Par. 1. §. 339. *Habitum conformandi actiones legi naturæ vi motivorum ab attributis divinis & providentia divina deſumtorum quatenus lumine naturali innotuerunt*. Virtutem vero philoſophicam paragrapho præc. ait eſſe *Habitum conformandi actiones legi naturali ob intrinſecam earundem bonitatem vel malitiam*. Eadem facilitate potuiſſet *Wolfius* arctare *virtutes philoſophicas* ad habitus moderandi affectus iræ & concupiſcentiæ, ut quis poſſet eſſe *philoſophice virtuoſus*, quanquam *injuſtus*. Ceterum dum in definitione ait: *ob intrinſecam earundem bonitatem*, non intelligit *bonitatem moralem*, ſed phyſicam & *utilitatis*, ſeu bonum aliquod ex ipſis *fluens*, ut patet ex ſuperius dictis. Alias, ſi de *bonitate morali* intelligatur, etiam *pietas* erga Deum ob *bonitatem* ejus intrinſecam exercetur.

Digitized by Google

ſime ſint uſi, mire commendat. Permagno etiam ſibi honori ducit, philoſophiam ſuam cum *Confuciana*, utique athea, optime convenire. Negat demum, *Atheiſmum* quidquam ad pravos mores *per ſe* conferre; ac ſolum ejuſdem *abuſum* bonis moribus pernicioſum eſſe, contendit. Hoc vero totum quid aliud demum eſt, quam Atheorum cauſſam quodammodo perorare? (*a*)

Hic

(*a*) De patrocinio *Atheis* præſtito acerrime *VVolfium* accuſat *Joachimus Langius in cauſſa Dei adverſus Atheiſmum*. Duplici capite hæc innititur accuſatio. Primum eſt, quod trita argumenta, queis Dei exiſtentia ſolide demonſtratur, velut invalida rejiciat, immo refellere aggrediatur; & unicum, quod ipſe proponit, quamvis fortaſſe imbecillius ceteris, efficax eſſe contendit. Alterum ex eo petit, quod *Atheiſmum per ſe bonis moribus & Reipublicæ innoxium*, ſolumque *abuſum* ejus noxium eſſe ſuſtineat. Quoad primum attinet caput, id minime diſſimulabo, mihi ſemper auctores illos vehementer diſplicuiſſe, qui in quæſtionibus ſummi momenti, (ut eſt certe quæſtio de Dei exiſtentia) conſueta communique conſenſu probata, pro veritate argumenta temere rejiciunt, improbantque; ut argumentum aliquod, quod vel excogitarunt ipſi, vel ex aliis deſumtum exornarunt, unice valere perſuadeant: ſiquidem hac ratione ſeu prudentes, ſeu imprudentes veritatem ipſam in diſcrimen adducunt. Seu *imprudentes*, inquam, ſeu *prudentes*; nam compertum eſt, ſæpe improbos homines illuc arte iſta collineare, ut quas oderunt, veritates, quaſque alias aperte impugnare non audent, ſub ſpecie certioris defenſionis enervent, ac incertas eſſe demonſtrent: norunt enim id, quod ipſi proponunt, argumentum vel non eſſe efficax, vel non adeo perſpicuum & clarum, ut omnibus, iis præſertim, qui conſueta argumenta infirmari ægre ferunt, probari debeant. Hinc qui ita ſe gerunt ſuſpicionem de ſe creant, ac ſi contrario adhæreant errori, vel ſaltem patrocinium aliquod eidem impendere velint; nec quidem immerito, niſi aliunde recta ipſorum mens innoteſcat, aut niſi propoſitum ab eis argumentum adeo clarum ſit ac perſpicuum, ut dubitationem omnem a veritate, quæ in contentionem venit, removere valeat. Quo loco ſit habendus *VVolfius*, ego quidem non definiam: ſed præſtat, ejus mentem meliorem in partem interpretari. Attamen quod plura, eaque validiſſima pro Dei extantia argumenta rejicere, & infirmare aggreſſus ſit, ut unico argumento ſuo exactiſſimæ demonſtrationis honorem aſſerat, ego ſane probare non poſſum: ut enim illud validiſſimum ſit, & efficaciſſimum (abſit enim, ut ego argumentum ullum, quod pro tanti momenti veritate pugnat, infirmare velim) certe illud non eſt, quo hucuſque homines de Dei extantia perſuaſi ſunt, & quo nunc quiſquam, qui acri ingenio præditus non ſit, ac in Metaphyſicis rebus plane verſatus, convinci poſſit, atque omnimode perſuaderi. Si igitur de patrocinio hac ratione, data opera, *Atheis* impenſo *VVolfius* revinci non videatur, certe imprudentiæ, modicæque cautelæ condemnandum eum cenſeo, eo quod ad aliorum potius enervanda, quam confirmanda pro Dei extantia argumenta animum adjecerit; adeoque optimæ, graviſſimæque cauſſæ præjudicium inferre veritus non ſit. Sed & *Langium* ipſum reprehendendum exiſtimo, qui dum *VVolfianam* demonſtrationem *νοθείας* ſeu *illegitimæ demonſtrationis* redarguit, *Atheos* ad triumphum ſibi arrogandum animoſiores reddit. Quid enim pronius, quam ut hi ſic occinant: *Per VVolfium invalida ſunt ad extantiam Dei adſtruendam conſueta argumenta, quæ Langius urget: Per Langium illegitima & nulla eſt VVolfiana demonſtratio: igitur nullum eſt argumentum, quo Deus exiſtere ſolide efficaciterque demonſtretur*. En quo demum recidunt hujuſmodi rixæ. Interim dum ego ad aliud *Langianæ* accuſationis caput accedo, judicet Lector, num *VVolfius* ſit *Atheiſmi* patronis ex hoc capite accenſendus.

Si juſtam accuſationem removere eſt patrocinari, profecto negari non poteſt, *VVolfium Atheiſmi* patrocinium quadantenus ſuſcipere, dum illum *per ſe innoxium* Reipublicæ, & ſolum ejus *abuſum* noxium moribus eſſe, ſi fides *Langio*, declarat. Diſerta ſunt in rem hanc verba quæ *VVolfius* (referente eodem Langio

lib.

Digitized by Google

Hic vero non ſiſtit mira *VVolſii* clementia atque benignitas ; ſed in vitioſos etiam homines , ut *avaros* , *voluptuoſos* , & *ambitioſos* , ſeſe effundit ; ut pene fautorem eorum omnium dixeris. Nam & docet, unumquenque ad voluptatem, opes, atque honores ſectandos naturali adſtringi lege ; quo nihil deſiderabilius eſſe poteſt id generis hominibus: & eam vitiorum illorum ideam præ-

lib. cit. Sect. I. mem. II. prop. V.) habet in *Politica* Germanice conſcripta : *Jam demonſtravi* , inquit , (verba ejus Germanica latine reddo) *ſolum abuſum Atheiſmi ad pravam vivendi rationem ducere poſſe ; nullo autem modo illum per ſe* . Nonne ſi hæc verba preſſe ſumantur , indicant , a *VVolſio habitum bonum* cenſeri *Atheiſmum* , quum aſſerat , ejus tantummodo *abuſum* eſſe cauſſam mali ? *Abuſus* locum non habet niſi in rebus bonis: nec dicere ſolemus, quempiam abuti malis , ſed uti ad mala vel majora vel minora. Sed illud minus ferendum in *VVolſio*, quod *Atheiſmum* cum *Religione Chriſtiana* quoad *abuſum*, auſit comparare . *Quemadmodum novimus* (inquit in *Morali Germanica* §. 22. apud eundem loc. cit. mem. VI. §. XV.) etiam *Chriſtianæ Religionis veritates ab iis, qui in ignorantia & errore circa bonum & malum verſantur , ad fovenda delicta trahi*. Quam indigna comparatio! At in operibus latine conſcriptis , ac præſertim in *Philoſophia practica* cautius de *Atheis* & *Atheiſmo* loquitur : quinimmo cum ſeſe ab accuſatione iſta defendit , tum adverſarios recriminatur , quaſi ipſi potius *Atheis* patrocinentur . Ut æquus Lector hac de re judicare poſſit , aliqua ipſius verba hic referre placet & expendere. Igitur in *Philoſophia Practica* hanc ſtatuit propoſitionem §. 254 : *Lex naturæ ſubſiſtit etiam in hypotheſi impoſſibili Athei*; hoc eſt, *ex eo quod ponit atheus , non dari Deum , minime ſequitur , non dari legem naturæ* . Veriſſima eſt hæc propoſitio, poſita idea *Legis naturæ* , ut a *VVolſio* proponitur, in qua ſcilicet obligatio quidpiam agendi non aliunde ſumitur, quam ex bono aliquo, quod ex *actione fluat* . Hoc ſane poſito , *non valet conſequentia* (ut ait VVolſius ibid. in nota) ſi atheus ita argumentetur. *Non datur Deus , ergo non datur lex naturæ , ſeu nulla datur obligatio ad actiones alias committendas , alias vero omittendas , niſi quæ a lege humana venit* . Erit proculdubio, inquio ego , alia obligatio, eaque in ſenſu *VVolſii* , ac etiam *Epicuri*, legis naturalis: ex. gr. obligatio edendi ad ſervandam vitam & ſanitatem; abſtinendi a crapula, ut evitentur valetudinis incommoda ; non lædendi verbo contumelioſo alterum , ne is iratus alapam impingat &c. Sed quam pulchra ſit iſtæc *lex naturæ* , qui ſapiunt, viderint. Quot enim iniquitates bona ejus venia, patrari adhuc ab Atheis non poterunt? Nonne quotquot pœnis , vel naturaliter connexis ſe vel arbitraria poteſtate impoſitis aut per ſe, aut per accidens immunes fore, crediderint? Scilicet *Atheus* unice a noxiis voluptatibus , ſi vel maxime ſapiat, abſtinebit : neque enim obligationem aliam agnoſcere poteſt, quouſque Deum jubentem, aut vetantem non agnoſcat, aut ſaltem rationi morem gerere non eligat , cujus tamen regulam *Atheo* ſuo non proponit *VVolſius* , qui non negat utique dari *Atheos* , *qui negent legis naturalis extantiam* : ſed negare id eos, ait, ex illo *errore , quem communem habent cum Deum profitentibus* ; *quod nulla detur obligatio naturalis ex ipſa hominum eſſentia atque natura manans , nec moraliter quidpiam ſit bonum , niſi a ſuperiore præcipiatur... nec nos obligari poſſe , niſi ejuſdem voluntate* : ex quo concludit , *Atheis potius patrocinari eos , qui obligationem naturalem tollunt , nec hominem obligatum eſſe volunt , niſi Dei voluntate* . Verum , qui Deum profitentur , profecto obligationem naturalem *VVolſiano* ſenſu intellectam non negant , neque negare poſſunt vel ipſi Athei: quis enim unquam negaverit, eſſe in natura congruum aliquod motivum ſe continendi ex.gr. ab ebrietate , ex qua tot profluunt incommoda : ſed utique rident *VVolſium* , quod hujuſmodi motivum nomine *obligationis naturalis* inſigniat , & quod abſtinentiam ex illo motivo ab ebrietate *moraliter bonam* , ceu *legi naturali* conformem , appellet ; & quod demum putet ejuſmodi obligationis doctrinam quidpiam prodeſſe ad Atheos ab innumeris (ex quibus malum nullum ſibi imminere poteſt) iniquitatibus abſterrendos. Præterea , *qui Deum profitentur* , ſi ſit *cum atheo* , *qui legis naturalis* ex-

Digitized by Google

præbet, quæ omnem turpem notam, infamiamque ab iis etiam hominibus, qui voluptatibus, opibus, honoribuſque impenſiſſime ſunt addicti, removere videatur (*a*) ac ſi timuiſſet, ne illorum quiſpiam hujuſcemodi exterritus infamia,

---

extantiam in dubium vocat, diſceptandum, ii ſi ſapiunt, *ante de Dei exiſtentia eum convincere, aggredientur, quam cum eo in arenam deſcendant*, & in hoc plus apud eos valebit Authoritas *Tullii* licet gentilis, qui inde legum naturalium cauſſam exordiendam eſſe decernit, quam *VVolfii*, qui iſto exordio opus non eſſe pronunciat: (ibid. in cit. nota) Quod ſi Athei vel evidentiſſimis argumentis manus dare recuſaverint, tunc aut eos ut immedicabiles, dimittent, vel urgebunt, ut ſaltem juxta præſcripta rationis, qua homines ſumus, vivendum ſibi eſſe ſciant: fieri enim poteſt, ut hoc pacto, qui melioris ſunt indolis, ſaltem a craſſioribus quibuſdam iniquitatibus contineantur. At non idcirco jus naturale *Atheis* more *VVolfiano* accomodabunt unquam: quod exinde non Atheorum profectum ſperandum, ſed aliorum damnum timendum eſſe, norunt. Alia, quæ VVolfius in ſui defenſionem diſputat, tum quia eodem nituntur principio, tum ne notam hanc longius protraham, hic prætereo. Satis hæc puto, ut Lector dijudicet, num ille *Atheis* quodammodo patrocinatus dici poſſit. Ad me quod attinet, neminem injuſte damnari volo.

(*a*) Corruptiſſimam eſſe moralem *VVolfii* doctrinam pluribus ex ipſius ſyſtemate Germanice conſcripto, demonſtrat *Langius*. Quum opus illud Germanicum penes me non ſit, exſcribere placet pauca ex iis, quæ habet *Langius* ipſe, (in cauſa Dei adv. Atheiſm. Tractat. II. Mem. VI. §. XIX.) verbis, quæ ille Germanice profert, latine verſis. „*Capite*, inquit, *quinto alterius partis* exter-
„ nas divitias *inter eas perfectiones recen-*
„ *ſet*, *ad quas* vi legis naturæ omnibus
„ viribus, omnique opera niti debemus:
„ *atque commendat* ſub induſtriæ nomine
„ veram avaritiam, *velut officium*, *debi-*
„ *tumque*, *quod a nobis exigit lex naturæ*
„ pag. 444. *En vero hic abſurdam avari-*
„ *tiæ*, & *αὐταρκείας*, (ſeu moderationis)
„ *definitionem* §. 538. *Avaritia eſt cupidi-*
„ *tas plus habendi*, *quam neceſſitas & de-*
„ *centia poſtulet*, *& quam quis*, *juxta cir-*
„ *cumſtantias*, *in quibus eſt*, *ſibi comparare po-*
„ *teſt*. *E contra*, *Moderatio eſt cupiditas ha-*
„ *bendi quantum neceſſitas & decentia po-*
„ *ſtulant*, *& quantum quis juxta circum-*
„ *ſtantias*, *in quibus eſt*, *ſibi comparare po-*
„ *teſt*. *Hic αὐταρκείαν* (moderationem)
„ *cujus forma conſiſtit in quiete*, ſeu acquie-
„ ſcentia *in iis*, *quæ adſunt*, *repoſita*, *po-*
„ *nit in motu ſeu cupiditate tantundem ha-*
„ *bendi*, *ſeu acquirendi*, *quantum non ſo-*
„ *lum neceſſitas*, *& εὐπρέπεια* (*at quam*
„ *comtum & ſpecioſum hoc vanitatis &*
„ *luxus monſtrum vulgo eſt!*) *requirunt*;
„ *ſed quantum etiam circumſtantiæ ullo*
„ *modo ſecum ferunt*, *ſeu quantum cuilibet*
„ *in acquirendi augendique ſtudio poſſibile*
„ *eſt*, *& quantum nexus permittit*. *Quæ ip-*
„ *ſius definitio avaritiæ eſt*, *quum nec ava-*
„ *ri ipſi ultra tendant*, *nec tendere poſſint*;
„ *quis enim tenderet ultra id*, *quod poſſi-*
„ *bile eſt?* *Ejuſmodi vero avaritia*, *quæ*
„ *ultra poſſibilia*, *ſeu*, *ut ex hypotheſi Au-*
„ *ctoris loquar*, *ultra nexum*, *& fatum ten-*
„ *dit*, *& eſt utopica*, *& ſi alicubi eſt*, *to-*
„ *ta eſt inſana*, *& ridicula*. *Eodem loco*
„ *connumerat VVolfius* honorem, & glo-
„ riam *eas inter perfectiones*, quas vi le-
„ gis naturæ omnibus viribus ſibi procu-
„ rare quiſque debet; & ita quidem,
„ ut ad ſibi felicitatem conflandam &
„ ſimulationes, & propriæ, etſi falſæ,
„ & vanæ laudes, quibus pulvis, & fu-
„ mus oculis aliorum objiciatur, adhibe-
„ ri *poſſint ac debeant*, *pag.* 450. *Hinc in-*
„ *ter alia hæc traduntur* §. 594. Quando
„ alii bonum, quod nobis ineſt, non co-
„ gnoſcunt, debemus nos eos hac de re
„ inſtruere (*o quam ſedulus auctor* noſter
„ fuit in eo, ut audito es ſuos viva, &
„ lectores ſcripta voce ſua de perfectio-
„ nibus ſuis inſtrueret!) Et quoniam
„ homines ſæpe ex malevolentia nobis
„ honorem, qui nobis convenit, dene-
„ gant; debemus pro virili noſtra, eo-
„ rum amicitiam nobis captare, ac procu-
„ rare (*en ſcopum amicitiæ non ineundæ*
„ *ſolum*, *ſed omnibus modis etiam captan-*
„ *dæ!*) *item* §. 597. Qui honorem cupit
„ majorem, quam mereatur, vel juxta
„ circumſtantias, in quibus eſt, aſſequi
„ po-

Digitized by Google

mia, minus inhiaret opibus atque honoribus, minuſque voluptatibus indulgeret. O præclarum ſane eximiumque Moralis doctrinæ Auctorem! Ne plura.

„ poteſt, is eſt ambitioſus. *Sic ambitio* „ *tantum ponitur in ejuſmodi vanæ glo-* „ *riæ aucupio, quod ad impoſſibilia exten-* „ *ditur*" Sic *Langius*: quod tamen non eſt „ undequaque verum; nam *VVolfius* etiam eum ambitioſum dicit, qui plus honoris appetit, quam mereatur. Sed cui facile non videtur, ſeſe tantundem & etiam plus honoris mereri, quam conſequi poſſit? Vix aliquis igitur hac regula ambitioſum ſe credat. Fortaſſe etiam minus, ſi pro norma ſumat definitionem ambitionis, quam VVolfius tradit in *Jure naturali* Par. I. §. 570. *Ambitio*, ait, *eſt inſatiabilis honoris cupiditas*. Quis enim credat, ſe honoris adeo cupidum, ut nullo quantumvis magno, & multiplici honore *ſatiari* poſſit?

DE

Digitized by Google

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM
LIBER II.

De idea Juris Naturæ.

ABſoluta hujus Operis *protheoria*, ut modo ad jus quo de agimus, propius accedamus, varias multipliceſque illius definitiones, ac diviſiones tradere aggredimur, ut & inde compertum fiat, quænam juris, tum generatim, tum maxime naturalis, idea celebrioribus inſit auctoribus; & ſimul plura pateſcant, quæ homini ſeriam navare operam huic ſtudio cupienti ignorare minime licet. Hac vero occaſione nonnullos etiam explodemus errores, & inconſultam in his quoque quorundam temeritatem caſtigabimus. Si cui vero minutiora perſequi in hoc capite videbimur, is cogitet, hæc nos congerere voluiſſe id generis fere omnia, ne inſequentibus admixta capitibus horum vel magnitudini quodammodo officerent, vel claritati. Ne vero breviores eſſemus, in cauſa fuit ſtudium depellendæ confuſionis omnis, quam variæ, multipliceſque loquendi rationes adhibitæ ab Auctoribus de Jure naturali tractantibus, ingenerare tyronibus ſolent; ut experientia ipſa comperimus.

CAPUT I.

Juris etymon, variæque illius ſignificationes.

UT conſuetudini, quæ in diſciplinis tradendis obtinuit, morem geramus, de Juris etymo pauca, & quidem ex aliorum potius, quam ex noſtra ſententia, præmittimus. (Inſtit. lib. 1. n. 1.) *Ulpianus* itaque *jus* a *juſtitia* appellatum cenſet: quæ tamen *etymologia* minime probatur recentioribus pleriſque, qui potius a *jure juſtum*, & a *juſto juſtitiæ* nomen derivatum arbitrantur. Hinc plurimi *jus* a *jubendo* deducunt, ut perinde ſit *jus* ac *juſſum*: nimirum, eodem plane modo ex *juſſum* oriri *jus* putant, quemadmodum ex vetuſto *oſſum* factum dicitur *os*, poſtremarum ſcilicet abſciſſione litterarum. Addunt vero, dictum olim fuiſſe *jus juſis*, idque poſtmodum in *jus juris*, mutatum, ea ferme ratione, qua una ex præcipuis Romanæ Reipublicæ familiis dicta eſt *Papiria*, quæ antea, Cicerone teſte, *Papiſia* dicebatur. (Epiſt. 21. lib. 9.) Huic favet opinioni *Feſtus* vetuſtiſſimus Grammaticus, apud quem unum idemque ſonant *juſa*, *jura* & *juſſa*. *Hugo Grotius* a *Jovis* nomine latinis *jus dictum eſſe probabile*, putat. (Proleg. lib. de J. B. & P. n. 11.) Quam ſententiam ceteris omnibus præfert *Jo: Baptiſta Vico*, ex eoque confirmare conatur, quod vetuſtiſſimis latinis *Jupiter* diceretur *Jous*, ex quo genitivus *Jovis* & *Jouris* caſus manabat: atque exinde horum nominum contractione *jus juris* ortum eſſe arbitratur. Si res ita ſe habet, auguſtum plane eſt nomen iſtud, divinamque juris originem prodit. Atque hæc de juris nomine ejuſque *etymo* dicta ſint.

Jam vero, varias vocabuli *Juris* acceptiones exponamus oportet, ne qua in decurſu operis confuſio ſubrepat. Quum eæ tamen plurimæ variæque ſint, nos ex omnibus quatuor duntaxat commemorabimus, quæ ad noſtrum pertinent inſtitutum. Prior eſt, qua dicitur *pro lege*: altera *pro adjuncto perſonæ*, ut vocat *Grotius*; ſeu *pro facultate quidpiam faciendi*, vel *habendi*: tertia pro *adjuncto actionis* juxta ejuſdem phraſim; quo quidem ſenſu idem eſt *jus* ac *juſtum*, aut *licitum*: quarta pro *ſcientia* le-

legum, *eaſque interpretandi applicandique arte*, quæ vulgo *Juriſprudentia* appellatur. Acceptiones tamen iſtæ apud Auctores non omnes æque frequentes ſunt ac tritæ. Pro *lege* ac pro *facultate*, ſeu pro *adjuncto perſonæ* frequentior eſt; rarior vero pro *arte* vel *ſcientia*; rariſſima pro *adjuncto actionis*, ſeu pro *honeſto* & *licito* &c. Sunt qui ceteras quaslibet reſpuentes pro *adjuncto* tantummodo *perſonæ*, ſeu pro *facultate*, id nominis uſurpandum cenſent, ea ducti ratione, quod reliquis exprimendis peculiaria ſuppetunt vocabula, nimirum *lex*, *juſtum* vel *licitum*, *juriſprudentia*. Atque hæc quidem dicendi ratio ſatis mihi probatur, quod ambiguitati e medio tollendæ, claritatique procurandæ paullo aptior videatur. At quadruplex commemorata juris acceptio anſam nobis ſuppeditat, eas omnes proponendi hoc in libro, explicandique definitiones ac diviſiones, queis inſtructum eſſe Tyronem oportet, priuſquam ulterius in hujus lectione operis progrediatur.

CAPUT II.

Juris pro Lege *ſumpti definitiones*, & *diviſiones*. *Jus* conceſſivum *ſeu* permiſſivum *a Barbeyraco & Burlemaquio perperam explicatur*. *Abſurdum eſt* legis *a* conſilio *diſcrimen*, *quod Hobbeſius conſtituit*; *neque hunc ſatis corrigit Puſendorfius*.

JUris vocabulum ſæpe uſurpari pro ipſa lege dictum ſuperius eſt. Nunc itaque in primis naturam, & indolem
1.2. Quæſt. legis exponere juvat. Porro *lex* gene-
xc. a. 1. ratim ab Angelico definitur: *regula & menſura actuum*, *ſecundum quam inducitur* (*ſeu obligatur*) *aliquis ad aliquid agendum*, *vel ab agendo retrahitur*. Quam definitionem amplectuntur non modo Scholaſtici omnes, ſed etiam ex Proteſtantibus plures præſtantioreſque
Lib. 1. c. Scriptores. Ad eam quippe proxime ac-
1. §. 9. cedit tum hæc Grotii definitio: *lex eſt regula actuum moralium obligans ad id*, *quod rectum eſt*; tum hæc alia, quam exhibet VVolfius in Philoſophia practi- § CXXXI.
ca univerſali: *eſt regula*, *juxta quam actiones noſtras determinare obligamur*. At vero Thomaſius inurbane Scholaſti- Jur. Div.
cos carpens, ait: *mire vero & inepte* lib 1.cap.
(in lege generatim definienda) *ſudant* 1. §. 28.
Scholaſtici. Deinde modo quodam dictatorio ſubdit: *nos ita definimus*: *lex eſt juſſus imperantis obligans ſubjectos*, *ut ſecundum iſtum juſſum actiones ſuas inſtituant*. At Thomaſius inepte prorſus ſubſtituit *juſſum* pro *regula*. Nam ſatis compertum eſt, non omnem imperantis juſſionem habere rationem legis. Hæc enim permanens diuturnaque ſit, oportet: juſſus autem, ſeu juſſum nullam per ſe exigit diuturnitatem. Inſuper lex communitatem integram, bonumque commune reſpicit; non ita quodvis Imperantis juſſum.

A Thomaſiana vix in aliquo differt legis definitio a Puſendorfio tradita tum in majori opere *de jure naturæ*, & *Gentium*, tum in minore de *officio hominis & civis*; ſic enim illam definit: *lex eſt*
decretum, *quo Superior ſibi ſubjectum* Lib. 1. c.
obligat, *ut ad iſtius præſcriptum actio-* 6. §. 4.
nes ſuas componat. Qua in definitione
Thomaſius *Superioris* vocabulum in *Im-* Ib. §. 10.
perantis mutandum cenſet. *Nam præter Superioritatem imperii* (inquit) *dantur & aliæ ſuperioritates ordinis*, *puta dignitatis*, *addo etiam beneficii*, *quæ hujus loci non ſunt*: quaſi vero præcedens vox *decretum*, vel *Juſſus* ſatis minime indicaret, hoc loco *Superioris* nomine nonniſi *Imperantem* venire.

Martinus Hubnerus eandem Puſendor- Eſſai ſur
fianam Legis definitionem reprehenden- l'Hiſtoire
dam arbitratur, propterea quod nec *pro-* du Droit
mulgationis, neque *legitimæ poteſtatis* in naturel
ipſomet imperante exiſtentis, neque *ſan-* par.2. §.7.
ctionis (ſeu comminationis pœnæ vio- pag. 230.
latoribus infligendæ, promiſſioniſque præmii legem implentibus conferendi) mentionem faciat; quoniam, inquit, Lex priore conditione deſtituta non eſt niſi *propoſitum*, ut vulgo dicitur, *in pectore*; altera vero ſi careat, aut *ridicula* eſt, aut *tyrannica* juſſio; ac, ſi tertia deſit, valde *imperfecta* eſt Lex, quippe omni ferme robore deſtituta. *Hubneri*

neri hæc in *Puſendorfianam* Legis definitionem cenſura æque in aliorum, & fortaſſe omnium, qui ipſum præceſſere, definitiones cadit: nemo enim, quem ſciam, omnia illa in definitione Legis cenſuit exprimenda; quod vel ſolum ab ea ferenda cenſura doctum hunc hominem revocare debuiſſet. An ne enim vidit ipſe in tritiſſimæ rei definitione, quod viderit nemo? Equidem, quænam fuerit ea omnia deſcribendi declarandique neceſſitas, nec ipſe video. Nam ad *promulgationem* quod attinet, ea legem minime conſtituit, ſed unice manifeſtat; ut ſubditi agnitam impleant, quam ignotam implere non poſſent. *Superioris* vero nomen, quum indefinite ponitur, nonniſi legitimum, qui unus verus eſt, ſuperiorem ſignificare valet: *Tyrannus* ſiquidem proprio vocabulo a vero ſuperiore diſcernitur. Demum *ſanctione*, ſive promiſſione præmii, & comminatione pænarum ſubditi ad legem implendam aut alliciuntur, aut compelluntur; adeoque legi robur aliquod additur, non ejus ſubſtantia conflatur. Verum quamquam nulla mihi videtur neceſſitas omnia exprimendi in definitione legis quæ vult *Hubnerus*; tamen improbandum non cenſeo, ſi quis ad explicatiorem habendam definitionem, quæ ſcilicet non ſolum legis ſubſtantiam atque eſſentiam exprimat, ſed etiam conditiones ad plenum ejuſdem vigorem neceſſarias complectatur, eadem addjicere voluerit, improbandum non puto; pręſertim cum ipſe Angelicus Præceptor hoc ipſum probare videatur. Nam poſteaquam allata definitione ſatis legis ſubſtantiam expreſſit; ſequente art. 4. ejuſdem quæſtionis aliam proponit, qua neceſſariam ad ejus vigorem promulgationem inſeruit, ita inquiens: *Lex nihil aliud eſt, quam quædam ordinatio rationis ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet promulgata*. Quam adhuc explicatiorem reddere quis poſſet ex mente *Hubneri* addendo: *& vel promiſſione præmii, vel comminatione pœnæ roborata*.

Barbeyracus etiam *Puſendorfianam* Legis definitionem ut *non ſatis amplam* & *accuratam* ſuggillat. Quare hanc judicio ſuo *meliorem* proponit: *Lex eſt decretum ſuperioris quocunque modo ſufficienter manifeſtatum: quo is ſubjectorum aut omnes in univerſum, aut ſaltem alicujus generis actiones dirigit; ita ut ratione illarum aut neceſſitatem certo modo agendi, vel non agendi imponat; aut libertatem pro lubitu agendi, vel non agendi relinquat*. Cur poſteriora verba adjicienda *Barbeyracus* exiſtimarit, perſpicuum fiet ex Legis diviſione, ad quam tradendam accedimus.

In Not. ad cit. loc. Puſendorfii.

Juris itaque pro lege accepti ea videtur mihi optima ac generaliſſima diviſio, qua ex parte Legiſlatoris in *divinum* & *humanum*; ex parte vero intimæ ejuſdem proprietatis in *præceptivum* & *conceſſivum*, ſeu *permiſſivum* tribuitur. Singulis hiſce diviſionis partibus aliqua ſubjecta partitio eſt. *Divinum* namque jus aut *neceſſarium* eſt, aut *liberum*: *humanum* vero aliud *naturale* eſt, *poſitivum* aliud, ſeu *voluntarium*. *Præceptivum* pariter in *affirmativum* & *privativum*, quod alii *negativum* appellant, tribui ſolet. Sed melius fortaſſe dixeris, illud dividi in *præceptivum proprie dictum*, & in *prohibitivum*; priore enim illo quidpiam ut fiat præcipitur, iſto quidpiam fieri prohibetur. (*a*) *Jus divinum neceſſarium* eſt ipſum *Jus naturale*; quod etiam *humanum* dici poteſt, eoquod in humana natura fundatur, & ab ea velut ab immediato fonte dimanat: at proprie eſt *jus divinum*, quia ejus auctor Deus eſt; hinc *jus naturale divinum* a quibuſdam vocatur. *Jus divinum liberum* aliud eſt *legale*, aliud *evangelicum*. Minutiores alias diviſiones prætereo. Ad jus *humanum poſitivum* quod ſpectat, illud ab aliquibus triplex ſtatuitur, nimirum *Jus Gentium*, *Civile* & *Eccleſiaſticum*: quæ tamen parti-

(*a*) Poſſet etiam brevius primo dividi ex parte *intimæ conſtitutionis* in *præceptivum*, *probibitivum*, & *conceſſivum*,

tio a pluribus improbatur: alii namque *Jus Gentium naturalis juris* partem faciunt; alii *naturale* inter, & *civile* medium eſſe contendunt: qua de re ſuo loco diſputabitur. Singula hæc Juris genera accurate definire & explicare ad præſens non attinet: pleraque etiam ex ipſa eorum nuncupatione ſatis innoteſcunt. Duo duntaxat nobis potiſſimum explicanda ſunt, *jus naturale* & *Gentium*. At quum poſtremi hujus idea in controverſia poſita ſit, hinc ejus definitio tunc tradenda nobis erit, quum quid ſit, aut ſaltem quo a nobis ſenſu accipiatur, conſtituemus. De *Jure* autem *naturali*, quod ad nos maxime ſpectat, peculiari opera inferius agemus.

Hic vero animadvertere præſtat, diviſionem *Juris* in *præceptivum* & *conceſſivum* licet vetuſtiſſimam; nam eam tradit *Modeſtinus* vetuſtus ac celebris Juriſconſultus Romanus (*a*) a quibuſdam ex eo improbari, quod *conceſſio* ſeu *permiſſio* actionem nullam per ſe includere videatur: *Permiſſio*, ait Grotius, [Cap. 2. n. 12.] cui adſtipulari videtur *Thomaſius*, [Lib. 1. c. 5. §. 19.] quamvis nihiloſecius eam partitionem amplectatur, *proprie non actio eſt legis*, *ſed actionis negatio*, *niſi quatenus alium ab eo*, *cui permittitur*, *obligat*, *ne impedimentum ponat*. [Lib. 2. c. VI. §. 15.] Similia habet *Puſendorfius*. Verum *Barbeyracus* [In not. ad cit. loc.] contendit, ipſam etiam *permiſſionem* præſertim in *naturalibus* (in quibus mere *negativa* permiſſio, aut *tolerantia* locum non habet.) actionem eſſe *poſitivam ſin expreſſam*, *ſaltem tacitam* Legiſlatoris, qua moralem facultatem tribuit quidpiam legitime habendi, agendi, vel exigendi.

Etſi vero controverſia iſtæc exigui plane momenti videri poſſit, eamque parum a quæſtione nominis abeſſe; attamen quum *Burlemaquius* non obiter quidem [Princip. du Droit naturel. part. 1. cap. 2.] ſed data opera *Barbeyraci* ſententiam defendendam ſuſceperit, eique propterea quidpiam celebritatis addiderit; haud omnino abs re fuerit, ſi eam hoc loco paucis dirimamus. *Permiſſionem* itaque ſeu *conceſſionem* non eſſe veram legis actionem ex eo primo confici poſſe videtur, quod omnium ſenſu *obligatio* ſit eſſentialis veræ legis proprietas: at vero *conceſſio* ſive *permiſſio* non obligat, niſi forte alium, ne alterius libertati obſit; ut recte animadvertit *Grotius*: quanquam & hæc ipſa obligatio, qualiſcunque ſit, non tam ex permiſſione quidpiam agendi, quam ex injuriæ cuiquam inferendæ prohibitione oriatur. Deinde vero, ſi ponamus, Legiſlatorem ad qualemcunque actionem indifferenter ſe habere, videlicet neque eam præcipere, nec vetare; jam eo ipſo intelligimus, *permiſſionem* adeſſe, ſeu liberum cuique eſſe operari, ſi velit; vel ab actu abſtinere: cur igitur ad hoc poſitiva voluntate legiſlatoris opus fuerit? Quin nec illud intelligitur, qua ratione, poſitiva hæc voluntas ſit ei in permiſſione adſcribenda. Vel enim actio illa, quæ dicitur permiſſa, ſpectat, aut confert ad finem Legiſlatoris, necne: ſi ſpectat, jam cenſendus eſt Legiſlator, qui ſapiens fuerit, eam aut præcipere, aut vetare: ſi ſecus vero, quum prudens Legiſlator nihil niſi ob præſtitutum ſibi finem ſtatuere poſſit, nihil pariter de ea decernere credendus eſt. Quamobrem quæ exinde effluit, permiſſionem nihil poſitivæ voluntatis Legiſlatoriæ includere, recte concipimus. Si ergo *ſtricte*, ut ajunt, & *rigoroſe* loquamur, diviſio juris in *præceptivum*, & *conceſſivum* ſive *permiſſivum* abjicienda eſt, & permiſſio non *actio legis*, ſed *actionis negatio*, ut ait *Grotius*, exiſtimanda.

Si vero quis dixerit, libertatem agendi, qua homo pollet, eſſe poſitivum Dei donum a poſitiva ejus voluntate collatum; adeoque, quum permiſſio nihil aliud eſſe videatur, quam ipſa agendi libertas, negari non poſſe, permiſſionem quidpiam poſitivum eſſe, ipſamque propterea permittentem legem eſſe pariter poſitivam. Reſpondemus, libertatem humanam eſſe quidem eximium Dei donum, ſed tamen ut Condi-

(*a*) *Legis eſt* inquit, Digeſt. libro VII. *præcipere*, *vetare*, *permittere*, *punire* &c.

Digitized by Google

ditor eſt, non ut legiſlator; nam legiſlatio libertatem invenit, non inſerit. Diſtinguenda deinde eſt *phyſica* libertas a libertate *morali*: illa rationalis naturæ eſſentialis proprietas eſt; adeoque ab ipſamet natura dimanat; eſtque propterea donum quidem Dei, ſed a natura ipſa minime diverſum. *Moralis* autem libertas in facultate (ſalva tamen ſemper actionis rectitudine) agendi & non agendi repoſita, ex eo uno conſurgere intelligitur, quod Legiſlator actionem aliquam, quæ nihil confluit ad ſuum finem, nec præceperit, nec vetuerit. Verum audiamus *Burlemaquium* ſententiam *Barbeyraci* propugnantem.

Princ. du droit Nat. par. 2. c. 2. §. 6.

„ *Legiſlator*, inquit, *nil niſi* deliberate & ſapienter decernit. Si ſolum „ in aliquibus neceſſitatem certo modo „ agendi imponit, neque ulterius neceſſitatem iſtam extendit, id exinde „ eſt, quod fini ſibi propoſito congruere arbitratur, ſi certis in rebus libertatem pro lubitu agendi ſubditis ſuis „ relinquat. Idcirco ſilentium Legiſlatoris infert *permiſſionem poſitivam*, „ quantumvis tacitam, agendi quidquid „ nec vetat, nec præcipit“.

Reſponſio. Legiſlator non idcirco libertatem certis in rebus ſubditis ſuis relinquit, quod ea proſit propoſito ſibi fini; ſed quia actiones illæ ſubditorum voluntati relictæ fini præſtituto nec proſunt, nec obſunt: quamobrem de illis nihil decernit, quod ad permiſſionem ſatis eſt.

„ Qui certos limites ſtatuit (ſubdit „ *Burlemaquius*) quos præterire non liceat, eo ipſo ſignificat, quouſque ipſe progredi permittat, & aſſentiatur. „ Permiſſio igitur effectus legis eſt non „ minus quam obligatio“.

Reſponſio. *Qui certos limites ſtatuit quos præterire non liceat*, eo ipſo ſignificat, actiones alias ad ſcopum finemque ſuum minime pertinere; adeoque quemadmodum ipſæ, ad finem indifferentes ſunt, ita voluntas Legiſlatoris ad eaſdem indifferens eſt: atque adeo illius aſſenſus, quo ſubditi iis in rebus pro lubitu agere permittuntur, non poſitiva voluntate conſtat, ſed mera negatione, ſive potius remotione diſſenſus: quæ equidem dici poteſt tacitus & moralis aſſenſus, quatenus idipſum moraliter præſtat quod poſitivus & expreſſus præſtaret; non quia libertatem afferat pro lubitu agendi (qui poſitivus eſſet effectus,) ſed quia præexiſtentem libertatem nec aufert, nec imminuit. Ex his vero cetera facile refutantur, quæ urget *Burlemaquius*.

„ Quum homo, inſtat ille, pendeat „ a ſuperiore Deo, cujus voluntas eſſe „ debet univerſalis regula ejuſdem actionum; hinc jus quodlibet, quo gaudet homo, innoxie & impune quidpiam agendi, nititur expreſſa vel tacita ipſius Superioris, vel legis *permiſſione*.“

Reſponſio. Ex eo quod homo pendeat a Deo tanquam a Superiore, id ſolum conficitur, exigendas illi eſſe actiones omnes ad normam, & regulam, quam Deus ipſi præſtituerit. At vero Deus, & quilibet Superior in iis tantummodo normam præſcribit, quæ ad finem ſibi propoſitum quidpiam momenti habent; in reliquis nullam præſcribit, ſed plenam agendi, vel non agendi libertatem relinquit. Jus itaque pro lubitu agendi, quo tunc homo potitur, proprie a naturali ſua libertate profluit, quæ tamdiu integra manet, quamdiu Legiſlatoris præcepto vel interdicto non imminuitur, aut *moraliter* aufertur. Atque in hoc quidem *permiſſio* ſita eſt.

Poſtremum *Burlemaquii* argumentum eo nititur, quod *permiſſio a lege alicui conceſſa, juſque ex ea conſurgens ceteris obligationem imponat minime ei reſiſtendi*. Hinc concludit: *igitur obligatio & permiſſio naturaliter colligatæ ſunt, & hoc totum effectus eſt legis*. Utique reſpondeo; ſed non peculiaris effectus legis illius, qua alteri pro lubitu agere permittitur; ſed alterius generalis, qua cuilibet inhibetur, ne alienum jus impediat, aut lædat: ut ſupra innuimus. Plura in hanc rem congerere operæ pretium non eſt.

Addere potius pauca libet de *Legis* a *Conſilio* diſcrimine, quod ab *Hobbeſio*, quem

Digitized by Google

De cive cap XIV. §. 1. quem ſecutus eſt *Puſendorfius*, perperam aſſignatur. *Diſtinctio* (ait *Hobbeſius*) *inter conſilium ac legem deſumenda eſt a differentia inter conſilium ac mandatum. Nam conſilium eſt præceptum, in quo ratio quare paremus, ſumitur ab ipſa re, quæ præcipitur. Mandatum autem eſt præceptum, in quo parendi ratio ſumitur a voluntate præcipientis; proprie enim non dicitur, ſic volo, ſic jubeo, niſi ſtet pro ratione voluntas.* Hinc legem ita ille definit: *Mandatum ejus perſonæ* (*ſive hominis, ſive curiæ*) *cujus præceptum continet obediendi rationem.* Congruit hæc *Hobbeſii* doctrina cum ejus de *Imperii* fundamento ſententia, quod eſſe ait *potentiam irreſiſtibilem*; (quem errorem nos ſuo loco rejiciemus) quemadmodum enim ibi *legitimum* imperium a *tyrannico* non ſecernit; ita hoc loco veram *legem* cum *tyrannico* mandato, ſeu potius cum violentia, ac coactione confundit. *Tyrannicum* ſane mandatum eſt illud, quod ratione deſtituitur, unaque nititur vi, ac potentia, qua valeat Tyrannus alios ad obediendum compellere. Errat igitur enormiter *Hobbeſius*, dum generatim ex præmiſſis concludit: *Univerſaliter præcepta omnium potentium reſpectu eorum, qui non poſſunt reſiſtere, eorum leges dicendæ ſunt.* At dicantur, ſi placet, *leges*; ſed *iniquæ* illæ tamen, & *tyrannicæ*, adeoque ex verarum legum albo omnino expungendæ. Caſtiganda ergo ſunt & corrigenda, quæ hic Auctor ibidem ſubdit: *Differunt*, inquit, *multifariam lex & conſilium. Lex enim ejus, qui poteſtatem* (adde *legitimam*) *habet in eos, quibus præcipitur; conſilium ejus, qui non habet. Facere id, quod lege præcipitur, officii; quod conſilio, arbitrii eſt* (hic limitatione utendum; nam ſi conſilium de re fuerit neceſſaria aut utili, tum lex naturæ præcipit, ut conſilium danti pareamus). *Conſilium* (pergit Hobbeſius) *dirigitur ad finem ejus, cui præcipitur; lex autem ad finem ejus, qui præcipit.* Abſurda plane eſt hæc doctrina, ſi hunc reddat ſenſum, finem legis minime eſſe utilitatem eorum, quibus imponitur lex; quum contra, certum ſit, probi Legiſlatoris officium eſſe, ſubditorum felicitatem ſuis legibus promovere: atque in hunc certe finem conſtituuntur Principes & Legiſlatores; ita ut qui propriam utilitatem legibus ſuis unice ſpectant, hi quod probi Principis eſt, minime gerunt, ſed quod Tyranni. Jam vero ſi finis legis ſubditorum utilitas ſit, illud quoque diſcrimen corruit, quod ſubjicit *Hobbeſius*, *Conſilium* nempe *nonniſi volentibus dari*, *legem etiam nolentibus*. Patet ſiquidem non poſſe ſubditos recta ratione legem illam nolle, aut reſpuere, qua eorum felicitati conſulitur. Et hinc qui recti & probi ſunt Imperantes, ſolent ea de re ſubditos præmonere, ut eos ad obediendum ſuaviter alliciant, non invitos compellant. Norunt enim ipſi ſeſe ſubditis ratione utentibus imperare: eapropter non mera quidem authoritate, ſed etiam, immo maxime, ratione eos ſatagunt permovere. Illud tamen verum eſt, haud debere ſubditos in cauſſas, ob quas feruntur leges, curioſius inquirere; ſed potius confidere, æquam & juſtam Imperantibus ſubeſſe legis ferendæ cauſſam, tametſi minus fortaſſe appareat. Et hoc quidem ſenſu probari utcunque poteſt quod ait Hobbeſius, *rationem parendi legi ſumi a voluntate* (quæ creditur recta) *præcipientis*. At vero in hoc minime diſcriminatur *conſilium* a *lege*: neque enim ſemper redditur conſilii quod datur, ratio; ſed quandoque, etſi minime pateat, præſto tamen eam eſſe conſilium danti, non dubitatur. Hac plane ratione pharmaca a Medicis præſcripta plerunque ſumunt ægroti, licet quæ ipſis inſit ſanandi virtus, prorſus ignorent: ſcilicet Medicorum peritiæ, bonæque eorum voluntati & æquitati unice acquieſcunt.

Puſendorfius in aſſignando legis a conſilio diſcrimine, *Hobbeſii* veſtigia proxime premit, quanquam nonnihil pro more ſuo ejus doctrinam emollire non omittit. Fatetur ille primo, *legem ſuis non debere carere rationibus*; ſubdit tamen, eas *non proprie eſſe cauſſam, quare imperanti obſequium præſtetur*, ſed hanc De J. N. & G. lib. I. cap. VI. §. 1.

hanc eſſe *poteſtatem præcipientis* . Immo, inquio ego, rationes *proprie cauſſa ſunt*, cur ſubditus lubenti bonoque animo ſeſe imperanti ſubjiciat; nanque poteſtas imperantis, ſi pro facultate cogendi ſumatur, prout a *Puſendorſio* ſumi videtur, a rationibus omnino ſejuncta, cauſſa eſſe non poteſt, niſi ut quis invitus, repugnanteque animo pareat. Non etiam ſatis proprie loquitur *Puſendorſius* dum pronunciat, *leges ſuis non debere carere rationibus*; hoc enim loquendi modo ſe in ea eſſe ſententia indicat, *rationes* non proprie & per ſe, ut ajunt, ad legem pertinere; ſed ſolummodo, ut quid *addititium*; quum tamen rationes ita integrent legem, ut mandatum ratione omni prorſus deſtitutum, etiamſi a legitimo Imperante latum, *coactio* cenſenda ſit potius quam lex. Verum in legitimo Principe rationes, ut dictum eſt, præſumendæ ſunt potius, quam audacius inveſtigandæ. Ceterum illud eſt certiſſimum, Superiorem, dum quidpiam ſine juſta ratione decernit & jubet, authoritate abuti ſua; nec ut verum tunc ſeſe gerere Superiorem: multoque magis, ſi iniquum aliquid, vel injuſtum præcipiat: quin tunc ſubditi, dummodo mandati injuſtitia evidens & certa ſit, obtemperare non debent, nec innoxie valent. Pergit vero *Puſendorſius Hobbeſium* ſuum hac de re loquentem emollire: quum enim *Hobbeſius* abſolute protuliſſet, in conſilio *rationem parendi ſumi ab ipſa re, quæ præcipitur*, in lege autem *accipi a voluntate præcipientis*, *Puſendorſius* ait, legibus *obediri non principaliter propter rem ipſam, ſed propter voluntatem præcipientis* . At ſi ratio, ob quam lata lex eſt, ſit, ut eſſe debet, communis ſubditorum felicitas, non video, cur non æque, ſin etiam *principalius*, ſit propter rem ipſam obtemperandum. Scilicet quavis lege illud duntaxat recte præcipitur, quod ſubditi, nullo etiam accedente præcepto, præſtare deberent, eo quod res ipſa præcepta in ipſorum cedat utilitatem ac commodum. Quod quidem quum verum ſit in legibus ipſis poſitivis, modo ad rationis præſcriptum fuerint latæ; longe tamen verius eſt in legibus naturæ, quibus nihil præcipitur, niſi quod in propriam cujuſque, vel in publicam vergat felicitatem. Sic temperantiæ præcepto principaliter etiam propter rem ipſam, nimirum ob eximios hujus virtutis fructus parere debemus: quanquam neque negandum, perfectius agi, ſi eæ leges impleantur præcipue ob eam rationem, quod ab Auctore naturæ, ceu ab infinitæ dignitatis Legislatore fuerunt præſcriptæ.

Quod demum *Hobbeſius* ait, *Conſilium dirigi ad finem ejus, cui præcipitur*, Legem autem *ad finem ejus, qui præcipit*, ita corrigit *Puſendorſius*, ut admittat, legem quoque *ſæpe habere finem tendentem ad eos, quibus præcipitur*. Verum dum dicit *ſæpe*, ſatis jam indicat, finem legis æquo modo eſſe poſſe privatum Legislatoris commodum, quod eſt falſiſſimum: nam finis legitimus cujuſcumque Legis nonniſi publica felicitas eſt; ob id enim Imperantes conſtituuntur, ut communi ſubditorum, non privatæ ſuæ utilitati proſpectum velint. Eapropter ſi imperans quiſpiam legem aliquam ferat, ut unice privatæ ſuæ utilitati conſulat, hoc ipſo & auctoritate abutitur ſua, & ad tyrannidem quadantenus accidit. Verum hac de re ne plura. Clarior vero eſt differentia *Legis* a *pacto*, & a *Jure*, ſi hæc pro libertate agendi ſumatur, quam ut in ejus explicatione tempus teramus.

CAPUT III.

Definitiones, ac diviſiones Juris ſumti pro attributo perſonæ.

JUs acceptum pro *attributo perſonæ* definiri communiter ſolet: *poteſtas legitima ad rem aliquam obtinendam, vel ad aliquam functionem, vel quaſi functionem, cujus violatio conſtituit injuriam*. Ab aliis eodem in ſenſu definitur: *facultas legitima* (hoc eſt *legi conſentanea*; alioquin non jus, ſed injuriæ rationem haberet) *utendi*, *ac fruen-*

fruendi re aliqua, aut certe obſiſtendi, ne qua actio ab alio fiat. Grotius vero jus ita definit: *eſt qualitas moralis perſonæ competens ad aliquid juſte habendum vel agendum*. Hanc Grotii defini-
Jurisprud. div. lib. 1. Cap. I. §. 82. tionem ampliat Thomaſius *certis*, ut ait ille, *de cauſſis*, quas tamen non explicat; ſed ſolum verba aliqua adjungit. En vero abſolutiſſimam juris definitionem a Thomaſio traditam: *Jus pro attributo perſonæ ſumtum eſt qualitas moralis activa ex conceſſione ſuperioris perſonæ competens ad aliquid ab altero homine, cum quo in ſocietate vivit, juſte habendum vel agendum*. Si mancam imperfectamque Grotii definitionem *certis de cauſis* Thomaſius exiſtimat; ego definitionem iſtius *certis de cauſis* (quas utpote per ſe manifeſtas, opus non eſt ut exponam) verboſiorem arbitror & redundantem. Sed ut ad Grotianam definitionem revertar, utitur Grotius *qualitatis* vocabulo, ut unica definitione comprehendat nedum facultatem *perfectam* (quæ proprie facultas vocatur) ſed etiam *imperfectam*, quam ipſe *aptitudinem* vocat, ſed alii fortaſſe rectius *dignitatem*, vel *meritum*, Greci autem *ἀξίαν dignitatem*. Quod a Juriſconſultis *facultas*, ab aliis *jus ſtrictum*, vel etiam abſolute *jus* dicitur: nam *juris* vocabulum frequentius pro hac facultate, quam pro lege uſurpatur, ut & alibi dictum eſt.

Facultas iſthæc ſub ſeſe continet tanquam ſpecies, *Libertatem* tum in ſe, tum in alios, ut *Patriam, dominicam* &c. *Dominium* tam *plenum*, quam *ſemiplenum*, cujuſmodi ſunt *uſusfructus*, *jus pignoris &c. Creditum*, cui *debitum* reſpondet; *jus puniendi*, cui reſpondet *obligatio ad pœnam*. Partitur quoque hæc *facultas* in *vulgarem* & *eminentem*. Illam particularium perſonarum eſt, particularemque reſpicit uſum: hæc convenit Communitati ſeu Reipublicæ, eique, qui rempublicam adminiſtrat; verſaturque circa ipſius Reipublicæ partes, ſive ſubjectos, eorumque res boni communis cauſſa. Id generis eſt *poteſtas Regia*, cui *patria* & *dominica* poteſtas ſubjicitur. Eapropter majus eſt Regis, quum agitur de bono communi, in ſingulorum bona dominium, quam ipſorummet peculiarium dominorum. Hinc debitor quiſque quoad uſus communes, magis obligatur Reipublicæ, quam creditori ſuo. Hæc ferme *Grotius*.

Jus, quod *facultatem* appellat *Grotius*, jus *perfectum* vocant plerique: quam vero ille *aptitudinem* nominat, jus *imperfectum* dicunt. *Perfectum* jus vulgo definitur *id, cui, ut ſatisfaciat, cogi poteſt alter*: hinc etiam *jus cogens* ab aliquibus nuncupatur. *Imperfectum* vero dicitur illud, quod *jus ad coactionem* non continet. In jure *Civili* ſolius juris *perfecti* habetur ratio, quod & ſimpliciter *jus* appellatur. Quin etiam minime deſunt, qui hujuſcemodi in *perfectum*, & *imperfectum* juris diviſionem e medio penitus auferendam exiſtiment: *involvit enim contradictionem*, inquit *Jo: Laurentius, Fleiſcherus*, *jus* Inſtit. Jur. Nat. lib. I. cap. I. §. 11.
habere, & eo tamen non poſſe uti; jus adeſſe, ſed ſine obligatione; obligatum eſſe, & cogi tamen non poſſe. Sed hæc mera *logomachia* eſt. Quid enim prohibet, aut quid obſtat, eam qualemcunque exigentiam, quæ alias *aptitudinis, dignitatis, meriti*, vel etiam *convenientiæ*, aut *decentiæ* vocabulo indigitatur, *imperfecti* juris nomine appellare; præſertim quum id ſaltem juris illa obtineat, ut nemo abſque injuria rei, ad quam jus iſtiuſmodi eſt, aſſecutionem valeat impedire? *Fleiſcherianæ* vero contradictiones vel ipſa *imperfecti juris* idea evaneſcunt. Poſſent hic aliæ adnecti juris hujuſmodi diviſiones; ſed eas Lib. VI., qui de jure *naturali* futurus eſt, commodius trademus.

CA-

Digitized by Google

CAPUT IV.

Juris accepti pro adjuncto actionis *definitiones*, *& diviſiones*. *Immerito gloriatur* Thomaſius, *ſe omnium primum tradidiſſe diſcrimen Juſti*, *honeſti*, *& decori*: *imo veram decori ideam neque tradidit unquam*, *neque habuit*. *Juſtitiæ definitio*, *& partitio traditur*. *Puſendorfii hac de re errata emendantur*.

Lib. I. c. I. §. 3.

JUs pro *adjuncto actionis* ſumtum ſignificat (inquit Grotius) illud, *quod juſtum eſt*. Quocirca cum primum ſuum *de iure Belli* tractatum inſcripſerit, perinde ſignificat, & intelligi vult, *ſitne aliquod bellum juſtum*, *& quid in illo juſtum ſit*. Monet autem hoc vocabulum *juſtum* accipiendum hic eſſe *magis in ſenſu negante*, *quam ajente*, ita ut jus ſit illud, quod *injuſtum non eſt*. Sed ipſe addiderim, juſtum hoc loco non accipi ſtricte pro eo, quod pertinet ad virtutem juſtitiæ, ſed in ſenſu latiore, nimirum pro eo, quod nulli omnino legi contrarium eſt; adeo ut hoc loco idem ſit *jus*, ac illud, quod ex quacunque lege debitum eſt; vel (ſi ſumatur in ſenſu negante), id quod nulla lege prohibetur; uno verbo, quod *licitum* eſt. Nam quemadmodum jus acceptum pro lege legem omnem complectitur; ita ſumtum pro *actionis adjuncto* congrue uſurpatur pro eo omni, quod legitimum eſt, nullique legi contrarium; adeoque quod culpa vacat, & jure reprehendi non poteſt.

Jus hoc modo ſumtum dividi poteſt in *juſtum*, *honeſtum*, atque *decorum*. Quę partitio celebris eſt apud recentiores juris naturæ ſcriptores, præſertim poſtea quam *Thomaſius* eam ſibi tribuit laudem, ſe *primum omnium* diſtinctionem juſti ab honeſto, & decore agnoviſſe, & explicaſſe, *cum Doctores ſcholaſtici* (*ait ille*) *fere unanimiter juſtum*, *& honeſtum confuderint*; *de decoro vero plane non cogitaverint*. Sed injuſta plane cenſura, & criminatio hæc eſt. Nam adeo certum exploratumque eſſe debet, ſcholaſticos quoſque doctores alterum ab altero diſtinxiſſe, videlicet *juſtum ab honeſto*, ſicut certum & exploratum eſt, eos habuiſſe *juſtitiam* ut *peculiarem* virtutem a ceteris, quæ circa honeſtum verſantur, omnino diſtinctam. De eo autem, quod *decorum* dicitur, ſatis egerunt quicunque Ethicen tradidere, ſin expreſſe ſub hac voce *decori*, ſaltem quoad rem ipſam agentes de virtutibus illis, quibus decorum omne (teſte Cicerone, continetur, nimirum de *conſtantia*, *moderatione*, *temperantia*, & *verecundia*. Sed quod majus eſt, doctores ſcholaſtici in ſuis operibus *decori* leges accurate ſervarunt; ſecus ac Thomaſius, qui eas haud raro tranſgreditur, cum de Catholicis, aut ſcholaſticis mentionem facit. Sed quandoquidem tantopere jactat, ſe primum omnium diſcrimen inter *honeſtum*, *decorum*, & *juſtum* explicuiſſe, id paucis expendere libet. *Honeſtum*, inquit, *dirigit actiones inſipientium internas*. *Decorum externas*, *ut aliorum benevolentiam acquirant*. *Juſtum externas*, *ne pacem turbent*, *& ut turbatam reſtituant*. Haſce propoſitiones pro totidem definitionibus habet *Thomaſii* interpres *Fleiſcherus*, ut conſtat ex marginalibus notis. Eas porro ille ita proponit: *intelligimus ſub regulis honeſti illa præcepta moralia*, *quæ docentur in Ethica*, *ideſt ea*, *quæ nihil aliud intendunt*, *quam felicitatem hominis internam &c. Decorum nihil aliud comprehendit*, *quam qualitatem moralem actionum humanarum*, *qua homo intendit amicos ſibi parare*. Juſtum *involvit illa officia*, *quibus homo intendit*, *ſibi non facere inimicos*. Scilicet quum juxta *Thomaſiana* principia jus naturæ nil aliud ſit, quam *ars feliciter*, ideſt *jucunde ſuaviterque* vivendi, ut ſupra monuimus; ad hoc autem neceſſaria ſunt tria; primo nempe *pax interna*, quæ ex ſedato paſſionum tumultu conſurgit, ſecundo *pax externa*, quæ nulla aliis hominibus irrogata injuria obtinetur; demum illorum, quibuſcum vivimus, *benevolentia*, ut quotidianæ noſtræ indigentiæ proſpiciant, primum nobis ſuppeditat *honeſtum*, ſive potius honeſtas; alterum tri-

Fund. jur. nat & gen. in cap. proem. §. XII.

De Offic. lib. I. n. 18.

Op. cit. lib. I. cap. IV.

Inſt. Jur. nat. & gen. c. VI. § 72.

tribuit *juſtum*, ſeu *juſtitia*; tertium præſtat *decorum*, ſeu *decentia*. Sic itaque *Thomaſius honeſto*, *juſto* ac *decoro* ſuas veluti provincias diſtribuit, invectamque jampridem circa hæc omnia a ſcholaſticis confuſionem a ſe primo tandem ſublatam e medio, gloriatur.

At ego facile *Thomaſio* concesſerim, ipſum omnium primum extitiſſe, qui hujuſcemodi ideam *Honeſto*, *Juſto*, ac *decoro* affinxerit, quique primo commemoratam differentiam tradiderit; nego tamen ac pernego, veram eorum ideam exhibuiſſe, veramque inter hæc tria diſtinctionem adinveniſſe: quod hoc modo ex ipſiuſmet verbis evinco. Gloriatur ipſe, ſeſe primo hanc diſtinctionem protuliſſe, adeoque & earum rerum ideam, unde fluit ipſa diſtinctio: veterum ergo nemo talem iis vocibus ſubeſſe ideam exiſtimavit. At, ſubſumo, quæ vocibus ſubſit idea, nonniſi ex veteribus, qui eam affinxere, ſcire valemus: idea ergo *honeſti*, *juſti*, atque *decori*, eorumque inter ſe differentia a *Thomaſio* invecta non eſt vera, ſed pro arbitrio & gratis omnino ab eo conficta; quandoquidem nec ulla authoritate ab eo fulcitur, nec confirmatur ratione ulla, neque ex ipſa notione vocis elicitur; ſed unice aſſeritur & enunciatur. Veniam, puto, dabit humaniſſimus Philoſophus, ſi ipſi nos minime talem tantamque attribuamus authoritatem, ut ſubjectum vetuſtis vocibus ſenſum mutare valeat, novaſque ideas conſtituere. Qua tamen poteſtate etiamſi donatus eſſet, non idcirco gloriari poſſet, ſeſe veram detexiſſe *honeſti* a *juſto* & *decoro* diſtinctionem, ſed novam proprio marte procudiſſe. Interim vero nos, qui neque veteris detegendæ aciem, nec facultatem novæ cudendæ in eo agnoſcimus, hoc ipſius commentum abiicimus; & eo quidem vel maxime, quod *juſto* & *honeſto* non alium quam *utilitatis* finem, *pacem* videlicet *externam*, *internamque* ipſe præſtituat; *decoro* autem eum tribuat ſcopum, quo collineant etiam abjectorum hominum famulatus, immo & pravæ adulatorum, hypocritarumque artes, atque improbi ambitioſorum conatus; ad captandam videlicet benevolentiam aliorum (*ut noſtræ quotidianæ ſubveniant indigentiæ*) aliorumque laudes ſibi comparandas (*a*). Itaque dimiſſa Thomaſii doctrina, triplicis hujus *attributi*, videlicet *decori*, *honeſti*, & *juſti* notionem ex melioribus magiſtris exhibeamus. (*b*)

Juſtum vel *poſitive* ſumitur, vel *negative*, pro eo videlicet quod non eſt *injuſtum*. Primo modo acceptum definiri poteſt *id*, *quo alterius juri ſatisfit*, vel *quidquid fit juxta jus alterius*: ſumtum vero *negative* id, quo *nullius jus læditur*, *aut violatur*; nam e contrario *injuſtum* eſt *id*, *quo læditur alterius jus*, ſeu *quidquid eſt contra jus alterius* (*c*). Quemadmodum vero jus alterius vel *perfectum* eſt, vel *imperfectum*; ita quoque *juſtum* aliud dicitur *proprie* atque *perfecte* juſtum, quod etiam *juſtum* abſolute vocatur, & eſt id, quod fit ſecundum jus perfectum alterius: aliud eſt juſtum minus proprie & imperfecte, peculiarique vocabulo appellatur æquum; id nimirum, quod eſt ſecundum *imperfectum* alterius *jus*, cujus oppoſitum dicitur *iniquum*.

Honeſtum vel ample ſumitur juxta integram hujus vocabuli ſignificationem: atque definiri ſic poteſt, *id*, *quod legi naturæ convenienter fit*, vel *eſt*: qua quidem ratione comprehendit etiam *juſtum*. Vel minus ample accipitur, quatenus diſtinguitur, vel diſtingui poteſt a *juſto*. Honeſti porro ſic accepti nullam apud

(*a*) Recolantur hic quæ diximus de *Thomaſii* doctrina lib. præcedenti cap. 7.

(*b*) Arbitraria ejus principia, ob quæ adeo ſeſe effert, infra lib. VII. diſcutiemus.

(*c*) Grotius lib. I. Cap. I. §. 3. definit, *injuſtum* id eſſe *quod naturæ ſocietatis ratione utentium repugnat*: ex quo efficitur, juſtum illud eſſe, *quod naturæ ſocietatis ſit conforme*. Verum hæc definitio ab illa ejus ſententia fluit, qua ſtatuit, *ſocialitatem* eſſe *primam* & unicam juris naturalis *principium*; cujus ſententiæ falſitas inferius demonſtrabitur.

Digitized by Google

apud alios definitionem invenio; ita vero congrue definiri poſſe videtur: *honeſtum eſt rectus, ſeu rationi conſentaneus, paſſionum iræ & concupiſcentiæ uſus*. Rectus enim harum paſſionum uſus eatenus dicitur *honeſtus*, quatenus excludit turpitudinem & deformitatem, quæ ex earundem oritur immoderantia, efficitque hominem laude & honore maxime dignum. Ceterum quum turpitudo atque deformitas toties hominem dehoneſtet, quoties is actiones elicit minus convenientes legi naturæ (*a*), adeoque etiam quum quidpiam *injuſtum* patrat; hinc Auctores *honeſtum* a *juſto* atque *decoro* nonniſi tanquam a magis a minus amplo, ſeu tanquam genus a ſpecie diſtinguere ſolent, quum de *honeſti* definitione agunt; quamvis id quod *juſtum* eſt, ab eo, quod eſt tantummodo *honeſtum*, diſtinguant omnes, qui in morali Philoſophia ſunt vel mediocriter verſati; quidquid *Thomaſius* blateret de confuſione *juſti* & *honeſti* a ſcholaſticis invecta, & a ſeipſo magna cura ſublata.

Ad *decorum* quod attinet, non illi ego, ut *Thomaſius*, ideam proprio marte & temere affingam, ſed ex vetuſto graviſſimoque ſcriptore erutam exhibebo, ac declarabo. Is eſt vero *Marcus Tullius*, quem ex communi ſui temporis Philoſophorum ſenſu hac de re ſcripſiſſe dubitari non poteſt. De *decoro*, ſermonem habet in opere de officiis. Adnotat autem primo, *decorum* Lib. I Cap. XXVII. num. 91. dici ad imitationem *Græcorum*, qui hanc *honeſtatis partem* πρέπον, quaſi id, *quod decet, dicunt*. Hinc vero ſubdit: *hujus vis ea eſt, ut ab honeſto non queat ſeparari. Nam & quod decet honeſtum eſt; & quod honeſtum eſt, decet*. Eſſe tamen, ſubdit, inter *honeſtum* & *decorum differentiam* aliquam; ſed eam *facilius intelligi, quam explanari*. Rationem addit inquiens: *Quidquid enim eſt quod deceat*, ſcilicet *decorum*, *id tum apparet, quum antegreſſa eſt honeſtas. Eſt enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat, quod cogitatione magis a virtute poteſt, quam re ſeparari*. Quod ſatis apto exemplo declarat. *Ut venuſtas*, ait, & *pulchritudo corporis ſecerni non poteſt a valetudine: ſic hoc, de quo loquimur, decorum, totum quidem illud eſt cum virtute confuſum* (eſt enim Num. 96. omnis virtus *decora*); *ſed mente & cogitatione diſtinguitur*, quatenus videlicet conſideratur quidpiam tantummodo *decere*. His præmiſſis definitionem tradit tum *Decori generalis*, quod in omni honeſtate verſatur; tum alterius huic *ſubjecti*, quod nos ſpeciale ac proprium appellare poſſumus. Porro *illud ſuperius* (pergit Tullius) *ſic fere definiri ſolet, decorum id eſſe, quod conſentaneum ſit hominis excellentiæ in eo, in quo natura ejus a reliquis animantibus differat*. Alterum autem *ſic definiunt, ut id decorum eſſe velint, quod ita naturæ conſentaneum ſit, ut in eo moderatio & temperantia appareat cum ſpecie quadam liberali*. Verum hoc utrumque *decorum* præſtat exemplo aliquo illuſtrare. Illud ex eſu & potu deſumimus. Si quis itaque ita temperate de cibo aut potu ſumat, ut neque excedat eam menſuram, quæ vitæ ac ſanitati tuendæ conſervandæque conſentanea eſt, neque ab ea deficiat, is *honeſtus* imprimis eſt homo, quia ea, quæ legis naturalis ſunt, implet: eſt etiam *decorus* decoro *generali*, quia maxime decet, ut homo nec magis nec minus edat, quam vita exigat, aut ſanitas patiatur. Erit vero etiam *decorus* decoro *ſpeciali*, ſi qui ita temperate quoad quantitatem comedit, temperate etiam comedat quoad *modum*; ita ſcilicet, ut *in eo moderatio & temperantia appareat cum ſpecie quadam liberali*: quod tum præſtabit, ſi nec nimis feſtinanter, nec avide nimis cibum ſumſerit, ac ſi comedendo nullum motum geſtumve ediderit, quod adſtantium oculos offendere poſſit.

Ex his vero *Decori* ab *Honeſto* diſcrimen

(*a*) Hinc *honeſte vivere* apud vetuſtos Authores idem eſt, *ac legi naturæ convenienter vivere*, adeoque etiam *juſte* ac *decore*.

Digitized by Google

men habes; hæc duo nimirum *non re*, ut ait *Tullius*, ſed cogitatione differre, ſi de decoro generatim accepto ſermo ſit: at *honeſtum* etiam re ipſa ſecerni poſſe a *decoro ſpeciali* (licet non econtrario *decorum* hoc ab *honeſto*) allatum ſupra exemplum luculenter oſtendit.

Num. 98. Docet inſuper idem *Tullius*, proprietatem eſſe hujuſce *decori*, *quod elucet in vita, movere approbationem eorum, quibuſcum vivitur, ordine & conſtantia & moderatione dictorum omnium atque factorum, ſimili ratione, ac pulchritudo corporis apta compoſitione membrorum movet oculos, & delectat hoc ipſo, quod inter ſe omnes partes cum quodam lepore conſentiant.* Multo vero magis *decori* munus eſt, aliorum quamlibet offenſionem vitare: quod præſertim præſtat *Verecundia*, quæ aliorum hominum, quemadmodum & juſtitia, rationem habet. Sed hoc *differt*, inquit ille, *in hominum ratione habenda inter juſtitiam & verecundiam*, quod *juſtitiæ partes ſunt non violare homines*, ſeu ab injuria cuique inferenda ſe continere; *Verecundiæ non offendere*: *in quo*, ſubdit, *maxime perſpicitur vis decori*. Quod quidem veriſſimum eſt: etenim omne *indecorum* offenſionem aliquam parit: quemadmodum e contrario *Decorum* & delectat, & aliorum *approbationem* ſibi conciliat: quæ quidem *approbatio* ab honeſto homine negligenda non eſt; nam *negligere* quod de ſe *quiſque ſentiat*, *non ſolum arrogantis eſt*, ut ait idem Tullius, *ſed etiam omnino diſſoluti*. Quod vero finis *Decori* ſit aliorum *benevolentiam* comparare, *ut quotidianæ ſubveniant indigentiæ*, eſt inane *Thomaſii* commentum nulla ab eo ratione confictum; quippe quod nec communi ſenſu, nec Philoſophorum opinione, nec vi vocis ipſius nititur, aut fulcitur. Et ut de voce ipſa aliquid dicamus *Decorum* a *decendo* dicitur, ut perinde ſit *decorum*, ac *decens*, ſeu id *quod deceat*. Hinc de ipſo agunt nonnulli ſub nomine *decentiæ*: *Bienſeance* vocant Galli, Germani *Wolſtand*, & *Wolſtaendigkeit*, Itali *Decoro*, *decenza*, Græci, ut dixi, *πρέπον prepon*. Quid ſit vero *decere*, quanquam omnes intelligant, attamen ex ſæpius laudato *Tullio* ita deſcribi poteſt, ut illud decere dicatur, *cujus poſſit ratio probabilis reddi*, videlicet vel ex principiis internis actionis, vel ex ſtatu & conditione agentis. Simillima eſt huic a *Wolfio* exhibita deſcriptio: *Hominem decere dicitur*, inquit, *cujus aliqua ratio continetur in iis, quæ eidem inſunt, aut ineſſe concipiuntur, vel ejus ſtatui, cur ita potius agere debeat, quam aliter. Dedecet vero, quod cuidam eorum, vel quæ eidem inſunt, vel ineſſe concipiuntur, vel ejus ſtatui diſconvenit, ſeu repugnat.* Ex quo colligi poteſt, *Wolfium* fictitiæ a *Thomaſio* invectæ *decori* notioni vetuſtam communemque ideam prætuliſſe: qui demum admonet (licet & hoc pariter omnes noverint), *naturale decorum*, quod ipſa natura præſcribit, confundendum non eſſe cum decoro *arbitrario*, quod *nonniſi hominum opinione* tale eſt; adeoque varium pro diverſitate locorum ac temporum.

Lib. cit. c. XXIX.

Inſtit. jur. nat. & gen. § 12.

Habes ex his, ut puto, claram, diſtinctamque *Honeſti*, *Decori*, & *Juſti* ideam. Pauca hic addo de virtute, quæ juſtum reſpicit, ſcilicet de *Juſtitia*: de aliis nanque Virtutibus, quæ circa *honeſtum* & *decorum* verſantur, alibi opportunior dicendi erit locus.

Itaque *Juſtitia* a celeberrimo Romano Juriſconſulto *Ulpiano*, & a *Juſtiniano* Imperatore definitur *conſtans & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi*. Quæ definitio communiter recepta eſt, atque ex ſupra dictis de Jure ſatis perſpicua. Ea ex *Stoicorum* ſchola fluxiſſe creditur ad *Romanos*: hinc etiam traditur ab ipſo *Tullio*, aliis tamen verbis concepta, nimirum: *Juſtitia eſt habitus animi, communi utilitate conſervata, ſuam cuique tribuens dignitatem*: quæ vox *dignitas* id totum complectitur quod alteri debetur, ſive is ad illud reddendum cogere alium poſſit, ſive non (*a*). Hoc

Inſtit. lib. I. tit. I.

(*a*) Apud alios etiam Auctores latinos, ut *Suetonium*, & *Salluſtium*, *dignitas* idem eſt, ac *ſuum*.

Digitized by Google

Hoc idem ſignificat τὸ *jus ſuum* in allata *Ulpiani* definitione: quam ita ad ſtrictiorem formam *logicam* revocat S. Thomas: *Juſtitia eſt habitus, ſecundum quem aliquis conſtanti ac perpetua voluntate jus ſuum cuique tribuit* (*a*). [II. 2. q. 58. a. 1.]

At vero quum *jus* duplex ſit, *perfectum* videlicet, & *imperfectum*, ut dictum eſt, hinc duplex quoque vulgo diſtingui ſolet ipſa *juſtitia*, altera quæ *perfectum*, altera quæ *imperfectum* reſpicit jus. Illam Ariſtoteles *συναλλακτικὴν* quaſi *contractoriam*, vel *commutatoriam*, *hanc διανεμητικὴν diſtributricem* vocat. Communiter vero prior illa *commutativa*, poſterior hæc *diſtributiva* appellatur. *Grotius* aliis nominibus eas deſignat. Et quidem hanc modico diſcrimine *Attributricem* dicit, & alicubi *Aſſignatricem*. Illam vero vocat *Expletricem, inde quod*, ut adnotat *Gronovius*, *per eam expletur & ſatisfit cuique pro eo quod ab ipſo accipimus; nam explere latinis interdum eſt ſatisfacere*. Hic tamen non ſiſtit *Grotius*, ſed *Ariſtotelem* carpit, quod hujuſmodi juſtitiam arcto nimis vocabulo *contractoriam* appellarit. Nam, ſubdit, *ut poſſeſſor meæ rei eam mihi reddat, non eſt ex συναλλάγματος* (*contractu*) *& tamen ad eandem hanc juſtitiam pertinet*. Sed *Grotium* meminiſſe oportebat, *Stagyritam* præter contractus voluntarios, cujuſmodi ſunt emptio, venditio &c. aliud contractuum genus aſſeruiſſe *ἀκούσιον involuntarium* (*b*), ad quod pertinet juſtitiæ actus ab eo objectus. At præterea eo vocabulo *Ariſtoteles* minime ſignificare cenſendus eſt *fundamentum* integrum obligationis, quæ profluit ex hac *juſtitia*; ſed rem ipſam, circa quam ea verſatur, quæ videlicet talis eſt, ut ſub contractum cadere poſſit, & quæ vi ipſiuſmet juſtitiæ ſit *commutanda*, hoc eſt ab unius ad alterius poſſeſſionem transferenda: ſic quicunque rem poſſidet meam, mihi poſſidendam tradere debet. Ceterum *Ariſtoteles* alia etiam appellatione, quæ *Grotio* magis probatur, hanc *Juſtitiam* deſignat, nempe *ἐπανορθωτικὴν directoriam* & *correctoriam* etiam vocat; quod & contractus dirigit, & ſi quid peccatum fuerit, *corrigit*. [Lib. II. cap. VII. §. 7.] [Lib. V. Eth. c. V. & VII.]

Præter Juſtitiam *Commutativam* & *Diſtributivam* (recepta hæc vocabula adhibere placet etſi minus *latina*) alia eſt *Juſtitia*, quæ dicitur *Generalis*, ut a *particulari*, cujus duo membra ſunt, *Commutativa*, & *Diſtributiva*, ſecernatur. Hinc accurata diviſio *juſtitiæ* eſt primo in *Generalem* (quæ etiam *legalis* dicitur) & *Particularem*. *Particularis* vero in *Commutativam* & *Diſtributivam* tribuitur: ex quo tres Juſtitiæ ſpecies conſurgunt, *Generalis*, *ſive Legalis*; *Commutativa*, & *Diſtributiva*. Et hæc quidem diviſio ratione non caret. Virtutis enim *Juſtitiæ* proprium eſt, quemlibet hominem rectum efficere erga alium; efficit namque ut quiſque unicuique *Jus ſuum*, ſeu quidquid ei debetur, reddat. Quot itaque modis poteſt quis ad alterum comparari, tot ſint oportet Juſtitiæ ſpecies. At vero tripliciter, quoad præſens attinet, poteſt quis erga alterum ſe habere: nimirum vel ut *pars* ad *totum*, vel ut *pars* ad *partem*, vel ut *totum* ad *partem*. Priore modo *Civis* comparatur ad *Civitatem*: altero *Civis ad Civem*: tertio *Superior*, vel *Civitas* ad *Subditos*. *Juſtitia*, quæ hominem priore modo conſideratum efficit rectum, dicitur *Generalis* & *Legalis*: *Generalis* quidem, tum quia perſequitur, intenditque Civitatis, ſeu Reipublicæ bonum, quod eſt bonum

(*a*) Pufendorfius lib. 1. C. VII. §. 7. perperam aſſerit, *differre juſtitiam actionum a bonitate in hoc potiſſimum, quod bonitas ſimpliciter notet convenientiam cum lege; juſtitia autem præterea involvat reſpectum ad eos, in quos actio exercetur*. Siquidem quum bonitas generatim notet *convenientiam cum lege*, ſane complectitur etiam convenientiam cum ea lege, quæ dirigit actiones, quæ ſunt ad alterum; adeoque juſtitia a bonitate non differt, ſed ſpecies ejus eſt.

(*b*) *Involuntarios* contractus alios *clandeſtinos* facit, ut furtum, adulterium, veneficium &c. alios *violentos*, ut rapinam, convitium, cædem &c.

Digitized by Google

num quoddam *generale*, utpote commune omnibus, quos Reſpublica comprehendit; tum quia ad aliarum etiam virtutum actus permovet, & impellit, quatenus illis omnibus commune bonum perficitur, & integratur: *Legalis* vero, quia dum dirigit aliarum virtutum actus in bonum commune, indolem *Legis* exprimit, cujus eſt bonum commune reſpicere. *Juſtitia*, quæ ſecundo modo hominem ad alterum comparatum rite recteque diſponit, ea eſt, quam *commutativam* ex allata ratione vocari diximus; contractus enim, permutationes, commercia inter privatas perſonas exerceri ſolent, quæ ſe habent in Republica ut *pars* ad *partem*. Quæ demum *Juſtitia* dirigit hominem tertio modo conſideratum, dicitur *Diſtributiva*, quia locum habet in bonorum, onerumque *diſtributionibus*; efficit enim, ut tam bona quam onera communia privatis perſonis recto ordine, rectaque ratione diſtribuantur. Ex quibus liquet, Juſtitiam tum *Diſtributivam*, tum *Commutativam* privatas reſpicere perſonas: qua de cauſa utraque Juſtitia particularis vocatur. (*a*)

Præter diſcrimen, quod *Commutativam* (*b*) inter & *Diſtributivam* Juſtitiam verſari jam diximus, in eo repoſitum, quod illa jus alterius *perfectum* expleat, *imperfectum* iſta; aliud, exinde tamen ortum, aſſignat *Ariſtoteles*, nempe quod *Commutativa* proportionem ſervet *ſimplicem*, quam ille *Arithmeticam* vocat; *Diſtributiva* vero proportionem *comparatam*, quam *Geometricam* appellat: videlicet *Commutativa* Juſtitia omnimodam inducit æqualitatem, cujuſmodi eſt inter rem & rem, ſeu inter tantum & tantum. Ex. gr. ſi quatuor quis debeat alteri, quæcunque demum ejus obligationis cauſſa fuerit, *Commutativa* Juſtitia quatuor omnino reddenda præſcribit. At vero æqualitas, quæ a *Diſtributiva* ſervatur, hujuſmodi non eſt, niſi proportione quadam; ut ſcilicet tanto plus alio quis recipiat, quanto amplius præ illo dignitate præſtat, aut merito: adeoque non eſt æqualitas rei ad rem, ſed proportio rei ad perſonam.

Grotius putat, hujuſcemodi diſcrimen *ex eorum genere eſſe, quæ ſæpe locum habent, non ſemper: neque per ſe juſtitiam Expletricem ab Attributrice differre tali proportionum uſu, ſed materia, circa quam verſatur. Itaque*, ſubdit, *& contractus ſocietatis expletur proportione comparata, & ſi unus tantum inveniatur aptus ad munus publicum, non alia quam ſimplici commenſione attributio fiet*. Hæc *Grotius*. At ejus Commentatores in varias hac de re ſententias abeunt. Nam *Gronovius* contra *Grotium Ariſtotelis* partes propugnat; *Barbeyracus* contra *Gronovium* tuetur *Grotium*. Mihi res hæc tanti non eſſe videtur, ut in ea dirimenda quidpiam operæ vel temporis impendendum ſit. Fortaſſe *Ariſtoteli* ſatis fuit, a *diſtributiva* juſtitia per ſe proportionem reſpici *comparatam*, quam *geometricam* vocat, licet quandoque veluti per accidens, ex adjecto nempe, ut in contractu *ſocietatis*, pacto, etiam juſtitia ipſa *commutativa* eandem reſpiciat: vel ipſamet Juſtitia *diſtributiva* in rariſſimo caſu, defectu aliorum ſubjectorum capacium æqualitatem *ſimplici*

Loc. cit. num. 2.

(*a*) *Pufendorfius* etiam in idea juſtitiæ *generalis*, ſeu, ut vocat ille, *univerſalis*, & *particularis* vehementer hallucinatur. En enim qua ratione unam ab altera ſecernit loc. cit. §. VIII. *Quando exhibentur alicui actiones, aut res, quæ illi ex jure duntaxat imperfecto debentur, aut quando adverſus alterum exercentur actiones in commercium non venientes (nec certo pretio taxatæ) communiter dicitur ſervari juſtitia univerſalis . . . At quando alicui exhibentur actiones in commercium venientes, aut quibus res aliqua in alterum transfertur, ad quam ille jus perfectum habebat, juſtitia particularis dicitur*. Sane *Ariſtoteles*, ceterique Doctores ante *Pufendorfium* hocce diſcrimen minime agnovere inter juſtitiam *univerſalem*, & *particularem*.

(*b*) Hanc Pufendorfius minus recte ad effectum conventionis alicujus reſtringit.

plici commenſione perficere debeat. Sed hæc de juſtitia ſatis.

CAPUT V.

Juris pro arte, *vel* ſcientia *definitiones, ac diviſiones.*

JUs pro arte, vel ſcientia ſumtum unica voce *Juriſprudentia* vocatur. Iſtius indoles atque natura facile intelligitur ex duplicis vocis, quam componitur, ſignificatione. Quid juris nomine veniat, ſatis conſtat ex dictis hactenus. Patet etiam, quid ſit prudentia, nimirum *habitus intellectus practici dirigentis actiones noſtras in rectum finem*. Cum autem ad directionem duo ſint neceſſaria, nimirum cognitio regulæ, ejuſque ad aliquod peculiare opus applicatio, prudentia utrunque complectitur. Quare Juriſprudentia nihil aliud eſt, quam prudentia legum (Juris vocabulum hic præſertim pro lege accipitur, licet & aliæ juris notiones alienæ ab hoc loco non ſint) ſeu cognitio, vel ſcientia legum, & applicatio earundem ad facta moralia, & quæ a noſtra libertate dependent. Alii definire Juriſprudentiam malunt, quod ſit *habitus intellectus dirigens actiones noſtras liberas ſecundum leges*. Igitur Juriſprudentia continet *Juriſperitiam* tanquam partem ſui propriam, cui & applicationem adjungit. Unde patet diſcrimen inter *Juriſperitum*, & *Juriſprudentem*, ſeu *Juriſconſultum*; & cur a veteribus definiatur: *ars æqui bonique*.

Porro quemadmodum prudentia ob diverſitatem actionum, circa quas verſatur, dividitur in *legislatoriam*, *conſultatoriam*, & *Judicialem*, quarum prima reſpicit futuras inferiorum actiones; altera Superiorum; tertia præteritas aliorum hominum actiones: ſic Juriſprudentia alia eſt *legislatoria*, quæ conſiderat leges ferendas; alia *conſultatoria*, quæ ſpectat actiones juxta legum præſcripta dirigendas; alia *Judicialis*, quæ reſpicit leges ut preteritis actionibus applicandas, qua applicatione dignoſcitur, juſtæ ne fuerint, vel iniquæ. Hæc Juriſprudentia, quæ ad præſens inſtitutum maxime pertinet, definitur: *ars leges ſalutem hominis in hac vita concernentes cognoſcendi, & ad actiones hominum applicandi.* Hinc *Juriſprudentiæ Judicialis* ſunt partes duæ, nimirum *leges interpretari*, eaſdemque *applicare*. Prior *Doctores*, & *Profeſſores*; poſterior *Judices*, & *Cauſidicos* ſpectat.

Quum *Juriſprudentia* omnis in legum diſquiſitione verſetur, comparate ad leges primo dividi poteſt in *divinam*, & *humanam*. Utraque vero ſubdividitur in *naturalem* & *poſitivam*: quæ partitiones ſatis conſtant ex dictis. Alia Juriſprudentiæ diviſio eſt in *univerſalem*, & *particularem*. Prima reſpicit leges univerſales, quæ ſcilicet totum genus humanum, vel maximam illius partem adſtringunt; adeoque complectitur *Juriſprudentiam naturalem*, & *Gentium*. *Particularis* vero, quæ alicujus Reipublicæ particularis curam habet, ut *Athenienſis*, *Romanæ* &c. Juriſprudentiæ *univerſalis* plures ſunt partes, quæ varia ſortiuntur nomina juxta varios hominum ſtatus, qui legibus obſtringuntur. Alia eſt igitur Juriſprudentia ſimpliciter talis, quæ ſtatui Sociali abſolute officia præſcribit. Alia Juriſprudentia *Socialis*, quæ ſtatum *Socialem* hypotheticum ſpectat. Alia *Oeconomica* ſpecialis, quæ minoribus ſocietatibus officia ſtatuit; quæ vero majoribus, dicitur Juriſprudentia *Oeconomica generalis*: & hæc iterum ex Societatum quas reſpicit, diverſitate varias denominationes ſortitur. Sic dicitur Juriſprudentia *Eccleſiaſtica*, quæ Eccleſiæ leges expendit &c.

Juriſprudentia univerſalis ad Civitatem determinata vocatur *Jus civile univerſale*. Quumque in Civitate ipſa ſtatum publicum a privato diſtinguere opus ſit; hinc jus civile *univerſale* dividitur in *publicum*, & *privatum*. Jus *publicum univerſale*, ſeu Juriſprudentia *publica*, & *univerſalis* definitur vulgo, *habitus prudentiæ per ſe dirigens actiones publicas omnium, vel ſaltem plurium Civitatum ad juſtitiam, & ſalutem publicam in ſuo genere conſumatam*. Hinc vero Juris publici, ſeu Juriſprudentiæ *publi-*

publicæ, & *univerſalis ſubiectum*, *&* *forma* innoteſcunt; adeoque & ejus diſcrimen a ceteris facultatibus.

Itaque ſubiectum conſtituunt Juriſprudentiæ *univerſalis* 1. *Imperantes*, qua tales, ſive ſupremi ſint, ſive ſubordinati in ordine ad ſubditos. 2. Ipſimet ſubditi, non quidem ad ſe invicem conſiderati (hoc enim modo ad jus *publicum* cujuſvis Reipublicæ *proprium*, non ad *univerſale publicum* ſpectant, quemadmodum & *Imperantes* ipſi, ſi ut privatæ perſonæ ſumantur); ſed relate ad *Imperantes*, & ut membra ad Rempublicam. 3. Civitates omnes, vel plures inter ſe. Eapropter optime ait *Grotius* ep. 4. *Jus publicum ordinat totum ad partem, partem ad totum*, *&* *duo inter ſe*. Ejuſdem Juriſprudentiæ forma eſt dirigere actiones non quidem ad privatam, ſed ad publicam omnium vel ſaltem plurium Civitatum felicitatem. Demum finis ejus proximus eſt *juſtitia*, remotus vero ſalus *publica* in ſuo genere perfecta, atque completa.

Juriſprudentia univerſalis ab *Ethica* vulgo diſtinguitur *inadæquate*; quia hæc, ajunt, verſatur circa actiones tum privatas tum publicas ſub ratione potius *honeſti*, atque *decori*, quam *juſti*; *Juriſprudentia* vero potius ſub ratione *juſti*, quam *honeſti*, atque *decori* (*a*). Hinc etiam diſtinguitur a *Politica*, quia licet utraque Civitatem reſpiciat, hæc tamen id ſub ratione *utilitatis* præſtat, quatenus ſeparat proficua a noxiis; *Juriſprudentia* vero ſub ratione Juſtitiæ, quum ejus ſit juſta ſecernere ab injuſtis. Simili modo parique ratione *Juriſprudentia* noſtra differt ab ea facultate, quæ *Ratio ſtatus* vulgo appellatur, ac pars *Politicæ* eſſe cenſetur, quæque circa ſeligenda Reipublicæ conſervandæ media præcipue verſatur.

Demum a *morali Theologia* diſtinguitur, quatenus hæc ſub generali ratione bonitatis, ac malitiæ de virtutibus ac vitiis agit, & inſuper actiones omnes conſiderat ſive ad Civitatem referantur; ſive non: atque præterea primo ac per ſe forum ſpectat internum, licitum, ab illicito abſolute ſecernens. *Puſendorſius* Juriſprudentiæ Univerſalis, ſeu Naturalis a Theologia diſcrimen in eo repoſitum aſſerit, quod illius *finis tantum ambitu hujus vitæ includatur*, *&* *magnam ſaltem partem circa formandas hominis exteriores actiones verſetur*: hæc vero felicitatem alterius vitæ ſpectet, & *internos motus ad placitum Numinis effingere* intendat. *Puſendorſio* hac in re conſentit *Thomaſius*. Verum utrumque in hoc errare infra demonſtrabimus. De ceteris porro Juriſprudentiæ generibus non eſt hic loquendi locus. Hæc itaque de jure generatim inſpecto, variiſque ejus acceptionibus, diviſionibuſque dicta ſufficiant. Jam vero juris *Naturalis*, quod hujus operis præcipuus ſcopus eſt (jus enim *Gentium* eſt minus principale) peculiares definitiones, partitioneſque in medium adferendæ ſunt, & explicandæ.

Præfat. in lib. de Officiis hom. & civ.

Juriſprud. div. lib. 1. cap. II §. 126.

CAPUT VI.

Definitiones peculiares juris naturæ: & in earum aliquas cenſura.

JUs naturæ varii varie definiunt, prout illud ſub diverſa ratione quiſque conſiderat. Præcipuas hic definitiones ad tyronum eruditionem referre non pigebit; quarum aliquas etiam diſcutiam & improbabo.

Pervulgata in primis eſt definitio, quæ continetur in corpore juris, & quæ ita ſe habet: *Jus naturæ eſt, quod naturalis ratio inter homines conſtituit, & quod omni humano generi commune eſt*, quod-

(*a*) Hinc tamen non inferas, jus *naturale* ea tantum reſpicere, quæ juſtitiam ſpectant; nam quum jus naturale leges omnes naturales complectatur, ad ipſum profecto pertinent ipſæ etiam honeſtatis leges. Aliud eſt duarum facultatum, prout vulgo ſumuntur, diſcrimen aſſignare; aliud vero terminos ipſius juris naturalis definire. Quamquam alii diverſo modo ipſarum facultatum differentiam conſtituant.

Digitized by Google

quodque ſemper æquum; & bonum eſt. Trita pariter eſt, & quam plerique amplectuntur Scholaſtici, definitio hæc: *jus naturæ eſt dictamen rectæ rationis circa ea, quæ homini vel agenda, vel omittenda ſunt*. Ad hanc accedit & illa Grotii definitio: eſt *dictatum rectæ rationis indicans actui alicui ex ejus convenientia, aut diſconvenientia cum ipſa natura rationali, ac ſociali, ineſſe moralem turpitudinem, aut neceſſitatem moralem, ac conſequenter ab auctore naturæ talem actum aut vetari, aut præcipi*.

De Jure B. & P. lib. I. c. I. ſ. X.

Grotii commentatores paulo brevius ita definiunt: *dictamen rationis congenitum præcipiens ea, quæ creaturæ rationali, qua tali, conſentanea ſunt, & prohibens contraria*. Pufendorfius, ſeu potius ſectatores illius definitionem hanc ad ejus mentem exhibent: *dictamen rationis rectæ ſupra ſocialitatem reflexum officia homini incumbentia proponens*. Ita Weberus Pufendorfii ſcholiaſtes.

De Off. hom. lib. I. cap. I. §. 6.

Has omnes definitiones, quæ jus naturæ exprimunt *per dictamen*, *ſeu dictatum rationis*, aliqua ex parte peccare, ex dicendis infra conſtabit; maxime vero Pufendorfianam, eo quod ampliſſimum naturæ jus ad *Socialitatem* ſine certa ratione reſtringit.

Præcedenti capite adnotavi, jus naturale etiam *divinum neceſſarium* appellari; eo quod ejus Auctor eſt ipſe Deus: quam quidem rationem multi exprimendam in ſuis definitionibus cenſuerunt. Hinc frequens eſt hæc definitio: *Jus naturale eſt illud, quod Deus toti humano generi innato lumine, ſeu naturali ratione notum facit, ac promulgat*. Similem huic ſed paullo fuſiorem proponit *Thomaſius*, nimirum: *Lex naturalis eſt lex divina cordibus hominum inſcripta obligans eoſdem, ut ea, quæ neceſſario conveniunt naturæ hominis rationali, faciant; ea vero, quæ eidem repugnant, omittant*.

Juriſpr. div. lib. I. cap. II. §. 97.

Parum ab hac differt illa *Joachimi Langii*. *Lex naturæ eſt juſſum a Deo humanæ naturæ in ipſa creatione ita impreſſum, ut ſub exhibita honeſti, ac turpis notitia conſcientiam ad hujus fugam, & ad iſtius ſtudium religioſe obliget, & ſic actiones dirigat*.

Cauſa Dei adv. atheis & pſeudo-phi. protheur defin. XXI.

Cumberlandius hanc proponit Legis naturalis definitionem: *Eſt propoſitio a natura rerum ex voluntate primæ cauſæ menti ſatis aperte oblata, vel impreſſa, quæ actionem communi rationalium agentium bono promovendo idoneam indicat, & cujus exercitium ſequantur retributiones, violationem vero pœnæ, utræque ſufficientes juxta naturam entium rationalium*. Hujus definitionis *prima pars*, ut ipſe ſubdit, *præceptum, effectum, finem principalem*; *poſterior ſanctionem, effectumque Legis ſubordinatum manifeſtat*.

De leg. natur. c. V. §. 2.

Quoniam vero Jus naturale multas ambitu ſuo complectitur leges; hinc illud ita definire malunt alii: *Eſt complexio regularum ſecundum quas omnes actiones noſtras componere debemus, quaſque Deus Auctor naturæ cordi noſtro inſculpſit, & mediante ratione promulgavit*. Demum S. Thomas ait, *Legem naturalem nihil aliud eſſe, quam participationem legis æternæ in rationali creatura*.

La quæſt. XCI art. 2.

Scilicet, inquit ille: *Lex quum ſit regula, & menſura, dupliciter poteſt eſſe in aliquo, uno modo ſicut in regulante, & menſurante*; & ſic Lex *æterna* eſt in Deo. *Alio modo ſicut in regulato, & menſurato: quia in quantum aliquid participat de regula, & menſura, ſic regulatur, & menſuratur: & hoc modo Lex æterna eſt in creaturis; quoniam omnia, quæ divinæ providentiæ ſubduntur, a lege æterna regulantur, & menſurantur*: atque adeo *omnia participant aliqualiter legem æternam, in quantum ſcilicet ex impreſſione ejus* omnia *habent inclinationes in proprios actus, & fines. Inter cetera autem rationalis creatura excellentiori quodam modo divinæ ſubjacet providentiæ, in quantum & ipſa ſit providentiæ particeps, ſibi ipſi, & aliis providens; unde & in ipſa participatur ratio æterna, per quam habet naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem. Et talis participatio legis æternæ in rationali Creatura lex naturalis dicitur*. Itaque juxta veriſſimam hanc doctrinam *Lex*, ſeu *Jus naturale* in Deo

eſt velut in *fonte*, & eſt ipſa *Lex æterna* Dei: in homme vero reperitur per quandam emanationem, & participationem, quæ ex ipſa ſapientiſſima Dei providentia profluit, quatenus ipſa rationalis creatura habet *naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem*. Sed hac de re fuſius alibi. Illud interim ex hactenus dictis ratum eſto, jus naturale eſſe legem, ſeu plurium legum complexionem: legem hanc vel ipſam eſſe legem Dei æternam, vel ejus effectum, & participationem; eamque naturali lumine nobis innoteſcere; adeoque nos naturaliter adſtringi, ut actiones noſtras liberas eidem accomodemus: quæ omnia in hujus operis progreſſu clariſſima fient. Satis eſt in præſentia, ut quid Legis naturalis nomine intelligendum veniat, utcunque habeamus.

Quoniam vero non omnes definitiones, quæ ab Auctoribus traduntur, æque probari poſſunt, ut jam innuimus, juvat quatuor ex iis, quæ celebritate ſuorum auctorum, magis conſpicuæ evaſerunt, hic breviter expendere. Harum duæ vetuſtæ ſunt, nempe *Ulpiani*, & *Gaii*: duæ aliæ recentiores, *Grotii* videlicet & *Wolfii*. Ulpiani definitio
Dig. lib. 1 tit. 1. leg. 1. §. 3 & Inſt. lib. I. tit. II.
eſt: *Jus naturale eſt, quod natura animalia omnia docuit*. Gaii vero: *Quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, idque apud omnes peræque cuſtoditur*. Subditur quidem hoc loco, *vocaturque jus gentium*; non quod hic jus naturæ non definiatur, ſed ob aliam cauſam, quam nos inferius ſuo loco pandemus. Definitio *Grotii* ipſa eadem eſt, quam ſuperius attulimus, quamque accepit ipſe ex Scholaſticorum vulgo, *jus* nempe *naturæ* eſſe *dictatum rationis* &c. Wolfii denique definitio, quam ipſe ex proprio penu deprompſit, hæc eſt: *Lex naturalis eſt, quæ rationem ſufficientem habet in natura*.

Ad primam quod attinet harum quatuor definitionum, ea idcirco nobis minus probatur, quod *Jus naturale* Brutis etiam commune facere videatur: quod vel maxime confirmatur per hæc verba, quæ in definitione ipſa ſubduntur: *Nam jus iſtud non humani generis proprium eſt, ſed omnium animalium, quæ in Cœlo, quæ in terra, quæ in marinaſcuntur. Hinc deſcendit Maris, atque Fœminæ conjunctio, quam nos matrimonium appellamus; hinc Liberorum procreatio, hinc educatio: videmus enim cetera quoque animalia iſtius juris peritia cenſeri*. At vero certius eſt, quam ut probari oporteat, jus nullo pacto convenire poſſe animalibus ratione carentibus. Si id igitur definitione ſua intendit *Ulpianus*, quod præſefernnt ejus verba (quæ res tamen alio in loco a nobis diſcutietur) ea dubio procul ceu falſa rejicienda eſt. Admitti tamen utcunque poterit, ſi hunc illi ſenſum adhibeamus, *jus naturale* illud eſſe, quod circa ea verſatur, quæ nobiſcum brutis quoque animantibus communia ſunt, ſalvo tamen eo diſcrimine, quod bruta naturali duntaxat inclinatione, & neceſſario inſtinctu ad ea feruntur, homines vero præter naturalem inclinationem, ſequuntur in iiſdem rationem ducem, adeoque & libere eadem operantur. Verum enimvero ſi hoc ſenſu ea definitio intelligatur, ſatis manca & inadæquata deprehenditur; conſtat enim, *jus* hominum *naturale* complecti plurima, quæ nulla ratione Brutis communia ſunt. Poteſt tamen res hæc ita componi, ut duo Juris naturalis genera ſecernantur: alterum *ſtrictum*, & *rigoroſum*, quod fundatur in principiis, quæ ſunt homini cum ceteris animalibus communia, adeoque complectitur ea duntaxat, ad quæ homines vehementi quadam naturali inclinatione, & inſtinctu feruntur, cujuſmodi ea ſunt, quæ Philoſophi *Stoici* τὰ πρῶτα τῆς φύσεως *prima naturæ* appellabant: Genus aliud *naturalis Juris* magis late patet, eaque omnia comprehendit, quæ homini dictat naturalis ratio: atque hoc peculiari nomine *Jus Gentium* dici poteſt, quum ſit hominis proprium; indeque vocari etiam poſſet jus *naturale humanum*. Senſum hunc præ oculis habuiſſe videntur veteres latini Juriſconſulti, ut colligi facile poteſt, ſi *Gaii* definitio cum *Ulpiani* defini-

Digitized by Google

finitione conferatur. Et reipſa quidem quum jus naturale fundetur in principiis humanæ naturæ, quumque hæc complectatur cum principia ceteris animantibus communia, quæ nimirum ad animalitatem pertinent; tum propria hominis, nempe rationalitatem: ſatis congrue jus naturale in duo inadæquata genera partiri valet; alterum, quod in principiis homini, ac animantibus reliquis communibus fundatur; alterum quod principiis nititur ipſius hominis propriis: ac diſtinctionis gratia illud *jus naturæ* nempe *ſtrictum*, hoc *jus Gentium*, ſeu hominum proprium appellari. Sed de *Ulpiani* definitione ſatis.

In *Gaii* vero definitione illud reprehenſione dignum videtur, quod ſi rigoroſo ſenſu accipiatur, juris naturalis præcepta ad modiciſſimum redigit numerum. Quam enim pauca ſunt, quæ humana ratio *apud omnes conſtituat*, atque *ab omnibus peræque cuſtodiantur?* Conſtat enim, plurima apud varias nationes, ut licita permitti, immo etiam ut honeſta commendari, quæ apud alias & injuſta & illicita cenſentur, & execratione digna. Poteſt ſcilicet Ratio & pravis affectibus obnubilari, & educatione corrumpi, & conſuetudine obtundi, hebetarique. Ad *jus* itaque *naturale* conſtituendum non tam ſpectare oportet quid cujuſvis hominis ratio dictet, quam quid dictare debeat, ſi affectionibus pravis, ſi educatione, ſi conſuetudine corrupta non ſit: parique prorſus ratione non tam inveſtigandum, an quidpiam ab omnibus peræque cuſtodiatur, quam quod debeat ab omnibus cuſtodiri. Probabile mihi eſt, hoc ſenſu definitionem ſuam celebrem illum juriſconſultum intellexiſſe: atque hoc pacto ea admitti utcunque poteſt.

Minus quoque accuratæ definitiones ſunt *Grotii* aliorumque, qui *jus naturale* ajunt eſſe *dictatum*, ſive *dictamen rationis*: nam eo nomine non ſatis exprimitur id, quod ad *Juris naturalis* ideam ſpectat, quod nimirum ſit vera Lex naturalem hominibus obligationem imponens. Neque enim *dictamen*, ſeu *dictatum* rationis aut proprie lex eſt, aut legem proprie dictam conſtituit; ſed duntaxat latam ab Auctore naturæ legem promulgat, indicitque; atque adeo humana Ratio in *jure naturali* non *Legiſlatoris* quidem locum tenet, ſed *Præconis*. Ut igitur recta ſit hujuſcemodi definitio ita eſt intelligenda, ut illud *dictamen*, ſive *dictatum* perinde ſe habeat, ac Lex Auctoris naturæ, *dictata*, ſeu promulgata, manifeſtata, atque indicta per naturalem rationem. Hoc ſenſu definitiones hujuſmodi fuiſſe a ſuis auctoribus, ac fautoribus intellectas dubitari vix poteſt, ut proinde minus recte ſe gerant qui eas acrius inſectantur. Ex earum tamen numero, quæ ſic benigne explicari poſſunt, expungenda videtur definitio Hobbeſii. Ipſum namque per *dictamen rationis*, quo Legem naturæ definit, non rationem Dei imperantis, ac promulgatam dictamine rationis, ſed purum putumque ipſius rationis humanæ præſcriptum oportet intellexiſſe; alioqui inferre minime potuiſſet, leges naturæ non veras eſſe leges, niſi quatenus divinis Scripturis revelatæ ſunt: qua de re inferius.

Diſplicet demum *Wolfiana* definitio, eoquod, quum afferat, legem naturalem habere *cauſſam ſufficientem* in natura, jam perfectam rationem legis, obligandique vim ex ſola ipſa natura, ſive ſecluſa ſupremi Legiſlatoris authoritate, derivat: quod quidem a vero prorſus abludere, ſuo loco demonſtrabimus.

Quoad Juris naturæ diviſiones attinet, tametſi plures a quibuſdam afferuntur unicam hic commemorare operæ pretium duco. Ea eſt jam vulgo recepta in *abſolutum*, & *hypotheticum*, ſeu *conditionatum*. *Abſolutum* dicitur, quod convenit homini eo ipſo quod homo eſt, adeoque independenter a quolibet ſtatu, vel conditione. Ut *amare*, & *colere Deum*, ſi jus pro lege ſumatur: ut *ſeſe conſervare*, & *defendere*, ſi ſumatur pro facultate. Jus *conditionatum*, ut nomen ipſum indicat, eſt quod pendet ab aliqua conditione, ſeu facto humano, quodcunque illud ſit: cujuſmodi eſt facul-

Digitized by Google

cultas utendi re aliqua tanquam propria, poſita diviſione rerum: debitum ſervandi pacta, poſteaquam libero contractu ſunt inita &c. Jus *abſolutum* pro *facultate* ſumtum *connatum* vocat cum aliis *Wolfius*, definitque illud eſſe, *quod ex obligatione connata oritur*; eam autem dicit obligationem *connatam*, quæ *cum eſſentia & natura hominis ponitur*. Juri *connato* opponitur *adventitium*, id ſcilicet quod poſito aliquo humano facto homini advenit: adeoque idem eſt ac quod *hypotheticum* vulgo dicitur. Sed de his jam ſatis.

Inſt. J.N. §. 76.

D E

Digitized by Google

DE PRINCIPIIS JURIS NATURÆ, ET GENTIUM LIBER III.

De primario juris naturalis fonte, nempe, Deo O. M.

QUemadmodum quiſquis ædificium conſtruere vult, a jaciendis ſundamentis ſumit initium; ita nos, quibus in animo eſt de jure naturæ diſſerere, illudque ab impiorum inſultibus vindicare, optimum ducimus, a Deo illius primario fonte, & auctore exordiri. Ordinem hunc in re, qua de agimus, eſſe ſervandum vel ipſe Romanus Orator agnoſcit, & profitetur. Ita enim in libro, quem de Legibus ſcripſit, Quintum Fratrem alloquitur; *vis ne ergo, Juris ordinem a fonte ipſo repetamus?* Cui cum Atticus, alter ex collocutoribus, annuiſſet, orationem in eum convertens: *daſne igitur*, inquit, *hoc nobis Pomponj (nam Quinti novi ſententiam) Deorum immortalium natura, ratione, poteſtate, mente, numine, ſive quod eſt illud verbum, qua planius ſignificem, quod volo, naturam omnem regi? Nam ſi hoc non probas, a Deo nobis cauſſa ordienda eſt potiſſimum.* (*a*) Cum hoc igitur inficiari videantur nonnulli etiam ex iis, qui juris doctores haberi volunt, ab ipſa exiſtentia Dei demonſtranda ordiamur, oportet. Nam quæ huc uſque præmiſimus, procemii ſeu præparationis loco habenda ſunt. Non fuſe tamen, ut rei dignitas poſtularet, ſed ſtrictim, breviterque hac de re diſputabimus, ut inſtituti noſtri ratio videtur exigere; præſertim cum plurimi, ac doctiſſimi viri Spartam hanc contra atheos ornandam ſuſceperint. At quia ſatis non eſt ad naturæ jura firmanda, utcunque Deum exiſtentem evincere, niſi etiam evincatur eſſe providus, qua ratione naturalium legum fons eſt, & origo; ideo præter Dei exiſtentiam ſumma illius providentia, qua rebus omnibus abſolutiſſime proſpicit, demonſtranda eſt. Deinde vero de illius in homines imperio, ſeu potius de imperii ipſius origine & fundamento diſputabimus. Quibus omnibus præſtitutis, facile erit Juris naturalis extantiam comprobare.

CAPUT I.

Exiſtentia Dei adeo clara, ac facilis eſt, ut quivis vel mediocri ingenio præditus adhibita mediocri attentione detegere illam poſſit, ac debeat.

QUilibet vel mediocri ingenio præditus, adhibitaque vel mediocri attentione, facillime intelligit, non omnia cœpiſſe in tempore, nec incipere potuiſſe. Si enim omnia temporanea fuere, aliquando igitur nihil fuit. Si aliquando nihil fuerit, etiam modo nihil eſſet. Nam quæ modo exiſtunt, unde originem trahere potuiſſent? Ex nihilo? Quis unquam hoc dixerit? A ſeipſis? Sed evidens pariter eſt, nihil poſſe cauſare ſeipſum; cum id contradictio-

(*a*) Sublato impie Deo, nullum remanere verum propriumque jus naturale, nullamque perfectam ad naturalia officia præſtanda obligationem; adeoque ejus agnitionem cum ad naturalem tuendam ſocietatem, tum ad civilem ſtatum firmandum neceſſariam eſſe, ex infra dicendis conſtabit.

Digitized by Google

dictionem involvat. Nam quod cauſat, eſt; quod cauſatur, non eſt; adeoque quod producit ſeipſum, ſimul eſſet, & non eſſet: quod omnes repugnare fatentur. Admittendum igitur aliquod ens exiſtens ab æterno.

Porro hujuſmodi ratio non ſolum evincit ens illud æternum, ſed etiam neceſſarium eſſe debere; ut quisque facile intelligit. Si enim neceſſarium non ſit, erit contingens; ſi contingens, ergo potuit non eſſe ab æterno. Igitur abſque certa ratione æternum eſſe affirmatur. Inſuper ſi aliquando potuit non eſſe, conſequens eſt, non habere in ſe principium ſufficiens, & integram cauſſam exiſtendi: nam quod in ſe habet integram cauſſam cur ſit, illud non poteſt non eſſe. Si igitur non eſt per ſe ipſum integra cauſſa cur ſit, hoc habuit ab alio, ſaltem ex parte. Porro etiam de illo, a quo habuit eſſe, poteſt inquiri cur ſit, & ſic de cæteris omnibus, donec perveniatur ad ens neceſſarium. Ergo ens aliquod æternum ac neceſſarium admittatur oportet.

Quod autem ens æternum ac neceſſarium ſit a ſeipſo, & a nullo dependens, luculentiſſime eruitur ex iis, quæ modo diximus; imo eſt illud idem, quod diximus. Nam idea neceſſarii, ſi bene evolvatur, exprimit id, quod in ſe habet cauſſam, ſeu rationem ſufficientem exiſtendi, ſeu cur exiſtat, & exiſtere debeat. Quod igitur neceſſario eſt, ab alio non recipit eſſe, nec recipere poteſt: adeoque a ſe eſt. Itaque jam demonſtravimus, exiſtere *ens æternum, neceſſarium, & a ſe*. Hinc vero facili negotio progredi quiſque poterit (ſi ratione uti pergere velit) ut Deum tandem eſſe concludat. Hunc enim jam tenebit, ſi vel præterea percipiat, illud idem ens eſſe aliarum quoque rerum cauſſam, totiuſque Univerſi principium: hoc enim eſt, quod Dei nomine intelligimus.

Qui igitur ad rem hanc paullo attentius animum adverterit, ſtatim intelliget horum alterutrum ſibi eſſe concedendum; vel omnia, quæ in univerſo ſunt, *æterna, neceſſaria, & a ſe* eſſe; vel ab unico illo ente, quod *æternum, neceſſarium & a ſe* eſt, fuiſſe producta. Stupidus vero omnino, ac demens fuerit, ſi in priorem hujus diſcriminatis partem, vel modicum propenderit. Cui enim ex duabus iis partibus, quibus conſtat Univerſum hoc totum, *æternitatem, neceſſitatem, aſeitatem* (ſic enim loqui non vereor, licet minus latine, ut me brevius explicem, atque facilius) tribui poſſe putaverit? Anne materiæ? Quæ neque æternum moveri potuiſſet (nam motus nonniſi ſucceſſione quadam perficitur, quod pugnat cum idea æternitatis): neque ſi æternum quieviſſet, ſeſe ad motum excitare potuiſſet unquam: qui enim id fieri potuiſſet? cum nonniſi aliquo alio, ſeu alterius alicujus partis motu præſtandum id foret, qui nullus ab æterno fuit, ſi tota quievit? Quid? Quod ſi ea ab æterno vel in motu fuiſſet, vel in quiete (alterutro ſane ex his modis neceſſario omnino eſſe debuiſſet); nulla etiam æterna vi ad ſtatum alium transferri vel potuiſſet unquam, vel nunc poſſet: quemadmodum enim neceſſario eſſet, ſic pari neceſſitate, aut moveretur, aut quieſceret: nam ſicut ideo eſſet neceſſario & ab æterno, quia in ſe ſui eſſe ſufficientem, integramque cauſſam haberet; ita ſi ea ab æterno fuiſſet vel in quiete, vel in motu; id eſſet, quia in ſe ſufficientem, & integram haberet cauſſam, cur in motu potius eſſet, quam in quiete, vel e converſo in quiete potius, quam in motu: & hinc ſicut in ſuo eſſe, ſic etiam in ſuo motu aut quiete a nullo penderet: vel igitur ſemper moveretur, vel quieſceret ſemper: ſed neutrum horum eſſe experientia compertum eſt. Hoc totum plane nemo, qui facile non intelligat, eſt, modo vel mediocri polleat mentis acumine.

Sed & illud ſponte in oculos incurrit, id quod *æternum*, quod *neceſſarium*, quod *a ſe* eſt, perfectiſſimum quoque, omniſque limitationis expers eſſe oportere. Unde enim illi ullius limitationis acceſſio? Unde perfectionis alicujus deciſio? Si enim abs ſe habet eſſe, cur itidem non omnium perfectionum cumulum

lum abs ſe habere debeat, cauſſam nullam quiſpoterit comminiſci: quinimmo clare intelligitur; quod ſi a ſe habet eſſe, ſeu rationem entis a ſe, a ſe quoque habere debeat quidquid ratio ipſa entis complectitur: qua ratione comprehendi etiam perfectiones omnes, neminem fugit. Quod quum ita ſe habeat, nemo pariter non intelligit, quam abſurdum ſit, *Materiæ*, enti utique, imperfectiſſimo (cum tota ejus idea ſola extenſione ſeu dimenſione, adeoque ſola inerti inactuoſaque ad *motum* & *quietem*, ad figuram, ſitum & ſimilia capacitate compleatur) velle *æternitatem*, *neceſſitatem*, *aſeitatemque* adſcribere. Ex quo clare evidenterque conficitur, eam ab alio aliquo eſſe recepiſſe ſuum: a quo vero? niſi ab eo ente, quod *æternum*, quod *neceſſarium*, quod *a ſe* eſſe demonſtravimus.

Eſt ne vero quidpiam aliud in Univerſo, cui expoſitas *æternitatis*, *neceſſitatis*, *aſeitatiſque* prærogativas aliqua vel tenuiſſima veriſimilitudinis ſpecie quis putet eſſe tribuendas? Non video, quid hic in medium, quamvis temere, adferri poſſit, niſi una *humana mens*, quæ quum ſit ſubſtantia rationis, & intelligentiæ capax, ceteris univerſi partibus præſtantia dignitateque longe præcellit. Sed hujus quoque deplorata cauſa eſt; ſi ratum id habeatur, quod inficias ire nemo poteſt, Ens *æternum*, *neceſſarium*, & *a ſe*, *perfectiſſimum*, *illimitatum*, & omnino *independens* eſſe debere. Quanta porro ſit humanæ mentis imperfectio, quanta limitatio, quanta demum ab ipſo corpore dependentia, opus non eſt enarrare, quum id noverint omnes, & quiſque propria ſibi experientia teſtatum habeat. Quanquam ea etiam ratione nonniſi dementiſſime æternitatem, & aſeitatem ei tribueret quiſquis novit, ſeſe, alioſque homines, qui modo ſunt, indeque & cujuslibet mentem non multo ante (determinato certe tempore,) exiſtere cœpiſſe. Anne dicent fortaſſis, ipſorum animam a tota retro æternitate ſomno quodam obrutam fuiſſe, quem demum tunc excuſſerit, quum primum cœpit intelligere? Si cui ita ſomniari placeat, ens plane præclarum, atque feſtivum efformat, proponitque; quod nempe *æternum* ſit, *neceſſarium* & *a ſe*, ſimulque per integram æternitatem ſomno detineri potuerit. Si vero quis dixerit, mentem non inertem & inactuoſam, ſed ſemper cogitantem ſuoque modo operantem ab æterno fuiſſe; at quum corpori juncta eſt, ejus veluti contagione eorum omnium oblitam eſſe, quæ antea ſciebat: jam hoc erit ſomnium alterum, & quidem præcedente aut non minus, aut etiam fortaſſe magis abſurdum: hac nempe ratione ſumma humanæ menti imperfectio affingitur, ut ea perfectiſſima, hoc eſt *æterna*, *neceſſaria*, & *a ſe* conſtituatur. Quis enim non videat, quam belle congruat iſte oblivionis defectus ex conjunctione cum corpore ortus, cum ſumma & cuiuſque limitis experte perfectione aſeitatis? Verum enimvero, quemadmodum merum ſomnium ſomniantis eſt dicta præteritorum omnium ex contactu corporis oblivio, ita indubia veritas eſt, propria cuiuslibet experientia firmata, eam in actionibus ſuis, quamdiu eſt huic corpori alligata, quam maxime ab eo pendere: quod vel unum immaniter abhorret ab idea entis *æterni*, *neceſſarii* & *a ſe*, quæ imperfectionem omnem, omnemque a quacunque alia re pendentiam, ut ſupra dicebamus, excludit. Itaque non admodum profunda meditatione opus eſt, ut quis humanam quoque mentem a perfectiſſimo illo ente *æterno*, *neceſſario*, & *a ſe* productam eſſe concludat.

Quod quum præſtiterit, jam tenebit ens *æternum*, *neceſſarium a ſe*, omniumque rerum opifex. Si enim partes illæ duæ (e quarum altera, nempe materia, conſtant omnia hujus Univerſi corpora) productæ ab eo ſunt, jam ab eodem quoque totum hoc Univerſum, quod nihil niſi *materiam* ipſam, mentemque complectitur, effectum eſſe minime poterit dubitare.

Jam vero ſi vel hic ſiſtat rei, qua de agimus, indagator Deum a ſe deprehenſum comperiet: nec enim aliud a nobis aliiſque Dei nomine intelligitur, quam ejuſmodi *ens*, quod cum in ſe per-

perfectiſſimum eſt, tum rerum omnium eſt cauſſa. Quod ſi ad uberiorem Dei ideam alias ei perfectiones addere, ſeu potius explicare velit, nullo id negotio efficere poterit: promtum enim illi erit, vel ex infinita, & illimitata perfectione entis *a ſe*, quod ut diximus, omnium perfectionum plenitudinem in ſe comprehendit; vel ex ratione cauſſæ, quæ omnem effectus ſui perfectionem modo excellenti continere debeat, eas elicere. Hinc enim ſtatim deprehendet, perfectiones omnes, quæ hoc in Univerſo, omnibuſque ejus partibus elucent, in ente illo, tanquam in primo & unico fonte, pleniſſime reperiri. Hoc ratiocinio facillime ad intelligendum deducitur, illud idem ens non ſolum utcunque ratione, & intelligentia præditum eſſe, ſed eſſe etiam ſapientiſſimum; quum ſit cauſſa mentis humanæ, quæ intelligendi facultate pollet, ac præterea pulcherrimi, & perfectiſſimi illius ordinis, quem in hoc Univerſo, ſingulisque illius partibus demirantur omnes, qui oculis & mente non ſunt deſtituti. Eodem filo deducente comperiet, ipſum eſſe etiam *omnipotens* non ſolum quia tot tantaque produxit, ſed quod ad ea efficienda nullo opus habuit ſubjecto, nullave circa quam operaretur, materia, neque adjutor ullus præſto illi eſſe potuit; adeoque omnia ipſe propria virtute a nihilo eduxerit: cujus proinde effectrix facultas, ſeu producendi potentia nulla ratione imminui poteſt, vel coarctari: quamobrem plane infinitam eſſe oportet, quum ipſam univerſaliſſimam entis rationem attingere, atque efficere debuerit: nullum exinde concipi poteſt ens, quod ejus facultatem, ſeu efficiendi virtutem quocunque modo exuperet, ſive traſcendat. Cæteras etiam perfectiones, atque ut vocant, attributa ejus Entis *æterni*, atque neceſſario & *a ſe* exiſtentis, poterit quis hoc ſimilive pacto facillime deducere: ſed pluribus opus, puto, non habebit, ut Dei O. M. extantiam compertam ſibi, exploratamque arbitretur. Adeo igitur clara & obvia eſt Dei exiſtentia, ut a quovis mediocri ingenio, & mediocri attentione detegi facile poſſit. Quod erat demonſtrandum. Qui plura hanc in rem deſiderat, adeat libros eam data opera verſantes, qui obvii ſunt.

C A P U T II.

Extremæ dementiæ & impietatis eſt, negare, Deum univerſi hujus, omniumque in eo contingentium providentiam & curam habere.

In hanc ſummam dementiam, impietatemque prolapſi olim fuere duo illa Philoſophiæ non decora, ſed opprobria, *Democritus*, & *Epicurus*, & nunc temporis ii qui *Deiſtæ* vocantur, eo quod Deum admittere non detrectant, ſed tamen ſtultiſſime negant, a Deo curari, adminiſtrarique Univerſum. Hos omnes breviſſima hac, facillimaque demonſtratione refello.

Stultiſſimum impiiſſimumque eſt propugnare, vel Deum Mundi hujus auctorem non eſſe; vel illi ſapientiam, prudentiamque ſubtrahere. At horum alterutrum eligat, neceſſe eſt quicunque Deo abnegat mundi hujus curam, atque providentiam. Nam ſi Deus ex una parte ſit ſapiens, ex alia Mundi hujus ſit auctor, ob finem aliquem produxerit mundum, neceſſe eſt; ſtolius enim inſipientis eſt operari ſine aliquo fine. Si autem produxiſſe mundum ob aliquem finem, ſimulque prudentem eſſe concedas, neceſſario admittere debes, ita eum ordinare, ut exigit finis a ſe præſtitutus. Id vero quid aliud eſt, quam Mundi providentiam habere? Hæc enim utpote prudentiæ pars nil aliud eſt, quam *ratio ordinandorum in finem*. Si igitur ex una parte Mundum ille produxit, ex alia ſapiens, & prudens eſt; illius curam & providentiam habet, ſeu illum gubernat & regit. Quocirca qui Deo adimit providentiam, alterutrum neget neceſſe eſt, vel Deum condidiſſe Mundum (quemadmodum reipſa negarunt *Democritus* & *Epicurus*) vel præditum eſſe ſapientia, atque prudentia: utrunque vero ſummæ ſtultitiæ, & impietatis eſt: proinde ſtultiſſimum impiiſſimumque eſt, ne-

negare Deo providentiam, curamque Univerſi: quod erat demonſtrandum.

Hæc ratio clariſſime patefacit, non modo totum hoc univerſum divinæ ſubjici Providentiæ; ſed etiam ſingulas ejus partes contra vetuſtos quoſdam Philoſophos; quorum alii res corruptioni obnoxias, alii homines, vel omnimode, vel ſaltem quoad liberos eorumdem actus, eidem providentiæ ſubtrahere non dubitarunt. Si enim Deus omnium omnino, quæ ſunt, auctor eſt, & quidem auctor ſapientiſſimus, jam non poteſt, non omnia ad debitum finem non ordinare, & promovere: quod eſt providentiam habere, ut dictum eſt.

Robur amplius ſumit hæc ratio, ſi quis conſideret, nedum hoc univerſum a Deo fuiſſe ab initio productum; ſed etiam perpetuo ipſius conſervari virtute; alioqui non tantum utcunque turbaretur exquiſitiſſimus ejus ordo, ſed in nihilum prorſus Univerſum ipſum abiret. Actio autem Dei conſervans eadem eſt prorſus ac ea quæ produxit juxta tritum illud: *conſervatio eſt continuata productio*. Igitur Deus etiam nunc agit, & operatur in hunc Mundum, eumque quodammodo continenter producit. Anne vero totum hoc ſine aliquo erit fine? dementiſſimus ſit oportet qui hoc affirmet. Ergo nunc Deus Mundum procurat, regitque, ſingulaſque ejus partes in proprios dirigit fines, ipſoſque fines omnes particulares in ultimum aliquem finem, qui alius eſſe non poteſt, quam ipſemet Deus, quatenus ſeſe quodammodo in creaturas effundit, ſeſeque illis communicat, & ex iis, ſeu ex perfectiſſimo illarum ordine divina ejus bonitas, ceteræque ejus perfectiones manifeſtantur, & elucent.

Huic rationi, quæ ſi recte perpendatur, ineluctabilis demonſtrationis vim habet, aliæ addi poſſunt argumentationes non paucæ, quæ ad quemlibet cordatum hominem perſuadendum aptiſſimæ ſunt; cujuſmodi eſt, 1. Quod notio Providentiæ divinæ humano cordi naturaliter inſita videatur, ut idcirco in repentinis ad Deum invocandum, natura veluti ducente, feramur. 2. Quod peritiores quique philoſophi, ipſique poetæ (qui ex communi ſenſu in moralibus loqui ſolent) eandem agnoverint Providentiam ab ultima vetuſtate. 3. Quod dubitandum non ſit, hanc fuiſſe gentium, quæ aliqua religione uſæ ſunt, adeoque omnium, vel pene omnium, perſuaſionem: neque enim Deum cultu aliquo ſibi propitium reddere conati eſſent, niſi humana ab ipſo curari, adminiſtrarique exiſtimaſſent. 4. Experientia compertum eſt, artifices operum ſuorum, parentes filiorum, quin & beſtias ſuorum fœtuum, naturali inſtinctu curam gerere: quidni idem ſentiendum de Deo ſapientiſſimo artifice, & parente optimo ſuarum creaturarum? Hæc, & ſimilia alia argumenta tum quod ab aliis fuſe dataque opera ſunt expenſa, tum quod in re certiſſima verſemur, evidentiſſimaque, pluribus perſequenda non arbitror; adeoque lubens prætereo.

At vero quanto clarius emicat in omnibus divina Providentia, tanto audacius, fidentiuſque in eam inſurgunt ipſius oſores, ac ut poetice paulliſper loquar, *imponunt Pellion Oſſæ*, ut Deum e throno præſidentiæ ſuæ, ſi fieri poſſet, deturbent. Quodque magis eſt, dementem impiamque temeritatem ſuam pietatis etiam fuco delinire nituntur. Ajunt nimirum, melius Dei honori conſultum eſſe, ſi ei omnis adimatur hujuſce mundi procuratio, quam ſi tribuatur; quia, inquiunt, hujuſcemodi procuratio nec ipſius congruit naturæ, neque ea, quæ in hoc mundo contingunt, cum divinæ procurationis decore conciliari valent. Nam alienum eſt, ajunt, a Dei natura, utpote *æterna*, atque *beata*, alienis implicari negotiis, quum ipſam quiete perfectiſſima, ſummaque tranquillitate gaudere deceat: igitur non recte tantæ molis ipſi imponitur procuratio. Nullum deinde ex iſtiuſmodi procuratione poteſt Deus percipere fructum, quum illius natura nullius rei indiga ſit, ſed ſibi plene ſufficiat. Nemo vero prudens fruſtra operatur quicquam. Tertio, Deus ejuſdem procurationis finem nullum præſtituere poteſt: ſcilicet non ſeſe; quia nihil ſibi poteſt acqui-

rere, quod anteanon haberet: non alia quæcunque; quia indignum eſt Dei perfectione tendere in finem extra ſe conſtitutum. Quarto, ideo Rex ſubditorum, pater filiorum, domuſque ſuæ curam gerunt, quia exinde ex parte ſaltem, ipſorum felicitas pendet: bruta etiam, inſtigante natura, ſuorum fœtuum curam habent, quia ex eo pendet conſervatio eorundem ſpeciei. Quum vero nihil horum locum habere poſſit in Deo, dicendum eſt, mundi curam ei nullatenus convenire. Quinto, peritiſſimi Artifices multoties opera negligunt ſua, abjiciuntque: cur non eodem modo ſeſe poteſt gerere Deus? Quod ſi quidam Artifices opera ſua ſedulo conſervant, id propterea faciunt, quod ex eis aliquod emolumentum ſperant, vel gloriolam ſaltem, quæ ipſorum augeat felicitatem: at Dei felicitas neque utilitate ulla, neque gloria qualicunque augeri ullatenus valet: poteſt igitur cunctorum, quæ fecit, curam omnem abjicere: at ſi poteſt, quid demum obſtat, ne dicamus reipſa abjeciſſe?

Leviſſima ſunt hæc, & vix reſponſione digna; primumque præſertim membrum, quod unicum tamen *Epicuri* fundamentum erat. Eapropter in *ſelectis ejus brevioribuſque ſententiis*, ut ait Tullius, quas Epicurei *appellant* κυ-
Lib. I. de Natur. Deor. ρίας δόξας (quaſque refert Laertius in ejus vita) *hæc eſt prima ſententia: Quod beatum, & immortale eſt, id nec habet, nec exhibet cuiquam negotium:* quaſi vero, Ens omnipotens, perfectiſſimum, ſapientiſſimumque aut perturbari negotiis, aut curis defatigari, aut laſſari operibus valeret: quo nihil abſurdius, aut dementius cogitari poteſt. Diſpelluntur quoque paucis verbis cetera hujus objectionis membra. Hinc ad ſecundum reſpondeo, beneficæ naturæ ſatis eſſe aliis benefacere; neque fruſtra & incaſſum qui alios juvat, operari. Operari porro abſque ſpe utilitatis, perfectionis eſt; abſque fine operari, eſt dementia. Et ſi quidem aliquis Deo finis fuit, ut crearet, idem illi eſſe poteſt, ut gubernet. Creationem quidem Mundi a Deo factam negat *Epicurus*, ſed quam inſipienter, & ſtolide, conſtat ex præcedente paragrapho. Ad tertium ajo, procurationem proxime quidem tendere in creaturæ bonum, ultimo autem in Deum ipſum, ejuſque gloriam; quæ ex exquiſitiſſimo ordine hujus Univerſi reſultat: quod utrunque ſummopere divinæ bonitati convenit. Quartum ex reſponſione ad ſecundum & tertium omnino concidit. Ad quintum vero dico, artificem nullum, ſi ſapiat, opus aliquod eximium plane abjicere; multo minus Deum: qui neque poſſet, omnem Mundi curam dimittere, quia in nihilum abiret.

Firmiora in ſpeciem ſunt argumenta, quæ alio ex capite opponunt providentiæ Dei oſores. Ajunt enim: quomodo cum Dei O. M. providentia, gubernatione, & cura tot conciliari poſſunt mala, quæ in hoc Univerſo contingunt, & naturæ & pœnæ & culpæ? Et primo quidem, mala ſeu errores naturæ quot, quantique ſunt? Perpetua nempe ferme, tempeſtatum inconſtantia, ac perturbatio: modo igniti ſummique calores, qui cuncta exurunt; modo exundantes enormeſque aquæ, quæ magnam terrarum abrumunt partem; modo erumpentes ſubterranei ignes, qui longe lateque campos devaſtant; modo terræ motus, & concuſſiones horribiles, quæ civitates evertunt; nec frigora nec calores tempeſtatum ordinem ſervant; & alia id genus innumera. (2) Mala pœnæ ſunt innumera. Quot enim ærumnis, quot miſeriis non conflictantur homines? quorum potiſſima cura Deo, ſi quid provideat, incumberet. Ac ſi quidem improbi duntaxat, vel ſaltem potiſſimum, ejuſmodi ærumnis eſſent obnoxii, id utcunque ratione aliqua non vacaret. At (3) contra videmus, malos ſæpiſſime in ſumma proſperitate verſari, dum interim boni premuntur intolerabili malorum mole. Sed hoc ipſum (4), quod in hoc Mundo tot mali, & improbi ſunt, num bene, recteque cum divina gubernatione cohæret? Cur Deus, ſi ulla ipſum tangit hominum cura, eos minime continet in recto virtutis, & probitatis tramite? Immo

mo cur (5) vel ab initio non omne exterminavit peccatum, quum hoc Deo ita contrarium ſit, ut ſi fieri poſſet, ipſum e throno Deitatis dejiceret? Quæ quum ita ſint, concludunt illi, melius honori divinitatis conſulitur, ſi aſſeratur, Univerſum, ac præſertim genus humanum, potius quam tanta ſocordia ac pravitate, nullo modo a Deo adminiſtrari. Quin hominem revera a Deo minime regi, aut gubernari certum vel ex hoc ipſo videtur, quod illum plena libertate donavit, ac, ut ait Siracides,
Cap. 15. v. 14. *reliquit in manu conſilii ſui*: quod perinde eſt, ac ejus curam abdicaſſe; quemadmodum Parentes ſeſe gerere ſæpe ſolent erga filios, qui ad adultam jam ætatem pervenere. Demum ſaltem minima animalcula a Dei providentia ipſa gubernante oportet excipere. *Abſurdum*
Com. in Cap. 1. Abacuc. *eſt* enim, ut ait S. Hieronimus, *ad hoc Dei deducere Majeſtatem, ut ſciat per momenta ſingula quot naſcantur culices, quotve moriantur: quæ cimicum, pulicum, & muſcarum ſit in terra multitudo* &c. Quorum vero non eſt in Deo cognitio, illorum nec providentia ulla eſſe poteſt. Hæc ferme illi.

Attamen iis omnibus, quanquam ſumma præſidentia ab impiis proponantur, jactenturque, haud difficile eſt reſpondere. Dico itaque ad primum, ea quæ videntur errores naturæ, errores reipſa non eſſe, ſed neceſſarias legum ab initio poſitarum conſecutiones. Hujuſmodi vero leges eſſe ſapientiſſime conſtitutas nemo dubitaverit, niſi qui temerarius adeo & impius fuerit, ut Deum inſipientiæ arguere non vereatur. Ad ſecundum: Deus ſapientiſſima providentia diſpoſuit eſſe mala in hoc mundo (1) ad exercitium virtutum, quarum pleræque abſque hujuſmodi malis locum non haberent. Quæ enim ſine malis Fortitudo, aut Patientia? Quæ ſine ærumnis Miſericordia? Quæ ſine paupertate Liberalitas? (2) ut homines intentius vacarent Sapientiæ, quæ maxime in malis diſcernendis, cavendis, repellendiſque elucet. (3) Ad Mundi pulchritudinem quæ ſine admixtione malorum minor eſſet; quemadmodum & pictura minus pulchra eſt, in qua nullæ ſint umbræ. Sane bona ipſa comparatione malorum potiſſimum elucent; hinc nos magna ex parte ignoraremus, quot quantiſque bonis donati a Deo ſimus, niſi comperta forent mala, a quibus liberamur. (4) Mixtio malorum magis immo commendat providentiam, bonitatem, & omnipotentiam Dei: Non enim ille, quum ſit *omnipotens, & ſumme bonus ullo modo ſineret*, ut
adnotat S. Auguſtinus, *aliquid eſſe mali in operibus ſuis, niſi uſque adeo eſſet omnipotens & bonus, ut benefaceret etiam de malo*. Enchir. n. 3. alias cap. 11. (5) Quæ reſpectu hominum mala ſunt, bona eſſe poſſunt relate ad ſyſtema integrum Univerſi. Spectat vero ad Supremum generalemque Proviſorem peculiarium creaturarum bonum aliquando negligere, ſi hoc ad bonum & perfectionem totius Univerſi neceſſarium ſit: (a) ob quam rationem ſapiens Princeps etiam cum aliquo peculiarium perſonarum damno bono totius communitatis quandoque proſpicit. (6) Demum quanquam Providentia divina, quoad mala, quibus premuntur homines, ſatis hiſce rationibus vindicetur, fides tamen catholica multo melius nodum hunc ſolvit, præciditque, docens, omnium hujuſmodi malorum cauſſam & originem eſſe peccatum, quod primus homo patravit, & quo omnes modo naſcuntur infecti. Et quidem hoc eſt dogma Fidei: quod tamen vel ipſi ſaniores philoſophi quadantenus ſuſpicati ſunt; nec ipſi *Deiſtæ* illud refellere ullatenus valent, ut neceſſarium foret, priuſquam ad divinam Providentiam ex malorum capite impugnandum accederent, etiamſi daremus, rationes alias eandem Providentiam tuendi minus idoneas eſſe.

Ad tertium. Quum mala præter ratio-

(a) *Cum Deus ſit univerſalis proviſor totius entis, ad ipſius providentiam pertinet, ut permittat quoſdam defectus; ne impediatur bonum univerſi perfectum*. S. Th. 1. p. quæſt. XXII. a. 2. ad 2.

tionem pœnæ pro delictis, rationes alias, ut diximus, habere poſſint, ob quas provide diſpenſentur, v. gr. exercitium virtutum &c. immerito impetitur Providentia divina ex eo, quod quandoque improbi proſpere vivant, & boni gravibus ærumnis, ac ferme intolerabilibus miſeriis premantur. Deinde, Divina Providentia non raro ſatis aperte ſe prodit in infeliciſſimo & tragico exitu ſceleratorum; quin etiam dum proſpera uti fortuna videntur, non raro infeliciſſimi ſunt eo quod eorum pectora conſcientia ſcelerum diriſſime dilaceratur: ac præterea maxima illis infligitur pœna dum in proſperitate ad mortem uſque degere ſinuntur: ſic enim accumulant, gravantque delicta ſua, ob quæ gravius in altera vita torquendi ſunt; bonis e contra optime proſpicitur, dum in hac vita miſeriis ærumniſque permittuntur affligi; ſic enim, modo id æquo perferant animo, majus ſibi præmium parant in altera vita. Addo ſummæ ac benigniſſimæ Providentiæ eſſe, ut mala, & bona, minime proportione meritorum in hac vita diſtribuantur; inde enim erudiuntur homines, (1) non omnia morte finiri, ſed expectandum in altero ſæculo & ſupplicium pro delictis, & præmium pro virtute. *Si enim nunc peccatum ſemper manifeſta plecteretur pœna, nihil ultimo judicio ſervari putaretur* (ut ait Auguſtinus: Lib. I. de Civ. Dei Cap. VIII.) *quemadmodum ſi nullum peccatum nunc puniret aperte divinitas, nulla eſſe providentia divina crederetur.* (2) *non eſſe bona cupidius appetenda, quæ mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter evitanda, quibus & boni plerunque afficiuntur.*

Ad quartum. EtſiDeus omnes homines poſſit in officio continere, id tamen minime præſtat, non quidem ob incuriam, aut Providentiæ defectum, ſed ob ſanctiſſimos, ſapientiſſimoſque fines, quorum nonnullos, optime poſſumus ratione ipſa detegere. Nimirum (1) ad exercitium virtutis bonorum: quam enim præclara facinora, ſi mali forent nulli, deeſſent Eccleſiæ! nam nec eſſent martyres ſine tyrannis; nec adeo emicaret virginum caſtitas ſine aggreſſoribus impudicis: nec tot coronis digna eſſet patientia juſtorum, ſi non eſſent injuſti perſecutores. (2) Ut malorum comparatione pateat, quo in pretio habendi ſint juſti. (3) Ut humanæ naturæ fragilitas cognoſcatur, & ejuſdem ad malum proclivitas, adeoque ſeſe altius non efferant, qui divina operoborati virtutis ſtadium inofenſo pede decurrunt. (4) Quum de ratione voluntatis humanæ ſit, ut a recto poſſit deficere, ſi Deus eam ſemper in recto tramite contineret, contra contingentium naturam faceret, quorum non eſt eodem ſemper modo ſe habere: & perpetua hominum rectitudo videretur non tam rectus libertatis uſus, quam neceſſarius naturæ effectus; adeoque propriam infirmitatem homo penitus ignoraret: quæ res divinæ ipſi providentiæ maniſeſte adverſatur. (5) Quod eſt conſentaneum divinæ juſtitiæ, alienum merito cenſeri non poteſt a Providentia divina. Eſt vero conſentaneum Divinæ Juſtitiæ, ut Protoparentis culpa (quam credimus fide divina) puniatur in poſteris permittendo ut in plura labantur crimina: quemadmodum divinæ Miſericordiæ conſonum eſt, ut aliqui, ſeu multi vel ſerventur innoxii, vel lapſi erigantur. Igitur perperam impii ex criminibus hominum improborum divinam cavillandi providentiam anſam arripiunt.

Ad quintum reſpondeo, Deum ſapienter potuiſſe, immo & juxta ſuæ Providentiæ leges aliquatenus debuiſſe, peccatum permittere; quia permiſſio iſtæc neceſſaria erat, ut hic mundus, vel ea qua nulla major eſſe poſſit, perfectione donaretur; vel ſaltem ad eum attolleretur perfectionis gradum, quem ipſe ſibi liberrime æque ac ſapientiſſime præſtituiſſet (a), Mundus ſcilicet longe fuiſſet imperfectior dempto peccato, quam

(a) De perfectione hujus Univerſi hic ego nihil definio: veram tamen ſemper exiſtimavi ſententiam S. Thomæ docentis mundum alium illo perfectiorem a Deo

quam ſit cum peccato; ſicut imperfecta foret pictura, quæ umbra careret omni, ut dictum eſt. Itaque quemadmodum Imperantes ſapienter juſteque mala quandoque permittunt ob bonum communitatis; ita Deus potuit, peccatum primi hominis permittere ob majorem totius Univerſi perfectionem, atque ob majus bonum totius Generis Humani. Scilicet omni in hominibus excluſo peccato, minus eſſet exercitium virtutis, quia plurimarum virtutum materia, & occaſio deeſſet, ut jam innuimus: minus quoque haberetur gratiæ, quia dempto peccato, divini Verbi Incarnatio, vel nullo pacto, vel non ita congrue, nec tanto cum hominum emolumento facta fuiſſet: minus quoque demum gloriæ & beatitudinis; nam hæc reſpondet gratiæ magnitudini. Hic iſta innuere ſufficiat; nam hac de re fuſius diſputare alterius loci eſt. Illud duntaxat hic addo ad majorem objectionum, quæ ex malis deducuntur refutationem: ſi homines non adeo ſuperbi, ſuique amantes eſſent, ut Mundum ſui tantum cauſſa creatum a Deo putarent, non tot adverſus Dei providentiam, malorum, quæ perferunt, prætextu querelas inſtruerent. Quemadmodum civis, ſi prudens, & ſapiens fuerit, is minime de Imperante conqueritur, ſi quandoque ex lege ab ipſo lata aliquod ſibi nocumentum obveniat; novit enim, imperantem non privato ſui, aliorumve commodo, ſed totius præſertim Communitatis bono legibus ſuis conſulere debere. Ita plane quæcunque in hoc univerſo videntur mala, etiam ſi mala ſint reſpectu particularis alicujus ejuſdem partis nempe hominis; ſi tamen cum bono totius Univerſi conferantur, adeoque relate ad finem ut ita dicam, *univerſalem* creatoris, & proviſoris, bona dici poſſunt: atque vel hæc ſola conſideratio ſatis eſſe deberet ad obſtruenda *ora loquentium iniqua adverſus* ſupremi Numinis providentiam.

Ad ſextum. Libertas qua homo donatus eſt, eum a neceſſitate quidem, non a providentia divina eximit ullo pacto: poteſt enim Deus, ejus libertate incolumi, ad finem, quem in eo creando ſibi præſtituit, certiſſime dirigere, modo ſcilicet illum ſuaviter permovendo ad bonum, modo in eo juſte, ſapienterque permittendo malum. Ac reipſa ſeſe Deum ita erga hominem gerere, tam certum eſſe debet, quam certum eſt, Deum nec ſine certo fine potuiſſe hominem condere, nec aſſequendi finis, quem ſibi conſtituerit, impotem eſſe, neque finem bene ſapienterque conſtitutum poſſe negligere. Hinc allatus *Eccleſiaſtici* textus intelligendus eſt procul dubio de libertate ei conceſſa, non de abdicata ejus cura: eo enim collineat illo loci *Siracides*, ut doceat, peccata hominum Deo adſcribenda non eſſe: ad quod ſatis eſt, ut homo ad ea patranda minime adigatur a Deo; neque impulſu aliquo neceſſario ad ea moveatur. (*a*) Ad rem vero non facit ſimilitudo Patris, qui filium abdicarit: nam hujuſmodi abdicatio in ſupremo ac generali Proviſore locum habere non poteſt: neque enim ille alicujus partis curam valet abjicere, quin una ſimul totius Univerſi negligat bonum, finemque, qui ex partium ſingularum ordine neceſſario conſurgit.

Demum tantum abeſt ut minutiſſima-

Deo condi potuiſſe. Ceterum etiam S. hic Doctor in hac ſententia fuiſſe videtur, Deum potuiſſe permittere peccatum ne minueretur univerſi perfectio, ut colligitur ex ejus verbis in nota præcedente allatis, & ex his quæ immediate ſequuntur: *Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deeſſent univerſo. Non eſſet vita leonis, ſi non eſſet occiſio animalium; nec eſſet patientia Martyrum, ſi non eſſet perſecutio Tyrannorum.*

(*a*) *In hoc quod dicitur, Deum hominem ſibi reliquiſſe, non excluditur homo a divina providentia, ſed oſtenditur, quod non præfigitur ei virtus operativa determinata ad unum, ſicut rebus naturalibus, quæ aguntur tantum, quaſi ab altero directa in finem, non autem ſe ipſa agunt, ut creaturæ rationales per liberum arbitrium, quo conſiliantur, & eligunt.* S. Th. p. I. quæſt. XXII. art. 2. ad 4.

marum rerum cognitio divinam dedeceat majeſtatem, ut ſummam potius ejus ſapientiam magnopere commendet, quæ infinita eſſe nequiret, ſi quidpiam etiamſi minutiſſimum ignoraret. Et profecto ſi Deum minime dedecuit, minutiſſima iſta producere, cur dedecens erit, ſi ea omnia cognoſcat; eo vel magis, quod nihil adeo minutum eſſe poſſit in Mundo, quod ad perfectionem Univerſi non conferat ſuo modo. Si nobis aliter videatur, ideo eſt, quod imbecilli mentis noſtræ acie intimum rerum omnium nexum, colligationemque non percipimus. Neque vero putandum eſt, adeo deſipuiſſe *Hieronymum*, ut vel minutiſſima animalia a Dei ſcientia & providentia omnimode eximeret (quum alibi diſertiſſime doceat, & *parva animalia abſque Deo Auctore non decidere, & in omnibus providentiam* eſſe, fateatur) ſed ab ea duntaxat ſpeciali, quæ hominibus impenditur, cujuſmodi præſertim eſt, quod Angeli hominibus præſideant: exinde enim infert, apocryphum habendum eſſe librum illum, *in quo ſcriptum eſt, quendam Angelum nomine Tyri præeſſe reptilibus*. Favent ſane verba, quæ ibidem præmittit: *Ne ſimus tam fatui adulatores Dei, ut dum potentiam ejus ad ima detrahimus, in noſmetipſos injurioſi ſimus, EANDEM rationalium quam irrationalium providentiam eſſe dicentes*. Quum tantummodo neget *eandem* eſſe *reptilium* ac noſtri providentiam, aliquam etiam ipſorum eſſe ſatis oſtendit. Igitur nonniſi ſumma injuria, Doctori maximo, vel minimum ſummæ dementiæ ac impietati, quam hic refellimus, patrocinium adſcribi poteſt. Atque hæc de Divina Providentia quod præſens attinet, ſatis.

In Cap. X. Matth. v. 29.

CAPUT III.

Deo convenit verum & legitimum jus imponendi leges hominibus. Jus iſtud non fundatur in ſola Dei potentia irreſiſtibili, ut vult Hobbeſius: *neque in præcellentia naturæ, ut aliqui docent apud* Puſendorfium; *nec in collatis beneficiis, ut ipſe* Puſendorfius *cenſet: nec in ſola creatione, ut exiſtimat* Barbeyracus: *ſed in creatione cum ſumma potentia, ſapientia, & bonitate conjuncta.*

DEO O. M. legitimum jus imperandi hominibus convenire, nemo negaverit qui Deum exiſtere, hominemque creare fateatur. At quænam ſit radix, & fundamentum hujus imperii, non ita conveniunt qui de hoc argumento ſcripſere, ſed in varias diſtrahuntur ſententias. *Hobbeſius* ceteris longius a veritate recedens, illud ex ſola Dei omnipotentia repetit; ac debitum quo obſtringuntur homines, obtemperandi Deo, in eorum inbecillitatem refundit; ait enim: *regendi & puniendi eos, qui leges ſuas violant, jus Deo eſt a ſola potentia irreſiſtibili*. Et paulo poſt *De Cive cap. XV. num. 5.* iis, *quorum potentiæ reſiſti non poteſt, & per conſequens Deo omnipotenti jus dominandi ab ipſa potentia derivatur; & quotieſcunque Deus peccatorem punit vel etiam interficit, etſi ideo puniat, quia peccaverat, non tamen dicendum eſt, non potuiſſe Deum eundem juſte affligere, vel etiam occidere, etſi non peccaſſet*. Infra vero hæc habet: *quod ſi jus regnandi habeat Deus ab omnipotentia ſua, manifeſtum eſt, obligationem ad præſtandam ipſi obedientiam, incumbere hominibus propter imbecillitatem*. Hæc *Hobbeſius*. *Cap. XVI. num. 7.* Alii, *Puſendorfio* teſte, originem imperii, poteſtatiſque quam habet Deus, imponendi obligationem hominibus, deducunt ex ὑπεροχῇ ſeu ex *eminentia* naturæ divinæ. *De Jur. nat. & gen. lib. I. cap. VI. §. 4.* Rationem petunt ex ipſa natura hominis, in quo mens ceu præſtantiſſima pars, dirigendi vim habet. Puſendorfius vero jus iſtud arceſſit ex beneficiorum collatione: *omnino agnoſcendum*

dum eſt, inquit, *non ſolas vires ſufficere (aut ſolam naturæ eminentiam) ut mihi ex alterius voluntate obligatio naſcatur ; ſed accedere inſuper oportere , ut aut ab iſto inſignia quædam bona ſint in me profecta, aut ut ipſe ultro in ejus directionem conſenſerim . . . nam uti naturaliter non poteſt non quis illi conciliari, abs quo multa bona accepit ; ita , ſi conſtiterit, eundem & bene mihi velle, & certius quam ipſe valeam , mihi proſpicere poſſe, ſimulque idem actu mei directionem ſibi vendicet, nil apparet rationis ; quare imperium iſtius detrectare velim*. Paulo aliter & aliquanto confuſius hac ipſa de re alibi loquitur. Quæ quidem varietas, ut adnotat *Barbeyracus*, ſignum eſt rei minus liquido perceptæ. Nec omnino probat *Pufendorfii* ſententiam ipſemet *Barbeyracus*, exiſtimans, cauſſam omnem divini in homines imperii revocandam eſſe ad dependentiam naturalem , qua ſupremi Numinis imperio ſubſunt, eo quod ab ipſo exiſtentiam habent, & motum, & vitam. Porro iſtorum neminem rem acu tetigiſſe, ex probationibus mox afferendis compertum fiet.

In primis itaque dico, in dubium vocari non poſſe, an Deo conveniat verum, legitimumque jus imponendi leges hominibus. Nam quæcunque demum ſtatuatur origo illius naturalis imperii, & fundamentum, ſive ſumma & *irreſiſtibilis potentia* cum ſumma *ſapientia*, & *bonitate* conjuncta, ſive *excellentia* præſtantiſſimæ naturæ, ſive eximiorum collatio beneficiorum, ſive demum ratio productionis, ſeu cauſſæ effectricis ; perſpicuum eſt exploratumque, id omne perfectiſſimo gradu in Deo quoad homines reperiri. In confeſſo nanque eſt apud omnes ejus omnipotentia, cui reſiſtere nemo valet. Nemo etiam ignorat infinitam ejus ſapientiam, bonitatemque. Divina autem natura tanto eſt natura humana præſtantior, quanto creaturam Creator dignitate præcellit. Beneficia vero homini a Deo collata immenſa eſſe, quis dubitet? quum quidquid habet homo, Dei beneficentia poſſideat. Eſt demum Deus efficiens hominum cauſſa, quippe qui eos e nihilo creavit, adeoque verus illorum Dominus eſt: quemadmodum quilibet Artifex operis ſui dominio gaudet. Ambigendum igitur non eſt, Deo verum legitimumque legum hominibus imponendarum jus convenire.

Ajo tamen ſecundo , divinum huiuſcemodi jus minime fundari in ſola ejus *potentia irreſiſtibili*, ut vult *Hobbeſius*. Nam primo , illud eſt verum legitimumque jus imperandi, quod recta adprobat ratio, ceu cujus gratia ipſa dictat, veram obligationem *moralem* parendi in ſubdito oriri ; itaut judicet , malum *moraliter* eſſe nolle ſeſe imperanti ſubjicere, atque obedientiam præſtare. At vero rectio ratio nullatenus adprobat, eum, qui viribus præſtat atque potentia, eo ipſo imperium in alios ſibi arrogare poſſe; neque omnino judicat, ex ſola alterius majore validioreque potentia moralem parendi obligationem in imbecillioribus oriri : neque demum ulla ratione dictat , ſeſe eidem ſubmittendum eſſe ex moralis obligationis idea, ſed potius, ſi fieri utique poſſet, ei reſiſtendum ; cedendum vero, non quia reſiſtere iniquum , ſed quia aut inutile foret , aut noxium . Scilicet eo in caſu recta ratio agnoſcit quidem patiendi imperii neceſſitatem , non vero morale debitum illius æquo animo acceptandi ferendique. Sola igitur potentia irreſiſtibilis nemini ratio ſufficiens eſt juris legitime imperandi ; atque adeo ſola omnipotentia nequaquam Deo tribuit naturale jus imperandi, ſeu imponendarum hominibus legum. Deinde Imperium, quod ſola nititur potentia, communi omnium ſenſu eſt *tyrannicum* ; neque enim alia ratione legitimi Imperantes differunt a Tyrannis, niſi quod illi, ſecluſa etiam potentia, qua cogere poſſint, imperandi habent facultatem ; hi vero ſola potentia invitos ad obſequium compellunt. Quis porro ſana mente ſanoque conſilio tribuere audeat Deo imperium , quod illi ſit cum Tyrannis commune ?

Igi-

Igitur nonniſi abſurdiſſime dicitur, illius imperandi jus in ſola potentia *irreſiſtibili*, ſeu in ejus omnipotentia fundari.

Ajo tertio, Dei imperium nequaquam fundari in ſola præcellentia Divinæ Naturæ. Major enim excellentia naturæ ex ſe apta eſt tantummodo ad æſtimationem, ſeu admirationem in aliis excitandam: ſeu is, qui natura præſtat, id duntaxat recto jure exigere ab aliis poteſt, ut veritatem iſtam agnoſcant & fateantur, ſeſeque illi nobilitate pares haud exiſtiment: at vero totum hoc conſiſtit in mera cognitione: igitur ſola naturæ excellentia ſatis non eſt ad legitimum imperandi jus cuiquam tribuendum.

Accedit fieri utique poſſe, ut qui naturæ præſtantia altero inferior eſt, attamen ſibi ad ſui regimen ipſe ſufficiat; id ſaltem ex natura rei minime repugnat: quo ſane poſito, nulla ratio eſt, cur is moralem parendi alteri in ſe obligationem agnoſcat, quantalibet ille naturæ perfectione ſuperemineat.

Præterea, ſit quiſpiam perfectiore præditus natura, ſibique in alium imperium arrogare præſumat; nonne hic priuſquam ſeſe illi ſponte ſubmittat, primum ab eo exquirere recte poteſt, quem in finem, bonum ne, an malum velit eum dirigere, quibuſque uti erga ipſum mediis, bonis ne an malis, & hac de re cum ipſo paciſci? At hoc vero ſignum evidens eſt, ſolam majorem naturæ præſtantiam non tribuere jus imperii in quempiam: ab eo enim, qui jus imperandi habet, conditionem nullam exigere quis valet ab obedientiam ei præſtandam, ſed jubenti parere ſimpliciter debet.

Ajo quarto, errare *Puſendorfium*, dum divinum imperandi jus ex beneficiis a Deo hominibus collatis unice arceſſit. Etenim (1) collata alteri beneficia ex ſe & ſuapte natura nil aliud præter gratitudinem expoſcunt: at hæc ab eo, qui beneficia accepit, haberi, exercerique poteſt, quin ſeſe benefactoris imperio ſubjiciat: igitur beneficiorum quorumcunque collatio ſatis non eſt, ut quis imperium ſibi in alium arrogare merito valeat. Addo, nullum fortaſſe majus beneficium quempiam impendere, quam qui vitam alteri ſervat: at hic tamen inique ſe gereret, ſi hoc ipſo in hominem illum vellet imperium arripere; ut omnium ſenſu exploratum eſt.

Præterea, obligatio moralis ei parendi, qui imperandi jus habet, eſt obligatio ſtrictiſſima & neceſſaria: at obligatio, quam collata beneficia pariunt, non eſt hujuſmodi; ſed *convenientiæ* potius, quam neceſſitatis obligatio iſta eſt: neque enim neceſſitatem ullam inducere poteſt virtus gratitudinis: ſola igitur beneficia ad jus imperii conſtituendum minime ſufficiunt.

Ajo quinto, falli *Barbeyracum*, dum divinum imperandi jus ex ſola repetit creatione: quod ita oſtendo. Quod aliquis cauſſa ſit rei alicujus, v. g. Artifex alicujus artefacti, hoc illi tantummodo jus tribuit, ut de eadem quidquid libuerit, facere poſſit, uti figulus de vaſe abs ſe confićto; ſed hoc ad ejus potentiam pertinet: diximus vero, potentiam non eſſe ſufficiens imperii fundamentum: igitur ex eo ſolummodo, quod Deus hominem creaverit, non conſequitur, ut in hominem ipſum imperandi jus habeat; ſed ut valeat duntaxat, de ipſo quidquid libuerit facere; adeoque eum ad obediendum compellere, vel etiam in nihilum redigere.

Deinde, productio rei, ſi ſola ſpectetur, parit utique dominium *proprietatis*, ſecus autem *juriſdictionis*: ex eo enim, quod rem aliquam quis condiderit, id ſolum conficitur, eam rem eſſe ſuam. At imperium eſt dominium non *proprietatis*, ſed *juriſdictionis*: igitur productio hominum a Deo patrata, ſi ea ſpectetur ſola, ſufficiens jus ipſi non tribuit ad leges iiſdem imponendas. Quod poteſt & alia ratione firmari. Nam ſi homo creatus eſſet ab aliquo *principio malo*, cujuſmodi *Manichæi* admittebant, & quidem ob malum finem, ut nempe miſer redderetur, perpetuiſque crucia-

ciatibus torqueretur; nullo profecto morali debito adſtringeretur ad ſeſe illi ſponte ſubmittendum; quin potius eidem optimo jure reluctari animo poſſet, tametſi imbecillitate virium reſiſtere non valeret: & tamen malo illi principio ea in hypotheſi, integrum conveniret creationis jus: nuda igitur creatio ſufficiens non eſt naturalis imperii fundamentum.

Sexto demum ajo, Dei in homines naturale jus exurgere ex ejus creatione cum infinita ejus ſapientia, potentia, bonitateque conjuncta. Duplici ratione id planum facio. Primo, ſi quiſpiam alterius ſit cauſſa efficiens, eaque bonitate ſit præditus, qua velit, perſonam a ſe productam felicem reddere: ac inſuper ea ſapientia polleat, qua idonea ad id media ſeligere valeat: atque demum ei potentia non deſit, qua id valeat executioni mandare, reluctantemque punire; tunc recta ratio cauſſam nullam deprehendere poteſt, ob quam ſibi perſuadeat, illi non eſſe parendum: immo cum probe intelligat, hujuſcemodi obedientiam unicum eſſe medium, quo propriam, quam non amare non poteſt, beatitudinem conſequatur, jam non valet ratio non improbare inobedientiam, inobedientemque damnare. Si igitur creationi divinæ, adeoque & divinæ omnipotentiæ addatur quoque ſumma ipſius ſapientia, & bonitas infinita, comperta res eſt, Deo verum legitimumque jus imperii in homines convenire, hominibuſque veram atque ſtrictiſſimam eidem parendi obligationem.

Contra vero, ſi vel una ex modo recenſitis conditionibus deſit, divinum in homines imperium neque legitimum, neque ſatis firmum eſſe intelligitur. Nam primo, ſola omnipotentia non ſufficit, ut ſuperius demonſtravimus. Sed neque ſapientia & bonitas ab omnipotentia ſejunctæ, quia abſque potentia ad benefaciendam inefficaces ſunt. At nec cujuſcunque quidem particularis beneficii collatio ſatis eſt, ut probatum eſt: ſed tale ſit oportet, ut naturalem hominis a Deo dependentiam in omnibus inducat; cujuſmodi eſt ſola *creatio*. Sed hanc etiam ſolam nequaquam ſufficere item demonſtravimus. Igitur inſuper requiritur bonitas & ſapientia. Demum nec etiam ſatis eſt potentia cum ſapientia, & bonitate, ſi illa a beneficio creationis ſejungatur. Fac enim (hypotheſim porro abſurdiſſimam quidem, ſed huic manifeſtandæ veritati apprime idoneam) hominem quidem creatum eſſe, ſed qui creavit, ejuſdem curam nolle gerere omnino ullam (ut ii Philoſophi docent, qui Deo abnegant humanarum rerum procurationem) tum vero fore aliud Numen, quod potentia, ſapientia, ac bonitate præcelleret, quodque idcirco hominem & pluribus beneficiis cumulare, & ad felicitatem provehere poſſet ac vellet; clarum eſſe videtur, hujuſmodi Numen, non adhuc poſſe pleno jure imperium ſibi in hominem vindicare, nec hominem vera obligatione morali ad ſeſe illi ſubmittendum adſtringere; quandoquidem, quum ab eo eſſe non habuiſſe ſupponatur, naturalem ab ipſo dependentiam non haberet: atque adeo poſſet cuicunque beneficio & felicitati ipſi ab eo Numine conferendæ renunciare. Igitur hæc omnia ſimul, nempe potentia ſuperior, ſumma ſapientia, ac bonitas, & creationis beneficium ad naturale, legitimumque Dei in homines imperium fundandum concurrant, neceſſe eſt.

Ex his vero inferri facile poteſt, nec *Joannem Jacobum Burlemaquium*, qui alioqui egregie aliorum refutavit ſententias, ſatis accurate divini juris fundamentum propoſuiſſe, dum Dei imperium *ex potentia ſuperiore juncta cum ſapientia & bonitate deduxit*. Attamen, quum ex iis, quæ præmittit, ſatis colligatur, eum etiam *Creationi* in Divino jure fundando partem ſuam tribuere, non putamus, ipſum a nobis diſſentire; ſed per *potentiam ſuperiorem* non qualemcunque, ſed *creatricem* potentiam, ſeu qua Deus homines creavit, intelligere, facile nobis perſuademus. Hæc quidem de naturalis Dei in homines imperii fundamento: nam de fun-

Principes du Droit de Nature Part. I. Cap. IX. §. 8.

Digitized by Google

ſundamento imperii humani, ſeu unde Regibus, & Principibus jus imperandi obveniat, alia, alteriuſque loci res eſt. Ex his tamen, quæ hoc loco dicta ſunt, illud exploratum fit, compertumque, eorum imperandi jus, neque a ſola ſapientia & bonitate, neque a collatis beneficiis, & multo minus a *potentia irreſiſtibili* (quod abſurdiſſime aſſeruit *Hobbeſius*) oriri poſſe. Sed hac de re alibi.

DE

Digitized by Google

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM
LIBER IV.

De ſecundario, & proximo Juris naturalis fonte, nempe humana natura.

NAturam humanam aliquo modo eſſe juris naturæ fontem, veterum Philoſophorum ſententia eſt, quam Tullius proponit his verbis: *natura juris explicanda eſt nobis, atque ab hominis repetenda natura*. Veteribus etiam Recentiores plerique conſentiunt; quibus & ego maxime aſſentior. Per ſe quippe manifeſtum videtur, humanæ naturæ ius ex ipſa hominis natura effluere aliquo modo debere. At natura humana ſi ad primum juris naturæ fontem, quem Deum eſſe, diximus, referatur, fons *ſecundarius* eſt: & quia poſt ſe alium non habet, *proximus* iure vocatur. Ex duobus hiſce fontibus prior ut juris auctor, & conditor habendus eſt; alter nempe humana natura, haberi poteſt ut codex, in quo inſcriptæ inſculptæque Dei leges continentur. Qua etiam ratione Apoſtolus eam ſpectaſſe videtur; dum ait, *habere homines opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*. Aperiendus igitur eſt hujuſmodi codex, ut inſcriptæ a natura leges detegi, &, ut ita dicam, perlegi queant; atque etiam identidem conferendæ cum primo juris fonte, ſeucum indole, & genio Legiſlatoris ſupremi, ut recte, & perfecte intelligi, explicarique poſſint. Quamobrem in hoc capite diſſeremus de humana natura: ita tamen, ut illas tantum quæſtiones enucleandas ſumamus, quæ explicandis vindicandiſque naturæ legibus inſerviant. Eas inter locum principem tenent duæ illæ graviſſimæ, maximeque neceſſariæ diſputationes, quæ de animi immaterialitate, immortalitateque inſtitui a Philoſophis ſolent. Nos enim longiſſime abſumus ab illorum errore, qui in hiſce quæſtionibus diſcutiendis fruſtra nos fatigari, ac ſollicitos eſſe contendunt. Nonne Philoſopho cuique, juriſque naturæ conſulto indignum plane videatur, quod ſcribit *Fleiſcherus* Thomaſii explanator his verbis: *fruſtra ſumus ſolliciti an anima ſit immortalis? . . . . an ſit ſpiritualis, an vero materialis?* Ecquod ut dixerat paullo ante, *cæcutit, & ineptit ratio in ejus indole & eſſentia indaganda*. Quid abſurdius dici poteſt? At hac in re non *humanam* quidem generatim, vel tot præclariſſimorum hominum, qui in *indole & eſſentia* animi *indaganda* inſudarunt, ſed *Fleiſcherianam cæcutire, & ineptire* rationem ſuo loco demonſtrabimus. Interim vero judicet prudens Lector, an non *ſolliciti* ſummopere eſſe debeamus de ea quæſtione, ex qua validiſſimum pendet incitamentum ac fulcimentum Virtutis. Et ſane noſtra quammaxime intereſt noſſe, an poſt mortem eorum omnium, quæ in vita geſſerimus, reddenda ſit ratio; & an in futura vita expectanda ſit aliqua bene vel male geſtorum retributio, cum præſentis vitæ, quibus fruimur, bona, malaque, quæ perferimus, omnia finem ſint habitura. Enimvero quicunque de animi noſtri immortalitate indaganda *ſolliciti* non ſunt, atque per conſequens breviſſimæ hujus vitæ exilibus, ſemperque incertis bonis fruendis, maliſque, ſæpe fruſtra, cavendis unice ſunt addicti, maximam pulcherrimæ juris naturalis diſciplinæ injuriam irrogant, ac ferme infamiam creant. Has itaque nos diligenter quidem, uti per nos fieri po-

De leg. lib. I. Cap. VII.

Rom. II. 15.

Inſt. Jur. Nat. & Gen. lib. I. cap. I. §. 21.

terit, tamen æque pro inſtituto noſtro breviter, quæſtiones verſabimus. Sequetur alia de libertate noſtra nil minus neceſſaria diſputatio: cui adjungemus de recta ratione dijudicanda, de incitamentis & inſtrumentis, quibus voluntas noſtra ad agendum quidquid agit, movetur, aliaſque nonnullas in rem noſtram utiliſſimas quæſtiones.

CAPUT I.

Homo non ſolo corpore conſtat, ſed & animo prorſus immateriali, ſeu ſpirituali. Falſiſſimum abſurdumque eſt Jo: Lokii commentum, videlicet incertum eſſe, utrum Deus cogitandi vim poſſit materiæ conſerre.

NEmo forte negavit, homines verum corpus habere. Nam Philoſophos illos, qui nobis non corpus, ſed ſolam corporis ideam ineſſe affirmabant (ideoque *Idealiſtæ* vocati ſunt) paradoxum illud non tam ſerio, quam oſtentandi acuminis cauſſa propugnaſſe reor. Utinam vero quemadmodum iſti perpauci, ita & pauci eſſent ii, qui ſolo corpore, ſeu tenuiſſimorum corpuſculorum congerie, ac textura conſtare ſe tueantur, & propterea *materialiſtæ* vocari ſolent. Cum vero iſti per intimum ſenſum certo cognoſcant, ſubſtantiam ſibi cogitantem ineſſe, ideo non minori audacia, quam ſtupiditate contendunt, ſubſtantiam cogitantem non eſſe diſtinctam a corpore. Non una tamen eademque ratione id explicant, ſeu potius implicant *Materialiſtæ*. Veteres Epicurei, ut colligitur ex *Lucretio* cenſebant, cogitationem eſſe motionem tenuiſſimæ, mobiliſſimæque ſubſtantiæ cerebro inexiſtentis. *Dicæarchus* celebris Ariſtotelis diſcipulus, Tullio referente, autumabat, ſubſtantiam qua cogitamus, non eſſe, *niſi corpus unum & ſimplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat, & ſentiat; addebat vim eam, qua vel agamus quid, vel ſentiamus in omnibus corporibus vivis æqualiter eſſe fuſam, nec ſeparabilem a corpore eſſe*. Vim hanc, ſeu habitum Græci *armoniam* vocabant teſte *Lucretio*. Ex recentioribus materialiſtis *Hobbeſius* cogitationem ut & ſenſationem docet eſſe actionem cerebri. *Quoniam*, inquit, *motui ab objecto per media ad organi partem intimam propagato fit aliqua totius organi reſiſtentia, ſive reactio; fit propterea conatui ab objecto conatus ab organo contrarius; ut quum conatus ille ad intima ultimus actus ſit eorum, qui ſunt in actu ſenſionis; tum demum ea reactione aliquandiu durante ipſum exiſtit phantaſma, quod propter conatum verſus externa ſemper videtur tanquam aliquid ſitum extra organum*. Nec aliter explicat cogitationem, ut patet ex ſequentibus ejus verbis: *ortus perpetuus tum ſentientibus, tum cogitantibus phantaſmatum idipſum eſt, quod appellari ſolet animi diſcurſus; & communis eſt hominibus cum brutis: nam is, qui cogitat, tranſeuntia phantaſmata comparat ideſt ſimilitudinem, vel diſſimilitudinem inter ea animadvertit*. Ita nempe *Materialiſtæ*. His aliquatenus favet *Joannes Lokius*, qui licet animam noſtram ſpiritualem eſſe non neget, contendit tamen, *nobis impoſſibile eſſe noſtras tantum ideas intuentibus, ſine revelationis adminiculo, deſpicere, an non Deus omnipotens, quibuſdam materiæ portionibus, ita, ut ipſi ad hoc propoſitum viſum eſt, diſpoſitis percipiendi & cogitandi facultatem tribuerit, aut materiæ ita diſpoſitæ cogitantem ſubſtantiam immaterialem adjunxerit*. Contra hos omnes poſita eſt bimembris propoſitio, quam per partes demonſtramus. Et Mentem quidem reipſa corpus non eſſe ſic demonſtro.

Lib. III. de nat.

Quæſt. Tuſc. l. I.

Loco cit. v. 109. Elem. Ph. c. XXV. num. 2.

Ib. §. 8.

De Intell. hum. Lib. IV. Cap. III. §. 6.

Primo. Omne corpus, utpote eſſentialiter extenſum, conſtat ex partibus in quas dividi poteſt. Anima noſtra, quum ſit *ſubſtantia cogitans* (id enim nomine animæ intelligimus) conſtare non poteſt ex partibus: vel enim unaquæque ex illis prædita foret cogitandi potentia; & ſic tot eſſent in nobis animæ, quot ſunt partes: ac præterea de ſingulis iis partibus quæri poſſet, an ex aliis eſſent compoſitæ eadem præditis facultate; itemque de iſtis eadem quæſtio fieri poſſet, & ſic in infinitum. Vel unaquæque pars ejuſmodi virtute peni-

tus

tus deſtituta eſſet; & ſic ne aggregatum quidem ex illis ulla pollere poſſet, ut patet, cogitandi virtute. Vel demum ſingulæ illæ partes, licet non adæquata atque totali, partiali tamen facultate cogitandi gauderent: & ſic quum foret compoſitum cogitandi principium, omnem quoque cogitationem compoſitam eſſe conſequeretur: quod dici non poteſt præſertim de ſimpliciſſimis perceptionibus *entis*, *veri*, *boni*, &c. Ac præterea hujuſmodi compoſitio eſt contra intimum cujuſque ſenſum. Igitur anima non eſt corpus, neque materia, ſed ſubſtantia, immaterialis, adeoque ſpiritualis.

Deinde. Mens noſtra non eſt, nec eſſe poteſt extenſa: quum enim ſit eſſentialiter ſubſtantia cogitans, oporteret, ipſam etiam cogitationem, quæ in ea tanquam in ſubjecto recipitur, eſſe pariter extenſam, quod nemo dixerit; & ſaltem nihil in ea extenſionis concipimus, aut concipere valemus. At vero omne corpus eſt eſſentialiter extenſum: igitur anima noſtra non poteſt eſſe corpus: igitur eſt ſpiritus.

Præterea. Si mens noſtra eſſet corpus, neceſſe foret ut cogitatio ſita eſſet in aliquo eorum, quæ propria corporis ſunt (quod vulgo *Materialiſtæ* admittunt) videlicet vel in certa, determinataque figura, ſitu, plexu, textura, ac ordine particularum; vel in certo earundem motu, ſeu in motione tenuiſſimæ, maximeque mobilis ſubſtantiæ a rebus illis, quæ percipiuntur, excitata in cerebro, vel in oſcillatione fibrillarum ipſius cerebri, ut vult *Hobbeſius*. At in horum nullo poteſt eſſe ſita cogitatio. Et primo quidem non in varia figura, ſitu, textura, & ordine particularum; quia hæc omnia ſeipſis inertia ſunt & inactuoſa; cogitatio vero velut actio concipitur, per quam anima ipſa vivit & operatur. Sed neque in qualicunque motione: nam præterquam quod idea motionis ab idea cogitationis eſt omnino diverſa, & optime quilibet vel perniciſſimus ſubtiliſſimæ materiæ motus abſque ulla cogitatione concipitur, & reipſa plerisque in corporibus ab omni cogitatione ſejunctus eſt; inde etiam efficeretur, res eas duntaxat, quæ aptæ ſunt, prædictam in cerebro noſtro motionem excitare, & ſecundum eam tantummodo, quam excitant, motionem, nos poſſe percipere; quum tamen experientia conſtet, nos multa percipere, quæ nullum valent in cerebro noſtro cujuſvis vel tenuiſſimæ, mobiliſſimæque ſubſtantiæ motum producere; aliaque percipimus ſub diverſa prorſus ratione ab ea, qua poſſunt eum motum excitare. Primi generis ſunt res omnino ſpirituales, vel penitus a materia ſecretæ, ut Deus ejuſque attributa, ſumma nempe ejus bonitas, juſtitia, potentia &c. Huc referri poſſunt quantitatis dimenſiones ab invicem diſtinctæ, v. g. *linea*, ſeu longitudo abſque latitudine & profunditate, *ſuperficies*, ſeu latitudo abſque ulla profunditate &c. quæ ſic acceptæ, nec ſunt reipſa, nec eſſe poſſunt, & tamen clariſſime intelliguntur. Alterius generis ſunt rationes *entis*, *ſubſtantiæ*, *exiſtentiæ*, *principii & principiati*, *cauſſæ & effectus*, *poſſibilitatis* &c. quæ nec in ſe ſunt ſenſibiles, nec ſenſibiles a rebus materialibus reddi poſſunt, quum illæ ſecundum eas rationes nec excitent motionem prædictam, nec valeant excitare. Si dixeris, mentem ex ideis ab exteriore objecto excitatis alias ideas efformare puriores vel magis univerſales & abſtractas; repono, hoc ipſum plane demonſtrare, eam corpus non eſſe: pugnat enim hujuſcemodi energia & activitas cum inertia corporis propria, qua ſtatum ſuum tuetur, manetque in eo donec ab aliquo alio principio dimoveatur, nec quidquam ex ſe agere poteſt. Quum igitur nec intelligi nec explicari poſſit mentis perceptio per aliquid, quod ſit corporis proprium, jam ſubſtantia cogitans, ſeu mens noſtra nequit eſſe corpus: ergo eſt ſpiritus.

Ad hæc vero. Si anima noſtra eſſet corpus, oporteret, ut non tantum noſtræ mentis perceptio, ſed etiam judicium & ratiocinatio in ſubtilis cujuſdam materiæ vel fibrarum cerebri motu ſita ſo-

ta forent; nemo enim vel inſipientiſſimus ad hæc munera obeunda alias proprietates, ſeu affectiones corporis deſtinaverit. At evidentiſſimum eſt (utut ſit modo de ſimplici perceptione) judicium ſaltem & ratiocinationem non poſſe præſtari qualicunque motu materialium particularum. Et quidem non *judicium*: ſi enim iſtud in certo particularum motu conſiſteret, quum judicium affirmativum non aliud ſit, quam unio idearum ſubjecti & prædicati, oporteret, ipſum proprie conſiſtere in unione earum motionum, in quibus conſiſtit idea ſubjecti & prædicati: quod fieri nullatenus poſſet quin eædem ideæ ſubjecti, & prædicati, contra ac ipſius judicii natura requirit, deſtruerentur: non enim valent duo motus uniri in eodem ſubjecto, quin tertius compoſitus producatur ab utroque illo diverſus, ut demonſtrant *Mathematici*, quum agunt de legibus motus, quod etiam experientia ipſa cuilibet manifeſtum eſt. Multo vero minus ratiocinatio conſiſtere poteſt in hujuſmodi motu; quum enim ratiocinatio ſita ſit in illatione unionis duarum idearum inter ſe ex eo quod ambæ uniantur cum tertia, quin ex his ulla vel pereat, vel cum alterutra confundatur; neceſſe quoque foret (ſi ratiocinatio in motu corpuſculorum conſiſteret) ut duæ motiones unirentur cum tertia diverſi generis, & ex hac unione cum tertia illa unirentur inter ſe, ita tamen ut unaquæque motio diſtincta, & impermixta, & inconfuſa ſubſiſteret; adeoque corpuſcula illa ex hac motionum unione non mutarent directiones ſuas, ſeu novum non induerent motum compoſitum a ſingulis præcedentibus diſtinctum, quod eſt impoſſibile: utpote contrarium certis apud omnes Mathematicos, ratiſque legibus de motus communicatione, atque compoſitione. Igitur neque judicium, neque ratiocinatio oriri poteſt a ſola particularum, ſeu corpuſculorum motione. Ergo anima, quæ judicat, & ratiocinatur, non eſt corpus.

Alia quoque ratione demonſtrari poteſt, judicium, & ratiocinationem non eſſe motiones corporeas, ſi ponamus cum *Malebranchio*, *judicium* nil aliud eſſe quam *plurium idearum earumque relationum perceptionem*; ratiocinationem vero eſſe *plurium judiciorum comparationem inſtitutam ad id percipiendum quod intuitione non percipitur*. Hinc enim primo evidenter ſequitur, judicium nullum, nec ratiocinium eſſe poſſe, quin plures eodem tempore ideæ menti obverſentur: non enim conferri poſſunt ad invicem, niſi quæ eodem tempore percipiuntur; neque ſimul percipi, quæ quo tempore percipiuntur, non coexiſtunt. Jam vero ſi judicium, & ratiocinatio motiones ſunt, ſeu ortus fibrillarum cerebri ex actione, & reactione conflictus; tot in eadem cerebri parte eſſe debent hujuſcemodi motiones, quot ſunt ideæ, quæ ad invicem conferuntur, nempe ad minus duæ in judicio, & tres in ratiocinatione; quibus addi debet motio alia in judicio, ea nempe, qua relatio idearum percipitur (quum enim perceptio iſtæc diſtinguatur ab ideis, ſicut viſio a re viſa, non poteſt non conſiſtere in diverſa motione), & ad minus tres aliæ in ratiocinio, quot videlicet in eo ſunt relationis idearum perceptiones. Quum igitur ſit judicium, tres ſaltem, & quum peragitur ratiocinatio, non minus quam ſex in eadem cerebri parte diſtinctæ motiones ſint, oportet: quod patet, non minus eſſe impoſſibile, quam impoſſibile eſt, eandem cytharæ cordam uno eodemque tempore multiplici motu cieri. Quid ad hæc reponi poteſt? anne eas omnes diſtinctas motiones ſeſe ad invicem penetrare? Verum id in motu corporeo fieri minime poſſe, ignorat nemo. Quid? Quod ſi ſeſe invicem compenetrarent, nonniſi unica motio evaderent, quæ nullo pacto repræſentare poſſet plures ideas, perceptioneſve; neque enim ſingularis una motio plures ſingulares motiones repræſentare valet; quum hæc quorumcunque ſingularium conditio ſit, ut ſeſe mutuo non contineant, nec repræſentent: igitur fieri non poteſt, ut perficiatur judicium, & ratiocinium ſola materiæ ſubtilis in cerebro

Digitized by Google

rebro exiſtentis qualicunque motione, aut fibrillarum cerebri oſcillatione, ſeu ex actione, & reactione orto conflictu.

Multo adhuc minus ſola corpuſculorum motione fieri poteſt, ut anima ipſa perceptionis ſuæ, judicii, ac ratiocinationis conſcia ſit. Vel enim id præſtaretur ipſa eadem motione, qua perceptio ipſa conſtituitur, vel alia: ſi priore, jam illa motio eſſe deberet & directa, & reflexa ſupra ſeipſam: quod eſt evidenter impoſſibile: motus nanque reflexus baſilice diſtinctus eſt a directo. Si alia, in abſurdum aliud offendimus: neque enim fieri poteſt, ut una eademque motione percipiatur alia ab ea omnino diverſa, illique contraria; cujuſmodi eſt directa reflexæ, & viciſſim. Deinde intima conſcientia eſt eodem omnino tempore, quo eſt perceptio; eſt enim ipſius perceptionis perceptio: at motus reflexus non eſt eodem tempore, quo directus; ut patet: igitur intima conſcientia nulla motione haberi valet.

Demum plura ſunt in Anima noſtra, quæ validiſſimo ſunt argumento, eam multo præſtantioris eſſe naturæ, quam corpus. Etenim (1) corpus ſuapte natura iners eſt; neque enim ſe movet niſi ab alio moveatur: Anima vero ſemper actuoſa eſt, ſeſeque ipſa excitat ad cogitandum, ut jam innuimus. (2) Vis qua movetur corpus, motus continuatione langueſcit, ac demum extinguitur: vis qua cogitat animus diuturno crebroque exercitio creſcit, ac roboratur. (3) Corpus nonniſi in præſens objectum agit: Anima & præteritorum meminit, & proſpicit futura. (4) Corpus non niſi tempore, & per medium tranſit in alium locum: Anima momento, nulloque cogitato medio, ad loca maxime diſſita, reſque diſparatiſſimas cogitationem ſuam convertit. Omitto id generis alia, & hoc unum addo, vel ſolam artium diſciplinarumque inventionem firmiſſimo argumento eſſe cœleſte, eam necum ſuperioris eſſe naturæ, ſed pene divinæ. Videat qui plura deſiderat, eos auctores, qui latius pro rei dignitate de immaterialitate animæ dataque opera diſſeruerunt. Nunc de altera propoſitionis parte, quæ eſt contra *Lockium*, pauca.

Itaque *Lockium* his argumentis refellimus. Primo. Dum ait, vel innuit, Deum aliquam potuiſſe materiæ cogitandi facultatem impertiri, cogitationis vocabulo aut operationem corporea aliqua affectione v. g. motu, exercendam intelligit, aut obeundam modo aliquo ſpirituali; ita ut tum cogitatio, tum ideæ illi inſervientes ſint res ab omni affectione corporis diſtinctæ atque diverſæ. Si primum, iis refellitur argumentis, quæ paulo ante produximus: nam ea quemadmodum rei iſtius repugnantiam declarant, ita id a Deo fieri non poſſe plane conficiunt. Si alterum vero ſibi *Lockius* confinxerit, id multo fortaſſe abſurdius eſt. Quid enim magis abſurdum, quam corpus donari virtute ad eliciendam actionem ab omni corporis affectione ſecretam, adeoque vere ſpiritualem?

Deinde. Illa cogitandi vis, ſiqua a Deo corpori concederetur, aliquod procuídubio fundamentum, ſeu ſubjectum, quo inniteretur, haberet. Iſtud vero fundamentum, ſeu ſubjectum, aut eſſet ipſum corpus, qua corpus eſt, aut quidpiam aliud a corpore diverſum. Primum eſſe non poteſt, alioqui oporteret, corpus omne cogitandi facultate præditum eſſe; quod nemo dixerit, nec *Lockius* ipſe aſſerere audebit. Quidpiam ergo ob hanc rationem corpori ſuperadditum excogitari debet, & illud quidem ſubſtantia; neque enim accidens poteſt eſſe fundamentum, aut ſubjectum facultatis ullius, quum ipſa facultas quoddam accidens ſit, vel ut accidens concipiatur. Porro ſubſtantia iſtæc corpori ſuperaddenda ad cogitationem efficiendam, eſſe deberet aliquid omnino a corpore diverſum (alioqui argumentum rediret, quod paulo ante objecimus) eſſet ergo ſpiritus; adeoque corpus cogitandi facultate donatum, eſſet quidpiam ex corpore & ſpiritu compoſitum; quo ni-

hil

hil dici poteſt abſurdius, magiſque ridiculum.

Præterea. Nec ipſe Deus valet efficere, ut eſſentia ſubſtantiæ, rei utique ſimpliciſſimæ, proprietatibus, & affectionibus ita contrariis, atque inter ſe pugnantibus, quæ ſeſe invicem deſtruant, componatur: id enim contradictionem involvit: hujuſmodi vero ſunt ſubſtantiæ cogitantis, & corporis proprietates: nam proprietates corporis ſunt *ſoliditas*, *diviſibilitas*, *inertia*, & id genus alia: his prorſus contrariæ, & recta fronte pugnantes ſunt ſubſtantiæ cogitantis proprietates, nempe *penetrabilitas*, *indiviſibilitas*, *activitas*, & hujuſmodi: neque enim haberi poteſt duarum ſimul idearum perceptio, cujuſmodi ad judicium præſertim, ratiocinationemque requiritur, quin plures ideæ eidem perceptioni præſentes eodem omnino tempore ſint, adeoque quin ſeſe mutuo penetrent. Cogitationem vero cum ſimpliciſſima actio ſit, nemo dixerit, dividi in partes poſſe: quemadmodum neque judicium, & ratiocinationem conſiſtere, ſi quæ illis inſerviunt, ideæ ſeparentur. Si igitur Deus efficere non poteſt, ut a ſimpliciſſima eſſentia proprietates, & affectiones inter ſeſe pugnantes, ſeſeque mutuo deſtruentes profluant, in eaque fundentur; neque (quod in idem recidit) ejuſmodi adeo contrariæ affectiones in eadem ſimplici ſubſtantia, & entitate inexiſtant; dicendum eſt, alienum eſſe a Dei potentia id efficere, ut ſubſtantia ſit purum putumque corpus, & materia, ac nihiloſecius cogitet, & intelligat.

Unum adhuc duntaxat, ne in re certiſſima atque clariſſima diutius immorer, argumentum addjicio. Facultas intelligendi, Lockio ipſo fatente, ex nulla vel magnitudine, vel figura, vel coordinatione, vel cohæſione, ex nullo quoque motu, aut ſitu, aut nexu partium exurgere poteſt, aut conſtitui. Illa itaque nequit a Deo materiæ communicari, quin ſit res quædam a materia diſtincta: neque vero res iſtæc produci a Deo poteſt, niſi per creationem: productio nanque rei, quæ neque ex præexiſtente ſubjecto educitur, neque ex partibus præexiſtentibus conflatur, vera creatio eſt, ut docet ipſemet *Lockius*. Ergo ex *Lockio* ipſo illa res ſeu entitas non poſſet eſſe niſi ſubſtantia: tum quia juxta ipſum, *peripatetica Accidentia* commentitia ſunt; tum quia ex ipſa creatione realitatem, eſſentiam & exiſtentiam obtineret a realitate, eſſentia, & exiſtentia materiæ diſtinctam: eſſet ergo ſpiritus; ſpiritus nempe eſſet ſimul, & purum, putumque corpus: qua major nulla concipi repugnantia poteſt.

Itaque non ex eo tantummodo, quod minime intelligamus, qui fieri poſſit, ut cogitare corpus valeat, id a Deo præſtari nequaquam poſſe, affirmamus (ut contendit *Lockius*): bene vero ex eo, quod intrinſecam hujus rei repugnantiam, contradictionemque apertiſſime intelligimus, & videmus, id aliunde pro certo habentes, quod ne *Lockius* quidem ipſe negare, puto, audebit, ea Deum facere non poſſe, quæ contradictionem involvunt. Quanquam, quum nonniſi ex ideis quas habemus, congrue philoſophari poſſimus, & quum clare nobis innoteſcat, iis, quæ notæ nobis ſunt corporis affectionibus, cogitationem convenire non poſſe; vel ex hoc uno recte concluderemus, corpus cogitationis omnis incapax eſſe, adeoque cogitantem in nobis partem eſſe ſpiritualem: non quidem quaſi modulo noſtro metiri vellemus Dei potentiam, ſed ut lumine ab ipſo nobis conceſſo probe uteremur. Hic ſiſtendum eſt Philoſophis, niſi ſuperiore aliquo lumine colluſtrentur. Hic quoque ſiſtendum erat *Lockio*, ſi prudenter, & ſobrie philoſophari voluiſſet, nec eo uſque progrediendum, audendumque, ut, majoris erga divinam omnipotentiam obſequii prætextu, veritatem ſummi, ſiqua alia, atque graviſſimi momenti, apud eos, qui Scripturam revelatam non norunt, in diſcrimen adduceret.

C A-

Digitized by Google

CAPUT II.

Animus hominis per ſe immortalis eſt; neque ſine maxima imprudentia cenſeri poteſt aliquando periturus.

DE anima humana tria hic diſtincte ſtatuimus, quæ non ſatis accurate a pluribus diſcriminantur. Nam vulgo pro eodem habetur, quod anima naturaliter incorruptibilis ſit, & quod ſit immortalis, & ſit æterna, ſeu nunquam peritura. Quæ tamen diſtincta ſunt atque diverſa. Neque enim ex eo preciſe, quod primum poſitum ſit, etiam duo poſtrema intelliguntur adeſſe. Nam quemadmodum corpus eſſe poteſt & vivum, & mortuum, neque per mortem deſinit eſſe; ita anima concipi utcunque poteſt exiſtens, licet illud, per quod vivit, amittat. Deinde animadverto, aliud eſſe, quod anima ſit ſuapte natura incorruptibilis, & immortalis; aliud quod ſit æterna, ſeu nullum exiſtendi finem habitura. Prius illud tantummodo ſignificat, animam humanam, ſi ejus natura ſpectetur, ſemper eſſe duraturam, atque victuram, quatenus nullum in ſe continet corruptionis, mortiſque principium, & cauſſam. Alterum vero ſignificat ipſius æternitatem, ſeu quod ſit ſemper, & abſolute duratura. Et ſane nonnulli, animam ſuapte natura incorruptibilem eſſe fatentur (& ita ſentiant neceſſe eſt, qui animæ immaterialitatem admittunt) & tamen volunt, eam quum ſoluta a corpore fuerit, vita privandam fore, aut ſaltem ita ſopore obruendam, ut nullum actum vitalem, nullamque valeat cogitationem exercere; ſed ita ſe habeat, quemadmodum habet ſe etiam corpori unita, dum deliquium quis patitur, vel apoplexi vehementiore corripitur. Sunt etiam, qui quamvis nullum corruptionis principium ineſſe animæ fateantur, putant nihilominus, eam ſtatim ac ſeparatur a corpore, vel ſaltem poſt aliquod tempus, ſuo veluti perfunctam officio deſituram eſſe, ſeu in nihilum, ceſſante Dei conſervatione, abituram. (a) Igitur hæc tria, nempe primo, animi noſtri *incorruptibilitas*, ſecundo, *immortalitas* naturalis, tertio ejus *æternitas*, ſeu *futura* reipſa *ejus æterna duratio* diſtincte & ſeparatim probanda ſunt. Primum vero demonſtratur hoc pacto.

Illud eſt ens ſuapte natura incorruptibile, quod neque ex principiis intrinſecis, neque ex cujuſcunque creati agentis actione corrumpi valet, aut diſſolvi. Hujuſmodi eſt porro anima noſtra: nam quum ſit *immaterialis* (ut capite præcedente demonſtratum eſt) adeoque ſimpliciſſima; partes profecto habet nullas, quarum diſſolutione poſſit interire; quumque ſit *ſpiritualis*, circumjacentia corpora nihil in ejus deſtructionem agere poſſunt: neque demum agens ullum creatum poteſt eam in nihilum redigere (quo tantummodo res ſimplex interire poſſe concipitur, ad hoc enim non minor virtus, quam ad creandum exigitur, hoc eſt infinita; ut in confeſſo eſt apud omnes. Eſt igitur anima noſtra ſuapte natura incorruptibilis.

Alterum vero, hoc eſt, eam itidem eſſe natura ſua *immortalem*, ita breviter demonſtratur. Vita animæ in facultate cogitandi ſita eſt, quemadmodum vita animalis in ſe movendi facultate conſiſtit. Porro anima noſtra non poteſt naturaliter cogitandi facultatem amittere, quum facultas cogitandi ſit eſſentialis ſpiritualis naturæ proprietas ex internis ejus principiis neceſſario promanans (immo juxta multos eſſentiam ejus conſtituens; neque enim aliter concipi poteſt ſpiritus, niſi ut ens potis cogitare, & intelligere) idcirco ſeparari ab ea nullatenus poteſt: quemadmodum a natura nulla, quamdiu integra ſubſiſtit, ſeparari valent ipſius proprietates naturales, & eſſentiales. Tam ergo certum eſt, animam noſtram naturaliter vitam

(a) *Stoici ajunt animos manere e corpore cum exceſſerint, ſed non ſemper*, Cic. Quæſt. Tuſcul. lib. 1.

Digitized by Google

amittere nequire, quam certum eſt, ejus entitatem non poſſe naturaliter diſſolvi, perire, aut in nihilum reverti. Eſt igitur anima noſtra naturaliter *immortalis*.

Dicet fortaſſe aliquis, vitam animæ non in mera capacitate, ſeu facultate cogitandi, ſed in actuali cogitatione, aut ſaltem in cogitandi facultate proxima & expedita, hoc eſt nullo obice impedita ne in actum prodeat, ſitam eſſe: fieri vero poſſe, etiam naturaliter, ut anima noſtra a corpore ſoluta, tametſi qualemcunque cogitandi facultatem, ac veluti radicem cogitationis retineat, non ſolum cogitatione omni reipſa careat, verum etiam expedita, prompta, & libera facultate cogitandi deſtituatur; quo caſu illa vel mortua dicenda eſt, vel, quod perinde valet, ita ſopita, ut cogitare proxime non valeat, neque ullam ſui conſcientiam habere: quo certe in ſtatu, quemadmodum cujuſque ſenſus vel gaudii, vel mæroris incapax eſt, ita etiam omnis pro actionibus hujus vitæ percipiendæ retributionis. Probabile item eſſe, fore ut in hunc ſtatum noſtra labatur anima, ut primum a corpore ſoluta eſt; quum ita pendeat a corpore, ut deſtructis, vel obſtructis ejus organis, illa penitus cogitare non poſſit (ut patet in deliquiis aut ictibus apoplecticis:) quanto ergo minus cogitare ea poterit omnino a corpore avulſa; quando organorum, a quibus pendet ejus cogitatio, præſidio penitus deſtituetur; & quando a ſui comparte diviſa integram hominis naturam conſtituere non poterit. Erit ergo tunc velut Cytharedus abſque cythara; aut ſaltandi peritus conſtrictis pedibus, qui facultatis ſuæ exercitium nullum habere poſſunt.

Reſpondeo tamen, ſi admittatur, quod negari non poſſe conſtat ex dictis, facultatem aliquam cogitandi manere poſt mortem, illud quoque admittendum eſſe, eam fore liberam, expeditam, & promptam, adeoque & cum exercitio ſuo conjunctam: nihil enim confingi eo in ſtatu poteſt, quod intelligentis facultatis exercitio, ſeu actuali cogitationi obſtare poſſit. Quid enim? Abſentia, inquis, corporis. At eſſet hæc ſufficiens quidem impedimentum, ſi actio cogitandi foret corporea, aut per organum corporeum, tanquam per inſtrumentum, exerceretur; quod eſſe falſiſſimum, jam ſupra demonſtravimus, & per ſe patet; quum cogitatio ſit actio penitus ſpiritualis: quo plane concidit Cytharedi ſimilitudo, aut illius qui pollet ſaltandi peritia. Tantum abeſt vero, ut unio animæ cum corpore ſit conditio ad cogitationem neceſſaria, ut potius cenſendum eſſe videatur, corpus eſſe magno animæ impedimento, ne adeo facile & perfecte intelligat; ſiquidem potentia quælibet eo impeditior ſolet evadere, quo arctius ſubſtantiæ extraneæ copulatur. Quam ob cauſſam jure meritoque plerique ex præſtantioribus Philoſophis corpus habuere pro carcere & velo animæ, quibus diſruptis, vel ſublatis, illa liberius operaretur, & clarius intelligeret.

Attamen, dices, experientia conſtat, animam in cogitando a corpore reipſa pendere, ut allata evincunt exempla. At inquio ego, dependentia iſtæc eſt ne in ipſa animæ natura fundata? Id aſſerere neminem puto: neque enim concipi poteſt, naturam mere ſpiritualem, quæ a corpore in ſuo eſſe non pendeat, ab ipſo per ſe in ſuis proprietatibus & operationibus dependere. Dependentia ergo iſtæc, qualiſcunque demum ſit, fundatur unice in ſtatu unionis animæ cum corpore; ſeu ea eſt ratione ſtatus, non ex exigentia naturæ; quatenus ſcilicet Deus auctor naturæ, ut animam arctius corpori alligaret, utque ex duabus ſubſtantiis *unum quid*, ſeu unum hominem conficeret, talem naturæ legem conſtituit, ut certis affectionibus corporis certæ reſponderent mentis cogitationes, &, corpore male affecto, imperfectæ evaderent cogitationes mentis, & corpore penitus torpente, penitus torperet & anima. Scilicet anima amice ſe gerat, oportet erga corpus velut erga integræ naturæ compartem, ut ne quicquam ſine aliqua communicatione cum ipſo operetur, aut cogitet

(ſic

(ſic enim ſolent agere amici); alioqui nihil eſſet, cur eæ duæ partes vere & ſubſtantialiter unitæ cenſerentur. Verum hoc totum dicendum non eſt proprie dependentia animæ a corpore, ſed mutuum commercium, & ultrocitroque communicatio: quod quidem multo eſt intellectu difficilius, quam quod natura ſpiritualis per ſe abſque ullo cum ſubſtantia extranea commercio cogitet & operetur. Quum igitur diſputatur de anima a corpore ſejuncta, non ad modum, quo ipſa unita corpori cogitat, attendendum eſt (ab uno enim ſtatu ad alterum nulla eſt conſequentia); ſed illud diſpiciendum, quid ipſius exigat natura, & cujuſmodi naturales ejus facultates ſint: quod ſi fiat, minime dubito, quin apud omnes in confeſſo eſſe debeat, eam etiam poſt mortem, immo perfectius & puriuscogitare, adeoque ejuſmodi vitam vivere, quæ ſpiritus propria eſt. Neque vero quidquam obeſt, nos ſatis intelligere non poſſe, nedum accurate explicare, quomodo re ipſa anima a corpore ſeparata cogitet, ac unde ideas habeat, quibus intelligat: nobis ſat eſt ſcire, eam eſſe naturam per ſe cogitandi, intelligendique capacem, ac generatim adintellectionem ſubſidium corporis neceſſarium non eſſe (alioqui oporteret, ut Angeli quoque, immo & ipſe quoque Deus aliquo conſtaret corpore), ut animabus ſeparatis cogitationem minime abnegemus: aliunde vero dubitari non poteſt, Auctorem naturæ ſubſtantiis illis, quas cogitandi facultate donavit, eo ipſo etiam ſubſidia omnia ad reipſa cogitandum neceſſaria & ſuppeditare potuiſſe, & reipſa ſuppeditaſſe: ſive ea ſint ideæ in ortu ipſo impreſſæ, ſive aliæ, quas animæ dum corpori fuerunt unitæ, ſibi comparatunt, ſive quas ipſæ poſt mortem efformare poſſint: qua de re nihil hic opus eſt diſputare. Neque demum quod corpus ſit compars animæ ad humanam naturam integre conflandam, id poteſt efficere, ut abſque corpore anima non cogitet: nam licet anima quoad humanam naturam ſit pars & compars; quia tamen ſpiritualis natura per ſe ſubſiſtit, per ſe quoque cogitat: atque idcirco etiam ſeparata a corpore, ſua, ut ita dicam, ſeu quæ ipſius propria ſunt, ſecum defert: & quemadmodum poteſt, licet compars, ſubſiſtere ſine corpore; ita etiam poteſt ſine corpore cogitare.

Res hæc clariſſima profecto foret & explorata, ſi admitteretur ab omnibus *Harmonia præſtabilita*, quam *Leibnitius* excogitavit, & *Wolfius* explicavit, expolivitque. Quum enim juxta hypotheſin hanc ideæ, ſeu rerum repræſentationes non extrinſecus, ac miniſterio ſenſuum ullo modo adveniant; ſed ex ipſa eſſentia animæ profluant: ſeu ipſæ hominum animæ ita naturaliter conſtitutæ ſint, ut ſibi ipſæ efformare poſſint abſque ullo corporalis actionis concurſu, claras ſenſibileſque corporeorum objectorum ideas; facile intelligitur, quomodo anima etiam poſt mortem cogitare valeret, ac ratiocinari: quemadmodum ſi duo horologia perfecte in horis deſignandis congruerent, non exinde efficeretur, ut, uno deſtructo, alter quoque ceſſaret, exacte horas indicare. At quum hæc hypotheſis a multis rejiciatur, ab aliis vero periculoſa, a me autem ſaltem falſa cenſeatur, licet ad id, quod intendimus, ſatis commoda & utilis ſit, ea hic minime utemur. Neque enim ad ſcopum noſtrum falſa hypotheſi ullo pacto indigemus; præſertim quum alia ſuppetat, vetuſta quidem, ſed quæ recentioribus etiam non paucis probatur (deberet vero probari omnibus) hujuſce rei demonſtratio.

Ea ducitur ex intellectione *pura*, ſeu quæ ſine ope ullius ideæ, aut imaginis corporeæ atque ſenſibilis, & abſque ullo neceſſario corporis concurſu (*a*) ſæpe

N 2

(*a*) Ita caute loquor, ut in medio relinquam id quod non ſatis certo definiri poſſe videtur, an videlicet, quotieſcumque intellectus quidpiam, vel abſtractiſſime intelligit, etiam facultas imaginatrix ſuo modo operetur, ſeu vel phantaſma aliquod producat, vel jam productum revocet, eique adhæreat; nec ne.

pe exercetur ab anima, dum adhuc huic corpori conjuncta eſt. Si enim id verum ſit, jam nihil profecto obſtare poterit, quominus eadem, etiam a corpore ſejuncta, cogitare, intelligere, ac ratiocinari queat; quod enim abſque adminiculo alterius fit, ipſo etiam amoto, aut deſtructo, fieri procul dubio poteſt. Tota ergo difficultas ad hoc deducitur unum, ut *puram* hanc intellectionem eſſe in homine, demonſtretur; nam eam eſſe abſolute poſſibilem, immo reipſa extare in Deo, atque in Intelligentiis ſeparatis, extra controverſiæ aleam poſitum eſt: ex quo illud ſaltem conficitur, cogitandi, ſeu intelligendi, volendique actum ſuapte natura ex nulla pendere imagine corporea atque ſenſibili: ex quo quidem & illud conſequitur, in homine ſaltem eſſe poſſibilem; quin & extare reipſa, quoties res aliqua intelligatur, cujus imago nulla corporea atque ſenſibilis eſſe, aut fingi poſſit. At quam multa hujuſmodi ſunt? Plurima ſane, ac pene numero infinita. Hujuſmodi ſunt primo, *metaphyſica* omnia; ut ratio entis, ejuſque proprietates, poſſibilitas, neceſſitas, contingentia, &c. *Abſtracta* etiam a corporibus; ut longitudo, latitudo, impenetrabilitas, diviſibilitas, &c. *Univerſalia*, ut naturæ quæque v. gr. hominis, animalis, arboris &c. Secundo, *Moralia*, ut ideæ virtutis, vitii, juſtitiæ, æquitatis, ſuperbiæ, ambitionis, avaritiæ &c. Tertio, operationes, & affectiones mentis, ut cogitatio, intellectio, dubitatio, affirmatio, negatio, ratiocinatio, &c. Quarto, ea quæ per ſe quidem corporea ſunt, gradu tamen aliquo omnem noſtram imaginationem excedunt; ut mille vel amplius angulorum figuræ, corporum cæleſtium immenſa magnitudo, &c. Hæc & alia innumera, quæ, ne longior ſim, prætereo, nulla corporea, aut ſenſibili imagine exprimere poſſumus; & tamen perfecte intelligimus, & de iis ratiocinamur. Unde plane conficitur, animam noſtram habere poſſe intellectiones puras, & habere reipſa, etiam dum eſt ſuo corpori unita; & idcirco nihil obſtare, quominus etiam poſt mortem cogitet, intelligat, velit, ſe ſentiat, uno verbo, vivat: & quidem eo præſtantius & purius, quo ab imaginationibus corporeis & ſenſibilibus, quibus vix unquam, quamdiu hanc vitam vivimus, penitus carere poſſumus, liberior eſt, & defæcatior.

Pro certo itaque & explorato habendum eſt, animam noſtram eſſe ſuapte natura immortalem. Fateor, non eo ipſo neceſſario ſequi, æternam quoque fore, ſeu æternum reipſa duraturam; id enim pendet a voluntate Dei conſervante: quæ, quum libera ſit, poſſet utique, actionem conſervantem ſubtrahere; quo poſito, nequicquam ejus repugnante natura, in nihilum abiret certiſſime. Eatenus ergo duntaxat certi eſſe valemus, animam noſtram reipſa æternam fore, quatenus certi eſſe poſſumus, Deum eam per totam æternitatem conſervare libere decrevisse. At hoc cer-

---

ne. Mihi ad *intellectionem puram* propugnandam ſatis eſt, ejuſmodi phantaſma, ſi quod tum etiam adſit, *per ſe* ad eam nihil conferre, neque neceſſarium tunc eſſe, (licet ante neceſſarium fuerit, ut intellectus poſſet abſtractam, ſeu univerſalem ideam ſibi comparare); ſed ſolum eandem concomitari ratione ſtatus præſentis unionis animæ cum corpore: ex qua contingit, ut vix, ac fortaſſe ne vix quidem, poſſit quiſpiam intellectum ad conſiderandum applicare, quin eodem niſu facultatem etiam imaginatricem ad aliquam excitet operationem, vel ipſa ultro quodammodo tumultuetur. *Fortaſſe* inquam, nam, quidquid occinant nonnulli, demonſtrari non poteſt, facultatem imaginatricem nunquam operante intellectu, penitus ſilere, & quieſcere. Hæc ſi, ut par erat, expendiſſet, & percepiſſet *Joachimus Oporinus*, dum ſuam conſcripſit *hiſtoriam criticam doctrinæ de immortalitate mortalium*, non adeo elate *intellectum purum*, tanquam *fabulam* ex *pagana* de animi *divinitate* ſententia ortam exploſiſſet, neque adeo propterea Scholaſticos, & ipſum Angelicum Doctorem deſpexiſſet; (Cap. VIII. §. VI.,

Digitized by Google

certum ne eſt? Nos affirmamus, idque, etiam ſecluſa revelatione divina (*a*) eo quod tot, & talia ſuppetunt a ratione ipſa argumenta, ut nemo hac de re dubitare, niſi imprudentiſſime poſſit: quod profecto ad veram habendam hujus rei certitudinem ſatis eſt: certum enim illud recte dicitur, de quo nonniſi imprudenter poteſt dubitari; habet ſiquidem eam omnem firmitatem, quam conciliare ratio valet, quum ſtante rectæ rationis uſu, in dubium revocari non poſſit. Porro hæc certitudo, quam *rationis* ipſe voco (*moralem* fortaſſe dixerint alii) quoad firmitatem, in eo ſolum a certitudine *metaphyſica*, & *mathematica* differre mihi videtur, quod ea ectualem exigat rectum rationis uſum, ac proinde, inſurgente paſſione aliqua ei adverſa veritari, vacillare poteſt, ſeu mente ita turbata, non ſatis percipi ac diſcerni: quod in demonſtrationibus *metaphyſicis*, ac *mathematicis* vix contingere poteſt; eo quod in iis pravi affectus rationis uſum turbare non ſolent; atque adeo non obſtant, quominus mens in eis plane defixa ipſarum certitudinem, ac neceſſitatem accurate percipiat, eiſque immobiliter adhæreat (*b*). Jam vero hac explicata *rationis certitudine* gaudere futuram animæ noſtræ perpetuitatem, ita demonſtro.

Primo. Decet ſupremum Opificem, ut quæ fecit, opera juxta cujuſque conditionem, atque naturam conſervet, quum ſciens & prudens talis ea naturæ condiderit. Quum igitur anima noſtra ſuapte natura minime ſit corruptioni, diſſolutioni, aut morti obnoxia, eam perpetuo ab ipſo fore conſervandam, cenſendum eſt (*c*) præſertim cum nemo dubitet minimas, inſectileſque mate-

te-

---

§. VI., & XII. §. IV. &c.) neque etiam adeo fidiſſet ridiculæ illi diſtinctioni intellectus *objective pari*, & *ſubjective impari*; neque demum tanta fiducia propugnaſſet intellectiones noſtras, quandiu in hac vita ſumus, *per omnia impuras* eſſe.

(*a*) Errant qui abſolute & indiſcriminatim pronunciant, ea, quæ, pendent a voluntate divina, ſola revelatione a nobis cognoſci poſſe. Quum enim Dei voluntas ſemper conformis ſit ejus ſapientiæ, aliiſque attributis; ex horum conſideratione conjectari, atque etiam quandoque valide arguere valemus, plura Deum velle, quæ ſe velle diſerte non revelavit: quanquam & ea revelaſſe quadantenus dici poteſt, quatenus nobis ratione donatis ſuppeditavit aliqua ex ſuis effectibus, & ex ſuo agendi modo argumenta, queis voluntatem ipſius detegere poſſumus in pleriſque. Inter quæ recenſenda eſt animæ noſtræ æternitas.

(*b*) Hinc conciliari poſſe videntur variæ, oppoſitæque Auctorum de animæ noſtræ immortalitatis demonſtrabilitate ſententiæ: ſi nempe dicamus, animæ noſtræ incorruptibilitatem, naturalemque immortalitatem demonſtratione *metaphyſica*, aut ſaltem *phyſica*; ejus autem æternitatem, ſeu perennem durationem demonſtratione, quam *rationis* vocavi, attamen certiſſima ac plane immobili, poſito recto rationis uſu, concludi poſſe.

(*c*) Ex natura operis recte colligimus intentionem operantis. Si enim opus tale fuerit, ut parum, multumve per ſe durare poſſit, optime inferimus, intentionem Artificis fuiſſe, ut parum, multumve ſubſiſtat. Sic ex. gr. ex figura, ceteriſque qualitatibus *Pyramidum Ægypti* haud dubitamus inferre, eorum, qui eas ædificandas curarunt, intentionem, ac deſiderium fuiſſe, ut æternum, aut quam longiſſimo certe tempore inconcuſſæ permanerent. Fateor, rationem hanc, ſi ſola ſumatur, non omnino efficacem eſſe. Non raro enim Opifices opera conficiunt ex ſolidiore, firmiorque materia, quam exigat tempus, quo ea ſubſiſtere volunt; eo quod nimirum, ſi forent imbecilliora, ad principale, quod moliuntur, opus inſervire non poſſent. At hoc in iis tantummodo locum habet rebus, quæ ut mera inſtrumenta adhibenda ſunt; non vero in opere, quod per ſe intenditur ab Artifice. Sic multa, quæ ædificandis ædibus neceſſaria ſunt, firmiora fiunt, quam tempus poſtulet, quo duratura ædificatio eſt; quæ tamen ædificatione perfecta, deſtruuntur. Similium ergo rerum duratio non

ex

Digitized by Google

teriæ particulas æternum duraturas. (2) Annihilatio rei exiſtentis non minus proprius eſt divinæ omnipotentiæ effectus, quam rei non exiſtentis creatio. Sicut ergo aſſereret quis imprudentiſſime, novam quandam in morte noſtra, vel quocunque poſtea tempore ſubſtantiam creandam a Deo eſſe; ita nonniſi ſumma temeritate adverſarii noſtri aſſerere poſſunt, ac contendere, ſubſtantiam utique, & quidem ſpiritualem, id eſt, animam noſtram, in morte vel aliquando poſtea, in nihilum redigendam a Deo fore: præſertim cum nihil in toto univerſo ſit, quod arguat, Deum ad annihilandum eſſe propenſum; omnia vero inſinuent, eum eſſe creatorem, & conſervatorem. (*a*) (3) Deus animam noſtram, ut cætera omnia procul dubio ad gloriam ſuam creavit, quæ in eo præſertim ſita eſt, quod ab ipſa cognoſcatur, & ametur. Ut igitur eandem ſapienter poſſet in nihilum redigere, oporteret, ut majorem ex ipſius annihilatione, quam ex ejus conſervatione gloriam hauſturus eſſet: quod eſt evidenter falſum; quæ enim illi ex nihilo gloria provenire unquam poteſt? ut ſemper poteſt, quamdiu anima in ſuo eſſe perſeverat. Eſt igitur animæ noſtræ annihilatio contra Dei ſapientiam (*b*): inde cenſendum eſt, nunquam reapſe futuram. (4) Quum Deus ſit infinite bonus, dubitari non poteſt, eum condidiſſe hominem, ut eſſet, ſeu eſſe aliquando poſſet felix atque beatus. Quum igitur in hac vita perfecte felix, beatuſque eſſe non poſſit, ut patet; oportet ut talis eſſe queat poſt mortem. At vero neque poſt mortem perfecte beatus eſſe poſſet, niſi foret in perpetuum duraturus: vel enim ſola incertitudo amittendæ aliquando felicitatis, qua frueretur, non poſſet non illum vehementer angere, aut ſaltem magnam illi felicitatis partem auferre. Aſſerere igitur oportet, ejus animam perpetuo duraturam. (5) Inſitum naturaliter habemus deſiderium æternitatis; quod eo magis creſcit, quo magis in veritatis cognitione, virtutis exercitio progredimur: illudque eſt humano generi apprime utile; quippe quod animum noſtrum ad virtutes acquirendas impellit, ad heroica excitat facinora, redditque ad ſuperanda obſtacula firmiorem: eſt igitur hujuſmodi deſiderium, quippe rationi conſentaneum, ab ipſa natura, ſeu ab ipſo

ex materiæ, qua conſtant, qualitate; ſed ex fine, ob quam facta ſunt, colligenda eſt & deſumenda. At in rebus, quæ Artifex per ſe intendit, recte ex qualitate materiæ ejus intentio deducitur, an ſcilicet modico, vel multo tempore velit, ea durare: ut conſtat ex ædibus, quæ idcirco ex firmiore conſtruuntur materia, ut quam diutiſſime ſubſiſtant. Quum igitur anima noſtra & ſuapte natura ſit incorruptibilis, ac immortalis, & eam ob finem aliquem temporarium creatam eſſe, non conſtet, ſed potius ut cognoſcat, diligat, & glorificet Deum (qui quidem finis omni caret termino); recte inde colligimus, æternum a Deo fore conſervandam.

(*a*) Notandum eſt hic diſcrimen, quod inter nos, illoſque eſt in hac diſputatione. Nam cum illi aſſerant mutationem futuram, & quidem tantam, quanta eſt annihilatio ſubſtantiæ, nos ab eis probationes rei tantæ petere, & exigere jure poſſumus; illi non item a nobis; quippe qui rem naturalem ac ordinariam, nempe ſubſtantiam quamcunque ſimplicem, cujuſmodi eſt anima noſtra, non mutandam, ſed in ſuo eſſe permanſuram, aſſerimus. Ex abundantia tamen rationes multas nos afferimus; illi nec minimam quidem.

(*b*) Corpus hominis moritur quidem, ſed non annihilatur: perſeverat enim ejus materia, quæ progrediente tempore varias induit formas, ut floris, plantæ, ſegetis &c.; ſicque quidpiam adhuc ad Univerſi pulchritudinem, adeoque ad Dei gloriam confert. At anima annihilata ad confert plane nihil: unde ejus annihilatio omnino abſurda cenſeri debet: & eo magis quod certum eſt apud omnes Philoſophos, ne atomum quidem a conditione Mundi hucuſque annihilatam eſſe: qua igitur ratione dici poteſt, noſtrarum animarum myriadas in nihilum redactas eſſe, aut poſtmodum redigendas fore?

Digitized by Google

ipſo Deo: atque adeo fruſtraneum eſſe non poteſt, ut eſſet profecto, ſi anima noſtra non foret æternum duratura.

Sexto. Si Anima noſtra aliquandiu poſt mortem ſuperſtes, & viva maneat, eam in æternum victuram fore dicendum eſt, cum nulla omnino occurrere poſſit ratio, cur ipſa poſtea deſinere, vitamve amittere debeat: (a) quamobrem merito ſapienterque *Cicero* deridet *Stoicos*, quod aliquandiu quidem poſt mortem, non ſemper animum duraturum putarent. At vero plura ſunt argumenta, quæ invicte probant, animam noſtram ſaltem aliquandiu ſuperſtitem fore poſt mortem, ſeu alteram poſt hanc ſupereſſe vitam. Nam (1) haud eſt credibile, ens tot eximiis facultatibus donatum intelligendi ratiocinandique, & non tantum admirabiles hujus Mundi effectus, ſed etiam Creatorem ipſum, divinaſque ejus perfectiones contemplandi, diligendique; adeoque animalibus cæteris tantopere dignitate præcellens, (cujuſmodi eſt anima noſtra) productum a Deo fuiſſe, ut tam breve temporis ſpatium, hoc eſt paucos annos, & quandoque dies paucos, vel horas duraret; indeque pleriſque brutis animantibus vita multo breviore frueretur. (2) Mens noſtra ita a Deo formata eſt, ut ſemper magis magiſque ſeſe perficere poſſit. Non eſt ergo veriſimile, eam brevi poſtquam creata eſt, tempore in nihilum redigendam fore; tunc enim fruſtra eximia hæc capacitas ei conceſſa videretur. (3) Quis ſibi merito perſuadeat, animam, ens præſtantiſſimum, eo tantum fine creatam eſſe, ut ignobile corpus animaret, (ut dicendum cum *Epicuro* foret, ſi ſtatim ac ab illo ſoluta eſſet, in nihilum abiret)? vel, vilem quidem inertemque materiam a Deo creatam eſſe, ut perpetuo variis induta formis perſiſteret, atque hujus univerſi pulchritudini inſerviret; Animam vero ſpiritualem ad Dei imaginem conditam, ut poſt brevem, ac plerumque miſeram vitam, penitus interiret? (4) Homo non tantum eſſe phyſicum habet, ſed etiam *morale*; eſt enim mali a bono ſecernendi capax, liberoque, quo præditus eſt, arbitrio (ut capite ſequente demonſtrabimus) poteſt bene, maleque uti, bonum ſcilicet eligendo, reſpuendo malum; qua quidem re immenſum cæteris præſtat animantibus. Etiamſi igitur animam hominis, phyſica ejus natura inſpecta, una cum corpore interire oporteret, congrueret tamen ut ſuperſtes remaneret ob eſſe ſuum morale, ut ſcilicet uſus arbitrii ſui Auctori ſuo rationem redderet (non ſecus, ac ſervus quiſque ad reddendam adminiſtrationis ſibi concreditæ rationem æquiſſime adſtringitur,) indeque pro merito ſuo aut præmium, aut pœnam reportaret. (5) Exſtant in nobis naturaliter ex una parte ideæ primitivæ honeſtatis, æquitatis, virtutis, &c. adeoque plena ineſt nobis perſuaſio nunquam nobis licere ab honeſtate, æquitate, & virtute deflectere; qua de re alibi: ex alia parte viget in nobis æque naturalis ac neceſſarius ſtimulus, atque appetitus felicitatis; qua de cauſa non poſſumus non indeſinenter felicitatem noſtram deſiderare, ac perſequi. Utrunque igitur hoc vult a nobis Deus, & ut honeſtatem nunquam deſeramus, & ut nunquam noſtram negligamus felicitatem; ſiquidem ipſe & dictas ideas, & dictum ſtimulum nobis inſeuerit. Ad ipſius igitur ſapientiſſimam pertinet providentiam, ita ſortem hominis diſpoſuiſſe, ut virtutem ſemper ſequi debeat felicitas, & felicitas nunquam opponatur virtuti. Hoc vero non contingit in hac vita, in qua, ut experientia conſtat, ſæpe honeſtiores ma-

(a) Anima poſt mortem ſuperſtes poteſt Deum perfecte diligere, adeoque illi grata eſſe, & amica, præſertim ſi ob virtutem, ſeu ob ipſius Dei honorem temporalem vitam amiſerit. Qua igitur ratione Deus poterit unquam illam deſerere, ut in nihilum ſuum abeat; cum & atheus ipſe, tametſi virtutis omnis contemptor, vitam tamen, & quidem perpetuam donaret illi, qui ob ſui amorem mortem ſubiiſſet?

Digitized by Google

magis ſunt infelices; & non raro virtus ipſa infortuniorum, & infelicitatis cauſſa eſt, aut occaſio. Providentia igitur, & Sapientia, imo & Juſtitia Dei exigit, ut poſt hanc altera ſit vita in qua certiſſime felicitas cum virtute ſocietur, compenſenturque ea etiam mala, quæ virtutis cauſſa in hac vita haud raro tolerantur. Alioquin Deus ſtimulos, ideaſque inter ſe pugnantes nobis inſeruiſſet, ſibique ipſe contradiceret, ut qui nos ad contraria, atque inter ſe pugnantia obligaret. Horum igitur alterutrum dicendum, aut per Deum nobis licere comparandæ in hac vita felicitatis cauſſa, ſcelera cuncta patrare, ipſique Deo horrendis maledictis eadem de cauſſa convitiari; vel aliam ſupereſſe vitam, in qua virtuti felicitas rependatur. Sed plura in hanc rem, cum futuram operum retributionem demonſtrabimus, dicemus.

Poſtremo, ut multa alia argumenta præteream, animam noſtram eſſe immortalem, ſeu aliam ſupereſſe vitam, univerſalis ſemper fuit, & eſt etiamnum omnium gentium, & omnium nationum perſuaſio. Nam ut a vetuſtis populis ordiar, quorum teſtimonium eo in hac re gravius eſſe videtur, quo illi a primis humani generis progenitoribus propius aberant (*a*) id de *Ægyptiis* teſtati ſunt *Ærodotus* lib. II. cap. 123. *Diodcrus Siculus* lib. II. p. 199. de *Chaldæis* idem *Diodorus* lib. III. p. 220. De *Gymnoſophiſtis*, ſeu *Brachmanibus* Indorum philoſophis, item *Diodorus* lib. cit. p. 225. de *Getis*, & *Thracibus*, *Herodotus* lib. 4. cap. 94. & lib. 5. cap. 91. de *Sabæis* vetuſtiſſimis *Abulfarajus* in hiſt. Dynaſt. p. 184. de *Perſis* Laertius in proœmio vit. phil. de *Phænicibus Suidas*, voce *Pherecides*: de vetuſtis *Sinis* libri eorum claſſici. De *Græcis* ſatis conſtat vel ex *Homero*. De vetuſtioribus Romanis teſtatur, & probat *Cicero* in quæſtion. Tuſc. lib. 1. de *Druidis Celtarum* Ammianus Marcellinus lib. 15. cap. 9. de *Gallis* Valerius Maximus de Inſtit. Antiq. c. 186. de ipſorum *Druidis* Cæſar. lib. VI. de bel. gall. De antiquis *Germanis* Appianus in *Celtico*: de priſcis Irlandis, Danis, & *Norvegis* Thomas Bartolinus in Antiq. Danic. De veteribus *Cymbris* Kohlius in Theol. gentium Cimbric. de *Gothis* demum Joan. Magnus Gothus lib. I. hiſt. cap. 13. Quoad Gentes attinet ab aliquot ſæculis agnitas, & detectas; de *Formoſanis* teſtimonium perhibet *Dapperus* in collect. Legat. De *Tunkinenſibus* Tiſſanierus in deſcript. *Tunkini*, de *Peguenſibus* Auctor hiſt. gener. cerem. religioſ. to. VI. p. 360. de *Siamenſibus* Louberus in deſcrip. regni Siam tom. I. de *Cocincinenſibus* Borrius in relat. Cocincin. de Inſularum *Marianarum* Incolis P. Gobienus in earum hiſt. de *Brahmanis* hodiernis P. Bouchetus in epiſt. ad Epiſc. *Huetium*: de *Malabaribus* Ziegenbalgius in Epiſt. De *Hottentotis* qui cenſentur Africanorum populorum rudiſſimi *Kolbenius* in Deſcrip. Cap. *Bonæ ſpei*. Alios Africæ populos prætereo (de quibus videri poteſt *Dapperus* in deſcrip. Africæ) ut ad *Americanos* tranſeam. Eos generatim Animæ immortalitatis opinione imbutos eſſe, non dubitabit, qui leget quoad *Peruvianos* Garcilaſſum hiſt. Ync. lib. II. cap. 3. quoad *Braſilienſes* Corealem in itin. ad Ind. occid.; quoad *Mexicanos* auctores hiſp. quos allegat *Purchaſius* in hiſt. theol. geogr. lib. VIII. cap. 13. ſ. 3. quod *Floridenſes* hiſtor. gener. cerem. religioſ. tom. VIII. p. 131. quoad accolas regionis *Miſſiſipi* P. Hennepinum in hiſtor. novæ detect. quoad *Canadienſes Labontanum* in deſcript. Americ. Septemtr. tom. II. p. 114. Sic de aliis alios, quos omnes referre infinitum foret. Porro univerſalem hanc conſenſionem

(*a*) *Auctoribus quidem ad iſtam ſententiam* de animi immortalitate *uti optimis poſſumus: quod in omnibus cauſis & debet & ſolet valere plurimum: & primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & divina progenie, hoc melius ea fortaſſe quæ erant vera, cernebat*. Cic. Tuſcul. quæſt. lib. I

nem ſummi momenti argumentum eſſe ad rem qua de agimus confirmandam, agnoverunt ſapientiſſimi quique. *Tullium*, & *Senecam* in teſtimonium adducere hic ſatis ſit: quorum ille *ut* Quæſt. Tuſcul. lib. I. *Deos*, inquit, *eſſe natura opinamur .... ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationum omnium. Cum*, ait alter, Ep. LXXI. *de animorum immortalitate diſſeritur, non leve momentum apud nos habet conſenſus hominum aut timentium inferos, aut colentium. Utor hac perſuaſione publica*. Et ſane hujuſmodi univerſalis conſenſio nonniſi ex ratione dictante, ceu quadam *voce naturæ*; vel ex perenni aliqua traditione ex communi fonte manante; vel, quod credibilius eſt, ex utroque oriri potuit. Quæcunque vero ejus ſtatuatur origo, non poteſt, non invicti ponderis eſſe ad eos revincendos, qui immortalitatem animæ vel abſolute negant, vel ſola revelatione divina innoteſcere nobis poſſe contendunt: Loco cit. nam ſi *vox* eſt *naturæ*, ut ſentit *Cicero*, ea fallere non poteſt, niſi fallatur aut fallat auctor ipſe naturæ; & ſi perennis traditio eſt, vera ſit oportet: quippe quæ non niſi a primo homine, qui a Deo fuerit edoctus, deſcendere poteſt. Licet vero huic argumento nihil ſolidi reponi ab adverſariis poſſit, attamen objectiones aliquot proponendæ ſunt, ut earum ſolutione res in meliore lumine collocetur. Quæ igitur opponi valent, hæc fere ſunt.

Objectio prima. Conſenſus de animorum æternitate ſaltem apud Græcos non fuit perennis: deſignantur ſiquidem hujus apud eos ſententiæ auctores, nempe *Thales a Laertio*, *Pherecides a Cicerone* & *Heſichio*; *Pythagoras a Maximo Tyrio*.

Reſponſio. Quum alii aliis invectæ apud Græcos de Animorum immortalitate ſententiæ gloriam adſcribant, nullus meretur fidem; nam alter alteri contrarius eſt: & quamvis priora duo teſtimonia conciliari utcunque poſſint, ſi dicamus, *Thaletem* verbis, literis *Pherecidem* omnium primos hanc tradidiſſe ſententiam; nihil de *Pythagora* dicendum ſupereſt, quo teſtimonium de ipſo latum cum reliquis conſentiat; ſaltem ſi ita ii auctores intelligantur, quemadmodum eos intelligendos putat peſſimus auctor *libertatis cogitandi*, ut nempe indicare voluerint, ignotam plane antea, vel minime receptam inter Græcos eam fuiſſe ſententiam. Id ii, adſerere minime potuerunt, quum conſtet tum ex vetuſtiſſima Græcorum *Mithologia*, & ex *Homero*, tum ex cultu perpetuo alicujus Religionis, Græcos multo ante *Thaletem* crediddiſſe animorum æternitatem. Hoc ergo, ut ſummum, *Thaletis*, *Pherecidis*, & *Pythagoræ* gloriæ concedi poteſt, quod ii omnium primi inter *Græcos* dogma de animorum perennitate illuſtrarint, ornarint, ac philoſophice explicantes notius aliquanto, celebriuſque reddiderint. Igitur non ab illis inventa hæc doctrina, ſed tantummodo exculta cenſenda eſt, ſi quidpiam veritatis teſtimoniis ineſt, quæ de iiſdem feruntur.

Objectio ſecunda. Conſenſus iſte non eſt univerſalis: nam primo pluresc ommemorantur ſectæ tum vetuſtæ, tum recentes inter *Sinas*, *Græcos*, *Hebræos*, atque etiam *Chriſtianos*, quæ animæ æternitatem negarunt, & adhuc negant. Secundo, de plurimarum gentium hac de re ſententia nullum habetur, aut haberi poteſt teſtimonium. Tertio, ſententiam hanc olim apud Orientales minime viguiſſe, haud obſcure colligitur ex libro *Job*, in quo nulla ejus habetur mentio, quamvis occaſio non deeſſet. Immo quarto, neque apud Hæbreos obtinuiſſe, oſtendit pluribus *Joannes Clericus*.

Reſponſio. Ut conſenſus de immortalitate animæ cenſeatur univerſalis, neceſſe non eſt, ut omnes ad unum homines eam profiteantur; ſtultorum enim in quocumque genere magnus ac pene *infinitus eſt numerus*: ſed ſatis eſt, nullam eſſe gentem, in qua aliqua hujus opinionis monumenta ac teſtimonia, aut ſaltem ſemina, ac veſtigia non reperiantur. Hinc iſtiuſmodi univerſalitati adverſæ ſectæ, quæ identidem exortæ ſunt, nequaquam officiunt. Exempli gratia viget modo latiſſime diſſemi-

nata apud Sinas *Literatorum* ſecta, quæ animæ immortalitatem negat; at *Sinas* vetuſtiſſimos eam tenuiſſe, fidem faciunt libri eorum claſſici. Inter Græcos *Epicurei* eam inficiabantur omnes: at *Epicurum* a communi ſententia receſſiſſe, ejus prodit hiſtoria. Inter *Hebræos* erant *Sadducæi*, qui eandem negabant; ſed *Pharifæi*, & qui ab illis ſtabant, priſcam primitivamque traditionem retinebant. Sunt etiam inter Chriſtianos, qui hujus impietatis rei ſunt non pauci; ſed quid inde? quum eos execrentur ceteri: ac ne ipſi quidem, nec *Literati Sinenſes*, nec *Epicurei*, nec *Sadducæi* unquam negarunt, ante ſua tempora de immortalitate animæ traditionem, ſententiamque viguiſſe. Sed cur *Epicurus* ab ea receſſerit, notum eſt omnibus, ut videlicet ſeſe, ſuoſque diſcipulos levaret futuræ retributionis timore. Eadem quoque ratio potuit permovere tum *Literatos Sinenſes*, tum *Sadducæos*, ut certe permovet hujus temporis impios. Siqua vero honeſtior aliquibus hujus rei cauſſa extitit, ea certe fuit aut prava & inepta veræ ſententiæ propugnandæ ratio a veteribus uſurpata, vel errores a quibuſdam invecti, ut de animæ *divinitate*, ἀεικινησίᾳ & αὐτοκινησίᾳ, &c. quibus tantummodo ejus immortalitatem fulciri exiſtimabant: aut demum, quod animam expertem corpore concipere & intelligere non valerent: quamquidem eſſe unicam abnegandæ animorum æternitatis rationem arbitratus eſt *Tullius*, cujus etiam imbecillitatem, & ineptitudinem ipſe demonſtrat (*a*). Sed quæcunque aut modo ſit, aut fuerit olim tantæ cauſſa dementiæ, certum eſt, eam univerſali Gentium conſenſioni, quam nos urgemus, officere nullatenus poſſe. Ad alterum vero ajo primo, nihil univerſalitati conſenſus, quo de agimus, obeſſe poſſe, quod nullum ea de re in Gentibus quibuſdam teſtimonium habeatur: nam quum ſuppetat de plurimis, & quidem ex omni Mundi parte, nempe & de *Orientalibus*, & de *Occidentalibus*, de *Septentrionalibus*, & *Meridionalibus*, ac de *Americanis*, ex his judicium ſatis firmum ferri poteſt de ceteris, quorum nulla pervenit ad nos notitia. Secundo. Etſi de quibuſdam gentibus exertum aliquod teſtimonium non habeatur, habetur tamen implicitum & æquivalens hoc ipſo, quod conſtet, gentem adeo barbaram eſſe nullam, quæ nullam habeat Religionem, Religionemque nullam eſſe, in qua non aliqua habeatur vitæ alterius ratio. Tertio. Si etiam conſtaret, aliquam eſſe gentem, quæ & alterius vitæ omnino eſſet ignara, & nullo tangeretur religionis ſenſu, illud ex hoc ſolummodo evinceretur, eam ita obſurduiſſe, ut ne quidem adeo claram *naturæ vocem* amplius ſentiret, nec ulla apud eam primævæ traditionis veſtigia remanerent: at non evinceretur, apud illius Gentis majores traditionem hujuſmodi minime extitiſſe, vel hujuſmodi *vocem naturæ* nullam eſſe: una namque, aut altera exceptio univerſalitatem non tollit; nec unum aut alterum exemplum, quod eſt velut quoddam monſtrum, eſſe valet rei naturalis indicium. Poſtremo, certum eſt, tantam eſſe hujuſce conſenſionis univerſalitatem, ut, etiamſi non foret numeris omnibus completa, tantam tamen adeſſe nequidem concipi poſſit, non admiſſa communi, perennique traditione, ac interius loquente *naturæ voce*.

Tertiæ difficultati antequam reſpondeo, præſtat, illam plenius diducere: ſiquidem hic nobis concertatio eſt cum celebri *Joanne Clerico*, qui *Jobo*, adeoque & *Orientalibus*, inter quos degebat, vitam futuram, atque operum retributionem plane incompertam fuiſſe contendit. Ejus argumenta omnia ad hæc va-

Commentar. Philolog. ad Cap. XLV. Jobi.

(*a*) Verba ejus ſunt: *Neque aliud eſt quicquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, niſi quod nequeunt, qualis animus ſit vacans a corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere: quaſi vero* (ſubdit) *intelligant, qualis ſit in ipſo corpore ... ut ſi jam poſſent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta ſunt &c.* Quæſt. Accadem. Lib. I. pag. mihi 158.

valent capita revocari. 1. Nullum extat *Jobi* teſtimonium, quo ipſe alterius vitæ mentionem faciat: nam illud, quod unicum in rem hanc adferri ſolet, ex Cap. XIX. com. 25. clarum eſt quidem & efficax, ſi admittatur liberior & *audacior* verſio *Hieronymi*; at ſi ad textus *hebraici* amuſſim exigatur, unam continet ſpem, certamque fiduciam ſibi in hac vita obventuræ liberationis, ſeu in priſtinum ſalutis ſuæ gradum reſtitutionis; cujus reipſa potitus adſeritur Cap. XLII. v. 10. 12. Idque confirmatur ex ipſiſmet Judæis, qui hebraicum ſequuti textum, dogma de altera vita, deque futura mortuorum reſurrectione, *quod alioqui credunt, hinc exculpi non putarunt*. 2. „ Ignotum tunc fuiſſe animo„ rum ſtatum poſt mortem ex totius „ libri argumento facile colligitur. Nam „ quæritur in eo, cur, qui non ſunt „ deteriores aliis, qui boni habentur, „ & revera ſunt, interdum inuſitatis „ calamitatibus premantur; quod quo„ modo conſentire queat cum juſtitia „ divina nec *Jobus*, nec amici poſſunt „ comminiſci; immo nec Deus ipſe, „ ubi Jobum poſtea alloquitur, docet. „ Solutio problematis & una conſola„ tio, qua *Jobi* animus pacari poterat, „ peti debuit ex alterius vitæ cognitio„ ne. Quam ſi noviſſent *Jobi* amici, „ vetuiſſent, eum uſque adeo perturba„ ri, & lamentari: eſſe enim dixiſſent, „ aliud tempus præmiorum virtutis, id„ que expectari ab eo debere poſt hanc „ vitam mortalem; & eo majora præ„ mia relaturum, quo majores calami„ tates conſtantius tuliſſet: quibus præ„ miis Deus mala hujus vitæ abunde „ eſſet penſaturus. Quod ſi talia eorum „ mentem non ſubiiſſent, Deus certe, „ ſi res jam revelata erat, dixiſſet, „ monuiſſetque *Jobum*, ſibi viſum eſſe, „ tot malis virtutem ejus explorare... „ ut ea magis eniteret, aliiſque exem„ plo eſſet: ceterum effecturum ſe, ne „ hominem conſtantiæ ſuæ pœniteret, „ æternis, & eximiis in eum collatis „ præmiis. Quæ oratio (ſubdit) ſi rem „ jam tum patefeciſſet Deus, multo „ ejus ſapientiæ convenientior erat, „ quam creatio *Crocodili*, & *Hippopota„ mi*, aliaque id genus: quæ *Jobum* qui„ dem terrere potuerunt divinæ poten„ tiæ metu, ſed ſolari vix potuerunt". Huc uſque *Clericus* præſcribens nedum *Jobi* amicis, verum etiam ipſiſmet Deo aptiorem ejus recreandi modum.

Ut *Clericum* hac in re fruſtra laboraſſe demonſtremus, diſcutiemus primo, num Verſio *Hieronymi* hujus loci *pravis* illis *interpretationibus* ſit accenſenda, quibus, *Clerico* aſſerente, *Veteres tranſverſe acti* mortuorum *reſurrectionem hic quæſierunt*. Pluribus deinde argumentis propugnabimus, *Jobum* eo loci de vita altera, futuraque mortuorum reſurrectione reipſa ſermonem habere. Poſtremo ejus, aliiſque, ſi quæ ſunt, objectionibus ſatis faciemus.

Itaque Verſio *Hieronymi* ita ſe habet. *Scio, quod Redemptor meus vivit, & in noviſſimo die de terra ſurrecturus ſum: & rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum ſalvatorem meum: quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius: repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Clericus* vero ſic vertit. *Novi ego liberatorem meum vivere, & poſthac fore, ut in pulvere ſtet. Si poſt pellem meam, hoc perruderint, etiam in carne mea Deum videbo. Quem ego videbo mihi, oculi mei videbunt, non alienus, quamvis in ſinu meo conſumti ſunt renes mei.* Quem vero putat ipſe ineſſe his verbis ſenſum, hac exprimit paraphraſi. *Novi, me a Deo aliquando ex hiſce ærumnis liberatum iri, eumque æternum eſſe, & judicia ſua, in hoc pulvere executioni mandaturum. Si non contenti me ad pellem & oſſa redactum, me etiam vulnerarint, non impedient tamen, ne Deum vivus in hoc corpore videam, ſi ita ei videatur. Videbo Deum, quatenus mortalibus oculis cerni poteſt, meis, non alienis oculis, quamvis vii morbi ipſa mea viſcera adfecerit.* Qui quidem ſenſus ſi admittatur, ex his profecto verbis nihil de vita altera, nihilque de mortuorum reſurrectione extundi poteſt. At age jam textum hebraicum expendamus. Priora illa verba ידעתי כי גאלי חי *jadanhti chi goa-*

goali hhai, *ſcio quod Redemptor meus vivit*, nullam præſeferunt difficultatem; & ſatis Verſio *Clerici* congruit cum *Hieronymiana*. Præcipua difficultas eſt in ſequentibus verbis ואחרון על עפר יקום *Ve ahharon nhal nhaphar jakum*: quæ vertit *Clericus*: *& poſthac fore ut in pulvere ſtet* (ſeu, *& poſthac in pulvere ſtabit*) quod perinde eſt, ait in Commentario, ac eum victurum, καθ' ἀνθρωποπάθειαν; *quia homines, qui ſtant in pulvere, vivunt; opponuntur enim iis, qui in pulvere tecti ſunt, atque in ſepulcro jacent*. Vocem autem אחרון *ahharon* antea adnotarat, non ſolum ſignificare *ultimum* vel *poſtremum*, ſed etiam *poſterius*, ut *docent lexica*: *quare hic adverbialiter ſumptum ſignificat poſt*, *poſtea*, *poſthac*. Sed primo, nullo ſcripturæ exemplo confirmabit *Clericus* τὸ *ahharon* abſolute poſitum ſignificare *poſthac*: deinde, præclara ſane & feſtiva ſententia foret hæc: ſcio, quod *Deus vivit*, *& poſthac vivet*. Anne timebat *Job*, ne ſocii ſui dubitarent, Deum *poſtea* moriturum? vel anne ſignificare *Job* voluit, Deum *ſemper* victurum? Verum præterquam quod cauſſa nulla, ut illud adſereret, *Jobo* aderat; nemo non videt, quam ſit inepta ad id exprimendum phraſis iſtæc: *vivit*, *& poſthac*, ſeu *poſt nunc*, vivet. Æque pariter inepta, immo & plane abſurda ea videtur locutio: *in pulvere ſtabit* ad ſignificandum *Deum victurum*: Etenim quum *in pulvere*, *ſeu ſupra pulverem ſtare* eatenus tantum poſſit ſignificare *vivere*, quatenus qui mortui ſunt, jacent *ſub pulvere*, ſeu in ſepulcro; quemadmodum quum de viventibus hominibus habetur ſermo, hæc haud incongrue adhiberi locutio valet, ita Deum, qui mori non poteſt nec interire, dedecere plane videtur. Sed hoc, ait Clericus κατ' ἀνθρωποπάθειαν, ſeu *translatione ab hominibus ſumta* dictum eſſe. At quid opus fuit *Jobo* hac adeo a longe petita & impropria locutione uti, vel eam nos admittere, quum ea verba non uno ſed pluribus, iiſque congruentioribus modis valeant explicari? Id an verum ſit, jam videamus.

S. *Hieronymus* vocem *ahharon* interpretatur, *in noviſſimo die*; paullo quidem liberius, ſed ad ſenſum optime: nam quum *ahharon* frequentius in Scriptura ſignificet *ultimum*, *poſtremum*, & hic videatur ſubintelligi tempus, ſatis probabiliter verti poteſt *poſtremo tempore*, quod perinde eſt, ac *in noviſſimo die*, ſi referatur ad reſurrectionis tempus, ut reipſa referendum oſtendemus deinceps. Favet *Hieronymianæ* interpretationi vetuſtiſſima verſio *Syriaca* apud S. *Ephrem Syrum* in Commentario hujus loci: reddit enim *ve ahharon* ܘܒܣܘܦܐ *vabſarpho*, *& in fine*. Preſſius quidem ad litteram verti poteſt *poſtremo*, qua ſignificatione adhibitam reperimus vocem maxime affinem chaldaicam אחרין *ahharen* Danielis Cap. IV. v. 5. Verba hebraica *nhal nhaphar* vertit Hieronymus *de terra*; preſſius verteretur *ſupra pulverem*: ſed idem plane eſt ad ſenſum. ו *jakum* vertit *ſurrecturus ſum*, minus ſane recte, ſi ad lectionem hodiernam ratio habeatur: at ſponte fatetur vel ipſe *Clericus*, S. *Hieronymum* pro *Jakum* tertiæ perſonæ legiſſe אקום *akum*, quod rectiſſime vertitur *ſurgam*, vel *ſurrecturus ſum*. Sed *Hieronymianæ* lectioni obſtat lectio hodierna omnium codicum hebraicorum. Quid inde vero? Anne etiam contendi poteſt, in codice *Hieronymiano* non extitiſſe *akum*, ipſumque *Hieronymum* adeo lippis fuiſſe oculis, ut potuerit י *Jod*, minimam ac ſimpliciſſimam litteram ab א *Aleph* aliquando non ſecernere? Age vero fingamus, extare nunc codicem illum *Hieronymianum*, vel ejuſdem antiquitatis alium; an non ejus lectio omnibus, qui in Bibliothecis hodie aſſervantur, codicibus merito præferri poſſet? præſertim quum ea Hebræorum & hebraizantium Chriſtianorum, qui nullum ne literulæ quidem mendum in hodierno hebraico textu admittendum eſſe contendunt, ſententia, vel potius ſuperſtitio jam a viris doctiſſimis, duce *Ludovico Capello*, exploſa ſit; aliunde vero in verſione *Hieronymiana* ſenſus aptiſſimus conſurgat; aliaque multa ipſi faveant, ut poſtremo oſtendemus: Interim vero, ſi *Hieronymiana* hujus loci lectio minime

Cle-

Digitized by Google

Clerico arrideat, aliam & quidem vetuſtiſſimam ei exhibeo, nempe τῶν LXX. qui, ut Clerico minime ignoratur, legerunt יָקִים, *reſurgere faciet, vel excitabit*: ex qua quidem idem conſurgit ſenſus, nempe, *ſcio, Redemptorem meum vivere, qui* (nam & relativa quandoque eſt particula ו *ve*, alias conjunctiva) *poſtremo* (tempore) *ſupra pulverem ſurgere faciet*, ſuple *me*, vel homines.

At vix dubito, quin *Clericus* præfracte neget, fas eſſe, vel latum unguem a recepto hebraico textu recedere. Hoc illi per me liceat, modo nolit, verſiones, quæ lectiones alias ſecutæ ſunt, & quidem vetuſtiores, ceu *pravas* ſugillare, neque eo ipſo ſeſe tanquam victorem efferre. At rata habeatur, quoniam ita placet, recepta lectio יָקוּם *jakum*. An ne propterea cauſſa noſtra deplorata eſt? minime gentium: immo vero ea etiam mortuorum reſurrectionem *Jobum* credidiſſe, aperte prodit: duplicem enim interpretationem commode recipit, quarum una ad homines, altera ad Meſſiam ea verba referuntur. Prima eſt: & *poſterior* (nempe *homo redivivus*, qui *poſterior* dicitur ad diſcrimen 1 Cor. 15. 47. *prioris* mortalis; unde ab Apoſtolo *ſecundus homo* appellatur) *ſuper pulverem*, ſeu terram *ſtabit*, vel *ſurget*. Altera ad literam plane exacta eſt: *ſcio, Redemptorem meum vivere, qui poſtremo* (tempore) *ſupra pulverem*, vel *de pulvere*, hoc eſt *de terra, ſurget* (nam particula על *nhal* etiam *de* ſignificat, ut in Pſalm. LXXX 6. Quum *exiret Iſrael* על ארץ *nhal eretz de terra Ægypti, linguam, quam non noverat, audivit*). Lippus & cæcus ſit oportet, qui hic *Meſſiæ* Redemptoris reſurrectionem prædictam non videat, quum vix clarioribus verbis ea exprimi potuiſſet. Favet huic interpretationi laudata vetuſtiſſima verſio Syriaca apud *S. Ephræm Syrum*, licet non *reſurrectionem* exprimat, ſed *manifeſtationem*. Ita enim ſe habet: ܘܒܚܪܬܐ ܥܠ ܐܪܥܐ ܢܬܓܠܐ *& in fine ſuper terram revelabitur*, ſeu manifeſtabitur, nempe ſurgendo de pulvere, aut de terra, hoc eſt reſurgendo a mortuis; hac enim ratione ſe ille potiſſimum manifeſtavit eſſe *Meſſiam*. Neque dicat *Clericus*, nihil hic eſſe, cur intelligendus ſit *Meſſias*: nam & *Jobi* verba in ipſum optime quadrant, & ſi nulla verſioni vis inferatur, *Meſſias* ſponte in oculos incurrit: atque hæc eſt communis Patrum ſententia; & quidem jure, meritoque: nam nomen *Goelis* licet utcunque de Deo Patre dici poſſit; tamen propriiſſime dicitur de Filio *Meſſia*. *Goel* nanque non quemcunque *Redemptorem* ſignificat, ſed eum, cui proprie jure propinquitatis convenit, & incumbit, redimere quenquam, ac liberare; ut conſtat ex Levit. XXV. 25. Ruth. III. 13. Aliunde vero nullum *Clerico* ſuppetit argumentum, cur ea verba ſint de Deo ſimpliciter intelligenda, niſi fundamenti loco ponat id, quod in quæſtione verſatur, nempe *Jobum* omnicaruiſſe cognitione tum alterius vitæ, mortuorumque reſurrectionis; tum venturi Meſſiæ liberatoris.

Sed etiamſi daremus, in iis verbis eſſe ſimpliciter de Deo ſermonem, anne propterea omnino inepta ea evaderent ad indicandam mortuorum reſurrectionem? Nil minus: nam ita reddi valent: *ſcio, quod Redemptor meus vivit*, &, vel qui *poſtremo*, ſeu ultimo tempore, *contra pulverem ſurget*, vel *ſtabit* (nam particula *nhal* etiam *contra* ſignificat, ut conſtat ex variis Scripturæ locis) vel *pulverem oppugnabit* (ſiquidem קום על *Kum nhal* apud Iſaiam Cap. XXXI. v. 2. *oppugnare* ſignificat): *oppugnabit* ſcilicet *pulverem* tanquam vindex meus, ex illo corpus meum, abolito mortis jure, repetens, meque ad vitam revocans. Vel *ſtabit ſupra pulverem*, tanquam victor mortis, ex illo educens mortuorum corpora rediviva. Explicatio iſtæc ut minimum, æque probabilis eſt atque ea, qua Clericus *ſtare in pulvere* idem eſſe ait, ac *vivere*. Sed aliæ, quas attulimus, explicationes multo probabiliores ſunt.

Ne æquo longior ſim, ab expendendis duobus ſequentibus verſiculis ſuperſedeo: & quidem eo lubentius, quod in verbis iis, quæ rei ſummam continent,

Digitized by Google

nent, ſatis verſio *Clerici* congruit cum *Hieronymiana*. Videlicet: *in carne mea videbo Deum: quem ego videbo mihi, oculi mei videbunt, non alienus:* quæquam modice differant a *Hieronymi* verbis, nemo non videt. At vero verba hæc luculenter & valide confirmant, *Jobum* commate præcedente de futura ſui reſurrectione ſermonem habere; alioqui minime dixiſſet, *videbo Deum*, qui certe in carne mortali videri non poteſt. Equidem *Clericus*, ut ab hac difficultate ſe expediat, effatum iſtud explicat: *videbo Deum, quatenus mortalibus oculis cerni poteſt*. Verum explicatio iſtæc tunc tantummodo locum haberet, quum aliunde conſtaret, *Jobum* de ærumnarum liberatione in hac ſibi vita obventura ſermonem habere. At quum id in quæſtione ſit, negeturque a nobis; jam ipſa diſpicienda eſt verborum proprietas; & cui magis favet, ea præferenda ſententia eſt; præſertim quum ipſa verbis quoque ſequentibus confirmetur. Quid enim ſibi vult emphatica illa repetitio: *quem ego ipſe viſurus ſum, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius*, vel *alienus*, quod perinde eſt? Anne decuiſſet, ita loqui *Jobum*, ſi tantummodo locutus fuiſſet de ſui reſtitutione in ſtatum priſtinum? Non plane: nemini quippe venire in mentem poterat, eum poſt recuperatam ſui corporis ſanitatem, atque divitias alium ab eo fore, qui ante eorum amiſſionem fuerat. At vero apprime congrua ea phraſis eſt, ſi ſermonem habeat de ſui reſurrectione poſt mortem. Poſſet enim quis, tametſi immerito, ſibi in animum inducere, corpus redivivum idem non eſſe, ac fuerat antequam redactum eſſet in pulverem; adeoque eandem non eſſe perſonam ante mortem & poſt reſurrectionem. Aut ego vehementer fallor, aut hæc *Clerici* temeritatem in propatulo ponunt, & magnopere caſtigant; *Clerici*, inquam, qui in hujus loci expoſitione a communi tum Catholicorum, tum Proteſtantium ſententia recedere non dubitavit, non alia, uti videtur, de cauſſa, niſi ut ſequeretur judaizantem *Grotium*.

Verum aliud eſt quoque ad rem hanc confirmandam non minus efficax argumentum, quod ex verbis, quæ *Jobus* integro huic loco præmittit, conficitur. Scilicet, poſtquam vir patientiſſimus uſque ad comma 23. Capitis XIX, in quo textus, quo de agimus, continetur, ſtatum ſuum miſerrimum deſcripſiſſet, deploraſſetque; mutato repente ſtylo, velut extra ſe raptus, *Quis mihi*, inquit, *tribuat, ut ſcribantur ſermones mei, quis mihi det, ut exarentur in libro ſtylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte ſculpantur in ſilice?* nempe, ut veroſimillimum videtur, in *petra*, quæ ſepulcro ejus juxta vetuſtiſſimum Orientalium morem apponenda erat. Porro verba, quæ ſanctus *Job* tum in libro *ſcribi* & imprimi, tum in petra ſepulcrali inſculpi tantopere deſiderabat, alia eſſe non poſſunt, quam quæ ſequuntur: *Scio quod Redemptor meus vivit &c.* ſcilicet particula ו *va*, quam hic S. *Hieronymus* vertit *enim*, ac plerumque copulativa eſt, hic cenſenda *explanativa*, ut perinde valeat ac *videlicet*, *nimirum*, *nempe*: non eſt enim veriſimile, eum deſideraſſe, ut ſui omnes ſermones, ac verba omnia, quæ ad illud uſque tempus tulerat, in *ſilice* inſculperentur. At vero eſt ne credibile, *Jobum* ea verba: *ſcio enim* &c. tanto digna honore exiſtimaſſe, aut ipſum tale de iis in petra inſculpendis deſiderium inceſſiſſe, ſi nihil aliud præter liberationis ab ærumnis hac in vita obtinendæ, ſeu proximæ in ſtatum ſalutis priſtinum reſtitutionis ſpem continerent? Altius profecto *Jobi* animum reſpexiſſe credendum eſt, atque cenſendum, ſupernaturali colluſtratum luce eo ſe convertiſſe virum ſanctiſſimum, unde potiſſima, immo omnis fidelium conſolatio deſcendit; nempe ad *Meſſiam* liberatorem; ac tum ejuſdem, tum ſui ipſius a mortuis reſurrectionem deſignare voluiſſe. Et quidem quum *Job* jam præcedente Capite XVII. ſeſe omnem præſentis vitæ ſpem abdicaſſe, ſolaque niti futuræ vitæ ſpe, aperte ſignificaſſet, (illud quidem, quum ait, *ſolum ſibi ſupereſſe ſepulcrum*, & dies ſuos tranſiiſſe, & *dixiſſe putredini*,

pa-

Digitized by Google

pater meus es tu, mater mea, & ſoror mea vermibus: alterum, quum rogat ſocios, *ubi eſt ergo præſtolatio mea?* & *patientiam meam*, ſeu expectationem meam, *quis conſiderat?*) qui credibile eſt, exultationem, quam ipſe prodit Cap. XIX. in allato textu, fluxiſſe totam ex concepta in ſtatum priſtinum reſtitutionis ſpe, & non citius ex certa fiducia vitæ futuræ, & a mortuis reſurrectionis?

Quod attinet *Clerici* objectiones, eæ facile diſſolvuntur. *Hebræi*, inquit primo loco, *dogma* de futura vita, & reſurrectione, *quod alioqui credunt*, *hinc exculpi non putarunt*. Reſpondeo primo. Non mirum, quod *Hebræi*, in hiſce *Iobi* verbis non videant neque reſurrectionem *Meſſiæ*, quem moriturum non credunt; neque reſurrectionem *Jobi*, quoniam Gentiles, e quorum numero erat *Job*, reſurrecturos non putant: ac præterea non mirum, ſi verum hujus loci ſenſum non percipiant carnales homines, qui in pleriſque ſacræ ſcripturæ locis, quæ ſublimius aliquod myſterium continent, intelligendis, explicandiſque caligant: ut præteream, haud paucos eorum reſurrectionem mortuorum non credere. Secundo. Judæis recentioribus oppono *Scholiaſten* Hebræum a *Mercero* laudatum, qui ea verba ita explicavit: *ſuper pulverem* (ideſt ſuper habitantes in pulvere, ſive ſepulcro) *ſurget ad dandum eſſentiam, & exitum omni invento, quem invenerit ſuper pulverem*: tum multo majorem LXX. *Interpretum* & *Parafraſtis Chaldæi* auctoritatem, qui ea verba interpretantur de mortuorum reſurrectione. Nam *Septuaginta* ita reddunt: Οἶδα γὰρ ὅτι ἀέναός ἐς ι ὁ ἐκλύειν με, μέλλων ἐπὶ γῆς ἀναστῆσαι τὸ δέρμα μου τὸ ἀνατλῶν ταῦτα, Novi, æternum eſſe eum, qui me ſoluturus eſt, ſuper terram ad ſuſcitandam pellem meam, quæ ſuffert iſta. *Paraphraſtes* autem *Chaldæus* ita habet: בתר בדין פורקני יה על עפר יקום ואנא ידעית דפריקי קים ומן *Et ego ſcio, quia Redemptor meus vivus eſt, & poſthac redemptio ejus ſupra pulverem ſurget*. Quæ verba proculdubio ſatis indicant reſurrectionem a mortuis.

Ad illud vero de Amicis *Jobi* facilis eſt & prompta reſponſio, eos ex illis fuiſſe ineptis, & importunis conſolatoribus, qui non conſolationem adferunt, ſed amaritudinem, afflictionemque addunt afflicto. Quære in illis conſolationis verba, & nulla invenies, ſed ſolummodo importunas quaſdam quæſtiones, & digreſſiones prolixas. Et quod majus eſt, toti ſunt in ſugillando, accuſandoque patientiſſimo viro, acſi eas omnes acerbiſſimas ærumnas ſibi conſcivisset ſceleribus ſuis: quare Dominum ad iracundiam provocarunt, eo quod *non eſſent locuti rectum coram* ipſo. Quid igitur mirum, ſi intempeſtivi iſti *Paracleti* uberrimum conſolationis fontem, qui eſt alterius vitæ remuneratio, imprudentes præterierunt? At Deus ſaltem, inquit *Clericus*, ſi res jam revelata, aut alias nota erat, *monuiſſet Iobum, ſe effecturum, ne ipſum conſtantiæ ſuæ pœniteret, æternis & eximiis in eum collatis præmiis*. Immo, inquio ego, ſi res hæc nondum revelata, aut alias *Jobo* non cognita fuiſſet, tunc congruum erat, ut eam illi manifeſtaret, ne videretur, ipſi tam uberem conſolationis fontem quadantenus invidere. Quod ſi maluit Deus *de creatione crocodili*, & *hypopotami*, *quæ*, ut ait Clericus, *Jobum terrere potuerunt potentiæ metu*, *ſolari vix potuerunt*, verba cum ipſo facere, id in cauſſa eſſe potuit, quod noverat, ea notitia nequaquam carere patientiſſimum virum; eaque jam ad omnes conſtanter ferendas ærumnas ſuas, ſatis roborari. Et ſane concipi vix poteſt (ut & hoc ceteris addamus argumentum), quomodo *Job* abſque omni vitæ futuræ ſpe tanta in graviſſimis ærumnis conſtantia divinæ ſeſe voluntati ſubjecerit, ut ejuſdem *ſufferentiam* Jacobus Apoſtolus in aliorum exemplum celebrarit. Epiſt. Cath. V. 11.
Quod igitur *Moſes*, aut alius quicunque fuerit ejus libri auctor, repræſentet, Deum nihil de ſpe vitæ futuræ attigiſſe, id potius indicat, eam ſententiam communem, vulgaremque eo loco ac tempore fuiſſe, quam defuiſſe *Jobo* viro illuminatiſſimo.

Quæ quum ita ſint, jam ſe ipſa concidit

Digitized by Google

cidit quarta objectionis pars, quam item ſuppeditat temeritas *Clerici*, contendentis *Hebræos* vetuſtos caruiſſe cognitione futuræ vitæ, & reſurrectionis mortuorum. Nam ſi ejus expers non fuit *Job* Gentilis, eaque clare prodita in ejus libro reperitur; qua veritatis ſpecie poterit affirmari, eam non habuiſſe *Hebræos*, populum electum, in quo multo facilius, quam in ceteris populis, primæva iſta traditio conſervari potuit, & apud quem liber *Jobi* ſemper ut canonicus ſummo in honore habitus eſt? An non ad id ſatis eſſe illis potuit inſtructio vetuſtiorum Patriarcharum, & *Moſis* Legiſlatoris, quos præclara hac notitia deſtitutos fuiſſe, ſola temeritas affirmare poteſt? ad quam ut par eſt, retundendam, neceſſarium nequaquam duco, ſingulos excutere hebræorum libros, in quibus magis, minuſve clare exhibetur tum futura vita, tum perennitas animæ, & reſurrectio mortuorum (quod etiam multo prolixius foret, quam inſtituti noſtri ratio patiatur): quouſque enim contrarium non probetur (ut certiſſime a *Clerico* minime probatur) præſumptio hac in parte Hebræis vehementiſſime favet. En vero qua ratione commentum hoc ſuum conatur evince-
In Proleg. Hiſt. Eccl. Cap. VIII. re: *Quum*, inquit, *multus fuiſſet ſermo apud Græcos jam a temporibus Homeri de altera poſt hanc vita, & forte etiam apud Orientales; attamen apud Hebræos V. T. ſcriptores aut altum eſt de ea re ſilentium, aut adeo obſcura ſignificatio, ut Phariſæi rem potius traditioni majorum, quæ quando cœpiſſet, aut unde manaſſet, non conſtabat, quam revelationi divinæ ſcriptis conſignatæ, debere ſibi viderentur.* Paucis in verbis multiformiter peccat vir ceteroqui doctus, ſed qui neſcio quo ſpiritu agere de iis aggreſſus eſt, *quæ ab ethnicis objici judæis poterant*; niſi fortaſſe, ut hoc obtentu revelatam religionem impeteret, erga quam minus bene affectum ſeſe aliis quoque declaravit, aut ſaltem declarare viſus eſt. Multiformiter, inquam, peccat. Nam primo innuit, ſermonem de altera poſt hanc vita *Homeri* temporibus apud Græcos cœpiſſe, quum certum eſſe debeat, ſententiam hanc nullo non tempore inter eos floruiſſe. Secundo, ut exploratum ponit, Hebræos nonniſi ex revelatione in veteris teſtamenti libris propoſita notitiam haurire potuiſſe de altera vita; quum exploratum ſit, Hebræos, non ſecus ac alias gentes, quin & eo facilius, quo magis ipſorum Progenitores pietatem coluerunt, ex primæva, perennique traditione hanc habere notitiam potuiſſe. Ea propter licet *altum* foret, ut inquit ille, apud V. T. Scriptores *ea de re ſilentium*, aut tantummodo *obſcura* quædam *ſignificatio* (quod quam verum ſit, hujus loci non eſt examinare); exinde tamen confici non poſſet, judaicum populum ea caruiſſe notitia, quam Gentiles abſque revelatione obtinuerunt. Hinc, ut demus, quod ceteroqui *Clericus* non probat, viſum eſſe *Phariſæis potius traditioni majorum, quam revelationi* in ſacris libris comprehenſæ ſeſe *rem hanc debere*; nihil id *Clericum* juvat, dum non evincat (quod nunquam præſtare poterit), Majores, unde fluebat illa traditio, ſectæ phariſaicæ fundatoribus multo vetuſtiores non fuiſſe, ſeu a primis ipſis humani generis propagatoribus non effluxiſſe, ut nos quidem certiſſime exiſtimamus: nihil enim faciendum ducimus, quod ille temere ait, minime conſtaſſe, *quando* ea traditio *cœpiſſet*, & *unde manaſſet*, quum nullum prorſus adferat hujus, quam Phariſæis ac fere omnibus Hebræis adſcribit, ignorantiæ fundamentum. At quicunque ſapiunt, firmiſſime tenebunt, *Phariſæos*, ſi ea de re fuiſſent rogati, hanc eſſe perennem ab orbe condito, vel inſtaurato humano genere traditionem, nihil hæſitantes reſponſuros. Errat ego immaniter, vel prorſus illudit *Clericus*, quum ſubdit, *Sadducæos*, *eam cum reliquis Phariſæorum traditionibus rejeciſſe*; quaſi vero ſolas Phariſæorum traditiones, & non alia quoque communia dogmata rejeciſſent *Sadducæi*, quos ab *Epicuræorum* doctrina & vita parum abfuiſſe conſtat. Ridendum eſt vero, quod ipſe *Clericus* ſubdit, eos *alteram vitam in lege & Prophetis invenire non*

po-

potuiſſe: Unde enim novit ille, *Sadducæos* aliquando, & quidem animo ab affectionibus & præjudiciis vacuo, eam quæſiiſſe? Multo ſane veriſimilius eſt, ipſos invenire noluiſſe eam veritatem, quæ ſibi, utpote fere *Epicureis*, nimium incommoda videretur. Nam ceteroqui, etſi extitiſſet tantummodo *obſcura ejus ſignificatio, in lege & Prophetis*; non deerant certe *Sadducæis* præſidia, quibus eam valuiſſent certo detegere, ſi quidem ſincere quærere voluiſſent. Hinc non mirum, ſi *Phariſæi* ipſos ab eorum ſententia deducere nequiverunt (quod fruſtra, irritoque conatu urget *Clericus*); nam iis, qui in reſpuenda veritate obſtinatiores ſunt, deſunt nunquam effugia, ut ſeſe veritati ſubtrahant; & quum aliud non poſſunt, oculos claudunt, obſtruuntque, ne micantem lucem percipiant. At quid hic *Clericus Phariſæos* duntaxat memorat, ac ſi ii ſoli cum *Eſſenis*, de quibus paullo ante mentionem fecerat, huic ſectæ adhærerent, vitaque altera, & mortuorum reſurrectio opinio eſſet propria illius ſectæ, non dogma nationis integræ, una dempta *Sadducæorum* ſecta, hominum ſcilicet manipulo, ſi ad totam univerſamque comparentur judaicam nationem. Hinc etiamſi verum eſſet quod indicare *Joſephus* videtur, Phariſæos, & *Eſſenos* ita quod credebant expreſſiſſe, *ut quæ dicebant, Græcis Poetis ac Philoſophis accepta referre deberent* (quod tamen intelligendum de aliquibus, non de omnibus); hinc tamen nemo ſanæ mentis deduxerit, hoc dogma a *Græcis* ad *Hebræos* commigraſſe: facile enim potuerunt homines aliqui profanæ eruditionis oſtentandæ gratia commune, antiquiſſimum, ac maxime domeſticum dogma *Græcorum*, aut Philoſophorum placitis, aut Poetarum figmentis accommodare.

Ceterum, hebraicum populum de altera vita rectiſſime ſenſiſſe, fidem præferunt indubiam duo eorum *Eccleſiaſtici* & *Sapientiæ* libri: in quibus, ac præſertim in altero, luculentiſſima ſunt de bonorum, malorumque poſt mortem retributione teſtimonia. Leguntur præ ceteris Capita III. IV. & V. quæ ferme integra in ea re explicanda inſumuntur. Neque vero reponat *Clericus*, libros illos non continere legem judaicam, nec eſſe Hebræis *authenticos*. Nam reſponſio in promptu eſt, omnino ſufficere, eos libros & auctores habere hebræos, & publice apud illos eſſe receptos, ſeu legi publice, ut inde conficiatur, communia & præcipua eorum dogmata continere; præſertim quum *Sapientiæ* liber data opera adverſus *Sadducæos* videatur conſcriptus, quorum inſania graphice deſcribitur Cap. II. Deinde vero, quum liber iſte tam diſerte, copioſeque diſſerat de altera vita, argumento eſt validiſſimo, ejuſmodi dogma non tunc recens fuiſſe apud eos invectum, ſed jampridem vetuſta traditione firmatum. Quod utique confirmari poteſt ex eo, quod Gentilium nemo hanc *Hebræis* ignorationem objecerit. At objicere tamen eos potuiſſe contendit *Clericus* hanc *Legi Moſaicæ omiſſionem*, propterea quod, quidquid ſit de poſterioribus ſcriptis, nec in ea, quin nec in ipſis Prophetis, *tanta res, & tam neceſſaria ad conſervationem Religionis & virtutis*, expreſſa fuerit. Eo ſcilicet animo erga Religionem revelatam affectus eſt *Clericus*, ut defectum hunc *Moſaicæ* legi, quæ procul dubio a Deo eſt, objiciendum, ſeu objici poſſe non dubitet. At quid opus erat, inquio ego, ut *Moſes* & *Prophetæ* eam data opera veritatem exprimerent, quam iis, quibus ſcribebant aut loquebantur, naturali jam lumine, perennique traditione perſpectam eſſe ſciebant? Satis profecto fuerat, ut eam aliunde notam veluti fundamentum eorum, quæ dicebant, ſupponerent. Hoc ipſo enim veritati hujuſmodi teſtimonium perhibebant, eamque ſin magis, æque ſaltem, ac ſi eam diſerte expreſſiſſent, confirmabant. At vero *Moſem*, & *Prophetas* pro fundamento eorum, quæ dicebant, aut ſcribebant, poſuiſſe alterius vitæ, futuræque retributionis notitiam, vel ex eo manifeſte colligitur, quod plurima ſcriptis mandarunt, quæ proculdubio intelligi vellent a ſuis, neque tamen poſ-

ſent, niſi ſuppoſita animæ poſt mortem ſuperſtitis & immortalis notitia. Et ſane qui intelligi alia ratione potuiſſent, quæ *Moſes* ſcribit in *Pentateucho* ſuo, ex. gr. *Enochum*, poſtquam *ambulaſſet cum Deo*, in præmium pietatis ſuæ ablatum ab ipſo, ſeu juxta multorum ſententiam e vivis exemptum: *Abrahamum*, dum mortuus eſſet, *congregatum eſſe ad populum ſuum* (*a*); & antea ipſi dixiſſe Deum: *ego ſum merces tua magna nimis*. Iſaacum per mortem *appoſitum eſſe populo ſuo*: *Jacobum* proxime moriturum dixiſſe Domino: *expectabo ſalutare tuum*; & ad Filios: *ego congregor ad populum meum*, ideſt morior: mortuum denique, & ipſum *appoſitum eſſe ad populum ſuum*: & ut alia multa prætercam, Deum vetuiſſe Iſraelitis, ne ritus & mores Cananæorum adoptarent, eumque inter ceteros, qui apud illos vigebat, *quærendi a mortuis veritatem*. An vero hæc *Moſes* prudenter ſcripſiſſet popularibus ſuis, niſi exploratum apud illos fuiſſet, animas hominum ſimul cum corpore non interire, ſed ſuperſtites, adeoque immortales eſſe; quum hujuſcemodi dicta, nonniſi hoc poſito intelligi valerent, veramque ſententiam aliquam continere? Simile argumentum confici poteſt tum ex iis, quæ narrantur in libris Regum de Anima *Samuelis* evocata a *Saule* per *Pythoniſſam*; de anima mortui *pueri* intra eum *reverſa*; de puero altero ſuſcitato ab *Eliſæo*; & de *cadavere*, quod oſſium ipſius contactu *revixit*; tum ex innumeris Prophetarum dictis, quæ hic indicare, nedum referre non vacat. Sed quæ hucuſque attigimus ſatis profecto ſunt, ut inſanire merito cenſeatur quiſquis *Hebræos* priſcos alterius poſt mortem vitæ ignaros fuiſſe contenderit. Et ſane, quum Hebræis præ omnibus aliis gentibus vera origo hominis innotuerit; qui veriſimile eſſe poterit, hanc maximi certe momenti de immortalitate animæ veritatem, unde pendet Religio omnis naturalis, ac revelata, quamque norant gentes ceteræ, eos latuiſſe? Sed hac de re pro inſtituto noſtro jam nimis multa, niſi comprimendæ *Clerici* audaciæ neceſſaria viſa fuiſſent.

Gen. V. v. 24. — Ib. XXV. 8. — Ib. XV. 1. — Ib. XXXV. 29. — Ib XLIX. 18. 29. 33. — Deuter. XVIII. 11. — I. Reg. XXVIII. — III. Reg. XVII. 22. — IV. Reg. IV. 35. — Ib. XIII. 21.

Objectio tertia. Etiamſi admittatur univerſalis de animorum æternitate conſenſus, non exinde tamen ſatis ſententia iſtæc firmatur. Aliæ enim præter quam perennis *traditio*, aut *vox naturæ*, hujus rei cauſſæ eſſe potuerunt: nempe vel humanæ oſtentationis vanitas, ac gloriæ captandæ ſtudium cum aliorum ſuperſtitioſa levitate credendi conjunctum: vel Principum & Legiſlatorum ſive fraus ſive induſtria ad facilius continendos in officio populos, vel ad egregia æque ac difficilia facinora excitandos: vel demum error aliquis communis, qui totum occupaverit orbem; quemadmodum etiam Idololatria, ſeu plurium Deorum cultus a cunctis gentibus receptus videtur.

Reſponſio. Nihil eorum, quæ in objectione recenſentur, ſufficiens eſſe potuit univerſalis conſenſus, quo de agimus, cauſſa: quanquam non diffitendum, ea omnia admiſceri potuiſſe, non quidem ad ſubſtantiam dogmatis invehendam, ſed ad quædam excogitanda, quibus aut ſuavius, aut fortius populorum animis infigeretur; & hi quoque nimia quadam credulitate quæ adjecta forent, exciperent. Sic ambitio Philoſophos, Poetas oblectandi cupido, utilitatis amor Principes permovere potuerunt, ut ſua commenta, aut figmenta procuderent: at hoc ut facerent, in mentem illis nunquam veniſſet, neque populi adeo facile illis, quæcunque dicebant, credidiſſent, niſi jam aliunde hoc dogma clarius

(*a*) Hæc certe dictum ſignificare non poteſt, *Abrahamum* ſepultum fuiſſe in ſepulcro patrum ſuorum: id enim Scriptura ipſa refellit, quæ narrat Geneſ. XXV. 10. ſepultum fuiſſe in *ſpelunca duplici*, *quæ ſita* erat *in agro Ephron filii Saor Hætei*, quam ipſe *emerat a filiis Het*; & conſequenter procul valde a Sepulcro Patrum ſuorum, quod in Chaldea erat, unde, jubente Deo, *Abrahamus* exierat.

Digitized by Google

rius aut obſcurius, tum ex primæva traditione, tum ex interna *voce naturæ* eorum animis inſediſſet. Et quidem nec Philoſophi commentis ſuis, nec ſuis Poetæ figmentis, nec Principes documentis unquam efficere potuerunt, ut univerſali conſenſu exciperetur. Illud potius conſtat, eos ſuis illis additamentis effeciſſe, ut a multis, qui ea vel a ſubſtantia dogmatis ſecernere neſciebant, vel imprudenter exiſtimabant, dogma ipſum his commentis inniti, res ipſa aut rejiceretur, aut in dubium revocaretur. Poſtremo fieri nullatenus poteſt, ut error ullus utcunque fucatus, ornatus, aut inculcatus univerſali conſenſu recipiatur. Univerſalis enim conſenſus, univerſalis cauſſa, ſeu communis omnibus, ſit oportet: quæ profecto nullatenus eſſe poteſt errori obnoxia. Non alia ergo eſſe potuit univerſalis de perennitate animorum conſenſus cauſſa, niſi vel naturalis quidam ſtimulus ac ſenſus, ſeu *vox naturæ* omnibus communis, vel primæva ab uno communi fonte traditio promanans, vel utrunque, ut ſupra dictum eſt. Quoad Idololatriæ exemplum attinet, nego, eam unquam fuiſſe univerſalem, nec ubique eandem; ſed potius ita ubique variam, ut vel ſola varietate falſitatem ſuam liquido demonſtraret.

CAPUT III.

Humanas omnes actiones neceſſarias eſſe, poſt Hobbeſium, *&* Spinoſam *docent ex Proteſtantibus Juris naturæ Scriptoribus* Thomaſius, Coccejus, *aliique non pauci; quorum perniencioſiſſimus error refellitur; demonſtraturque, hominem eſſe vera præditum libertate.*

LIbertatis nomine hoc loco intelligimus *facultatem agendi, & non agendi immunem ab omni neceſſitate.* Et hanc libertatem is habere cenſetur, qui juxta rationem, & beneplacitum ſuum, ſeu prout ſibi videtur, ac lubet, operatur; & ita quidem operatur, ut abſque ulla mutatione eorum, quæ ſunt extrinſeca voluntati, poſſit non agere, imo & non agendi voluntatem concipere. Libertatem ita circumſcribere placuit, ut ſublata omni ambiguitate verborum, quæſtionis ſtatus clariſſime pateat. Sunt enim non pauci tam liberales in admittendo nomine libertatis, quam ſunt ab excludenda neceſſitate alieni. (*a*) At vero deſcripta libertate

P 2 præ-

(*a*) *Libertas & neceſſitas*, ait *Hobbeſius* (Leviath. cap. 21.) *conſiſtere ſimul poſſunt.* Nec mirum, ipſum ita loqui, atque ſentire; etenim *libertatis* vocabulo nil aliud intelligit, ut aperte profitetur, quam *externorum impedimentorum abſentiam*. (Ibid. cap. 14.) Atque exinde deducit (Ibid. cap. 21.) aquam per fluminis alveum *tum libere, tum neceſſitate naturæ verſus declivia moveri*: ex eo ſcilicet, quod abſint *impedimenta externa*, quæ ipſius curſum inhibeant. Nonne ſatis pulchra hæc eſt fluminis libertas? Neque tamen aliam agnoſcit ille in humanis actibus libertatem. Hinc *actiones omnes voluntariæ*, ſubdit, *quæ ſua natura liberæ ſunt* (nimirum *ab externis impedimentis*) *quia tamen cauſſas habent, & cauſſæ illæ alias cauſſas, & ſic perpetuo uſque ad cauſſarum omnium cauſſam primam, nempe divinam voluntatem, neceſſariæ ſunt*. Spinoſa diſerte ſcribit, ſe *libertatem non in libero decreto*, ſeu electione voluntatis, *ſed in libera neceſſitate ponere*. Et paullo poſt (Epiſt. 62.) concedit Carteſio, *nos quibuſdam in rebus nullatenus cogi, ſi per hominem coactum intelligit eum, qui invitus agit*; negat vero, *nos in aliqua re liberos eſſe a coactione, ſi per coactum intelligit qui, quamvis non invitus, neceſſario tamen agit*. Hoc itaque ſenſu ſemper nos *coacte* agere non dubitat, (Epiſt. 49.) quatenus ſemper ab extrinſecis cauſſis determinamur; adeoque cuncta, quæ agimus, *inevitabili neceſſitate* agimus. Nihil ab his diſcrepat *Thomaſius*. Voluntas, inquit, (Fund. J. N. cap. 1. §. 66. & ſeq.) *intrinſece nullam libertatem, ideſt nullam electionem liberam, & indifferentem habet. Servit illa aliis potentiis tam extra, quam intra hominem, quatenus cupidini gratæ ſunt, eamque irritant, & inclinant. Dum autem non ſemper intelligitur quod voluntas agat irritata ab ejuſmodi potentiis, tum hoc intuitu dicitur libera. Dicitur, inquam, ſed non eſt. Nam* volun-

Digitized by Google

prædítum eſſe hominem triplici, potiſſimum ratione demonſtro. Una hæc eſt.

Intima experientia certi ſumus, multa nos facere vel omittere ex propria noſtra ratione, ac beneplacito, ſeu quia hoc agere, & illud omittere bonum eſſe judicamus & nobis libitum eſt; adeoque & ita volumus illud facere, ut tunc quoque eum volumus, poſſimus etiam non velle: qua de re omnium conſcientiam appello. Non igitur dubitandum hominem eſſe vera præditum libertate.

Argumentum hoc ab intimo ſenſu ductum, quo in re quacunque validius nullum, efficaciuſque cenſeri ſolet; in hac tamen nullius eſſe ponderis, ceu animi ſibi nimium blandientis imaginatione unice innixum, perſtricte affirmant humanæ libertatis oſores.

Epist. LXII. pag. 584.

Benedictus de Spinoſa evertere illud ſe poſſe putat paritate lapidis, qui utique *a cauſa externa ipſum impellente certam motus quantitatem accipit, ceſſante cauſæ externæ impulſu, moveri neceſſario pergit. Porro concipe*, ſubdit, *ſi placet, lapidem, dum moveri pergit, cogitare & ſcire, ſe quantum poteſt, conari, ut moveri pergat. Hic ſane lapis, quandoquidem ſui tantummodo conatus eſt conſcius, & minime indifferens; ſe liberrimum eſſe, & nulla alia de cauſſa in motu perſeveraro credet, quam quia vult*. Tunc vero quaſi triumphans concludit: *Atque hæc humana illa libertas eſt, quam omnes habere jactant, & quæ in hoc ſolo conſiſtit, quod homines ſui appetitus ſunt conſcii, & cauſarum, a quibus determinantur, ignari*. Sed immerito triumphat *Spinoſa*; & procul ea fingit de lapide, quæ, ſi cogitaret, minime ei convenirent. Ait enim, illum *connatus ſui conſcium* fore: ſed cujuſnam conatus? Si nullum reipſa exerit, neque ut exerat, opus habet co eo, quod *a cauſa externa ipſum impellente certam motus quantitatem accipit*. Neque vero poteſt lapis ullo modo *conari*: nam *conari* proprie eſt inſitis viribus niti; cujuſmodi viribus plane deſtituitur lapis. Non ſciret itaque lapis conari ſe, ſed tantummodo *moveri*: quæ duo valde diverſa ſunt: nam & qui cymba vehitur, vel rheda, aut ab alio trahitur, vel impellitur, movetur quidem; ſed tamen ad hunc motum exercendum ipſe minime conatur. Non poſſet ergo lapis, tametſi cogitare fingatur, *credere*, ſe *liberrimum*, vel ullo pacto liberum *eſſe*, quemadmodum poteſt homo, ob contrariam utique rationem. Deinde, ſi lapis ille ſuaviter imaginaretur, ſe liberum eſſe, facile deprehenderet errorem ſuum, inito ſnarum virium experimento: ſi nempe vellet eum, quo fertur, cohibere motum, aut retardare, vel alio flectere; ut vellet profecto, ſi prævideret futurum, ut aut in duriorem lapidem, a quo eſſet confringendus, impingeret; aut in ignem rueret, a quo ſolvendus eſſet in calcem. At homo, qui libere movetur, motum, ut lubet, ſuum flectit alio, accelerat, retardatque, atque etiam ſiſtit omnino. At quoniam *Spinoſa* fingit, lapidem illum cogitare, fingamus etiam nos, eundem poſſe ſupra ſemetipſum reflectere, ut reflexionis capax

voluntas hominis ſemper irritatur, etiamſi id fiat inſenſibiliter. Concludit vero hac vere digna *Thomaſii* ſententia: *& qui hæc agnoſcit, nec putat, ſe libere agere, & abſque irritatione, is jam deſiit deſipere*. Sic, *Thomaſio* judice, *deſipiunt* omnes, qui ſe liberos arbitrantur: & judice *Spinoſa* homines idcirco ſe *liberos eſſe putant, quod actionum ſuarum ſunt conſcii, & ignari cauſſarum, a quibus determinantur*. Fateor *deſipientiam* hanc, & *ignorantiam* multo mihi cariorem eſſe, quam horum Scriptorum ſapientiam, atque peritiam. At illos potius plane deſipere demonſtrabo, poſtquam unicum adhuc ex Proteſtantibus *Germanis* de jure Scriptoribus commemoravero. Is eſt celebris *Coccejus*, qui docet, (In diſput. de dolo, & culpa &c. §. 2.) *neceſſitatem vitioſæ libertati opponi*; adeoque *libertatem non conſiſtere in indifferentia actuum ad contradictoria; ſed in eo, ut quæ quis agit cum aſſenſu pleno, & complacentia agat, etiamſi aliter agere non poſſit: ut ſi quis in Belgium navigare volens, vehementia venti eo feratur*.

capax eſt homo. Hoc poſito, poſſet ipſe utique animadvertere, ſe non ex propria ratione, & beneplacito, non ob aliquod motivum, quod ipſe inquiſiviſſet, & expendiſſet, moveri cœpiſſe; adeoque ſeſe ad motum illum minime determinaſſe, aut incitaſſe; ſed ſibi aliunde, & ab extrinſeco adveniſſe; quemadmodum homo quum vehitur, aut trahitur, aut ab alio propellitur, hoc ipſum facile deprehendit. Denique lapis ille nunquam foret conſcius propriæ determinationis ad motum; quia hæc in illo nulla foret: homo autem ſibi conſcius eſt non proprii tantummodo motus, ſed etiam propriæ determinationis: ſcilicet, intime ſentit, & experitur ſeſe a ſeipſo ad motum, aliamve actionem, prout vult, & quando vult (ſaltem in caſibus pleriſque) determinari. Atque hoc quidem illud eſt, quo argumentum pro libertate ductum ab intima experientia, potiſſimum nititur. Ad quid igitur advocat hic *Spinoſa* exemplum lapidis ab exteriore cauſſa ad motum impulſi? qui ut fingatur vel maxime cogitare, nunquam tamen fingi poteſt intimo ſenſu percipere (ut percipit homo) ſemetipſum ad motum determinare, quum reipſa ſeſe nequaquam determinet. Mirum itaque, manifeſtam adeo, enormem, atque multiplicem hominis a lapide diſparitatem non vidiſſe virum ceteroqui ingenio ſatis acuto; atque auſum fuiſſe, quaſi ex tripode pronunciare: *hæc humana illa libertas eſt, quam habere omnes jactant*; atque contendere, nullam aliam eſſe in nobis de libertate agendi conſcientiam *præter illam, quam exemplo lapidis explicuit*. Sed quid non poteſt in præconcepta opinione obfirmatio? (*a*)

Verum, ut quod cœpit, Spinoſa tueri pergat validius, a fictione lapidis in metu poſiti, & cogitantis, ad eorum exempla tranſilit, qui quum liberi reipſa non ſint, ſeſe tamen liberos putant. *Sic* inquit, *infans ſe lac libere appetere credit; puer autem iratus vindictam velle; & timidus fugam. Ebrius deinde credit ſe ex libero mentis decreto ea loqui, quæ poſtea tacuiſſe vellet. Sic delirus, garrulus, & hujus farinæ plurimi, ſe ex libero mentis decreto agere, non autem impetu ferri credunt.* At undenam novit ipſe *infantes*, *pueros*, *deliros*, *ebrios* (quibus paullo poſt *dormientes* addit, atque *ſomniantes*) credere, ſe libere agere ea quæ agant? Anne meminit ea quæ, quum infans & puer eſſet, cogitavit? vel expertus novit quid deliris, atque ebriis de imaginaria libertate ſua videatur? Ego certe, qui tum memoria hac, tum hac experientia careo, negabo facile, eos credere ſe eſſe liberos, qui liberi, non ſunt: ſcilicet *infantes*, *deliri*, *ebrii*, & quandoque *ſomniantes*, agunt quidem multa; ſed ſibi non arrogant eam, qua non gaudent, libertatem, nec de ea tum cogitant: neque reflectunt ſupra modum, quo agunt, vel ſupra principium, quo agunt; ſed ſimpliciter agunt, utunturque directa tantummodo, non etiam reflexa cogitatione. Sed ut demus etiam, illos reipſa credere ſe liberos eſſe (quod quidem aſſerit, ſed non probat *Spinoſa*) nihil ne ille *infantem*, *delirum*, *ebrium*, *ſomniantem* inter, ac hominem *maturum*, *vigilem*, *ſobriumque* diſcriminis eſſe putarit? Anne infantes, deliri, ebrii, ſomniantes reflectunt ſupra ea quæ agunt, ac ſupra internas affectiones ſuas? Anne deliberant, quid ſint acturi, anne inquirunt, expendunt, comparantque invicem rationes, ob quas agant, necne? ſine quibus nulla eſt libertas. An de libertate, ſi quam ſibi videantur habere, data opera inquirunt, diſceptantque? An conſulto periclitantur, num poſſint non agere, quæ agunt, aut quod volunt, non velle, aut cohibere impetum, quo feruntur; & in hunc finem modo hoc, modo illud agunt, quin ulla extrinſecus ratio illis ſuperveniat? Anne demum attentiſſimos ſe præbent ad id, quod intime ſentiunt, ut de libertate, qua ſe gaudere arbitran-

(*a*) Hæc ſane una potuit illi ea ſuggerere verba: *ego ſane ne meæ conſcientiæ, hoc eſt rationi contradicam, & ne præjudicia, & ignorantiam foveam, nego, me ulla abſoluta potentia cogitare poſſe quod vellem, & quod non vellem, ſcribere.*

trantur; certi fiant? Minime gentium. Hæc vero omnia homines maturi, ſobrii, ac præſertim philoſophi præſtant. Eſt itaque mera illuſio horum intimum ſenſum de inſita libertate cum vana illorum, ſi quæ ſit, quod nunquam crediderim, credulitate comparare. Sed illud etiam comparationem iſtam profligat, quod ſi ex eo, quod infantes, deliri, ebrii, ſomniantes falluntur, dum ſeſe liberos credunt, recte inferretur, vigiles etiam ac ſobrios æque facile falli poſſe, dum de ſe idem credunt, putantque ſeſe intimo ſenſu libertatem percipere; poſſet etiam inferri nos falli poſſe in omnibus, quæ clariſſime, & evidentiſſime cognoſcere putamus; adeoque de re nulla nos certi eſſe poſſemus. Quæ quidem conſecutio, quanquam *Pyrronicis*, ac *Scepticis* maxime arrideat, tamen a ſapientum omnium ſenſu prorſus abhorret; præſertim quia Deo O. M. ſumme injurioſa eſt, adeoque & principii, unde profluit, falſitas tanquam comperta & explorata merito habenda eſt. Jam itaque deſinat crocitare *Spinoſa*, ac ineptiſſimis exemplis certiſſimæ veritati ne amplius reluctetur: neque illud etiam ultimo loco fingere audeat, homines ſeſe liberos *propterea* tantummodo *credere, quod res quaſdam leviter appetant, quarum appetitus facile poteſt contrahi memoria alterius rei, cujus frequenter recordamur*. Nam haud tam levi fundamento niti generalem hominum de ſibi inſita libertate perſuaſionem, conſtat ex dictis. Quid? Quod hoc, quod ipſe *præjudicium* appellat, *omnibus hominibus innatum eſſe* ultro concedit. Ergone falſitas omnibus hominibus innata putanda eſt? Id mediusfidius abſque ſupremi numinis naturæ conditoris injuria dici non poteſt.

Neſcio tamen, annon majorem Deo O. M. injuriam inferat *Bælius* ea, qua utitur, hypotheſi ad eripiendam huic ex intima experientia deducto argumento certitudinem. Si *Deus* inquit, *ita leges unionis animæ cum corpore temperaſſet, ut omnes animæ modificationes eſſent tum inter ſe, tum cum certis cerebri modificationibus neceſſario connexæ, profecto illud idem in nobis contingeret, quod experimur*. Adeoque ineſſet nobis ſenſus *Idearum, affirmationum, deliberationum, velleitatum, volitionum. Sive enim volendi actus ſit nobis ab externa impreſſus cauſſa, ſive a nobiſmetipſis productus, illud æque verum erit, nos velle, & intimo ſenſu percipere quod velimus. Et quandoquidem cauſa iſta exterior quantum vult, volitioni, quam nobis imprimit, admiſcere valet oblectationis, interdum experiri poſſemus voluntatis noſtræ actus nobis infinite placere, eoſque illo nos ferre, quo appetitiones noſtræ validius propendent*. Hoc ego totum facile conceſſerim, ſi tamen Deus poſſet perpetuo nobis illudere; ſi poſſet de conſtanti perennique deceptione noſtra oblectari; ſi poſſet omnem nobis certitudinem eripere, nullo nobis relicto medio, quo verum a falſo, certum a dubio, bonum a malo tuto ac certo ſecernere poſſemus. At hoc ipſum apertiſſime pugnat cum idea, quam habemus omnes Dei infinite boni, veracis, providi, φιλανθρωποτάτου, ſeu *hominum, creaturarumque ſuarum amantiſſimi*. Abſit igitur, ut hoc vaniſſimum commentum argumento huic noſtro pro libertate homini aſſerenda ex intima experientia deducto, vel minimum detrahat certitudinis gradum. Ratio nunc altera proponenda eſt, quæ ita ſe habet.

Réponse aux questions d'un Provincial Cap. CXL.

Homo cenſendus eſt liber, ſi neque ab exteriore ullo principio cogatur, neque a natura determinetur ad peculiares actiones; neque demum ab objectis ulla ei neceſſitas imponatur. At vero homo imprimis ad plurima agenda nullo externo cogitur principio. Quo enim quæſo? Non hercle a Deo, qui, ut cetera modo omittam, non poteſt hominem cogere ad tot ſcelera, quibus ille ſe coinquinat ſæpenumero. Non a primo aliquo principio malo (quod delirantes *Manichæi* admittebant); nam nullum omnino eſſe hujuſcemodi principium, certa res eſt: non ab agente aliquo creato; nullum enim creatum agens in voluntatem agere quidpiam valet. Experientia denique, & intimus ſenſus nul-

lum.

lum externum principium agnoſcit. Riſum vero meretur, quod ait *Spinoſa* eſſe quidem *cauſſas externas*, *a quibus homines neceſſario determinentur*, ſed ab iiſdem eas *ignorari*; quum nullum aſſertionis hujus fundamentum afferat, niſi forte abſurdiſſimam hypotheſim ſuam de rebus omnibus neceſſario ex divina ſubſtantia promanantibus. Hominem vero a propria ipſa natura nequaquam determinari, explorata res eſt. Quam ob cauſam bruta animalia ejuſdem generis omnia eaſdem ſeu omnino ſimiles actiones conſtanter edere videmus: at homines varii, vel vario etiam tempore iidem, variiſque in circumſtantiis varia omnino, totoque cælo quandoque diverſa operantur. Demum nullam objecta homini neceſſitatem imponunt; ea enim a ratione propoſita, ad ſummum voluntatem alliciunt; at eam determinare non valent, quum careant omni actione; neque poſſunt ipſam ad ſeſe determinandam compellere, quum non ſint infinitæ virtutis, neque unumquodque eorum totam expleat voluntatis capacitatem; quemadmodum explet, aut bonum generatim, aut perfecta cujuſque felicitas. Iis igitur reſiſtere valet voluntas; nec obſequitur quidem, niſi quia ſuo modo, hoc eſt libere vult: quia videlicet ita eſt ſuapte natura comparata, ut nonniſi quod bonum videtur, & placet, velit (ei porro placere nihil poteſt abſque aliqua cauſſa ſeu momento a ratione propoſito), & ad illud perſequendum inſita ſibi virtute ſe ipſam flectat, atque determinet: neque plus aliquid ad libertatem exigitur. Eſt igitur homo revera liber.

Tertia ratio communiſſimo, atque perpetuo hominum conſenſu nititur. Omnes enim homines ſeſe liberos credunt: omnes vero homines in re præſertim propria, ſeu quæ ad propriam experientiam ſpectat, falli, abſurdum eſt aſſerere, quod tamen aſſerunt *Spinoſa*, & *Thomaſius*. Et quidem *in omni re* ut optime Tullius, *conſenſio omnium gentium lex* (vel ut habet alibi) *vox naturæ putanda eſt*. At qua quæſo in re alia æque, ac in hac conſenſere gentes omnes, aut conſentiunt? Univerſalis hujus conſenſionis certiſſimum argumentum eſt, quod nullus eſt populus, qui nullis regatur legibus; nullus eſt populus, qui non cenſeat alias quidem actiones laude præmioque, alias vituperatione & pœna dignas; nullus ubi non hortationes, non preces, non minæ adhibeantur, ut ad agendum aliquid alii inducantur, excitenturque. At vero quiſnam adeo deſipiens ſit, qui velit præſcribere leges homini, quem credat neceſſario operari? (*a*) Quinam actiones ejus laude præmioque, vel vituperatione, Tuſcul. lib. 1. cap. 13.

(*a*) Spinoſa ſuſtinet (Epiſt. 49) *inevitabilem rerum neceſſitatem neque leges divinas, neque humanas tollere. Nam documenta moralia*, inquit, *ſive normam legis ab ipſo Deo accipiant, ſive non, divina ſunt, & ſalutaria; & ſi bonum, quod ex virtute, & ex amore Divino ſequitur a Deo tanquam judice accipiamus, vel quod ex neceſſitate Divinæ naturæ emanet, non propterea magis, aut minus optabile erit; ut nec contra mala, quæ ex malis operibus ſequuntur, ideo quia neceſſario ex iiſdem ſequuntur, minus ſunt timenda: & denique ſive ea, quæ agimus, neceſſario, ſive libere agamus, ſpe tamen, aut metu ducimur. Quare falſo aſſeritur*, concludit, *me ſtatuere præceptis nullum relinqui locum*. At *Spinoſa* rem involvit, ideaſque perturbat. Omnes enim clare intelligunt, aliud eſſe legem divinam, aliud eſſe rem, ſeu emanationem divinam. Deinde *bonum*, utique etiam *neceſſarium*, eſt optabile; & *malum*, tametſi neceſſarium, eſt *timendum*: ſed & illius *optatio* ſive deſiderium & hujus *timor* fruſtranea ſunt, ſi actio, ex qua neceſſario ea ſequuntur eligi, vitarive non poteſt. Quid vero refert, ſi ſemper (quod ego non facile conceſſerim) *ſpe* aut *metu* ducamur, ſi & *ſpes*, & *metus* ſint neceſſaria? Ergone idcirco mandatis locus relinquitur, ſi ſublatis mandatis omnibus, æque omnia non ſecus, ac iiſdem poſitis, contingerent? Melius in ſpeciem humanis legibus alibi proſpicit *Spinoſa*, poſita etiam inevitabili agendi neceſſitate. Qua de re ita diſſerit. (Ethices parte IV. prop. 37. Schol. 2.)

Digitized by Google

ne, & pœna dignas cenſeat ? (*a*) Quis preces in illum, hortationes, minaſve adhibeat? Inſanum eſt vero, quod omnes ſibi perſuadent verum eſſe, inficiari: nihilque magis temerarium fingi poteſt, quam affirmare univerſalem omnium perſuaſionem eſſe meram *ignorantiam*, & *præjudicia*, ut ſentit *Spinoſa*, aut *deſipientiam*, ut Thomaſius. Igitur veriſſimum cenſeri debet, hominem eſſe preditum facultate agendi, & non agendi ab omni neceſſitate immuni: quod eſt eſſe liberum.

Objectio prima. Dubitari non poteſt, om-

2.) *Qua ratione, inquit fieri poſſit, ut homines qui affectibus neceſſario ſunt obnoxii, atque inconſtantes, & varii, poſſint ſe invicem ſecuros reddere, & fidem invicem habere, patet ex propoſitione 7. hujus partis & propoſitione 39. partis III. nempe quod nullus affectus coerceri poteſt, niſi affectu fortiore & contrario affectui coercendo; & quod unuſquiſque ab inferendo damno abſtinet timore majoris damni. Hac igitur lege ſocietas firmari poteſt, ſi modo ipſa ſibi vindicet jus, quod unuſquiſque habet ſe vindicandi, & de bono & malo judicandi; quæque adeo poteſtatem habeat communem vivendi rationem præſcribendi, legeſque ferendi, eaſque non ratione, quæ affectus coercere nequit, ſed minis firmandi: quibus ſcilicet incutiatur timor majoris mali, quam ſit bonum illud, cujus ſpes alias neceſſario ad legis violationem determinaret, adeoque affectus ſpei majore, & contrario affectu timoris coerceatur*. Sic Spinoſa: atque vix dubito, ceterorum quoque, qui perpetuam agendi neceſſitatem propugnant, quanquam plerique diverſimode loquantur, eandem, aut modiciſſime diſcrepantem eſſe ſententiam. Sed fallitur *Spinoſa*, & quicunque putant hac ratione *legibus* relinqui locum: Duo enim ſunt in quacunque lege, nempe *ordinatio*, & *ſanctio*, ut alibi diximus: quæ ſi comparentur ad invicem, haud dubium, quin prior ſubſtantiam efformet legis; poſterior vero non tam legem efficit, quam ejus jam conſtitutæ promovet, urgentque executionem. Porro poſita *inevitabili* agendi neceſſitate priori nullus relinquitur locus, ut patet. Poſterior quidem adhuc locum haberet aliquem, non enim ad propoſitum ſcopum ea in hypoteſi prorſus eſſet inutilis. At hoc ad legem ſatis non eſſe tum ex dictis perſpicuum eſt; tum ex illo fit manifeſtius, quod etiam bruta ab inferendo damno perſæpe *abſtinent* injecto terrore; quibus tamen leges imponi nonniſi abſurdiſſime quis dixerit. Quod autem hac in re diſcrimen inter belluas & hominem verſatur, in eo repoſitum, quod illis quidem nonniſi mechanice, ut ita dicam, incutiatur timor; homo autem denunciatione, & intimatione minarum in metum adducitur, inſtituto noſtro non officit; nam in utriſque idem eſt effectus timoris, utcunque diverſimode percepti. Sed ſi ſolo timore, ſeu comminatione pœnarum conſtant leges, in hoc ergo uno ſiſtere deberent Imperantes omnes, & Legiſlatores quique; non verba præcipientia aut vetantia in ſuis edictis adhibere; non rationes ullas adferre, quibus ſubditi de juſta legis cauſſa perſuadeantur, quo facilius obtemperent. Sed quid dico obtemperent? Si ne obedientia quidem ulla concipi poteſt, dum actio quævis eſt neceſſaria: neque profecto merito increparetur, qui quoquo modo non obediret; id enim ex eo unice proficiſceretur, quod imperans eum illi timorem minime incuſſerit, qui contrarium ſpei affectum coerceat; quo haud compreſſo, obedientia eſt impoſſibilis. Demum major nulla ratio ſuppeteret, cur legitimo potius Principi, quam Tyranno foret obtemperandum, ſi uterque ad obediendum poſſet ſolo timore compellere; & ſubditus nonniſi timore prævalente, commotus obedire valeret. Scio equidem quid ad hæc *Spinoſa* cum aſſeclis ſuis ſit reſponſurus, videlicet, principes, etſi ſatis illis foret comminari pœnas, timoremque incutere, verba tamen imperii adhibere, quia tum ſeſe, tum alios liberos eſſe falſo exiſtimant, & ex eodem præjudicio prodire cætera, quæ hic adduntur. At his ego non aliud reponendum arbitror niſi & eos quoque ita loqui, quia ſanos ſe putant, quum ſint (hac in parte) *inſani*.

(*a*) Coccejus (l.c.) docet, hominem, ſin propter actiones neceſſarias, attamen *propter complacentiam*, qua agit, ſi coactus, vel invitus non agit, *mereri laudes vel pœnas*: quaſi non eadem ratio ſit de actione, atque de complacentia actionem comitante, ſi utraque ſit neceſſaria.

Digitized by Google

omnia in hoc univerſo, certo conſtantique ordine, ſeu continuata cauſſarum, effectuumque ſerie contingere; alioqui daretur purus *caſus*, qualis in Epicureorum ſchola admittebatur. Si hoc autem verum eſt; omnia ergo inevitabili rapiuntur fato. Conſecutionem hanc ſi negas, viſque aliqua ſecus fieri poſſe, ac fiant: igitur, ſubſumo, aut nullus in hoc univerſo conſtitutus eſt ordo; aut ſi quis conſtitutus eſt, violari ille poteſt, ac perturbari: quorum alterum naturæ Conditoris inſipientiam, alterum impotentiam argueret. Igitur neceſſario contingunt omnia, adeoque & qualeſcunque hominis actiones: homo igitur agendi, & non agendi libertate minime gaudet.

Reſponſio. Omnia in hoc Univerſo, ne quidem exceptis quibuslibet hominis actionibus, certo, conſtantique ordine fluere, adeo ut *caſus* proprie dictus in nulla re locum habeat, minime dubitandum eſt. Aſt hinc minime conſequitur, agi, rapique omnia inevitabili fato. Neque enim hujuſcemodi ordo, rerumque omnium ſeries aut ab ipſa Dei eſſentia naturali quadam emanatione profluit, ut abſurdiſſime commentus eſt *Spinoſa*; aut neceſſaria Dei voluntate conſtitutus eſt, ut vulgo *Stoici* docuiſſe cenſentur: ſed eum Deus non tantum libere ab initio definivit, ſed etiam actione ſua, influxuque ita rerum naturis conſentaneo, accommodatoque perſequitur, ut cauſſæ liberæ, cujuſmodi humana mens eſt, ſalvam, & incolumem ſemper activitatem relinquat, ac libertatem. (*a*) Neque hoc inficiari poteſt, niſi qui aut adeo impius ſit, ut Deo potentiam detrahat id præſtandi; aut certe ſenſum habeat adeo hebetem, obtuſumque; ut ſeſe propriam, ubicunque voluerit flectere voluntatem, ſeu ex propria determinatione operari non animadvertat, non ſentiat.

Objectio ſecunda. Voluntas, cum ſuapte natura determinata ad bonum ſit, neceſſario fertur in id, quod ſibi a ratione tanquam bonum, & conveniens, omnibus expenſis, proponitur. Ratio autem nihil proponere valet velut bonum, atque conveniens, niſi quod vigentibus animi inclinationibus conſentaneum eſt. Porro huiuſmodi inclinationes ſunt prorſus neceſſariæ; oriuntur enim tum ab interna animi, corporiſque conſtitutione, tum ab externa objectorum impreſſione. Quum igitur voluntas neceſſario pendeat a ratione proponente; mentis vero propoſitio neceſſario item ab inclinationibus; & inclinationes æque neceſſario ab objectorum impreſſione pendeat; jam ea libera, & indifferens eſſe non poteſt: ex neceſſariis enim cauſſis nonniſi neceſſarius effectus prodire valet.

Reſponſio. Voluntas quidem ad generalem rationem boni, & ad ſummum etiam bonum, cuiuſmodi eſt *Beatitudo*, naturaliter determinata eſt, adeoque relate ad tale bonum nulla ei convenit libertas. At non perinde ſe habet erga particularia bona, quæ plerunque ſunt ei agendi motiva: ea enim, quum ſint finita, & limitata, quemadmodum non totam explent capacitatem voluntatis, ita nullam ei neceſſitatem imponunt; ſiquidem ad eam permovendam finitæ virtutis ſunt, ut in probationum altera dictum eſt. Quum igitur ratio, penſatis, libratiſque omnibus, quidpiam velut bonum, atque conveniens ultimo proponit; non poteſt quidem voluntas in contrariam ferri partem (neque enim amplecti poteſt, aut tendere in malam, qua malum eſt); indubie etiam eidem rationi ita dictanti obſequetur; ejuſmodi namque indolis condita a Deo eſt, ut a ratione per motiva ſibi propoſita flecti debeat: attamen flectetur libere, ſeu ipſa, ut ita loquar, flecti ſe libere ſinet, ſeu potius ipſa ſe libere flectet: quandoquidem, quum ratio

(*b*) *In hoc immobilis, & certus eſt Divinæ providentiæ ord., quod ea, quæ ab ipſo providentur, cuncta eveniunt eo modo, quo ipſe providet, ſive neceſſario, ſive contingenter, ſive libere*. S. Thom. p. 1. qu. 22. ar. 4. ad 2.

tio nulla alia in eam vi polleat, niſi qua pollent motiva ab ea propoſita; iſtaque, ut diximus, virtutis ſint finitæ, ac limitatæ, adeoque ab ipſa voluntate ſuperabilis; nullam ei valet neceſſitatem inferre: quamobrem, ſi voluntas obſequitur rationi, id ex eo eſt, quod ita ei placet, adeoque plane libere: omnium enim ſenſu liber ille cenſetur, qui ideo operatur, quia ita illi placet, ſeu quia ipſum ita agere oblectat. Quo plane conficitur, voluntatem noſtram, etiam facta per rationem ultima motivorum allicientium propoſitione, liberam eſſe, ſeu libere (licet infallibiliter) ſeſe determinare.

Verum adhuc amplius aliunde elucet in ipſa rationis propoſitione indifferentia libertatis. Quum enim nullum particulare bonum ſit omnimode connexum cum idea Beatitudinis, in quam naturaliter, neceſſarioque ferimur, nullumque totam exhauriat amplitudinem boni; hinc fit, ut poſſit ratio varia voluntati bona proponere, unum cum altero conferre, & varia bona ſub diverſis rationibus conſiderare(*a*); atque cum variis, quæ ſemper inſunt homini, inclinationibus comparare: imo & ipſas peculiares inclinationes (de naturalibus non loquor; nam hæ omnino neceſſariæ ſunt) minuere valet, atque comprimere, aut ſeſe avertendo ab ideis bonorum, quæ excitare ipſas valent, ac ſine quibus omni illæ deſtitutæ ſunt activitate movendi; vel in aliorum bonorum ideas, quæ ad contrarios actus allicere poſſunt, aciem defigendo; aut etiam in mala exinde fluentia, quorum timore perculſa voluntas non amplius velit juxta eaſdem inclinationes agere: qua certe induſtria pleraſque inclinationes, ſeu paſſiones non tantum utcunque comprimi, ſed & penitus convelli poſſe, experientia ipſa ſuadet. Hinc vero efficitur, nullum plane eſſe peculiare bonum, in quod voluntas neceſſario feratur. Quid enim refert, etiamſi concedamus voluntatem ſemel propoſitis, indictiſque rationibus mali, vel boni, indeque ob arctam connexionem rationis, & appetitus, genitis, excitatiſque commotionibus; rapi neceſſario in objectorum proſecutionem, vel fugam; ſi notiones illæ in anteceſſum abjici valeant, illæque commotiones impediri? quod ad libertatem utique ſatis eſt; neque profecto, tametſi nil amplius præſto eſſet, juſte conqueri poſſemus. At illud inſuper præſto eſt, quod antea commemoravi, videlicet voluntatem, poſita etiam qualicunque notione boni particularis, & qualibet inclinationum ſeu paſſionum commotione (*modo hæc tanta non ſit, ut totaliter ratio ligetur, ita quod homo uſum rationis non habeat*, 1. 2. q.
(ut loquitur S. Thomas) eſſe liberam, X. a. 3.
& indifferentem, non quidem ſomniata quadam *indifferentia æquilibrii*, qua in unam non magis, quam in alteram partem propendeat, inclinetque; ſed libertate *a neceſſitate*; quatenus impulſus ille, qui in eam a notionibus boni, vel mali, & ab inclinationibus fit, talis, ac tantus non eſt, cui reſiſtere ſua virtute non valeat, quamvis reipſa nunquam reſiſtat; quia iis omnibus poſitis, ac conſtitutis, ei amplius reſiſtere non placet. Non video quid ultra ad plenam, perfectamque libertatem deſiderare quis poſſit, niſi & illud velit plane abſurdiſſimum, voluntatem noſtram, æque poſſe faciliter velle, quod ſibi non placet, & quum non placet; ideſt quidpiam velle, & abſque ratione, & contra naturæ ſuæ inclinationem. His ita conſtitutis cetera, quæ in objectione adferuntur nullam ingerunt difficultatem.

At quoniam motivorum neceſſitate, ut voluntas in actus ſuos prodeat nimium nituntur adverſarii & obſtinatiſſime contendunt, voluntatem non ſeſe ip-

(*a*) *Illud ſolum bonum, quod eſt perfectum, & cui nihil deficit, eſt tale bonum, quod voluntas non poteſt non velle, quod eſt beatitudo. Alia vero particularia bona, in quantum deficiunt ab aliquo bono, poſſunt accipi, ut non bona: & ſecundum hanc conſiderationem poſſunt repudiari, vel approbari a voluntate, quæ poteſt in idem ferri ſecundum diverſas conſiderationes*. S. Th. 1. 2. q. 10. art. 2.

Digitized by Google

ipſam ob motiva determinare, ſed a motivis determinari; & idcirco vi extrinſeca ad volendum compelli, ut ab arce iſta, in qua tutos ſe putant, eos extrudamus, proponendus eſt eis caſus, in quo evidentiſſimum videtur, voluntatem ab objectis præponderantibus non determinari. Is vero eſt ille, quem Græci ἰσοῤῥοπίαν vocant, hoc eſt *æquilibrium*, ſeu quum motiva utrinque inclinantia omnino paria ſunt. *Leibnitius* caſum hunc impoſſibilem cenſet, quod neſcio an facile cuiquam perſuaſerit? Ut ut ſit, manifeſta ei experientia adverſari videtur. Cur enim fieri non poſſit, ut eſurienti in æquali diſtantia duo panes proponantur penitus æquales, ſimileſque; ſitienti duo æqualia pocula vini, vel aquæ, ac mendico duo numiſmata ejuſdem valoris & formæ, &c. Et ut demus *Leibnitio*, aliquod minimum inter ea eſſe diſcrimen, quo non omnino, & ex omni parte æqualia ſint, vel ſimilia; nobis ſatis eſt, diſcrimen ejuſmodi adeo tenue eſſe ut ſenſu percipi minime poſſit, aut ad intentum eo in caſu finem nihil referat: nam vel hoc uno ea motiva erunt omnino rationi, & voluntati paria, neque alterum alte præponderabit. Sed magis adhuc elucebit iſorropia iſtæc, ſeu motivorum æqualitas, ſi quis e. g. dicat alicui: ex duobus, vel tribus hiſce numiſmatibus unum tuum erit, ſi illud apprehenderis, quod mente teneo; vel ad id brachium illud moveris, quod mente ſignavi; vel ex tribus, aut pluribus, numeris illum primo pronunciaveris, quem mecum ipſe conſtitui. En omni ex parte perfectam iſorropiam. Nam & ratio eligendi una eſt æqualiter pro ſingulis, ſcilicet neceſſitas, vel utilitas; & in eo quod eligendum eſt, nullum valet eſſe præponderans, motivum, ut dixi. Supereſt igitur hoc in caſu, ut voluntas pro ſuo duntaxat arbitrio ſeſe ad alterutrum determinet, adeoque plane libere; neque tamen abſque ratione: illi namque ſuppetit ratio, cur eorum alterum alteri præferat (nempe ut dixi, neceſſitas, vel utilitas) licet nulla plane ſit, cur hoc potius præferat, quam illud: & idcirco in hoc pleniſſime, & evidentiſſime ſuam libertatem voluntas exercet. Negas hoc? Vin, igitur eſurientem illum, atque ſitientem eo in caſu, præſente pane & vino, vel aqua, inſtar *Aſini Buridani* fame vel ſiti periturum; & mendicum ne tentaturum quidem, ut promiſſum lucraretur numiſma, eo quod non poſſit iſorropiæ vincula diſſolvere, quibus teneatur? Ita quidem *Spinoſa* reſpondet: & addit: *Si me rogant, an talis homo, non potius aſinus, quam homo ſit æſtimandus, dico, me neſcire*: Bælius Spinoſæ reſponſionem redarguit, atque contendit duobus ad minus modis poſſe quempiam a laqueis *iſorroppia* ſe expedire.

Theodic. §. 15 46. 232. 302. 310.

Eth. par. 2. pag. 87. & 91. Diction. Hiſtor. in *Buridan.* & reſponſ. ad Provinc. cap. 38.

Primus eſt, *ſi ut ſibi blandiatur grata imaginatione, ſe eſſe ſui dominum, nec pendere ab objectis, hunc præmittat actum: volo hoc illi præferre, quia ita mihi lubet. Alter, ſi partem eligendam ſorti committat.* At primo ex his modis nequaquam tolli *iſorropiam* perſpicuum videtur: ſiquidem perſuaſio, qua ego exiſtimo, me eſſe mearum actionum dominum, ut ſummum, incitamento mihi eſſe poterit, ut ego reipſa me ad partem unam præ altera eligendam determinem, ut videlicet oblectatione ſuar exercendi imaginarii (juxtam Bælium) dominii mei; at nequaquam alteri præ altera parti amplectendæ momentum aliquod addit, quum ea perſuaſio æque ſe habeat ad utramque partem; & ego æque frui poſſim illo, quodcunque ſit, dominio ſive unam amplectar, ſive alteram partem. Mea igitur imaginatio iſtæc non facit, ſed ſupponit in me utriuslibet eligendi poteſtatem; eaque in eo ipſo elucet, quod ajo: *volo hoc illi præferre, quia ita mihi lubet*. Ad quid ergo ipſe adſciſcam blandam illam, gratamque imaginationem, cum jam habeam multo validius determinandi mei incitamentum, nempe famem, ſitim, paupertatem &c.? De altero ſolvendæ *iſorropiæ* modo, nempe per *ſortem*, nihil mihi fortaſſe dicendum; nam perriculum eſt putare, jacta ſorte vires mihi obvenire, quibus antea carerem, eligendi alterutrum; quum potius nemo

ſorti ſit commiſſurus, niſi qui utrumlibet eligere poſſit. Sed quid plura? Utrunque hoc *Bælii* commentum adeo abhorret ab experientia, & uſu, ut ſi mille occurrant perfectæ *Iſorropiæ* caſus, nemo unus determinandi ſui cauſſa ad ea confugeret; ſed ſi ulla urgeret ſeſe determinandi neceſſitas, confeſtim ſe determinaret, & alterutram partem pro libito eligeret. Quod ſi interdum jacitur ſors ad tollendam *iſorropiam*, id non ex neceſſitate, ſed alio motivo fit; ut cum ſunt duæ perſonæ æque dignæ, uni vero tantum dignitas aliqua conferri poſſit, ac debeat; tunc recte ad ſortem confugitur, ne perſona prætermiſſa offendatur. Quo patet reſponſio ad exemplum a Bælio propoſitum de duabus Matronis &c. Concludendum igitur, ineſſe voluntati noſtræ facultatem determinandi ſeipſam etiam citra motivum aliquod præponderans ex parte objecti; (*a*), adeoque quando etiam adſunt motiva præponderantia, allici eam quidem ad ſeſe determinandam, non vero ab objecto ipſo, aut motivis extrinſecis neceſſario determinari.

Objectio tertia: juxta omnes Catholicos, ſapientioreſque Philoſophos, Deus certiſſime omnia novit, quæ ventura ſunt. Igitur neceſſe eſt, ut omnia, adeoque & humanæ omnes actiones eo modo, & ordine eveniant, quo præcognita a Deo ſunt. Non ſunt igitur humanæ actiones indifferentes & liberæ; alioqui poſſent aliter eſſe, indeque Dei præſcientia falli poſſet. Inſuper, juxta aliquos Catholicos Doctores, *Thomiſtas* nempe, Deus ipſe phyſice præmovet, ac prædeterminat homines ad ſingulares quaſque actiones. Demum juxta alios, nempe *Malebranchii* aſſeclas, Deus omnia in omnibus immediate operatur; ita ut creaturæ omnes, & ipſa quoque humana mens nulla præditæ ſint activitate agendi, ſed ad Dei actionem mere *paſſive* ſe habeant. Igitur juxta *Thomiſtarum*, & *Malebranchii* ſententiam humana mens nullatenus eſſe poteſt libera; quum agentis liberi ſit omnium ſenſu ſeſe determinare, & non tantum ab alio determinationem accipere.

Reſponſio ad primam objectionis partem. Præſcientia Dei, ſi ſejuncta ab ejus voluntate ſumatur, ſeu prout duntaxat prævia rerum futurarum cognitio eſt, nullam poteſt humanæ voluntati neceſſitatem imponere: ſiquidem hoc modo accepta, eſt ei extrinſeca, nec quidquam in ea efficit; adeoque in ſua li-

(*a*) Ajo, ***ex parte objecti***: quandoquidem negandum non puto, in quolibet etiam exactiſſime ***iſorropiæ objectivæ*** caſu excitari poſſe aliquem affectum in voluntate, ratione cujus intellectus dictet unum eligendum præ altero, etiamſi ſimillimo, & omnimode æquali; adeoque ſemper contingere id, quod neceſſarium cenſuiſſe videtur S. Thomas (1. 2. q. 13. a. 6. ad 3.) nempe ut ***ſi aliqua duo æqualia proponantur***, quorum alterutrum eligere oporteat, ***circa alterum conſideretur aliqua conditio, per quam emineat, & magis flectatur voluntas in ipſum, quam in aliud***; Mihi ſatis eſt ejuſmodi ***conditionem*** non ineſſe objecto, neque ab intellectu ex ipſius objecti conſideratione deprehendi; ſed apponi ab ipſa voluntate ad cujus naturalem vim, &, ut ita dicam, induſtriam pertinet, ut ſi ex una parte opus habeat ſe determinare, ex altera vero objecta propoſita quippe plane ſimilia, nil illi ſubminiſtrent momenti ut in unam potius, quam in alteram partem propendeat; illa ex ſuo penu depromat aliquem affectum, cujus cauſſa intellectus apprehendere poſſit in objecto conditionem aliquam, qua unum alteri emineat. Saltem facere poteſt voluntas, ut pro eo momento quo illa determinare ſe debet, intellectus ita defigatur in uno ex iis objectis, ut non attendat ad alterum; adeoque unius tantum utilitatem, vel voluptatem voluntati proponat; qua illa ***magis flectatur in ipſum, quam in aliud***. An vero hoc in caſu, ea voluntatis determinatio ſit vera proprieque dicta ***electio***, non attinet hic diſputare: ſatis eſt, quod illa ad unum ſe determinet, relicto alio.

Digitized by Google

libertate, ſeu libera activitate ipſam relinquit: non ſecus ac ille qui alium tantummodo conſpicit quidpiam molientem, nihil ad ejus operationem ullatenus confert; ac qui præteritorum reminiſcitur, *non cogit eſſe facta quæ præterierunt*: qua paritate utitur *Auguſtinus*. Si autem Divina Prævidentia una ſimul cum voluntate Divina ſumatur, nulla hac in re oritur difficultas ab ea diſtincta, quam ingerit ejus Providentiæ modus, quo certum ille, conſtantemque rerum omnium, effectuumque in hoc Univerſo ordinem, ſeriemque conſtituit ac cuſtodit: quod poſſe ab ipſo præſtari jam diximus, influxu ſuo rerum naturis conſentaneo, accommodatoque: & idcirco omnia contingunt ea ratione, qua a Deo ordinata ſunt; nempe neceſſaria neceſſario, & libera libere, & cum potentia ad oppoſitum, licet certo omnia, ac infallibiliter. Qui probe intelligit certum hunc præfinitumque ordinem, illumque ſimul a liberis liberum, effici a Deo poſſe, atque reipſa effectum eſſe; is facili quoque negotio intelligit, poſſe Deum futura omnia certo præſcire, quin ullam vim inferat hominum voluntati, aut ullam ei neceſſitatem imponat.

Lib. 1. de lib. arbitr. cap. 4.

Ad alteram objectionis partem reſpondeo eos, qui vulgo *Thomiſtæ* audiunt, præmotionem phyſicam docere tanquam opinionem mere *philoſophicam*, adeoque tantummodo probabilem: iidem vero libertatem hominis habent pro certiſſimo dogmate. Hinc per eos licitum eſt, hujuſmodi ſententiam abiicere, ſi cui cum libertate hominis conciliari non poſſe videatur. Ipſi tamen haud dubitant, poſſe libertatem hominis cum *præmotione phyſica* componi ea ipſa ratione, qua cum Dei Providentia, conſtitutoque ab illa certo, conſtantique rerum ordine conciliatur: ſcilicet quemadmodum Deus certum prefinitumque rerum effectuumque etiam liberorum ordinem ſervat, cuſtoditque citra humanæ libertatis læſionem eo, quod influxum ſuum propriis rerum naturis accommodat, attemperatque; ita, ajunt *Thomiſtæ*, præmovet etiam voluntates hominum impulſu liberæ cauſſæ ita attemperato, & conſentaneo, ut minime tollat activitatem ejuſdem, adeoque, quin vim inferat ullam, imponatve neceſſitatem. Illis enim ratum eſt, in quocunque effectu, adeoque & in ipſa determinatione voluntatis primam cauſſam ſimul cum cauſſis ſecundis ſuas partes habere; eaſque cauſſas, ſibi minime contrarias eſſe, ut ſe ſe alterutræ excludant, ſed ita ſubordinari, ut cauſſæ ſecundæ perficiantur a prima. Quid igitur obſtat, quominus, quum Deus ut prima cauſſa, præmovet, ac prædeterminat voluntatem, ipſe etiam homo poſſit ut cauſſa ſecunda ſeſe ad agendum determinare? Et ſi ſeſe reipſa determinat, cur dicenda non erit cauſſa libera? Non vident *Thomiſtæ*, cur influxus cauſſæ primæ non adimat cæteris cauſſis activitatem agendi, producendique; adimat vero voluntati poteſtatem ſeſe modo ſibi congruo determinandi. Nam ſi ais, quum voluntas prædeterminatur a Deo, quid opus eſt, aut qui fieri poteſt, ut illa ſeſe determinet? Regerunt illi: quum Deus effectum aliquem neceſſarium producit, quid opus eſt, aut qui fieri poteſt, ut cauſſæ ſecundæ eundem illum effectum producant? Videlicet ſunt rationes, quas attingit cauſſa prima; & ſunt rationes, circa quas cauſſæ ſecundæ verſatur activitas: vel eaſdem omnes cauſſæ tum prima, tum ſecundæ rationes attingunt; ſed tamen diverſo modo. Idem quoad determinationem voluntatis ſentiendum, putant. At quæro, inquies, an qui a Deo præmotus eſt, valeat diſſentire? Si enim non poteſt, quomodo liber? Si poteſt, fruſtrabitur, aut ſaltem fruſtrari poterit Dei efficientia, quod eſt abſurdum. Ego vero *Thomiſtarum* nomine abs te quæro, num quando quis vult, poſſit non velle? Utique, inquies, non quidem ita ut poſſit & velle ſimul, & nolle; ſed quia & libere ſeſe ad volendum determinavit, & libere in ea voluntate perſeverat, & poteſt a volendo ceſſare, ſeu nolle, quod antea volebat, atque ideo

li-

Digitized by Google

liber adhuc concipitur. (a) Idem ergo de eo dicas, qui præmotus eſt: neque enim intelligere poſſumus quempiam eſſe præmotum, quin reipſa velit, adeoque ſeſe libere tanquam cauſſa ſecunda, & immediata ad volendum jam determinaverit; adeoque & tum libere vult, & poteſt non velle, ſeu voluntatem ſuam mutare. Quemadmodum enim Deus præmovet, & tamen voluntati relinquit ſe ſe determinandi activitatem; ita poſtquam præmovit, eidem poteſtatem relinquit recedendi ab ea determinatione. Si hæc utpote ſubtiliora & peculiaris ſcholæ propria non intelligis, parum refert, dummodo dogma libertatis velut certiſſimum, & irrefragabile retineas. Ceterum hujus loci non eſt rem hanc plenius deducere, & accuratius enucleare.

Quoad *Malebranchianos* nil dicam; nam eorum ſyſtema de cauſſis omnibus creatis mere paſſive ſe habentibus, ac de Deo omnia per ſe ipſum, & *ἀμέσως* in homine operante hoc ipſo validius impugnatur, quod illud cum hominis libertate vix, ac ne vix quidem conciliari poſſit. Ceterum & ipſos quoque non ſecus ac ſunt *Thomiſtæ*, ita animo comparatos eſſe non dubito, ut malint ſyſtema ſuum, quam dogma libertatis abjicere.

Objectio quarta. Certum & indubium eſt, omnia a Deo, adeoque & ipſas humanas voluntates conſervari; quod enim ſibimet ipſe eſſe tribuere non valet, neque ſeipſum poteſt conſervare. At vero conſervatio, ut trito vetuſtate proverbio dicitur, perennis eſt, & *continuata productio*: igitur Deus perpetuo, ac indeſinenter producit tum homines tum illorum voluntates; atque haſce conſequenter creat cum iis omnibus modificationibus, quibus quolibet inſtanti affectæ ſunt. At, ſi ita res ſe habet, nunquam profecto voluntas determinare ſe poterit; ſiquidem eo ipſo inſtanti, quo ſe ſe determinare deberet, a Deo cum ipſa determinatione creatur: ſcilicet, quum quolibet momento a Deo producatur, nullo momento ſupra ſeipſam agere poteſt.

Reſponſio. Quum conſervatio dicitur continuata productio, ſenſus non eſt, res ideo conſervari, quia perpetuo ac quolibet temporis inſtanti reipſa producantur: iterato enim creari non poteſt, quod jam exiſtit, niſi prius in nihilum redactum fuerit. Senſus eſt igitur, conſervationem creationi æquivalere, quatenus conſervatio efficit, ne res creata redeat in nihilum, a quo per creationem educta fuerat. Itaque Deus generali, perennique actione ſua conſervat tum rerum omnium entitates, tum earum activitates, & quidem tales, quales ſunt, & exigunt eſſe: neque enim actionis conſervatricis eſt rerum naturas evertere; ſed continere, ne diffluant, deſtruanturve. Vigent ergo activitates iſtæ ſic conſervatæ atque juxta propriam conditionem in ſuos effectus erumpunt. Igi-

(a) Hic eſt ſenſus illius diſtinctionis, *in ſenſu diviſo, non in ſenſu compoſito*, quæ vulgo in hac controverſia a *Thomiſtis* adhibetur, quamque illorum adverſarii perperam intelligunt, & in pravum ſenſum detorquent: quibus miror hac in re ſuffragari Vir. Clariſſimum, atque doctiſſimum, quem ego valde ſuſpicio, *Antonium Genuenſem*, qui Elem. Metaph. tom. II. in append. ad Cap. IV. §. 4. *Reſpondere ſolent*, inquit, *iis principiis poſitis, liberos nos eſſe*, in ſenſu diviſo, *ſi non* in ſenſu compoſito: *id eſt fucum imperitis facere, quod eſt perſpecte a Becano obſervatum. Enim vero ſi quidem verba* in ſenſu diviſo *intelligantur, quum non operamur, potentia retinere libertatem, ut* in ſenſu compoſito, *ideſt cum nos determinamus, non habeamus; neſcio utrum id libertatem vindicet potius, an evellat. At id certum eſt, eam libertatem* potentia, *quæ ſit neceſſitas* actu, *nullius eſſe homini uſus*. At illud etiam mihi certum eſt, Clar. virum, dum nimium *Becano* fidit, genuinum Thomiſticæ diſtinctionis ſenſum non penetraſſe, ut non penetrant, alii permulti. Quamobrem Thomiſtæ nonnulli conſultius putant, ab hujuſmodi phraſi paullulum obſcuriore abſtinere, ut inter ceteros *Contenſonius*.

Digitized by Google

Igitur etiam voluntas hominis, tametſi a Deo conſervata, libere valet ſeſe ad volendi actum determinare.

CAPUT IV.

Libertate qua fruitur homo in ſuis actionibus, nititur Imputabilitas. *Confutatur graviſſimus error Puſendorfii docentis, actiones metu extortas imputari ad culpam non poſſe.*

Ex eo quod homo ſit liber, ſeu vera libertate præditus, aperte conſequitur, unicuique imputari poſſe, ac debere proprias actiones: ſeu inde cognoſcitur, hominem eſſe cauſſam non modo phyſicam, ſed etiam moralem ſuarum actionum, & effectuum, qui inde promanant, adeoque & moralitatis earundem actionum, ſive bonæ ſint, ſive malæ. Quapropter ad reddendam rationem compelli merito is poteſt; & ſi bonæ ſint, laudem, & præmium; ſi ſecus, vituperationem, & pœnam mereri jure cenſetur. Hoc totum unico *imputabilitatis* nomine ſignificatur. Porro *imputabilitatem* a libertate profluere tanquam a fonte, & radice, ita exploratum eſt, ut quiſque putet, ſe prorſus a quacumque accuſatione purgare, & a reddenda ratione ſe omnino immunem reddere, ſi aſſerere & probare poſſit, ſe quidpiam ex mera neceſſitate feciſſe, aut per ſe non ſtetiſſe, quin aliquid fieret. Et ſane cum imputatio ſit judicium quoddam, quo aliquem ſuarum actionum effectuumque ex illa conſequentium dominum, ſeu cauſſam liberam judicamus, profecto imputari nullatenus poſſunt, quæ plane neceſſaria ſunt; ſeu in poteſtate noſtra non eſt, ut eveniant, vel non eveniant, agantur vel non agantur. Ex quo principio quiſque facile colligat, quænam ſibi imputari nulla ratione poſſint. Hinc operæ pretium minime cenſeo, fuſius oſtendere cum *Puſendorfio*; jure imputari non poſſe, (1) *quæ ex neceſſitate Phyſica, aut quibuſvis cauſſis extra directionem hominum poſitis eveniant.* (2) *Actiones & effectus rerum vegetabilium.* (3) *Ea quæ vires noſtras excedunt, neque per eas prohiberi, aut effici queunt.* Hæc enim nimium ſunt per ſe nota.

Verum quod *Puſendorfius* in his evolvendis diutius, quam par eſſet, immoretur, facile condonarim. At nullatenus ferendum videtur, quod abſolute dixerit, *imputari non poſſe, quæ quis coacte patitur, aut agit.* Lib. I. cap. V. §. 9. Si enim *coactionis* nomen, in ſenſu proprio, ſtrictioreque uſurparet, illius propoſitio reprehendi jure non poſſet: nam proprie ut definit *Wolfius*, *ille agit coacte, qui ab alio vi externa impulſus agit, in actione ſe habens per modum inſtrumenti: coacte autem patitur, qui alterius a ſe actioni reſiſtendi vim non habet*: Inſt. jur. nat. & gen. §. 8. adeoque utrunque eſt *involuntarium*.

At Puſendorfius hoc loco *coacti* nomine complectitur etiam *invitum*, tametſi actio *invita* quammaxime differat a coactione: nam proprie loquendo ille operatur invitus, *qui facit ea quæ non facere mallet, modo aliquod malum*, (ait Wolfius) *ex actione contraria emergens* Ib. §. 5. *evitare poſſet: ſeu agit vi metus ab altero incuſſi*; adeoque ſimpliciter *voluntarie*. Sed *Puſendorfium*, ſeſe explicantem audiamus. *Coactum*, inquit, *habetur*, Loc. cit. *non ſolum quando principium motus eſt in alio, qui per vim alterius renitentis, vel abhorrentis membra ad aliquid agendum vel patiendum applicat; ſed etiam quando quis intentato vitæ aut alio graviſſimo malo, ab altero compellitur ad ſuſcipiendam executionem facinoris, quod ipſe alias vehementer averſatur: ita tamen ut non ipſe, ſed alter ejus facinoris auctor haberi velit. Prioris exemplum eſt, ſi quis robuſtior aliquem in alterum violenter impulerit, aut arreptam ipſius manum eidem impegerit; aut ſi quis violentum ſtuprum fœminæ intulerit, quæ nulla ſua culpa alienam libidinem provocavit: cujus quidem corpori hoc modo contumelia inferatur, ut tamen ad animum ea labes non penetret. Corpus tantummodo violatum eſt, ſed animus inſons: dicebat Lucretia apud Livium.* Hiſt. lib. I. Puſendorfius turpiter errat, dum Lucretiæ factum, & dictum huc revocat: conſtat enim ex eodem Hiſtorico, non omnino

nino

Digitized by Google

nino violenter ei ſtuprum a *Tarquinio* illatum; ſed comminatæ infamiæ metu *Lucretiam* in adulterium conſenſiſſe, ſeu violari ſe permiſiſſe: ac propterea, immerito, ut equidem puto, & verbo tenus, non revera ſe purgabat a crimine. *Lucretiæ* itaque exemplum pertinet ad poſteriorem, quam *Puſendorfius* explicat, partem, ut v. g. Si *quis ſatelles jubeatur, virum quem ipſe inſontem novit, interficere, niſi ipſe malit interfici. Huic* ſubdit, *eo nomine nihil poteſt imputari, cum eidem nuda executio injungatur, quæ neque a perſona ipſius abhorreat, neque ut cum diſpendio vitæ detrectetur, ratio eſt: quum is ſua nece innocentem haudquaquam ſit ſervaturus*. Oh doctrinam Philoſopho indignam! ex qua ſatis eruitur, quam excelſo animo is foret, & quantum juſtitiæ rectitudiniſque tenax eſſet. Neque vero hunc repudiavit errorem, quum aliquo poſt tempore libellum de Officiis conſcripſit, quin ibi etiam eundem ἐμφατικωτέρως expreſſit.

Lib. 1. Cap. 1. §. 24. *Imputari*, inquit, *non poſſunt, quæ quis coacte patitur, aut agit. Talia enim amoliri, aut defugere ſupra ipſius vires poſitum intelligitur*. Cogi *autem dicitur duplici modo: uno, quando alius valentior per violentiam noſtra membra ad aliquid agendum, vel patiendum adplicat: altero, ſi potentior grave aliquod malum cominus intentet (idque ſtatim repræſentandi facultatem habeat) niſi ultro nos ad aliquid faciendum moveamus, aut a faciendo abſtineamus. Tunc enim, niſi expreſſe obligemur id, quod alteri eſt inferendum, noſtro malo redimere, is qui eam nobis neceſſitatem adfert, pro auctore facinoris habebitur: nobis autem non magis factum iſtud imputari poterit, quam gladio aut ſecuri cædes*. Apage ineptiſſimam, ne quid ampliusdixerim, comparationem. Quę enim affinitas gladii, vel alterius inanimis inſtrumenti cum homine, qui licet ut grave malum evitet, nihilominus ipſo *Puſendorfio* agnoſcente atque fatente, *ad aliquid faciendum ULTRO ſe movet?* Qua quæſo æquitate eadem ſententia fertur de eo, qui *ultro ſe movet* ad agendum malum, ac de eo *cujus membra ab alio per violentiam applicantur* ad aliquid agendum vel patiendum? quum in iſto, actio, vel paſſio nullatenus voluntaria, ac libera ſit: ſecus autem in illo, ut *Puſendorfius ipſe fatetur*. Proprie enim *ultroneum* non eſt, niſi id, quod aliquis a ſeipſo, & ſine alterius impulſu ſuſcipit peragendum. Quod autem ex metu fit, eſt voluntarium & liberum; ſed tamen cum involuntario mixtum, ſive, ut loquuntur Scholaſtici, *ſimpliciter liberum, & ſecundum quid* (hoc eſt diminute, & aliqua ex parte) involuntarium; quia qui ita agit, reipſa & efficaciter vult, quod dempto alterius impulſu, nollet; at eo urgente vult quidem, ſed cum aliqua animi ægritudine, minuſque plena voluntate. Quapropter hujuſmodi actiones, minus quidem imputari debent, quia minus voluntariæ ſunt; attamen quia abſolute voluntariæ, imputari poſſunt, ac debent. Et mirum profecto, aliter ſentire potuiſſe *Puſendorfium*, qui *imputabilitatem* repetit a libertate, & exerte docet, *quamlibet actionem directionis humanæ* (multoque magis *Divinæ*) *capacem, quam penes aliquem eſt fieri vel non fieri, ipſi poſſe imputari*. An nedicet *penes eum*, qui metu gravis mali ad pravam actionem impellitur, *non eſſe*, actionem illam, *fieri vel non fieri*. Si hoc aſſerat, ab omnibus, nec ſine juſta indignatione, rejicietur.

Id tamen reipſa videtur aſſerere. Dixerat enim imputari *non poſſe, quæ quis coacte patitur vel agit: coacte autem agere juxta illum eſt etiam, quum potentior aliquis grave aliquod malum cominus intentet, niſi ultro nos ad aliquid agendum moveamus*. Ratio autem quam adfert hæc eſt; quia *talia amoliri, aut defugere, ſupra ipſius vires poſitum intelligitur*. Itaque juxta hunc juris naturæ præclariſſimum Reſtauratorem incuſſo metu *gravis alicujus mali* (dixiſſet ſaltem *graviſſimi*, quale *mors eſt*, ſed ſufficit illi, ſi ſit *grave* duntaxat) quivis innoxie poteſt deſerere, vel conculcare juſtitiam, adeoque interficere in-

Digitized by Google

innocentem, committere adulterium, aliena bona ſurripere: quia ſcilicet grave perpeti malum ſervandæ juſtitiæ cauſa *ſupra vires ipſius poſitum intelligitur*. Quam humilis, abjectique animi fuerit neceſſe eſt, qui ita judicavit, & ſenſit. Sed illum condemnant, redarguuntque non tantum innumeri Chriſti fideles, ac præſertim invictiſſimi Martyres, qui ſervandæ Fidei, juſtitiæque gratia, & tormenta graviſſima, & sæviſſimam mortem alacriter pertulerunt; ſed veteres etiam Philoſophi, quorum plurimi virtutis cauſſa mortem appetendam eſſe duxerunt; & nonnulli etiam reipſa oppetiere. Quin (ut nihil in præſenti dicam de tot magnanimis viris, qui ob Patriæ defenſionem glorioſe occubuere) *Puſendorſium*, qui dictitat, ſupra vires hominis eſſe, grave malum, aut mortem juſtitiæ cauſſa perferre, refellunt ii omnes, qui glorioſæ captandæ cupiditate, aut deſiderio vindictæ, aut blandientis vultus amore, in gladios irruunt, ſeſeque in manifeſtum vitæ diſcrimen conjiciunt: & tamen ex *Puſendorſio ſupra hominis vires* eſſe putandum eſt, grave malum juſtitiæ virtutiſque cauſſa perferre, aut mortem ipſam oppetere. Non ita ſentiunt profecto, quibus revera cordi eſt juſtitia, & virtus; quique meminere præcepti ſupremi Legislatoris, & æternæ in futuro ſeculo retributionis. Igitur abſurdiſſima *Puſendorſii* illa ſententia eſt: *executio necis innocentis ut cum diſpendio vitæ detrectetur, ratio non eſt*.

An ne fortaſſis ideo hoc aſſerit Puſendorfius, quia nemo niſi ex pacto expreſſo tenetur *id, quod alteri eſt inferendum, ſuo malo redimere?* Hanc certe videtur ille rationem innuere, dum ait: *ſi potentior aliquod malum cominus intentet, niſi ultro nos ad aliquid faciendum moveamus, aut a faciendo abſtineamus: tunc niſi expreſſe obligemur, id quod alteri inferendum eſt, malum noſtro malo redimere .... nobis factum iſtud imputari non poterit, & quidem non magis quam gladio, aut ſecuri cædes*. At non animadvertit Philoſophus iſte, aliud eſſe *malum alteri inferendum noſtro malo redimere*, aliud ad malum noſtrum evitandum, alteri malum inferre. Etiamſi daremus, neminem *ad illud* teneri, niſi expreſſe, ſeu pacto aliquo *obligetur*; ad alterum profecto, quod non eſt *alienum malum malo noſtro redimere*, ſed potius injuriam noſtram innocentis injuria propulſare, ratio, ſeu lex naturæ, ac ſupremi numinis ceu manifeſte iniquum, ſeveriſſime prohibet. *Eſt igitur ratio*, cur ſatelles injuſtæ cædis ſibi demandatæ *executionem detrectet*. Quid enim refert, quod is ne ſua quidem *cæde innocentem ſit ſervaturus?* quod objiciebat poſtremo loco *Puſendorſius*. Sit enim ita (quod tamen incertum eſt, quemadmodum etiam incertum eſt, utrum is iniqua cæde propriam vitam ſit ſervaturus, quum non raro contingat, ut tyranni ipſi iniquis executoribus poſtea vitam eripiant) an propterea quod iniqua cædes nihilo ſecius patranda ſit, ego ipſam perficere innoxie potero? Iniquitas a quocumque patretur, ſemper iniquitas eſt.

Eſt demum animadverſione dignum id, quo ſuæ doctrinæ coronidem Puſendorfius imponit. *Fatendum* tamen eſt, inquit, executionem quorundam *actuum ita eſſe gravem, aut fœdam, ut generoſum habeatur mori malle, quam talibus patrandis ſua membra accommodare, licet culpa in alio ſit hæſura .... exempli loco poteſt eſſe ſi quis jubeatur, matri ſtuprum inferre*. Audin præclarum hunc Juris naturæ Reſtauratorem! Vitandæ mortis cauſſa poteſt quis ſine culpa ſtuprum *matri inferre*: nam etiam tunc *culpa in alio*, ſeu in mandante, eo definiente, eſt hæſura. Si tamen *is mori malit*, GENEROSUM quidem actum exercebit, non vero debitum: quo indicare videtur, ſe ne *generoſum* quidem exiſtimare, ſi quis mori malit, quam innocentem interficere: ſcilicet *generoſitatis* laudem unice tribuit actui illi, quo quis cum vitæ ſuæ diſpendio peculiarem aliquam graviſſimam fœdiſſimamque executionem detrectat; necis autem innocentis executio illi viſa non eſt adeo gravis, ac fœda, ut cum diſpendio vitæ detrectetur; neque cur Loco cit. ex lib. I. de J. N. & G.

eo in caſu mori malle ſaltem *generoſum* habeatur. Digna plane Philoſopho doctrina!

Ratum igitur eſſe debet, actiones omnes voluntarias, adeoque etiam metu extortas, eo ipſo quod voluntariæ ac liberæ ſunt, imputari poſſe. Hinc imputabilitas actionum tota quanta eſt, nititur libertate, eique commenſuratur: ſeu actiones liberæ eo ipſo talis indolis ſunt, ut valeant imputari. Ut vero reipſa actiones, vel omiſſiones ad laudem vel vituperationem, ad præmium vel pœnam moraliter imputentur, ſeu imputandæ ſint, haud ſufficit libertas, qua fiant; ſed prætcrea neceſſe eſt, ut adſit aliqua moralis neceſſitas, ſeu obligatio agendi vel non agendi. Hæc porro duo *Puſendorſius* non diſtinxit; quum tamen omnino diſtinguere debuiſſet eo ipſo, quod hanc materiam ſibi explanandam aſſumpſerit, & ideo hæc omiſſio ei ad vituperium (ut ex ipſo propoſitæ doctrinæ exemplum ſumam) imputanda eſt. Si vero de jure Naturæ & Gentium opus non conſcripſiſſet, hujuſmodi omiſſio, etſi abſolute imputari ei poſſet, quia fuiſſet libera; reipſa tamen imputari moraliter non deberet; quia nulla, ut puto, obligatione ad opus illud elucubrandum adſtringebatur: imo laudabilius in eo fuiſſet ab eo opere conſcribendo abſtinere, quam tot erroribus vitiiſque fœdatum in lucem emittere. Præſtat tamen omiſſionem hanc potius defectui memoriæ, quam ignorantiæ adſcribere: nam ceteroqui rem hanc mente tenuiſſe argumento eſſe poteſt, quod de actionibus verba faciens, quæ imputandæ ſunt, duo hæc ſæpe conjungat: *quantum poterat, & debebat*.

Eſſai ſur l'hiſt. du droit nat. part. II. Dixi omiſſionem: nam aliunde non omnino æquam cenſeo accuſationem quam *Hubnerus* ipſi hoc loco affingit, ac ſi *imputabilitatem* cum *actuali* imputatione confuderit: quæ duo is ita diſtinguit, ut *imputabilitas* meram facultatem agendi vel non agendi ſupponat: at actualis imputatio præterea obligationem agendi, vel non agendi requirat. At ego, cum actualis imputatio non ſit, niſi ipſa imputabilitas ad exercitium deducta (quod in foro humano fit a legitimo judice, in foro autem interno fit a ratione, & a ſupremo Legiſlatore) de eo potius redarguendum arbitror Puſendorſium, quod imputabilitatem *naturalem*, qua quis præciſe velut dominus & auctor actionis alicujus agnoſcitur, ab imputabilitate *morali*, qua quis ob eam actionem laude, vel vituperio, præmio, pœnave dignus haberi merito poſſit, non diſtinxerit: illa enim imputabilitas meram exigit libertatem, hæc vero præterea agendi, vel non agendi obligationem: ſi quis tamen hanc imputabilitatem *moralem* appellare malit *actualem* imputationem, quanquam id minus proprie dictum videtur, per me quidem licet. Certum illud eſt, Puſendorſium vel ob confuſionem, vel ob omiſſionem, in hac quoque doctrinæ parte reprehendi merito poſſe.

CAPUT V.

Extat in homine Recta Ratio. *Eam Hobbeſius perperam contrahit ad veritates per ratiocinationem ex principiis deductas; & minus recte in ratiocinii actu conſtituit. Sed gravius errat, dum aſſerit, rectam Rationem eſſe ratiocinationem cujuſque propriam. Suppetit nobis certa regula veram, rectamque rationem a falſa, pravaque ſecernendi.*

Rectam Rationem homini ineſſe, ſeu rationem hominis rectam eſſe poſſe, & aliquando reipſa eſſe, nemo, ut arbitror, in dubium revocat. Plures tamen hic errant vel in ea definienda, vel quod nullam agnoſcere velint illius rectitudinis regulam. Ut alios prætereain, *Hobbeſii* errata hic referre lubet. Primum, ſed levius erratum ejus eſt, quod rectam rationem reſtringat ad eas tantum veritates, quas ex principiis ratiocinando deducimus: *Injuria*, inquit, *factum cenſere debemus, quod rectæ rationi repugnat; hoc eſt, quod contradicit alicui veritati a primis principiis ratiocinando collectæ*. Quis autem negaverit, eam quoque dicendam De Cive cap. II. §. 1.

eſſe

eſſe *rectam rationem*, quæ principiorum veritatem attingit? Gravius vero errat, dum rectam rationem eſſe definit *actum ratiocinandi*, inquiens: *Per rectam rationem in ſtatu naturali intelligo, non ut multi, facultatem infallibilem* (a) *ſed ratiocinandi actum*. Fallitur plane; nam actus ratiocinandi & rectus eſſe poteſt, & falſus. At recta ratio non poteſt non eſſe vera: & quamvis ratio non ſit infallibilis, cum tamen recta eſt, procul dubio non fallitur; ſiquidem illius rectitudo in veritate conſiſtit: quod nec ipſe diffitetur *Hobbeſius* in textu, quem paullo ante commemoravimus; ubi *Rectam Rationem* explicat per veritatem a veris principiis *recte* ratiocinando collectam. Sed non veretur ille ſibi vel in eodem loco contradicere, ut ſupremum hac in re errorem ſuum procudat, nempe Rectam Rationem cenſendam eſſe *Ratiocinationem uniuſcujuſque propriam*: ſubdit enim ibidem. *Extra Civitatem... ſua cujuſque Ratio non modo pro actionum propriarum, quæ ſuo periculo fiunt, regula, ſed etiam in ſuis rebus pro actionis alienæ menſura cenſenda eſt*: cujus doctrinæ abſurditas ſua ſponte in oculos incurrit. Non diſſimulandum tamen, eum non qualemcunque ratiocinationem uniuſcujuſque propriam pro recta ratione habere, ſed veram, hoc eſt ex veris principiis recte propoſitis concludentem, propterea quod, ſubdit: *In ratiocinatione falſa, ſive in ſtultitia hominum, officia ſua erga cæteros homines ad conſervationem propriam neceſſaria non videntium, omnium conſiſtit legum naturalium violatio*. Sed præterquam quod principia, ex quibus ille vult (b) ut ratiocinatio recte concludat, peſſima ſunt atque falſiſſima, nempe, *Societatis Civilis initium eſſe a metu, & univerſalem eſſe mutuo ſe lædendi voluntatem*, illud certe minime ferendum, ratiocinationem propriam conſtitui ſuarum, aliorumque actionum regulam in ſuis rebus; cum nihil proclivius ſit, quam ut unicuique ratiocinatio ſua vera videatur. At *extra Civitatem, ſeu in ſtatu naturali*, inquit ille, *rectam ratiocinationem a falſa dignoſcere, niſi comparatione facta cum ſua, nemo poteſt*. Hoc falſiſſimum eſt. Extat enim generalis, & certa regula, qua cum de noſtræ, tum de aliorum rationis ſeu opinionis rectitudine judicare poſſumus, ac debemus, ipſa nempe rerum natura. Scilicet quum rationis rectitudo veritas ſit, ut diximus; veritas autem perceptionum, judiciorumque noſtrorum ſita ſit in conformitate cum rebus, quas percipimus, ac de quibus judicamus; hinc planum ſit, rectam rationem noſtram in rebus, quæ praxim reſpiciunt, eam eſſe, quæ conformis eſt vel vero fini, vel mediis ad finem conſequendum idoneis (quæcumque enim actiones noſtræ, quæ recta ratione dirigendæ ſunt, nonniſi vel circa finem, vel circa media verſari poſſunt); quia nimirum indicat, quinam optimus finis ſit, in quem tendere debeamus, quæve optima ſint media ad eundem finem conducentia. Quoniam vero quod aliquis finis verus ſit, non habet ab opinione noſtra, ſed a propria natura, qua ſcilicet, ita nos perficere poteſt, ut noſtra deſideria expleat, beatoſque efficiat; & media pariter a propria eorum natura ſortiuntur aptitudinem ad ipſum finem; hinc dici abſolute poteſt, rectam rationem eam eſſe, quæ rerum naturæ conformis eſt; & idcirco an recta ſit, dijudicandum ex ipſa natura rerum. Abſurde igitur *Hobbeſius* pro noſtrarum, aliorumque in rebus noſtris actionum regula ratiocinationem ſtatuit uniuſcujuſque propriam; nec rem

Ib. in Nota.

R 2

(a) Si per *infallibilem* hoc loco intelligat *Hobbeſius* facultatem, quæ falli non poſſit; peſſime hoc multis attribuit, quum nemo ſit, qui putet, rationem noſtram falli non poſſe. Si intelligat facultatem reipſa erroris expertem, ſeu recte ratiocinantem; id perperam rejicit; alioqui efficeretur, rationem eſſe rectam dum reipſa fallitur, & ſibi ipſi contradiceret: ſiquidem paullo poſt ait, rectam rationem eſſe *ratiocinationem uniuſcujuſque propriam, & veram*.

(b) Ipſe indicat, ea eſſe quæ ſtatuit cap. I. §. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

rem in tuto collocat addendo *veram*; quum an vera ſit, ex ea, quam modo explicavimus, regula decernendum ſit.

Itaque ad comparandam rectam rationem, rerum natura omni conatu expendenda, & undequaque conſideranda eſt; & cum ea cunctæ, quas aſſumimus, propoſitiones, concluſioneſque, quas deducimus, conferendæ: & ita quidem, ſive de noſtris, ſive de alienis opinionibus judicium ferendum ſit; & ſive qui judicat princeps ſit aut magiſtratus, vel privata perſona; ſive potens, ſive debilis, ſive dives, ſive pauper &c. ipſa ſemper rerum natura præ oculis unice habenda eſt. Hinc ſi quis aliter quum in egeſtate eſt, judicat, aliter quum in proſperitate, aut potentia; aliter quum princeps eſt, aliter quum privatus; aliter quum de ſe, aliter quum de aliis agitur, aliter demum uno, aliter alio tempore; apud illum profecto recta ratio non viget, quæ ſemper eſt uniformis, quemadmodum ipſa rerum natura ſemper uniformis eſt. Quam profecto uniformitatem tollit, imo rectæ rationis ideam penitus evertit Hobbeſius, non tantum eo, quod rectam rationem eſſe ſtatuit ratiocinationem uniuſcujuſque propriam, quæ in variis hominibus nonniſi varia eſſe poteſt; ſed etiam propterea quod ejuſmodi ratiocinationis veritatem pendere facit ex eo, quod quiſque judicat, ad conſervationem propriam neceſſarium eſſe: quod quidem judicium non tantum pro diverſo cujuſque genio, & indole varium eſſe poteſt; ſed etiam ad quævis perpetranda crimina valet inducere, quum nullatenus ad jus aliorum reſpiciat. Ex quo efficitur, & furta, & rapinas, & homicidia fore licita, ſi hæc ad propriam conſervationem neceſſaria exiſtimentur. En quam prava ſit iſtæc ratio, quam *rectam* vocat Hobbeſius. Ea in mutuam cædem obarmare homines valet, dum plures eandem rem ad conſervationem ſui neceſſariam judicant: ſibique ipſa contradicit non tantum prout eſt in di-
Lib. cit. verſis hominibus, ſed quia juxta Hob-
Cap. 1. §. beſium ea dictat *omnibus jus eſſe in om-*
10. & ſeq. *nia*, & iſtiuſmodi jus *inutile*, adeoque retinendum non eſſe, ſtatum *naturalem* eſſe *bellum*, & bellum conſervationi hominum *adverſum* eſſe; adeoque naturam dictare, *quærendam eſſe pacem*: *unumquenque judicem eſſe mediorum ad ſui conſervationem*, & tamen *injuria factum* cenſeri debere *quod rectæ rationi*, hoc eſt *rationi propriæ* & *proprio judicio repugnat*. At quod pejus eſt, hujuſmodi contradictiones Hobbeſius in Deum ipſum refundit, quum poſtea doceat, *Verbum Dei per naturam regnantis non aliud* ſupponi *præter rectam rationem*, & *Leges Dei per ſolam naturam regnantis*, *ſolas eſſe leges naturales*; hoc eſt *dictamina rectæ rationis*: nam legem naturalem ipſe definit, eſſe *dictamen rectæ rationis* (ſeu ratiocinationem uniuſcujuſque propriam) *circa ea, quæ agenda, vel omittenda ſunt ad vitæ, membrorumque conſervationem, quantum fieri poteſt diuturnam*. Quapropter Deus Hobbeſii ipſe ſibi contradicit. Nam ex una parte, per rectam rationem *Hobbeſianam* omnes in mutuum bellum, cædemque impellit, ut unuſquiſque jus ſuum tueatur: ex altera vero per eandem rectam rationem ipſis vetat bellum; jubetque, ut in huncfinem unuſquiſque cedat juri, quod ſibi convenire novit, quodque nihiloſecius poteſt poſtmodum armis vel dolo repetere. Sane hæc omnia fluunt ex *Hobbeſiana* rectæ rationis idea, & *regno Dei per rectam rationem regnantis*; præſertim ſi addatur ejus definitio juris, qua aſſerit, illius nomine non aliud ſignificari, quam *liber-* Ib. cap.
tatem, quam quiſque habet, facultatibus 1. §. 2.
naturalibus ſecundum rectam rationem utendi. Quid vero expectandum ab iſto auctore, qui tam perverſe rectam rationem explicavit?

At, inquit ille, in ſtatu naturali nulla eſt ratio, quæ a ſingulis pro certa habenda ſit, cujuſmodi eſt in Civitate ipſius Civitatis ratio, hoc eſt lex Civilis: igitur quiſque rationem ſuam pro certa habere poteſt, ac debet; ac unuſquiſque eſt judex mediorum ad ſui conſervationem, adeoque juris, quo ipſe fruitur. At nos minime inficiamur, oportere, ut homo in ſtatu naturali ſua

uta-

Digitized by Google

utatur ratione, & ſecundum eam operetur. Quod nos negamus, improbamuſque, eſt, ideo *rectam* dicendam eſſe rationem, quod *propria* ſit; negamus etiam, eam eſſe cum principiis ab *Hobbeſio* poſitis comparandam, ut vera judicetur; negamus demum, unumquenque de ſola ſui conſervatione debere eſſe ſollicitum: contra vero contendimus, enitl unumquenque debere, ut ea naturis rerum, certoque, ac immutabili ordini a Deo in natura conſtituto conformis ſit, ſeu ut verum optimumque humani generis finem, & conſentanea media patefaciat; utque demum judicium ejus ſemper ſit uniforme: uniformitas enim eſt veritatis caracter; ac veritas nec ſibi contradicit unquam, neque cum aliis veritatibus pugnat. Hinc quum quiſque recta ratione judicat, ſibi aliquid licere (v. g. de rebus ſumere nondum ab aliis occupatis quantum vitæ ſuæ conſervandæ neceſſarium ſit) judicare quoque debet, idipſum alteri etiam in pari caſu licere. Sic qui judicat, ſeſe poſſe jure, immo & quandoque debere, quidpiam ab alio exigere, oportet ut judicet, alterum illud idem etiam a ſe exigere poſſe, aut debere. Scilicet recta ratio in ſtatu naturali non tantum proprium ratiocinantis, ſed etiam generale totius hominum communitatis bonum curare debet: quemadmodum Lex Civilis, quæ in Civitate, Hobbeſio teſte, a ſingulis civibus pro recta ratione habenda eſt, non alicujus peculiaris tantum perſonæ, ſed commune totius communitatis bonum curat, promovetque: quod ſane Ratio conſequetur, quotieſcunque ordinem a Deo in rerum natura conſtitutum ſatagat cuſtodire.

Quod ſi dixeris, niſi pro recta ratione habeatur ratio uniuſcujuſque propria, nullam nos certam operandi regulam habituros, quum cuique adeo proclive ſit in errorem ratiocinando prolabi; reſpondeo, utut hoc unicuique maxime proclive ſit; tamen diligentia noſtra, atque induſtria fieri poſſe, ut erroris ſin ſemper ſaltem plerumque immunes ſimus: nempe ſi conatum impendamus omnem, ut clare diſtincteque, & quoad fieri poteſt complete, cuncta noſtrarum actionum incitamenta dignoſcamus; ſi perceptas ideas diligentiſſime invicem comparemus; ſi non aſſentiamur niſi propoſitionibus, quæ claritate ſua, atque evidentia aſſenſum noſtrum extorquere valeant; ſi non uni tantum ſenſui fidamus, ſed plurium, quum res patitur, teſtimonia adhibeamus, invicemque conferamus; ſi demum affectu ſummo veritatem proſequamur, inquiramuſque voluntate a pravis affectionibus libera. Notum eſt enim, a prava voluntatis diſpoſitione cunctos ferme qui praxim ſpectant, errores (quemadmodum e lutulento fonte inquinatæ fluunt aquæ) ſcaturire. Hujuſcemodi porro recta voluntatis diſpoſitio præſertim exigitur ad evitandos errores in peculiaribus actionibus, quæ circa objecta verſantur variis circumſtantiis involuta. In his enim, quum eadem prorſus claritas haberi non poſſit, quæ in primis principiis, vel in univerſalibus ſcientiarum veritatibus habetur; ſi operandi neceſſitas urgeat, prudens quiſque contentus ſit oportet ea majore, quam obtinere valeat, veroſimilitudine, & probabilitate: qua de cauſſa non quid homines temere & inſipienter agant, ut Hobbeſius frequenter, conſiderabit; ſed ſcita prudentum, peritorum deciſiones, leges etiam poſitivas, ſiquæ ſint circa ipſam, affinemve materiam, conſulet, ſerioque expendet. Hoc quiſquis ſincero cum amore veritatis faciat, vix unquam a ſcopo ſuo aberrabit; ſed in his quoque rectam rationem tenebit.

CA-

Digitized by Google

CAPUT VI.

Objectum eſſentiale, integrumque humanæ voluntatis eſt Bonum, *cuius traditur idea. Perperam illud definit Hobbeſius per* cujuſque appetitum. *Immerito etiam contendit, voluntatem* ultra bonum appetentis proprium *ferri non poſſe. Maxime vero errant tum ii, qui cum* Spinoſa, *ſpe ſolum, ac metu; tum ii, qui cum* Epicureis, *ſola* voluptate, *ac* dolore; *tum demum, qui cum* Pſeudopoliticis *putant ſolo* utilitatis intuitu *voluntatem noſtram ad volendum determinari poſſe.*

Hoc capite plura complectimur, quoniam paucis expediri ea poſſunt, atque expoſitione magis indigent, quam probatione. In primis omnium conſenſu, intimaque experientia exploratum cuique eſt, voluntatem noſtram ſemper tendere in bonum, & quidquid eligit, licet in ſe quandoque malum, eligere ſub ratione boni. Quare ſicut objectum intellectus eſt verum, ita, fatentibus omnibus, bonum eſt eſſentiale integrumque voluntatis objectum: proinde ad hoc quod attinet, nullatenus libera voluntas eſt; ſed ſolum in ordine ad peculiaria bona, ſeu in eligendo potius uno, quam altero; ut ſupra diximus. (Hoc lib. cap. IV.) Verum in idea *boni* ſtabilienda non omnes conſentiunt. Plerique definiunt generaliter bonum, *quod cuique convenit*, ſeu *uniuſcujuſque naturæ*. Sed ambiguum illud *convenientiæ* vocabulum obſcuriorem definitionem reddere videtur, quam ut ſatisfacere queat. At quia boni generatim prout ſcilicet bonum *phyſicum*, ſeu naturale, & bonum *morale* complectitur, clariorem definitionem tradere difficile eſt; ſatius videtur utriuſque ideam ſingillatim, ac diſtinctim exponere.

Itaque bonum naturale, ſeu phyſicum definiri poteſt illud, *quod rei alicujus naturam, facultateſve conſervat, auget, aut perficit*. Si enim ea omnia, quæ bona phyſica, ſeu naturalia vocantur, expendamus; facile comperiemus, eadem ob unam, alteramve ex his rationibus talia exiſtimari. Et ſi quidem generalis illa, ſed obſcurior boni notio, quam ſupra attulimus, admittatur, perſpicuum eſt, ea, quæ rem quamlibet vel ejus facultates conſervant, augent, vel perficiunt, ipſi, ſeu ipſius naturæ convenire; immo non aliud, quam hoc ipſum *convenientiæ* nomine ea in definitione poſſe intelligi. Et ſane cum nemo non velit, nec poſſit non velle ſui, ſuarumque facultatum conſervationem, ac nemo ſit, qui de ſuarum facultatum incremento, ac ſuccreſcente perfectione voluptatem non percipiat, hinc ſatis clare patet, in ejuſmodi conſervatione, augmento, ac perfectione rationem boni, quæ unice voluntatem afficere, ac percellere poteſt, aptiſſime collocari. Quare *Ariſtoteles* licet bonum definiat: *id quod omnia appetunt*; tamen veluti præcipuam proprietatem boni in eo ſitam eſſe innuit, ut conſervet id, cujus eſt bonum. *Quod*, inquit, *eſt cujuſque bonum, ipſum conſervat*: vel ſi mavis ita vertere; *quod quidpiam conſervat, illius bonum eſt*. (*a*) Nec ullus dubito, (Politic. lib. II c. 2.) idem prorſus ſenſiſſe de eo, quod facultates aut auget, aut perficit. At vero ſive in *convenientia*, ſive in effectu aliquo conſervationis, augmenti, & perfectionis boni eſſentia conſtituatur, exinde duo inferre licet: unum, Bonum eſſe ex genere eorum, quæ *relativa* dicuntur; eo quod neceſſario relationem aliquam, ſeu habitudinem ad aliud includunt, exprimuntque. Nam ſi bonum convenit; cuiquam conveniat neceſſe eſt: & ſi facultates alicujus conſervat, auget, vel perficit; habeat oportet habitudinem aliquam ad ejus naturam. Alterum, ideam boni nequaquam intra alicujus individui, ſeu ſpeciei aut generis fines coarctari; ſed non ſolum omnes homines, verum etiam animantia quælibet, quin & inanimatas res om-

(*a*) Græca ejus verba ita ſe habent: Καί τι τῷ γε ἑκάστῳ ἀγαθὸν σώζει ἕκαστον.

omnes pervadere: nihil eſt enim cujus natura, vel facultates quoquo modo augeri non poſſint, ac perfici. At vero, quemadmodum eſt aliquod bonum univerſaliſſimum, quod rebus omnino omnibus convenit v. g. conſervatio; ita alia, & pleraque ſunt bona, quæ magis minuſve late patent; quo ſcilicet plura vel pauciora ſunt ea, quarum naturæ, vel facultatibus conveniunt. Sic ſanitas v. g. corporibus omnibus viventibus bonum commune eſt. Expedita intelligendi facultas eſt bonum commune omnibus ratione utentibus. Ex quo conficitur, ex natura alicujus *boni* cum natura rerum ad quas refertur, comparata dijudicandum eſſe, quænam, & quotnam ſuo ipſum ambitu complectatur. Eapropter quiſquis rem aliquam cuipiam bonam, aut neceſſariam eſſe comperit, is eo ipſo intelliget, eam ceteris quoque ejuſdem naturæ corporibus bonam eſſe, vel neceſſariam; modo convenientia illa, aut neceſſitas non in quibuſdam accidentibus peculiaribus fundetur, ſed in natura ipſa omnibus communi. Et hac quidem ratione *cibum*, *potumque* ceteris omnibus hominibus *bonum* ac neceſſarium eſſe non ambigo, quia mihi utrunque bonum ac neceſſarium eſſe, experientia magiſtra, intelligo. Quia tamen quandoque contingit, convenientiam cujuslibet rei totam pendere a peculiaribus individui accidentibus; inde fit, ut non ſemper ceteris ejuſdem ſpeciei, aut naturæ individuis idem bonum ſit: indeque conſurgit trita illa diviſio *Boni* in *particulare* quod uni tantum, vel paucis convenit; in & *commune*, quod omnibus ejuſdem ſpeciei, aut generis, conſentaneum eſt. At ſive in communi natura, ſive in peculiaribus accidentibus convenientia boni fundetur, perſpicuum eſt, convenientiam ipſam in objecto reſidere, & eſſe neceſſariam, ſeu non pendere ab opinione, aut voluntate, aut deſiderio cujuſque; atque adeo non propterea quidpiam eſſe bonum, quod ita putatur, aut appetitur; ſed contra, propterea appeti, & deſiderari, quia bonum eſſe aut cognoſcitur, aut, tametſi ſæpe falſo, exiſtimatur.

Plane igitur errat *Hobbeſius*, dum *bonum* ex cujuſque deſiderio, ac voluntate definit, ut hac ratione diſſidiorum, & mutui inter homines belli generalem, perpetuamque eſſe cauſſam facilius perſuadeat. Quo quidem dogmate vix quidquam fingi poteſt pernicioſius: ſiquidem & naturam boni, malique tollit, & cupiditates fovet improborum, qui ſeſe ſemper bonum ſectari dubitare non poterunt, ſi ſemel bonum ex cujuſque cupiditatibus definiatur. Errorem tamen adeo abſurdum pluribus in locis diſerte tradit hic Auctor. Quanquam alibi ipſa, ut puto, rei claritate cogente, rectius loquatur. *Omnibus rebus* (inquit,) *quæ appetuntur*, *QUATENUS APPETUNTUR*, *nomen commune eſt bonum*: *& rebus quas fugimus malum. Sed cum alii alia appetant, & fugiant, neceſſe eſt multa eſſe, quæ aliquibus bona, aliquibus mala ſunt. Ut quod nobis bonum, hoſtibus malum. Sunt ergo bonum, & malum appetentibus, & fugientibus correlativa*. Quaſi vero & cibi nonnulli ei qui maxime eos appetit, mali eſſe non poſſint, noxiique; & pharmacum ægroto, amentique, etſi illud vehementer refugiat, ſalubre, adeoque *bonum* eſſe non poſſit. Quid abſurdius quam adeo fallaci regula bonum, malumque definire! De Hom. cap. XI. §. 4.

At nil melius hac de re alio in loco loquitur ipſe. *Ea eſt*, ait, *natura hominis ut unuſquiſque quod ſibi cupit fieri, bonum*; *quod fugit, malum vocat. Itaque diverſitate affectuum contingit, ut quod alter bonum, alter malum, & idem homo, quod nunc bonum, mox malum, & eandem rem in ſeipſo bonam, in alio malam eſſe dicat. Bonum enim, & malum delectatione, & moleſtia noſtra* (*vel ea quæ nunc eſt, vel quæ expectatur*) *omnes æſtimamus*. Ita quidem res ſe habet, inquio ego, ſi bonum malumque brutorum more æſtimemus omnes. Bruta enim, quippe quæ ſolo feruntur impetu naturæ, nonniſi delectatione, ac moleſtia quibus unice trahuntur, bonum, malumque metiri poſſunt. At homines alia ad bonum, malumque æſtimandum, dijudicandumque regula donati ſunt, De Cive Cap. XIV. §. 15.

nem-

nempe *ratione*; qua, quidquid ſit de Hobbeſio, ejuſque ſimilibus, aliquos ſaltem vel interdum uti, non abſque gravi in humanitatem omnem injuria inficiari quis poteſt. Omnes vero, ſemperque in bono maloque dijudicando ea uti debere, tam eſt exploratum, quam certa res eſt, *Rationem* præcipuam eſſe hominis partem, eaque reliquis omnibus animantibus præſtare. Hac ſi utamur regula, ſæpiſſime comperiemus, ea, quæ moleſtiam creant, reipſa eſſe bona nobis; contra vero quandoque mala, quæ pariunt voluptatem: illa enim nos facultateſque noſtras aut conſervant, aut perficiunt; hæc vero labefactant multoties, & perdunt. Quod ſi plerique reipſa bonum malumque oblectatione æſtimant & moleſtia; non ita ſe gerunt, neque id faciunt, quod ea hominis natura ſit, ut vult *Hobbeſius*; ſed quia valedicto rationi, qua homines ſumus, affectibus, & paſſionibus, brutorum inſtar, ſeſe abripi patiuntur. At ſolemne eſt Hobbeſio, naturæ nomine affectus, paſſioneſque brutis etiam communes nuncupare: quod tum ex innumeris ejus locis conſtat, tum ipſe verbis ſatis aperte declarat cum ait, *Ad quas* (ſocietatis delicias) *natura, hoc eſt ab affectibus omni animanti inſitis ferimur*. At nihilne ergo *Hobbeſius* in hominis natura reperit *præter affectus omni animanti inſitos?* Et ſi quid aliud in hominis natura agnoſcit, cur ad illud minime reſpicit, quum ad hominis naturam quidpiam ſpectare pronunciat? Et cur id quod homines pravis affectibus abrepti efficiunt, in naturam ipſam hominis refundit? Profecto, ſi humanam naturam data opera calumniari, aggreſſus eſſet hic Philoſophus, non alia potuiſſet ratione ſe gerere; & ſi ipſi propoſitum eſſet, unumquenque ad ſuos ſectandos, implendoſque affectus, atque paſſiones, vehementius incitare; id melius perficere non potuiſſet, quam eos venerando *humanæ naturæ* nomine cohoneſtare. Verum quidquid molitus ſit ipſe, quicunque ſapiunt, ratum ſemper habebunt, *bonum*, *malumque*, non affectibus, ſed ratione, non oblectatione, aut moleſtia, ſed effectibus vere utilibus aut noxiis; non demum vulgari opinione vel ſenſu, ſed rerum natura bene perpenſa, dijudicanda eſſe, ac dimetienda.

De Cive Cap. II. §. 2.

Error Hobbeſii alter circa naturam boni, malique non minus reliquis abſurdus, ac pernicioſus eſt. Ait enim, voluntatis objectum non ultra illud extendi, quod quiſque ſibi ipſe bonum, arbitratur; adeo ut voluntas nequaquam poſſit aliud ultra proprium appetentis bonum appetere, aut curare: *in omni ſocietate*, inquit, *queritur voluntatis objectum, hoc eſt quod videtur unicuique congredientium bonum ſibi*; ſubdit vero paulo poſt: *quidquid fit voluntario, propter bonum aliquod fit Volentis*. Et hinc infert: *unumquenque* BONUM SIBI *naturaliter, Juſtum propter pacem tantum, & per accidens querere*: ut ſexcenta alia ſimilia ejus loca prætercam. Abſurdiſſimus hic error tum rationi, tum experientiæ adverſatur. Experientiæ quidem: nam licet plurimi ex vulgaribus præſertim hominibus ita ſint comparati, ut nihil propemodum, niſi quod ſibi commodum eſt, appetere, & perſequi videantur; tamen alii quoque magis generoſa præſtantique ſunt indole, quibus aliorum etiam & præſertim commune Civitatis, immo totius humani generis bonum curæ eſt quammaxime, illudque pro virili curant, promoventque. Hoc in primis videre eſt in bonis Principibus, ſapientibuſque legislatoribus, qui quas ferunt, legibus luculentiſſime oſtendunt, nihil ſibi magis cordi eſſe, quam commune bonum, publicamque utilitatem, felicitatemque. Neque vero ego arbitror, Hobbeſium adeo Imperantibus, quibus ceteroqui nimium in aliis defert, infenſum eſſe velle, ut illorum neminem bono hoc animo præditum aut nunc eſſe, aut aliquando extitiſſe contendat, velitque omnes omnino ipſorum leges injuſtas eſſe, & malas: ſi nanque vel aliquam juſtam eſſe fateatur, & bonam; *cum lex bona, ipſo docente, non ſit niſi quæ ad ſalutem populi neceſſaria eſt, tametſi ſummo Imperanti utilis ſit*; illud etiam admittat oportet, Imperantes aliquos eſſe, qui

De Cive Cap. I. §. 2. Ib. Cap. 2. §. 8. Cap. III. §. 21.

Leviath. Cap. XXX.

Digitized by Google

qui legibus ſuis populi ſalutem ſeu bonum commune intenderint; adeoque non tantum bonum noſtri proprium, ſed etiam bonum aliorum eſſe poſſe voluntatis noſtræ objectum.

Jam vero ſi a ſummis Imperantibus & Legiſlatoribus, ad alia hominum genera deſcendamus, rem eandem frequenti experientia comprobatam facillime comperiemus. Nam ut eos nunc prætéream, qui, quamvis privati, bonum tamen commune, publicumque & ſincere deſiderant, & quoad poſſunt, opere promovent (quorum aliquos, & extitiſſe, & eſſe, fruſtra, & injuria negaret Hobbeſius; licet fateamur, non adeo multos eſſe, ut opporteret) quid dicendum de amicis erga amicos, de ſponſis erga ſponſos, de parentibus erga filios, & viciſſim? An non iſti omnes ſæpe ſaltem ſin ſemper, iis quos caros habent, & corde bene cupiunt, & opere bene faciunt, quin exinde ullum intendant proprium commodum, ullamve delectationem, niſi quam ipſis parit conſcientia benefaciendi iis quos diligunt, quorumque felicitas tam ipſis cordi eſt, quam ſui ipſorum propria: quamobrem ipſum bonum amici, ſponſæ, filiorum, aut parentum gratiſſimum eſt ipſorum voluntatis objectum. Idem prorſus dicendum de iis qui vere grati ſunt erga benefactores; idemque de aliis quotquot humana, & benigna indole ſunt; qui neque interdum propriis abſterrentur incommodis, quominus aliis, qui ſuo indigent auxilio, manum porrigant, operamque ſuam impendant: ipſa ſcilicet natura illos innato compaſſionis affectu erga egentes vel male habentes ad id impellit. Hinc ſi quis iter faciens ignotum aliquem, a quo nihil ſibi timendum ſit, obviam habeat v.g. puerum, eum amanter ſalutat, ac bene precatur; & ſi in foveam caſu lapſum animadvertat, occurrit, auxiliatur, extrahit, erigitque: ſi ſecus fecerit, hoc quicunque noverit, eum, qui & ipſe ſe ut inhumanum condemnabit. At quodnam quæſo hoc in caſu ſui commodum reſpicere poterit homo ille, vel quanam oblectatione ſua ad id faciendum permoveri? aut ſaltem quis non perſpicit eum alterius bonum vere ex animo velle, intendere, & curare? Res ergo eſt experientia ipſa conſtantiſſime comprobata, humanæ voluntatis objectum non eſſe tantum proprium appetentis bonum.

Ratio vero idipſum ſuadet, ſi imprimis, id de quo nemo prudens ambigere poſſit, ratum habeatur, non affectibus, & paſſionibus, ſed ratione ipſa *Bonum*, ut diximus, æſtimandum eſſe; & bonum qualecunque eſſe voluntatis objectum; adeoque uſque amorem noſtrum extendi poſſe, quo ipſamet boni ratio pertingit. Comperta vero res eſt, Bonum eo quod ſit in alio, non deſinere eſſe *bonum*; illud igitur velle, & deſiderare noſtra voluntas poteſt. Quod adverſus argumentum iſtud objicitur, illud eſt, quod cum bonum ad genus relativum pertineat, hæc relatio ad appetentem debere pertingere videatur; ſecus, quoad ipſum, boni ratio deſtrueretur. Quid enim, inquiet quiſpiam, refert, in ſe, aut alteri bonum quidpiam eſſe, ſi bonum non fuerit reſpectu illius, cujus ad ipſum volendum excitanda ſit voluntas? Si nanque illud unum ſufficit, jam bonum etiam inimici ab inimico amari poſſet, atque deberet; quia tametſi huic noxium ſit, adeoque malum; alteri tamen utile eſt, & bonum. Verum (ut nihil modo de inimico dicamus, cujus quoque bonum appetere quis poteſt, tametſi non ut ſibi malum) recta ratio in uniuſcujuſque bono ſatis relationis aut convenientiæ ad unumquenque oſtendit, ut uniuſcujuſque voluntas illud velle queat, & quadantenus debeat. Nam primo, Ratio cognoſcit bonum totius eſſe bonum cujuſque partis; & cujuslibet partis bonum eſſe item bonum totius: ſicut enim totum complectitur omnes partes, ita partes omnes totum conſlant, perficiuntque: ex quo conſequitur, etiam bonum cujuſque partis æſtimari poſſe bonum alterius, ſin alia de cauſſa, ſaltem quia partis cujuſque bonum eſt bonum quoque totius, in quo omnes continentur par-

partes. Hac igitur primum ratione poteſt quis velle bonum alterius, quia bonum ipſius, ut eſt individuum humanæ naturæ, eſt bonum ſpeciei, ſeu totius humani generis, quo & ipſe continetur: qua ratione quodcunque noſtri corporis membrum, ſi ſenſu præditum eſſet, deſideraret utique ſanitatem cujuslibet alterius membri; quia ea ſanitas eſt bonum totius corporis, cujus ipſum quoque membrum eſt; & idcirco eſt quoque bonum ſuum. Ex quo clare apparet, quomodo voluntas, ſi rationem ſequatur ducem, tum bonum totius humani generis, tum hominis alteriuscujuſcunque velle poſſit: nam quiſque tam bonum commune, quam cujuſque alterius bonum tanquam bonum proprium, ſeu in quo ſui bonum quodammodo involvitur, conſiderare poteſt: & hac ratione de ipſo, ut de proprio gaudere.

Generaliſſimæ huic rationi peculiares aliæ plerunque accedunt, & quidem eo validiores, quo illud totum, quod eſt humana ſocietas, intra terminos anguſtiores concluditur. Nam præter immenſam totius humani generis ſocietatem, datur primo *politica* ſocietas, quæ arctiori unius civitatis vinculo, certam hominum multitudinem mutuo devincit; adeoque potiorem ſuppeditat rationem, cur bonum cujuſque civis, & multo magis bonum commune civitatis, ut bonum proprium a quolibet cive haberi poſſit, ac debeat. Arctiores adhuc, adeoque ad id quod intendimus, validiores ſunt ſocietates familiarum, omniumque conſanguineorum & affinium, in quibus ſanguinis communio, vel cognationis vinculum, aliæve mutuæ relationes bonum unius aliis quodammodo commune efficiunt; bonumque toti ſocietati commune proprium faciunt eſſe cujuslibet ejus membri. Inter omnes autem ſocietates, quemadmodum nulla *præſtantior, ac firmior*, ut ait Tullius, *ita nulla eſt ad mutuum amorem fovendum potentior, quam cum Viri boni moribus ſimiles ſunt familiaritate conjuncti . . . Nihil enim eſt amabilius nec copulatius quam morum ſimilitudo bonorum. In quibus enim eadem ſtudia ſunt, eademque voluntates; in his fit, ut æque quiſque altero delectetur, ac ſeipſo; efficiturque quod Pythagoras vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus.* Quæ cum ita ſint, quis aſſentiatur *Hobbeſio* aſſerenti, integrum voluntatis objectum eſſe ipſius appetentis bonum? itemque neganti, quenquam poſſe bonum aut commune aut alterius cujuſque reipſa deſiderare, ac velle? Quod ſi Hobbeſianus quiſpiam reponat, hoc ipſum conficere objectum voluntatis eſſe bonum appetentis proprium: quia ſi bonum commune, vel cujuſquam alterius appetitur, non niſi quatenus ipſius appetentis quodammodo proprium eſt, appetitur; reſpondeo, eum immo veriſſime commune bonum, bonumque alterius deſiderare, ac velle, quum ipſum illius bonum ut proprium habeat, & velit, deque eo, ut de proprio bono oblectetur. Neque enim in eo, quod Patriæ, aut civi particulari, aut familiari, aut amico optamus, omnem ad nos relationem, ſeu convenientiam removendam volumus; alioquin amor ille irrationalis eſſet, vel potius impoſſibilis (hujuſmodi nanque bonum omnem, ad nos quod attinet, boni relationem amitteret); ſed illud duntaxat contendimus, voluntatem nullatenus arctari poſſe, aut debere ad volendum bonum ſolum appetenti proprium, ſeu illi ſoli commodum, & utile; ſed item poſſe aliorum bonum, ut proprium diligere, ſeu velle bonum aliis, etiam (quod ſane eſt amare alios) abſque ullo proprii commodi aut utilitatis intuitu; modo adſit, quæ ceteroqui nuſquam deeſt, ratio aliqua (ut minimum, naturæ communio) ob quam alterius bonum, ut bonum noſtrum haberi, ſeu conſiderari queat. Qui hoc admittere renuit, dignus profecto eſt, qui ex hominum cenſu obliteretur: præſertim cum ſeſe quoque minus amare oſtendat, qui eos non amat, qui vel ſanguinis cognatione, vel morum ſimilitudine, vel patriæ vinculo, vel demum communione naturæ unum quodammodo cum ipſo ſunt, &, ut

Lib. I. de Offic. cap. 17.

Digitized by Google

ut ita dicam, *alter ipſe*: quod quidem quanquam de amico ſpeciatim dictum eſt, ſua tamen proportione de omni qui dictarum rationum aliqua alteri conjunctus eſt, haud incongrue dici poteſt. (*a*)

His duæ aliæ rationes accedunt, quæ aliquo modo etiam experientia ipſa nituntur. Nam primo manifeſtum eſt, homines iis facultatibus ornatos eſſe a natura, quibus ſeſe mutuo juvare poſ-
De Off. lib. I. c. VII n. 22. ſint. Quod præ oculis habuiſſe videntur Stoici, quorum ea erat apud Tullium ſententia. *Quæ in terris gignuntur, ad uſum hominum omnia creari: homines autem hominum cauſſa eſſe generatos, ut ipſi inter ſe aliis alii prodeſſe poſſent.* At vero hujuſmodi facultate homines incaſſum natura donaſſet, niſi quiſque bonum alteri deſiderare poſſet, ac velle. At non tantum natura utcunque poteſtatem dedit hominibus, qua alii aliis proſint, ſi velint prodeſſe; ſed eos etiam in rem hanc velut inſito pondere inclinat, incitatque: cujus profecto naturalis propenſionis indicium clariſſimum eſt eximia, & ſingularis illa oblectatio, quam animi præſertim nobiles, dum aliis beneficia impendunt, experiuntur: qui quidem quo pluribus ſe prodeſſe norunt, eo majore perfunduntur voluptate. (*b*) Quin haud ſcio, an quiſquam adeo vili, & agreſti ſit animo, ut ſi cuiquam citra incommodum ſuum bene, benigneque facere poſſit,

S 2 id

(*a*) Huc facit præclara illa S. Thomæ doctrina, qua rationem reddit, cur ſimilitudo ſit cauſſa amoris. *Ex hoc*, (inquit 1. 2. q. 27. a. 3.) *quod aliqui duo ſunt ſimiles, quaſi habentes unam formam, ſunt quodammodo unum in forma illa: ſicut duo homines ſunt unum in ſpecie humanitatis; & duo albi in albedine: & ideo affectus unius tendit in alterum, ſicut unum ſibi, & vult ei bonum ſicut & ſibi.* Ex hac ratione probe intellecta ſat clare perſpicitur, non ſolum quomodo amor *ultra bonum appetentis* ferri poſſit, & tendere in alterum; & quomodo bonum alterius ſufficientem habeat cum appetitu amantis convenientiam; quomodo etiam quiſque alium omnem amare poſſit, eique bonum velle; ſed etiam quomodo amor ipſe noſtri prima radix ſit, ac fundamentum diligendi alios. Si enim *amor procedit ex apprehenſione unitatis amati ad amantem*, ut loquitur S. ipſe Doctor (ibidem q. 23. a. 1.) profecto eo ipſo, quod noſmetipſos amamus, conſequens eſt, ut eos omnes quos nobiſcum unum eſſe concipimus, ut tales diligamus: ſiquidem bonum illorum ratione apprehenſæ unitatis concipitur ut bonum noſtrum; adeoque poteſt eſſe objectum noſtri affectus, amoris, ac deſiderii.

(*b*) Hoc probe agnovit Ariſtoteles: unde ait (II. Polit. cap. III.) τὸ χαρίσασθαι καὶ βοηθῆσαι φίλοις, ἢ ξένοις, ἢ ἑταίροις ἥδιστον, *gratificari, & auxiliari amicis, & hoſpitibus, vel ſodalibus ſuaviſſimum*, vel juxta vetuſtiorem verſionem: *benefacere, & auxiliari amicis, & extraneis eſt delectabiliſſimum.* Quomodo autem *benefacere alteri ſit cauſa delectationis* egregie explicat S. Th. 1. 2. q. 32. a. 6. ejus verba tametſi paullo fuſiora hic referre non pigebit. *Benefacere*, inquit, *alteri tripliciter poteſt eſſe cauſſa delectationis. Uno modo per comparationem ad effectum, quod eſt bonum in altero conſtitutum. Et ſecundum hoc, in quantum bonum alterius reputamus quaſi bonum noſtrum propter unionem amoris, delectamur in bono, quod per nos fit aliis, præcipue amicis, ſicut in bono proprio. Alio modo per comparationem ad finem: ſicut cum aliquis per hoc quod alteri benefacit, ſperat conſequi aliquod bonum ſibi ipſi, vel a Deo, vel ab homine: ſpes autem delectationis eſt cauſſa. Tertio modo per comparationem ad principium: & ſic hoc quod eſt benefacere alteri poteſt eſſe delectabile per comparationem ad triplex principium. Quorum unum eſt facultas benefaciendi: & ſecundum hoc benefacere alteri fit delectabile; in quantum per hoc fit homini quædam imaginatio abundantis boni in ſeipſo exiſtentis, ex quo poſſit aliis communicare; & ideo homines delectantur in filiis, & operibus propriis, ſicut quibus communicant proprium bonum. Aliud principium eſt habitus inclinans, ſecundum quem benefacere fit alicui connaturale. Unde liberales delectabiliter dant aliis. Tertium principium eſt motivum: puta cum aliquis movetur ab aliquo, quem diligit ad benefaciendum alicui: omnia enim, quæ facimus vel patimur propter amicum, delectabilia ſunt; quia amor præcipua cauſſa delectationis eſt.*

Digitized by Google

id lubenti animo non faciat. Quocirca haud ſane bonam de ſe opinionem ingerit *Hobbeſius*, dum ſuſtinet, voluntatis objectum eſſe tantummodo bonum *proprium appetentis*. Quod quidem commentum ex eo etiam cenſendum eſt ab omni ratione alienum, quod neminiante ipſum in mentem venerit, ſaltem non conſtat Philoſophorum aliquem id diſerte docuiſſe.

Poſtrema denique ratio, quæ ad hunc Hobbeſii errorem refellendum mihi validiſſima videtur, hæc eſt. Præter bonum phyſicum, quod ſupra admittendum definivimus, aliud eſt *bonum rationis*, quod vulgo *morale* dicitur, atque in conformitate actionis cum ratione poſitum eſt. Porro illud quod rationi conſentaneum eſt, bonum eſſe negaverit nemo, qui noverit generalem ideam boni eſſe convenientiam cum natura, cujus pars potiſſima in homine eſt ratio. Et reipſa quidem ſi edere bonum ſit homini, eo quod animali ejus congruit naturæ; cur non item ſit bonum id, quod rationali naturæ congruit, ideſt rationi? Ut igitur concludamus voluntatem noſtram, cujus objectum eſt bonum, poſſe etiam bonum aliorum & commune deſiderare & velle, illud unum quærendum eſt, an id ſit rationi conſentaneum. At quis hoc neget, niſi qui omni careat ratione? Quid enim rationi adeo conſentaneum, quam illorum bonum deſiderare ac velle, qui vel ſolum ea, quæ maxima & ampliſſima eſt, naturæ ſocietate conjuncti ſunt? ut nihil dicam de aliis ſocietatibus, quæ quo arctiores ſunt, eo magis conſentaneum rationi reddunt amorem mutuum inter eos, qui iis ſocietatibus continentur. Qui fulgentiſſimam hanc convenientiam non videt, non eſt cur animantibus ratione utentibus accenſeatur; cum eum ipſa ratio minime permoveat. Alia in rem hanc infra dabimus, eo præſertim loco, ubi virtutem per ſeſe ipſam expetibilem, & expetendam demonſtrabimus.

Interim vero ex iis quæ hucuſque delibavimus, (ſi quidem, ut putamus, ſatis firmiter conſtitutum eſt, integrum voluntatis objectum non eſſe bonum proprium appetentis) omnino conficitur, toto oſtio illos a veritate aberrare, qui contendunt nihil nos agere poſſe, niſi affectu aliquo *ſpei*, aut *timoris* moveamur; vel niſi *voluptate*, aut *dolore*, oblectatione aut moleſtia excitemur; vel demum niſi nobis proprium aliquod commodum, vel utilitatem conſequendam proponamus. Si enim ut pluribus demonſtravimus, poſſumus aliorum etiam bonum, felicitatemque appetere & velle; & ſi velle poſſumus quidquid bonum eſt, & idcirco etiam bonum rationis, ſeu quidquid rationi conſentaneum eſt, nempe bonum *morale*, ſive honeſtatem; profecto unicum agendi incitamentum eſſe non poteſt vel ſolus affectus ſpei, & timoris, vel oblectationis moleſtiæque ſenſus, vel demum proprii duntaxat commodi, utilitatiſque intuitus: quidquid enim velle poſſumus, ob eandem cauſſam qua illud volumus, poſſumus quoque illius aſſecutionem opere ipſo procurare; & quamlibet actionem, quæ bonum rationis continet, ob illud ipſum rationis bonum exercere. Si dicas hoc ipſum rationis bonum nos perſequi non poſſe, niſi aliqua oblectatione, qua illud nobis præ ſuo contrario placeat, ad idem perſequendum incitemur: reſpondeo, ſi oblectationis, vel voluptatis nomine ſimplex animi complacentia, cujuſmodi ex ipſa rationis approbatione fluere poteſt, intelligatur; haud ægre eſſentiar, nos non niſi ob voluptatis & oblectationis incitamentum quidpiam agere poſſe, aut velle (a) atque in hoc ipſo libertatis noſtræ vel maxime prærogativa conſiſtit. Quod igitur ipſe admittere renuo, improboque, eſt, nos, quod non pauci aſſerunt, nihil agere, aut velle, niſi quodam ſenſibilis aut certe indeliberatæ voluptatis impulſu ad id agendum feramur: quo quidem dogmate nihil poteſt eſſe

(a) Hanc in rem plura infra dicentur lib. VII. cap. VI.

Digitized by Google

eſſe abſurdius; clarum eſt enim quid inde ſequatur, nempe fore ut unuſquiſque voluptati prævalenti ſeſe permittat; quod quidem inter homines plerunque contingit: at aliud eſt quod fit, aliud quod fieri debeat. Ceterum quod nos diximus probe tenendum eſt; nanque contrarius error plurium pravorum dogmatum in theoria, plurimorumque ſcelerum in praxi fons eſt, & origo.

CAPUT VII.

Puſendorfius nimis parce pro ſcopo ſibi propoſito humanam naturam conſiderat. Thomaſius vero vel ea non perpendit, quæ potiſſimum conſideranda forent, vel in iis, quæ perpendit plerunque a veritate recedit. Ab intellectu voluntatem dirigi contra ipſum defenditur: & quomodo id intellectus præſtet, explicatur.

JUs naturale ex humana natura repetendum eſſe, adeoque ipſius cauſſa hanc eſſe accurate conſiderandam, minime latuit *Puſendorfium*. Hinc non poteſt non probari, dum ſcribit: *Nobis nulla via propior videtur, & magis adpoſita ad inveſtigandum jus naturale, quam ipſam hominis naturam, conditionemque, & inclinationes accuratius contemplari*. At diſplicet ratio, quam in hujuſce rei confirmationem, paucis interjectis, ſubjicit: *Sive enim*, inquit, *ad promovendam ipſius felicitatem, ſive ad coercendam ejuſdem malitiam in proprium exitium erupturam, lex illa* (jus naturæ) *homini eſt impoſita; non felicius addiſcetur quam perſpecto, quo ipſe ſubſidio, quo fræno opus habeat*. Nam his ſatis declarat, ſe in ea eſſe ſententia, jus naturæ ſolius utilitatis cauſſa eſſe conſtitutum; nempe vel ut *promoveat* hujus vitæ *felicitatem*, vel ut avertat ejus *exitium*: quam ſententiam eſſe abſurdam, inferius demonſtrabimus. Diſplicet quoque ſecundo, quod poſt allata verba ſubdit: *Etſi in ea conſideratione*, humanæ naturæ, *neceſſario etiam ad alia, quæ extra hominem ſunt, reflexio ſit facienda*: diſplicet, inquam, tum quia negare videtur, ex ſola humanæ naturæ conſideratione jus naturæ eſſe repetendum: tum quia illa *alia* non exprimit, ad quę *reflexio* neceſſario ſit facienda: quæ ſane vaga & generalis loquendi ratio philoſophum minime decet; quippe quæ hominem prodit, cui non ſatis exploratum ſit id, de quo verba facit: quumque demum addat; *ac imprimis ad ea, quæ ad commodum vel incommodum aliquod eidem conciliandum apta ſunt*, rurſus indicat, jure naturali potiſſimum utilitatem ſpectari, quod eſt abſurdum. Sed illud fortaſſe abſurdius, quod quum humanam naturam *accuratius* in rem hanc contemplandam fateatur, eam tamen negligentiſſime, aut certe ſatis inepte conſideret: reperit enim in ea ferme nihil, præter ea, quæ homini cum ceteris animantibus communia ſunt. Sunt vero, ut ab ipſo exhibentur compendio deſcripta, 1. *hominem eſſe animal ſui conſervandi ſtudioſiſſimum*: 2. *per ſe egenum, ac ſine ſui ſimilium auxilio ſervari ineptum*: 3. *ad mutua commoda promovendum maxime idoneum*: 4. *ſæpe tamen malitioſum, petulans, & facile irritabile, ac ad noxam inferendam paratum ac validum*. Hæccine eſt vero *accuratior* humanæ naturæ contemplatio? Nihil ergo in ea invenit *Puſendorfius*, quo homo referatur ad Deum? Nihil ne, quo homo ceteris animantibus antecellat? Nullamne Rationis, qua homines ſumus, rationem ſibi in jure naturali habendam putat vir philoſophus. Verum enimvero *Puſendorfius* non ex accuratiore, ut videri vult, humanæ naturæ contemplatione legem naturalem ſibi explicandam aſſumit; ſed quum jam *Socialitatem* velut primariam naturæ legem a *Grotio*, aliiſque, nullo fortaſe inito examine, accepiſſet; ea poſtmodum inveſtigavit in homine, quæ ad eam utcunque ſtatuminandam ſibi viderentur magis idonea. Sic ſcilicet philoſophatur ille! Sed quam male hoc ipſum ei ceſſerit, infra ſuo loco videbimus. Inepte ergo, ne quid gravius dicam, & nimis parce pro ſcopo ſibi pro-

Lib. II. Cap. 3. §. 14.

§. XV.

propoſito, humanam naturam conſideravit *Puſendorfius*.

Anne vero felicius hac ipſa in re verſatus eſt *Thomaſius*? non quidem, ni fallor ipſe. Nam primo quæſtiones ſummi momenti, cujuſmodi ſunt de *ſpiritualitate*, & *immortalitate* animæ, non ſecus ac *Puſendorfius*, penitus prætermittit. Quin minus recte ſentire videtur de animæ immaterialitate: nam Fund. J. N. Cap. I. §. xxxiv. Animæ potentiam, quæ eſt voluntas, definit eſſe *conatum cordis*: quo eam differre aſſerit *a conatu, qui ſentitur in aliis membris, ut conatus ejiciendi excrementa, conatus in ulcere*. Præclara ſane & ſummopere feſtiva definitio ſpiritua- §. xxxv. lis animæ facultatis! Subdit tamen, hanc non eſſe *ſufficientem definitionem* voluntatis: quia *talem conatum in corde ſuo etiam beſtiæ ſentiunt, quæ tamen voluntatem non habent*. Ad voluntatem igitur recte definiendam illud præterea addendum docet, ut *conjunctus* ſit ille §. xxxvi. conatus *cum cogitatione intellectus*. Verum quum *voluntas non ſit ipſa cogitatio*, ut ille fatetur; jam exploratum eſt, voluntatem totam ex ejus mente in conatu cordis poſitam eſſe: quo quid abſurdius? Quemadmodum etiam abſurdum eſt, quod addit, voluntatem humanam eatenus ſolummodo ab appetitu beſtiarum differre, quod hic adjunctam non habeat *cogitationem intellectus*: ex quo concludit, quod ſi *concupiſcentia*, ſeu conatus *cordis* conſideretur abſque ordine ad *potentiam cogitandi*, *dicitur appetitus ſenſitivus*, quo nempe etiam prædita ſunt bruta. Pulcherrima ſane notio voluntatis humanæ! Hinc §. xxxvii. colligit vero, *Voluntatem ſemper movere intellectum. Nam voluntas*, ait, *quatenus ab appetitu ſenſitivo differt, nihil aliud eſt, quam appetitus conjunctus cum cogitatione, per dicta*. Quo ſibi plane contradicere videtur: nam ſi voluntas in ſe complectitur cogitationem, ut dici voluntas poſſit; ſupponit utique intellectum jam motum: non ergo eum movet. Quod ſi eum movet, quatenus eſt *conatus cordis*; igitur appetitus ſenſitivus is eſt, qui movet intellectum, non voluntas. Putas ne, noviſſe hoc loco *Thomaſium*, quid affirmaret, quidve negaret? Pergit ille ajens, *voluntatem*, ſeu *appetitum hominis moveri a potentiis rerum extra hominem*, nempe, ut puto, *ab objectis*. *Valde*, ſubdit, *falſum eſt commune dicterium, quod voluntas non poſſit cogi*. Sic ſcilicet nullo negotio definit ille quæſtionem, circa quam alii multum laborant. Cur vero effatum iſtud vocet *dicterium*, ideſt *dictum falſum & acutum*, ſeu *mordax*, non eſt facile divinare, niſi forte ejus vocis ſignificationem & valorem ipſe ignorarit. Illud vero plane mirandum, quod ſubdit, hujuſce dicti falſitatem experientia ipſa conſtare: *Per virtutes inviſibiles* (verba ejus ſunt) *potentiarum externarum, concupiſcentias hominum, adeoque voluntatem* (hæc nimirum duo perperam & inepte pro eodem habet) *vel reprimi vel irritari, ideſt vel impediri vel ad agendum impelli, quotidiana docet experientia*. At eadem experientia docet, voluntatem ſæpenumero, ratione duce, reſiſtere concupiſcentiæ. Hinc abſurde *Thomaſius* voluntatem, quæ facultas eſt penitus ſpiritualis, minime ſecernit a concupiſcentia, ſeu appetitu inferiore, qui ab objectis exterioribus neceſſario movetur. Et quemad- §. XLVI. modum voluntatem prorſus ſubjectam facit potentiis rerum externarum; ita & *intellectum in affirmatione boni & mali, quod nos afficit, ſemper impulſui voluntatis ſubeſſe*, contendit: *tantum abeſt* (ſubdit) *ut voluntas in appetendo bono, vel fugiendo malo dirigatur ab intellectu*.

(§. xxxix. in the margin beside "quidve negaret? Pergit ille ajens, voluntatem")

Quæ dum ait *Thomaſius*, ſatis oſtendit, ſeſe communem de modo, quo intellectus voluntatem dirigit, ſententiam minus recte percepiſſe: quam idcirco abs re non fuerit in gratiam tyronum compendio explicare. Quum itaque vulgo dicitur, ab intellectu voluntatem *dirigi in proſecutione boni & fuga mali*, id non ita intelligendum eſt, ac ſi intellectus nutu imperioque ſuo determinet, præſcribatque objectum, in quod ferri voluntas debeat; quum manifeſtum ſit, eam ſuapte natura in bonum ferri, malumque averſari: ſed ita, ut pri-

Digitized by Google

ut primo intellectus oſtendat voluntati qua in re inſit ea boni ratio, quam ipſa appetit. Secundo, modum manifeſtet, mediumque, quo illud aſſequi ipſa poſſit. Tertio, invicem conferat varia bonorum genera, illudque patefaciat, in quod ut tendat, magis expedit voluntati. Quarto, licet bonum ſenſibile voluntas, ſeu potius appetitus, ſe ſola, ſeu propria experientia valeat percipere; bonum tamen morale, quin & utile unice ab intellectu, ſeu ratione detegitur, ac voluntati proponitur.

Voluntas ex. gr. appetit ciborum ſuavitatem: illa tamen non poteſt ea frui, niſi ei intellectus indigitet proponatque cibos, qui ſuaviores ſint, & guſtui accommodatiores. 2. quum voluntas quidpiam amat tanquam finem, modum ei intellectus oſtendit, mediumque, quo ipſum obtineat. Amat ex. gr. voluntas proprii individui conſervationem, & conſequenter ea omnia quæ eidem conſervando conducunt; hæc ei porro aperit intellectus: ſcilicet finem appetere proprium voluntatis eſt; ad ejus aſſecutionem dirigere ſpectat ad intellectum. Sic voluntas amat, & quidem neceſſario propriam felicitatem; at intellectus oſtendit, ubinam ea quærenda, & quæ ad eam conſequendam utilia ſint, vel neceſſaria. 3. Voluntas amat ſæpenumero plura eaque diverſa bona, inter quæ ea quoque non raro, quæ poſtmodum nocitura ſunt. Tunc vero munus eſt intellectus, ea varia bona mutuo & ad varias voluntatis affectiones comparare, innocua a noxiis ſecernere, nocumenta prævidere; indeque ea ſub varia ratione voluntati proponere, ſicque eam de bono præferendo inſtruere; atque etiam affectiones voluntati contrarias quadantenus, ſeu ſuperiore aliqua excitata affectione, comprimere: quæ res exemplo clarior evadet. Amat ex. gr. voluntas cibi, potuſque oblectamenta, amat etiam ſanitatem corporis, laborem refugit; ſed amat quoque propriam, & quidem neceſſario felicitatem. Itaque ad intellectum pertinet 1. varia ciborum genera invicem comparare, & innocuos a noxiis diſcernere: & hos quidem ut malos, ut bonos illos voluntati proponere: quod quidem facile præſtabit, ſi cibos non ad unam quæ voluntati ineſt, inclinationem ad oblectamenta; verum etiam ad ejuſdem amorem ſanitatis comparabit: ſic enim cibos, qui uno inſpecto voluptatis illicio, boni cenſeri valeant, comparatos ad ſanitatem, quam lædunt, malos utique judicabit, & ut noxios, maloſque voluntati proponet: quo plane reprimet præviam ejuſdem ad hujuſmodi cibos propenſionem, ſeu voluptatis amorem. Pari arte laborem ut bonum intellectus voluntati offeret, eo quod veræ obtinendæ felicitati, quam voluntas non amare non poteſt, conducit. At vero præcipue intellectus, ſeu ratio patefacit bonum *morale*, illudque voluntati perſequendum proponit. Dixi *præcipue*: nam quum alia bona, ac præſertim ſenſibilia, experientia ſenſuum percipere poſſit, indeque ad eorum appetitionem incitari; bonum morale ab una ratione cognoſci poteſt ac proponi: licet admittenda quoque ſit in voluntate ipſa aliqua ad ipſum inclinatio, ac veluti coaptatio. Sed quum de bono morali quæſtio ſit, ad ſolam rationem pertinet illud dijudicare. His ferme terminis directio illa continetur, quam juxta communem ſententiam voluntati præſtat intellectus: quæ ſane omnia & cum recto ſenſu, & cum experientia apprime conveniunt. Hinc quod ait *Thomaſius*, intellectum in *affirmatione boni vel mali, quod nos afficit, ſemper impulſui voluntatis ſubeſſe*, falſum eſt, ſi velit, voluntatem ſemper determinate impellere intellectum ad judicandum, hoc eſſe bonum, illudve malum; alioqui neque conſultationi relinqueretur locus, neque deliberationi; neque intellectus ullo indigeret rationis uſu ad judicandum de bono, ac malo: & præterea voluntas extra objecti ſui ſphæram extenderet ſe; eo quod intellectum determinaret ad ferendum de veritate & falſitate judicium: in quo intellectus, cum illud ſit juris ſui, ut ita loquar, *privativi*, a voluntate ſaltem per ſe, pendere non poteſt: quemadmodum enim

bo-

Digitized by Google

bonum eſt voluntatis objectum, ita *verum* objectum eſt intellectus. Eapropter intellectus de bono, prout verum eſt, ex ſe & ex propriis ſuis principiis judicat; quemadmodum voluntas verum, prout eſt bonum, ſeu bonum verum per ſe reſpicit: at ultra bonum ſeſe ipſa extendere non poteſt. Si vero *Thomaſius* iis verbis velit tantummodo, voluntatem primo applicare intellectum ad conſiderandum, inquirendumque, quid tunc ſit ei bonum vel malum; intellectum vero ſic impulſum rem comparare, quæ in conſultationem venit, tum cum principiis ſibi propriis, tum cum variis voluntatis ipſius affectibus & diſpoſitionibus; hoc quidem verum eſt: conſtat enim intellectum *quoad exercitium*, ut ajunt, a voluntate pendere. Sed hac etiam ratione intellectus dirigit voluntatem, non quidem tanquam dominus, vel ultroneus præceptor; ſed tanquam famulus, qui juſſus cum face præcedere, domino ſuo monſtrat viam, per quam ille incedere debeat. Exercitium ergo conſiderationis & perquiſitionis hoc in caſu acceptum referri voluntati debet impellenti, applicantique; at judicium de bonitate, deque malitia rei intellectus ex ſuo penu depromit; neque in illud dominium habet voluntas. Dixi *judicium de rei bonitate vel malitia*: nam aliud vulgo admittitur judicium in intellectu de eo, quod hic & nunc agendum eſt, ad quod proxime ſequitur actio, vel electio voluntatis, cumque eo neceſſario connectitur; quare & *practicum* in ſcholis appellatur. Illud profecto, ſi adſit, moveri a voluntate, & ejus ſubſequi determinationem, communis fert opinio. *Si adſit*, inquam; nam vel non ſemper adeſt, vel ſolum in decreto voluntatis implicitum eſt, ac incluſum: ſaltem ut expreſſe adſit, neceſſarium quibuſdam non videtur: quod non vident, cur voluntas, accepto intellectus judicio de rei propoſitæ malitia vel bonitate, non poſſit ſeſe pro ſua libertate determinare, ut libet ipſi, quin aliud judicium intellectus expectet, & quin ejus modo indigeat. Quod igitur exprimitur judicium intellectus ceu ex præmiſſis quibusdam illatum, ſic: *ergo hoc eſt faciendum*, non aliud videtur, niſi ipſa determinatio ſeu electio voluntatis, quæ ea propoſitione enunciatur velut decretum, ac judicium illatum; quia voluntas vi propoſitorum momentorum ſe determinat. At perinde eſt ſive dicamus, nullum ulterius deſiderari intellectus judicium, ſed ſolum ſubſequi voluntatis actum; ſive hujuſmodi etiam immiſceri judicium: certum eſt ſiquidem illud obſequi voluntatis motioni, non ita vero illud aliud judicium, quod proprium eſt intellectus; ex ſuis principiis, aliorumque collatione ipſum colligentis. Quo fit, ut quandoque contra illud ad oppoſitam partem pro ſuo arbitrio ſe determinet voluntas: quoties enim contingit, voluntatem ſeſe ad agendum determinare cum judicio ſeu conſcientia male agendi? Paſſionibus ſiquidem & affectibus pellecta, eis obſequi potius vult, quam intellectui, ſeu rationi, id quod revera ei expediret, monſtranti, atque dictanti, juxta illud tritiſſimum: *Video meliora, proboque; deteriora ſequor*.

At licet dixerim, judicium de rei malitia & bonitate juris eſſe *privativi* intellectus, quatenus ex proprio ratiocinio in ipſum prodit; non negaverim tamen id, quod jam vulgo obſervatum eſt, & experientia conſtat, voluntatem multum conferre poſſe ejuſdem rectitudini, vel eidem obeſſe. Quum enim quoad exercitium, ut innui, is pendeat a voluntate; ab eadem quoque pendeat neceſſe eſt quoad magis minuſque attentam, pacatamque rei objectæ conſiderationem, & quoad meditationem earum rationum, quæ uni vel alteri parti faveant: quo fit, ut dum voluntati obſequens in conſideratione objecti minus attente defigitur, ac dum rationibus inclinationi voluntatis faventibus explorandis impenſius vacat, ac ferme unice; rapiatur in tranſverſum, atque in falſum judicium voluntati ſeu affectibus favens, identidem inducatur. Et hic eſt plane fatalis ille tot immanium errorum fons circa Religionem, moreſque:

que: hinc illa obfirmatio & pervicacia hæreticorum, infidelium, atheorum in præconceptis erroribus: quum enim rationes veritati faventes aut nullo prorſus modo, aut non, ut par eſſet, conſiderent, perpendantve; quid mirum, ſi ipſam non deprehendant: nam neque ſolis lucem vident qui oculos claudunt, vel alio convertunt, aut fumo vel pulvere oppletos habent. Hinc tamen nemo jure negaverit, ab intellectu voluntatem dirigi poſſe, atque debere, niſi quis æque negare voluerit, quempiam eſſe non poſſe ducem viæ, quia non poteſt oculis clauſis vel obtectis eam monſtrare.

Videamus tamen quam ille adferat rationem ad hujuſcemodi directionem intellectus improbandam. *Non enim*, inquit, *quia aliquid bonum videtur intellectui, id voluntas appetit; ſed ideo, quia voluntas quid appetit, id bonum videtur intellectui . . . . ſiquidem quod voluntati gratum eſt, id intellectus non poteſt aliter ſenſu percipere, atque ſub imagine grati; & quod non gratum eſt, ſub imagine non grati. Quod vero ut gratum ſentitur, ſentitur ut bonum; quod non gratum, ſentitur ut malum.* Immo, inquio ego primo, quia aliquid *bonum videtur intellectui*, ſeu quia apprehenditur ut bonum, ideo voluntas illud appetit; alioqui ferri illa poſſet in bonum incognitum, vel non apprehenſum ut bonum, quod nemo hucuſque, quem ſciam, dixit. Poteſt quidem voluntas bono frui præſenti abſque ulla apprehenſione ex parte intellectus, quia illud ut præſens reipſa intime ſentit: at ne concipi quidem poteſt, quomodo bonum abſens poſſit appetere, niſi prius apprehendatur ſeu ab intellectu, ſeu a facultate imaginatrice ut bonum. Falſum eſt igitur quod ſubdit *Thomaſius*: *ſed ideo quia voluntas quid appetit, id bonum videtur intellectui*: nam, ut innui, apprehenſio bonitatis appetitionem præcedat, oportet. Quum autem addit: *ſiquidem quod voluntati gratum eſt, id intellectus non poteſt aliter ſenſu percipere, atque ſub imagine grati*; quis eum intelligat? Quid ſibi vult hoc quod ait, intellectum *ſenſu percipere*? An non ſecernit intellectum a ſenſu? An ſenſum eſſe actum intellectus ponit? An non aliam in homine cognoſcitivam facultatem agnoſcit, niſi ſenſum? Nihil ego intelligo; ſed vereor, an vel ipſe ſeſe intelligat (*a*). Interim illud exploratum videtur, eum hic loqui de bono ſenſibili, quod ſenſu percipitur (& quis ſcit, an aliud ipſe bonorum genus agnoverit?): ſed de eo etiam perperam dicitur, ideo *ſenſu percipi* ut gratum, quia gratum eſt voluntati; quum potius ideo gratum ſit voluntati, quia ut gratum percipitur a ſenſu, ſeu quia ſenſum oblectat. Abſurde etiam loquitur, quum ait, quidpiam ſenſu percipi *ſub imagine grati*: nam ſenſus non percipit *ſub imagine*, ſed intima ſenſatione, quæ nec imagine opus habet, nec poteſt imagine repræſentari. Præterea, non quidquid gratum eſt voluntati, percipitur ſenſu; niſi aſſerere velimus, nihil eſſe poſſe voluntati gratum, niſi bona ſenſibilia; quod eſt abſurdum. Et reipſa quidem *bonitas* & multo altius attollitur, & multo latius diffunditur, quam ut ſenſu ſemper percipi poſſit: e.g. bonitas medicinæ procul dubio ab intellectu cognoſcitur; ſenſu vero nullo modo percipitur: nam ſi is conſulatur, amara judicabitur ac moleſta; adeoque hac ratione mala, non autem bona, quatenus recuperandæ ſanitati prodeſt. Multo minus bonitas moralis ſenſu percipi valet; & tamen eſt grata voluntati multorum. Sed illud quoque hic a *Thomaſio* quærendum: quum voluntati multa ſint grata, v. gr. cibi, potuſque ſuavitas, corporis valetudo, ejuſque conſervatio; quomodo abſque directione intellectus poterit ea perſequi, quæ gratam

(*a*) Duplicem intellectui actum tribuit *Thomaſius*: *meditari*, ſeu, ut puto, *intelligere*, & *ſentire*. Sic enim ait §. XLIV. *intellectus agere dicitur quando impellitur a voluntate ad meditandum*: *pati, quando movetur ab aliis rebus præter voluntatem ad ſentiendum*. Quæ profecto ex qua philoſophia hauſerit, plane ignoro.

tam ipſi bonitatem præſeferant, vel eidem conferant aſſequendæ? Voluntas quidem ſuapte natura eſt ad bonum determinata; at ubi ratio bonitatis reſideat, nonniſi intellectu, & quandoque ſenſu cognoſcere valet: eſt quidem determinata ad propriam appetendam felicitatem; ſed ubi ea ſit inquirenda, quave obtinenda ratione, ſi intellectus, ſeu ratio id minime monſtret, penitus ignorat. Neque hic ſatis eſt ſenſus perceptio: quod enim *ſentitur ut gratum*, non bonum quandoque, ſed malum eſt; eoquod comparandæ felicitati non conferat, ſed obſit: ut patet de delicatioribus eduliis, quæ licet grata palato ſint, ac etiam ipſi accepta voluntati; attamen ſi ſanitatem lædant, ut ſæpe contingit, mala ſunt: frivola eſt ergo ac prorſus inepta *Thomaſii* ratiocinatio ad excludendam directionem intellectus.

Verum ſi inepta, ſi nulla eſt hæc *Thomaſii* ratiocinatio, & ita quidem comparata, ut jure ambigas, an ipſe ſciret quid in hoc argumento enunciaret, lepida ſaltem eſt ratio, quam ille commentus eſt, cur *communiter aſſeratur intellectus in materia boni vel mali*
§. XLVII. *dirigere voluntatem*. *Id*, inquit Vir vere philoſophus, *partim factum eſt, quod natura hominis fuerit in libris aliorum quæſita* (utinam idem & ipſe feciſſet: profecto in errores ita craſſos lapſus non eſſet) *non in ſenſu proprio* (quaſi vero ii omnes, qui primi hac de re ſcripſere, vel omni ſenſu *proprio* caruerint, vel illum nullatenus conſuluerint) *partim quod facultates intellectus & voluntatis non recte fuerint diſtinctæ* (quam recte & apposite eas *Thomaſius* diſtinguat, conſtat ex ſuperius dictis) *partim quod* (audi argutam ſcitamque rationem) *Doctores ſcholaſtici ob intereſſe domeſticum fontes omnis felicitatis & infortunii poſuerint in intellectu* (vereor ego ne *Thomaſius* poſuerit in *ſenſu*). Sed cur in intellectu Scholaſtici poſue-
§. cit. in nota. re? Quia, inquit, *ſalutem æternam promiſerunt iis, qui ſuos conceptus pro veris habent; damnationem minati ſunt eis, qui vel latum unguem ab iſtis recedebant.* At ubi, bone *Tomaſi*, vel in Scholaſticorum catholicorum deterrimo adeo abſurdæ *promiſſionis* veſtigium, vel vola? Neſcio vero, an mihi hic ſit procedendum in incepto doctrinæ hujus *Thomaſianæ* examine: jam enim nimis tædet ineptiarum. Adhuc tamen paullulum progrediamur, & curſim aliqua ejus commenta indicemus, ut appareat, quam ſit eximius philoſophus iſte *Thomaſius*, & quo loco is habendus, quem *Fleiſcherus* commendat velut illum, qui *ultimam manum* appoſuerit inſtaurationi juris naturalis.

Itaque, pergit citato loco docere, §. XLIX.
intellectum non ſolum *meditari*, ſed etiam *ſentire*: ait enim, eum *agere quando impellitur a voluntate ad meditandum*; *pati* vero quando movetur *ab aliis rebus præter voluntatem ad ſentiendum*. Neſcio ex qua philoſophia hoc hauſerit, quum ceteri communiter Philoſophi, intellectum a ſenſu diſtinguant; licet plerique dicant, unam, eandemque mentem, ſeu ſpiritualem animam & intelligere & ſentire. Subdit, *voluntatem agere* ſicut *in loco motivam aliorum membrorum*; ita *etiam in ipſum cerebrum, ideſt in locomotivam intellectus*. At *cerebrum* eſſe facultatem *locomotivam intellectus*, quis intelligat? At illi ſatis eſt affirmare: de explicatione autem & probatione non eſt multum ſol-
licitus. Deinde docet, omnem actionem §. LI.
intellectus eſſe *immanentem*; ratio ejus eſt, quia *agit in cerebro, non extra illud*: contra vero nullam eſſe voluntatis actionem *immanentem*; ſed *omnes* eſ-
ſe *tranſeuntes*; eo quod, inquit, vo- §. LII.
luntas *agit extra cor*; *quia eſt conatus*: quaſi conatus cordis extra cor eſſe &
agere poſſet. Hinc negat electionem eſ- §. LIII.
ſe *actionem immanentem voluntatis*: quod autem *communiter* aliter ſentiatur, inde eveniſſe ait, *quod putatum fuit erronee, & contra ſenſum communem, voluntatem habere libertatem internam*. Quam ſit *erronea* & contra ſenſum communem ſententia iſtæc, jam vidi-
mus libri hujus capite III. Paullo poſt §. LV.
animadvertit, actiones a voluntate imperatas dici *morales*, *quia plures actio-*

nes

*nes voluntariæ conformes, mores appel-
lantur*. Quo planum facit, quam recte
§. LVI. ſentiat de actionum moralitate. Adno-
tat vero ipſam etiam voluntatem dici
*potentiam moralem, quia eſt fons omnis
moralitatis*: quod perinde eſt ac ſi dice-
ret, quia eſt fons omnis *voluntarietatis*;
nam liquet ex dictis alio loco ipſum
moralitatem in voluntarietate reponere;
quod eſt, moralitatem e medio tolle-
re: quod etiam magis patet ex eo, quod
inferat, naturam hominis *moralem* eſſe
§. LVII. *complexum potentiæ volendi cum potentiis
voluntati ſubjectis*: & idcirco naturam
§. LVIII. hominis *moralem non recte opponi na-
turæ hominis phyſicæ*: quia nempe mo-
rale ſupra phyſicam voluntarietatem,
ipſo judice, nihil addit: unde etiam
§. LX. colligit, *Philoſophiam moralem eſſe par-
tem phyſices ſpecialem*: quo nihil clarius
dici poteſt ad omnem veram *moralita-
tem* e medio tollendam. Et hi ſunt ce-
lebres & adeo decantati Juris naturalis,
Ethiceſque reſtauratores.

§. LXVI. Docet inſuper voluntatem *intrinſece
nullam libertatem, ideſt nullam electio-
nem liberam, & indifferentem habere*;
adeoque *eam ſervire aliis potentiis tam
extra, quam intra hominem, quatenus
hæ cupidini gratæ ſunt, eamque immu-
tant, & inclinant. Dum autem*, ſubdit,
*non ſemper intelligitur; quod voluntas
agat irritata ab hujuſmodi potentiis; tum
& hoc intuitu voluntas dicitur libera*:
dicitur, inquit in nota, *ſed non eſt:
nam voluntas hominis ſemper irritatur,
etiamſi id fiat inſenſibiliter. Et qui hæc
agnoſcit* (audi ſapiens epiphonema)
*nec putat, ſe agere libere, & abſque
irritatione, is jam deſiit deſipere*. Longe
melius dixiſſet, *is jam perfecte deſipit*.
At quæ audacia & inſipientia eſt hæc,
omnes humanæ libertatis aſſertores ut
deſipientes traducere! Ceterum ille ap-
prime convenit cum *Spinoſa*, qui, ut
ſuperius diximus, (cap. 3.) docet,
propterea ſpectare nos liberos, quia
cauſſam extrinſecam determinantem,
§. LXX. cogentemque ignoramus. Conſequenter
vero ad hæc contendit, ut aliqua actio
homini imputetur, ſatis eſſe, ut ſit *ſpon-
tanea*, ſeu a voluntate imperata, ne-
que adeo opus eſſe, ut ſit *libera*. Ra-
tionem addit: quia *imputare eſt, ali-
quem auctorem dicere*: ſed id nequa-
quam ſatis eſſe, conſtat ex iis, quæ
diximus capite citato hujus libri. Dein-
de definit, *vitam eſſe unionem potentia-* §. LXXVIII.
rum cum corpore, in hoc quoque ſingu-
laritatem affectans, ut ſcilicet contra
ſcholarum uſum etiam *corporibus poſt
plantas & arbores vitam* aſſereret: hinc
juxta ipſum vivunt etiam lapides, quum
potentias, ſeu *facultates* quaſdam ha-
beant: plane egregie. At quidpiam
magis adhuc feſtivum adfert §. LXXIX:
Vita, inquit, *durante, corporis partes,
quæ ſunt ſedes potentiarum, & ipſæ ma-
nent unitæ. Morte diſſolvuntur etiam par-
ticulæ corporis, & in pulverem redi-
guntur; potentiæ vero* (ſerio Lector
attendas) *avolant*, quo? *ad potentias
ſeparatas* (fortaſſe ad ideas Platonicas):
*ut non appareat, ubi præciſe operentur,
etſi certum ſit, eas multo minus eſſe re-
dactas in nihilum, ac ipſas corporis par-
tes*. Eapropter *corpus* quidem, ſubdit
§. LXXX., *mortale eſt, potentiæ* autem
immortales ſunt: mors enim (in nota
ſubjecta) *ſolvit ſaltem potentias a cor-
pore, non extinguit eas*. Si vero ab eo
exquiras aliquam hujus paradoxi ratio-
nem, nullam adfert; ſatis illi eſt *di-
xiſſe*: & mihi *retuliſſe*, *refutaſſe* eſt.

§. XCVI, hæc habet: *Communes &
ubique ferme receptæ doctrinæ duplicem
errorem fundamenti loco ponunt* (ſic nem-
pe ille ſtudio ſingularitatis *communes ac
ferme ubique receptas doctrinas* per i-
gnominiam traducit. Sed quinam illi
errores ſint, videamus. Alter in eo,
ipſo judice, repoſitus eſt, *quod intelle-
ctus ſeu ratio debeat normam præſcribe-
re voluntati*: alter vero in eo, quod *vo-
luntas dictatum rationis debeat ſecundum
libertatem ſuam ſequi*. Nos duo hæc re-
cto ſanoque ſenſu explicata veriſſima
eſſe, ſuperius demonſtravimus: de utro-
que tamen ferme ex tripode pronun-
ciat, eſſe *contra ſenſum cujuſque commu-
nem, ſi modo naturam animæ humanæ
præjudiciis vacuus conſideret*: ſic vanita-
te ſua obcæcatus ceteris fere omnibus
objicit præjudicia. Adverſus errorem al-

 te-

Digitized by Google

terum ita inſurgit §. XCVII: *Si voluntas ſequi deberet intellectum, neceſſe eſſet, ut intellectus ſemper eſſet rectus. At fatentur, dari etiam intellectum corruptum: hunc ergo voluntas non debet ſequi. At voluntas non habet potentiam judicandi, uter intellectus ſit rectus vel corruptus; quum omne judicium pertineat ad intellectum: ergo voluntas neſcit, quem ſequi debeat.* Inepta plane ratiocinatio, & vix tyroni in philoſophia condonanda. Bonus *Thomaſius* intellectum hoc loco & voluntatem velut duas perſonas concipit, quarum una magiſtri vices gerat, altera diſcipuli; vel una dux viæ ſit, altera viator; ut ſi poſterior hæc ignoret, an magiſter, vel dux itineris ſit viarum peritus, & illum tamen ſequatur, *imprudenter faciat.* Apage puerilem conceptum! Intellectus & voluntas duæ ſunt facultates ejuſdem hominis, qui ſua voluntate non poteſt velle, niſi quod intellectu concipit ut bonum, & ut appetendum: quemadmodum nemo poteſt per viam incedere, quam prorſus ignorat. Quum ergo vulgo dicitur, *voluntatem ſequi debere intellectum*; non ita intelligendum eſt, acſi voluntati morale aliquod debitum incumbat, cui ſi probe non ſatisfaciat, imprudenter agat; ſed ita, ut non poſſit quidpiam velle, niſi ille appetendum proponat; illudque ea poſſit pro ſua libertate non velle, ſi quidem bonum particulare ſit, ſeu tale, quod totam non expleat ejus capacitatem: ut agentes de libertate explicavimus. Inepte igitur *Thomaſius* pronunciat, voluntatem ſequi non debere intellectum, ſi hic ſemper non ſit rectus. Verum ille pueriliter ludit, aut certe illuditur ambiguitate verbi *debere*, quod duo ſignificare valet; nempe tum officium, ſeu moralem obligationem, tum neceſſariam ad agendum conditionem. Igitur voluntas intellectum ſive *rectum*, ſive corruptum, ſeu proponentem non verum, ſed tantum apparens bonum ſequitur, & ſi quidem prodire in actum vult, ſequi debet; adeoque in ea non requiritur judicandi facultas.

Sed dices, quis ergo dijudicabit, ſed ſit ne rectus intellectus, vel corruptus? Intellectus ipſe, reſpondeo, ſupra ſeipſum reflectens id judicare poteſt, ac debet: ad quod tamen ſummopere conferet ipſa voluntas, ſi ſincere, ut debet, veritatem amet & rectitudinem. Homo ſcilicet veritatis ac rectitudinis amore inſtructus cavet diligenter, ne intellectus in pravum judicium præceps ruat; ac voluntate ſua eum in ſeria rei meditatione defixum detinet, uſque dum diligenter adhibitis veritatis & rectitudinis criteriis, eam certo ac indubitanter deprehendat, juxta ea, quæ de recta ratione dignoſcenda ſuperius diximus capite V. Hinc vero corruit plane quod *Thomaſius* his verbis colligit: *Quum ſupra* §. XCVIII. *demonſtraverimus, intellectum in cognitione boni & mali corrumpi a voluntate ipſa, adeoque hujus arbitrio in moralibus ſubjacere* (hoc non eſſe omnino verum multo verius nos demonſtravimus): *& nullum imperium in voluntatem exercere (quod & ipſi fatentur, dum voluntatem regem faciunt, intellectum vero conſiliarium) ſequitur iterum, quod ſi voluntas intellectum ſequatur, emendatio omnis fruſtra ſperetur. Quomodo enim*, ſubdit, *Rex emendari poſſet a conſiliario, cujus conſilia ſecundum placitum Regis ei in omnibus ſunt obnoxia?* Scire vis, *Thomaſi*, quomodo? Si nempe beneplacitum Regis fuerit, ut conſiliarius nonniſi vera ac recta conſilia ei proponat. Si namque Rex ſeſe exhibeat ſincerum veritatis & rectitudinis amatorem, profecto nonniſi bona conſilia a conſiliariis ſuis accipiet: ſic plane Medicus ſalubrem & non tantummodo palato gratam medicinam amanti ſanitatem præſcribit: ſic quoque quilibet Doctor, veritatem patefacit ei, qui ipſam vere noſſe deſiderat. Pari ergo pacto, ſi voluntas fuerit in veritatem ac rectitudinem ſincere ſerioque propenſa, eamque vere amaverit, ut poteſt ac debet (eſt enim bonum prorſus eximium), indeque pravos comprimat affectus, qui intellectui offundere tenebras valent; dubio procul intellectus veritatem ipſi manifeſtabit: ſeu, ut magis proprie loquar, ſi quis veritatem ſincera voluntate deſiderabit, mo-

Digitized by Google

do alias ſit idoneus, eam inveniet, & aſſequetur. Eſt ergo falſiſſimum quod ait *Thomaſius*, *ſi intellectum voluntas ſequatur*, *emendationem omnem fruſtra ſperari*: immo nulla ſperanda eſt voluntatis emendatio, niſi prius intellectus emendetur. Voluntatis enim emendatio in eo potiſſimum ſita eſt, ut bonum verum appetat, averſetur apparens & falſum. At poterit ne id unquam præſtare, niſi prius ſecernatur bonum verum ab apparente: hoc autem nonniſi ab intellectu fieri poteſt, qui ſolus inter utrunque valet dijudicare. Intellectus igitur voluntatem emendat, ei bonorum quorundam falſitatem, aliorumque veritatem, ſoliditatemque detegendo; aperiendo virtutis pulchritudinem, & amabilitatem, vitiique turpitudinem & deformitatem; quantum illa ad veram felicitatem conferat, manifeſtando, quantumque iſtud dedecoris adferat & infelicitatis; ac demum edocendo, quænam actiones virtutis decore niteant, quæve inhoneſtatis labe infectæ ſint. Si res ita non ſe habet, ediſſerat nobis *Thomaſius*, quomodo abſque emendatione intellectus, emendari immediate ac corrigi voluntas poſſit? Si libros ego conſulo ad morum emendationem elaboratos, primo emendari intellectum invenio: quid enim aliud in iis agitur, præterquam, quænam virtutes ſint, quæ vitia, quæ cuivis officia incumbant, edocere; quæ ſit vera felicitas, qua via ad eam eni-
ad §. xciv. tendum ſit, in propatulo ponere? *Thomaſius* ipſe adnotat, *Logicam quidem docere criteria veri & falſi*; *philoſophiam vero moralem criteria veri boni*, *& apparentis*. At hæc doctrina dubio procul primo ſpectat ad intellectum, licet per ſe quoque ad voluntatis emendationem dirigatur. Sed magis adhuc videamus, qua hic ipſe Doctor ratione vitioſos homines afferat corrigendos, & ad veram felicitatem perducendos. Proponit ille primo velut fundamentum juris natu-
Lib. I. Cap. VI. §. 22. ræ hanc propoſitionem: *Facienda eſſe quæ vitam hominum reddunt maxime diuturnam ac feliciſſimam*; *& vitanda quæ vitam reddunt infelicem*, *& mortem accelerant*: deinde ait, eam propoſitionem eſſe *veram & perſpicuam*. Igitur a corrigendo intellectu ducit *Thomaſius* initium: nam ad illum ſpectat de propoſitionis alicujus veritate & perſpicuitate judicare. Rurſus, poſteaquam dixerat,
vitam *feliciſſimam*, quæ ſcilicet *& ma-* §. XXIX.
ximam laudem meretur, *& ſuaviſſime tranſigitur*, *& omnium rerum ſufficientia prædita eſt*, *eſſe ad palatum omnium hominum*, *ambitioſorum ob laudem*, *luxurioſorum ob ſuavitatem*, *avarorum ob ſufficientiam*, quos omnes non male *ſtultos* appellat, ſubdit: *Sed mox tamen ſapiens ſtultos in viam rediget oſtendendo*, *quod hæc tria nonniſi in vita juſta*, *honeſta*, *& decora* (brevitatis hic cauſſa ſuperflua verba prætermitto) *reperiantur*. Sed cui, quæſo, *Thomaſi*, ea ſapiens ille oſtendet? Utique diſcipulis ſuis, inquis: at hi qua demum veritatem hanc facultate percipient, & addiſcent? Nonne intellectu? id utique negari non poteſt. Hic ergo ſapiens magiſter diſcipulis ſuis ſtultis inſipientior erit, ſi corrigere eorum voluntates volens, intellectum ipſorum inſtruere, ac recte informare aggrediatur, ſi verum ſit, intellectum nullatenus dirigere voluntatem, nihilque ad eam permovendam conferre; & ſi intellectus *intuitu voluntatis ſit potentia mere paſſiva*, quippe quæ *nullam* in ipſam *habet efficaciam*, ut ipſe contendit *Thomaſius* §. XIX. a quo proinde ſcire vellem, in quem finem librum hunc conſcripſerit; nonne enim ad lectores ſuos inſtruendos? Anne vero putavit ipſe, doctrinas ſuas non fore intellectu, ſed voluntate a lectoribus percipiendas? ſeu fortaſſe exiſtimavit, doctrinam ſuam intellectu aſſecutam poſſe emendandæ voluntati nullatenus in-
ſervire? Unum addo: agnoſcit *Thoma-* Lib. I. Cap. I. §. 66. in nota.
ſius, intellectus *cogitationes nutrire affectus*, eorumque *durationem* fovere; cur non poterunt etiam ſopitos affectus excitare? atque adeo cur intellectus perſuaſio, & conſideratio pulchritudinis, uno verbo, amabilitatis virtutis, non poterit, voluntatem ad eam amandam, & proſequendam, amplectendamque ex-

ci-

citare? Ita quidem ſe habet *communis, ac ferme ubique recepta ſententia* (a): at ei, qui ſingularitatem in omnibus quærat, contrarium dicendum erat, etiamſi ob id ſibimetipſi contradicere, oporteret. Sed adhuc parumper inſtitutum examen proſequamur.

§. XCIX. *Si nullam*, inquit, *libertatem eligendi habet voluntas, haud dubie tota corruit diſciplina moralis ſcholaſtica* (verum non tantum *ſcholaſticam*, quæ fortaſſe unica vera eſt, ſed quamcunque diſciplinam moralem, ac ipſum demum jus naturæ, ſublata libertate, corruere debere, nos infra demonſtrabimus Lib. IX. Cap. IV.). *Quod vero voluntas non habeat libertatem eligendi, clarius patebit, ſi prius oſtenderimus fontem erroris communis ex neglectu intimioris conſiderationis ipſius facultatis humanæ ortum, dum nempe putant, unam eſſe voluntatem humanam.*

§. CXIX. *Ita oſtenſo eo* (ſubdit) *quod ſinguli homines habeant non unam, ſed oppoſitas; plane corruet tota fabula doctrinæ communis de natura voluntatis, & libertatis ejuſdem:* ita ſcilicet ante victoriam canit *Thomaſius* triumphum, ſperans, poſſe ſe evertere *doctrinam communem*, ut ſingulariter ſapere videatur. Tota vero ſingularis adeo, peregrinæque doctrinæ ſumma eo deducitur, ut rem communiſſimam, atque tritiſſimam probandam ſuſcipiat; tres nimirum eſſe in homine præcipuas affectiones, ſeu cupiditates, aut paſſiones, nempe *voluptatem*, ſeu voluptatis appetitionem, *avaritiam*, & *ambitionem*. Qua in re id unum ſingulare habet, quod eos affectus, qua auctoritate aut ratione neſcio, *voluntates* appellet; niſi, uti videtur, idcirco, quia omnem aliam voluntatem illis ſuperiorem, illiſque dominantem rejiciat. Probat autem, haſce tres cupiditates, atque actiones voluntarias eiſdem reſponden-
§. 132. 133. 135. & ſeq. tes, non poſſe eſſe *motus ab uno principio volendi*, ſeu ab una voluntate *ortos; quia actiones contrariæ pugnantes non poſſunt oriri ex communi, & una voluntate. Quod vero voluntates iſtæ tres*, ſubdit, *non ſolum ſint oppoſitæ, ſed & revera pugnantes, monſtrat partim earum natura, partim effectus tum in ſingulis, tum in diverſis hominibus. Avaritia enim eſt inimica voluptati; quia ſentit, voluptatem adverſari acquiſitioni proprietatis, & diſſipare bona propria: eſt inimica cupidini imperandi; quia & hæc diſſipat bona, & homines alios dominii ſui facit participes: Ambitio eſt inimica voluptati, & avaritiæ; quia ſentit, utramque impedire acquiſitionem gloriæ & imperii. Ex dictis vero*, ita demum concludit, §. ult. Cap. X.
ſequitur, quod ea, quæ communiter in ſcholis attribuuntur electioni, adeoque libertati voluntatis, magis referenda ſint ad paſſiones voluntatis, aut coactionem ejus, & neceſſitatem. Orta enim pugna inter diverſos affectus, ſemper vincit potentia major. Sic ſcilicet *Thomaſius* ad brutorum nos conditionem traducit: eorum enim proprium eſt, eo neceſſario rapi & abduci, quo prævalentium paſſionum impetus impellit. Fruſtra ergo ſapientiſſimus, & beneficentiſſimus Auctor naturæ hominem ratione donavit, ſi ratio iſtæc nec dirigere voluntatem poteſt, nec moderari inſurgentes paſſionum fluctus: ergo homo conſtitutus eſt a Deo in hoc mundo tanquam navis in medio mari omni gubernaculo deſtituta, & contrariis undequaque ventis exagitata, inter quos *ſemper vincit* qui fuerit potentia major. Vah indignam Philoſopho doctrinam! Anne eam ille e propriæ experientiæ penu hauſerit? Equidem liquet, vulgares plerumque homines non ratione ſed paſſione aliqua vel affectu in actionibus ſuis duci; ſed eos, & generatim homines non aliter ſe gerere poſſe, abſurdiſſimum hujus Pſeudophiloſophi commentum eſt: quod ab impuriſſimo *Spinoſæ* fonte hauſiſſe vide-

(a) Omnibus enim ratum eſt illud S. Th. 1. 2. q. 9. a. 1. *Intellectus movet voluntatem ſicut præſentans ei objectum ſuum.*

detur, quippe qui idem prorſus, quanquam nonnihil nitidius, docuit. Attamen ne quid *Thomaſianæ* inſipientiæ deſit, de hoc commento, velut de præclaro quodam *invento* ſuo *in doctrina morali* gloriatur, jurgaturque cum *Franciſco Buddeo*, propterea quod hanc de neceſſitate voluntatis ſententiam adoptarit, nec ſibi tamen acceptam retulerit; quaſi & ipſe id idem acceptum referre non debuerit *Hobbeſio* & *Spinoſæ*, aliiſque tanto nomine indignis Philoſophis. Sed de his ineptiis tandem ſatis.

In not. ad §. 132

DE

Digitized by Google

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM
LIBER V.

De ſtatu hominis naturali.

Poſtquam duplicem juris naturæ fontem reſeravimus, alicui fortaſſe videbitur, proximum eſſe, ut ipſius exiſtentiam nulla interpoſita mora, demonſtremus. At nobis rectus ordo poſtulare videtur, ut prius de ſtatu hominum naturali, ad quem potiſſimum ſpectat jus naturæ tanquam unica in eo ſtatu agendi regula, diſſeramus. Quem ſane ordinem eo magis ſervandum nobis eſſe cenſemus, quod errores a nonnullis invecti contra hujuſmodi ſtatum impedimento eſſe poſſent, niſi ante diſpellantur, tum ad demonſtrandam juris naturalis extantiam, tum ad recte conſtituendum ejuſdem juris univerſale principium. Aliqui enim adeo perverſam ſtatus naturalis notionem exhibent, ut ea ſemel admiſſa, vel nullus amplius ſuperſit juri naturæ locus; vel quodcunque ſtatuatur illius fundamentum, atque principium, omnino vacillet. In hoc autem libro quem ſtatui naturali a pravis notionibus vindicando conſecramus, potiſſima nobiscum *Hobbeſio*, *Jo: Jacobo Rouſſeau*, & *Pufendorfio* concertatio erit, quorum primus pro ſtatu hominis naturali monſtram quoddam horribile; alter ſtatum belluinum; tertius cujuslibet belluæ condit one deteriorem nobis obtrudunt. Horum confutatis erroribus, demonſtrabo, naturalem hominis ſtatum nullatenus eſſe ſocietati contrarium, imo reipſa eſſe ſocialem: tum cætera, quæ ad ejuſmodi ſtatum pertinere videbuntur, expediam. Antequam tamen ad hæc diſcutienda propius accedo, præmittere præſtat, quid nomine ſtatus generaliter veniat; deinde quid hoc loco intelligatur nomine ſtatus hominum naturalis.

Status, quoad præſens attinet, vulgo definiri ſolet: *conditio in qua homines conſtituti intelliguntur ad certum actionum genus obeundum*: quandoquidem homini juxta varietatem ſtatus, in quo eſt, variæ competunt actiones, & diverſa incumbunt officia. Wolfius *ſtatum in genere* definit eſſe *coexiſtentiam mutabilium*, *hoc eſt eorum, quæ etiam aliter ſe habere poſſunt, cum iiſdem fixis, quæ ſcilicet aliter ſe habere nequeunt*. *Eſt vero*, ſubdit, *ſtatus vel* internus, *quatenus mutabilia iſta ſubjecto inſunt*; *vel* externus, *quatenus eidem adſunt, vel extrinſecus ad idem referuntur*. Inſt. jur. nat. & gen. §. 8.

Status vero hominum *naturalis* alio plane ſenſu hic intelligitur, atque a Theologis intelligi ſoleat. Hi enim ſtatum *naturalem ſupernaturali* tantummodo opponunt; definiuntque, eum eſſe, *cui donorum ſupernaturalium, & gratuitorum nihil accedit*: & hoc ſenſu diſputant, num hujuſmodi ſtatus hominis *naturalis* ſit poſſibilis, nec ne. At hoc loco ſtatus *naturalis* perinde eſt, atque *originarius*, ſeu quem tenet homo a ſola ipſa natura, ſeu vi ſolius ſuæ originis: atque adeo opponitur *adventitio*, quem homo nonniſi facto aliquo humano interveniente, acquirit. Sic ſtatus *naturalis* vulgo definitur: *conditio hominum inter ſe æqualium, neque alterius, quam Creatoris arbitrio, legibuſque ſubjectorum*. Sed definitionem hanc minus accuratam eſſe, ſtatumque iſtum non omnimodam excludere ſubjectionem, ex iis, quæ inferius dicemus, clare conſtabit.

Pufendorfius docet, *triplici modo ſtatum hominum naturalem conſiderari ſolo prælucente rationis lumine poſſe; nempe vel in ordine ad Deum Creatorem; vel* De Jure nat. & gen. Lib. I. c. I. & de Offic. Lib. II. c. 1.

in

in ordine ſingulorum hominum ad ſe ipſos; vel in ordine ad alios homines. Priori modo ſtatus hominis conſideratus *eſt*, inquit, *illa conditio, in qua a Creatore eſt conſtitutus, dum eximium præ cæteris animalibus ipſum eſſe voluit*; & huic ſtatui opponitur *conditio, & vita brutorum*. Altero modo, *ſtatum hominis naturalem*, pergit ille, *conſiderare poſſumus, ſi animo fingamus, qualis ejuſdem conditio futura eſſet, ſi quilibet ſibi ſoli relictus foret, ſine ullo adminiculo ab aliis hominibus accedente, & quidem poſita illa naturæ humanæ conditione, qualis nunc deprehenditur*: & in hoc ſenſu ſtatus naturalis opponitur *vitæ per induſtriam hominum excultæ*. Tertio modo *ſtatum* hominis *naturalem* conſideramus, ſubdit, *prout intelliguntur homines ſeſe invicem habere ex nuda illa, & communi cognatione, quæ ex ſimilitudine naturæ reſultat ante pactum aliquod, vel factum humanum, quo peculiariter unus alteri redditus fuit obſtrictus*: quo ſenſu *ſtatus* hominis *naturalis* opponitur *ſtatui civili*. *Puſendorſium* in ſtatus hominum naturalis conſideratione, & deſcriptione quidpiam erraſſe inferius demonſtrabimus: ſed *Hobbeſius* primum, qui hac in re omnium peſſime erravit, refellendus eſt.

CAPUT I.

Sententia Hobbeſii aſſerentis, naturalem hominis ſtatum eſſe bellum omnium in omnes, *falſa, & abſurda eſt*.

De Cive cap. IX. §. 3. STatum hominis naturalem eſſe bellum omnium in omnes, docet *Hobbeſius* tum lib. *de Cive*, tum in *Leviathan* inquiens: *ſtatus naturæ ſtatus belli eſt: ac hoſtis eſt quiſquis cuique, cui neque paret, neque imperat*; quibus addere ſaltem debuiſſet: *neque communem* Ib. Cap. XIII. §. 7. *cum eo dominum habet*. Et alibi: *ſtatus*, inquit, *Civitatum inter ſe naturalis, ideſt hoſtilis eſt: neque ſi pugnare ceſſent, idcirco pax dicenda eſt, ſed reſpiratio, in qua hoſtis alter alterius motum, vultumque obſervans, ſecuritatem ſuam non ex pactis, ſed ex viribus, & conſiliis adverſarii æſtimat*. Quare addit in *Levia-* Cap. XIII. *than*, belli tempus non eſſe duntaxat, quo pugnæ exercentur, & prælia, ſed *quo durante, voluntas armis decertandi eſt manifeſta*. Neque vero quis putet, hæc ſolum hypotheſeos gratia ab Hobbeſio dicta fuiſſe. Quanquam enim præſeferat quandam hypotheſis ſpeciem, quod ille ſcribit in libro *de Cive*: *ut* Cap. VIII. §. 1. *redeamus iterum in ſtatum naturalem, conſideremuſque homines tanquam ſi eſſent jam jam ſubito e terra (fungorum more) exorti, & adulti ſine omni unius ad alterum obligatione &c.* hoc tamen ſe habere ceu theſim demonſtrat præſertim loco ſupra citato, dum ſtatum civitatum *naturalem, ideſt hoſtilem* vocat. (a) Ex quo etiam conſtat, Hobbeſium nomine *ſtatus naturalis* non intelligere ſtatum ſolitudinis, in quo videlicet homines citra ſocietatem ullam ſeorſim ſibi viverent; ſed & ipſam vitam ſocialem, modo alter non pendeat ab altero. Neque fallitur in hoc Hobbeſius: nam ſtatus naturalis, & vita ſocialis invicem abſolute non pugnant; quum etiam illi, qui in naturali ſtatu vivunt, ſocialem vitam vivere poſſint, ac debeant, & ſæpe numero ſoleant. Scilicet non ſo-

(a) Hinc patet, quanti momenti ſit hæc quæſtio, quanquam primo aſpectu exigui videatur, eo quod homines vel nunquam fuere in ſtatu naturali, vel jam dudum, aſſumpto ſtatu civili, deſierint eſſe. At cum *Civitates*, ſeu Imperantes quique ſuprema gaudentes poteſtate, ſint non ſolum juxta *Hobbeſium*, ſed juxta omnes etiam nunc ſi comparentur ad invicem, in ſtatu *naturali*; nihil humano generi conſtitui poteſt magis pernicioſum, quam eum ſtatum eſſe *hoſtilem*: inde enim ſequitur, Imperantes omnes eſſe ad invicem hoſtes, ſeſeque mutuo timere debere, & quidem *in tanto metu* eſſe, ut *ſecuritatis viam meliorem habeat nemo anticipatione: nempe ut unuſquiſque vi, & dolo ceteros omnes tamdiu ſibi ſubjicere conetur, quamdiu alios eſſe, a quibus ſibi cavendum eſſe, viderit*: ut de *naturali*; adeoque & de Imperantium, ſupremarumque Poteſtatum ſtatu habet *Hobbeſius* ipſe

ſocialitas, aut *ſocietas æquatoria*, in qua videlicet omnes æquales ſunt, ſed *rectoria*, in qua nempe rector aliquis conſtitutus eſt, ſtatui opponitur *naturali*, ceu illi, qui pactum omne, omnemque humanam inſtitutionem, ſine qua Rector nullus eſſe poteſt, antecedit.

Lib. II. de Jur. Nat. & Gent. c. II. §. 5. Ceterum *Pufendorfius* recte adnotat, non primum hæc de bello, & exinde de *ſtatu hoſtili* Civitatum ab *Hobbeſio* tradita eſſe: ſed & apud *Platonem* haberi lib. 1. *de legibus*; ibi enim *Clinias Cretenſis* rationem reddens, quare Cretenſium Legiſlator multa inſtituta rem militarem ſpectantia introduxerit, inter cetera ait: *In quo ſane arbitror, eum ſtultitiæ crimine permultos condemnaſſe, quod minime intelligant, bellum civitatibus omnibus cum omnibus juge, ac perpetuum eſſe: quum enim plerique pacem nominant, id eſſe nomen ſolummodo exiſtimandum; re vero ipſa omnibus civitatibus adverſus omnes indictum bellum ſecundum naturam eſſe*. Ex quibus conſtat malos peſſimoſque *Politicos* nunquam in orbe defuiſſe. Ceterum poſita a nobis propoſitio ſic evincitur.

Primo. Ex nulla re magis metiendus videtur ſtatus hominum naturalis, quam ex generis humani origine. At hæc, prout a ſacris Litteris enarratur, pacificum potius, quam bellicum, & homines invicem potius amicos, quam hoſtes arguit; ac quicquid in prima hominis conditione peractum eſt, amorem, & amicitiam ſpirat. Nam primo homini creato mulier adjungitur ſocia, objectum utique ejus amoris, & amicitiæ, *cum eſſet caro de carne ejus, & os ex oſſibus ejus*. Gen. II. 23. Deinde ex his duobus alii homines mox naſcuntur, quos unitas originis, cognatio ſanguinis, exemplum parentum in mutuum amorem naturaliter impellere debebant. (*a*) Igitur ſtatus hominum naturalis non eſt *bellicus*, ſed *pacificus*.

Se-

ipſe in citato loco ex *Leviathane*. Sed væ Mundo, ſi Imperantes hanc imbibant opinionem! Quam tetra facies Univerſi futura eſſet! Nempe *bellum omnium* Imperantium *in omnes*, indeque omnium nationum in omnes: ſingulæ enim Imperantibus ſuis obſequi debent. Qui horrer! An non omni execratione dignus eſt liber, ejuſque auctor, qui ferinum iſtud principium inculcat? Et tamen hic liber Pſeudopoliticorum delicias facit. Unde non mirum ſi acerrima quandoque bella nulla de cauſſa, vel ex levi tantum ſuſpicione oriri videantur. Illud potius hic mirandum, reperiri homines, paucos quidem illos, ſed doctos, qui aliquod ſententiæ huic *Hobbeſianæ* patrocinium impendere velint, ægreque ferant, eam a nobis ceu falſam, abſurdamque damnari; eo quod, inquiunt, *intelligenda eſt de ſtatu naturali hominum poſt originale peccatum*. Sed hi errant profecto. Ut enim præteream, non poſſe dici ſtatum naturalem hominis eam corruptionem, quæ peccato originis invecta eſt, cum peccatum ipſum ſit contra naturam hominis, ut docent cum S. Thoma Theologi quique; Hobbeſius certe cum ſuum hoc commentum protulit, ad peccatum originis minime reſpexit; quandoquidem *bellum omnium in omnes* ex peſſimo alio principio, nempe ex *jure omnium in omnia* derivat: atque adeo loquitur non de ſtatu naturali hominum, qui *eſt deſtitutus per peccatum*, neque de eo, qui eſt *reſtitutus per gratiam*; ſed de eo, qui eſt *inſtitutus a primo rerum Satore* (ut jamdudum adnotavit *Joannes Templerus* in ſua *Idea Theologiæ Leviathanis* dogm. XI.) ſeu loquitur de humana natura in ſe ſpectata, non quatenus corrupta per peccatum. Qua etiam ratione nihil penitus cauſſam ejus juvat patratum a *Caino* fratricidium, (quo ipſe argumento utitur): nam illud non ex natura *inſtituta*, ſed ex *corrupta* profluxit. Auctores etiam qui hac in re *Hobbeſium* impugnant, de natura *in ſe ſpectata* loquuntur.

(*a*) Argumentum hoc adeo obvium, ac naturale, quo idcirco paſſim utuntur Auctores agentes de hac re, & in primis *Pufendorfius*, & *Svvartius*, elevari quidam ajunt facto *Caini* Protoparentis primogeniti, qui fratrem Abelem interfecit. Mirum, ſi iſtud ii ſibi ſerio perſuadeant; cum experientiæ, & rationi, communique ſenſui adverſetur. Neque vero obſtant peculiaria exempla: nam ſi

ad

Digitized by Google

Secundo. Similitudo eſt mater amoris, ut experientia, communique ſenſu conſtat. (*a*) Quum igitur homines ſimilem naturam habeant; in pacem, mutuumque amorem potius, quam in bellum naturaliter inclinant.

Tertio. Is ſtatus naturalis eſſe non poteſt, qui violentus eſt, ac per ſe, ſi diu perſeveret, in omnimodam ſpeciei perniciem tendit: at ſtatus belli eſt hujuſmodi; bellum enim, ut conſtat, mutuam internecionem affert.

Quarto. Ut vera foret opinio Hobbeſii, oporteret hominem eſſe animal natura ſua (1) ferox (2) malum, ſeu nocendi cupidum (3) audax, ſeu ad pericula quæque ſubeunda animo paratum: oporteret etiam (4) ad ſocietatem nullatenus eſſe propenſum; ac denique alterius cujuſque auxilio non indigere. Sed profecto hujuſmodi non eſt homo; quod vel ipſa experientia conſtat: conſtat enim, ſaltem pleroſque homines minime feroces eſſe, ſed potius indole ſatis pacifica, & placida, atque ab omni inferenda injuria alieniſſimos. Plerumque etiam ſunt adeo pavidi, ut ad quodvis periculum horreant: neque quidquam audeant, niſi neceſſitas, ſeu timor impendentis maximi mali eos compellat. Profecto feritatem non eſſe homini naturalem vel illud clariſſimo eſt argumento, quod natura ipſum inermem, nudum, imbecillemque in hanc lucem emittat. Eſſe autem hominem natura ad ſocietatem propenſum tum per ſe exploratum eſt, tum inferius data opera demonſtrabitur. Hominem autem homine indigere, nemo ſanæ mentis negaverit. Eſt igitur improbabiliſſimum commentum, ſtatum hominis *naturalem* eſſe *bellum omnium in omnes*.

Quinto. Vel homines in ſtatu naturali viribus pollent æqualibus, vel inæqualibus. Si æquales habent vires, ipſa æqualitas eos naturaliter ab alio laceſſendo arcere debet. Si inæquales; tunc timor debiliorem in pace continebit, & ferocitas a fortiore belli occaſionem & cauſſam removebit: mutuum igitur omnium in omnes bellum eſt impoſſibile, adeoque nullo pacto naturale. Si

V 2 di-

ad ea attendamus, facile exinde confici poſſet, neque parentes ad filios, neque filios ad parentes, neque maritos ad uxores, neque uxores ad maritos &c. diligendos naturaliter inclinari, cum conſtet fuiſſe & parentes, qui filios, & filios, qui parentes, & maritos, qui uxores, & uxores, quæ maritos &c. aliquando trucidarint. Sed aliud eſt id, ad quod per ſe natura inclinat; aliud, quod homines cœco impetu paſſionum abrepti quandoque faciunt. Alias, unitas originis, & ſanguinis quomodo ad mutuam dilectionem non conferat, cum omnis *amor* cum *concupiſcentiæ*, tum *amicitiæ procedat ex quadam apprehenſione unitatis amati* ad amantem? ut docet S. Th. 1. 2. q. 28. ar. 1. An non pronum eſt hominibus, qui ejuſdem ſunt originis, & ſanguine cognati, ejuſmodi apprehendere *unitatem*, quæ reipſa exiſtit. Sane S. Auguſtinus lib. XII. de Civ. Dei Cap. 21. rationem cur Deus omnes homines *ex uno* (ut dicitur Act. XVII. 26.) propagari voluerit, his verbis reddit: *Ut eo modo vehementius homini commendaretur ſocietatis unitas, vinculum concordiæ; ſi non tantum inter ſe naturæ ſimilitudine, verum & cognationis affectu homines necterentur*. Poſtremo non video, cur potius ex furore unius *Caini* ſtatus *bellicus*, quam ex *Abelis*, aliorumque fratrum, qui genus propagarunt humanum, manſuetudine ſtatus *pacificus* inferri debeat.

(*a*) Hoc data opera docet S. Th. 1. 2. q. XXVII. art. 3. ubi ita ait: *Ex hoc quod aliqui duo* (ratio eadem eſt de omnibus) *ſunt ſimiles, quaſi habentes unam formam, ſunt quodammodo unum in forma illa: ſicut duo homines ſunt unum in ſpecie humanitatis, & duo albi in albedine: & ideo affectus unius tendit in alterum, ſicut unum ſibi, & vult ei bonum, ſicut & ſibi*. Hinc Eccleſiaſtes cap. XIII. 19. *Omne animal*, ait, *diligit ſimile ſibi: ſic & omnis homo proximum ſibi*, quantum ſcilicet ad naturalem propenſionem: quam agnovit & Tullius, cum ait lib. 1. de Leg. *Natura propenſi ſumus ad diligendos homines*: Igitur non ad eis nocendum, bellumve inferendum.

Digitized by Google

dicas, *etiam nunc Societates omnes eſſe virium vel æqualium, vel inæqualium*. Quid inde? reſpondeo: an ne eſt bellum ſocietatum omnium in omnes? cum imo hac ipſa ratione ſæpe diu duret pax inter plurimos Principes (licet ad ſe invicem in ſtatu naturali ſint) eo, quòd ſoleant imbecilliores quidem metu fortiorum, fortiores ſecuritate ſua, & animi moderatione, pares quia mutuo ſe timent, ab aliis laceſſendis ſe continere.

Sexto. Illud non eſt homini naturale, quod præcipuæ hominis parti contrarium eſt: at bellum perpetuum, ac univerſale contrarium profectò eſt præcipuæ hominis parti, nempe rationi; neque enim iſtiuſmodi belli cauſſa eſſe ulla poteſt rationi conſentanea.

In 2. q. 29. a. 2. Septimo. *Omnia*, docente *Auguſtino*, & probante S. Thoma naturaliter *pacem appetunt*: multo ergo magis homines, in quocunque ſint ſtatu: eſt ſane, etiam qui *bella quærunt*, *& diſſenſiones, non deſiderant niſi pacem, quam ſe habere non exiſtimant*; ut adnotat idem S. Doctor. Demum *Hobbes* ipſe docet primam naturæ legem eſſe, *quærendam eſſe pacem*; igitur natura hominis per ſe inclinat ad pacem: pacificus ergo, & non bellicus eſt ſtatus hominum naturalis.

Octavo. Hiſtoriæ fidem faciunt, cum primum *Hiſpani* ad *Americæ* inſulas appulere, eos comperiſſe pleroſque ex iis incolis, quanquam Hiſpanorum reſpectu in ſtatu mere naturali forent, erga ſe humaniſſimos; quippe qui & de ipſorum adventu lætitiæ ſigna dedere non pauca, & benevolentiam etiam eximiam opere ipſo, fruges videlicet eis deferendo, commonſtrarunt. (*a*) Humanitatem ſimilem ſæpius experti ſunt etiam *Luſita-*

(*a*) Quoniam quod de *Americanarum* gentium humanitate hic innuo, incredibile nonnullis videtur, præſtat hoc probatiſſimis teſtibus confirmare. Nemo vero magis idoneus hac in re teſtis eſſe poteſt *Chriſtophoro Columbo*, qui primus ad eas inſulas appulit. Porro hic in epiſtola, quam *Ulyſſipone* ex ſuo primo in illas itinere redux ad *Raphaelem Sanxis* conſcripſit, quæque habetur Hiſpaniæ Illuſtratæ Tom. II. pag. 1282. Incolæ, inquit, *Hiſpanæ inſulæ ſunt natura pavidi, & timidi: cæterum ubi ſe cernunt tutos, omni metu repulſo, ſunt admodum ſimplices, & bonæ fidei; & in omnibus, quæ habent, liberaliſſimi; roganti quod poſſidet, inficiatur nemo; quin ipſi nos ad id poſcendum invitant. Maximum erga omnes amorem præſeferunt: dant quæque magna pro parvis, minima licet re nihilominus contenti . . . Nec ſunt ſegnes, ac rudes, ſed ſummi, ac perſpicacis ingenii . . . Tam fœminæ, quam viri, tam impuberes, quam adulti, tam juvenes, quam ſenes, depoſita formidine paullo ante concepta, nos certatim viſebant, magna iter ſtipante caterva; aliis cibum, aliis potum afferentibus, maximo cum amore, & benevolentia incredibili &c.* Teſtis alter graviſſimus, omnique exceptione major, eſt *Bartholomæus delas Caſas* hiſpalenſis Ord. Prædic. Epiſcopus *Chiapenſis in Mexico*. Hic in ſua Hiſtoria *Deſtructionis Indiarum Occidentalium*, de Inſulæ *Hiſpanæ*, finitimarumque regionum incolis hæc ſcribit Cap. I. n. 4. *Infinitas has gentes creavit Deus omnium, quæ ſunt in mundo, ſimpliciſſimas, malitiæ expertes, ac ſimulationis; dominis ſuis naturalibus, ac Chriſtianis, quibus ſerviunt, obſequentiſſimas, ſubmiſſiſſimaſque; patientiſſimas, ſummeque pacificas, atque tranquillas; a contentione, tumultu, querimoniis, odio, & vindicta quammaxime alienas &c.* Alios hanc in rem teſtes afferre opus non eſt. Qui vero inſigne aliquod humanitatis illarum gentium exemplum videre deſiderat, legat *Relationem Alvari Nunez*, quæ habetur volum. III. *Navigationum*, pag. 316. edit. Ven. 1556. ibique comperiet humanitatem ab illis in Hiſpanos naufragos impenſam, qualis vix a cultiſſima natione expectari potuiſſet: quanquam poſtea diſſimulandum non eſt, nonnullos etiam Americæ populos, ſumme barbaros, crudeleſque ab iis, qui primi ad eos appulere, compertos eſſe. Ceterum quod de *Hiſpanorum*, & *Luſitanorum* crudelitate mentionem hic facio, neminem offendat: neque enim in integrarum nationum infamiam cedere debet, quod olim eorum aliqui, ceteris diſſentientibus, & improbantibus, ſuiſque principibus reluctantibus, perpetrarunt.

Digitized by Google

ſtani, quum primum ad varia incultiſſima Africæ litora adventarunt. Quod ſi tum Hiſpani, tum Luſitani populos nonnullos, ad quos navigando appellebant, hoſtes ſibi deprehenderunt; id plerumque non contigit, niſi poſtquam de ipſorum ſævitia, crudelitate, atque dominandi in ceteros libidine fama jam pervagata erat. Non igitur homines ad bellum, & mutuam cædem natura ipſa inclinantur.

Demum horridum hoc commentum *Hobbeſii* de bello omnium in omnes funditus evertitur exemplo *Groenlandorum*, quos *Joannes Handerſonius* teſtatur etiamnum in ſtatu mere naturali, & tamen ſatis pacifice ſimul vivere, ut infra dicetur.

Hobb. de Civ. c. I. §. 3. & 4. Objectio prima. Status naturalis hominum eſt bellum omnium in omnes ſi in eo ſtatu ſit ex una parte *virium æqualitas*, & ex altera *mutua lædendi voluntas*. At ita ſe ſe res habet in ſtatu naturali: adeſt enim æqualitas virium, *cum facile ſit infirmiſſimo cuique robuſtiorem occidere* ſin roboris magnitudine, ſaltem induſtriæ vigore: tum *ineſt omnibus voluntas lædendi*; nam unuſquiſque vel *ſe aliis ſuperiorem exiſtimans omnia licere ſibi ſoli vult*, & *præ ceteris honorem ſibi arrogat* (*quod ingenii ferocis eſt*); vel *ſecundum æqualitatem naturalem permittit ceteris eadem omnia quæ ſibi, quod modeſti hominis eſt*, & *vires ſuas recte æſtimantis*. Porro illi *eſt voluntas lædendi ab inani gloria*, & *falſa virium æſtimatione: iſti ex neceſſitate res ſuas*, & *libertatem contra illum defendendi: erga* &c.

Reſponſio. 1. Falſum eſt, omnes homines virium æqualium eſſe; experientia enim conſtat, naturam ipſam haudquaquam æquale robur unicuique conceſſiſſe; neque ſemper roboris defectum ſagacitatis, & ſolertiæ magnitudine compenſaſſe. Nam alii tum corporis robore, tum animi acumine pollent: ſicut alii ex utroque capite exiles ſunt, & imbecilles. Neque jactatam hanc æqualitatem evincit hoc ſuo ratiocinio *Hobbeſius*: „ *æquales ſunt, qui æqualia contra ſe invicem poſſunt: at qui poſſunt* „ *maxima, nimirum occidere, æqualia* „ *contra ſe invicem poſſunt: ſunt igitur* „ *omnes homines natura* (viribus) *æquales* ": Nam & major propoſitio indefinite ſumpta falſa eſt; quandoquidem ii ſoli æquales viribus ſunt, qui æqualia æquali modo, ſeu eadem facilitate, in iiſdemque circumſtantiis poſſunt; non ſecus. Et minor ſupponit falſum; nam *occidere* non eſt maximum, quod humanæ vires poſſunt, imo fortaſſe minimum, ſi nempe circumſtantiæ faveant, ut patet. Verum quidem eſt, occiſionem maximum nocumentum eſſe, quod alter alteri inferre poteſt. Verum ſi hoc intelligit eo loco *Hobbes*, clarum vel ex dictis jam eſt, id ad virium æqualitatem inferendam ſatis non eſſe. Sed nec unuſquiſque unicuique vitam eripere poteſt: anne enim quis abſentem interficiat, aut eum, quem nec robore ſuperare, nec dolo circumvenire valeat? 2. æſtimatio, qua quis vires proprias aut aliorum viribus ſuperiores, aut eiſdem æquales judicat, non minus, imo fortaſſe magis ad pacem colendam, quam ad bellum inferendum conferre poteſt; ut probatione quinta explicavimus. Deinde neque quicunque ſe aliis ſuperiorem viribus agnoſcit, vel putat, animi adeo ferocis eſt, inaniſque gloriæ tam cupidus; ut propterea confeſtim velit, unicuique bellum inferre: neque omnis, qui modeſti animi eſt, continuo eſt ita ſuſpicioſus, ut ad res ſuas, & libertatem tuendam bellum ſibi ultro ſuſcipiendum exiſtimet. Fieri igitur poteſt, ut plures ſeu æquales ſeu inæquales viribus pacifice una vivant. Status igitur hominum naturalis bellum omnium in omnes neceſſario non infert.

Objectio ſecunda. Aſſiduæ ſunt inter homines diſcordiarum cauſſæ: nam primo, *maximum eſt certamen ingeniorum, ex quo neceſſe eſt oriri maximas diſcordias: etenim non modo contra contendere, ſed etiam ipſum non conſentire, odioſum eſt..... Cumque omnis animi voluptas, omniſque alacritas in eo ſita eſt, quod quis habeat, quibuſcum conferens ſe, poſſit magnifice ſentire de ſe ipſo; impoſſibile eſt, quin odium*, & *contemptum* Hobb. ibid. §. 5. & 6.

ptum mutuum oſtendant aliquando, vel riſu, vel geſtu, vel verbis, vel aliquo ſigno: qua quidem nulla major animi eſt moleſtia, neque ex qua lædendi libido major oriri ſolet. Deinde frequentiſſime accidit, *quod multi ſimul eamdem rem appetant, qua tamen ſæpiſſime neque frui communiter, nec eam dividere poſſint: unde ſequitur fortiori dandam eſſe; quis autem fortior ſit, pugna judicandum eſt:* igitur bellum erit omnium in omnes in ſtatu hominum naturali.

Reſponſio. Recenſitæ diſcordiarum cauſſæ nimis ſingulares ſunt, quam ut omnium in omnes bellum excitare valeant. Nam & ingeniorum certamen apud omnes eſſe non ſolet; ſed tantummodo apud eos, qui ſupra vulgus eminent: cujuſmodi in ſtatu naturali pauciſſimi, & fere nulli forent. Neque etiam eos, qui ceteris præcellunt, morbus iſte invadit omnes: ſunt enim, qui cæteris, quibus excellunt, dotibus eximiam etiam animi modeſtiam addant. Et ex iis etiam, qui ingenio certant, pauci ſunt, qui propterea manibus etiam certare velint. Sic non adeo frequentes poſſunt eſſe caſus, in quibus multi rem eandem adeo impenſe appetant, ut ad eam ſibi vindicandam, pugnæ diſcrimen ſubire quiſque paratus ſit: tot enim, & tam varia bona Deus in hunc mundum effudit, ut probabile non ſit, valde frequenter contingere poſſe, ut multi eidem rei inhient: præſertim cum in ſtatu naturali non multi ſimul habitarent, utpote qui mutuo civilis ſocietatis vinculo colligati non eſſent. Non igitur generale, ac perpetuum, imo neque valde fortaſſe frequens in ſtatu hominum naturali foret bellum. Præſertim quum eo in ſtatu ſi magiſtratuum metu ab aliis laceſſendis nemo arceretur; ita nec tot tantaque ſuppeterent alios lædendi incitamenta; quod nulla tunc foret ſtatus inæqualitas: adeoque nec divitiarum ſplendor, nec dignitatum eminentia, nec comitatus magnificentia, nec veſtium pompa, quæ modo aliorum animos irritant, malitiamque acuunt, quod non pauci ea obtinendi deſiderio æſtuent: cumque per bonas artes non poſſint, per malas aſſequi conantur. Sed ſint vero, quoniam ita placet, in ſtatu hominum naturali perpetes diſcordiæ, ac plurimorum diffidia: anne propterea bellum erit ſtatus naturalis? nil minus: hic enim non ex impetu paſſionum, ſed ex rationis, qua homines ſumus, regula dijudicandus eſt: qui rationi contrarius eſt ſtatus, is naturalis eſſe non poteſt; ut probatione ſexta diximus.

Objectio tertia. *Ex natura humanarum paſſionum perſpicue infertur, naturam homines diſſociaviſſe, & ad mutuam cædem aptos, inclinatoſque produxiſſe:* idque *experientiæ conſentaneum eſt. Cur enim unuſquiſque quando iter ingreditur, comites quærit, armageſtat? quando dormitum it, fores claudit, arces obſerat: qualem hic habet opinionem de concivibus, de vicinis, ac de domeſticis? Nonne cautela iſta genus humanum accuſat, & hoſtilem cujuſque erga alterum animum demonſtrat? Sed quid* neceſſe eſt *doctis demonſtrare id, quod ne canes quidem ignorant, qui accedentibus oblatrant, interdiu quidem ignotis, noctu autem omnibus.... Reges vero, & Perſonas ſummam habentes poteſtatem omni tempore hoſtes eſſe inter ſe* ex eo patet, *quod alii aliis ſuſpecti* ſemper *ſunt, more ſtantes gladiatorio, armis, oculiſque intentis, ideſt cautelis, & præſidiis ad confinia collocatis, & exploratoribus in hoſtio latitantibus, quæ eſt conditio belli.... Americani, excepto quod per familias parvas legibus paternis ſubditi ſunt, quarum familiarum concordia ſimilitudine ſola cupiditatum ſuſtinetur, ita vivunt;* nimirum ut ſit *bellum omnium in omnes*. Hobb. Leviath. Cap. XIII.

Reſponſio. Mirum, quod *cautelæ*, quibus cum privati, tum Principes utuntur, homini philoſopho adeo manifeſtum errorem imponere potuerint. Cautelæ prudentis animi ſunt: at omnes ſibi hoſtes exiſtimare eſt malignæ, & ferinæ indolis. Ad adhibendas merito cautelas ſatis eſt, quod quo animo comparati ſint ii, quibuſcum agendum eſt nobis, neſcimus; & alias non ignoramus, in tanta multitudine hominum multos eſſe malos, & ad male faciendum

Digitized by Google

dum pro data occaſione paratiſſimos (*a*). Et Principes quoque cum ignorent, quid Principum vicinorum in corde vel eo tempore lateat, vel poſtmodum foveri poſſit, juſtiſſime, & prudentiſſime *caſtella*, & *præſidia ad confinia collocant*, & exploratorum vigilantia utuntur: neque hæc eſt *conditio belli*, ſed prudentis cautelæ: ac nonniſi ſumma cum injuria in Principes, illis adſcribi poteſt animus ſemper *hoſtilis*, & ad ceteros invadendos, & dum fieri poſſit, ſubjiciendos paratus. Profecto *Hobbeſius* peſſime de Imperantibus omnibus meritus eſt, quod adeo pravam de illis opinionem & in ſe foverit, & aliis inſinuare conatus eſt.

Quoad *Americanos* attinet, (nam, quod ait de *Canibus*, indignum reſponſione eſt) eos in bello omnium contra omnes vivere, temere affirmat *Hobbeſius*; cum eorum plurimos ſatis mitis indolis eſſe prodant earum regionum hiſtoriæ. Nos etiam ſpecimen eorundem φιλανθρωπίας humanitatis, & manſuetudinis jam innuimus probatione octava. Falſum item eſt, tantummodo *per familias* ipſos vivere, cum certum ſit in aliquibus eorum pagis, haud modicam incolarum multitudinem ſimul habitare; quodque magis eſt, de *Irrochenſibus* populis Americæ Septentrionalis alias ferociſſimis viri fide digni referunt, eos in ſumma libertate, & integra unius ab altero independentia, & nihilominus in magna tranquillitate vivere; tametſi frequentia, & ſæpe injuſta, cum aliis populis bella gerant. *De Groenlandis* in naturali ſtatu, & pacifice viventibus vide Caput ſextum hujus libri. Unum addo, *Hobbeſium* vehementer falli, dum tanquam exploratum ſumit, eaſdem, æqualeſve paſſiones, & vitia in ſtatu naturali vigere debuiſſe, quæ vigent in ſtatu civili, & quæ ipſe in *Anglis* ſuis turbulentiſſimo tempore obſervavit. Hoc certum non eſt: quin videtur eo in ſtatu multo minora eſſe debuiſſe vitia, eo quod in eo pleraque irritamenta paſſionum, & vitiorum incitamenta neceſſario abeſſent, ut infra dicetur. Qua vel ſola obſervatione corruit præcipuum Hobbeſiani commenti fundamentum.

Objectio quarta. S. Thomas eandem ac Hobbeſius de *bello omnium in omnes in ſtatu naturali* ſententiam propugnavit, ut colligitur ex I. 3. q. 95. ar. 1. & ex ejus lect. I. in lib. I. Politicorum Ariſtotelis: igitur ea vel in obſequium erga tantum Doctorem, ſaltem tanquam *abſurda* rejicienda non eſt.

Reſponſio. Hæc objectio, quam ab uno tantum, vel altero inſtructam reperio, mea quidem ſententia, gravem Sancto illi Doctori injuriam infert: quandoquidem ipſum ab *Hobbeſiano* hoc errore quammaxime abhorruiſſe oſtendunt varia, quæ ſtatuit, principia eidem errori plane contraria. Hujuſmodi ſunt, (1) *ſimilitudinem* præſertim *in natura*, eſſe cauſſam amoris: ad amorem vero conſequitur pax, non bellum. (2) *Naturalem inclinationem ineſſe cuilibet* I. 2. q. XXVII.
homini ad hoc, quod agat ſecundum ra- a. 3.
tionem, quod eſt agere ſecundum virtutem: colere autem pacem, & abhorre- II. 2. q.
re a bello eſt *ſecundum rationem*, & XXIX.
ſecundum virtutem. (3) *Omnia natura-* a. 2.
liter *pacem appetere*: & illos etiam, qui bella quærunt, & *diſſenſiones*, *non* Ib. ad 2.
deſiderare niſi pacem. Sentit ergo S. Doctor, naturam hominis in pacem inclinare; atque idcirco ſtatum hominis naturalem non eſſe bellum.

Quoad vero duo illa, quæ opponuntur, loca, neſcio quibus verbis nitatur objectio; quandoquidem, qui eam inſtruunt, nulla proferunt verba, loca ſolum indicare contenti. Cum tamen primo in loco hæc habeantur: *Diſciplina cogens metu pœnæ eſt diſciplina legum*: un-

(*a*) Si cautelæ ſatis ſunt ad *genus humanum accuſandum*, ut ait Hobbeſius, & ad *hoſtilem cujuſque erga alterum animum demonſtrandum*; inde inferri poteſt in ſtatu civili vigere ſtatum *belli omnium in omnes*; quandoquidem etiam nunc ejuſmodi cautelæ generatim adhibentur.

unde neceſſarium fuit ad PACEM, & *virtutem, quod leges ponerentur*; quid ni primus objectionis hujus auctor putare potuit conſecutione quadam, S. Thomam ſenſiſſe, nullam fore pacem, ſed perpetuum univerſale bellum, ſublata *diſciplina legum metu cogentium*; quæ *diſciplina* in ſtatu naturali locum nullum haberet. At perſpicuum eſt eum percurrenti S. Doctoris articulum, ipſum *legum metu cogentium* neceſſitatem adſtruere non ex eo, quod *omnes*, ſed ex eo quod *QUIDAM protervi inveniuntur*, & *ad vitia proni, qui verbis de facili moveri non poſſunt*; & *quia QUIDAM male diſpoſiti non ducantur ad virtutem niſi cogantur*. Nil igitur hinc in Hobbeſianæ de *bello omnium in omnes* opinionis favorem colligi poteſt. (In reſp. ad 1.)

Quoad alium locum attinet, ego quidem integram lectionem illam accurate legi, expendique; ſed nihil neque in *Ariſtotelis* textu, neque in commentario S. Thomæ deprehendi, quo vel in ſpeciem *Hobbeſiana* cauſſa juvari poſſit. Ait quidem eo loci *Ariſtoteles*, eum, qui ἄπολις *ſine Civitate* eſt, ſeu *extra civilem ſocietatem*, eſſe πολέμȣ ἐπιθυμητὼ, *cupidum belli*: ſed id limitat ad eum, qui talis eſt διὰ φύσιν καὶ οὐ διὰ τύχην *natura ſua*; *non caſu, aut fortuna*; ſeu, ut explicat Angelicus, qui *habet ut non ſit civilis propter naturam, cum ſcilicet hoc contingit ex corruptione naturæ humanæ*: non vero ſi non ſit *civilis propter fortunam*, ut *qui ſunt expulſi de civitate, vel propter paupertatem neceſſe habent excolere agros, aut animalia cuſtodire &c.* Addo ego, vel qui vivunt, ubi nondum eſt invecta civilis ſocietas, ſeu nondum Civitas eſt conſtituta: ut, exempli gr. in *Nova Groenlandia* &c. Ait etiam Ariſtoteles ibidem, hominem ſeparatum a lege, & juſtitia animal eſſe χείριστον πάντων *peſſimum omnium animalium*; atque eum, qui ſine virtute eſt, eſſe ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον *ſceleſtiſſimum*, & *immaniſſimum*: *juſtitiam* vero eſſe πολιτικὸν, quidpiam *politicum*; quatenus ſcilicet *homo reducitur ad juſtitiam per ordinem civilem*, ut exponit S. Doctor: nempe per inſtitutionem ad virtutem, & pœnarum metu; quæ in ſtatu civili locum habent. At nemo qui ſapit, ex hoc inferat, *Ariſtotelem*, & *S. Thomam* exiſtimaſſe, coli non poſſe juſtitiam, virtutemque etiam extra ſtatum civilem; cum uterque procul dubio admiſerit in homine φύσει ῥοπὴν πρὸς ἀρετὴν *naturalem inclinationem ad virtutem*; quod eodem loco habet Ariſtoteles, & in plurimis aliis S. Thomas; ſed præſertim 1. 2. q. 94. a. 3. Plura addere neceſſe non eſt, ut hujus objectionis vanitas demonſtretur.

CAPUT II.

Status hominum naturalis non eſt ex pace belloque confuſus, ita tamen, ut ad bellum magis inclinet; quemadmodum vult Thomaſius: ſed abſolute pacificus eſt, ſolumque per accidens bellicus.

MEntem ſuam explicat *Thomaſius* his verbis: *ſtatus naturalis hominum omnium, accurate loquendo, nec ſtatus belli eſt, nec ſtatus pacis, ſed confuſum chaos ex utroque; plus tamen participant de ſtatu belli, quam de ſtatu pacis.* Deinde ſubdit: *ſic mediam teneo viam inter Hobbeſianos*, & *Scholaſtico-Ariſtotelicos.* Hæc media Thomaſii ſententia his refelli poteſt argumentis. (In Fundam. Juris Nat. & Gent. L. X. c. 4. §. 55.)

Primo. Status hominum naturalis proprie, & abſolute pacificus eſt, ſolumque per accidens bellicus, ſi naturalis ratio dictet, pacem per ſe appetendam eſſe; bellum vero non niſi per accidens ſuſcipiendum. Ita porro ſe rem habere ſatis perſpicuum eſt. Nam pax per ſe bona eſt, quippe quæ maximam utilitatem, jucunditatemque eam colentibus affert: ex oppoſito bellum ſummopere pernicioſum eſt, atque moleſtum; eaque tantum ratione interdum eſt utile, quatenus ad pacem, ſecuritatemque obtinendam expediens, ac neceſſarium eſſe cognoſcitur: nam belli finis eſt pax.

Secundo. Prima bellorum origo ſunt humanæ paſſiones in appetitu inferiori,

Digitized by Google

ſive animali fundatæ, quæ contra rationem inſurgunt, & prævalent. Dixi *primam originem*: nam etiam recta ratio bellum imperare, & indicere poteſt; non tamen abſolute, ſed ſolum in hypotheſi, quod illata fuerit injuria, vel alia ſuppetat bellandi legitima cauſſa. At vero pacem per ſe dictat, & præcipit ratio ipſa, ſeu nobilior hominis portio. Porro id, quod originem ducit ex parte hominis nobiliore, ejuſque propria, atque ſpecifica, potiori jure dicendum eſt homini *naturale*, quam quod oritur ex parte inferiori, eaque rebelli, ſeu quæ non ſubjicitur, cui ſubjici deberet, nempe rationi.

Tertio. Si homo in ſtatu etiam naturali poſitus æqua lance perpenderet, quid ſibi ex ſupremi Numinis voluntate magis eſſet eligendum, facile intelligeret, voluntatem Dei eſſe, ut, quantum in ſe eſt, pacem ſervare ſtudeat; bellum vero nonniſi per accidens, & quodammodo invitus aſſumat: igitur ſtatus hominum naturalis abſolute pacificus, ſolum vero per accidens bellicus cenſendus eſt.

Objectio. In hominibus ſunt equidem *tenuia* quædam *pacis ſemina*, ob quæ *ad pacem non ſunt plane inepti, ſi eo ducantur debite a potentiis externis*, ſeu ſi externæ faveant circumſtantiæ: at experientia conſtat, eos multo acrius tum internis ſtimulis ambitionis, invidiæ, avaritiæ &c., tum externis offenſarum, & injuriarum irritamentis ad bellum ferme indeſinenter incitari: magis igitur ad bellum, quam ad pacem ii, ſi in naturali ſtatu ſpectentur, propendent.

Thom. loc. cit. §. 36.

Reſponſio. Quæ *tenuia pacis ſemina* vocat *Thomaſius*, ea proprie ad hominis naturam pertinent; ſunt enim rectæ rationis dictata. Stimuli vero interni, & externa irritamenta ad bellum ſunt peſſimi corruptionis per peccatum illatæ, & inde orti abuſus libertatis fructus: qui quamvis acria ſint ad bellum irritamenta; illud tamen, ſi rationi pareatur, extorquere non poſſunt: nec ea pacis ſemina, ut ut velis *tenuia*, ita obruere valent, quin ea poſſint, ac debeant, hominum arbitrio ad rectam normam compoſito, fructificare. Hinc pax erit ſemper homini naturalis, bellum vero nunquam, niſi per accidens; quum videlicet non paſſionibus incitantibus, ſed ratione imperante ſuſcipitur.

Neque vero dixeris, hanc humanæ naturæ corruptionem, quæ in medium affertur, non naturali ratione, ſed divina tantum revelatione manifeſtam eſſe: a qua tamen abſtrahendum ſit ei, qui juriſprudentiam mere naturalem explicandam aſſumit.

Nam reſpondeo (1) naturæ noſtræ corruptionem etiam naturali rationi non eſſe penitus imperviam: quandoquidem Poiloſophi non pauci eam aut ſuſpicati ſunt, aut ratam habuere, licet veram cauſſam ignorarent. (2) Ex quocunque capite nobis veritas illuceſcat, excipienda a nobis eſt, etiam in tradendis naturalibus diſciplinis, ut ſupra diximus. Et ſane perabſurdum eſt, veritati falſitatem ſubſtituere, proptereaquod ea naturali oculo percipi non poſſit. Ut ſummum tunc hypothetice loquendum, videlicet quantum a ratione ſibi relicta inveſtigari poteſt; vel naturalis ratio indaganda, quæ cum veritate ipſa cohæreat: cujuſmodi in caſu noſtro foret ea, quam nos ſupra innuimus, videlicet quod paſſiones & vitia quæ bellum parere ſolent, non proprietates naturales ſunt, ſed meri naturæ defectus, quia ſunt contra rectam rationem, ac, ut par eſt, non eidem ſubjecta.

CAPUT III.

In ſtatu hominum naturali fuiſſe unicuique jus in omnia, *abſurdiſſimum eſt Hobbeſii commentum.*

ID diſerte docet *Hobbeſius* his verbis: *Natura* (dedit) *unicuique jus in omnia; hoc eſt in ſtatu mere naturali, ſive antequam homines ullis pactis ſeſe invicem obſtrinxiſſent, unicuique licebat facere quæcunque, & in quoſcunque libebat, & poſſidere, uti, frui omnibus, quæ volebat, & poterat.* Docet etiam, in eo ſtatu potuiſſe quemlibet *de re omni dicere: hoc meum eſt*. Hujus ab-

De Cive c.1.§.10.

ſurditatem doctrinæ ſequentes rationes evincunt.

Prima. *Jus eſſe omnibus in omnia* apertam contradictionem involvit. Nam jus unius in rem aliquam neceſſario jus aliorum in rem eandem elidit. Qui enim jus habet in aliquid, ab ejus uſu impediri ſine injuria non poteſt: & tamen ſi omnes jus verum in rem aliquam habeant, abſque injuria poterunt uſum ejuſdem rei alteri præpedire. Igitur contradictorium eſt, ineſſe *omnibus jus in omnia*.

Secunda. Si in ſtatu naturali jus omnibus in omnia competeret, iis collatum fuiſſet ab aliquo. A quo vero? *a natura*, inquit *Hobbeſius*. At natura illud conferre non potuit, tum quia implicat contradictionem, ut diximus ſupra; tum quia eſſet, vel ipſo *Hobbeſio* fatente, fruſtraneum:
Loco cit. §. 11. *juris effectus* (ait ille) *idem pene eſt, ac ſi nullum omnino jus extiterit: quamquam enim quis de re omni poterat dicere: hoc meum eſt; frui tamen ea non poterat propter vicinum, qui æquali jure, & æquali vi prætendebat, idem eſſe ſuum*. At non fruſtaneum modo, verum etiam pernicioſum hominibus jus illud fuiſſet; quippe quod rixas perpetuas, jurgia, atque diſcordias, & rurſus bellum univerſale, atque continuum, proinde & innumera incommoda, imo omnium fere hominum internecionem parere debuiſſet. Neque hoc vel ipſe diffitetur Hobbeſius: imo ex hoc capite errorem ſuum, quem in prima propoſitione confutavimus, derivavit, videlicet ſtatum hominis naturalem eſſe *bellum omnium in omnes*.

Tertia. Cum nihil a natura ſit, quod non ſit etiam ab Auctore naturæ, ſequeretur, hujuſmodi jus *omnium in omnia* a Creatore Deo fuiſſe hominibus datum: hoc autem evidentiſſime pugnat cum ejus bonitate, ſapientia, providentia &c.

Quarta. Juxta principia *Hobbeſii* non aliud jus hominibus in ſtatu naturali conveniret, præterquam quod ex jure ſeſe conſervandi conſurgeret; neque enim is eo in ſtatu aliud juris principium agnoſcit, neque aliam *menſuram juris* Ib. §. 10.
præter *utilitatem*, ut diſertiſſime aſſerit. At non omnia in eodem ſtatu ad cujuſque conſervationem neceſſaria erant; imo neque utilia: ſive ob omnimodam ſuperfluitatem, poſtquam ſcilicet quis ea omnia, quibus ratione aliqua frui poſſit, occupaſſet; ſive ob impoſſibilitatem, ut omnia caderent ſub cujuſque dominio.

Quinta. Arrogare ſibi jus in omnia eſt contra rectam rationem, ut & ex dictis perſpicuum eſt, & adhuc probari poteſt; quia nonniſi inſanæ ambitionis, aut impotentis avaritiæ, aut intolerabilis invidiæ id eſſet: ergo cenſendum non eſt hujuſmodi jus in omnia conceſſum cuique a natura fuiſſe.

Sexta. Hujus ſententiæ falſitatem clariſſime demonſtrant plura, & graviſſima abſurda, quæ ſequuntur, & quorum pleraque deducit Hobbeſius ipſe. Ib. §. 12.
1. enim ex hoc principio colligit ille, *ſtatum hominum naturalem, antequam in ſocietatem coiretur, bellum fuiſſe*: quia *eo poſito, alter jure invadit, alter jure reſiſtit, ex quo orirentur omnium adverſus omnes perpetuo ſuſpiciones* &c. 2. unicuique jus in omnes regnandi ipſi Naturæ *coævum fuiſſe*; quia *per naturam jus erat omnibus in omnia*. 3. *im-* Ib. Cap. V. §. 5.
poſſibile tunc fuiſſe, alienum invadere: etenim nihil alienum erat, quia Natura omnibus dedit. 4. Concubitus omnes Ib. Cap. XIV. §. 9.
fuiſſe *licitos*, quia *omnia erant communia*. 5. *licitum fuiſſe occidere*, quia *ſtatus erat belli*. 6. Potuiſſe unumquemque honorare, vel non honorare, prout libuiſſet, parentes ſuos; quia tunc *omnia proprio cujuſque judicio definita erant*, ideoque honores etiam paterni. Plura alia prætermitto abſurda: nam hæc ſatis produnt, quam ſit abſurdum principium, unde fluunt.

Objectio prima. *In ſtatu naturæ cuique jus erat omnia facere, & poſſidere, quæ ipſe ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe judicabit: At quiſque judicabit, ad ſui conſervationem neceſſarium eſſe omnia poſſidere, & omnia facere contra omnes*: igitur *in ſtatu naturali cuicumque jus eſt in omnia contra omnes*.

Ad

Cap. 1. §. 17. Ad hunc Syllogiſmum revocat *Ricardus Cumberlandus* in ſuo Tractatu philoſophico *de Legibus naturalibus* præcipuum huius, quod refellimus, Hobbeſiani commenti fundamentum. Et quidem hujuſce ſyllogiſmi propoſitionem maiorem ipſis, queis nos expreſſimus, verbis, tradit Hobbeſius. Eam vero ſic
In nota ad Cap. 1. §. 10. probat: *Unicuique eſt jus ſe conſervandi: eidem ergo jus eſt, omnibus uti mediis ad eum finem neceſſariis: (nam jus ad finem dat jus ad media neceſſaria). Media autem neceſſaria ſunt, quæ ipſe talia judicabit: jure namque naturali quiſque eſt judex mediorum ad ſui conſervationem: ſi enim contra rectam rationem ſit, ut de proprio periculo ipſe judicem, judicet alius: quoniam igitur alius judicat de iis rebus, quæ ad me ſpectant, eadem ratione, quia æqualis naturæ ſumus, judicabo de iis rebus, quæ ad ipſum ſpectant. Itaque rectæ rationis, hoc eſt juris naturalis eſt, ut ego de illius judicem ſententia, ſcilicet, an ad conſervationem meam conducat, necne. Eidem ergo licet omnia facere & poſſidere, quæ ipſe ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe judicabit*. Minorem vero propoſitionem non probat, imo nec exprimit *Hobbeſius*: ſed clarum eſt, inquit *Cumberlandus*, eam ſubintelligendam eſſe; aliter concluſio ex illa majore haud ſequeretur.

Reſponſio. Ambæ objecti ſyllogiſmi propoſitiones præmiſſæ falſæ ſunt. Et quidem falſitas minoris propoſitionis ſe ipſa evidens eſt: quis enim ita deſipiat, ut, quod evidentiſſime falſum eſt, verum judicet? conſtat ſiquidem experientia, poſſe paucis conſervari cujuſque vitam. Quod ſi quis vel amentiſſimus, omnia ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe exiſtimet; anne ex ſtultiſſimo ejus judicio jus ei ullum acquireretur? Non puto, vel *Hobbeſium* ipſum id dicturum. Anne vero aſſeret, hujuſmodi judicium *ſecundum rectam rationem eſſe*? At ſi hoc dicit, ſibi utique contradicit; quum paulo ante affirmaverit, nonnullos quidem *ſecundum æqualitatem naturæ permittere cæteris omnia, quæ ſibi, quod modeſti hominis eſt, & vires ſuas recte æſtimantis*. Non igitur omnes ſibi omnia arrogant: & ſi qui ſibi non omnia arrogant *modeſti homines ſunt, & vires ſuas recte æſtimant*; immoderati ergo ſunt, & perverſe judicant alii, qui ſibi arrogant omnia. Sed ſit, ut placet, horum etiam judicium *ſecundum rectam rationem*: re igitur ipſa, quandoquidem rectum judicium falſum eſſe non poteſt, rerum omnium uſus, & fruitio, & quidem eodem tempore, & juxta varias, ac multiplices hominum voluntates, ad cujuſque conſervationem neceſſaria ſunt; ſicque res quæque eodem tempore infinitis diverſiſſimis, ac contrariis quoque motibus cieri deberet, ut cujuſque uſui inſerviret, omniumque voluntati obſequeretur: quo quid abſurdius dici poteſt?

Major vero æque falſa eſt: pendet illa ex eo, quod antea *Hobbeſius* ſtatuerat, unumquenque jure naturali eſſe *judicem mediorum ad ſui conſervationem* §. XV.
neceſſariorum; ex quo deducit, *habenda eſſe pro neceſſariis ea, quæ ipſe talia judicat*: dixerat vero antea, *jure naturæ fieri, & haberi, quæ neceſſario conducunt ad tuitionem propriæ vitæ, & membrorum*: at hoc quidem non ſemper verum eſt: neque enim maius aliquod bonum, v. g. animæ ſalutem, & Dei gloriam licet unquam negligere; quanquam hoc interdum neceſſarium foret ad propriæ vitæ conſervationem. Illud vero falſum eſt abſolute: utut enim admittere velimus, in ſtatu naturæ eſſe unumquenque judicem competentem mediorum, quæ ad ſui conſervationem neceſſaria ſunt (quod non eſt uſquequaque verum): quid inde ad jus omnibus in omnia aſſerendum? quum conſtet, etiam ſententiam judicis, ſi falſa ſit, (potuiſſe autem eſſe falſam in ſtatu naturæ, quis neget?) nec ullum jus conferre, nec rerum naturam mutare poſſe. Judicet ergo quis, eſſe aliquid neceſſarium, quod re ipſa neceſſarium non eſt, non propterea evadit neceſſarium, quod inutile aut nocuum eſt. Perperam igitur tale judicium ſatis *Hobbeſio* videri potuit ad jus eo ipſo cuique in rem quamlibet aſſerendum. Equidem in ſta-

tu civili ſupremi ſententia judicis, etſi quandoque erronea, ſatis eſt, ſubditorum reſpectu, ad jus in rem aliquam alicui tribuendum: ſed hoc exigit bonum publicum ad finem litibus imponendum, in eoque ſubditorum conſenſus adeſſe præſumitur: quæ ratio in ſtatu naturali locum habere non poteſt. At Principis cujuſque ſententia profecto non poteſt efficere, ut quidpiam, quod vel nocuum eſt, vel inutile, vel impoſſibile, ſervandæ vitæ neceſſarium reddatur. Eſt ergo putidiſſimus error, illud eſſe cenſendum ſervandæ vitæ neceſſarium, quod tale eſſe ipſe judicaverit.

Objectio ſecunda. Antequam conſenſu hominum rerum diviſio fieret, omnia erant communia: ergo tunc habebant omnes jus in omnia.

Reſponſio. Communitas rerum, quam extitiſſe Auctores admittunt ante diviſionem rerum, nil favet *Hobbeſio*: ea enim *negativa* erat tantummodo, quatenus res nondum peculiari domino erant ſubjectæ; non vero *poſitiva*, ut quiſque jus, ſeu verum dominium haberet in omnia; quod vult *Hobbeſius*. Quanquam probabilis quoque altera eſt ſententia, quæ peculiaria dominia ex Dei ipſius determinatione primis facta hominibus, orta eſſe, adeoque & tempore Adami vjguiſſe contendit; ut rationibus (Lib. II. Cap. IV.) non contemnendis vult *Joannes Seldenus* in opere, cui titulum fecit *Mare clauſum*. Si admittatur opinio iſtæc, omnis hac de re cavillandi anſa eripipitur iis, qui tueri cupiunt Hobbeſii ſententiam.

CAPUT IV.

Status naturalis a J. Jacobo Rouſſeau *dicitur abſurdiſſime eſſe ſtatus hominis* ſylveſtris, ac ſolitarii, belluinoque *more viventis. Perperam etiam ſtatus idem exprimitur a* Puſendorfio *fictione hominis* utcunque & undecunque in Mundum projecti, ſibique plane relicti. *Status naturalis eſt ſtatus domeſticus.*

Joannes Jacobus Rouſſeau, vir hoc tempore notiſſimus, ſed qui vulgo peſſime audit, de ſtatu naturali hominis fuſe differit in opere, quod elucubravit *de origine & fundamento inæqualitatis inter homines* (*a*). In eo ita deſcribit hominem in ſtatu *naturali* conſtitutum, (quem quidem ſtatum & *originarium* vocat & *primitivum*:) *Animal*, (Pag. [illegible]) ait, *imbecillius quidem, quam nonnulla alia, aliis vero minus agile; at ſi omnia computentur, perfectioribus, quam cetera animalia, organis inſtructum*. Hucuſque nihil exhibet præter *animal*: conveniunt reliqua. Illius vitæ ſummam ita proponit: *Si ego hominem conſidero, prout a manu naturæ prodire debuit, non aliud video quam animal quod cibum capit ſub quercu, potum ad primum aquæ rivum, quietem nocturnam ſub ipſa arbore, quæ victum illi ſuppeditavit: quo ejus neceſſitatibus jam ſatiſfactum eſt*. Eximius profecto ac præclarus naturalis hominis ſtatus! At homines hoc in ſtatu non ſoli erant omnino, ſed cetera quoque animalia aderant, inter quæ ſparſi (pergit noſter philoſophus) *ea obſervant* (videlicet velut magiſtros a Providentia ſibi datos) *ipſorumque imitantur induſtriam, & ſeſe elevant ad inſtinctum beſtiarum*: avara nimirum natura etiam ipſum inſtinctum, quem aliis beſtiis omnibus conceſſerat, primis illis hominibus denegavit! Fuit vero acquiſiti hu-

(*a*) Hujus operis gallice conſcripti titulus eſt: *Diſcours ſur l'origine, & les fondemens de l'inegalité parmi les hommes*, Par J. Jacques Rouſſeau. A Amſterdam MDCCLV.

Digitized by Google

hujus inſtinctus hic fructus, ut homo ſeſe aleret *omnibus ferme variis iis cibis, quos cetera animalia inter ſe partiebantur; ſicque ſinguli eorum facilius unde viverent, reperirent*. Ceterum, (proſequitur ille) homines iſti *ſylveſtres* (ſic huic Philoſopho illos homines *primitivos* placet appellare) rigidiore vivendi ratione maximum ſibi robur corporis compararunt, quo validiſſimum temperamentum potuerunt in filios transfundere: frequenti vero cum belluis, inter quas verſabantur, dimicatione æque ac pleræque earum, feroces evaſerunt. Subdit vero, eorundem ſanitatem morbis tentatam fuiſſe nunquam, aut raro: nam & nos ipſi omnes facile ægri-
Pag. XXV. tudines evitaremus, inquit, *ſi ſimplicem, ſi uniformem, ſi ſolitariam vitam, cujuſmodi nobis a natura præſcripta eſt, duceremus*. Addit: *Si natura ad ſanitatem nos deſtinavit, jam certo affirmare auſim, Reflexionem eſſe ſtatum contra naturam, ac hominem, qui meditatur, eſſe*
Pag. XXV. *animal depravatum*. Ex quo colligit, infirmitates eſſe una cum ſocietatibus multiplicatas, adeo ut illarum *hiſtoria hiſtoriam ſocietatum proxime ſequatur*.

Functiones vero, operationeſque hominis in hoc ſtatu ſylveſtri ita deſcribit: *Homo ſylveſtris inciperet a functionibus mere animalibus. Percipere & ſentire primum illius ſtatum conſtitueret, qui ceteris quibuſve animalibus communis eſt. Velle & nolle, deſiderare & timere primæ eſſent, & fortaſſis unicæ ejus animæ operationes, quouſque novæ circumſtantiæ novas cauſſarent evolutio-*
Pag. XL. *nes*. Paucis vero interjectis ſubdit: *Homo ſylveſtris quovis lumine deſtitutus nihil deſiderat, niſi ex mero impulſu naturæ: ejus deſideria phyſicas indigentias ipſius non excedunt. Alia non agnoſcit in hoc univerſo bona, niſi cibum, fœminam, & quietem; nec alia timet mala præter*
Pag. XLII. *dolorem & famem*. Hinc, *omnia illum a tentatione, & mediis ſtatum ſuum mutandi removere videntur. Nam ejus imaginatio nihil ei repræſentat; cor ipſius nihil exigit ab eo: ad manum habet id omne, quod modicis indigentiis ipſius ſat eſt; tantumque abeſt ab eo cognitionis gradu, qui ad plura, & majora deſideranda requiritur, ut neque prævidentiam ullam habere poſſit, neque curioſitatem. Ejus* Pag. 41.
animus quippe qui a nulla re commovetur, vacat unice ſenſui propriæ exiſtentiæ abſque ulla idea futuri quamtumvis proximi: ejuſque curæ vix ad unius diei terminum extenduntur. Talis eſt homo juxta *Rouſſeau* in ſtatu ſuo *naturali* & *primitivo*, qui quantum diſtet a belluino per ſeſe liquet.

At illud mirandum quammaxime, quod hunc ſtatum magnopere commendet, & præ ſociali, civilique velit eſſe optabiliorem: nam imprimis felicitatem illius prædicat & extollit. Et quidem negat primo, ſtatum hunc ſylveſtrem, ac rudem dici poſſe *miſerum*; alioqui, Pag. 66.
inquit, quum *homo ex eo ſtatu nonniſi poſt multa ſecula egredi potuerit, reprehendenda eſſet natura, quæ illum in eo conſtituiſſet*. At non profecto natura reprehendenda foret (novimus ſiquidem naturam, ſeu potius Auctorem naturæ longe diverſum, ac ſibi confinxerit *Rouſſeau*, hominem condidiſſe); ſed ejus damnanda eſt ſive Theſis ſive hypotheſis, qua ponit, hominem *ita e manu naturæ prodire debuiſſe*. Subdit vero *Rouſſeau*: *Quum infelicitas nihil aliud ſignificet, quam privationem, quæ dolorem adferat, moleſtiamque, ſive corporis ſive animi; explicari non poteſt, quo genere miſeriæ angatur ille, cujus cor tranquillum eſt, & corpus ſanum*. At parva ne miſeria huic Philoſopho videtur, hominem vivere in ſtatu belluino, rationis uſu carere; & quum præſtantiſſima natura donatus ſit, tamen quoad functiones, operationeſque ſuas nihil a brutis animantibus differre? Nihil tamen hæc *Rouſſeaum* movent; quinimmo Brutis irrationalitatem ipſam, ſeu omnimodam ratiocinandi impotentiam videtur invidere. Nam hominis *perfectibilitatem* deplorat (qua ſcilicet pro- Pag. 31.
greſſu temporis poteſt ad ratiocinationem pertingere), velut *fontem omnium malorum*, quibus homo obnoxius eſt; & quod ea ſit, *quæ longo poſt tempore hominem ex ſtatu ejus originario eduxit, in quo ipſe dies ſuos tranquillos, inno-*

cen-

centeſque decurrebat : quod quum ait *Rouſſeau*, minime profecto animadvertit, ſumma ſe ingratitudine reprehendere naturam, ſeu potius naturæ Auctorem, qui hominem non modo perfectibilitate donavit, ſed immo condidit in ſtatu perfecto. At *Rouſſeau* ipſam ſylveſtris ſui hominis ſtupiditatem autumat eſſe *originariam felicitatem*: quare putat, non poſſe tanquam beneficum non laudari (*tametſi id dictu mirabile videatur*) *qui primus Accolas riparum Orenoquii fluvii docuit uſum cujuſdam aquæ, quæ infantium temporibus admota in tuto ponit ſaltem ex parte, ipſorum mentis imbecillitatem, & FELICITATEM ORIGINARIAM*. Proh! quam ſtupida philoſophia hæc eſt, quæ mentis imbecillitatem, ſtupiditatemque habet *originariæ felicitatis* loco! Fatendum tamen, eum haud omnino immerito videri poſſe beneficum, qui iſtiuſmodi aquas quorundam infantium temporibus admoveret; eorum videlicet, qui mentis acumine ad ſui aliorumque perniciem ſunt abuſuri.

Ceterum non felicitatem ſolummodo, ſed & bonitatem ſylveſtri ſuo homini tribuit *Rouſſeau*. *Homo* (inquit p. 225.) *eſt naturaliter* (ſeu in ſtatu naturali) *bonus*: idque putat ſe *demonſtraſſe* ea præſertim ratione, quod quum eo in ſtatu liber foret homo ab irritamentis paſſionum, & alioqui omni lumine careret; *tranquillitas ipſa paſſionum* (p. 73.) *& ignoratio vitiorum eum a malis operationibus removeret*: vividuſque *commiſerationis* ſenſus, qui in hoc homine maxime vigere debuit, *vices legis, conſuetudinis, virtutumque omnium eo in ſtatu obiret* (p. 80.) *atque ab omni inferenda injuria ſuaviter avocaret*. Demum, ut alia prætereaın, quæ in commendationem ſylveſtris hujus, ac belluini ſtatus congerit *Rouſſeau*, eidem *cæleſtem, venerandamque ſimplicitatem* adſcribit (præf. pag. 66.) quo profecto illius ſtatus amore ſe captum prodit, ut ferme dolere videatur, eo quod amens vel bellua natus non ſit, ut perpetuo *originaria illa felicitate* gauderet. Licet vero quam falſa, quamque abſurda ſit hæc ſententia, ex ſola fere ejus expoſitione ſatis intelligatur; præſtat nihiloſecius, id data opera demonſtrare, ut nemo ab eo ſe ſeduci patiatur; neque ei accidat id, quod legenti hunc librum D. *de Voltaire* evenire aſfirmat, ut ſcilicet *eum cupido incedat gradiendi quatuor pedibus*. In epiſt. ad ipſum.

Igitur ſtatum hominis naturalem in hujuſmodi ſylveſtri, animali, ac belluina vita abſurdiſſime ab hoc Auctore conſtitui hiſce rationum momentis planum facio.

Primo. Status naturalis hominis idem eſt, ut vult vel ipſe *Rouſſeau*, ac *primitivus & originarius*, ſeu qualem is, quum *primum* eſſe cœpit, & in ſua origine habuit, & qualis *concipitur prodire debuiſſe*, juxta illius phraſim, e *manu naturæ*. Pag. XIV. At vero certiſſimum eſt, hominem *primitus*, ſeu in ſua origine non talem fuiſſe, qualem ipſe deſcribit; nec talem debuiſſe e naturæ manu prodire. Horum primum patet ex ſacra atque certiſſima, quam habemus, conditionis ejuſdem hiſtoria; ubi qua ratione cum quoad corpus, tum quoad animam fuerit conditus, enarratur; indicaturque, quibus jam tum facultatibus fuerit inſtructus. Quum vero nulla alia natura fingi poſſit, e cujus potuerit manu prodire, præterquam ipſemet conditor Deus, qui *natura naturans* dici ſolet; idcirco plane abſurde dicitur, aliter debuiſſe hominem a natura prodire, ac reipſa e Dei manu prodierit; & alium eſſe naturalem illius ſtatum, ac ille, in quo ipſum Deo placuit conſtituere (ſi dona tantummodo ſupernaturalia demas): qui certe non fuit ſtatus mere animalis, ferinus, atque *ſylveſtris*, qualis confingitur ab hoc Scriptore.

Secundo. Quum hominis natura duplici conſletur parte, nempe *animalitate*, & *rationalitate*; & illam quidem cum brutis animantibus communem habeat, ex hac vero ſpeciem ſortiatur ſuam; prorſus abſurde ſtatus ejus naturalis mere animalis eſſe ſtatuitur & belluinus.

Tertio. Temere aſſeritur, ſtatum a-

Digitized by Google

liquem eſſe naturalem, ſeu hominem e manu naturæ talem debuiſſe prodire, ni prius conſtet, quænam ſit, quæ ipſum produxerit, natura; ac qualem proinde ipſe homo habeat originem; atqui hoc non explicat *Rouſſeau*, nec explicare poteſt: ergo temere affirmat, ſtatum hominis naturalem eſſe *ſylveſtrem & ſolitarium*, qualis ſcilicet futurus fuiſſe concipitur, ſi e terra ſponte ſua fungorum inſtar, emerſiſſet. Enimvero vetuſti Gentiles, qui hominem initio brutum, mutumque fuiſſe putaverunt, hoc plane modo exiſtimarunt, primam originem ſortitum eſſe: unde eſt illud *Horatii*: *Cum prorepſerunt primis animalia terris, mutum & turpe pecus &c.* Lib. I. Serm. Sat. III.

Quarto. Si homo, qualis conditus eſt a Deo, non fuiſſet in ſtatu ſuo naturali, ut contendit *Rouſſeau*, id eſſet ipſo auctore, idcirco quia Deus eidem alia præter naturam indidit dona, nempe expeditam ratiocinandi facultatem, ſeu ideas ad cognoſcendum & ratiocinandum neceſſarias, ac præterea conditoris ſui, aliarumque rerum notitiam; itemque facultatum loquendi &c. At hæc hominem minime potuerunt e ſtatu naturali extrahere (*a*), quum ea omnia perfecto ejus ſtatui convenientia eſſent, conſentanea, ac debita; quæ proinde non ejus ſtatum naturalem in *artificialem*, ut contendit *Rouſſeau* mutarunt, ſed ipſum ſtatum ejus naturalem compleverunt. Homo igitur in ſtatu animali, atque ſylveſtri in ſtatu quidem *naturali* eſſet, ſed *imperfecto*; & ſane imperfectiore, quam is, in quo modo naſcuntur infantes: hi ſiquidem parentes habent, qui eos enutriant, inſtruantque, & ad perfectum ſtatum perducant; at vero illi educatores & magiſtros haberent nullos, niſi feras & bruta: a quibus reipſa primos homines didiciſſe, ait *Rouſſeau*, quomodo, quibuſque veſci poſſent, ne fame perirent. At apage ſtatum hominis naturalem a *Rouſſeau* confictum, qui concipi nullatenus valet, abſque maxima & ſumma in Naturam, ſeu Naturæ Auctorem injuria.

Quinto. Ille cenſendus non eſt ſtatus hominis naturalis, quo ſubſiſtente Naturæ Auctor fruſtraretur fine, quem in hominis conditione ſibi præſtituit. Hujuſmodi porro eſt ſtatus naturalis a *Rouſſeau* deſcriptus: neque enim in eo potuiſſet homo Deum cognoſcere, colere & amare, ad quem certe finem homo conditus eſt a Deo; utpote qui ad ſuam gloriam creavit omnia, quin nec ad alium finem creare quidquam potuit. Gloria autem Deo ex homine conſurgeret nulla, ſi is Auctorem ſuum cognoſcere & diligere nequiviſſet: immo fuiſſet plane Deo indecorum condere hominem eo in ſtatu, in quo aut nullo prorſus modo, aut poſt plurima duntaxat ſecula, & nonniſi poſtquam e ſtatu naturali exceſſiſſet, eum cognoſcere ac diligere valeret.

Sexto. Ita natura comparatus eſt homo, ut ſeſe poſſit aſſidue perficere, quod & experientia ipſa compertum eſt, & a *Rouſſeau* non negatur; quin immo in hac ipſa *perfectibilitate* (ſi ita loqui fas eſt) conſtituit potiſſimum hominis a ceteris animantibus diſcrimen. Quum ergo natura hominem fecerit *perfectibilem*, ea procul dubio peccaſſet, ſi illum in eo ſtatu conſtituiſſet, in quo nequidem ſibi comparare poſſet ſubſtantialem perfectionem, in eo repoſitam, ut mens ſit proxime apta ad ratiocinandum; adeoque ideas habeat univerſales, ex quibus ratiocinium omne proficiſcitur: ac præterea conceptus ſuos valeat aliis communicare, ſicque cum aliis ſuæ ſpeciei individuis verſari; ac proinde præcipua virtutum, quæ ad alios ſunt, officia exercere. At vero in ſtatu illo ſylveſtri ac ſolitario, quem eſſe naturalem, origi- Pag. 16.

(*a*) Non nego Adamum fuiſſe per ſupernaturalia dona ad ſtatum ſupernaturalem elevatum: ſed tantummodo nego, ipſum e ſtatu naturali eductum fuiſſe per ea dona quæ ſunt intra naturæ ordinem: cujuſmodi ſunt, quæ hic enumerantur, & de quibus res nobis eſt cum *Rouſſeau*.

Digitized by Google

ginarium ac primitivum *Rouſſeau* contendit, vel ipſo agnoſcente atque fatente, aut nullo modo, aut difficillime, & nonniſi poſt multa ſecula, & datis tantummodo quibuſdam circumſtantiis, iiſque *fortuitis*, quæ idcirco *potuiſſent* nunquam contingere, ideas comparare univerſales & abſtractas, & linguas inſtituere valuiſſet. Ergo nonniſi prorſus abſurde ſtatus ille eſſe naturalis affirmatur.

Hoc argumentum ſic brevius colligo. Status naturalis hominis debet eſſe ille, in quo homo ſit ſubſtantialiter perfectus quoad utramque ſui partem, corpus nempe & mentem; atqui homo in ſtatu ſolitario conſtitutus, erranſque inter cetera animalia, poſſet utique quoad corpus perfici modo dicto, non vero quoad animam: non eſt igitur ille ſtatus hominis naturalis.

Septimo. Homo etiam in ſtatu naturali, nempe ſylveſtri ac ſolitario ipſo fatente *Rouſſeau*, eſſet liber, ſeu libere ſe ad agendum determinaret. At nulla poteſt eſſe libertas, ut communiter docent Philoſophi, abſque ideis univerſalibus: habuiſſet ergo etiam tunc ideas univerſales: igitur ſaltem ex hac parte non talis fuiſſet naturalis hominis ſtatus, qualis ab hoc Auctore confingitur ac deſcribitur.

P. XXXIII. XXXV.

Octavo. Quum modo vir naturali affectu feratur erga mulierem, & non tantum explendæ libidinis cauſſa; ſed etiam quia ejus ſocietate oblectatur, ejuſque adjutorio hanc poteſt minus ægre vitam tranſigere: quum etiam exploratum ſit, modo genitores naturali quodam amore ferri in filios, eorumque neceſſitatibus proſpicere, ex quo domeſtica oritur ſocietas; jam plane abſurdum eſt, etiam per hypotheſim fingere, homines aliquando ſeorſim omnino in ſylvis vixiſſe; virumque cum muliere nonniſi fortuitum habuiſſe congreſſum, ac expleta ſemel libidine, eam ſtatim deſeruiſſe &c. quæ de eo ſtatu naturali fingit *Rouſſeau*.

Nono. Nulla veriſimilitudinis ſpecie ſtatui poteſt, naturalem ſtatum hominis eſſe ſylveſtrem ac ſolitarium, ratiocinii omnis, omniſque cognitionis, præterquam ſentientis, expertem, niſi prius conſtet, primos homines ita eſſe productos. At non ita productos eſſe, non ſolum hiſtoria ſacra, ſed nec ipſa Philoſophia docet: ſi nanque vel philoſophice origo hominum conſideretur, ea eſſe non potuit niſi per creationem, ſive per productionem a Deo rerum omnium opifice. At a recta ratione prorſus alienum eſt credere, Deum hominem creare voluiſſe in ſtatu adeo imperfecto, ut nonniſi animalem belluinamque per plura ſecula agere vitam poſſet; immo qui in multis inferioris eſſet conditionis quam bruta animalia: hæc quippe variis inſtructa ſunt inſtinctibus, quibus percita, quæ ad ſui conſervationem neceſſaria ſunt, norunt ac perſequuntur, & cetera, quæ ipſorum naturæ conſentanea ſunt, naturaliter præſtant; at homo nec ipſos haberet naturales inſtinctus (nam juxta *Rouſſeau* brutorum tantummodo imitatione, quibus veſci poſſet, agnovit, & ad illorum *inſtinctum ſe extulit*); neque uſu rationis polleret, qua ſibi valeret conſentanea providere. Dicendum eſt itaque, Deum attenta ejus ſapientia ac providentia, hominem ita condere non potuiſſe, aut noluiſſe ſaltem; ſed quemadmodum animantibus ceteris ſuos indidit inſtinctus, quibus dirigerentur; ita primum hominem donaſſe rationis uſu, ſeu proxima & expedita cognoſcendi ac ratiocinandi facultate, qua quæ ſuæ naturæ conſentanea ſunt, agere valeret: Ratio ſcilicet idem præſtare debet in homine, quod inſtinctus præſtat in brutis. Quemadmodum vero in brutis inſtinctus eorum naturæ ſuperadditi, ea non extrahunt e naturali ſtatu; ita perfectus rationis uſus, quo donatus fuiſſe cenſendus eſt primus homo, eum extra naturalem ſtatum nullatenus poſuit. At non ſolo rationis uſu primum donaſſe hominem cenſendus eſt Deus etiamſi philoſophiam tantummodo conſulamus; ſed etiam una ſimul vel paullo poſt condidiſſe fœminam, ſociamque

ei

ei dediſſe, quo poſſet genus propagare: atque adeo minime dubitandum, primum hominem fuiſſe a Deo in ſocietate domeſtica conſtitutum; adeoque ſocietatem domeſticam eſſe ſtatum hominis naturalem; quo poſteris proſpectum eſt: quum enim ii & imbecilles oriri deberent & actuali ratione deſtituti, illis plane neceſſaria erat domeſtica educatio, qua tum corpore, tum mente poſſent adoleſcere, roborari & ad ſtatum homini convenientem pervenire. Ita quidem gerere ſe debuit ſummus & ſapientiſſimus Opifex: quod ſi vero Natura aliter hominem formare potuit aut debuit, ediſſerat nobis *Rouſſeau*, quænam ſit illa Natura a Deo Auctore naturæ diſtincta, e cujus manu ſylveſtris homo prodire debuerit?

Decimo. Quum Natura homini indiderit ratiocinandi præclariſſimam facultatem; dubitandum non eſt, ejuſdem Naturæ intentionem fuiſſe, ut hæc eximia facultas, qua homo tum ceteris animalibus præſtat, tum ab iis potiſſimum differt, in actum prodiret & erumperet; eſt nanque plane inutilis ea facultas, quæ ſuo deſtituitur actu: & alioqui natura fruſtra nihil operatur. Qui ergo fieri poterit, ut cenſeamus, eandem Naturam, quum fudit primum hominem, eum poſuiſſe in ſtatu ſylveſtri ac ſolitario, in quo is per multa ſecula, ut ſentit *Rouſſeau*, ſola ſenſatione omnibus animantibus communi, uti deberet; & nunquam, niſi quibuſdam *fortuitis* circumſtantiis poſitis (quæ potuiſſent nunquam contingere) poſſet ratiocinari. Ita ne a ſcopo putabimus aberraſſe naturam? Ita ne cæcam eſſe, ut a *Rouſſeau* confingitur? At non ita certe cæca & improvida poteſt eſſe *Natura naturans* ſeu Auctor naturæ, e cujus tantummodo manu prodire potuit homo.

Addo: Si naturæ intentio fuit, quemadmodum dubitari non poteſt, ut homo non otioſa duntaxat ratiocinandi facultate brutis animantibus emineret, ſed ut ea etiam ad exercitium ſibi proprium deduceretur; quis non videat, abſurde prorſus limitari ſtatum hominis naturalem ad hominem ratiocinationis expertem. Id enim perinde eſſet, ac ſi quis diceret, arborem in ſtatu naturali eſſe foliis ornatam; in eoque non eſſe, quum jam eſt fructibus onuſta. An non ille ſtatus, qui intenditur per ſe a natura, naturalis cenſendus eſt?

Demum, ut habeatur ſtatus hominis naturalis, docente *Rouſſeau*, conſiderandus eſt homo *prout prodire debuit e manu naturæ*. At vero ita conſiderari non poteſt homo, niſi quænam ſit hæc natura opifex innoteſcat: pro diverſitate Pag. XIV. enim hujuſcemodi Naturæ opificis, aut cæcæ, & neceſſariæ, vel ſapientis, providæ, ac liberæ, diverſis inſtructus dotibus prodire homo potuiſſe, ac debuiſſe concipitur: non eſt igitur explicandus ac determinandus ſtatus hominis naturalis, ac primitivus, niſi per ordinem ad ipſam naturam: quod quum non præſtet *Rouſſeau*, temere ſtatuit, hominem in ſtatu ſylveſtri, ac ſolitario e manu naturæ prodiiſſe. Si enim hæc natura & provida eſt & ſapiens, (cujuſmodi certe ſit oportet, cum non alia ſit, quam ipſe Deus omnium opifex, qui idcirco *natura naturans* dicitur,) ab ea homo prodire non potuit in ſtatu a *Rouſſeau* excogitato: ſi vero aſſerat, naturam eſſe cæcam ac neceſſariam; primo, unde novit hominem talem, hoc eſt ſylveſtrem ac ſolitarium, ab hac natura prodiiſſe? deinde ſi talem admittat naturam, eo ipſo incidit in Atheiſmum ſeu *Spinoſiſmum:* neque enim aliud talis naturæ nomine venire poteſt aut intelligi, niſi aut caſus, aut combinatio rerum omnium ac naturarum, quibus componitur univerſum. At *Rouſſeau* tamen videri vult, verum Deum admittere: ſibi igitur contradicit; vel nomine *naturæ* utitur, quin ullam huic voci ideam ſubjiciat: indeque iterum temere aſſerit, ab hujus ſibi ignotæ naturæ manu talem debuiſſe prodire hominem, qualem deſcribit.

Neque ab hac temeritate ullo modo ſe purgat Philoſophus iſte, (*ſi tamen is tan-*

tanto credatur nomine dignus,) dum ait, quæ de ſtatu hominis ſylveſtri ac ſoli-
Pag VIII. tario proponit, *non eſſe habenda tanquam veritatem hiſtoricam; ſed ſolummodo ut hypotheticas ratiocinationes, quæ magis indagandis naturis rerum, quam veræ origini declarandæ inſerviunt: cujuſmodi hypotheſes Phyſici in dies efformant circa Mundi hujus originem & conditionem*. Nam, inquio ego: ſi ſtatus hominis ſylveſtris ac ſolitarius mera eſt hypotheſis, cur affirmat, hunc eſſe reipſa ſtatum hominis *naturalem*? Cur hoc ipſum non exprimit hypothetice, aiens: *ſi homo ſibi ſoli foret relictus, ſtatus ejus naturalis fuiſſet ſylveſtris, ac ſolitarius*? Quam eſt abſurdum, ex hypothetico principio theſim colligere! ſed abſurda eſt vel ipſa hypotheſis, atque rei impoſſibilis. Quomodo enim fieri poteſt hypotheſis, hominem fore ſibi relictum, ſi ita nec eſſe potuit, nec conſervari? Qua ratione præſcindi poteſt homo conditus ab ejus conditore, & ab eo ſtatu, in quo reipſa conditus eſt? At inquiet *Rouſſeau*: Deus hominem nequaquam condidit in ſtatu ſuo naturali; ſed adjecit ſupernaturalia dona, & ea inſuper, quæ arte & induſtria longo progreſſu temporis acquiri valent. Ediſſerat ergo nobis *Rouſſeau*, qualem condere hominem debuit, ut in ſtatu eſſet mere naturali. In ſtatu, inquit, *ſylveſtri* & *ſolitario*. Cur vero? fortaſſe quia eo in ſtatu homo ſola natura conſtaret ſua, nulliſque auctus eſſet donis ſuperadditis. At ſi res ita ſe habet, repono ego: immo debuit Deus hominem creare infantem; nam & is integram habet naturam, nulliſque potitur ſuperadditis donis, neque facultatibus *artificialibus*, quæ comparantur longo temporis tractu. Non ita, inquiet *Rouſſeau*, ſed adultum, ſed robuſtum condere debuit, ſenſibus expeditis, & appetitu conſervandi ſe, immo & genus propagandi facultate inſtructum; alioqui nec ipſum genus ſubſiſtere & conſervari potuiſſet. Debuit itaque Deus, ſubſumo ego, quidpiam homini ſuperaddere ultra animalem ejus naturam, quo conſervaret ſe, ac genus ſuum; neque tamen per hoc peremit naturalem ipſius ſtatum: cur ergo non potuit, aliqua etiam ei adjicere ultra naturam rationalem, ut poſſet juxta ipſammet naturam vivere, finemque, ob quem conditus eſt, obtinere, & poſteros demum ſuos ad eundem ſtatum perducere, quin ſtatum illius naturalem deſtrueret? Noverit itaque *Rouſſeau*, nullam eſſe aut fieri poſſe hypotheſim de homine ſuæ naturæ prorſus relicto.

Lubet vero parumper adhuc immorari in hac diſcutienda hypotheſi, quam *Rouſſeau* excogitavit. Unum ex his tribus velle neceſſario debet ille: nimirum, vel ſtatum ſylveſtrem, & ſolitarium eſſe ſtatum hominis naturalem (1) in hypotheſi, quod Deus hominem condidiſſet cum ſolis dotibus, quæ ejus debentur naturæ, ſeu in *puris naturalibus*, ut ajunt Theologi noſtri: vel (2) in hypotheſi, quod homo non a Deo quidem conditus eſſet; ſed aut ſua ſponte natus, aut caſu, ſive vi cujuſdam veluti cæcæ, neceſſariæque naturæ, ſeu combinationis hujus univerſi formatus: vel (3) demum in hypotheſi, quod reipſa in prima ſui origine nactus eſſet ſtatum ſylveſtrem, ac ſolitarium. Porro jam probavi, hominem in prima hypotheſi non potuiſſe in primæva ſui origine eſſe ſylveſtrem, ac ſolitarium, neque omni ratiocinatione, & intellectuali cognitione deſtitutum. Altera hypotheſis & eſt abſurdiſſima, & nonniſi ab Atheo concipi ut poſſibilis poteſt, aut admitti; atque præterea nec ipſe *Rouſſeau*, nec quiſpiam alius aut divinare, aut ullo modo conjicere poſſet, qualiſnam homo e cæca hac natura prodiiſſet, etiamſi per impoſſibile prodire potuiſſet ullus. Tertia hypotheſis ut factum ponit quod eſt in quæſtione, ſeu, ut dici ſolet, *petit principium*. Quum enim ſtatus naturalis ſit idem ac originarius & primitivus; proculdubio ſi homo in lucem eductus fuit ſolitarius, atque ſylveſtris, hic eſt naturalis ejus ſtatus. Sed hoc totum non a nobis tantum, ſed ab omni, qui quidpiam ſapit, ne-

Digitized by Google

negatur, utpote non ſolum gratis confictum, ſed etiam præter omnem rationem, & veriſimilitudinem conſtitutum; immo contra expreſſam, diſertamque ejus ortus hiſtoriam in ſacra ipſa ſcriptura deſcriptam. At inquit
Pag. IX. *Rouſſeau: Scriptura non vetat conjecturas efformare ex ſola natura hominis, rebuſque, quæ illum circumſtant, deductas, qualenam futurum fuiſſet genus humanum, ſi ſibi ſoli relictum eſſet.* Quod perinde eſt, acſi diceret, licitum eſſe conjicere, qualis futurus eſſet homo, ſi a nullo, vel certe non a ſapiente, ac provido opifice prodiiſſet; quod eſt abſurdiſſimum: inſanum vero, in eum finem hypothetice ponere, hominem primo fuiſſe ſylveſtrem, ac ſolitarium.

Sed illud adhuc fortaſſe pejus, quod tametſi *Rouſſeau* primo declaret, ſe tantummodo hypotheſim, & conjecturas proponere, non *veritatem hiſtoricam*; ea tamen poſtmodum ſubdit ac profert, quibus palam facit, ſibi perſuaſum eſſe, veram ſe hiſtoriam narrare. Sic nanque homines alloquitur: *O homo cujuſcumque regionis ſis, & qualeſcumque ſint opinationes tuæ, audi: en hiſtoriam tuam, qualem me legiſſe puto non in libris tuorum ſimilium, qui mendaces ſunt* (quis non videat, Moyſem hic quoque complecti, primum, eumque unicum verum humanæ hiſtoriæ auctorem?) *ſed in natura, quæ nunquam mentitur*. At rogo te, optime *Rouſſeau*, qua in natura hæc legiſti? Naturam aſſidue crepas, ſed eam nuſpiam explicas, & duntaxat eam eſſe a Deo diverſam innuis; quo certe Atheiſmi vel Spinoſiſmi ſuſpicionem tibi creas. Sed audiamus, quomodo pergat ille, paucis interjectis. *Tempora, de quibus verba facere, aggredior, valde remota ſunt: quantum mutatus ab eo es, qui olim eras!* Eſt ne hoc hypothetice loqui? Paria his ſunt quæ ſequuntur: *Hæc eſt*, inquit, *vita, ut ita dicam, ſpeciei tuæ, quam deſcribere aggredior, poſt qualitates, quas accepiſti, quas educatio tua, & conſuetudines depravare quidem, ſed deſtruere non potuerunt. Eſt, probe ſcio, ætas quædam, in qua ſiſtere homo velles: quære tu ætatem, in qua ſubſtitiſſe velles ſpeciem tuam: ægre ferens ſtatum præſentem ob eas rationes, quæ infelici poſteritati tuæ majores annunciant ærumnas, retrogradi fortaſſe velles &c.* Quum hæc dicat *Rouſſeau*, quis ei credat profitenti, ſeſe hypothetice loqui; aut quum ſimulat, fidem ſe hiſtoriæ ſacræ contrarium teſtanti adhibere; aut quum ait, *fortaſſe nunquam extitiſſe* ſtatum, quem ipſe *naturalem* appellat, ac probabiliter extiturum nunquam? Quis vero potius non exiſtimet, eum data opera ſibi contradicere, ut ſi una contradictionis pars ipſi creet invidiam, poſſit ſibi ex altera defenſionem arceſſere? Nota ſcilicet eſt hæc ars hominum improborum, qui errores ſuos cupiunt caute evulgare. Verum utut hæc ſeſe res habeat, ratum eſſe firmumque nobis debet, ſtatum hominis naturalem perperam & præter omnem rationem conſtitui a *Rouſſeau* in vita *animali, ſylveſtri*, ac *ſolitaria*. Age vero videamus, quibus ille argumentis ſuam hanc ſive theſim ſive hypotheſim firmare aggrediatur. Nullum quidem argumentum ad eam evincendam exerte proponit; duo tamen, quoad mihi expiſcari licuit, innuit ipſe, ac veluti ſubindicat, quibus poſſit objectio duplex confici contra a nobis poſitam aſſertionem.

Pag. X. Præf. Pag. LXX.

Objectio prima. Ut habeatur ſtatus hominis naturalis, expoliandus eſt ille tum omnibus ſupernaturalibus donis, ſi quæ receperit, tum omnibus facultatibus artificialibus, quas nonniſi longo temporis tractu, multiplicique profectu ſibi potuit comparare. Hoc ſi fiat, remanet animal ſylveſtre ac ſolitarium ſolis ſenſationibus inſtructum &c.

Reſponſio. Admitto imprimis, ad habendum ſtatum hominis naturalem, ab eo detrahenda eſſe dona ſupernaturalia, quæ ſcilicet hominem ad finem ordinant ſupernaturalem, nempe ad beatitudinem in clara & intuitiva Dei viſione repoſitam; at nego, detrahenda itidem eſſe ea dona, quæ hominem perficiunt intra ordinem ipſius naturæ: quibus profecto eſſe debuit primus ho-

mo inſtructus, ut eadem in poſteros paterna educatione transfunderet; quæque illi neceſſaria erant, ut vitam duceret naturæ ſuæ conſentaneam; atque præcipue ut Auctorem ſuum agnoſceret, ac diligeret; ob quem finem procul dubio ab ipſo conditus fuit. Nego item, facultates cognoſcendi, ratiocinandique dicendas eſſe *artificiales*, quum ad ipſam naturam naturaliter conſequantur; dataque occaſione prodeant in actus ſuos, modo tamen inſint corpori ſatis ſolidis organis inſtructo: quo certe defectu infantes actuali rationis uſu deſtituuntur. Quamobrem ego vix dubito, hominem etiam in ſylvis enutritum, omnique humana ope deſtitutum, poſtea quam ejus corpus robur acquiſierit neceſſarium, ratiocinari, cognoſcere, ac intelligere utcunque poſſe. Quod ſi vero, ut contendit *Rouſſeau*, hujuſmodi homo omni prorſus cognitione, præterquam ſenſuum, foret perpetuo deſtitutus, id profecto clarius demonſtrat domeſticam educationem homini deberi ab ipſa natura, ne fruſtra & incaſſum facultate cognoſcendi, ratiocinandique ab ipſa donatus ſit. Ex quo conſequitur illud ipſum, quod volumus, nempe naturalem hominis ſtatum non eſſe *ſolitarium* & *ſylveſtrem*, ſed *domeſticum*. Et ſane, ſi in naturali ſunt ſtatu animantia cetera, dum etiam a ſui generis animalibus nutriuntur; cur non in ſtatu naturali erit homo etiam quum a genitoribus educatur? Quum ergo educatio a natura ipſa cunctis animantibus debeatur; & ea quidem, quæ eorum neceſſitatibus reſpondeat, videlicet qualis, ac quanta neceſſaria eſt non ſolum ut utcunque poſſint vitam producere, verum etiam ut in actum prodeant naturales eorum facultates; jam ipſi quoque homini ſua debetur educatio, quoadusque evadat ratiocinandi capax, & ea, quæ ad finem, ob quem creatus eſt, neceſſaria ſunt, cognoſcendi. Domeſtica ergo ſocietas, in qua ſola hujuſmodi educatio haberi poteſt, non *artificialem*, aut *adventitium*, ſed *naturalem* conſtituit hominis ſtatum. Quid! quod vel ex ipſo *Rouſſeau* evincitur, non omnia quæ progreſſu temporis acquiruntur ab homine, naturalem hominis ſtatum deſtruere? Admittit enim ille, docetque, *ſylveſtrem* hominem ſucceſſu temporis, exercitioque aſſiduo multum proficere quoad vires & facultates corporis; illud nempe robur adipiſci eamque agilitatem ac valetudinem, quam ipſi Natura, quum eum primo in lucem edidit, impertita non eſt: neque tamen e naturali ſtatu propterea excedere. Cur igitur ſtatum naturalem amittere dicendus eſt homo ob eam ſolummodo rationem, quod progreſſu temporis, & pro datis occaſionibus profecerit, ideaſque acquiſierit ei non inditas a natura, vel inditas excitaverit & ad exercitium perduxerit? Quod ſi reſpondeat *Rouſſeau*, ſtatum naturalem ſtatui acquiſito opponi ac contrarium eſſe, expeditam autem ratiocinandi facultatem eſſe acquiſitam, vel ex eo patere, quod ea penitus careant infantes; ego facile reponam, facultates ratiocinandi, cognoſcendique neutiquam acquiri; ſunt enim plane naturales ex ipſius humanæ naturæ ſinu promanantes; ſed duntaxat acquiri, vel excitari ideas, quæ ad exercitium neceſſariæ ſunt. Præterea, ſi quidquid quocunque modo progreſſu temporis acquiritur, dicendum foret artificiale, & ad ſtatum naturalem evertendum ſufficeret; jam nec homo ſylveſtris adultus, nec avis, quum creverit, in ſtatu naturali eſſent; quia ille facultate gradiendi, iſta volandi, quum primum in lucem venerunt, carebant: neque arbor quum emiſerit poma, eſſet amplius in ſtatu ſuo naturali; quod eſt falſiſſimum.

Objectio ſecunda. Facultas loquendi non eſt homini naturalis: nulla eſt enim lingua ab ipſa natura hominibus indita; omnes quippe linguæ vocibus conſtant, quæ non ſuapte natura ſed ex arbitraria hominum inſtitutione, &, ut dici ſolet, *ad placitum* ſignificant. Homines ergo in naturali ſtatu conſtituti nulla præditi erant lingua. Igitur nullas habebant ideas univerſales: hujuſmodi nanque ideæ *acquiri non poſſunt niſi ope verborum, ac mens eas non percipit* Rouſſeau, Pag. LIX.

Digitized by Google

cipit niſi per propoſitiones; quam ob cauſſam bruta tales ideas nequeunt efformare. Quum vero ratiocinium nullum eſſe poſſit abſque ideis univerſalibus; conſequens eſt, homines in ſtatu naturali facultate ratiocinandi, eaque cognoſcendi quæ ſenſibus non percipiuntur, carere debuiſſe. Inſuper, homines abſque linguarum ſubſidio non poſſunt mutuo converſari: in ſtatu igitur naturali homines ſolitarie vivere, atque adeo ut cetera quæque animantia, in ſylvis errare debuerunt.

Reſponſio. Fateor, linguas non eſſe homini naturales eo ſenſu, quod ex ipſa natura, nullo docente vel inſtituente, profluant ſponte ſua: aſſero tamen, eſſe naturales ea ratione, quod naturæ rationali conveniant, ac debeantur. Hinc primo homines natura naſci debent iis organis inſtructi, quæ ad loquendum, ſeu ad formandas, articulandaſque voces neceſſaria ſunt. Secundo eſſe debent naturaliter capaces comparandi uſum loquendi, ſaltem poſita inſtitutione; alligandique certis vocibus certas ac determinatas ideas; immo & novas condendi linguas, & perficiendi jam conditas atque vigentes. Tertio ipſa natura hominis exigit, ut ponantur in eo ſtatu, quo linguarum uſum ſibi valeant comparare. Hinc primus homo donari debuit lingua aliqua, non quidem a natura, neſcio, qua cæca, ſtupidaque, ſed a natura provida, ſapientique; nempe a Deo ſupremo rerum omnium Opifice: ut reipſa protoparenti Adamo inditam a Deo fuiſſe linguam aliquam, colligimus ex S. Scriptura, quæ refert, Adamum paullo poſtquam creatus fuerat, locutum eſſe, dum nempe cunctis animantibus nomina impoſuit: ſic Eva etiam locuta dicitur cum ſerpente. At vero donum illud linguæ a Deo primis Parentibus collatum dicendum non eſt proprie ac in ſe *ſupernaturale*; quum id eſſet velut appendix conditæ naturæ, & illius ſupplementum facultatis, quam ipſimet, ſi progenitores habuiſſent ullos, ex eorundem inſtitutione ſibi comparaſſent. Quod ut melius intelligatur, finge, nunc hominem aliquem a Deo creari adultum, eaque lingua inſtructum, quam, ſi juxta ordinariam naturæ legem ortus eſſet, a ſuis parentibus didiciſſet; nemo hunc merito aſſeveraret, ſupernaturali aliquo dono ac una de cauſſa ornatum eſſe. Primus ergo homo, tametſi a Deo lingua aliqua inſtructus fuerit, non ea tamen de cauſſa a naturali ſtatu dimotus eſt, ſed in eo permanſit; quid enim quoad hoc intereſt, an ex ejus natura ea lingua effluxerit, an vero ab Auctore naturæ fuerit impertita? modo tamen linguarum uſus ejus naturæ conveniat, & aliquo modo debeatur, quemadmodum reipſa debetur: eſſet nanque ſine illa in ſuo genere imperfectus: nam eſſet ob dotes naturæ ſuæ rationalis proprias ad ſocietatem aptus, ordinatuſque; & tamen, quippe loquendi facultate deſtitutus, non poſſet ſocietatem inire & colere, neque uti aliorum hominum conſortio, eorumque converſatione gaudere. Et ſane quam miſera fuiſſet primi hominis conditio, ſi Hevam intuens ex coſta ſua efformatam, eamque *ſociam* ſibi datam intelligens, tamen nec alloqui verbis, nec ſuam in eam dilectionem prodere potuiſſet? Quum ergo homo fuerit ſemper præditus facultate loquendi, quid refert, an ejus lingua ſit a natura ipſa, an vero ab ejus Auctore? Quid inſuper prodeſt, alium ſomniare *naturalem* hominis ſtatum, vel hypotheſim fingere, in qua Deus primam homini linguam ponatur minime indidiſſe, dein vero quid in ea futurum eſſet, inquirere? An ne ſic unquaam *Rouſſeau* conficiet, ſtatum hominis *originarium*, ac *primitivum* fuiſſe ſtatum *ſolitarium*, ac *belluinum*?

Et quoniam hac de re incidit ſermo, præſtat hic animadvertere, quam vano inutilique labore ſe torqueat Philoſophus iſte, dum adeo operoſe diſceptat, quomodo ſylveſtres homines & ſolitarii ideas potuerint acquirere univerſales, linguaſque inſtituere. Si enim nunquam ſylveſtres hi homines extiterunt, cur in brutali eorum vita deſcribenda tantus inſumitur labor? Ad quid tantopere

pere in eorum qualitates inquirere? Quinam hujuſce inquiſitionis fructus? Etiamſi planum utcunque faceret, qualis futurus fuiſſet homo ſibi prorſus, omninoque relictus (utor ejus phraſi, tametſi vix ulla certa idea poſſit eidem ſubjici); quid inde? An ne propterea jus naturale, aut fundamentum ſocietatis in propatulo ponerentur? Pag. VI. Ita quidem ſibi ille blanditur; ſed prorſus immerito. At inquit: *Philoſophi, qui fundamenta ſocietatis excuſſere, agnoverunt omnes neceſſitatem aſcendendi uſque ad ſtatum naturæ; ſed illuc uſque pertigit nemo*. Verum ſi in ſtatu naturali homo eſt ſolitarius, ſibique relictus, illuc profecto (ut hoc obiter dicam) pertigit *Puſendorfius* ſua illa fictione (de qua pauca paullo inferius) *hominis utcunque, & undecunque in hunc Mundum projecti*: nam & ille hominem hunc *ſibi relictum* proponit. At vidit ille, de ficto homine accuratius non eſſe diſputandum: cujus exemplum ſequi *Rouſſeau* debuiſſet, nec ut adeo fuſe de ſuo homine ſylveſtri ac ſolitario, æque ficto, verba faceret, atque diſſereret, congruum erat. Neque enim ex ſtatu hominis, qui nunquam niſi in imaginantis cerebro fuerit, & ut ſummum, poſſibilis eſt (quanquam attenta divini Numinis providentia poſſibilem fuiſſe, negari poteſt haud immerito); ſed ex eo, qui aliquando ſaltem, ſeu initio extiterit; vel potius non tam ex ſtatu qualicunque hominis, ſed ex ejus ipſa natura, quæ in quolibet ſtatu eadem eſt, leges naturales derivandæ ſunt. Eſt ergo plane inutilis tota hac de re iſtius hominis diſputatio. Inutilis, inquam, ſi ejus ſubjectum tantum hypothetice ponatur; at impia, & perniciosa, ſi ſtatus ille theſis loco habeatur, quemadmodum reipſa fuiſſe a *Rouſſeau* habitum; qui ejus opus attentius legerit, ambigere vix poteſt. Quin & hypothetica illius ſtatus poſitio, ut a *Rouſſeau* proponitur, & tractatur, haud vacat periculo: eo namque tendere videtur ut legentium animos ad credendum inducat, hominem ex animali, ſylveſtri ac belluino in præſentem ſtatum potuiſſe citra divinæ providentiæ curam, ſeu *fortuitis* tantum circumſtantiis occaſionem præbentibus, devenire. Qua ratione hypotheſes illæ variæ & multæ, quæ circa formationem Mundi hujus a quibuſdam otio ſuo abutentibus fieri ſolent, inviſæ piis hominibus eſſe debent; ceu quæ in eum fortaſſe finem a ſuis auctoribus diriguntur (de hoc enim merito ſuſpicari licet), ut quantum fieri poteſt, ſummi rerum Opificis conſiderationem cognitionemque ſubmoveant; innuantque, hoc Univerſum citra Dei effectivum, providumque concurſum, poſitis paucis hypotheticis, arbitrariiſque principiis ac legibus, in hanc formam vi, neſcio cujus cæcæ naturæ evadere potuiſſe; adeoque ad id opus non fuiſſe Dei efficientia, & cura.

Quo ſane vehementem ingerunt ſuſpicionem, eos nullatenus credere, hoc Univerſum, cujuſmodi eſt, a Deo fuiſſe conditum, ornatumque: eo vel magis, quod illorum aliqui etiam eorum, quæ primo ponunt, exerte non affirmant, Deum eſſe auctorem: quod quum faciat *Carteſius* in celebri ſua de rerum principiis hypotheſi, idcirco ab omni impietatis ſuſpicione merito liber cenſetur. At *Rouſſeau*, ut alios modo præteream, *ſylveſtris* ſui hominis nullum aſſignat Opificem, ſed ait tantummodo, eum *e naturæ* (quod nomen valde æquivocum eſt) *manu ita prodire debuiſſe*; ſtatimque in eo deſcribendo tempus, operamque inſumit, quin animadvertat, quam impium ſit affirmare, ita a natura hominem debuiſſe prodire, quum Auctori naturæ placuerit, eum aliter efformare. Verum, quanquam hoc ei condonare fortaſſe poſſumus in gratiam hypotheſeos, quam proponere contendit; ab impiæ tamen temeritatis nota purgari non poteſt, ſi cetera diſpiciantur, quæ de hoc hypothetico hominis ſtatu affirmat: ex quibus e duobus alterum conficitur, aut hiſtoriæ ſacræ eum fidem non habere; aut reprehendere & condemnare Auctorem naturæ, quod hominem non creavit in ſtatu ſylveſtri, & ſolitario, atque omni ratiocinatione & intellectua-

li co.

Digitized by Google

li cognitione deſtitutum. Quid enim aliud conſequitur ex tot eximiis bonis, quæ *Rouſſeau* ſuo attribuit ſylveſtri homini præ homine ſociali. Et ex eo quod ſocietatem malorum omnium ærumnarumque cauſſam, ac fontem eſſe aſſeveret; niſi valde improvidum fuiſſe Deum, quum hominem non in illo felici naturali ſtatu crearit, ſed donis ſuperadditis, ex eo ſtatu, ſi huic philoſopho fides, extraxerit, ac in domeſtica ſocietate, creata Heva, ſtatim conſtituerit, atque ad ulteriorem, majoremque ſocietatem ordinaverit?

Sed & multa alia habet *Rouſſeau* in hoc libello impiæ ſuæ temeritatis ſpecimina: pauca tantum hic placet indigitare, quibus ille ipſius Dei verba, ſententiaſque reprehendere videtur, atque corrigere. Gen. II. 18. Ex. gr. ait Deus: *Non eſt bonum homini eſſe ſolum*. *Rouſſeau* non tantum vitam hominis ſolitariam ſupra ſocialem extollit, eamque aſſerit Pag XXV. *a natura præſcriptam*; ſed etiam Pag. LXV. *contendit, non magis hominem homine indigere, quam ſimia, & lupus opus habeant ſui ſimilibus*. Deus, poſtquam protoparentes Gen. III. 21. peccaverunt, *fecit eis tunicas pelliceas, & induit eos*: *Rouſſeau* affirmat, eum, Pag XXX. qui primo veſtes induit, *rem parum neceſſariam ſibi tribuiſſe*. Chriſtus Dominus in Evangelio ſtatuit illud tanquam Matth. VII. 12. univerſalem regulam morum: P. LXXXI. *Quod tibi vis fieri, alteri feceris*: hanc *Rouſſeau* tanquam nimium *ſublimem* ſuggillat; & loco illius proponit aliam, ut ipſe putat, utiliorem. *Fac*, inquit, *quod tibi bonum eſt, minore, quo potes, incommodo alterius*. Docet Chriſtus, prima legis naturalis præcepta eſſe unum Matth. XXII 37. quidem dilectionem Dei, alterum vero dilectionem proximi: *Rouſſeau* ſtatuit P. XXIV. LXXVIII. velut unicas naturæ leges amorem ſui & *naturalem miſerationis* ſenſum, qui *brutis quoque ipſis aliquatenus communis eſt*. Alia præterea, quibus audaciſſimus iſte Philoſophus non vulgarem tantummodo, ſed & Chriſtianam & divinam ipſam moralem non veretur corrigere & emendare: quæ abſurdiſſima comPag. XV. menta ut gravius proferat, *ponit*, *ſeſe in Athenienſi Licæo conſiſtere, atque ſuorum præceptorum lectiones repetentem judices habere Platonem, & Xenocratem, auditoreſque omnes homines, totumque genus humanum*.

At proh! quam pernicioſæ ſunt, periculoque plenæ iſtæ ejus *lectiones!* Eo enim demum tendunt, ut omnes naturales leges exſcindant, evertantque: idque vel ex eo patet, quod nullam velit naturalem legem agnoſcere, niſi quæ locum habeat in ſtatu ſuo illo naturali, ſeu ſylveſtri ac belluino; quæ idcirco fundata unice ſit in natura hominis animali, antevertatque rationis uſum. Docet inſuper, homines nullam in illo naturæ ſtatu habere *inter ſe relationem moralem, nullamque agendi, vel non agendi obligationem agnoſcere*. P. LXVIII Quumque ſtatum illum, in quo jam ſeſe ratio explicaverit, non *naturalem*, ſed *artificialem*, ſeu factitium, & adventitium eſſe decernat; quid aliud inde conſequitur, niſi leges juſtitiæ, & æquitatis, quas ſola poteſt ratio explicata cognoſcere & dictare, non naturales eſſe, ſed *factitias*, atque *artificiales*? Nullæ itaque ſunt, ſi novi hujus doctoris ſyſtema amplectamur, leges *naturales*, quæ dirigant officia noſtra erga alterum, multoque minus erga Deum. Hinc enormius *Rouſſeau* aberrat a veritate, quam *Hobbeſius*, qui docet, hominem in ſtatu naturali poſſe quidem in Deum peccare; at non item injuſtitiæ actum erga alterum hominem perpetrare.

Verum hic non ſiſtit ille: ſed præterea nihil intentatum relinquit, ut ſocietates omnes efficiat exoſas, inviſaſque. Siquidem non tantum miſerias, quæ in ipſis pravæ voluntatis abuſu reperiuntur, plus æquo exaggerat; ſed ſæpe affirmat, inculcatque, ſocietatem ipſam, & gradum perfectionis, quem, evolutis progreſſu temporis ideis, acquiſivit homo, eſſe verum fontem, atque radicem vitiorum omnium, omniumque ærumnarum, quibus miſere premuntur homines; ut ſi eum audieris, ſtatus ille ſylveſtris, animalis, ac belluinus tum quoad felicitatem, tum quoad morum probitatem ſtatui civili,

& ex-

& exculto præferendus ſit. Quid Philoſopho proferri indignius potuit! Quanta in hoc ſyſtemate divinæ Providentiæ reprehenſio, quæ voluit proculdubio, ut homines in ſocietates coirent, ſtatumque civilem aſſumerent! Verum nedum in divinam Providentiam, ſed in totum etiam genus humanum injurius eſt novus iſte Philoſophus: annon enim injuriam atrociſſimam irrogat humano generi, quum naturalem hominum ſtatum mere animalem eſſe ac belluinum contendit? Dum, quantum in ſe eſt, in id conniti videtur, ut ad eundem ſtatum homines revocet. Dum exprobrat illis, quod, eo relicto, in ſocietatem coiverint. Dum acquiſitam tractu temporis perfectionem, & initam ſocietatem cauſſam eſſe dicit, fontemque malorum omnium, quibus impræſens humanum genus obruitur. Dum mala ſocietatis, qua fere totum humanum genus continetur, & ex qua emergere nullatenus valet, nimium ob oculos ponit, auget, ac ſupra modum & fere in immenſum exaggerat. Cujus ſane rei non poteſt alius eſſe fructus, & finis, niſi ut mærorem atque triſtitiam, quæ ex præſentis ſtatus conſideratione oritur, augeat, amplificetque; quod non aliud eſt, quam *addere afflictionem afflicto*; quum tamen potius conſolationem homini aliquam procurare debuiſſet, ea bona explicando, quæ ex ſocietate conſurgunt; demonſtrando, eam non eſſe per ſe malorum cauſſam, ſed eſſe plerumque eorum fontem libertatis abuſum; ob oculos ponendo Dei Providentiam, quæ ob fines ſapientiſſimos, optimoſque ita diſpoſuit; tum demum ad memoriam revocando bona maxima, quæ exercitio earum virtutum, quibus nullus eſſet extra ſocietatem locus, in altera vita comparari valent; ut fuſius explicabitur infra Cap. VI. At nihil horum *Rouſſeau*: quinimmo ut contemptibilius, magiſque inviſum civile dominium efficiat, innuit, principio tyrannica fuiſſe dominia omnia, & tantummodo longiſſimo poſt tempore *violentiæ jus ſucceſſiſſe*, ac mira *prodigiorum concatenatione* eo tandem deventum eſſe, *ut debili ſerviat fortis, & ut populus idealem tranquillitatem realis felicitatis diſpendio ſibi compararit*. Quid paucis his verbis doloſius, inſidioſiuſque? Hominem hæc loquentem humani generis hoſtem cenſendum eſſe, appellandumque, quis neget? Sane librum hunc *contra humanum genus conſcriptum* recte dicit D. *de Voltaire* in epiſtola ad ipſum *Rouſſeau*, qua ipſi gratias agit de hocce dono ſibi tranſmiſſo. Pag. VI.

Sed jam unde ſat longe, neque tamen omnino extra ſcopum, digreſſi ſumus, revertamur. Quum homo a prima ſui conditione, atque idcirco in ſtatu ſuo *naturali*, *originario*, & *primitivo* habuerit linguam aliquam, nihil illi impedimento eſſe potuit ex hac parte, quominus ideas acquireret univerſales; quamvis nec dubium eſſe ullum poteſt, Deum hujuſmodi ideas ſaltem magis neceſſarias momento, quo ipſum condidit, indidiſſe. Ceterum nec illud quoque verum eſſe opinor, quod contendit *Rouſſeau*, ideas nempe univerſales nonniſi ope verborum poſſe acquiri, nec aliter percipi, quam per propoſitiones vocibus ac terminis expreſſas: in qua quidem ſententia præceſſorem habuit *Thomaſium*, qui cenſuit, hominem, qui ſurdus naſceretur, nullatenus poſſe ratiocinari, quin neque ullo modo *cogitare*, eo quod, inquit, *cogitare non aliud eſt, quam ſibimet ipſi loqui; qui ſurdus natura eſt, loqui profecto non poteſt* (*a*). Falſum id ego arbitror nixus tum ratione tum experientia. Ratione quidem, quia exploratum videtur, plane oportuiſſe, ut univerſales ideæ anteverterent nomina univerſalia, quum voces nonniſi ad ſignificandas ideas inſtituantur: proindeque impoſſibile eſt, voces exiſtere univerſale quidpiam ſignificantes ante ideas univerſales. Experientia vero: conſtat enim, multos, qui a nativitate ſurdi erant,

(*a*) Vide ejus Introduct. in Logicam Cap. III. §. 24.

Digitized by Google

erant, atque idcirco muti, tamen didiciſſe quamplurima, ac præ ceteris myſteria Fidei, divinæque legis præcepta: quæ omnia ſe revera percipere, ſuoque modo intelligere nutibus manifeſtabant (*a*) e quibus unum novi egomet ipſe. Sed inquiet *Rouſſeau*, eos homines fuiſſe ab aliquo nutibus ac ſignis inſtructos; at vero ſylveſtres homines habere potuiſſe nullum hujuſcemodi inſtructorem: idcirco intelligi nequaquam poſſe, quomodo ideas abſtractas & univerſales ſine ope verborum efformarint, aut perceperint. Ego vero ne contentionis funem longius traham, ipſi facile concedam, ſeu potius permittam ſi vult, ut videtur, impoſſibile eſſe ut ſylveſtres hi homines tum ideas univerſales ſibi cuderent, tum & linguam aliquam excogitarent. At ſubdo: ergo abſurda eſt hypotheſis de hiſce hominibus ſylveſtribus, & mutis (*b*): abſurdior adhuc theſis, in qua ponitur, ſtatum naturalem hominis eſſe ſylveſtrem, & ſolitarium; quandoquidem ſylveſtres hi homines nunquam potuiſſent in hunc ſtatum pervenire, in quo homines & loquuntur, & percipiunt univerſalia, & ratiocinantur. Igitur non modo falſa, verum etiam abſurda eſt ea hypotheſis, qua poſita, ſtatus præſens fuiſſet impoſſibilis. Eſt quoque ineptiſſima, quippe quod in ea explicari minime poteſt, quomodo id evenerit, quod videmus reipſa eveniſſe. Unica ergo ad hoc explicandum hypotheſis, immo theſis veriſſima eſt, Deum, ut aperte colligitur ex Scriptura, homini abs ſe creato tum linguam, tum convenientes ejus ſtatui, graduique notiones indidiſſe, eumque collocaſſe, creata Heva, in domeſtica ſocietate; ut in prognatos ſuos tum linguam, tum notiones univerſales domeſtica educatione transfunderet: quæ ad nos uſque continua ſucceſſione, ſed non minore varietate pervenerunt.

Quæ hucuſque contra *Rouſſeau* fuſo calamo diſſeruimus, ſatis quoque impugnant, evertuntque *Puſendorſii* ſententiam, qui ſtatum eundem naturalem exprimendum cenſuit fictione hominis undecunque in mundum projecti, ſibique plane relicti. *Ut ſtatus naturalis*, ait, *faciem animo concipiamus, fingendus, nobis eſt homo undecunque in huncce mundum projectus, ac ſibi ſoli plane relictus*. Lib. II. cap. II. §. II. Porro hoc modo non recte exprimi naturalem hominis ſtatum, liquet ex dictis: nam pluribus contra *Rouſſeau* demonſtratum eſt, ſtatum naturalem hominis non eſſe *ſolitarium*, ſed *domeſticum*; quippe quod in eo tantummodo habeat homo quæ ipſi a provida, ſapienteque natura debentur. Hinc vero inferas, e tribus modis, quibus ſtatum naturalem ſumi poſſe docet *Puſendorfius* & nos ſupra ex eo retulimus, poſtremum tantummodo admitti poſſe; quo ſcilicet *naturalis* ſtatus ſumitur, prout opponitur ſtatui *civili*: qui utique *naturalis* ſeu *originarius*, & *primitivus* non eſt, quia non ab ipſa natura immediate, ſed ex pacto & conventione aut inſtitutione profluxit; adeoque eſt *adventitius*, velut qui homini in domeſtica ſocietate conſtituto ſupervenit,

(*a*) Qui hujus rei inſignia aliqua exempla deſiderat, is evolvat T. XXIII. Bibliothecæ Germanicæ a pag. 36. & a pag. 119. Art. VI.

(*b*) *Ad Epicureos tantum ſpectat*, (ut recte ait D. *le Maitre* loco cit.) *ſibi imaginari primos homines mutos fuiſſe, atque omnem rationis uſum ignoraſſe æque ac verba*. Hanc Epicureorum ſententiam exprimit *Horatius* Sat. III. Lib. I. a v. 99. inquiens: *Quum prorepſerunt primis animalia terris mutum & turpe pecus...... donec verba, quibus voces ſenſuſque notarent, nominaque invenere &c.* Videat *Rouſſeau*, quibus ille philoſophis adſtipuletur: niſi quod ipſe abſurdius loquitur: nam iis, quos Horatius *turpe pecus* vocat, Rouſſeau tribuit *cæleſtem, & venerandam ſimplicitatem*, præfat. pag. 66. Ceterum quid de ſententia ponente homines aliquando mutos extitiſſe ſentiendum ſit, ſatis indicat *Lactantius* Lib. VI. Cap. X. inquiens: *Nunquam fuiſſe homines in terra, qui præter infantiam, non loquerentur, intelliget, cui ratio non deeſt.*

Digitized by Google

Quanquam & is ea ratione naturalis dici poteſt, quod ipſa natura hominem ad eum aptum comparatumque effecerit; immo ipſi ejus ineundi neceſſitatem impoſuerit: ut ex infra dicendis conſtabit.

C A P U T V.

Status naturalis hominis eſt ſocialis: ſeu homo eſt animal aptum natum ad ſocietatem. *Id pernicioſo errore negat* Hobbeſius, *cui adſtipulatur* Jo: Jacobus Rouſſeau.

HObbeſius, qui apud ſe conſtituiſſe videtur, ubicunque poſſet, communem hominum ſenſum evertere, hac de re ita ſcribit. *Eorum, qui de rebus publicis aliquid conſcripſerunt, maxima pars vel ſupponunt, vel petunt, vel poſtulant, hominem eſſe animal aptum natum ad ſocietatem, Græci dicunt ζῶον πολιτικόν; eoque fundamento ita ſuperædificant doctrinam civilem tamquam ad conſervationem pacis, & totius generis humani nihil aliud opus eſſet, quam ut homines in pacta, & conditiones quaſdam, quæ ipſi jam tum Leges appellant, conſentirent. Quod axioma, quanquam a pluribus receptum, falſum tamen eſt, errorque a nimis levi humanæ naturæ contemplatione profectus eſt. Cauſſas enim, quibus homines congregantur, & ſocietate mutua gaudent, penitius inſpectantibus facile conſtabit, non ideo id fieri, quod aliter fieri naturn non poſſit ſed ex accidente* ". Falſiſſimum hoc commentum novo niſu ſuſtinere aggreſſus eſt *Jo: Jacobus Rouſſeau*, qui diſerce docet, homini *ſolitariam* vitam a natura eſſe *præſcriptam*; atque adeo præter ejus intentionem ſolo caſu, ſeu *fortuito concurſu multarum cauſſarum extranearum, quæ poterant nunquam contingere*, in ſocietatem homines coiviſſe. Quanquam vero jam capite præcedente aliqua huc ſpectantia pro data opportunitate præmiſimus; data tamen opera hic utrunque refellemus: & illam quidem obviis argumentis; hunc vero ex poſitis ab ipſo principiis. Contra priorem ergo hæc ſunt præcipua.

(De Cive Cap. I. n. 2.) (Lib. cit. Pag.XXV. P. XCIX.)

Primo. Si ad originem noſtram paullulum attendamus, ſtatim in nobis præſumtio oritur, eſſe nos ad ſocietatem deſtinatos. Statim enim ac in lucem edimur, parentibus ſubjecti ſumus: ac ne naſceremur quidem, niſi parentes noſtri aliquam invicem ſocietatem iniiſſent. Præſumtio iſtæc augetur, ſi perpendamus modum, quo Deus condidit genus humanum. Quum enim potuiſſet ille plures eodem tempore homines efformare & unicuique qualitates, facultateſque ſolitariæ vitæ congruentes impertiri, non fecit tamen ita, ſed *fecit ex uno* homine *omne genus hominum inhabitare ſuper univerſam faciem terræ*, ut nempe cognatio ſanguinis ſocietatem ſtatim aliquam inchoaret. Quibus ſi præſentem, in quo ſumus reipſa, ſocietatis ſtatum adjungimus, haud poſſumus dubitare, nos ex Dei voluntate eſſe ad ſocietatem deſtinatos. Huc facit, quod, creato homine, Deus ipſe ait: *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum*: quanquam enim illorum verborum ſcopus præcipuus ſit, neceſſitatem adjutoris alicujus ad humani generis propagationem aſſerere; ea tamen verba ſic abſolute prolata ſat indicant, ſolitudinem minus eſſe hominis naturæ conſentaneam. (Act. XVII. 26.) (Gen. cap. II. 18.)

Secundo. Homo cenſendus eſt *aptus natus* ad ſocietatem, ſi extra illam nec vitam valeat conſervare, nec ſuas evolvere, & perficere facultates, nec demum veram ſolidamque felicitatem acquirere, (neque enim dubitari poteſt, hominem ad hæc omnia ab ipſa natura ordinatum eſſe, adeoque & idoneum eſſe factum); at res ita plane ſe habet: nam primo, infans vix hac luce aſpecta, omni alterius auxilio deſtitutus interiret: ſi caſu adoleſceret, abſque alterius magiſterio in ſumma ignorantia permaneret, ut vix quidquam intelligeret; minus vero ſi quid fortaſſe adiſceret, caperetque, illud poſſet aliis communicare. Ad mores vero quod attinet, belluæ potius quam homini ſimilis evaderet. Conſeneſcat vero, jam ob multiplices infirmitates, viriumque exi-

Digitized by Google

exilitatem, eodem ferme, quo infans, alterius indiget auxilio; quo deſtitutus miſere interiret. At non in ſenectute tantummodo, verum etiam in reliquo vitæ ſpatio haud raro morbi ingruunt, qui ſine aliena ope diſpelli non poſſunt; & pericula accidunt, quæ homo ſolus propulſare non valet. *Quo enim alio* (recte inquit Seneca) *tuti ſumus, quam quod mutuis juvamur officiis? Fac nos ſingulos, quid ſumus? Prædæ animalium, & victimæ, ac imbecilliſſimus, ac faciliimus ſanguis.* Hiſce igitur malis omnibus mederi poteſt ſocietas ſola. *Societas*, ut laudati philoſophi verbis proſequar, *homini dominium animalium dedit: ſocietas terris genitum in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari juſſit: hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Societatem tolle, & unitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes* (*a*).

Lib. IV. de Benef. c. XVIII.

Tertio. Societas ſtatuenda eſt homini naturalis, ſi ipſa hominis conſtitutio, facultateſque, queis eſt a natura donatus, eum ad hunc ſtatum aptiſſimum & maxime congruentem reddant: at rem ita ſe habere, negaverit facile nemo, qui conſideret 1. facultatem loquendi, qua tam facile & expedite cogitationes, ſenſuſque ſuos alteri patefacit, quæque extra ſocietatem plane inutilis foret. 2. admirabilem noſtri corporis mechaniſmum, quo fit ut internæ cujuſque affectiones facillime, ſimili facta in alterius cerebrum impreſſione, ipſi communicentur: hinc alienæ commotiones nos commovent; lætitia in obvii cujuſque facie arridens nos exhilarat; aliorum lacrymæ, in nobis mœſtitiam, etſi quandoque illorum cauſſam ignoremus, creant; & ejulatus cujuſpiam, licet ignoti, atque extranei, in ejus auxilium vel abſque ulla reflexione nos movet ac pertrahit. 3. inclinationem ad imitandum, qua aliorum, quibuſcum verſamur, mores, immo & geſtus, & loquendi modum tam facile in nobis exprimimus. 4. facultatum, donorumque naturalium in hominibus diverſitatem, qua id agere valent nonnulli, quod alii nullo modo: & rurſus hi queunt aliqua facere, quæ illi omnino non poſſunt: quæ quidem diverſitas facultatum, quemadmodum unumquenque ab aliis in re aliqua pendere facit, ita & mutui auxilii neceſſitate omnes invicem colligat, nectitque: ſcilicet, ſocietas facultates omnes, licet in diverſis hominibus exiſtentes quodammodo communes reddit. Igitur homines ita facti ſunt a natura, ut ſocietati quam aptiſſime congruant.

Quarto. Naturalem in nobis inclinationem eſſe ad ſocietatem, ex intimo cujuſque ſenſu certiſſimum eſſe debet: quam enim ægre ſolitudinem toleramus? quam dulciter, ſuaviterque cum amicis verſamur? ſi læti ſumus, duplicatur lætitia noſtra, dum eam amicis noſtris communicamus: ſi triſtes, triſtitia noſtra minuitur, quando dolores noſtros, eorumque cauſſas amicis aperimus: nunquam nos magis delectant ſcientiæ, quam quum de iis verba facimus inter amicos: quid plura? quod aliis communicare nequimus, vix illud nos ſcire arbitramur; quin etiam cum moleſtia quandoque ſcimus, quod aliis communicare non valemus: ſi quid pariter præclare geſſimus, ut & illud in aliorum notitiam veniat, naturaliter deſideramus. Quum ergo vivida in nobis a Deo ad hæc omnia inclinatio indita fuerit, negare nonniſi abſurdiſſime *Hobbeſius* poteſt, hominem *aptum natum* eſſe ad ſocietatem.

Et hæc quidem contra *Hobbeſium*: at *Jo: Jacobus Rouſſeau* ex ejus principiis, ut innui, refelli poteſt. Nam docet ille primo, *perfectibilitatem* ſeu ſeſe per- P.XXXVI

Z z ficien-

(*a*) Argumentum hoc *ex naturali neceſſitate* proponit, lateque deducit S. Th. Opuſc. de Regim. Princip. lib. I. Cap. I. cui addit aliud ex facultate loquendi petitum, quod illi viſum eſt *evidentiſſimum*.

Digitized by Google

ſiciendi potentiam una cum libertate eſſe *maxime ſpecificum* diſcrimen, quo homo differt a brutis: quod licet non ſit undequaque verum, utcunque tamen admitti poteſt. 2. ait homini a
Pag. 74. natura inſitum eſſe *vividum commiſerationis ſenſum*, eumque vel ſolum *ſuffi-*
Pag. 77. *cere* ad hominem *avocandum ab injuria aliis inferenda*. 3. aſſerit, *ex hac una qualitate* (nempe commiſeratione) *virtutes omnes ſociales fluere*, nempe *magnanimitatem*, *clementiam*, *humanitatem*, *benevolentiam*, *amicitiam &c.* 4. denique ratum habet, naturam dediſſe ho-
Pag. 98. mini virtutes omnes ſociales *in potentia*. Hæc omnia quum diſerte doceat Rouſſeau, nunc ab ipſo exquiro, an merito præſumendum ſit, intentionem naturæ fuiſſe, ut hominis *perfectibilitas* ſemper otioſa maneret; ſi homini inſita commiſeratio nullam, aut rariſſimam haberet ſeſe exercendi occaſionem; ut eadem nunquam pareret virtutes, quas in ſe continere, ſecumque ferre *Rouſſeau* propugnat; denique ut *ſociales virtutes* ſemper *in potentia* manerent, & nunquam in proprios ſuos actus prodirent? Si rem ita ſe habere affirmat, quid dicam, niſi eum ſtupidiſſimam facere naturam, ac plane ſtultam; ac neminem futurum, qui hac de re ipſi ſuffragium ferat. Quum igitur de intentione naturæ ex donorum, quæ impertita eſt, qualitate proculdubio judicandum ſit, ſi illa homini indidit plurima, quæ clariſſime exigunt ſocietatem; quam abſurde dicitur, naturam non ordinaſſe hominem ad ſocietatem; ſed immo ei præſcripſiſſe ſolitariam vitam? Patet vero unicuique, *perfectibilitatem* fore inutilem ſine ſocietate: ſiquidem extra illam deſunt plane occaſiones, quibus evolvi poſſint ideæ, virtuteſque exerceri, quæ perfectionem hominis complent. Patet vero, commiſerationem per ſe reſpicere ſocietatem; nam per eam homo retrahitur a nocumento aliis inferendo, & ad aliis beneficiendum excitatur. Demum ne dicamus, naturam fruſtra quid conceſſiſſe, omnino ſentiendum eſt, eam intendiſſe ſocietatem, in qua ſola virtutes ſociales e potentia deduci queunt ad actum. Propriis ergo principiis revincitur *Rouſſeau*, hominem eſſe natura comparatum deſtinatumque ad ſocietatem.

Sed & aliud principium ſuppeditat ipſe ad hoc idem conficiendum aptiſſimum. Habet illud Tom. I. alterius ſui operis, cui nomen fecit *Emilii*, pag. 4. ubi, *nos naſcimur*, inquit, *debiles*; *quare indigemus viribus: naſcimur omni re deſtituti; unde egemus aſſiſtentia: naſcimur ſtupidi; atque adeo egemus prudentia. Totum id, quo quum naſcimur, caremus, & quo opus habemus (quod ſane multum eſt) nobis educatione donatur.* Si ita res eſt, inquio ego, ergo, quum natura edat hominem educationis indigum, profecto eum ad ſocietatem deſtinavit; nam ſine aliqua ſocietate eſſe poteſt educatio nulla: quumque inter homines ſemper alii ſint parvuli auxilio indigentes, alii adulti auxilium præbere valentes; perſpicuum eſt, naturam ipſam in ſocietatem inclinare, ac velle, eam eſſe perpetuam.

Emile, ou de l'Education.

Objectio prima. Si homo eſſet *aptus natus ad ſocietatem*, homo hominem naturaliter amaret, quod falſum eſt: *Nam ſi homo* (verba ſunt Hobbeſii loco cit.) *hominem amaret naturaliter, id eſt ut hominem, nulla ratio reddi poſſet, quare unuſquiſque unumquemque æque non amaret, ut æque hominem: aut eos frequentaret potius, in quorum ſocietate ipſi potius quam aliis defertur honor aut utilitas: non ſocios igitur, ſed ab illis honore vel commodo affici natura quærimus: hæc primario, illos ſecundario appetimus.*

Reſponſio. Falſum eſt, quod homo hominem non amet naturaliter ut hominem: nam ſi ſimilitudo, ut vulgo dicitur, & nos ſupra explicavimus, eſt mater amoris; jam fieri non poteſt, ut ſimilitudo in natura ipſa ad amorem quadantenus non inclinet. Sane quum nos ipſi non diligere nequeamus, quid pronius eſſe valet, quam eos etiam amare, qui ſimiles nobis ſunt? Nec inde tamen ſequitur, quod omnes æque amare debeamus eo quod omnes æque ſunt homines: quidni enim præter ſi-

mi-

Digitized by Google

militudinem naturæ poſſint etiam alia multa amoris incitamenta accedere? ut ſunt commodum, utilitas, oblectamentum &c. Eos porro, a quibus hæc vel accipimus, vel ſperamus, *frequentabimus* quidem *potius*, & amabimus etiam magis, quam alios; at diligemus quoque omnes, quatenus homines ſunt, ſi rectam naturæ inclinationem, paſſione nulla perturbante, ſequi velimus.

Objectio ſecunda. Si homines eſſent *apti nati* ad ſocietatem, eam amarent propter ſeipſam, ſeu amore ſociorum: at non ita res ſe habet: „ quo enim „ conſilio homines congregentur, ex iis „ cognoſcitur, quæ faciunt congregati: „ ſi coeant enim cauſſa commercii, u„ nuſquiſque non ſocium, ſed rem ſuam „ colit: ſi officii cauſſa, naſcitur quæ„ dam forenſis amicitia plus habens mu„ tui metus, quam amoris; unde fa„ ctio aliquando naſcitur, benevolentia „ nunquam: ſi animi & hilaritatis cauſ„ ſa, ſolet maxime placere ſibi iis in „ rebus, quæ riſum excitant, unde poſ„ ſit (prout eſt natura ridiculi) com„ paratione turpitudinis vel infirmitatis „ alienæ, ipſe ſibimet commendatior „ evadere. Etiamſi autem hoc inno„ cuum aliquando & ſine offenſa ſit, „ manifeſtum tamen eſt, eos delectari „ non tam ſocietate, quam gloria ſua". Hæc *Hobbeſius* ibid. qui paullo poſt ſubdit: „ Clarum adeo eſt experientia om„ nibus, qui res humanas paullo atten„ tius conſiderant, quod congreſſus om„ nis ſpontaneus vel egeſtate mutua „ conciliatur, vel captanda gloria; un„ de referre ſtudent congredientes vel „ commodum aliquod, vel illud εὐδο„ κιμεῖν exiſtimationem & honorem a„ pud ſocios. Illud quoque ratione col„ ligitur, ... quum enim ſocietas „ voluntarie contrahatur, in omni ſo„ cietate quæritur voluntatis objectum, „ hoc eſt id, quod videtur unicuique „ congredientium bonum ſibi. Omnis „ igitur ſocietas vel commodi cauſſa vel „ gloriæ, hoc eſt ſui, non ſociorum a„ more contrahitur. "

Reſponſio. Etiamſi tam verum foret quam falſum eſt, neminem libere ſocietatem quærere, niſi indigentiæ ac commodi ſui cauſſa; non inde tamen ſequeretur, hominem non eſſe *aptum natum* ad ſocietatem: ſi enim ad ſocietatem naturaliter non eſſet aptus, jam ex ſocietate commoda, propriarumque neceſſitatum levamen quærere nequiret, ut patet: quod enim ſibi commoda parare poſſit ex ea, plane ſupponit, ad eam eſſe natum: a quo vero ita aptus effectus eſt, niſi a natura? Mutua ergo egeſtas, & commoda ex ſocietate manantia theſim noſtram non enervant, ſed confirmant; ut conſtat ex probationibus allatis. Scilicet, illa mutua egeſtas ac illa quæ ab hominibus ultro citroque dantur, & recipiuntur, commoda quid aliud ſunt quam naturale quoddam vinculum quo homines in ſocietate, tanquam in uno faſce colligantur, & conſtringuntur. Ceterum falſum eſt, nunquam revera ſociorum amore ac deſiderio ſocietatem iniri: quid enim dixeris de congreſſibus amicorum? nonne eos mutuus conciliat amor, & ſuaves reddit? Quid de iis, qui commiſeratione moti accurrunt, ut periclitantibus opitulentur? Deinde vero ſocietas ipſa, ſublato etiam quocunque commodo, ſeu utilitate inde prodeunte, ſolatium adfert haud exiguum: hinc eam vel ægroti in lectulo decumbentes, & qui arctantur carcere, & qui in locis ſolitariis degunt, ſocietatem alicujus deſiderant, etiamſi ab ipſa commodum aliud præſtolentur nullum: amant igitur homines ſocietatem quandoque propter ſeipſam; ſæpe amore amicorum; ſæpiſſime vero propter egeſtatem, aut commodum inde ſperatum. Sed hæc omnia naturalem aptitudinem ad ſocietatem expoſtulant, ut diximus, aut præſupponunt.

Adeo clara ſunt hæc, ut *Hobbeſius* ipſe in adnotatione, quam citato loco in ſecunda editione ab ipſo curata affixit, veritatem hanc ſaltem aliquatenus fateatur; ſed ut opinionem ſuam adhuc utcunque tueretur, *ſocietatis* nomen, quod antea illimitate uſurpaverat, ad peculiare ſocietatis genus, nempe ad civilem coarctavit. En ejus verba:

ba: „ explicatius dicendum eſt; verum „ quidem eſſe, homini per naturam, „ ſive quatenus eſt homo, ideſt ſtatim „ atque natus eſt, ſolitudinem perpe- „ tuam moleſtam eſſe. Nam infantes „ ad vivendum, adulti ad bene viven- „ dum aliorum opeindigent: itaque ho- „ mines alterum alterius congreſſum, „ NATURA COGENTE appetere, non „ nego. Societates autem civiles non „ ſunt meri congreſſus, ſed fœdera, „ quibus faciendis fides & pacta neceſ- „ ſaria ſunt. " At vero ad hujuſmodi ſocietates naturaliter hominem non eſ- ſe aptum ſic probat: „ Pactorum ab in- „ fantibus quidem, & indoctis vix, ab iis „ autem, qui damnorum ex defectu ſo- „ cietatis inexperti ſunt, utilitas igno- „ ratur; unde fit, ut illi, quia quid ſit „ ſocietas non intelligunt, eam inire „ non poſſint: ii, quia neſciunt, quid „ prodeſt, non curent. Manifeſtum eſt „ igitur, omnes homines (quum ſint „ nati infantes) ad ſocietatem ineptos „ natos eſſe: permultos etiam (fortaſſe „ plurimos) vel morbo animi, vel de- „ fectu diſciplinæ, per omnem vitam „ ineptos manere. Habent tamen illi „ vel infantes vel adulti naturam hu- „ manam: ad ſocietatem ergo homo „ aptus non natura ſed diſciplina factus „ eſt " ita ille ſed nihil ineptius.

Nam 1°. ſi concedit, *hominem alterum alterius congreſſum natura cogente appetere*; quomodo abſolute negat, hominem ad ſocietatem aptum natum eſſe? Annon enim congreſſus hominum alterius ad alterum ſocietas eſt? 2°. Perperam ait, ſocietates civiles eſſe fœdera & pacta, quum non ſint aliud, quam permanentes hominum congreſſus ſub aliquo regimine viventium: cui quidem regimini ineundo aliqua conventio, ſeu fœdus & pactum, ſeu potius eorum, qui primo ſocietatem iniere, conſenſus mutuus neceſſarius fuit; attamen non eſt neceſſe, ut qui in hujuſmodi ſocietatibus ſunt, ii ipſi pacta, & fœdera ferire valeant. Hinc 3°. perridiculum eſt aſſerere, homines, eo quod naſcantur infantes, ad ſocietatem natura ineptos eſſe, quod illius non intelligant utilitatem; quaſi vero naturalis aptitudo conſiſtere nequeat abſque actuali exercitio: neque enim illud tantummodo naturale eſt, cujus exercitium ſtatim a nativitate viget, ſed id etiam, cujus eſt in ipſa natura principium & inclinatio; alioqui homo ne ad ratiocinandum quidem aptus naſceretur, quod non poteſt niſi poſt aliquod tempus ratiocinari. 4°. Igitur etiam ad ſocietatem civilem, licet non ſtatim per ſe exercendam, aptus naſcitur homo; quia iis facultatibus atque proprietatibus præditus in lucem prodit, quibus per ætatem explicatis, & ad actum ſuum redactis, poſſit & eam inire, ſi nondum facta ſit, vel ad eam conformiter vivere, ſi inita jam fuerit: ac præterea naturalis ratio eam vel ineundam ſuadeat, vel adprobet factam. Et ſane quid, quæſo, aliud ad naturalem aptitudinem, ſocietatemque civilem neceſſarium eſt, quam ut alii quæ ſocietati utilia ac neceſſaria ſunt, proſpicere valeant & imperare; alii imperantibus obedire, ſeu imperata ad opus deducere? Quod totum naturali ratione ac libertate obtinetur. Si quod itaque civilem inter ac ſimplicem ſocietatem, quoad hoc, diſcrimen intereſt, hoc non penes aptitudinem verſatur; ſed penes majorem, minoremque neceſſitatem, ac penes magis, minuſque proximam naturæ inclinationem. Scilicet natura ſocietatem aliquam omnino neceſſariam reddit: naturalis vero ratio ſocietatem *civilem* ut commodiorem, utilioremque ſuadet: nam ſine regimine aliquo vix ac ne vix quidem poteſt multitudo in officio contineri (ut ſuo loco dicetur). Verum aptitudo ad utranque eſt maxime a natura: quod jam, ni fallor, ex hucuſque dictis ſatis manifeſtum eſt.

Objectio tertia. Si homo natus eſſet ad ſocietatem, eum procul dubio natura ad eandem præparaſſet. Non præparavit vero: nam neque nexum poſuit; neque id, quod ad ſocietatem vel ineundam vel colendam neceſſarium eſt, nempe loquelam, impertivit. Non primum quidem; ſiquidem id aliud eſſe nequiret, præter mutuam indigentiam: at

Lib. cit. pag. 65. at *concipi nullatenus poteſt* (inquit *Rouſſeau*) *cur homo in ſtatu primitivo magis alio indigeret homine, quam ſimia & lupus ſui ſimilibus indigeant; neque hac poſita indigentia, quodnam eſſe poſſet motivum, quod alium ad ipſum juvandum impelleret*. At neque ſecundum; quia natura nullius linguæ uſum hominibus impertita eſt, ſine quo iniri aut coli ſocietas nulla poteſt; nec ulla inter homines fœdera ſanciri.

Reſponſio. Si ſtatus hominis naturalis ac primitivus talis fuiſſet reipſa, qualem commentus eſt *Rouſſeau*; admitti utcunque poſſet, hominem non plus homine indigere, quam lupum lupo, & ſimiam ſimia. At ſtatum illum jam nos capite præcedente refutavimus: quare falſiſſimum eſt, non magis hominem homine indigere, quam lupum lupo. Verum diſtingui etiam poteſt hæc propoſitio, & admitti quidem quoad vitam aliquam tantummodo animalem & beſtialem, congruentem ſcilicet ſtatui animali a *Rouſſeau* confiɛto; at neganda eſt quoad vitam rationalem, ſeu animali ratione prædito convenientem: nam exigit proculdubio hujuſcemodi vita ſocietatem aliquam, ut ſcilicet & evolvantur ideæ a natura inſertæ; & inditæ facultates ad exercitium perducantur: & virtutes, quarum capax homo eſt, exerceantur. Neque vero defuit natura, ſeu potius Auctor naturæ quoad linguæ ſubſidium ad ſocietatem vel ineundam, vel colendam neceſſarium; conſtat enim, Deum linguam aquam Protoparentibus impertitum eſſe, aut ſaltem eo lumine ipſos donaſſe, quo poſſent linguam aliquam promte inſtituere ſi malis cum aliquo e ſanctis Patribus ſentire, eos primum inter ſe ſignis fuiſſe verſatos, donec de vocum ſignificatione conveniſſent. Sic ergo hominem naturæ Auctor ad ſocietatem ordinavit, diſpoſuit, præparavit. Quid amplius poſtulat *Rouſſeau* ut homo ſit *aptus natus* ad ſocietatem? Neque enim poteſt alia confingi natura præter ipſum Auctorem naturæ, quæ poſſit hominem ad ſocietatem præparare vel non præparare. Is plane eſt, qui neceſſitatem ſocietatis ingeſſit homini, ut propriæ ejus naturæ facultates evolverentur, & ad exercitium deducerentur: igitur ridendus eſt quiſquis plus quidpiam exigit, ut homo aptus natus ſit ad ſocietatem.

CAPUT VI.

Status naturalis nec adeo felix eſſet, ut contendit Rouſſeau; *nec adeo miſer, ut ſentiunt* Hobbeſius & Puſendorfius: *immo poſſet in nonnullis cum ſtatu civili de felicitate contendere: hic tamen illi omnino præferendus eſt: oppoſitum fruſtra ſuadere conatur memoratus* Rouſſeau.

JO: Jacobus Rouſſeau ſtatui ſylveſtri ac ſolitario, quem eſſe *naturalem*, *originarium* ac *primitivum* contendit (quod quidem commentum nos ſupra Cap. IV. refutavimus) magnam, ut ibi diximus, tribuit felicitatem; eoquod & corpore ſano, & animo tranquillo ſylveſter homo perpetim frueretur. Tranquillitatem vero ejuſmodi repetit *Rouſſeau* ex paucitate deſideriorum & quiete paſſionum, quæ in eo ſtatu vigeret; propterea quod pro illius conditione, nec ſuppeteret cognitio, quæ hominis deſideria accenderet, & occaſiones deeſſent, quæ paſſiones irritarent. Hinc *homo ſylveſtris*, Pag. 220. inquit, *quum prandium ſumſit, in pace eſt cum tota natura*: nec vero dubitat illum ſemper *ad manus habere* potuiſſe quid comederet.

Contra vero *Puſendorfius*, qui etiam ſtatum hominis naturalem eſſe *ſolitarium*, hominemque in eo ſtatu velut *ſibi relictum* concipiendum definivit; ejuſmodi ſtatum plane *miſerrimum*, im- De Offic. Lib. II. C. I. §. 4. mo *miſeriorem, quam beſtiæ cujuslibet futurum fuiſſe* arbitratur; nec quidem immerito in ea hypotheſi: at in eo ſtatu, ceu naturali hominis conſtituendo, ipſum erraſſe, jam ſupra demonſtravimus. Sed ipſum loquentem audiamus. *Status naturalis*: inquit, *plurima habet* Ib. §. 9. *adjuncta incommoda, ſive fingamus, omnes & ſingulos in eo exiſtere, ſive conſideremus conditionem patrumfami as ſegre-*

Digitized by Google

gregum. Nam ſi animo concipias, hominem etiam adulta ætate in hoc mundo deſtitutum ſolum, & ſine omnibus commodis, & adminiculis, quibus vitam cultiorem, & meliorem reddit ſolertia hominum: videbis animal nudum, mutum, inops, famem radicibus & herbis, ſitim obvia aqua, injurias aeris antris diſpellens: feris beſtiis expoſitum, & ad cujuſvis occurſum pavidum. Paullo cultior vita potuit eſſe inter eos, qui in familiis ſegregibus vivebant; ſed quæ tamen cum vita civili nullo modo comparari poterat, non tam ob indigentiam, quam inter coercitas cupiditates familia ſic ſatis videtur poſſe diſpellere; quam quod ſecuritati parum ibi ſit conſultum. (a) *Et ut in pauca rem conferamus, in ſtatu naturali quiſque propriis tantum viribus protegitur; in civitate omnium: ibi fructus ab induſtria nemini certus; heic omnibus: ibi imperium adfectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, ſolitudo, barbaries, ignorantia, feritas; hic imperium rationis, pax, ſecuritas, divitiæ, ornatus, ſocietas, elegantia, ſcientiæ, benevolentia.* Ita *Pufendorfius* poſt *Hobbeſium*.

Priora fortaſſe ex allatis *Pufendorfii* verbis, quibus ſtatus naturalis ſolitarii miſeriam deſcribit, præ oculis habuit
P. LXVI. *Rouſſeau*, quum ſcripſit: *Novi, frequentiſſime dici, nihil miſerius eſſe poſſe homine exiſtente in hoc ſtatu* naturali ſolitario. At habet ille, quod reſpondeat ad momenta, quæ pro illius ſtatus miſeria aſſerenda ac propugnanda a *Pufendorfio*, aliiſque pluribus adferuntur; ea nempe tantummodo conficere, *nihil miſerabilius eſſe homine ſylveſtri*, ac ſolitario, ſi concipiatur colluſtratus *intellectus lumine, iiſque, quæ nunc regnant, paſſionibus obnoxius; ac ſi poſſet ſtatum ſuum cum alio plane diverſo comparare.* At vero inquit Rouſſeau *ſylveſter*, & *ſolitarius* homo ea ignoraret penitus omnia, quorum carentia animum illius poſſet excruciare: quamobrem frueretur ille non ſolum *corpore ſano*, ſed etiam *animo tranquillo*; quicum quodnam *poſſit conſiſtere miſeriæ genus*, poſtulat ipſe, ut ſibi *explicetur*. Aſt inquio ego parumne miſeriæ genus eſt, carere rationis uſu, ac præſtantiſſimum animal ad brutorum conditionem dejectum eſſe; quin eorum magiſterio indigere, ut, quo alimento vita conſervanda, quove modo genus propagandum ſit, agnoſcat? Nam & hoc ſecundum a brutis hominem didiciſſe oportet, ſi ab eiſdem (quod affirmat *Rouſſeau*) didicerit primum. Parvane miſeria cenſenda eſt, non noſſe Deum, a quo conditus ſit, non diligere, nec colere vitæ ſuæ Auctorem & conſervatorem? Parvane miſeria, legitimæ uxoris ſocietate, filiorum præſentia atque conſortio, ſuaviſſimo amicorum commercio, omnique denique humana converſatione, & conſolatione eſſe deſtitutum? Verum hæc omnia, quippe ignota, reſpondet *Rouſſeau*, ſylveſtris hominis tranquillitatem non turbant, nec ullam moleſtiam ei creant. At etiam amentes, inquio ego, miſeriam non ſentiunt ſuam, & tamen infelices merito reputantur: & certe carentia ipſa omnis boni proprii hominis magnum malum & magna miſeria eſt.
Nequaquam (inquit *Rouſſeau*); nam Ibidem. *miſeria* ſignificat *privationem*, *quæ dolorem incutiat vel corpori vel animæ*. Sed tametſi ejuſmodi privatio in homine ſylveſtri ob ejus ſtupiditatem nullum reipſa inferat dolorem; ea tamen eſt vera privatio magnorum bonorum, atque idcirco maximum malum: quod ſi hoc malum, quippe minime perceptum, nullum ſenſibilem infert dolorem, moleſtiamque nullam; procul ſaltem arcet felicitatis ideam. Qua ergo ratione, & qua fronte ſylveſtris hujus hominis ſtatum non modo *non miſerum*, ſed etiam *felicem* vocat *Rouſſeau*?

At inquit ille, nonne tranquillitas animi magna felicitas eſt? Utique, ajo ego, ſi illa ex poſſeſſione oriatur, fruitioneque bonorum: verum ſi ex ſimpli-

(a) Sequentia verba: *& ut* &c. deſumſit *Pufendorfius* ex Hobb, de Civ. Lib. II. Cap. I. §. 9.

Digitized by Google

plici bonorum ignoratione conſurgat, felicitas non eſt niſi *negative*, ut ajunt; quæque non hominis propria eſt, ſed potius beſtiarum, vel etiam amentium. Sed quid, ſi neque tranquillam ducere vitam poſſet ſylveſtris homo a *Rouſſeau* deſcriptus? Enimvero quomodo tranquillo eſſe poſſet animo qui, vel ipſo
p. XXXI. fatente *Rouſſeau*, foret *ſemper expoſitus* alicui *periculo*? Quomodo ſomnum quietum caperet, cui nunquam non eſſet timendum, ne a ſuperveniente fera diſcerperetur? Quomodo tranquillus, cui aſſidue aut frequentiſſime pugnandum eſſet cum belluis non ſine magno, aut etiam certo ſuccumbendi periculo? Et
Pag. 78. ſi verum ſit quod ait, *Rouſſeau*, ſylveſtrem hominem *vivido quodam commiſerationis ſenſu* percelli; quomodo tranquillus eſſe poſſet, vel potius quam *ter-*
Pag. 76. *ribilem* animi commotionem non experiretur, qualeſque non pateretur angores, quoties (idque frequenter contingere oporteret) aut puerum imbellem, aut infirmum ſenem ab immani aliqua bellua lacerari, diſcerpi ac devorari, quin ipſe ſuppetias ullas ferre poſſet, conſpiceret? Quo certe ſpectaculo magis adhuc commoveretur ex eo, quod illud idem ſibi quoque eventurum prævideret, aut timeret, aut ſaltem evenire poſſe, conſideraret. Prætereo alia, quibus ut magnopere perterrefieret, ipſa ejus naturalium cauſſarum ignoratio efficeret: cujuſmodi ſunt horrenda cæli tonitrua, micantes in æthere ignes, grandines, ventorum impetus, & id genus alia, quæ nobis etiam quandoque terrorem incutiunt. Ad illud accedo, quod ut certum ſtatuit *Rouſſeau*, ſylveſtris hominis corpus fore ut plurimum doloris expers, quippe quod ob ſimplicem victus rationem raro ægritudine aliqua tentaretur. At ille nunquam, ut puto, cordato ulli homini perſuadebit, nudum, ac ſine tecto ſylveſtris hominis corpus eo ſola conſuetudine pertingere poſſe, ut cum a ſolis æſtu, tum a rigidiore hyemali frigore, aliave aeris inclementia non moleſte premeretur, cruciareturque; quin & inſuper ita debilitaretur, ut in morbos frequentes incideret; quibus nulla ratione curatis, miſere interiret. Neque deeſſent alii dolores ſaltem ob vulnera ex frequenti, (ut ponit Rouſſeau) cum feris conflictu recepta. Fac enim, hujuſmodi hominem ſæpe cum leone aut cum urſo luctari, ſemperque etiam, quod vix contingeret, victorem remanere; putaſne hujuſmodi victoriam ſine ullo accepto vulnere ab eo comparandam? mirum ſi vel ſemel id eveniret. Acceptis vero vulneribus, ſin interiret omnino, certe doloribus acerbiſſimis angeretur in corpore; & animo inquieto quammaxime foret: ſiquidem timeret, ne alia ſuperveniens fera quod reliquum illi eſſet roboris, perimeret; ipſumque demum in fruſta diſcerptum devoraret. Pergat modo dicere *Rouſſeau*, *mibi explicari vel-* Pag. 77.
lem, quodnam genus miſeriæ inveniri queat in agente libero, quod corpus ſanum habeat, animumque tranquillum.

Sed nondum ultimam eamque ſane maximam attigi hujuſce ſtatus *ſylveſtris* ac *ſolitarii* miſeriam. Hæc ſita eſt in eo, quod vix ac ne vix quidem humanum genus multiplicari potuiſſet, mirumque foret, ſi omnino non interiiſſet. Finge enim animo id, quod eſſe oportuit in principio, paucos numero viros, totidemque circiter fœminas per vaſtiſſimam ſylvam errare diſperſos: profecto contingere poterat, ut eorum virorum quilibet aut nunquam, aut ſemel, biſve tantummodo in vita obviam haberet aliquam fœminam: putaſne vero, vel virum ſtatim congreſſum tentaturum, vel fœminam extemplo conſenſuram in ipſum? Id veroſimile non eſt admodum, ſed potius, utrumque per viam ſuam perrecturum: virum quidem, quia quomodo fœmina apta eſſet congreſſui, ignoraret (nam & hoc eſt unum ex iis, quæ diſcere ab aliis quiſque ſolet; & experientia conſtat, extitiſſe plures, qui id diu, vel etiam toto vitæ tempore ignorarunt) fœminam quoque eadem de cauſſa, vel etiam naturali pudore, vel timore, aut diffidentia erga incognitam perſonam. Quod ſi homines illi modum cum fœminis congrediendi didiciſſent a brutis (neque e-

nim in g[illegible]ros alios primis illis hominibus aſſignat *Rouſſeau*) quam proclive fuiſſet, ut citius aut ſaltem æque, ab iiſdem beſtialem, quam humanam libidinem addiſcerent? Verum utcunque hæc ſeſe res habeat, quum ii non ex uno, neceſſarioque agerentur inſtinctu, ſed, juxta ipſum *Rouſſeau*, velut *agentia libera*, adeoque ex prævia cognitione ſeſe ad operandum determinarent; non video, quo motivo poſſent ad congreſſum primo impelli, quum & voluptatem inexperti ignorarent, nulloque ſobolis procreandæ, ſeu generis propagandi deſiderio tenerentur; quin & illud ipſum eos, judice ipſo Rouſſeau, lateret, congreſſum ejuſmodi ad id inſervire. Ex his, aliiſque, quæ cogitare quiſque poteſt, aut nullos, aut certe rariſſimos eo in ſtatu maris fœminæque concubitus contingere debuiſſe, (ſaltem poſita virorum, fœminarumque primis illis temporibus paucitate) colligere pronum eſt: nam ſi mares plurimos, plurimaſque ſimiliter fœminas extitiſſe tunc velis, jam eam multiplicationem factam ſupponis, quæ modo in controverſia eſt. Porro ex pauciſſimis, vel certe paucis hiſce congreſſibus pauciores enaſcerentur infantes; ex quibus pauciſſimi, iique tantummodo veluti caſu, ad maturitatem pervenirent: quandoquidem quum non eſſent ſub cuſtodia patris nec matris, & illum quidem vidiſſent nunquam, a matre vero ut primum ablactati eſſent, fuiſſent dimiſſi; illi autem pro conditione ætatis neque eo robore, neque ea dexteritate pollerent, quo adulti; jam facillime in paſtum cederent illius feræ, quam primo obviam haberent: eadem ratione ſenes jam languentes ac debiles interirent maturius: quibus addendi ſunt ex adultis non pauci, ſive mares ſive fœminæ, qui cum ferocioribus belluis pugnando ſuccumberent; ſicque humanum genus paullatim, non modo non multiplicaretur, ſed penitus interiret. Verum ut demus etiam liberaliter, illud nequaquam in integrum periturum; id ſaltem exploratum eſſe debet, utpote ipſa meridiana luce clarius, difficilem admodum, & exilem, multoque certe minorem ea, quæ in ſtatu extitit ſociali atque civili, futuram fuiſſe propagationem: quod brutorum exemplo animantium (quoniam hujuſmodi argumentis *Rouſſeau* ipſe delectatur) confirmari poteſt. Eſt enim cuique notiſſimum, animalia ſylveſtria in unoquoque genere eſſe numero pauciſſima; domeſtica e contrario numeroſiſſima. Sic oves, capræ, boves ſylveſtres ſunt pauciſſimi; ſed domeſticorum greges ubique ferme copioſiſſimi. Itaque ad ceteras ſtatus hominis ſylveſtris ac ſolitarii miſerias hæc quoque accederet, nempe vel omnimoda impoſſibilitas, vel difficultas non parva propagationis, & multiplicationis generis humani. Ulterius minime progredior in hoc paradoxo refutando: non deerunt ſiquidem qui & operam, quam hucuſque impendi, ceu ſupervacaneam reprehendant. Illius tamen me non pœnitet: nam *Rouſſeau* adeo ſerio, tanta eruditione, tantaque eloquentia illud omnibus nititur perſuadere, ut periculum ſit, ne quempiam decipiat: & alicui etiam cupidinem ingerat *gradiendi quatuor pedibus*, juxta jam memoratam phraſim D. *de Voltaire*.

Statum naturalem *domeſticum* (qui unicus noſtra ſententia *naturalis* dicendus eſt) non adeo miſerum futurum fuiſſe, ſi perſeveraſſet, ac ipſum imaginantur *Hobbeſius*, ejuſque exſcriptor *Puſendorſius*, hujus capitis titulus enunciat ſecundo loco. Hoc non meis quidem, ne quid novi hac in re promere videar, ſed aliorum verbis planum faciam. Quum vero plures ita ſentientes afferre liceret, ſatis mihi erit retuliſſe duos, nempe *Heineccium*, & *Maſcovium*: quorum ille eſt notiſſimus, tritiſſimuſque *Elementorum juris naturæ & gentium* Auctor; alter novam *Puſendorſii* editionem curavit anno 1744., illuſtravitque notis. Prioris verba ſunt: *Status naturalis ob quædam perperam* Lib. II. §. XII.
„ reprehenditur, veluti ob ſolitudinem,
„ inopiam, famis, frigoriſque pericu-
„ lum, ruditatem, virium propriarum
„ imbecillitatem, ac bella inter homi-
„ nes perpetua, quum ea omnia in ſta-

„ tu

Digitized by Google

„ tu naturali non minus, quam in civili potuiſſent evitari, ſi homines rectam rationem ſequi voluiſſent: & in ſtatu civili æque difficulter, ac in ſtatu naturali evitentur, ſi homines rationem ſequi nolint. Solitudo enim concipi non poteſt, niſi inter paucos, & brevi tempore. Inopia, fames, frigus non magis premere potuerunt homines in ſtatu naturali, quam in civili; quum nihil obſtiterit, quominus & res neceſſarias occuparent, & commercia æque commode ac in civitatibus inſtituerent, & nondum nota eſſet illa dignitatum inæqualitas, quæ luxuriam matrem inopiæ peperit. Ruſtici ati & ignorantiæ medemur per culturam rectæ rationis. Cur vero rationem non æque excolere potuiſſent homines in ſtatu naturali, quam in civili viventes? At plerumque candor, vitæque ſimplicitas pro barbarie; adfectatum elegantiæ ſtudium pro cultiore vita venditatur. Præterea quum hodie virium propriarum imbecillitati non aliter medeamur, quam per pacta & fœdera; quidni idem in ſtatu naturali fieri potuiſſet? Denique ſi bellum inter ſtatus naturalis incommoda referendum eſt; nihil ſane præcipuum habebit ſtatus civilis; quippe quo factum eſt, ut quum olim ſinguli cum paucorum periculo vires inter ſe periclitarentur, hodie integræ gentes cum myriadum interitu inter ſe invicem ſæviant. Eat nunc aliquis, & ſtatum naturalem civili deteriorem dicat, quum hic iiſdem, quibus ille; ille pene non iiſdem, quibus hic, incommodis fuerit obnoxius". Hæc *Heineccius*, cujus liber toties eſt excuſus, atque etiam Venetiis An. MDCCXL.

In notis ad Pufendorf. de J. N. & G. Lib. II. Cap. II. §. 2.

Maſcovius vero ita hac de re differit. „ Auctor iſte in probanda generaliter *Hobbeſii* ſententia juſto liberalior fuiſſe videtur. Refutarunt eum latiſſime *Titius* Obſerv. 460. 461; & Cl. *Barbeyracus* nota 7. & ſequentibus, quorum argumenta hic recenſeri, lectoris intereſſe videtur, quum ſtatus utriuſque naturalis & civilis commoda & incommoda ſiſtant. Igitur I. In ſtatu naturali fructus induſtriæ cuivis ſatis certi; in ſtatu contra civili laborum noſtrorum proventus ſæpe a malis Principibus peſſundantur. II. Timor pœnarum etſi in ſtatu civili continendæ plebi ſufficiat; parum tamen illo proficimus contra proceres & amicos Principum, utpote ſolitos leges eludere. III. In ſtatu civili damnum onus maximum ſocietatis humanæ a potentioribus oritur, utpote qui animi motibus etiam vehementiſſimis obſecundare ſueverunt: cujus contra inſanæ potentiæ nullum temere exemplum in ſtatu naturali inveniretur, ubi & potentiæ exempla deficerent, avertendo damno tali imparis. IV. Bella ſtatum naturæ non neceſſario ſequerentur, quod Auctor pluribus contra *Hobbeſium* probat infra §. 5. V. Darentur quidem decertationes hoſtiles, ſed non tam graves, ut in Civitatibus, nec ex tam immani congredientium numero conflatæ, & ex quibus, ut hodie fit, tantum non integra regna, & totæ provinciæ devaſtarentur. VI. Modi reprimendæ malitiæ neque in ſtatu naturæ deficerent. Vide quæ dicentur infra L. VII. Cap. I. §. 7. nota 1. eidem contra difficilius occurritur in civitatibus propter miniſteria & potentiam procerum. VII. Ad victum & amictum neceſſaria facile unicuivis tribuerent ſuus labor & ſolertia, iiſdemque proinde ſoli ignavi aut prodigi carerent, perinde ut iis carent in civitate. VIII. Barbaries, ſolitudo, & tenebræ ignorantiæ in compluribus quoque regnis, in primis Aſiæ, Africæ, & Americæ obviæ. IX. Ambitionis, avaritiæ, voluptatis, injuſtitiæ & crudelitatis monſtra civitatibus fere propria ſunt, utpote in aulis in primis dominantia, unde non lenta contagione ad ſubditos ſerpunt. X. Pax & ſecuritas ex ſtatu civili non minus exules, quam e ſtatu naturali; quod non tantum bella crudeliſſime geſta docent, ſed etiam perſecutiones teſtantur propter ſacrorum

Aa 2 di-

Digitized by Google

„ diverſitatem civibus illatæ . XI. Di-
„ vitiis certe præ ſtatu naturali adflue-
„ re civilem , negant exempla tot men-
„ dicorum & hominum , quibus minus
„ nihilo eſt, in civitatibus obvia . XII.
„ In civitatibus decori , ſtudii ſocietatis ,
„ elegantiæ, ſcientiarum , benevolentiæ
„ nominibus ſæpe vanitas , ſtultitia , pe-
„ dantiſmus, odia , & ſubtiles ſallendi
„ artes teguntur: quodſi autem his mo-
„ ribus boni aliquid ineſt , id neque a
„ ſtatu naturali penitus alienum . Præ-
„ terea hæc perpolita vita , hæc ele-
„ gantiæ, hæc urbanitas, & ceteræ ur-
„ banitatis ſuavitates in ſolis urbibus
„ majoribus inveniuntur ; ruri contra
„ ubivis, etiam in regnis cultiſſimis ple-
„ na omnia ſqualoris & ruſticitatis. Ex
„ quibus manifeſtum eſt , nec civilem
„ ſane ſtatum , ut alias in rebus huma-
„ nis nihil , ex omni parte beatum eſ-
„ ſe . Utut enim ſtatus civilis repri-
„ mendæ hominum malitiæ accommo-
„ datior ſit, quam naturalis, ſi recte &
„ ſapienter imperium adminiſtretur : ta-
„ men ſi ſumma in republica poteſtas
„ viribus ſuis vel per ſe vel per ſuos
„ adminiſtros in imperio abutatur, mul-
„ to is infelicior eſt, quam ſtatus natu-
„ ralis, quod in primis ex bellis , &
„ ſeditionibus eſt manifeſtum “ . (a)
Ita quidem hi Auctores in quibus tamen
illud mihi ſatis non probatur , quod
quum utriuſque ſtatus naturalis, & ci-
vilis felicitatem , miſeriamque expen-
dunt, & comparant ; tamen uter illo-
rum præferendus , magiſque expeten-
dus ſit, neutiquam definiunt . Fortaſſe
omiſſionis hujus cauſa eſt, quod præfe-
rendum omnino eſſe ſtatum civilem ,
velut rem omnibus compertam explo-
ratamque haberent : vel quod rati ſunt,
& quidem non immerito , ſtatus ſocia-
lis , civiliſque firmitatem a theoretica
de majore , minoreque alterutrius ſta-
tus miſeria vel felicitate quæſtione ne-
quaquam pendere. Et ſane fundamento
multo firmiore, quam aliquo felicitatis
exceſſu, ſeu potius majore quadam va-
cuitate miſeriæ, nititur civilis , politi-
cuſque ſtatus ; ut infra explanabitur .
Nihilo tamen minus ne quis ex quali-
cunque, quod laudati Auctores texunt ,
ſtatus naturalis elogio , anſam arripiat

illum

(*a*) Statum naturalem non tot , tan-
taque, ut *Hobbeſius*, & *Puſendorfius* con-
tendunt , neceſſario inferre mala & in-
commoda , valide confirmari poteſt ex
iis , quæ de *Groenlandis* refert *Joannes*
Anderſonius in ſua *Groenlandiæ deſcriptio-*
ne edita *Amburgi* anno 1746. *Groenlan-*
di , inquit Auctor iſte ſane doctus &
gravis (verba ejus germanica latine red-
do) vivunt „ in vero , proprioque ſtatu
„ naturali ſeu libertatis ; attamen nul-
„ latenus tali , qualem multi de *jure*
„ *naturæ* ſcribentes deſcribunt , atque te-
„ terrimis coloribus pingunt . . . Vivunt
„ illi in ſumma concordia , animorum-
„ que unione: invidiam , odium , inimi-
„ citias, inſidias , iram , diſſidium penitus
„ ignorant , ac multo magis cædes , vio-
„ lentias, latrocinia , atque homicidia .
„ Nihil etiam de bellis cum finitimis no-
„ runt; adeoque eorum armâ venationi
„ tantummodo accommodata ſunt . . De
„ ſcortis & ſcortatoribus inauditur ni-
„ hil . Etiam qui connubia non ineunt ,
„ caſtitatem ſervant ; nemoque reperi-
„ tur, qui ad aliquam impudicitiam pelli-
„ ciat aut inducat . Dani quidem olim
„ unam vel alteram ex his puellis ten-
„ tarunt , ſed omnino fruſtra & incaſ-
„ ſum . . . Maritati ita mutuo ſe ge-
„ runt , ut nullum adulterii exemplar
„ habeatur. Res ſuas agnoſcunt illi : at
„ unuſquiſque alteri intacta quæ acqui-
„ rit aut poſſidet , relinquit . Furtum &
„ rapina res ſunt omnino ignotæ . Om-
„ nia patent aperta ; carent enim fori-
„ bus, & ſeris & armariis & arcis : ne-
„ mo tamen ſibi ſurripit quod alienum
„ eſt. Nunquam quiſpiam ab alio decep-
„ tus inauditur “ . Hucuſque *Anderſo-*
nius . Quæ quidem *Hobbeſianis* , atque
Puſendorfianis incredibilia videbantur. Ve-
rum nihil habent quod contra graviſſimi
illius viri auctoritatem excipiant : præ-
ſertim quum etiam D. *De la Hontan* ſi-
milia teſtetur de populis quibuſdam *A-*
mericanis in ſua *deſcriptione Americæ ſepten-*
trionalis . Part. II. pag. 98. Fides tamen
horum omnium ſit apud auctores.

Digitized by Google

illum ſtatui civili præferendi aut præ illo expetendi; operæ pretium duxi, aliam propoſitionis ſeu tituli partem addere, & exerte pronunciare, ſtatum *civilem* eſſe omnino *naturali* præferendum; idque rationibus aliquot confirmare: quod quidem, poſtquam *Rouſſeau* in illo extollendo, & in hoc deprimendo tantum operæ impendit, magis adhuc neceſſarium videtur. Hæc igitur poſtrema aſſertionis pars ſequentibus rationibus ſuaderi poteſt.

Primo. Homines conſenſione ſumma ſtatum civilem, naturali relicto, aſſumſere, ut vix poſſit reperiri ulla adeo agreſtis ac barbara natio, quæ aliquam civilis regiminis formam non conſtituerit. Præſumendum eſt igitur, ſtatum hunc illo eſſe meliorem, eique, penſatis omnibus præferendum.

Secundo. In ſtatu *civili* plura quam in ſtatu *naturali* media ſunt ad bene, beateque vivendum. Nam 1°. eſt exquiſitus ſuperiorum & inferiorum ordo, qui ad confuſionem, perturbationemque tollendam neceſſarius eſt. Qua de cauſſa *S. Thomas* putavit, futuram fuiſſe ſpeciem aliquam civilis regiminis etiam in ſtatu innocentiæ, ſi perſeveraſſet. (1. p. q. 96. a. 4.) 2°. In ſtatu *civili* multi ſunt, ac præſertim ſupremus imperans, qui bono publico, privatoque promovendo in id conſtituti incumbunt, quum in ſtatu naturali unuſquiſque fere ſolus ſibi conſulere deberet. 3°. Cives, quemadmodum arctiore quam ſolius naturalis ſimilitudinis vinculo conjuncti ſunt, ita magis ſeſe mutuo ad conſequenda bona, malaque depellenda juvant. 4. Plures ſunt in ſtatu civili leges, quæ & virtutem excitant præmiis, & vitia pœnarum comminatione coercent. 5. Demum, ut alia multa prætercam, in ſtatu civili excoluntur variæ artes, & ſcientiæ quam plurimæ, quarum vix veſtigia aliqua in ſtatu naturali reperirentur.

Tertio. In ſtatu naturali Evangelii prædicatio difficilior, atque Chriſtianæ Religionis exercitium ferme impoſſibile fuiſſet: vix enim concipi poteſt, quomodo eo in ſtatu, in quo homines nec invicem conveniſſent, nec certo in loco conſtituti ac veluti alligati conſtitiſſent, fundari poſſent Eccleſiæ, Paſtoreſque eligi ac conſtitui, qui munia Eccleſiæ obirent; cogi concilia quum opus eſſet, & alia id generis fieri. Eſt ergo civilis ſtatus naturali abſolute præferendus ſaltem a nobis Chriſtianis: imo & ab omnibus qui aliquam religionem profitentur; vix enim ulla religio ſine ſocietate civili exerceri, & coli decenter poteſt.

Objectio prima. Status civilis majoribus obnoxius incommodis eſt, quam ſtatus naturalis: fac enim, imperantem eſſe malum, injuſtum, crudelem &c. quod quidem non raro contingere poteſt; quam tetra profecto, quam miſera tunc civitatis eſt facies! Id non eſt opus uberius explicare: ſat eſt ad memoriam revocare *Tiberii*, *Neronis*, aliorumque ſæviſſimorum Imperatorum tempora. Annon enim plura tunc mala contingebant in unica civitate unius vel alterius diei ſpatio, quam longo tempore in ſtatu naturali, & in vaſta regione accidiſſent? ut nihil dicam de malis, quæ pariunt frequentiſſime regnandi libido & contentiones regnantium; quibus bona & vita ſubditorum miſerrime, & levi quandoque de cauſſa peſſundantur, ac pereunt.

Reſponſio. Nihil in hac vita poteſt eſſe tam bonum, quod hominum malitia verti non queat in malum; immo quo aliquid melius eſt ſuapte natura, eo pejus evadit abuſu, juxta illud: *corruptio optimi peſſima*. Igitur prædicta mala non ex ſtatus civilis conditione fluunt; ſed ex iniquitate eorum, qui conceſſa ſibi ad bonum finem auctoritate abutuntur. Hinc populi nonnulli ſuorum imperantium poteſtatem certis limitibus circumſcribunt, ut prædictum abuſum quam longius arceant; quod & reipſa plerumque obtinent. Quare propoſita objectio non ſtatum civilem quemcunque, ſed eum tantummodo impetit, in quo unicus imperans pollet ſuprema & illimitata auctoritate: cetera ſtatus civilis genera, licet in ſe fortaſſe minus perfecta, non tot tamen, tantiſ-

que

que ex imperantium abuſu incommodis obnoxia ſunt.

Objectio ſecunda. Status naturalis præſtaret ſtatui civili 1. *libertate naturali*, ſeu omnimoda a quovis imperante independentia; quæ ſola tanti eſt pretii, ut quibuslibet vitæ commodis vix queat compenſari. 2 *Innocentia & ſimplicitate*: quum enim in eo ſtatu non tot eſſent quot in civili, irritamenta paſſionum, neque tanta eſſet nec adeo ſubtilis humana malitia; hinc innocentius viveretur, atque ſimplicius. 3. *Tranquillitate*: quanquam enim tunc non defuiſſent hoſtiles aliquæ concertationes; eæ tamen neque armorum, quæ adhiberentur, conditione, neque congredientium multitudine, cum bellis noſtris comparari potuiſſent: felicior ergo eſſet ſtatus naturalis, adeoque civili omnino præferendus.

Reſponſio. Tametſi admitteretur ut verum, ſtatum naturalem quoad tria illa in objectione enumerata reipſa præſtare civili; idcirco tamen aſſertio noſtra neutiquam infringeretur. Neque enim aſſerimus, nihil prorſus in ſtatu naturali reperiri, quo ſolum ſpectato, civili ſtatui præferri non queat; quum ultro fateamur, eum poſſe cum civili de felicitate in aliquibus contendere: attamen volumus, civilem ſtatum, ſi penſentur omnia librenturque, eſſe naturali omnino præferendum; adeo ut ſi optio daretur utrumlibet eligendi, ſtatus civilis, potius, quam naturalis omnino eligendus foret: & hoc plane conficiunt quæ attulimus, momenta, ſi ut par eſt expendantur, percipianturque. Ceterum multæ ſunt exceptiones, quas patiuntur enumeratæ naturalis ſtatus prærogativæ: nam primo quoad *libertatem naturalem*, ſeu omnimodam independentiam ſpectat, ego negandum non arbitror, eam *in ſe* eſſe magnopere æſtimandam, atque ſummi faciendam tanquam *pretioſum Dei donum* (ut loqui-
Cap. XV. tur Vir ſummus *Ludovicus Antonius Muratorius* in ſua *Philoſophia Morali*) in iis ſcilicet, qui ea & frui poſſint legitime, & recte uti: quamobrem ſupremi Principes vix de alio magis, quam de hac omnimoda libertate & independentia gloriari ſolent: attamen ea generatim hominibus ob proximum, inevitabileque abuſus periculum minime conveniens aut utilis eſt; ſed multo optabilior eſt libertate omni fræno ſoluta moderata ſubjectio, cujuſmodi viget in civili, recteque inſtituto regimine: quandoquidem ſubjectio iſtæc non tam adimit libertatem, quam ad rectum libertatis uſum adſtringit. Quare qui bonæ ſunt indole, & quorum voluntas in rectum propendet, ſubjectionem civilem non modo patienter ferunt, ſed amant; adeoque naturalis libertatis privatio nullam ipſis moleſtiam creat, ſed voluptatem.

De altera naturalis ſtatus prærogativa primo dici poteſt, incertum eſſe, quæ & quanta futura fuiſſet eo in ſtatu, ſi perſeveraſſet, hominum innocentia atque ſimplicitas: fortaſſis enim aliqua quidem vitia minus in eo regnaſſent, quam in ſtatu civili; ſed alia magis. Sane atrociſſimum *Caini* fratricidium, filiorumque Patriarchæ *Jacobi crimen peſſimum*, ac fratris optimi decreta primo cædes, & poſtea executioni mandata venditio non admodum præclaram illius ſtatus ideam nobis offerunt. Se- Gen. IV. 8. Gen. 37
cundo, in ſtatu civili æqualis ac etiam major, quam in ſtatu naturali cuſtodiri poteſt innocentia, atque ſimplicitas, ac reipſa cuſtoditur a multis; quin ad id præſtandum majora hoc in ſtatu ſunt & plura ſubſidia, quam in illo, in quo libertas omni fræno ſoluta nullum criminibus obicem poneret; nullumque ad cuſtodiendam innocentiam incitamentum ſubminiſtraret. Hinc tertio, ſi major aliqua tunc fuiſſet innocentia atque ſimplicitas, non id ex illius ſtatus, in quo nullum vitiis, criminibuſque obſtaculum foret, perfectione oriretur; ſed vel ex ruditate & paupertate, vel certe ex eo, quod minora eſſent irritamenta vitiorum, ut in objectione ipſa indigitatur: quæ ratio perinde valet ad minuendum vitiorum numerum, ac ad detrahendum virtuti pretium: virtus enim in eo præſertim elucet, quod peccandi occaſionibus reſiſtat, & pravitatis inci-

Ta-

Digitized by Google

tamentis haud ſuccumbat. Hinc major illa innocentia potius ſita eſſet in vacuitate & ignorantia vitiorum, quam in præſtantia, magnitudine & multiplicitate virtutum.

Quod demum tranquillitatem attinet, fatendum eſt, multo minore congredientium numero peragenda fuiſſe bella in ſtatu naturali ac in civili; quia ſcilicet deeſſet tunc poteſtas adeo ingentes hominum copias congregandi, eaſque in perniciem mutuam impellendi. At vero contendo nihiloſecius, minorem eo in ſtatu futuram fuiſſe ſecuritatem, quod tunc improbitas hominum nulla publica poteſtate coerceretur. Quam ob cauſſam vix unquam tunc deeſſe poſſent timores; & fortaſſe, major quoad plurimos eſt nunc, vigente bello, ſecuritas, quam fuiſſet tunc in plena pace.

His poſitis, quæ in hac reſponſione notavimus, ac bene perpenſis, probeque intellectis, facile eſt omnia elidere, quæ tanto impetu ac calore contra aſſertionem noſtram in citato libello opponit *Jo: Jacobus Rouſſeau*, ut ſtatum ſocialem, atque civilem naturali, & quidem ſuo illo *ſylveſtri* ac *belluino* multo deteriorem eſſe, conficiat. Antequam vero ejus argumenta profero, tria ego præmitto ac ſtatuo, quæ videntur mihi plane certa per ſeſe, ac explorata. Primum eſt: uter præferendus ſit ſtatus, non ex ſola majore, minoreve felicitate definiendum eſt, ſi hic nomine felicitatis ſola vacuitas miſeriarum ærumnarumque intelligatur; ſed ex majore, minoreve complexione cujuſvis generis bonorum, quæ in eo ſunt. Secundum: præſtantiam alicujus ſtatus metiri non debemus ex iis, quæ per accidens in eo contingunt; ſed ex fine ejus & ſcopo, mediiſque ad eum finem conſequendum deſtinatis. Tertium: ut quinam præferendus ſit ſtatus, merito ſapienterque conſtituatur, non cum ſingulis individuis, ſed cum toto humano genere, hujuſque pro conditione ſtatus perfectione, comparatio inſtituenda eſt. His probe conſtitutis ac præ oculis habitis, facile erit laudati Scriptoris fallacias detegere, & cunctas ejus machinas disjicere; ut patebit ex ſequentium ipſius objectionum refutatione.

Objectio tertia. *Vita civilis* multo facilius promptiuſque *intolerabilis redditur, quam naturalis: non enim ferme alios circum nos videmus, niſi homines, qui exiſtentiam deplorant ſuam: multi etiam vitam ſibi adimunt, aut ſi liceret, adimerent; adeo ut neque divina, neque humana lex huic furori compeſcendo ſufficiat. At vero an ne auditum eſt unquam, ſylveſtrem hominem ullum vitam ſibi eripuiſſe; aut, quod multo minus eſt, tantummodo de exiſtentia ac vita ſua conqueſtum eſſe? Vera* igitur *miſeria* non in ſtatu *naturali* reperitur, ſed in *civili*: atque idcirco hic illi non eſt præferendus. Rouſſeau pag. 67.

Reſponſio. (1) Nulla major fingi poteſt miſeria, ut ſupra dixi; quam hominem, animal præſtantiſſimum, vivere in ſtatu *irrationali* ac *belluino*, omnique rationis, qua homo eſt, uſu carere & fructu; cujuſmodi eſſet homo in ſtatu naturali a *Rouſſeau* conficto. (2) Qui ſibi necem inferant, pauciſſimi ſunt; & ii plerumque atra potius bile ad amentiam redacti, quam ærumnarum pondere in deſperationem impulſi. Qui de vita ſua conquerantur, plurimi quidem ſunt; at ii tamen non ex ſtatus civilis conditione, ſed propria culpa vel errore aliquo, aut caſu in miſeriam inciderunt. (3) Etiam ex ſylveſtribus hominibus non pauci ægre ferunt vitam ſuam: cujus rei ſignum eſt, quod eorum aliqui fere ſemper triſtitiam præferunt ore, & ſuſpiria identidem trahunt; ut de *Groenlandiæ Novæ* incolis refert *Anderſonius*. Demum ſi multum eſt miſeriæ, moleſtiarumque in ſtatu civili, multum quoque extat ſolidæ voluptatis & gaudii: quo carerent omnimode homines ſylveſtres & ſolitarii, qui a *Rouſſeau* in ſtatu dicuntur naturali. Huc facit, quod ante adnotavi non ex mera miſeriarum vacuitate definiendam eſſe ſtatus naturalis, civiliſve præſtantiam.

Objectio quarta. Status civilis præferendus non eſt naturali, niſi prius *accurato inito examine conſtet, an in cultis* Rouſſeau pag. 69.
homi-

hominibus plus ſit virtutis, quam vitii; vel an eorum virtutes plus adferant utilitatis, quam damni corundem vitia; vel an ipſorum in rerum cognitione progreſſus ſufficienter compenſent mala, quæ ipſi mutuo ſibi inferunt prout magis cognoſcunt bonum, quod ſibi mutuo facere deberent; vel demum, an penſatis omnibus, meliore eſſent loco, ſi nihil ſibi a quopiam timendum foret, aut ſperandum; quam ſi univerſali dependentia ſe aliis ſubmitterent, a quibus recipere omnia debeant, quin illi ſe obligent ad aliquid dandum. At hoc vero non conſtat; ſed potius experientia contrarium videtur eſſe compertum. Perperam igitur nobis ſtatus civilis naturali præferendus obtruditur.

Reſponſio. 1. Ut ſtatui naturali civilis merito præferendus cenſeatur, negandum arbitror, oportere, ut vitia in hoc ſtatu reipſa a virtutibus ſuperentur ſive magnitudine ſive numero: ſatis eſt quippe, ſtatum civilem per ſe ad virtutes colendas eſſe ordinatum, atque etiam civilem ſtatum, ut eæ coli poſſint, plane requiri ac neceſſarium eſſe; quippe qui & earum notitiam præbet, & virtutum exercendarum occaſionem, materiamque ſuppeditat. Nihil vero officit hujuſce ſtatus præſtantiæ, quod itidem in eo vitiorum quoque occaſiones ſuppetant: nam & ipſa vitiorum occaſio eſt materia virtutum quoad eos, qui velint recte agere; & vitia, ſi perpetrentur, ſunt omnino extra ſtatus civilis ſcopum, utpote quæ ex cuique inſitæ libertatis abuſu unice originem trahunt. Quis vero merito ierit inficias, majorem eſſe illius ſtatus præſtantiam, in quo præclariſſimæ exerceri virtutes valent (tametſi per accidens, ſeu ex voluntario libertatis abuſu vitia etiam fortaſſe haud minora irrepant) quam ſit illius ſtatus, in quo fuiſſet nullus nec vitiis, nec virtutibus locus, cujuſmodi foret ſylveſtris ille, ac ſolitarius, qui pro *naturali* nobis a *Rouſſeau* divenditatur; & quo etiam gaudent bruta omnia animantia: alioqui ſi propter abuſum hominum ſtatus civilis præſtantiam ſuam, perfectionemque amitteret; neque ratio, neque libertas, quibus præſtant ceteris animantibus homines, ullo in pretio habenda forent, quum iis tantopere ipſi homines abutantur.

At ajo ſecundo, non ita certum eſſe, ut vulgo creditur, paria, vel etiam majora eſſe in ſtatu civili vitia ac ſunt virtutes. Id equidem ſæpiſſime dici vulgo ſolet & affirmari; at id oritur fortaſſe ex eo, quod vitia magis vulgo obſerventur, quam virtutes; & quod homines generatim vividius ſentiant injurias ſibi illatas, quam collata beneficia. Ceterum recentiſſimus Auctor in gallico libello quem *de Natura* inſcriptum edidit Amſtelodami anno 1762. demonſtrandum aſſumit, in hoc Univerſo eſſe neceſſario perpetuum boni, malique, cum phyſici, tum moralis *æquilibrium*; adeo ut quantum bona creſcunt, tantum augeri debeant & mala; & ſi bona decreſcant, eadem proportione decreſcere debeant & mala: & in hoc vel maximè ait, conſiſtere armoniam hujus univerſi. Porro in hac hypotheſi (quam ut veriſſimam theſim haberi vult ille auctor) tum modo in ſtatu civili eſſent, tum in ſtatu naturali fuiſſent paria virtutibus vitia, pareſque vitiis virtutes: pauciora quidem, & minora vitia in ſtatu naturali, ſed & minores paucioreſque virtutes; majora quidem, & plura vitia in ſtatu civili, ſed æque majores plureſque virtutes, & viciſſim. Utut tamen hæc ſeſe res habeat, illud certum eſt, vitia omnia atque delicta ſuo modo conferre ad perfectionem univerſi, & ipſius corporis politici, in quo eſſe nequirent tot virtutes, niſi eſſent tot vitia. Sane juſtitiæ vindicativæ non eſſet locus, niſi crimina, quæ punienda forent, ſuppeterent; nec eſſet patientiæ, tolerantiæ, magnanimitati &c. locus, ni forent injuriæ, quæ tolerari poſſent, vel condonari; nec vitiorum umbra ſemota, adeo virtutes ſplendeſcerent; neque hæ in tanto haberentur pretio, ſi illis nequaquam dos raritatis accederet; quin & ignorarentur penitus, ſublata comparatione vitiorum. Verum ut quid hæc fuſius perſequor? nam ſatis eſt dicere, hæc omnia civilis ſtatus incommoda fuiſſe ſemper Deo com-

compertiſſima, & tamen divina ſua providentia voluiſſe, ut ſtatus civilis inter homines inveheretur, ac vigeret in Mundo. Immo, eodem fatente *Rouſſeau*, *Deus ipſe hominem e ſtatu naturæ eduxit; ac homines ſunt inter ſe inæquales* (hoc eſt alii ſubditi, & alii ſuperiores) *quia Deus voluit, ut eſſent inæquales*: quod dum ait, ſuumque deinde ſtatum naturalem *belluinum* ceu *felicem* ſtatui *civili* velut *miſerrimo* præferendum contendit, non animadvertit vir audaciſſimus cenſuram ſuam totam in Deum divinamque ejus providentiam cadere. Pag. IX.

Hæc, quæ diximus de primo objectionis capite, reliquis ejus partibus facile aptari valent, modo ſemper quod *per ſe* convenit ſtatui civili ab eo, quod illi per accidens advenit, ſecernatur; & non tam peculiarium individuorum felicitas, quam ipſius humani generis perfectio conſideretur; & quod caput eſt, finis ob quem conditus eſt homo, nempe Dei gloria, præ oculis habeatur. Hinc minime neceſſe arbitror, in his diutius immorari. At præterire non poſſum ex citatis verbis poſtrema, quibus *Rouſſeau* Principes omnes, ac tum eorum poteſtatem, tum ſubditorum ad obediendum obligationem ceu *inconſultam* ſuggillat. *Conſiderandum*, inquit ille, *an non meliore eſſent homines loco, ſi nihil illis a quoquam timendum foret aut ſperandum, quam ſeſe omnimode aliquibus ſubmittendo, a quibus omnia recipere debeant, quin ipſi ad quidquam dandum, ſeu præſtandum ſe obligent*. His verbis nil doloſius dici poteſt, nilque ſeditioſius: ſed æque nil magis falſum. Compertum eſt enim, exploratumque omnibus, Principes omneſque imperantes ſupremos, ſin expreſſis verbis & pactis cum ſubditis ſuis initis, tacite ſaltem, impliciteque graviſſime ſe obligare eo ipſo, quod in imperium, ac regimen aſſumendum conſentiant; eo enim ipſo conſentiunt in onus obligationemque regiæ poteſtati adnexam, nempe bene recteque Rempublicam adminiſtrandi, ſubditoſque regendi, eorumque bonum, quoad per eos fieri poteſt, promovendi; ac norunt illi optime, ſeſe arctiſſime jure naturali ac divino ad id adſtringi, ſeque hac de re *Deo, a quo eſt omnis poteſtas*, ſtrictiſſimam rationem reddituros. Quid amplius vult *Rouſſeau?* Premat ergo ſilentio temerarias eas voces, nec ultra audeat, omnes homines ſtupiditatis accuſare, ac ſi ſeſe inconſulto ſubmitterent Principibus, *a quibus debeant omnia recipere, quin illi ad quidquam dandum ſe obligent*. Roman. XIII. 1.

Objectio quinta. *Homines ſunt improbi & mali. Infauſta & continua experientia probationem omnem ſupervacaneam reddit. Attamen homo eſt naturaliter bonus* (quod demonſtratur præſertim ex inſito a natura vivido commiſerationis ſenſu erga ſui ſimiles, ſi quos torqueri videat.) *Quid ergo potuit, adeo depravare hominem, niſi mutationes, quæ ejus temperamento ſupervenerunt; progreſſus, quos fecit, & cognitiones, quas aquiſivit? Admirationi habeatur, quantum libet, humana Societas, nihilo tamen minus verum erit, eam neceſſario impellere homines ad mutuum odium, prout eorum utilitates ſibi mutuo obſiſtunt; & ad ſibi mutuo ficta quidem officia præſtanda, & vera damna inferenda quoad fieri poteſt, maxima.... ſiquidem in damno alterius reperimus emolumentum noſtrum; & jactura unius fere ſemper lucrum parit alterius... Relictis ergo frivolis benevolentiæ demonſtrationibus, intimum cordis hominum excutiatur, expendaturque, cujuſmodi eſſe debeat ſtatus ille, in quo omnes homines neceſſe habent, verbis ſibi mutuo benevolentiam oſtendere, & factis inferre perniciem; & in quo ii naſcuntur hoſtes ex debito, & ſubdoli fiunt ex neceſſitate. Si reſpondeas, ſocietates eſſe ita conſtitutas, ut unuſquiſque inſerviendo aliis lucretur aliquid: reponendum eſt, præclarum id fore, optimumque, niſi etiam quiſque nocendo aliis plus lucri haberet. Lucrum nullum legitimum eſt adeo magnum, quo majus illegitime comparari non queat: ac ſæpiſſime injuriæ ſunt utiliores officiis. Res igitur eo devolvitur tota, ut impunitatem ſolummodo poſſit quis certo ſibi polliceri: & in hoc vires ſuas intendunt potentes; debiles* Rouſſeau 16. p. 125

biles aſtus ſuos. Homo ſylveſtris poſteaquam prandium ſumſit, in pace eſt cum tota natura, & amicus omnium ſui ſimilium: & ſi quando contentio ciborum cauſſa oriatur . . . . ea ut ſummum aliquot pugni ictibus dirimitur, ſtatimque pax inſtauratur. At diverſum omnino eſt negotium hominis in ſocietate degentis: in ea agitur primo de neceſſario providendo; deinde de ſuperfluo: ſuccedunt deliciæ; poſtea divitiæ immenſæ: inde comparandi ſunt ſubditi & ſervi; nullumque ſupereſt tempus quieti. Sed illud magis adhuc ſingulare, quod quo minus naturales, minuſque urgentes ſunt indigentiæ; eo magis augentur paſſiones, & quod pejus eſt, eo magis illis ſatisfaciendi voluntas creſcit: adeo ut poſt diuturnas proſperitates, poſt plurimos accumulatos theſauros, plurimoſque homines morti traditos, perditoſque; herus noſter finem faciet omnes jugulando, quoadusque ſolus ipſe totius univerſi dominus remaneat. Hæc eſt moralis tabula paucis deſcripta ſin humanæ vitæ, ſaltem deſideriorum cujuſvis hominis civilis & culti.

Reſponſio. Objectionem hanc ipſius *Rouſſeau* verbis, licet fuſioribus, proponere placuit, ut ſpecimen haberet lector genii, indoliſque ac modi ratiocinandi iſtius *miſanthropi*, qui in univerſum humanum genus iratus indignatuſque videtur; quique ſylveſtrium hominum, quin & brutorum amiciorem ſe præbet, quam civilium, cultorumque; ut ad ſylvas idcirco, quorum incolas adeo prædicat, amandandus merito videatur. Ceterum vix quidpiam difficultatis præfert objectio iſtæc, cui ex ante dictis ſatisfieri non poſſit. Præſtat tamen, addere aliqua; atque illud imprimis, quod maximam *Rouſſeau* irroget humano generi injuriam, dum exerte, iteratoque pronunciat, omnes homines malos eſſe, & ad omnem injuſtitiam, iniquitatemque patrandam, ſecluſo timore pœnarum, paratiſſimos. At conſtat clariſſime, quidquid crocitet ille, plurimos etiam eſſe, qui quum *poſſint facere mala, non faciunt*; quique ſunt ab benefaciendum proniſſimi. Falſiſſimum eſt vero, in ſocietate homines neceſſario impelli ad mutuum odium & nocumentum, vel tunc etiam quum utilitates plurium invicem pugnant. Id affirmare non poteſt, niſi qui liberum arbitrium e medio tollat (quod tamen, ſi ipſi credimus, admittit *Rouſſeau*) & rationis ſequi dictata, paſſionibus inſurgentibus, impoſſibile arbitretur: quod conſtat eſſe falſiſſimum. Quemadmodum e contrario clarum eſt, in ſtatu civili quamplurimos a malo, quod corde conceperint, inferendo pœnarum comminatarum timore abſterreri, propterea quod norint, ad impunitatem obtinendam ut plurimum non valere neque vires potentium, neque aſtus debilium. Hæc vero propria civilis ſtatus dos eſt, hac ratione tranquillitati conſulere, quæ in ſtatu naturali impune, ſaltem a potentioribus turbaretur. Quum autem ait *Rouſſeau*, homines *naturaliter*, ſeu in *ſtatu naturali bonos* eſſe, *factos* autem eſſe *malos ſtatu civili*; in uno quidem ludit in verbo, in altero autem fallaciam committit. Quum enim ſtatus hujuſce civilis cum ſylveſtri, ac ſolitario, uſumque rationis præveniente comparationem inſtituat; quumque diſerte aſſerat, homines *eo in ſtatu, quum nullam inter ſe moralem relationem haberent, neque ullam obligationem agnoſcerent, nec bonos eſſe potuiſſe nec malos, neque vitia habuiſſe, neque virtutes*; jam dicere non potuit, in ſtatu naturali homines eſſe *bonos* niſi *phyſica* quadam bonitate, quatenus phyſico commiſerationis ſenſu ſylveſtres homines ab aliis lædendis, ſi ei credimus, avocarentur: eo igitur ſenſu ii eſſent boni, quo boni dicuntur canes, qui non mordent, & equi, qui calcibus non feriunt. Quæ profecto bonitas, quantacunque eſſe concipiatur, minimo gradui bonitatis moralis, ſeu veræ virtutis, quæ in ſtatu civili frequens reperitur, nequaquam æquivalet. Hinc ſi accurate & cohærenter *Rouſſeau* loqui voluiſſet, dicendum ei erat, hominem in ſtatu naturali nec bonum eſſe nec malum; in civili autem ſtatu bonum eſſe, & malum. Sed quid inde inferri poteſt? An ne hominem civili ſtatu

Eccl. xxx. 10.

Pag. 11.

ſtatu factum eſſe *malum*? At ego eadem ratione dicam, factum eſſe *bonum*; & quidem hoc ingenti cum diſcrimine, quod bonitas per ſe a ſtatu civili intendatur, promoveaturque; malitia vero ſeu perverſitas ad ipſum per accidens tantummodo, ex pravo videlicet libertatis uſu conſequatur: atque idcirco quantacunque ea ſit, minime derogat civilis ſtatus prærogativæ ſupra naturalem, ſylveſtrem ac ſolitarium. Fallaciam ego committit ille *non cauſſæ pro cauſſa*, ut vocant, quum vitiorum multitudinem ac magnitudinem in ſtatum ſocialem, ſeu civilem veluti in infauſtiſſimum fontem refundit.

Quod ſi reponat ipſe, concipi non poſſe talem ac tantum libertatis abuſum, niſi natura ipſa ſit depravata; in hoc quidem illi facile aſſentior, quin & hoc ipſum volo: ſed in eo illum reprehendo, quod hujuſmodi depravationem ex ſtatu civili derivet; quum immo hujuſcemodi ſtatus ad ejus depravationis fructus aut præcavendos, aut præcidendos inſtitutus ſit. In hoc item ipſum reprehendo, quod invectam rationis perfectionem velit eſſe depravationem humanæ ſpeciei; quod acquiſitas temporis tractu notitias eſſe contendat vitiorum parentes & cauſſas; quod demum ſeſe perficiendi potentiam, qua præcipue putat ille, diſcriminari hominem a brutis, velit eſſe unicum humanæ miſeriæ, infelicitatiſque fontem. At vero ſi ſcripturæ ſacræ fidem aliquam, ut debet, haberet, non alium profecto humanæ miſeriæ fontem quæreret, niſi quem revelatio nobis patefacit, nempe *peccatum originis* in omnes homines naturali generatione transfuſum, invectamque per ipſum in omnes homines corruptionem naturæ. Hæc profecto eſt veriſſima humanæ miſeriæ cauſſa: neque aptiorem aliam indicare unquam poterit ipſe, etiamſi quamcunque arripiat fingendarum hypotheſeon libertatem. Deſinat ergo tandem aliquando, ſocialem, civilemque ſtatum ceu unicum humanæ miſeriæ fontem cauſſari; præſertim quum ea demum proferat, ex quibus ejus ſupra ſtatum naturalem præſtantia invicte demonſtratur.

Poſteaquam enim de naturalis ſui, ſylveſtris, ſolitariique ſtatus felicitate toto eloquentiæ ſuæ niſu diſſeruiſſet, atque ſocialis, civiliſque ſtatus miſeriam mire exaggeraſſet, hanc ſibi, quæ ſe ultro offert, objectionem proponit: *Quid igitur? anne deſtruendæ ſunt ſocietates, atque remeandum ad ſylvas, ut* Pag. 2421.
inibi vita traducatur cum urſis? Adhibita atque præmiſſa diſtinctione eorum, qui *cæleſtem vocem*, ideſt divinam revelationem *non audierunt, atque perſuaſi ſunt, non aliam eſſe pro ſpecie ſua deſtinationem, quam ut brevem hanc vitam in pace decurrant; & eorum, qui in Protoparente ſupernaturalibus documentis honorati ſunt . . . . quique non dubitant, humanum genus ad ſplendorem, felicitatemque ſupernarum intelligentiarum divinitus vocatum eſſe*; primis quidem (ideſt materaliſtis) ita reſpondet: *quandoquidem a vobis pendet, vetuſtam, primitivamque innocentiam recuperare* (quaſi vero iis, qui animam ſimul cum corpore exiſtimant interire, morum innocentia valde cordi eſſet) *properate ad ſylvas, ut liberi ibi ſitis aſpectu, memoriaque criminum contemporaneorum veſtrorum*. Utinam vero iſti omnino omnes huic homini ita præcipienti obtemperarent; ſic enim, eorum conſortio præciſo, minus humanæ Reipublicæ periculum immineret. At ii, ſat ſcio, iſtiuſmodi præceptum ſive conſilium magnopere ridebunt, atque contemnent; eoque avidius in ſtatu ſociali ſuis frui pergent voluptatibus, quibus prorſus carerent in ſylvis, quo magis & firmius tenent, nullam ſibi voluptatem ſupereſſe poſt mortem. Aliis vero (ideſt iis, qui Revelationem admittunt, fidemque ei adhibent) conſilium dat manendi in ſtatu ac ſocietate civili: ii enim, inquit, *curabunt, ut exercitio virtutum, quarum obligationem una cum earundem cognitione acquiſierunt, æternum quod expectare debent, præmium mereantur &c.* Recte quidem in hoc ille; ſed vel hinc ſolum (ajo ego) clariſſime patet, quanta ſit

ſtatus ſocialis & civilis præſtantia, in quo præmii æterni acquirendi facultas adeſt & occaſio: quod quidem præmium obtineri nullo modo poſſet in ſtatu naturali *ſylveſtri*; & vix, aut certe non ita facile, in naturali domeſtico: juxta ea, quæ diximus in poſtrema aſſertionis noſtræ probatione. *Nihilominus* illum contemnendum præſcribit *Rouſſeau* (*a*): at nos ipſum Rouſſeau merito contemnemus; nihilique facientes ejus verba, præferre pergemus ſtatum civilem ſtatui naturali.

CAPUT VII.

Status hominum naturalis aliquando extitiſſe videtur: multiplicato tamen humano genere vix ac ne vix quidem perdurare potuit. Nihiloſecius fuerunt & nunc ſunt aliqui homines; & probabiliter integri etiam aliqui populi in ſtatu naturali. Status civilis *generatim neceſſarius eſt.*

QUoad extantiam, poſſibilitatemque ſtatus hominum naturalis in diverſas abeunt Auctores ſententias: quæ tamen opinionum diverſitas tota ferme ex diverſa, quam ſibi efformarunt, illius ſtatus idea proficiſcitur. Nos, qui, ut ex ſupradictis patet, ſtatum naturalem ſtatui *civili* tantummodo opponimus, adeoque ſtatum *domeſticum* arbitramur eſſe naturalem; idcirco ei haud omnimodam libertatem, atque independentiam tribuimus; ſed eam duntaxat, quæ obligationem ac dependentiam *civilem* excludat. Eapropter ſubjectionem naturalem, cujuſmodi eſt uxoris ad maritum, filiorum ad parentes, eidem relinquimus; neque enim video, cur quum iſtiuſmodi ſubjectiones naturales ſint, ſeu a natura ipſa profectæ; ſtatum minus naturalem reddere valeant, adeoque ab eo ſint penitus ablegandæ: quod a quibuſdam Auctoribus fieri ſolet, & imprimis a *Puſendorſio*, qui *eorum, qui in ſtatu naturali vivunt præcipuum jus eſſe*, ait, *ut nemini præterquam Deo ſint ſubjecti*. Cui ſuffragatur *Svvartzius*, qui idcirco ſtatum naturalem *in ſpecie* definit *conditionem hominum inter ſe æqualium neque alterius, quam Creatoris arbitrio ſubditorum*: ex qua definitione poſtea colligit *ſtatum naturalem reſpectu totius generis humani nunquam extitiſſe, neque exiſtere poſſe in moderna Creatoris providentia*; ob eam ſcilicet rationem, quod *in moderna Creatoris providentia nunquam extitit, exiſtit, aut exiſtere poteſt extra ſocietatem ſaltem conjugalem*, ſeu domeſticam; indeque *nunquam fuit, eſt, aut eſſe poteſt omnino independens ac liber*. Verum ratio ipſa qua evincit, ſtatum naturalem non excludere ſubjectionem *Creatoris arbitrio*: *quia* videlicet *dependentia iſta naturalis eſt ac congenita* ut ipſe ait; eadem, mea quidem ſententia, conficit quoque, minime excludere ſubjectionem uxoris marito, & filiorum parentibus; quia hæc quoque ſubjectio *naturalis* eſt, nempe ab ipſamet natura inducta, atque præſcripta (*b*). Hoc itaque poſito, nihil eſt, quominus dicamus, extitiſſe aliquando ſtatum naturalem, per id ſcilicet tempus, quo non-

Inſtit. Jur. Nat. & G. Part. I. c. II. Inſtruct. I. Reſp. 2 ad Qu. I. & Reſponſ. 2. ad 2 Qu.

(*a*) Mais ils n'en mepriſeront pas moins une conſtitution, qui ne ſe peut ſe maintenir &c.

(*b*) Hinc mihi minus arridet diviſio *ſtatus*, quam tradit Joannes Hooke in opere, quod inſcripſit *Religionis naturalis, & revelatæ principia*, (To. 1. pag. 260. edit. Venetæ an. 1763.) in *naturalem*, *domeſticum*, & *civilem*: nam etiam *domeſticus* eſt maxime naturalis quippe a natura ipſa ſuam habens originem. Fatendum tamen in ſtatu naturali duas hominum claſſes diſtingui poſſe: quarum una omnimoda & pleniſſima gauderet libertate, quæ ſcilicet etiam *naturalem* ſubjectionem excluderet; altera autem tantum minore, ſeu quæ excluderet ſubjectionem *civilem*. Illa gaudebant familiarum capita; altera filii paternæ tantum ſubjecti poteſtati. Si hoc intuitu placeat alicui triplicem ſtatum diſtinguere per me quidem licet; modo non neget ſtatum domeſticum recte dici poſſe naturalem.

Digitized by Google

nondum civilis poteſtas inſtituta erat. Sententia hæc ſatis communis eſt: quam adoptavit etiam *Joannes Hookius*, Facultatis Pariſienſis Doctor, & *Sorbonæ* Theologiæ Profeſſor, qui ita ait: *In ſtatu naturæ fuerunt initio omnes Familiæ erga ſe mutuo ante conſtitutas civitates*.

Relig. nat. & revel. princip. tom. I. part. II. ſect. III. cap. I. §. CX.

Utut vero res hæc ſe habeat, aio ipſe ſecundo loco, ſtatum naturalem, ſi extiterit aliquando, multiplicato humano genere, vix ac ne vix quidem, quoad totum genus humanum, diu perſeverare potuiſſe. Sic ego loquor, ut non quidem abſolutam impoſſibilitatem, ſed ſummam, ac pene inſuperabilem, attenta conditione hominum, difficultatem innuerem: ſcilicet non omnimode impoſſibile dicendum eſt, quod pendet ex hominum voluntate: potuiſſent vero abſolute homines, ſi voluiſſent, in ſtatu naturali perſeverare, paternæ ſcilicet poteſtati tantummodo ſubjecti, & domeſtica directione contenti. At hoc profecto, multiplicato humano genere difficillimum, ac forte etiam impoſſibile fuit. Fieri enim non potuit, quin in magna hominum multitudine non orirentur aliqui, qui ſuis cupiditatibus acti, in alios inſurgerent, atque vel ipſos rebus ſuis expoliando, vel alias iis injurias inferendo, vel demum arrogando ſibi imperium, eorundem tranquillitatem turbarent: cui malo non alia potuerunt ratione occurrere, niſi vel conſentiendo in imperium illius; quo is ex tyranno legitimus princeps evadere potuit: vel majorem, nempe civilem poteſtatem familiæ capiti conferendo; quo eos facilius validiuſque ab aliorum tyrannide tutare poſſet, ac vellet. Fieri etiam potuit, ut multi vel aliorum metu, vel ſola majoris utilitatis ſpe illecti ſeſe mutuis pactis, ac conventionibus devincirent, ſicque civilem ſocietatem conſtituerent. Hæc leviter hic attigiſſe ſat eſt; nam alibi, Deo dante, erit mihi de his data opera differendum. At hæc tamen ſatis abunde demonſtrant, pronum fuiſſe hominibus, ut naturali ſtatu relicto, in civilem tranſirent; atque idcirco naturalem ſtatum, humano genere multiplicato, vix ac ne vix quidem durare diu potuiſſe.

Verum tametſi ſtatus naturalis, quoad integrum genus humanum vix ac ne vix quidem perſeverare potuerit, nunquam tamen penitus extinctus eſt. Nam & ſemper fuerunt, & nunc quoque ſunt aliqui (pauci quidem, ſi cum toto humano genere conferantur) qui ſi ad invicem comparentur, ſtatum retinent naturalem. Hi porro ſunt omnes Imperantes ſupremi, qui nulli omnino ſive peculiari, ſive communi Domino ſubſunt. Eademque ratione civitates illæ, penes quas eſt ſuprema poteſtas, ſi altera ad alteram referatur, in ſtatu ſunt naturali: in quo etiam eſſe dicendi ſunt ſolitarii homines, qui eremos incolunt nullius ditioni ſubjectas: ac illi etiam, qui ad incolendam aliquam inſulam vel terram a nemine prius occupatam, caſu aliquo, vel etiam propria voluntate delati ſint.

Anne vero inſuper putandum eſt, extare etiamnum integros aliquos populos, qui in ſtatu ſint naturali? Affirmandum hoc quidem videtur, ſi Auctoribus id teſtantibus adhibenda eſt fides. Sane de *Groenlandiæ* novæ Incolis id teſtatur *Joannes Anderſonius* in ſupra commemorata *Groenlandiæ* deſcriptione: En ejus verba ex idiomate germanico, in quo ſcripſit, latine reddita „ *Groenlandi*, inquit, adeo a communi „ ceterorum hominum vivendi modo „ recedunt, ut ſingulare omnino popu„ li genus, gentemque ab omnibus a„ liis diverſam (cui ſane nulla in toto „ terrarum orbe cognito ſimilis reperi„ tur) conſtituere videantur. Vivunt „ illi ab ipſo ortu in ſumma, atque „ pleniſſima libertate. Dum pueri ſunt, „ nullam habent a parentibus educatio„ nem aut diſciplinam: quum adoleve„ rint, nihil de legibus audiunt, & „ multo minus de magiſtratuum, ſive „ ſuperioris cujuslibet poteſtate: quiſque „ ſuo arbitratu vivit, ſuique curam „ proprio ſenſu gerit: atque æqualitas „ tanta inter eos eſt, ut nemo alteri „ quidpiam opponere, & multo minus „ jubere, valeat. Quare nil vereor „ di-

„ dicere, homines iſtos vivere in ve-
„ ro, proprioque *ſtatu naturali*, ſeu *na-*
„ *turalis libertatis*: attamen in ejuſmo-
„ di ſtatu, qui nullatenus ſimilis eſt il-
„ li, quem multi *de jure naturæ* ſcri-
„ ptores in ſuis ſyſtematibus proponunt,
„ horridiſque coloribus pingunt &c.“ Deinde, deſcripto illorum innoxio atque pacifico vivendi modo, ſubdit:
„ Nullam habent homines iſti legem,
„ quæ quid agendum, quidve omitten-
„ dum ſit, eis præſcribat; multo mi-
„ nus quæ illos ad aliquid adſtringat.
„ Ipſi ſibi lex ſunt: adeoque neque ha-
„ bent, neque indigent ullo magiſtra-
„ tu; quippe qui ad cuſtodiam legum,
„ defenſionem bonorum, malorum pu-
„ nitionem ordinatur.“ Hæc *Anderſonius*, cui profecto nemo facile fidem negaverit, qui noverit, eum non fuiſſe aliquem ex trivio hominem, ſed virum apprime doctum, & gravem; quippe qui & legationibus apud Principes, & *Conſulis* munere per annos plures apud ſuos functus eſt; & præter deſcriptionem *Groenlandiæ*, ad quam accurate concinnandam teſtatur ſe multam, ſedulamque navaſſe operam, libros etiam alios non ſine plauſu exceptos publici juris fecit. (*a*)

Verum quidquid ſit de *Groenlandis*, & fortaſſe aliquibus aliis ſimilibus populis, quibus ipſorum paucitas cum ſumma ruditate & paupertate conjuncta civile regimen minus neceſſarium reddere potuit; ac quidquid ſit de *naturalis* ſtatus abſoluta poſſibilitate; attenta tamen præſenti generali hominum conditione, ſtatum civilem penitus eſſe neceſſarium, fatendum eſt. Quum enim humanum genus in tantam excreverit multitudinem, ut ſeparatim, ſeu per ſegreges familias, aut diſſitos vicos, vivere amplius non poſſit; adeoque modo non liceat diſſidia ſeparatione evitare (quo modo olim Abraham ſuſtulit jurgia inter ſe & Lot, & inter paſtores ſuos & paſtores illius) quumque, invecta bonorum proprietate, poſſeſſionum inæqualitate, multiplicatiſque paſſionum irritamentis, exacuata jam ſit, ut ita dicam, & ad ſupremum gradum provecta hominum malitia; fieri nullatenus poteſt, ut multi ſimul collecti, dempto civilis poteſtatis fræno, in pace & tranquillitate contineantur. Parum abſimilis eſt ratio, qua S. Thomas alicujus regiminis neceſſitatem probat. *Homo*, inquit in prima *Summæ* ſuæ parte, *naturaliter eſt animal ſociale*... *Socialis autem vita multorum eſſe non poſſet*; *niſi aliquis præſideret, qui ad bonum commune* (quod præſertim in pace & tranquillitate conſiſtit,) *intenderet*. *Multi enim per ſe intendunt ad multa* (unde facile oriri poteſt confuſio, paciſque violatio) niſi adſit *unus*, qui tendat *ad unum*, commune ſcilicet omnium bonum. Hanc eandem rationem alibi etiam pro data occaſione repetit S. Doctor, præſertim in opuſculo XX. lib. I. Cap. I. Sed de Status civilis neceſſitate, ſicut etiam de ejus origine, fundamento, ac firmitate, alibi multo plura, Deo bene favente, dicemus.

Gen. xiii. 8.

Qu. xcvi. a. 4.

(*a*) Huic fidem certe non negaverit laudatus *Hookius*, qui ſatis indicat, ſe fidem præſtare etiam aliis hiſtoricis, qui *memorant*, *fuiſſe olim populos*, *& etiamnum eſſe*, *qui liberi*, *& ſoluti*, *ſine legibus*, *& ſine imperio vivunt*: hoc enim ait ille, ut confirmet ſtatum naturalem *nequaquam eſſe a juriſconſultis confictum ad diſtinctam magis juris evolutionem*: quod notatum ego velim contra eos qui hunc ſtatum tantummodo *idealem* eſſe contendunt; ac ferme horrent, ſi dicatur is aut fuiſſe aliquando, vel nunc adhuc alicubi eſſe; imo vel ſolum eſſe poſſibilis.

FINIS TOMI PRIMI.

IN-

Digitized by Google

I N D E X

LIBRORUM ET CAPITUM PRIMI VOLUMINIS.

LIBER PRIMUS

PROTHEORETICUS.

CAP. I. *Pufendorſius, Buddeus, Thomaſius aliique Proteſtantes Germani Scholaſticos omnes qui Grotium præceſſere, tanquam juris naturalis ignaros, illudque perpetuo cum jure poſitivo, ac revelato confundentes, ſummâ injuria traducunt.*

II. *Barbeyracus, qui plaudente Thomaſio vel ipſis Eccleſiæ Patribus antiquiſſimis, præſtantiſſimiſque juris naturalis inſcitiam affigit, breviter refellitur.*

III. *Vana eſt Proteſtantium Juriſtarum jactatio de inſtaurata, illuſtrataque, & ad perfectionem perducta a ſe Juris naturalis doctrina.*

IV. *Ratio a Proteſtantibus inita tradendi jus naturale ut peculiarem, ſeparatamque diſciplinam non omnino inutilis, aut illaudabilis eſt. Verum quod omnem auctoritatem, præſertim vero divinam, ab ea removendam plerique illorum cenſeant, id vero probari non poteſt.*

V. *Varia de Hugone Grotio Proteſtantium judicia: alii nimis illum extollunt; nimis deprimunt alii. Juris naturæ conditor, vel inſtaurator dici jure non poteſt: non tamen omni laude fraudandus. Grotianum opus de jure belli & pacis haud immerito inter libros prohibitos relatus eſt. Caſtigatur in hanc rem Pufendorfii dicterium.*

VI. *Joannes Seldenus haud inutili labore juri naturæ ex Hebræorum traditione explicando ſe addixit: hac tamen ratione illud in tuto non poſuit: immo in Noachidarum præceptis enumerandis, explicandiſque aliquantulum a veritate deflexit.*

VII. *Joannes Georgius Waguerus, aliique Proteſtantes Thomam Hobbeſium inter inſtauratores juris naturæ perperam, & injuria recenſent. Plus æquo etiam ille a Pufendorfio laudatur.*

VIII. *Quanquam Pufendorfii opus de Jure Naturæ & Gentium omnino contemnendum non ſit, neque omni ſit laude fraudandum; haud magnopere tamen de illius præſtantia præſumendum: neque Auctor ipſe admodum benemeritus de jure naturæ cenſendus eſt.*

IX. *Pufendorfii errata non minuit, ſed auxit Chriſtianus Thomaſius. Ejus ſyſtema aut epicuræum eſt, aut proxime ad epicuræiſmum accedit.*

X. *Tametſi Cl. Wolfius in mathematicis diſciplinis immortalem ſibi gloriam merito comparavit; nihilominus in tradendo Jure Naturæ minus recte feliciterque verſatus eſſe videtur. Syſtema Wolfianum humanæ Reipublicæ magis obeſſe quam prodeſſe arbitramur: quippe quod magnam cum Epicuræiſmo cognationem habet. Quod etiam Atheis, & improbis hominibus patrocinium aliquod præſtiterit, haud prorſus injuria accuſatur.*

LIBER SECUNDUS.

De idea Juris Naturæ.

CAP. I. *Juris etymon, variaque illius ſignificationes.*

II. *Juris pro Lege ſumpti definitiones, & diviſiones. Jus conceſſivum ſeu permiſſivum a Barbeyraco & Burlemaquio perperam explicatur. Abſurdum eſt legis a conſilio diſcrimen, quod Hobbeſius conſtituit: neque hunc ſatis corrigit Pufendorſius.*

III. *Definitiones ac diviſiones Juris ſumpti pro attributo perſonæ.*

IV. *Juris accepti pro adjuncto actionis definitiones, & diviſiones. Immerito gloriatur Thomaſius, ſe omnium primum tradidiſſe diſcrimen juſti, honeſti, & decori: imo veram decori ideam neque tradidit unquam, neque habuit. Juſtitiæ definitio & partitio traditur. Pufendorfii hac de re errata emendantur.*

V. *Juris pro arte vel ſcientia definitiones, ac diviſiones.*

VI. *Definitiones peculiares juris naturæ, & in earum aliquas cenſura.*

LIBER TERTIUS.

De primario juris naturalis fonte, nempe Deo O. M.

CAP. I. *Exiſtentia Dei adeo clara ac facilis eſt, ut quivis vel mediocri ingenio præditus adhibita mediocri atten-*

Digitized by Google

attentione detegere illam poſſit ac debeat.

II. *Extremæ dementiæ & impietatis eſt negare Deum univerſi hujus, omniumque in eo contingentium providentiam & curam habere.*

III. *Deo convenit verum & legitimum jus imponendi leges hominibus. Jus iſtud non fundatur in ſola Dei potentia irreſiſtibili, ut vult Hobbeſius; neque in præcellentia naturæ, ut aliqui docent apud Puſendorfium; nec in collatis beneficiis, ut ipſe Puſendorfius cenſet; nec in ſola creatione, ut exiſtimat Barbeyracus, ſed in creatione cum ſumma potentia, ſapientia, & bonitate conjuncta.*

LIBER QUARTUS.

De ſecundario & proximo Juris naturalis fonte, nempe humana natura.

CAP. I. H*Omo non ſolo corpore conſtat, ſed & animo prorſus immateriali, ſeu ſpirituali. Falſiſſimum, abſurdumque eſt Jo: Lokii commentum, videlicet incertum eſſe, utrum Deus cogitandi vim poſſit materiæ conferre.*

II. *Animus hominis per ſe immortalis eſt, neque ſine maxima imprudentia cenſeri poteſt aliquando periturus.*

III. *Humanas omnes actiones neceſſarias eſſe, poſt Hobbeſium, & Spinoſam docent ex Proteſtantibus Juris naturæ Scriptoribus Thomaſius, Coccejus, aliique non pauci: quorum pernirioſiſſimus error refellitur, demonſtraturque, hominem eſſe vera præditum libertate.*

IV. *Libertate qua fruitur homo in ſuis actionibus, nititur Imputabilitas. Confutatur graviſſimus error Puſendorfii docentis, actiones metu extortas imputari ad culpam non poſſe.*

V. *Objectum eſſentiale, integrumque humanæ voluntatis eſt Bonum, cujus traditur idea. Perperam illud definit Hobbeſius per cujuſque appetitum. Immerito etiam contendit, voluntatem ultra bonum appetentis proprium ferri non poſſe. Maxime vero errant tum ii, qui cum Spinoſa ſpe ſolum ac metu; tum ii, qui cum Epicuræis ſola voluptate ac dolore; tum demum, qui cum Pſeudopoliticis putant ſolo utilitatis intuitu voluntatem noſtram ad volendum determinari poſſe.*

VI. *Extat in homine Recta Ratio. Eam Hobbeſius perperam contrahit ad veritates per ratiocinationem ex principiis deductas; & minus recte in ratiocinii actu conſtituit. Sed gravius errat, dum aſſerit rectam Rationem eſſe ratiocinationem cujuſque propriam. Suppetit nobis certa regula veram, rectamque rationem a falſa, pravaque ſecernendi.*

VII. *Puſendorfius nimis parce pro ſcopo ſibi propoſito humanam naturam conſiderat. Thomaſius vero vel ea non perpendit, quæ potiſſimum conſideranda forent; vel in iis quæ perpendit, plerumque a veritate recedit. Ab intellectu voluntatem dirigi contra ipſum defenditur, & quomodo id præſtet, explicatur.*

LIBER QUINTUS.

De ſtatu hominis naturali.

CAP. I. S*Ententia Hobbeſii aſſerentis, naturalem hominis ſtatum eſſe bellum omnium in omnes falſa, & abſurda eſt.*

II. *Status hominum naturalis non eſt ex pace belloque confuſus, ita tamen ut ad bellum magis inclinet, ut vult Thomaſius: ſed abſolute pacificus eſt, ſolumque per accidens bellicus.*

III. *In ſtatu hominum naturali fuiſſe unicuique jus in omnia, abſurdiſſimum eſt Hobbeſii commentum.*

IV. *Status naturalis a J. Jacobo Rouſſeau dicitur abſurdiſſime eſſe ſtatus hominis ſylveſtris, ac ſolitarii, belluarumque more viventis. Perperam etiam ſtatus idem exprimitur a Puſendorfio fictione hominis utcunque & undecunque in Mundum projecti, ſibique plane relicti. Status naturalis eſt ſtatus domeſticus.*

V. *Status naturalis hominis eſt ſocialis: ſeu homo eſt animal aptum natum ad ſocietatem. Id pernicioſo errore negat Hobbeſius, cui adſtipulatur Jo: Jacobus Rouſſeau.*

VI. *Status naturalis nec adeo felix eſſet, ut contendit Rouſſeau; nec adeo miſer, ut ſentiunt Hobbeſius & Puſendorfius: imo poſſet in nonnullis cum ſtatu civili de felicitate contendere: hic tamen illi omnino præferendus eſt: oppoſitum fruſtra ſuadere conatur memoratus Rouſſeau.*

Digitized by Google